

**PEDAGÓGUSOK
ARCKÉPCSARNOKA**

2009

PEDAGÓGUSOK ARCKÉPCSARNOKA

KARÁCSONY SÁNDOR PEDAGÓGIAI EGYESÜLET
2009

Kiadja
a
Karácsony Sándor Pedagógiai Egyesület

Hajdúszoboszló Város Önkormányzata
Mikepércs Község Önkormányzata
Nagyar Község Önkormányzata
és számos magánszemély áldozatos
támogatásával

Főszerkesztő: **Ungvári János**

Szerkesztő: **dr. Gerencsér Attila**

Szerkesztőbizottság:

Csiha László
Halász Ferenc
Kálmán Antalné
dr.Molnár Lajosné
dr.Korompai Gáborné
dr Kornya László.
Nyirkos Tibor
Raffay Zoltánné
Új Imréné

HU ISSN 1589-4185

Nyomdai előkészítés: **Ungvári János**

Nyomdai munkálatok:
Kapitális Kft., Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József

*Akik azt sugdossák közöttetek,
hogy az ősök szokásán nem kell változtatni,
azoknak tudniuk kellene,
hogy az ősi szokásokhoz való ragaszkodás semmi más,
mint a tévedések káros belénk rögződése.*

(APÁCZAI CSERE JÁNOS: A BÖLCSESSÉG TANULÁSÁRÓL)

ELŐSZÓ

Egyesületünk elnöksége 2001 márciusában határozta el, hogy évente megjelenő kiadványban örökíti meg azokat az egykori pedagógusokat, akiket az eleven emlékezet őriz. A 250 éve született Kazinczy Ferencről átvett arcképvázlatban mutatjuk be volt kollégáink, tanítóink, tanáraink vagy éppen családtagjaink életútját, munkásságát, hogy kimentsük emlékezetüket a felejtés homályából. Azokat terveztük megörökíteni, akiket a hivatásérzet, helytállás, színvonalas szakmai felkészültség és közmegebecsültség jellemez. Akik nyomot hagytak tanítványaikban. A lexikonnál színesebb, egyéni pályajellemzőkben gazdagabb arcképvázlatokat arcképcsarnokba foglaltuk, amelynek nyolcadik kötetét tartja most kezében az olvasó.

Arcképvázlatot írni egyszerre öröm és szívfájdalom. Öröm, mert az emlékezés révén újra átélhetjük azokat a közös élményeket, amelyek összekötnek bennünket azzal, aki már nincs közöttünk. Öröm az a tudat, hogy emlékezetüket és életművüket megörökíthetjük az utókor számára, példaként vagy tanulságként. Fájdalom is, mert aki eltávozott közülünk űrt hagyott maga után s hiánya égető érzés.

A szinte egyedülálló vállalkozásunk az évek során értéket mentő nemes hagyománnyá csiszolódott, s a mostani kötetünkben 108, összesen pedig immár nyolc kiadványban 874 pedagógus munkásságát mentettük át az utánunk következő generációk számára.

Úgy tapasztaljuk, egyesületünk tevékenysége megkülönböztetett figyelmet és elismerést vívott ki nem csak szakmai körökben, hanem széles társadalmi szinten is. Köszönhető ez annak a több száz szerzőnek, akik önként, önzetlenül, olykor áldozatokat is vállalva írták az életutat bemutató, s a pedagógiai tevékenységet méltató arcképvázlatokat. Nem ritkán ezzel pótolták azt az elismerést, amely méltán megillette volna még élő korában egykori kollégánkat. Legyen erre bizonyító példa a Debrecenhez közeli hármashelyi tanyai iskola tanítójának, Boda Dezsőnek története, egy, a Nyírségből elszármazott író megörökítésében.

„Másik utam alkalmával elmentem az én öreg iskolámhoz, a hármashelyihez, részint hogy lássam, mi lett a sorsa, részint hogy találkozzam szintén öregedő barátommal, Boda Dezsővel, a nyugdíjas tanítóval, aki 35 esztendeig tanított a Hármashelyen, s ma is a tanítói lakásban lakik. Hova menjen? Nem gyűjtött ő százezreket, hogy városi lakást vehessen magának. Az iskola áll, Boda Dezsőék még mindig ott laktak – nem is nagyon vágyakoznak el onnan. Megszokták. A drótkerítés kiskapuja zárva, Dezső ballag ki a kulccsal, láthatólag jó erőben van, tartja magát. A lakásban meg a felesége – örökké mosolyog –, és persze az udvaron három kutya, akkora hangerőt bocsátva magukból, mintha harminchárom lennének. Kávé, ital mellett beszélgettünk.

– *Harmincöt év. Van-e valami, amire büszke vagy, amit elértél.*

– Arra vagyok büszke, hogy 35 évig úgy tanítottam, neveltem a gyerekeket, hogy egyetlenegy sem lett közülük bűnöző. Egy sem került összeütközésbe a törvénnyel.

Ezt is ritkán hallani! Hogy valaki, egy tanító így sommázza életének az eredményét. Ha minden tanító, tanár elmondhatná ezt pályája végén, ma nem lenne [...]

Ha már megkérdezted, elmondom az én legfőbb fájdalmamat. – Felesége lehajtja a fejét, nyilván tudja, mi következik. – Tudod, amikor én harmincöt évi szolgálat után nyugdíjba mentem, senki a tanácstól, szakszervezettől vagy mit tudom én, honnan, senki nem akadt, aki eljött volna hozzám, kezét fogott volna velem, és azt mondta volna: na, te bolond, megköszönjük neked azt a harmincöt évet, amit a tanyán, erdők közt eltöltöttél, megköszönjük azt a kínlóást, azt a munkát, amit ebbe a népbe befektettél, megköszönjük neked, hogy ... Abbahagyta. Elbizonytalanodott, elfátyolozódott a hangja. Én sem tudtam neki mit mondani.”

Bizony, sokat kell még tenni azért is, hogy a „Boda Dezsők” pályájuk végén kapják meg a megérdemelt kézfogást, legyenek ők tanyán, falun, avagy városban.

Tisztelet Apáczai Csere Jánosnak

A mostani kiadványunk új fejezettel bővült, *Emlékezünk régiekről* címmel. 2009 Apáczai Csere Jánoshoz köthető jubileumi év. Nem tehetjük meg, hogy ne szóljunk arról a 350 éve, fiatalon, mindössze 34 éves korában elhunyt magyar pedagógusról, aki nevelésügyünk elévülhetetlen érdemű úttörője volt. Számos életrajzírója abban látja Apáczai élete tragédiáját, hogy „korán született erre a földre”. Kétkedve kell fogadnunk ezt a frázist.

Apáczai ötévi hollandiai tartózkodása idején ismerkedett meg új európai szellemi irányzatokkal. Megtapasztalta az ottani polgárosodó társadalom haladást szolgáló előnyeit, a műveltség lendítő szerepét, s ezek hatására látásmódja kitágult, és benne rendíthetetlen elszántság vert gyökeret, hogy hazáját is az európai fejlődés irányába fordítsa. Azonban eszméinek újító, a haladást szolgáló ereje még nem volt elégséges ahhoz, hogy Erdélyországban változást hozzon létre. Tudományos munkássága, a magyar nevelésügyet új alapokra helyező terve, az iskolarendszer megújítására irányuló törekvése azonban nem volt hiábavaló. Elégséges említenünk, hogy elsőik között volt, aki képviselte az anyanyelven való oktatást, a mindenkire kiterjedő népoktatást. Szerinte az alsó néprétegek millióit kell részesíteni a tudás áldásaiban: «Az alsó iskolának oly életbevágóan nagy szükségessége, oly felette sokoldalú a haszna, hogy vannak, sőt tompaelméjűnek kell annak lennie, aki azt magától nem fogja föl és nem látja».

Apáczai tudta és meggyőzően hirdette, hogy az iskola minősége a tanítón múlik. Tanítónak nevez mindenkit, aki az elemi iskolán kezdve fel az egyetemig az ifjúság nevelésével és oktatásával foglalkozik. Apáczai a tanító egyéniségével szemben a legmagasabb erkölcsi és szellemi mértéket állítja fel, de azután ennek megfelelően kívánja, sőt ellenállhatatlanul meggyőző erővel követeli a tanítói állás megbecsülését, az állás tekintélyének és a tanító egyéni függetlenségének intézményes garanciákkal való biztosítását.

Apáczai nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a tanítást a tanító ne nézze, és ne kezelje kizárólag kenyérkereseti eszköznek. Sürgeti, hogy a tanítóval való megkülönböztetett bánásmód a kielégítő díjazásban is megnyilvánuljon; még pedig nemcsak azért hogy a tanító és családja gondtalanul megélhessen, hanem azért is, hogy a tanító a tanítás után fennmaradó szabad idejét ne legyen kénytelen megélhetés végett mindenféle mellékfoglalkozásokkal felaprózni. Apáczai szerint a tanító szabad idejét nyugodtan szentelhesse az önképzésre és továbbképzésre. Ő volt az első, aki bensőséges pedagógiai meggyőződéssel hirdette, hogy a tanítás művészet, amelyre születni kell, de még a hivatott tanítónál is sürgette a szó modern értelmében vett céltudatos tanítóképzést.

A tanítóság részéről az első elismerés harmadfél századdal halála után érte Apáczait. Koós Ferencz tanfelügyelő 1880-ban Zajzonban tartott tanítói közgyűlésen hívta fel a figyelmet a nemzeti szellemnek lelkes apostolára, a magyar tanügynek, a fölvilágosodottság és haladás örökérdemű úttörőjére. Rendkívül meglepő, hogy Apáczait a XIX. század végéig mint filozófust, nyelvészt, természettudóst, sőt mint orvost méltatták. 1893-ban született az első tanulmány, amely »Apáczai Csere János mint paedagogus« címmel jelent meg. A szerző, Neményi Imre kezdeményezésére az akkori közoktatási kormány alapítványt létesített egy erdélyi főiskolai tanuló segélyezésére. Apáczaihoz kötődő ünnepi emlékbeszédek vagy intézmények elnevezésén túl azonban nem történt érdemi neveléstörténeti kutatás Apáczai életművének értékelésére. A múlt század húszas éveiben megindult, majd 1945 után kibontakozott kutatómunka teljesebbé tette az Apáczai életmű kibontását. Ebben kiemelkedő szerepe van Bán Imrének, a KLTE professzorának. Tőle idézzük a következő sorokat:

„A sokoldalú Apáczai-kutatásnak megvolt azonban az a hibája, hogy nem kora tudományos szintjének ismeretében ítélték róla, másfelől pedig majdnem minden szellemi áramlat saját őseként igyekezett őt értékelni. A dicséreték tömjénfüstje eltakarta Apáczai történeti arculatának vonásait. A múlt század végén benyomultak az Apáczai-értékelésbe a liberális nacionalizmus szólamai, és a XX. század első négy évtizede sem tudott tőlük megszabadulni. Nemzeti életünknek 1945-ben bekövetkezett hatalmas korfordulója Apáczai számos követelményét megvalósította, vagy csak a szocialista Magyarország valósította meg őket igazán. Ekkor azonban Apáczai haladó eszméit kezdtük túlozni és – történeti környezetükből kiemelve őket – tévesen időszerűsíteni.

Ma azonban tisztán kell látnunk, hogy a zsarnokölés jogosságát merészen hirdető nagy puritán nem volt politikai forradalmár; Descartes rajongójának világnézetében még őszintén összebékült a világi tudományosság megbecsülése a vallásos hittel. Apáczai munkássága sok vonatkozásban előkészítette a felvilágosodást, de maga még nem volt – nem lehetett – e mozgalom korai részese sem. Határt nem ismerő munkaszeretete, tudományos alázata, törhetetlen jellemereje, sugárzó nevelő egyénisége pedig mindenkor példaképe lehet a magyar szó, a magyar toll, a tudomány mestereinek, de legegyszerűbb munkásainak is. »Tudományi fegyveredet kezedből soha le ne tedd.« — írta a Tanácsban. Ezzel a fegyverrel mindig a népért és a haladásért küzdött.”

Apáczai – sok tanulás, küzdelem, munka, szenvedés, nélkülözés és gáncsoskodás után – 1659-ben az óév utolsó óráiban hunyt el. Egy nagy tudós és talán minden idők legnagyobb hatású magyar nevelője hunyta be fáradt szemét.

Az Apáczai Csere János emlékezetét idéző fejezetben közöljük életútját és 1656-ban elmondott kolozsvári székfoglaló beszédét. Törekedjünk megismerni hátrahagyott műveit eredetiben, mert azoknak a mának is van mondanivalója, legfőbbképpen tanulsága.

Őszinte hálás köszönetemet fejezem ki mindazoknak, akik mostani kiadványunk megjelentetését értékmentő és önzetlen tevékenységükkel, valamint áldozatos anyagi támogatásukkal segítettek. Külön elismerő szavak illetik a határon túli kollégáink szerzői közreműködését, megkülönböztetten köszöntjük azokat, akik Apáczai Csere János szülőföldjéről, Erdélyből küldtek névcikkeket.

Abban a reményben bocsátjuk útjára és ajánljuk az érdeklődőknek arcképcsarnokunk nyolcadik kötetét, hogy az szándékunknak és egyesületünk hagyományainak megfelelően betölti küldetését: az utókor számára megőrzi egy viharos korszakban helytálló pedagógusok emlékezetét.

Debrecen, 2009 augusztus hó

Ungvári János
elnök
Karácsony Sándor Pedagógiai Egyesület

Az arcképvázlatok szerkezete

Mindenekelőtt utalni kívánunk arra, hogy a Kazinczy Ferenc által meghonosított arcképcsarnok (arcképvázlatok csoportja) mint irodalmi műfaj nem azonos a lexikkal, ugyanis vannak attól eltérő vonásai. Talán a legjellegzetesebb sajátosság, hogy lehetőséget kínál magánvélemények nyilvánítására is. Ez kiadványunk tekintetében szinte elkerülhetetlen, hiszen a névcikkek (arcképvázlatok) szerzőinek személyes kapcsolatuk vagy éppen valamilyen (tanítványi, munkatársi, családi) kötődésük van az arcképcsarnokban szereplő személyekkel. Ez abban nyilvánulhat meg, hogy a névcikk szerzője – a hiteles dokumentumok mellett – az emlékezés ecsetvonásaival még gazdagabban képes megjeleníteni az adott személy pedagógusi, tudós-tanári és emberi alakját. Természetes követelmény azonban a felelősséggel emlékezés.

Az emlékezés jogán törekszünk az igazi emberi értékek megismerésének igényét erősíteni, egy olyan szemlélettel szemben, amely a múltat hangsúlytalanná kívánja tenni, s ugyanakkor a haszonszerzés és a könnyű élet jövőképét vetíti elénk. Az arcképvázlatok felmutatásával tenni kívánunk azért, hogy generációk emlékezete ne essék ki nemzetünk tudatából, hogy a múlt időtálló értékei vagy tanulságai jobbító hatással legyenek jelenünk-re és segítsék emberarcúvá tenni jövőnket.

Az arcképcsarnokban szereplők **névcikkét** a magyar abc betűrendjében közöljük. Az első adat a (családi és keresztnév): a **címszó**, amelyet félkövér betűkkel szedtünk. A leánykori nevet normál betűkkel jelöltük. A címszót kerek zárójelben követik a születés és halálozás adatai. A címszó lezárásának tekintjük a foglalkozást meghatározó tevékenység, ill. tudományos fokozat megnevezését.

A **főszöveg** első része az **életút** bemutatása, amely általában a származás megjelölésével és/vagy az iskolai tanulmányok felsorolásával (oklevél, diploma megszerzése) kezdődik. Ezt követi időrendi sorrendben a munkahelyek, valamint a beosztások megemlézése.

A főszöveg második része az **életmű** bemutatása, a végzett tevékenység szakmai méltatása s annak elismerése, a kitüntetések megemlézése. Ugyancsak itt adódik lehetőség a kutatási területek és tevékenység bemutatására, megjelölve az elért eredményeket és a legfontosabbnak minősített műveket és publikációkat. A műveknél a címet teljes terjedelmében közöljük, megjelölve a kiadói, nyomdai és évszám adatokat.

A főszöveg harmadik része általában a **szakmai-közéleti** tevékenységet mutatja be, adott településen vagy szakmai szervezetben. Itt is adódik lehetőség a személyes kapcsolatok bemutatására és a jellemző emberi vonások felvillantására.

A főszöveget a **hitelesítő források** bemutatása, ill. azokra való utalás zárja, több esetben megjelölve a hozzáférhetőséget is. Itt is használhatunk rövidítéseket, különösen a periodikák esetében. A hónapok rövidítése a közhasználatban elfogadott módon történik.

Végül a névcikket a szerző (emlékező) kurzív betűkkel szedett neve zárja. Egy névcikket több szerző is készíthet. Kiadványunk elején betűrend szerint tüntetjük fel azokat, akikről megemlékeztünk és a szerzőket.

A főszerkesztő

Akikről megemlékeztünk

Ambrus Endre	középiskolai tanár, gimnáziumi igazgató
Angyal Lászlóné	óvónő
Bak Julianna	tanító, ig.h., szakfelügyelő
Bakatsi Pál	középiskolai tanár, könyvtáros
Balla Géza	középiskolai tanár, gimn, ig, egyetemi oktató
Balla Kálmán	tanító
Ballai Mátyásné	tanító
Bányai Ferenc	tanító, járási számadó-igazgató
Bartha Etelka	tanító
Bereczki Zoltán	tanító
Bihari Kálmánné	általános iskolai tanár
Bolváry Ödön	gimnáziumi tanár
Borbás Endréné	tanító, ált. isk. tanár, gyak. isk. szakvezető
Burus Vilmos	középiskolai tanár
Burus Vilmosné	óvónő
Cofmann Judit dr.	matematika professzor
Császi Katalin	kertészmérnök, tanár
Csenki Imre id.	tanító
Csenki Sándor	etnográfus, tanár
Csohány Andrásné dr.	néptanító
Csorba András	középiskolai tanár
Dávid László	tanító
Dávid Lászlóné	tanító
Demjén Lajosné	polg. isk. tanár, középiskolai tanár
Diénes Ignác	tanító
Doby József	kántortanító
Duráczy József	gyógypedagógus, ált isk. tanár
Fábián Ernő	középiskolai tanár, ig., főiskolai tanár, író
Fazakas János	tanító, tanár, népművelő
Fazekas Lajosné	óvónő
Fejér Miklós	középiskolai tanár, tankönyvíró
Forró György	kántortanító, igazgató
Gaál Sándorné dr.	tanító
Gódor Kálmán	középiskolai tanár, festőművész
Gondos Béla	tanító
Gyula Sándor	tanító, ált. isk. tanár, igazgató
Hajdú Árpád	tanító
Hamar Endre	tanító
Haszmann Pál	tanító, népnevelő, népművész

Hodor Antal	középiskolai tanár
Holczinger Erzsébet	iskolanővér, tanító
Horváth István	tanító, ált. isk. tanár
Hunor Józsefné	óvónő
Ivancsó Dénes	népművelő, tanár
Ivancsó Tiborné	tanító
Kádár Zoltán dr.	művészettörténész, egyetemi tanár
Kádár Zsombor	erdőmérnök, tanár
Kapornaki Pálné	óvónő
Kassai Ernőné	középiskolai tanár
Kathó István	általános iskolai tanár
Katona Sándor	általános iskolai tanár
Kecsedí Gáborné	óvónő
Kilyén Zoltán	tanító, igazgató
Király Uzor	középiskolai tanár
Kocsis Mihály	ált. isk. tanár, ig.h., tanulmányi felügyelő
Kollár József	középiskolai tanár
Kónya Istvánné	középiskolai tanár, szakfelügyelő
Krasznay Ferenc	tanító, mezőgazd. mérnök, főiskolai docens
Krasznay Ferencné	tanító
Ládi József	tanító, ált. isk. tanár, igazgató
Lévay Botond dr.	tanár, író, költő
Losoncz Mihályné dr.	főiskolai tanár
Lovas Mártonné	középiskolai tanár
Makai Mihály	ált. isk. tanár, művelődési központ ig.
Makó Judit	gyógypedagógus, internátusvezető
Máthé Ernőné dr.	polgári iskolai tanár
Matolcsi Miklós	ált. isk. tanár, igazgató
Mélykúti János	ált. isk. tanár, gyakorló iskolai szakvezető
Mikó Gyula	gyógypedagógus
Mikó Gyuláné	gyógypedagógus
Mohácsi Jánosné	tanító, gyakorló iskolai szakvezető
Nagy Balázs	középiskolai tanár, ig. h.
Nagy Béla	tanító
Nagy Ferencné	általános iskolai tanár
Nagy József	tanár, iskolaigazgató, festőművész
Nagy Lajosné	óvónő, intézeti igazgató
Nemes Sándor	tanító
Németh Balázsné	tanító
Nyíreő István dr.	könyvtárigazgató, egyetemi magántanár
Olasz János	tanító, ált. isk. tanár
Paál Elek	középiskolai tanár
Paál Elek id.	tanító
Papp Antalné dr.	középiskolai vezető tanár
Radó Ferenc dr.	matematika professzor
Sallai Sándor	tanító, tanár, ig. könyvtáros, kult. otthon vez.
Silye Mihály	kántortanító, szakf., középisk. vez. tanár, egy. okt.
Stettner Miklós	gyógypedagógus tanár
Szakács Antal	kántortanító, tanár, népnevelő
Szalontai László	középiskolai tanár
Szerdi Gáborné	tanító

Szerdi János dr.
Szögi Lajos
Szöke György
Szöke Györgyné
Szőőr Gyula dr.
Tarcsi István
Tiszavölgyi Miklósné
Turi Sándor
Tusa József
Üveges Petronella Emma
Vági Lajos
Vágó László dr.
Vértesi Géza
Vida György
Vikol Kálmánné
Vitos Lajos
Zsuffa Zoltán
Zsurkay György

középiskolai tanár
általános iskolai tanár
tanító
általános iskolai tanár
egyetemi tanár, emeritus professzor
tanár, középiskolai diákotthon-igazgató
tanító
tanító, népművelő, néprajzgyűjtő, múzeumalapító
tanító, igazgató, polgármester
középiskolai tanár
tanító
tanár, villamosmérnök
középiskolai tanár, szakfelügyelő
kántortanító, igazgató
tanító, népfőiskolai vezető
kántortanító
középiskolai tanár
néptanító, kántortanító, ált. isk tanár

Az arcképvázlatok szerzői

Bakk Pál	Kézdivásárhely (Románia)
Bakó Endre dr.	Debrecen
Balla Kálmán	Zsira
Balla Sándor	Hajdúböszörmény
Bácsai Jolán	Debrecen
Bojtay Zoltán	Vác
Borbás Sarolta dr.	Budapest
Borcsa János dr.	Kézdivásárhely (Románia)
Császi Gyuláné	Hajdúszoboszló
Cseke Gáborné	Hajdúszoboszló
Csiha László	Hajdúböszörmény
Daróczi András dr.	Hajdúböszörmény
E. Nagy István	Fehérgyarmat
Farkas Ferenc	Jászberény
Farkas László dr.	Kápolna
Farkas Miklós dr.	Budapest
Füredi Józsefné	Berettyóújfalu
Gaál Antalné	Poroszló
Gajdics Sándor dr.	Debrecen
Göncziné Dávid Emilia	Hajdúszoboszló
Gyarmathy Kálmán dr.	Bocskai kert
Halász Ferencné	Hajdúszoboszló
Hegedűs Zoltánné	Nyíregyháza
Imre Ottóné	Hajdúszoboszló
Ivancsó István dr.	Nyíregyháza
Kakucsi Géza	Debrecen
Kakucsiné Szegedi Etelka	Debrecen
Kántor Sándorné dr.	Debrecen
Kathó Istvánné	Berettyóújfalu
Kerekes Antal	Debrecen
Király Uzor	Budaörs
Kircsi Istvánné	Hajdúszoboszló
Kiss Lajosné	Hajdúszoboszló
Kocsis Ildikó	Debrecen
Kollár Józsefné	Debrecen
Kónya Emese	Debrecen
Kormány Margit	Penyige
Kornya László dr.	Debrecen
Korompai Gáborné dr.	Debrecen
Kovács András	Debrecen
Kovács Sándorné	Kisár

Krasznay Péter dr.
Ládi Józsefné
Legány András dr.
Lengyel Istvánné
Lengyel Mihály
Losoncz Miklós dr.
Márton Józsefné
Máthé Botond
Mihály Zsuzsánna
Molnár Lajosné dr.
Nagy Balázsné
Nagy Józsefné dr.
Nagyné Zsilka Ildikó
Németi Gábor
Némethné Dávid Irén
Nyirkos Tibor
Oláh Gábor
Oláh Imréné
Pacsai Norbert
Pánti Irén dr.
Raffay Zoltánné dr.
Silye Magdolna
Stareczné Mikó Zsuzsanna
Stébel Ildikó
Stettner Gabriella
Szabóné dr. Vágó Edit
Szalay Béla
Szász Lajosné dr.
Széles Anikó
Szendrői Lászlóné dr.
Szerdi Gábor ifj.
Szöcs Géza dr.
Szőke Ilona
Szőke László
Szőke Mária
Takács Ildikó
Thurzó Györgyné dr.
Tircsi Mária
Ungvári János
Zajdóné dr. Nagy Ildikó

Jászberény
Debrecen
Tiszavasvári
Hajdúböszörmény
Földes
Budaörs
Hajdúszoboszló
Kazincbarcika
Szentegyháza (Románia)
Debrecen
Hajdúszoboszló
Debrecen
Miskolc
Hatvan
Hajdúszoboszló
Püspökladány
Nyíregyháza
Hajdúnánás
Abádszalók
Budapest
Nyíregyháza
Debrecen
Budapest
Budapest
Kaposvár
Debrecen
Miskolc
Debrecen
Hajdúszoboszló
Debrecen
Debrecen
Kézdivásárhely (Románia)
Sárrétudvari
Hajdúszoboszló
Hajdúszoboszló
Debrecen
Debrecen
Fehérgyarmat
Debrecen
Hajdúszoboszló

A

AMBRUS ENDRE (Tiszasüly, 1922. augusztus 1. – Hatvan, 2002. január 23.): középiskolai tanár, gimnáziumi igazgató.

Munkáscsaládból származott, apja molnár volt. Elemi iskolába a Heves megyei Apcon járt, a gimnáziumi tanulmányait Hatvanban végezte, ahol dr. Peér István volt az osztályfőnöke, tanárai között ott volt dr. Farkas László, akinek volt bátorsága az osztrák Anschluss alkalmával kijelenteni, hogy ez egy nagyon szomorú eseménye Európa történetének. 1941-ben szerzett érettségi bizonyítványt. Kezdetben a közigazgatásban dolgozott tisztviselőként Kálban. Itt kötött házasságot Takács Margittal, aki később két gyermekes anyaként szerezte meg a tanítói képesítést. A két lányuk (Éva és Márta) is a pedagóguspályát választotta.

1953-ban költözött Hatvanba és kezdte meg pedagógusi pályáját, amikor kinevezték a vegyipari technikum kollégiuma igazgatójának,

amely később a Bajza József Gimnázium diákotthona lett.

Munka melletti tanulással Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett magyar szakos középiskolai tanári oklevelet.

Mint igazgató, a Zalka Máté kollégiumban azzal igyekezett a diákokat jobban felkészíteni a munkás életre, hogy megszervezte számukra a gépkocsivezetői tanfolyamot, s így már diákokukban vezetői jogosítványt szerezhettek.

1968-ban felajánlották számára, hogy vállalja el a Bajza József Gimnáziumban az igazgatói feladatokat. Ettől kezdve nyugállományba vonulásáig, 1983-ig volt a Bajza gimnázium igazgatója, megszervezte az egészségügyi szakközépiskolát a gimnázium társiskolájaként. Véget vetett a korábbi „parancskihirdetésnek,” amikor az igazgató az udvari emelvényről naponta szóban közölte tanulóival az időszerű tennivalókat. Helyette a hatvani iskolák közül elsőként felszereltette az iskolarádiót. A kályhafűtést központi fűtéssel váltotta fel. Az olajos padlók helyett parkettáztatta a tantermeket. Az ő működésének idején tette lehetővé a tanulóknak, hogy megismerkedhessenek a korszerű technikai eszközökkel. A kollégiumból az iskolába települt a gépkocsivezetés, szakkörben folyt a rádiós képzés, az oktatást szolgálták a az újonnan vásárolt lemezjátszók, a magnetofon készülékek, a televízió és megkezdődött a számítógépes korszak.

Mozgalmas közéleti tevékenységet fejtett ki. 1946 óta vett részt a szakszervezeti mozgalomban. Tagja volt a hatvani városi tanácsnak 1954-től 1967-ig, a tanács művelődési állandó bizottságának, a Magyar Pedagógiai Társaságnak. Titkára lett előbb a járási, majd a városi pedagógus szakszervezeti bizottságnak, tagja volt a

pedagógus szakszervezet központi vezetőségének.

Kitüntették az Oktatásügy Kiváló Dolgozója, a Munka Érdemrend, ezüst, majd arany fokozata, és a Haza Szolgálatáért kitüntetéssel.

Szeretett feleségének halála után, aki 1988-ban hunyt el, nehezítette nyugdíjas éveit súlyos vesebetegsége is, aminek következtében rendszeres dialízis kezelésre szorult. A sok fájdalommal járó kezelést türelemmel viselte.

Németi Gábor

ANGYAL LÁSZLÓNÉ Kupferstein Anna (Hajdúböszörmény, 1918. augusztus 5. – Debrecen, 2007. június 27.): óvónő.

Iskoláit szülővárosában végezte mindig nagyon jó eredménnyel. Elvégezte a polgárit, majd gazdasági és háztartási ismereteket szerzett a gazdasági iskolában.

Az 1930-as évek gazdasági nehézségei egyre súlyosbították a sokgyermekes család minden napjait, Hajdúböszörményben munkalehetőség nem volt, ezért nővére, aki már Budapesten dolgozott, magával vitte a fővárosba. A varroda, ahol dolgozott, főleg ágyneműk készítésével foglalkozott. A fiatal lány feladata a kész, monogrammal ellátott garnitúrák házhoz szállítása volt. Testvérével jól érezte magát a fővárosban, egészen 1942-ig.

A háborús készülődés, az egyre feszültebb belpolitikai helyzet arra kényszerítette, hogy 1942-ben hazatérjen Hajdúböszörménybe.

Sajnos, itt utolérte a huszadik század tragédiája, 1944-ben szüleivel, testvéreivel és még sok hajdúböszörményi családdal együtt. Összeszed-

ték a város zsidó lakosságát és a debreceni téglagyár területén elkülönítették őket. Zsúfoltan, kilátástalan helyzetben három hétig voltak ott. Majd a vonat napokon keresztül vitte őket, nem tudták hol vannak, merre mennek. Az Auschwitzba való megérkezés után, válogatás következett. Amikor elválasztották egymástól a családtagokat, ő Birkenaubába került. Barakkokban laktak, naponta dolgozni jártak egy fegyvergyárba. Ő mindig jelentkezett munkára. Meggyőződése volt, hogy így könnyebben el lehet viselni a szörnyűségeket. Az embertelen körülmények miatt megbetegedett, skarlátos lett. Az örök egy elkülönített pincébe rakták, kis nyíláson tették be a csekély ételmet. A fertőzés veszélye miatt nem érintkeztek vele, már-már szinte lemondtak róla. A közelben hallható ágyúdörgés és fegyverropogás félelmet, de ugyanakkor reményt is ébresztettek benne. Egyetlen fiútestvére és ő élte túl a borzalmakat. Megromlott egészségi állapotban, soványan, kimerülten érte meg a felszabadulást. A Nemzetközi Vöröskereszt szervezett, Csehszlovákián keresztül, vonattal érkezett Budapestre. Az életben maradt rokonok már ott várták, de Hajdúböszörménybe fiú testvéreinek barátja, a család jó ismerőse, Angyal László vitte haza. Lassan rendeződtek az otthoni körülmények, nehezen de visszakapták házukat.

1946. januárjában házasságot kötött Angyal Lászlóval, a jövőbe vetett hittel kezdték meg új, közös életüket. 1948-ban beköltöztek Debrecenbe. Férjének az újonnan épülő áruházban lett vezetői állása.

Angyal Lászlóné a Magyar Nők Demokratikus Szövetségében óriási lelkesedéssel kezdte meg társadalmi tevékenységét. A szervezet hamar felfigyelt kiváló szervezőképességére, aktivitására és különböző tanfolyamokra küldte Budapestre. Személyiségében a legmeghatározóbb volt a másokon való segítség, a szorgalom, az emberek tisztelete.

Életének egyik legboldogabb időszaka, amikor egy hirdetésben meglátta, hogy Debrecenben, a tanítóképzőben, esti tagozaton megindul az óvónőképzés. A Zsigó Károly igazgató által vezetett óvónőképzőbe, a Szent Anna utcán, azonnal beiratkozott.

1953-tól heti négy alkalommal, érdeklődéssel hallgatta tanárai előadását. 1956-ban kitűnő eredménnyel kapott oklevelet.

Óriási lendülettel és bizakodással, szívében sok-sok szeretettel kezdte meg óvónői pályáját, a debreceni Simonyi úti óvodában.

A mindig többre és jobbra törekvő pedagógus jelleme már pályája elején megmutatkozott. Tevékenyen bekapcsolódott az óvoda egy csoportszobával való bővítésébe. Szervezte, irányította a nagyrészt szülők segítségével folyó építkezést. A 60-as évek elején a társadalom fejlődése nagymértékben felgyorsult. Az óvodai hálózatban is egy olyan fejlesztés valósult meg, amire addig nem volt példa a magyar óvodák történetében. Debrecenben is új lakótelep épült a Libakertben. Angyal Lászlóné a Simonyi úti óvodában már bizonyította, hogy nem ismer lehetetlent ha munkáról, illetve óvodás gyerekekről volt szó. A Városi Tanács Művelődési Osztálya őt bízta meg az új óvoda beindításának feladataival. Az Ifjúság utcán álló felvonulási épület óvodává alakítása embert próbáló feladat volt. 1962-ben megnyitotta kapuit a három csoportos óvoda Angyal Lászlóné vezetésével. Nagy türelemmel, igazi gyermekközpontú szellemben formálta a nevelőtestületet, szervezte a továbbképzéseket, miközben állandóan az óvoda továbbépítésén, bővítésén fáradozott. Alig telt el tíz év és az óvodai csoportokat megduplázta, háromcsoportos intézményből hats csoportossá bővítette. Ő egy igazi „óvodaépítő” volt. Az 1971-es új ONEP szakmai kidolgozásában az ő irányításával az óvoda is részt vállalt. Kísérleti csoportokban próbálták ki az új módszereket, azok tapasztalatait az OPI-ba továbbították.

1967. január 1-jén életbe lépett az a kormányrendelet, mely biztosította az édesanyáknak, hogy gyermeküket 3 éves korig otthon gondozhatják, nevelhetik, havi 600 Ft-ért. Ez a döntés azt eredményezte, hogy megnőtt a születések száma, a GYES lejártá után több óvodai férőhelyre volt szükség. Angyal Lászlónét logikus, előrelátó gondolkodása arra ösztönözte, hogy az intézményt ismét tovább bővítse. Minden erejét

arra összpontosította, hogy a város akkori vezetőit meggyőzze az emeletráépítés szükségességéről. Óriási szervező munkájának köszönhetően az intézményről 1972 júniusában lekerült a nyeregtes és 1972 októberére már tízcsoportossá, az ország egyik legnagyobb óvodájává alakult.

A megnövekedett létszámú tantestületben az óvodavezető pedagógiai irányítása biztosította az önállóságot, a kreativitást. A gyermekek személyiségformálásában céltudatosságot, felelősségteljes magatartást várt el kolléganőitől. A testület tagjait továbbképzésre ösztönözte, ugyanakkor tiszteletben tartotta magánéletüket, családi körülményeiket. A feladatok megosztásában emberséges és igazságos volt.

Érzékenyen reagált az emberek örömeire, gondjaira, ahol tudott segíteni.

Időközben lakókörzetében tanácsstagnak választották, ebben a funkciójában is sokat tett a szegény nagycsaládosokért. Segélyhez juttatta őket, lakásgondjaik megoldásában is sokat fáradozott. A Pedagógusok Szakszervezetének Városi Bizottságában is aktívan tevékenykedett. Szociális érzékenysége ebben a munkában is megmutatkozott. A szerény jövedelmű pedagógusok és technikai dolgozók anyagi helyzetének enyhítését fontos feladatának tartotta. Vezetői és a társadalmi szervek is, munkáját számos kitüntetéssel ismerték el.

1978-as nyugdíjazása után még évekig végezte társadalmi munkáit. Nyitott volt a világra, más kultúrák megismerésére, tudásszomját utazásokkal elégítette ki. Férje halála után Irénke barátnője volt hűséges segítőtársa, mindvégig. Kolléganői rendszeresen látogatták. Ezek a találkozások jó hangulatú, múltidéző beszélgetések voltak.

Forrás: Családi dokumentumok. Hajdú-Bihari Napló tudósításai. Ifjúság utcai óvoda irattára. Kolléganői visszaemlékezései.

Nagy Józsefné

B

BAK JULIANNA (Munkács, 1916. augusztus 18. – Nyíregyháza, 1978. május 24.): tanítónő, igazgatóhelyettes, szakfelügyelő.

Bak József mozdonyvezető és Oroszi Erzsébet első leányaként született Munkácson. Az ősök Szatmárnémetibe való iparosemberek voltak, szülei is csak az édesapa munkája miatt költöztek onnan Munkácsra. Julianna után még a húga is itt született, de az első világháború után – mivel Munkács a csehekhez került – elköltöztek Nyíregyházára. Itt végezte el iskoláit: 1922-26 között a négy elemi a Református Elemi Iskolában, 1926-30 között a Református Polgári Iskolát és 1932-37 között a Kálvineumot, a Nyíregyházi Református Tanítóképzőt.

1937-ben kapott tanítói diplomát. A Kálvineum egész életére meghatározó maradt: a kötelesség-tudat, erkölcs, hazaszeretet, voltak személyiségének fő jellemzői. A Kálvineum kórusa – amelyben énekelt – megszerettette vele a zenét, szépen zongorázott, későbbi pályáján énekzenét is tanított. 1940-ben kezdett el tanítani, először a háború és pedagógushiány miatt Nyír-

egyházán fél évig fizetés nélkül, majd Szatmárnémeti mellett egy kis faluban, Apában kapott tanítói, majd később igazgatóhelyettesi állást.

A háború alatt a szülei visszaköltöztek a Magyarországhoz visszacsatolt Szatmárnémetibe. A bombázások elől őt, testvérét és szüleit a falusi emberek menekítették ki a városból. 1947-ig dolgozott Apában, majd az egyre fokozódó román diszkrimináció miatt el kellett szöknie testvérel a Romániához csatolt területről. Esős októberben, sok rettegés mellett, több napig tartott az útjuk Magyarországra. Kétségek győrték őket: hol lesz állásuk, lakásuk, mi lesz a Szatmáron maradt szüleikkel?

Végül is Nagyecsedre kapott ő is, meg testvére is állást. Itt tanított 1963-ig, 1961 és 1963 között igazgatóhelyettes is volt. Kollégái szerették, a szülők pedig tisztelték a mindig sejtőkész, minden munkát becsülettel elvégző Bak Juliát.

A tanítás mellett színjátszó csoportot, néptánc-csoportot vezetett. Ő szervezte az iskolai ünnepeket és tornabemutatókat. Különös érzéke volt ahhoz, hogy a gyerekeknek, a fiataloknak kedvet csináljon a színjátszáshoz, zenéléshez. Mindig szívesen mentek a gyerekek az ő foglalkozásaira, s eljövétel után még sokáig emlegették a felhőtlen kikapcsolódásaikat, mint ahogy csak az utókor értékelheti azt a pedagógust, aki a személyi kultusz éveiben a népi kultúrához menekülve igyekezett az ifjúságot a helyes irányba terelni. Mindezek mellett minden olyan feladatot is elvégzett, amit akkoriban a tanítókra bízta (népszámlálás, békekölcsön-jegyzés), természetesen fizetség nélkül.

Szülei repatriálással jöttek át Magyarországra, először ők is Nagyecsedre, majd Nyíregyházára. 1963-ban testvére, sógora és édesanyja unszolására, a család után Júlia is átköltözött Nyíregy-

házára. A nagyecsediek, kollégák nehezen váltak meg tőle. Egy évig Borbányán tanított, majd 1964-től 1973-ig, nyugdíjba vonulásáig a nyíregyházi 3. sz. Általános Iskolában. Évekig dolgozott a tanítás mellett szakfelügyelőként is, esőben, hóban kerékpárral vagy buszszal járta a Nyíregyháza környéki tanyasi, falusi iskolákat, hogy segítse, kötelességénél fogva ellenőrizze a tanítást.

Munkájában precíz, megbízható és igazságos valamint nagy munkabírási volt. Segítőkészségeért kollégái is szerették, sokszor erőn felül vállalt munkát. Személyiségében csendes, érzékeny alkat volt. Bár saját családja nem volt, soha nem érezhette magát magányosnak.

Szerető testvére, sógora, unokahúgai, 1974-ig édesanyja, sőt a kollégái is mindig mellette álltak. Ő pedig nagy szeretettel és ragaszkodással viszonzta ezt. Nem sokat élt külön testvérétől (1955-63), de ebben az időszakban az utódok számára is érzelmileg, emberileg tanulságos levelezés folyt köztük.

Ahogy az iskolában a gyerekeket, a két unokahúgát, Borbás Saroltát és Erzsébetet is határtalanul szerette. Iskolán kívül gondolatai mindig a két kislány körül forogtak, részt vállalt a nevelésükből, szerény tanítói fizetéséből mindig valami meglepetést készített nekik. Unokahúgai is szerették őt, az aranyszívű „Keresztit”, a hétvégeket mindig együtt töltötték, nyugdíjazása után már szinte mindig velük élt.

1973-ban vonult nyugdíjba, ekkor megkapta az „Oktatásügy Kiváló Dolgozója” kitüntetést. Tanítványai még sokáig látogatták őt, nem egy tanítványának a gyerekét is tanította. Saját gyereke ugyan nem volt, de a másokét nagyon szerette, s nagyon tudott a nyelvükön beszélni. Nyugdíjasként még ének-zenét tanított. Hatal-

mas zongorájánál ülve igyekezett kísélni, énekre tanítani diákjait. Bár komoly szívbeteg volt, a saját baja, betegsége nem érdekelte, mindig másokon igyekezett segíteni. Így volt ez azon az 1978. május 24-i napon is, amikor unokahúgait látta el a szülők távollétében. Bevásárolt, főzött, majd mondta, hogy egy kicsit lepihen. Soha nem kelt fel többé, álmában érte a halál. Szerényen, csendesen ment el, ahogy élt, csak az úr volt nagy szeretetei szívében, amit maga után hagyott.

Epilógus:

„A szeretet soha el nem fogy” hirdette az ige keresztanyám temetésén, s ez így is van. Az ő szeretete sem fogyott el soha, s mi kései utódok, családtagok igyekszünk megőrizni nagynénénk emlékét, mint ahogy őrzik valószínűleg azok is, akiket nevelt, tanított olyan korban is, amikor nem volt könnyű igazi pedagógusnak lenni.

Forrás: családi visszaemlékezés.

Borbás Sarolta

BAKATSI PÁL (Debrecen, 1923. június 23. – Debrecen, 1991. május 27.): középiskolai tanár, könyvtáros.

Debrecenben született, édesapja órásmester, édesanyja varrónő. Szüleitől szorgalmat, küzdeni akarást, kitartást tanul.

1941-ben a Magyar Kegyeztanítórend Szent József Intézet Gimnáziumának VIII. osztályos végzős tanulója. A piaristáknál érettségizik. 1944-ben néhány hónapig Münchenben tanul.

1945. április 12-től 1945. október 31-ig 202 napot internáló táborban tölt a Hortobágyon.

A Debreceni Tudományegyetem Bölcsészeti Karán szerez magyar-történelem szakos tanári diplomát 1951-ben. Később német szakos diplomát is szerez, majd könyvtár-népművelő, idegvezető képesítést.

Diákkorában tagja a Magyar Piarista Diákszövetségnek, majd tagja lesz a Magyar Politikai Foglyok Szövetségének, a Történelmi Igazságtétel Bizottságnak.

Az 1953-54-es tanévben az elsősök osztályfőnöke

Debrecen él. Baráti szálak fűzik Gulyás Pál családjához, feleségéhez, lányához. Németh László lányával levelezik. Baráti szálak fűzik Tóth Endréhez. Nagyra értékeli a szerinte méltatlanul mellőzött, majdnem elfeledett Gulyás Pál költészetét. Gyűjti a róla megjelent cikkeket, tanulmányokat. Maga is készít róla tanulmányt. Hölderlin német költőről német nyelven ír könyvet. Mindkettő az asztalfiókban maradt. 1950-ben megnősül, felesége tanítónő. Két gyermekük születik, egy fiú és egy lány. Tanári pályáját Mikepércsen kezdi, Debrecenből jár ki. 1954-től 1983-ig, nyugdíjba vonulásáig a berettyóújfalui Arany János Gimnázium tanára.

1956-tól berettyóújfalui lakos. Kezdetben magyart, később németet is tanít. Órakedvezmény-nyel könyvtáros a gimnáziumban 1960-tól. Majd, amikor 1969-ben új épületbe költözik a gimnázium független könyvtáros lesz. Ezután csak a levelező tagozaton tanítja a magyart. Nyugdíjasként németet tanít Debrecenben a Kinizsi Általános Iskolában. Munkahelyén éri váratlanul a halál.

Népművelőként TIT előadásokat, irodalmi este-
ket, felolvasásokat tart a Berettyóújfalu kör-
nyéki falvakban, ahova lánya is elkíséri.

1976-ban családjával Rodostóba látogat. Csalódottan tapasztalja, hogy Mikes Kelemenről semmi emlék nincs. Úti élményeiről, csalódottságáról élvezetes, de keserű hangú cikket ír a Hadú-Bihari Naplóban.

Csaknem minden tanár jobban szereti, szíve-
sebben tanítja egyik tantárgyát a másiknál. Ő
igazi magyartanár volt. Arra törekedett, hogy az
irodalom élmény legyen, ne megtanulandó tan-
anyag csupán. Élményszerűek voltak az iroda-
lom órái. A költőket, írókat megpróbálta em-
berközelségre hozni, megmutatva gyengéiket,
gyarlóságait is. Az érdeklődőknek mindig
ajánlott tanulmányokat, monográfiákat – sok-
szor az akkori viszonyok között gazdagnak
számító könyvtárából kézbe is adta, s időt szakí-
tott, hogy meg is beszéljék.

Az 50-es években nagy merészségnek számított
például a bibliai teremtéstörténetről, Ady iste-
nes verseiről beszélni órákon. Szentségtörés
volt Szabó Lőrinc Huszonhatodik év ciklusáról
szólni, hiszen a 25 évig tartó, házasságon kívüli
kapcsolat után elveszített kedvest siratta.

Nagy gondot fordított a magyar nyelv helyes
használatára, tanítására, a szép magyar beszéd-
re. Minden eszközzel irtotta a szóbeli, írásbeli
hibákat. A dolgozatokat nagyon alaposan javí-
totta, az érdemjegyet mellé mindig írt néhány
mondatos szöveges értékelést is. Nagyon sok
verset kellett óráira megtanulni. Kedvenc költő-
je Arany János és Ady Endre volt.

1969-ig osztályfőnök is volt. Nagy odafigyelés-
sel, kellő tapintattal egyengette diákjai útját.
Közvetlen, szinte atyai kapcsolatot alakított ki
tanítványaival. Szívesen, s bátran kértek tőle
tanácsot, mondták el neki a legszemélyesebb
problémáikat is.

A német nyelv tanításában is a helyes beszédre,
a fordításra helyezte a hangsúlyt. Amikor csak
lehetett becsempészte a német irodalmat is. Iga-
zi terepe, birodalma a könyvtár volt. Nagy ala-
possággal, gondosan gyarapította az állományt,
az iskola anyagi lehetőségeinek függvényében.
Mindig példás rend volt a könyvtárban, mindig,
minden könyv a helyén. A kartársak érdeklődé-
sét ismerte, mindig naprakész volt az ajánlások-
kal. Rendszeresen tájékoztatott a megjelenő új
kiadványokról, legyen az könyv, vagy tanul-
mány.

Diák, tanár szívesen ment és időzött a könyv-
tárban, szinte senki nem távozott üres kézzel.

Nagy lelkesedéssel ajánlott olvasnivalót a bizonytalankodóknak. Bizományban könyveket is árult. Megjelenés után rövid időn belül megszerzett bármit.

Bélyeggyűjtő szakkört is vezetett, ő maga is gyűjtő volt. E minőségében igen széles körű levelezést folytatott Japántól Amerikáig.

Sok mindennel foglalkozó, széles látókörű, nagy műveltségű ember volt.

Magánéletének középpontjában a család állt. Féltő szeretettel, aggodalommal nevelte gyermekeit, örült boldogulásuknak, sikereiknek, elkeserítette kudarcuk. Nagy öröme megérte kedvenc unokája születését. Szeretett édesanyja túlélte őt.

Hivatalos elismerést nem kapott. De ott él embersége, életszeretete, emberi, tanári példája több száz tanítvány szívében. Érettségi találkozón nagy szeretettel emlegetik tanítványai az irodalomórákat. S a pedagógus így él tovább „ifjú szívekben”. Élteti tanítványai megtartó emlékezete, hiszen míg élt magát adta, osztotta száz- és százfelé.

Forrás: családi dokumentumok, lánya és tanítványai visszaemlékezései.

Füredi Józsefné

BALLA GÉZA (Hajdúböszörmény, 1944. augusztus 29. – Debrecen, 2008. szeptember 24.): középiskolai tanár, gimnázium igazgató, egyetemi oktató.

Nagycsaládból származott – így, egybeírva a szót. Ez a kifejezés nemcsak számszerűséget,

hanem szülő-gyermek, testvér-testvér közötti szoros szereteten alapuló, áldozatvállaló közösséget jelent.

Édesapja kádármester volt, édesanyja erős kézzel, hatalmas erkölcsi tartással, sok szeretettel nevelte gyermekeit. Balla Géza „késői gyermekként” született legkisebbnek öt testvére után. Legnagyobb testvére ekkor már joghallgató volt, 20 évvel idősebb nála. Szüleitől és testvéreitől olyan ösztönzést kapott, melyek később tudatosulva alapját képezték értékrendszerének: a komoly erkölcsi tartásnak, lelkiismeretességnek, kötelességtudásnak, a munka, a tudás és a család szeretetének.

Általános- és középiskolai tanulmányait Hajdúböszörményben végezte. Már ekkor kitűnt társai közül.

Jó fizikai adottságokkal bírt, komoly eredményeket ért el a sportban, tornázott, atletizált, ökölvívó edzésekre járt.

Komoly volt és önérzetes. Míg más élte laza, bohém diákéveit, ő irodalomról vitázott. József Attilát, Petőfit, Csokonait, Adyt, Karinthyt idézett, történelmi, filozófiai könyveket olvasott.

Nagy szellemi élményt jelentett számára, hogy a gimnáziumban Kertész László, a tehetséges költő tanította neki a magyart, itt vált bensővé benne a magyar- és világirodalom szeretete. Nem pusztán hivatásból ismerte jól a német irodalmat és az orosz klasszikusokat, akiket eredetiben olvasott.

Kertész Lászlóval való kapcsolata tanár-diák viszonyból később barátsággá mélyült, azon kivételezettek közé tarozott, akiknek a költő megjelentetésük előtt megmutatta legújabb verseit.

A gimnáziumi évek megalapozták tudásvágyát és emberi kapcsolatait is. Barátait itt találta meg, akik örökké fontosak maradtak számára.

Azért, hogy tanulhasson, minden nyarat nehéz fizikai munkával töltött el már a gimnáziumi évek alatt is. Dolgozott kovácsműhelyben, árkot ásott, de bírta a vagonrakodást is.

Érettségi után egy évet dolgozott, majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem hallgatójaként nagy lelkesedéssel kezdte meg a tanulmányait, ahol később orosz-német szakos középiskolai tanári diplomát szerzett.

Egyetemi évei idején egy évig ösztöndíjasként tanult Németországban, fél évig a Szovjet-unióban.

Volt alma materében, a hajdúböszörményi Bocskai István Gimnáziumban Mihály Jánosnak köszönhetően kapott állást, tanár, később igazgatóhelyettes, majd öt éven át a gimnázium igazgatója volt.

A biztos tárgyi tudás, a magas szintű nyelvismeret szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy valaki kiváló nyelvtanár legyen. Ehhez szükséges a mindennapi gyakorlatban megvalósuló mély humanizmus, amely megérti a tanulókat, ugyanakkor a tanárokat is, együtt érez és –gondolkodik velük. A diákokkal szemben pedagóguspárti, a nevelőkkel beszélve a diákok érdekeit képviseli.

Böszörményi volt. Itt kötött 1971-ben házasságot Orosz Magdolnával. Harmonikus házasságban éltek, megértéssel segítették egymás munkáját. Tapintatos, bölcs szellemi útmutatással egyengették lányaik felnőtté válását. Magdi lányuk német szakon végzett a Kossuth Lajos Tudományegyetemen, mint az édesapja, kisebbik gyermekük, Erika a Pécsi Egyetemre és a Müncheni Akadémiára járt, festőművész, grafikus lett.

Balla Géza – talán ez is családi örökség –, különös érzékenységgel vonzódott a tárgyi világhoz, szerette a természetet. Érdekelte az anyag formálhatósága, sokat segített édesapjának a műhelyben. Rengeteget barkácsolt. Nála ez nem unaloműző tevékenység volt, hanem komoly, szakemberekhez méltó munka. Ilyenformán alakult ki benne a fizikai dolgozók tisztelete, ennek köszönhetően egyaránt természetesen mozgott az értelmiségiek és a kétkezi dolgozók társaságában.

A pedagógus, akár igazgató, akár tanár, tudja, hogy sokan ismerik, a figyelem középpontjában áll, s ez nagy fegyelműzőerővel bír.

A tanítvány sok esetben kollégává válik, a tanárok közül sokan régóta ismerik egymást, így, ha teret engednek ennek, családiasabb légkör tud kialakulni a tantestületben. Balla Géza amellet, hogy határozott követelményeket támasztott mind a tanárokkal, mind a diákokkal szemben, igazgató korában fenn tudta tartani az iskolai közösség barátságos, nyugodt légkörét. A beosztottai szerették. Népszerűségét mutatja, hogy amikor megjelent halálhíre, elkezdtek csörögni a telefonok: A mi Gézánk halt meg? – kérdezték.

Igen fiatalon, 35 évesen lett egy neves gimnázium igazgatója. Az oktató-nevelő munka korszerűsítésére folyamatosan törekedett, az ő igazgatósága idején újították fel a gimnázium épületét, tevékenysége idején a gimnázium és a tantestület korábbi pozitív megítélése változatlan maradt, mégis úgy döntött, hogy gimnáziumi állását felcseréli az egyetemi oktatással.

Oktatói munkájával kamatozódott magas szintű nyelvtudása, pedagógiai szakértelme, a természet és a fizikai munka szeretete, a műszaki-jogi ismerete. A szaktanszékeken komoly megbecsülést vívott ki magának azzal, hogy volt gyakorlati tudása a mezői munkáról, nem filozófiként mozgott az agrárterületen. Tanítványai és kollégái elismerték és tisztelték tudását, emberségét. Szakfordítóknak jogi nyelvet tanított, ezen kívül gazdasági szaknyelvi kommunikációt, melynek tananyagát egyetemi szinten ő állította össze.

1992-ben társzerzője volt a német nyelvű Növénytermesztési Szakszótárnak

Állami nyelvvizsga-bizottsági tagként német nyelvből rendszeresen vizsgáztatott.

Fiatalabb korában szívesen tolmácsolt, később fordított. Hallatlan munkabírása itt mutatkozott meg leginkább: néhány nap alatt képes volt több száz oldalt lefordítani, lehetett az pedagógiai, műszaki, jogi vagy agrár szaknyelv.

Nagyon igényes volt. Mindenben a tökéletességre törekedett, a fél mondatokat nem értette, pontos fogalmazást, nyelvi igényességet várt el környezetétől is. Tudásával soha nem hivalkodott. Mindig egyszerű, őszinte ember tudott lenni – maradni.

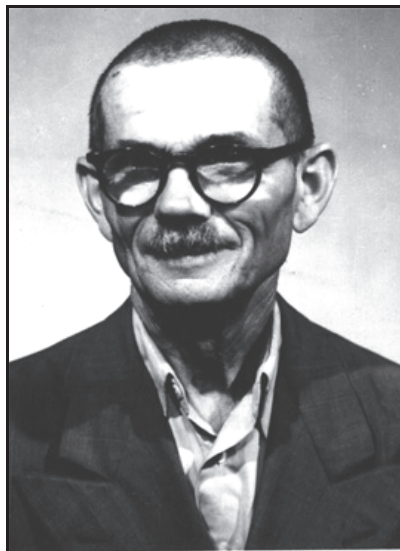
Emléke mind a hajdúböszörményi gimnáziumban, mind az egyetemen megőrződik a személyiségéből áradó, példaadásra serkentő erő miatt. Munkásságát kitüntetésekkel és dicsérrel jutalmazták.

Források:

Hajdúböszörményi Bocskai István Gimnázium irattár, Dr. Sillye Magdolna, Dr. Kulcsár Dezsőné, Dr. Apáthi Ferenc, a Debreceni Egyetem Agrártudományi centrum tanszékvezetője, nyelvtanára és tanársegéde visszaemlékezése

Csiha László – Kovács András

BALLA KÁLMÁN (Gyöngy, Szatmár megye, ma Románia, 1893. júl. 16. – Szolnok, 1995. febr. 5.): tanító, a Református Tanítótestület utolsó elnöke.

Balla Kálmán földbirtokos és Zimonyi Emma gyermeke. Az elemi iskola alsó négy osztályát Gyöngyön ill. Érendréden végezte el, majd tanulmányait Debrecenben, a Református Kollégiumban folytatta. A gimnázium alsó tagozatának elvégzése után a tanítóképző intézetben szerzett kántortanítói oklevelet 1914. jún. 29-én. Debreceni tanulmányai idején, a szünidők és nyarak kivételével, élete a városhoz és a kollégiumhoz kapcsolódott. A Református Kollégium szellemisége, az ott nyert ismeretek és erkölcsi világnézeti felfogás határozta meg később egész életvitelét és helyét a társadalomban, az emberekhez való viszonyában. Sziklaszilárd jelleme, erkölcsisége, Istenbe vetett hite, az emberek iránti bizalma és szeretete adott erőt számára a huszadik század nemzeti és egyéni sorsfordító eseményeinek elviselésére. Az egyházi iskolák államosítása idején a hatalommal szembeni kiállása egyháza, hite és meggyőződése mellett is ebből az erkölcsiségből táplálkozott.

Tanítói oklevelének megszerzése után kényszernyugdíjazásáig, 1951. ápr. 1-ig, amikor idejét éppen nem kötötték le a soros történelmi események -, tanítóként szolgálta diákjait és a debreceni református elemi iskolai oktatást.

Első szolgálati helye Mezővári volt (ma Ukrajna), ahol csak 1915. szept. 8-i bevonulásáig taníthatott.

Az első világháború hat évet vett el az életéből, mivel 1916. aug. 31-én az un. Bruszilov-offenzíva során fogságba esett és csak 1921. jan. 10-én került vissza Magyarországra. A fogság ideje alatt különböző lágeregekben raboskodott, majd éveket töltött el a Bajkál-tó melletti munkatáborokban. Az embertelen körülmények és a nehéz fizikai munka sem törte meg. Pozitív gondolkodása, alkalmazkodóképessége, és nem utolsósorban a hite megtartotta azon kevesek közt, akik végül egészségesen hazatérhettek. Kalandos hazatérését annak idején az újságok is megírták: Egy kedves debreceni tanító barátja Pénzes Gábor, akitől még volt alkalmam a történetet személyesen is meghallgatni - egy extra méretű hátizsákban vitte fel az amerikai vöröskeresztes hajóra Vlagyivosztokban, mivel az ő évfolyamát még nem engedték haza.

A fél világot megkerülő, kalandos hajóutazás után érkezett haza a trianoni Magyarországra. Szüleivel Debrecenben találkozott, akik, már az akkor romániai Gyöngyről, mindenüket hátrahagyva menekültek másik két, már Debrecenben letelepedett gyermekük családjaihoz. Szolgálati helye Mezővári, akkor már Csehszázhoz tartozott. Ezért menekült tanítói státuszban pályázott tanítói állásra Debrecenben. Első állása az Eötvös utcai Iskolában volt 1921. jún. 1 - szept. 1-ig.

1921. szept. 1-től 1924. szept. 1-ig a Nyilas-telepi, majd 1927. szept. 1-ig a Pacsirta utcai iskolában szolgált, már mint megválasztott, rendes tanító. Ez idő alatt 1925. júl. 4-én köt házasságot Fekete Ilonával (1905. okt. 17.), Aranyos Teréz és Fekete Mátyás - szintén debreceni református tanító - lányával. Házasságukból négy gyermek született. Az első fiú Kálmánka egy éves korában meghalt. György és Ilona tanár, Kálmán geológus lett.

1927. szept. 1.-1936. okt. 1-ig a homokkerti Szabó Kálmán utcai iskolában tanít, ahol szolgálati lakást is kapott. A homokkerti időkre, mindig nagy szeretettel emlékezett vissza. Valójában igazán itt bontakozott ki alkotóképessége és vált elhívatott „néptanítóvá”. A közösség helyi szellemi napszámosaként szolgálta ügyeit. A tanulmányi előmenetelen túl figyelemmel kísérte a gyermekek fejlődését. Kiemelten

törődött azzal, hogy a tehetségek esélyt kapjanak a továbbtanulásra. Sokszor osztotta meg családi asztalát az arra érdemes, de szegény gyermekekkel. A nap bármely szakában a közösség rendelkezésére állt, akár egy kérvény megírására is. A Homokkertben felépített elhivatottság kísérte végig pályája során. Mások önzetlen segítése, áldozatvállalás a közösségek előrejutása érdekében, csupán a jót cselekedni önos érdek nélkül. Ez volt az élete és ennek szellemében élt és támogatta őt családja is.

Erről az elhivatottságról emlékezett meg az egykori tanítvány, Dr. Karmazsin László, a Gyermekklinika későbbi igazgatója, a Debrecen hetilapban 1987. jún. 27-én „Az Én Debrece-nem” címmel megjelent visszaemlékezésében: „Emlékszem például, hogy Balla tanító úr teljes odaadással töltötte be e „kis faluban” az értelmiségi funkciót. Egész nap bent volt az iskolában, hozzá bármikor mehettek az emberek ügyes-bajos dolgaikkal. Nagy tisztelet övezte, tájékozott volt a világ dolgaiban, hallgattak rá az emberek. Szellemi kisugárzója volt a Homokkertnek, aki szíven viselte a gyerekek taníttatását is. Ha valakit tehetségesnek látott, rábeszélte a szülőket, hogy taníttassák”. Ugyanitt a közért való önzetlen munkáról így vall: „Amiképp Balla tanító úr, én is fontosnak tartom, hogy tegyek valamit egy közösségért. Számomra ez sosem volt áldozat, úgy érzem viszont, hogy az értelmiségi lét fontos velejárója. Én gyermekkoromban azt tanultam, hogy törődni kell mások dolgaival, segíteni kell másokon. Ez az én családi és homokkerti örökségem...”

1936. okt. 1-től meghívással került az Ispotályi népiskolába, ahol 1945-ig tanított és kapott szolgálati lakást is. Az Ispotály téri iskola az akkori Debrecen egyik legszegényebb és a gyermekek szempontjából legveszélyeztetettebb kerületében volt. Balla Kálmán ebben az új környezetben folytathatta áldozatos szolgálatát, a szegény és nehézsorsú gyermekek segítségét, a tehetségesek továbbtanulásának szorgalmazását. Halász Zoltán tanár, helytörténeti kutató, az egykori tanítvány az Ispotályról írt visszaemlékezéseiben a következőket írja szeretett tanítójának a gyermekek oktatásában és nevelésében betöltött szerepéről:

„Milyen ember és milyen tanító volt Balla Kálmán? Egy rendkívüli képességekkel megáldott, karizmatikus egyéniség volt. Szuggesztív, meg-

nyerő modora, kedvessége mindenkit lenyűgözött. A sok megpróbáltatás sem tudta mély vallásos meggyőződését, hitét, türelmét, emberszeretetét, igaz hazafiságát megtörni, sőt a nehézségek, még jobban megedzették. Az a lelkesedés, amit felénk sugárzott, egy életre szóló és meghatározó volt. Mint tanító igazi példakép volt. Puritánsága, szerénysége, tisztasága, határtalan szeretete mindenkiből viszont szeretetet váltott ki, amit tanítványai soha nem tudnak elfelejteni. Végtelen türelemmel csodálatos érzékkel, szinte bűvészi ügyességgel nevelt, tanított bennünket, emberpalántákat az írás, az olvasás és a számolás tudományára.”

1926-tól kilenc évig tanított az iparitanonciskolában.

1922-től leventeoktató, a Leventebizottság tagja. Nyolc éven keresztül leventeparancsnok volt. Feltétlen elkötelezett volt a nemzet, a nemzetben való gondolkodás és a fiatalság ilyen irányultságú nevelése iránt. Igazságosságra törekvését bizonyítja ugyanakkor az, hogy nyilvánosan elítélte az akkori debreceni tanítótestületi vezetést, a zsidó pedagógusokkal szembeni diszkriminációk foganatosítása miatt. Ezért fegyelmit is kapott.

A második világháború kitörése után többször behívták katonai szolgálatra, majd 1943-tól a háború végéig különböző pályaudvar-parancsnokságokon szolgált.

Az 1944. jún. 2-i bombázás során az Ispotály téri iskola, a templom, a tanítói lakások, szinte az egész ispotály megsemmisült. A háborút követően újra kellett építeni az életet, szinte a nincstelenségből. Teljes energiával, nagy hittel és bizalommal látott neki az akkor még demokratikus új rendben az iskolákat ért károk helyreállításának, hogy mielőbb minden iskolában megindulhasson a tanítás. A teljesen megsemmisült Ispotály téri iskola tanítói és tanulói különböző iskolákba átirányítva kezdték az aktuális tanévet.

Balla Kálmán 1946. ápr. 4-ig a Miklós utcai, majd ezt követően 1949-ben történt kitelepítéséig az Eötvös utcai iskolában tanított.

1946-ban megválasztották a debreceni Református Tanítótestület elnökévé és elnöke lett a pedagógusokat a háború után visszaigazoló testületnek is.

Az akkori tanító társadalom nem véletlenül választotta meg Balla Kálmánt. Tudták, hogy ő az

az ember, aki jóakarattal, mindig az igazság mezsgyéjén haladva fogja képviselni a tantestület és a református egyház érdekei. A visszaigazolások során soha sem engedett a politikai indíttatású mesterkedéseknek, amikor egyes kollegák visszahelyezését alaptalan rágalmakkal meg akarták akadályozni.

Vezetésével újra beindult a háború előtt jól működő Debreceni Református Tanítótestület Segélyegyesület tevékenysége is, ahol már a háború előtt is feladatokat vállalt. 1947. ápr. 26-án jótékonyági hangversenyt rendeztek pedagógus kötődésű debreceni művészek és a Kollégiumi Kórus részvételével.

Amikor 1948-ban a háború utáni demokratikus fejlődést a diktatúra és az államosítás évei követték, határozottan kiállt az egyházi iskolák államosítása ellen. Az Arany Bika Szálló dísztermében tartott nagygyűlésen ellenállásra szólította fel a testületet. A fogság évei alatt elég tapasztalatot szerzett ahhoz, hogy tudja, amit a bolsevik hatalom elhatározott az egyházak és az egyházi iskolák ellen, azt úgy is végre fogja hajtani. Azt szerette volna, ha a testület nem szavazza meg az államosítás elfogadását. Beszédében igen kemény szavakkal határozta meg a helyzetet: „Nem látjátok, hogy azt akarják, hogy mi tegyük a nyakunkra a kötelet?”

Ezután a büntetés nem késett. Azonnali hatállyal kitelepítették családjával együtt a Kösölyszegi Virágos tanyára, ahol egy iskolát kellett alapítani a környékbeli tanyasi gyermekek oktatására. Lakása egy szoba-konyha, földes padlójú cselédlakás lett. Az iskolát magát a volt gazda lakásából alakították ki.

Természetéből, hitéből fakadóan az ott eltöltött időt is az Isten akarata szerinti szolgálatként fogta fel és mindent meg is tett annak érdekében, hogy a rábízott gyerekeket mind szellemileg, mind erkölcsileg a legjobb úton vezesse. A vallásoktatást és imádkoztatást a többszöri felszólítás ellenére is folytatta.

Azért, hogy a súlyosabb következményektől megóvják, régi, kedves és befolyásos tanítványai elősegítették soron kívüli nyugdíjaztatását, 1951. ápr. 1-el. Ideiglenes debreceni lakhatásáról a Széchenyi utcai parókián, megbecsülése jeleként, a református egyház gondoskodott.

Ezt követően, elsősorban a legkisebb gyermeke továbbtanulása érdekében, fizikai munkásként hét évig a MÁV-nál, mint pályamunkás, majd

két évig a dohánygyárban, mint fűtő dolgozott. Munkáséveinek befejezéseként tíz éven keresztül volt teremőr a Déri Múzeumban, ahol a Munkácsy teremben, kedvenc festője képei közt, a képekről való tudnivalók tolmácsolásával igen boldog alkotó éveket élt meg.

Debreceni nyugdíjas éveit volt tanítványai, kollegái, barátai szeretete és megbecsülése övezte. 1955-től 1972-ig a Nagytemplomi egyházközség presbitere volt.

1972-ben szeretett Debrecenét elhagyva, feleségével kisebbik fiához Szolnokra költözött, ahol hitét, meggyőződését, emberi tartását, egészséges gondolkozását mindvégig megtartva élt boldogan, szerető családi körben 1995. febr. 5-én bekövetkezett haláláig. A pályáját elismerő évfordulós kitüntetések ugyan Szolnokon kapta meg, de valójában mindvégig debreceni református tanító maradt. Életének századik évében Szolnok polgármestere szép ünnepség keretében köszöntötte és adta át a Köztársasági Elnök Úr megemlékező levelét.

Források:

Debrecen folyóirat 1987. jún. 27.-i száma Dr.

Karmazsin László: Az én Debrecenem

Hajdu-Bihari Napló 1979. ápr. 4. Pinczési Pál:

A debreceni Homokkerttől a Csendes-óceánig

Dr. Halász Zoltán: A mi tanítónk - Balla Kálmán – megemlékezés

Jászkun Krónika 1993. júl. 17. száma

Néplap /Szolnok/ 1993. júl. 16. száma

Balla Kálmán

BALLAI MÁTTYÁSNÉ Veszprémi Magdolna (Petrozsény [Románia], 1923. február 24. – Tabajd, 1994. június 12.): néptanító, igazgató.

Édesapja Veszprémi Mihály bányafőtiszt, édesanyja Csepcsényi Irén előbb háztartásbeli, később adminisztrátor. Elemi iskolába már Nyíregyházán járt, illetve a négy polgárit 1934-től Derecskén, a polgári leányiskolában végezte, mert édesanyja Magyarországra, Nyíregyházára települt, s férjétől elvált. A tanítóképzőt Debrecenben végezte. Édesanyja ugyanis ismét férjhez ment, s a család Derecskére költözött. Nevelőapja Bakó Gábor a derecskei járási, később a megyei telekkönyvi hivatal vezetője.

Veszprémi Magdolna húgával együtt bejáróként végezte el a római katolikus leánylíceumot és népiskolai – közismert néven a Svetits-tanítóképzőt, ahol kitűnt remek matematikai affinitásával, énekhangjával és rajzkészségével. 1943-ban képesítőzött jó eredménnyel.

Mint római katolikus népiskolai tanítónő a Nagyrábéhoz tartozó Pernyéspusztán kezdte meg oktató munkáját 1943. július 1-én, a Magyar-német Mezőgazdasági Rt. iskolájában, a nagyváradi latin szertartású püspökség alkalmazásában. Itt az uradalom béreseinek gyermekeit tanította összevont 1-6. osztályban. Közben férjhez ment Soltz Sándorhoz, az uradalom főintézőjéhez. 1944. szeptemberében második évét kezdte, de a háborús állapot, a közelgő szovjet támadás miatt (már odahallatszott Nagyvárad ágyúzása) a házaspár elmenekült azzal a tervvel, hogy Héderváron, az Rt. egy másik uradalmában vészeli át a szovjet támadást, s adandó alkalommal visszatér. A főintézői lovas hintóval vágtak neki az útnak, Héderváron lovakat cseréltek, s tovább menekültek Ausztrián át egészen Passauiig. Ott amerikai fogságba estek és fogolytáborban helyezték el őket. A Military Government of Germany U. S. Army újjlenyomatos igazolványa szerint 1945. július 2-án Raszberg helység az ideiglenes tartózkodási helyük. A magyar menekülttábor lakóinak hazaszállításáról az amerikai hadsereg gondoskodott, a Soltz házaspárnak azonban meg kellett

szakítania hazafelét tartó útját, mert Veszprémi Magdolna Linzben leánygyermeknek adott életet. Házasságukból egy gyermek született. (Dr. Szakáll Szabolcsné Dr. Soltz Gizella, röntgen főorvos)

Hazatérve 1946 májusában Berettyóújfaluban leigazolták. Férje állás nélkül maradt, az ő elhelyezkedésében – egy fennmaradt levél tanúsága szerint – maga Mellau Márton, volt igazgatója segített, de helyzete adminisztrációs késedelmek miatt csak hónapok múltán rendeződött. Több kérvényben sürgette életkörülményeik normalizálását, az egyikben írta: „egyházi lakásunk valósággal istálló volt. Csak 1947 novemberétől élhettünk emberi életet”. Pályáját tehát 1946. október elsején Furtán, a római katolikus iskolában folytatta, majd az iskolák államosítása után ugyanott állami tanító. Mivel férje időközben a darvasi állami gazdaságban helyezkedett el, Veszprémi Magdolna 1949. szeptember elsejétől 1965. július 31-ig a darvasi általános iskolában dolgozott mint tanító, szaktanító, 1955-től igazgatóhelyettes, végül 1961-től mint igazgató. 1951. aug. 1-én ugyanis szaktanítói végzettséget szerzett matematika-fizika-kémia szaktárgyakból. Oktató-nevelő pályafutásának ez a korszak volt egyik csúcspontja. Nemcsak szaktárgyai eredményes tanításában ért el kiváló eredményeket, de nevezetesen voltak ünnepség- és szindarabrendezései, melyekhez az ő irányításával a tanulók maguk készítették a díszleteket, a maszkokat, a ruhákat stb. Egy volt tanítványa nemrég a Hajdú-bihari Naplóban is emlegette, hogy Magdi néni idejében micsoda élet volt az iskolában, milyen hangulatos farsangi, Télapó stb. ünnepségeket rendeztek, s ma már iskola sincs a községben. Ugyanő arra is emlékezett, hogy milyen kitűnő háziasszony volt, különösen a süteményei arattak nagy sikert. Rajzkészségére jellemző Adler Miklósnak, a neves festőművésznek, az Egri Pedagógiai Főiskola rajztanárának a minősítése egy nyári tanfolyam után. „Soltz Sándorné munkásságában komolyság és akarat jut érvényre. A kitűzött feladatokat csinálja nagy szorgalommal, és igyekezzék az itt készített rajzok szellemében, de részletek megoldására is kiterjedően dolgozni. Alakos beállításokat is rajzoljon és fessen.” A minősítéshez csatolt levélben további munkára biztatja, havi bontásban jelöli ki számára a feladatokat, és emlékezteteti: „Gondoljon arra, hogy a

Képzőművészeti Főiskolában 5 év alatt 6-7000 óra kell ahhoz, hogy valaki rajztanár lehessen.” Végül – nyilván családi és iskolai kötöttségei miatt – nem szerzett rajztanári képesítést. Legfőbb kedvtelése a regényolvasás volt, ehhez néhány korábban módosabb család asszonyai szolgáltatták a könyveket, nem az akkor még gyermekcipőben járó községi könyvtár. Ezt a szenvedélyét egész életében megtartotta, még akkor is, amikor a fia megszülettek (László, 1954, vállalkozó; Gábor, 1956, kerületvezető erdész), vagy amikor a televízió betört az emberek magánéletébe. Időközben elvált, majd férjhez ment Fodor Lászlóhoz. De ez a házasság sem bizonyult véglegesnek, 1965-ben elvált és Váncsodon folytatta munkáját igazgatói minőségben. Ezzel a újabb válásával azonban fejére vonta a járási pártbizottság rosszallását, ezért egy tanév után úgy döntött, hogy élettársával, Ballai Mátyással más környezetben kezd új életet. A Fejér megyei Tabajdra került igazgatónak, s ott szolgált 1966. augusztus 1-től 1980-ig, nyugdíjazásáig, ott élt 1994. június 12-én bekövetkezett haláláig. Nyugdíjazása után öt évig még teljes óraszámú tanított, mivel jól tudott németül, még német nyelvórákat is bíztak rá. Betegeskedni csak az 1990-es években kezdett,

Az 1966-tól kezdődő időszak volt szakmai pályafutásának másik kiemelkedő korszaka. Ekkor már nagyvonalúan érvényesítette tapasztalatait mind az oktatásban, mind az iskolavezetésben. Pedagógiai ars poeticája a gyermek tisztelete és szeretete volt. A pedagógus, ha csak szaktárgyát akarja megtanítani, félmunkát végez – vallotta. Legalább ilyen fontos a nevelés. Mivel egész életében falusi iskolában tanított, nem találkozott az átlagosnál jobb gyerekanyaggal, de soha életében a gyerekekre nem panaszkodott, olyanoknak fogadta el őket, amilyenek voltak. Számára a sikerélményt nem feltétlenül az érdemjegyek hajszolása jelentette. Úgy vélte, minden gyerek tehetséges valamiben, csak meg kell találni, hogy miben. Nagyra becsülte a kreativitást, lévén ő maga rendkívül kreatív, akár a kémiai-fizikai kísérletekben, akár a szabásvarrásban, a papírmunkákban, a festésben, a táncoktatásban stb. Idejekorán felismerte, hogy a túlmodernizált, technikai eszközökkel túlszűfolt iskola kiöli a gyerekekből a kreativitást. Kiváló vezetői tulajdonságokkal rendelkezett, ami nem

a túlzott szigorúságban, hanem a felelősség felkeltésében nyilvánult meg. Kollégái szerették tárgyilagos, egyenes stílusáért. Egyszóval ideális nevelő volt, az a klasszikus népiskolai tanító, aki valaha lámpása tudott lenni egy falusi közösségnek. Munkája révén felfigyeltek rá különböző társadalmi szervezetek és állást ajánlottak neki. Ő azonban – bár az első perctől kezdve részt vett a települések társadalmi életében, szerepelt színdarabokban és rendezett felnőtt előadásokat, rendszeresen tartott ismeretterjesztő, főleg vöröskeresztes foglalkozásokat, (s persze megfelelt azoknak a követelményeknek, melyeket a túlpolitizált iskolarendszer a nevelőkre, főleg az igazgatókra hárított) nem hagyta el a pályáját. Többnyire élvezte felettesei, illetve környezete megbecsülését, bár ez kitüntetéseinek számában és rangjában nem mutatkozott meg. Tudatosan vállalta és töltötte be az értelmiségi szerepet. Nem tartozott azonban azok közé a vezető beosztásban dolgozó nők közé, akik elhanyagolják családjukat, háztartásukat. Kisugárzó egyénisége révén ő volt kiterjedt családjának is központja. Az ő házában volt szinte minden nyáron a családi találkozó, melynek nemcsak gyermekei és unokái voltak részei, de öt testvére és azok családtagjai is.

Bakó Endre

BÁNYAI FERENC (Fehérgyarmat, 1909. július. 17. – Fehérgyarmat 1986. október. 23.): tanító, járási számadó igazgató.

Iparoscsaládban született Fehérgyarmaton, 1909. július 17-én. Édesapja Bányai Lajos asztalosmester, édesanyja Csigai Róza htb.

1929. június. 25-én a Debreceni Református Tanítóképzőben kántortanítói oklevelet szerzett. Még abban az évben Magyarban kap állást. 1930. augusztus 1-jén már Nábrád hívta meg kántortanítónak. 1932-ben megnősült, felesége Móríc Sára lett. Házasságukból két gyermek született, Éva és Ferenc.

1938 és 1944 között mint tartalékos tiszt (főhadnagyi rendfokozatban) több ízben bevonult katonai szolgálatra. 1944 októberében a régi honvédségből önként kiválik, megmentve ezzel a biztos pusztulástól nagyon sok beosztottja, bajtársa életét.

1945. márciusa már az új demokratikus hadseregben találja. Az államosításkor kinevezik a nábrádi iskola igazgatójának. Tagja volt a Nemzeti Parasztpártnak.

Az 1956-os forradalom idején elmozdítják állásából. 1957. júniusában Fehérgyarmatra költözik nővéréhez. 1957. augusztusában elvállalja a járási számadó igazgatói munkakört, melyben kiválóan helytállt. 1969. június elsejével az Oktatásügy Kiváló Dolgozója lett. 1970-ben megkapja a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmet.

Nagy Istvánné Balogh Julianna

korábbi emlékezése:

„Ő volt az én kedves tanítóm, mert kemény volt ugyan, de nagyon igazságos is egyben. Megkövetelte tőlünk a pontos felkészülést, de az óráira élményszámba ment járni. Zongorázott nekünk, énekelt, emberségre s tisztességre nevelt bennünket.”

Dr. László Béla:

„Bányai Ferenc, egykori nábrádi igazgatótanító, később a Fehérgyarmati Járási Tanács gazdasági felügyelője, akkori szóhasználattal számadó igazgatója, nekünk, akik együtt dolgozhattunk vele, a kedves emlékü Feri bácsi, olyan ember, akit nemcsak kora miatt tiszteltünk, tiszteltek sokan. Embersége, becsülete, szorgalma, munkaszeretete, család és gyermekszeretete, legendás pontossága külön-külön és együtt biztosított számára kikezdehetetlen tekintélyt. 1961–1966 között öt éven át dolgozhattam vele egy művelődési szakapparátusban. Ő volt azon a bizonyos művelődésügyi osztályon a „nagy öreg”, akire felnéztünk. Én például soha nem tudtam „viszszategezni” pedig ezt többször nehezményezte,

és ez nem elsősorban a köztünk levő kétségtelen korkülönbség következménye volt. Rajta kívül csak Fodor Jenő bácsival, Fehérgyarmat iskola-története két világháború közötti szakaszának legkiemelkedőbb pedagógus egyéniségével voltam így. Szomorú tény, hogy az említett művelődésügyi osztály dolgozói közül már csak én élek. Nincs már köztünk Kövér Tibor osztályvezető, Szabó Endre tanulmányi felügyelő, Fehérgyarmat későbbi tanácselnöke, nem él már Molnár Elemér, a későbbi nagy tekintélyű iskolai igazgató, akivel ebben a csapatban a népművelés ügyét szolgáltuk. Ezt az osztályt, amelynek Bányai Feri bácsi meghatározó egyénisége volt, a legjobb közigazgatási szakapparátusok között tartották számon. Kedves történet, hogy amikor a járás legjobb osztálya lettünk, s az osztályvezetőt meg is jutalmazták, Feri bácsi kifakadt: »Így van ez Tibikém, mi dolgoztunk, és te kapod a jutalmat...«

Abban a korban az iskolák állami finanszírozása nem normatív alapon, fejkvóta szerint történt, hanem – egy kis túlzással – alku tárgya volt a járási számadó igazgató és az adott iskola igazgatója között, hogy mennyi pénzhez jut az adott évben az iskola. Ezért természetes, hogy költségvetés készítés idején hangos, olykor indulatos viták folytak az „illetékesek” között. Ezeken a nem könnyű alkalmakon Bányai Ferencet mindig legendás igazságérzete segítette át. Tudta és vallotta, hogy ha a keveset részrehajlóan osztjuk el, akkor a szerények, a kevesebb érdekvérvényesítő képességgel rendelkezők igazságtalanul kerülnek hátrányba a törtetőkkal, követelőzőkkel szemben, és ezt nem akarta. Ilyen ember volt... „”

Források: Bancsi Sándorné, leánya Bányai Éva, családi dokumentumok, néhai Nagy Istvánné és Dr. László Béla, a volt Zalka Máté gimnázium volt igazgatójának visszaemlékezése.

E. Nagy István

BARTHA ETELKA (Csíksomlyó, 1912. november 30. – Kézdivásárhely, 2000. május 20.): tanító.

Leányának, Boér Ilonának a visszaemlékező levele:

„Elbizonytalanodtam. Még a húgom, Klári is azt mondta, igen, igen, de anyánk csak egy taní-

tónó volt. Jó, egy tanítónő, de ízig-vérig nevelő, pedagógus, aki úgy látta, hogy az iskola emberformáló közösség, amiben a tanító nagy felelősséggel bír. Ő az alapozó, életbeindító személy. Büszke volt a gyermekein keresztül *megnevelt* családokra.

Az osztályai falán ott lógott a mottója: „dolgozni csak pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen, úgy érdemes” (*József Attila.*)

De kezdjük az elején.

Bartha Gyuláné - Zsögön Etelka Anna – 1912-ben született Csíksomlyón. Anyja Nagy Etelka, régi csíki családból származott. Apja Zsögön Zoltán, ozsdolai származású tanár, költő volt. Öten voltak testvérek, három fiú és két leány. Anyám a negyedik volt a sorban. Gyermekkorát főleg Ozsdolán töltötte, és sok vakációt töltött Zsögödön is a keresztanyjánál, Nagy Imre festőművész nővéréénél. Mivel az apa nem akarta taníttatni a lányokat, mindketten zárdában tanultak, anyám Szatmáron, a tanítóképzőben. De mert a mostoha körülmények miatt súlyosan megbetegedett, az utolsó évet a székelyudvarhelyi képzőben végezte. Ott szerezte meg a tanítói oklevelet 1932-ben.

Kerelőszentpálon kezdte a tanítást. Nagyon szeretett volna továbbtanulni, de pénze nem volt. Tudomást szerzett a Nicolae Iorga szabadegyetemről, és 1934 tavaszán leutazott Valeni de Munte-ba. Iorga megértette a körülményeit, értékelte a tanulni vágyását és felvette ösztöndíjasnak. Így díjmentesen töltötte ott 1934-1935 nyarát. Sokoldalúsága miatt mindenki kedvelte.

Jól énekelt, hegedült, rajzolt, táncolt. Iorga levitte Bukarestbe is, egy szász és egy moldovai kolléganőjével együtt egy megbeszélésre, ahol a nemzetek jellegzetességeit vitatták külföldi munkatársaival. Ott, mint tipikus magyar arcot mutatta be. Akkor látta élete első operáját, a Pillangókisasszonyt, a Iorga páholyából.

1936-ban megismerkedett Bartha Gyulával, akivel 1937-ben házasságot is kötöttek. 1938-42-44-ben születünk mi: Laci, Ilona, Klári. Én mindig csak Ilona voltam -becézés nélkül-, mert a nevemet Kosztolányi Dezső Ilona című verse után kaptam.

Aztán jött a háború, menekülés, apám fogsága és a hazatérés a teljesen kiürített házba. Eleinte az árvaházban tanított, majd a *nagy* iskolában. Nem tudom mi volt akkor a neve.

1947-48-ban kezdődött az írástudatlanság felszámolása. Délutánonként a nagy ebédlőasztal körül, 3-4 emberrel kinlódott anyám. Én a kisasztaltól követtem őket. Így lettem ötévesen az első beiskolázott, illetve írni-olvasni tudó.

Tanítóképzős korában, aktívan részt vett tankönyvek szerkesztésében, ABC-és könyvek elbírálásban, recenzeálásában. Dolgozatokat írt, előadásokat tartott a továbbképzőkön.

Miután mi, a három gyermek, felkerültünk a nagy asztal mellé, a számunkra készült zöld kis asztal körül cigány gyerekek tanultak. Egy Dani nevűre határozottan emlékszem. Szépen énekelt és okos volt. Anyám a saját pénzén beszerezte neki a tankönyveket és naponta ottmaradt vele az iskolában, amíg Dani elkészítette, megtanulta a leckéit. Haza nem vitt semmit, minden maradt az osztályban. Így ment ez amíg anyám rájött, hogy Dani az iskolában kapott tejen kívül nem igazán eszik egyebet. Akkor elkezdődött az ebédeltetés is. Együtt jöttek haza, Dani ebédelt, leckézett, aztán hazament. A táskáját másnap reggel anyám vitte az iskolába.

Valamikor az ötvenes évek végén felterjesztették kitüntetésre. Meg is kapta, és mégsem. A neki szóló *Munkaérem- Medalia muncii*, amit Bukarest küldött, valaki irigysége, rosszindulata miatt egy-két évig elfeküdt egy fiókban. Egyszer, csak úgy – pult alól – megkapta. Nem szerette egymás ellen uszítani az embereket, a felhajtást sem maga körül. Erős emberi alkat volt, de főleg a gyermekszeretet jellemezte. Apám tisztviselő volt – kereskedelmi akadémiát végzett – és sokoldalú sportember volt. Kézdi-

vásárhelyen, ha az atlétikáról, korcsolyáról, vagy tenispályáról esik szó, az idősebb generációnak az ő neve ugrik be. Sokan tanultak tőle sízni, teniszezni, korcsolyázni. Köztük a saját unokái.

Anyám egy életem át reggel hétkor ment az iskolába. Nem tudta elképzelni, hogy a gyerek érkezzen az osztályba a tanító előtt. A tanítványoktól, szülőktől virágon kívül nem fogadott el semmit. Azt is csak, amikor mindenkinek nyílt a kertjében az iskolakezdekori és záraskori. Nagyon szerény volt és önzetlen. Mindent, amit az életben kaptunk apámnak kellett megköszönni, pedig sokszor apám azt sem tudta miről van szó. Ezt elég későn tudtuk meg. Szigorú volt, büntetett, ha kellett. Ritkán dicsért, nem csókolgatott. De este, mikor már elaludtunk mindenkit betakart, megpusztilt, „jó Máriázott”.

Csíki családi hagyomány volt, elváláskor hüvelykujjal keresztet tenni a másik homlokára: „a jó Mária legyen magával”.

A kézdívsárhelyi Biróság melletti általános iskolából ment nyugdíjba 1968-ban.

Azután következtek az unokák. Rohant, ha baj volt. De csak ha baj volt. Velük már nem volt túl szigorú. Tőlük már szívesen fogadta, talán el is várta a szeretet kimutatását, dicséretet, köszönetet. De azért nevelte őket, megtanította mindarra, amiről, úgy gondolta, hogy a mi „iparos” rohanásunkba nem fér bele. Anyám 2000. május 20-án halt meg. A temetésén nagyon sokan voltak. Ő katolikus volt, de a református apám után a református egyházhoz tartozott. A tiszteletes, aki temette, tanítványa volt. Szépen emlékezett, bele is zokogott a gyászbeszédbe.

Valószínű voltak, akik nem szerették. Főleg azok kifogásolták, akik kiváltságos bánásmódot igényeltek. Nála egyforma volt minden tanuló, az X elvtárs fia és a cigány Dani. Nem nagyon volt tiszta jeles tanulója, mert ahhoz nem volt elég a fő tantárgyakból jelest szerezni, hanem rajzból, énekből, tornából is a legjobbnak kellett lenni.

Kézdin a ház felszámolásakor rengeteg papírt égettünk el. Akkor égettük el a megtartott leveleket, köztük a Domokos Pál Péter tanár, néprajzkutató, és Antal Andor festőművész leveleit. Még fiatal korból származó barátság fűzte anyámat hozzájuk.”

Bartha Etelka fényképét unokája, Boér Boglárka, egy neves kolozsvári kereskedelmi cég igazgatója, bocsátotta rendelkezésünkre.

A levélben említett Bartha Gyula, kit mi csak Gyula bácsinak szólítottunk a kézdívsárhelyi sportélet fellendítésén, kifejlesztésén fáradozott. Felesége, Bartha Etelka, anyámmal egyidős, jó ismeretségben voltak. Noha engem nem tanított, de tudtam, hogy nagy közbecsülésnek örvend., és tanítványai szeretét méltán vívta ki.

Szőcs Géza

BERECZKI ZOLTÁN (Fehérgyarmat, 1939. május 10. – Nábrád, 2000. szeptember 17.): tanító.

Édesapja Berczki János ács, édesanyja Gaál Ilona volt. Édesapját sokáig nélkülöznie kellett, mert csak 1945 után tért haza a hadifogságból családjához.

Általános iskolai tanulmányait a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Fehérgyarmaton végezte. 1953-ban Mátészalkára kerül gimnáziumba.

Az érettségi után a nábrádi általános iskolába került mint képesítés nélküli tanító. 1957-től 1959-ig elvégezte a debreceni tanítóképzőt. A fiatal tanítót hamar a szívébe zárta a kis szatmári falu, nagyon jó kapcsolatot alakított ki a falu lakosságával, itt ismerkedett meg későbbi feleségével, Szűcs Margittal is, akivel 1960-ban házasságot kötöttek. Az élet 1961-ben egy fiúgyermekkel ajándékozta meg őket: Zoltánnal. A nábrádiak előtt megszokott kép volt a minden reggel kikapikázó „tanító bácsi”. Az élet nagyon jó és tapasztalt mesterekkel hozta össze. Itt taní-

tott akkoriban Mezei Béla, Eszenyi Lajosné, Kubinyi Pál és Bancsi Sándor iskolaigazgató is. Nem volt ugyan fizika szakos nevelő, de a fizikát olyan szinten oktatta, hogy a járás bemutató foglalkozásait rendszeresen nála rendezte meg Borbély Imre szakfelügyelő.

A titulusok halmozása nem minden esetben jelent sokoldalúságot – eredményességet – született tehetség nélkül. Messzemenően érvényes ez a megállapítás a szinte mindenhez értő egykori nevelőnkre Bereczki Zoltánra is. Született őstehetség volt: énekarvezetés, gitárkészítés, különféle technikai eljárások mindentudója, kirándulások szervezése, ünnepségek levezénylése, mind-mind az ő önként vállalt feladatkörébe tartozott. Sokat fotózott, az iskolában szakkört is szervezett az érdeklődő tanulók részére. Egy mondása, illetve kijelentése, nagyon meglepett akkoriban: „Ugyan rengeteg fotót készítettem, de két kezem ujjain meg tudom számolni azon képeket, amelyekkel meg vagyok elégedve.” Ma, sok év után – mivel én is hódolok e szenvedélynek –, rájöttem, hogy mire gondolt egykori kedves tanító bácsink.

Sokoldalúsága ellenére sem kápráztatta el az élet, nem gyűjtött be kitüntetések mint sok, hasonló pályát bejárt társa, de szerintem a legnagyobb elismerés az lehetett számára, hogy a községben mindenki felnézett rá, mindenki egy kicsit barátjának is tekintette.

Az 1970-es árvízi munkálatoknál is kiválóan helyállt.

Sokat gondolkodom a magyar ember azon rossz szokásán, hogy mindent csak utólag ismer el – és be –, akkor, amikor már „valaki”, egy erős karakterű, meghatározó személyiség örökre eltávozik az élők sorából.

Emléke egykori tanítványai és kartársai szívében örökké élni fog!

*Fülep Zoltánné tanárnő
visszaemlékezése:*

1966-tól ismertem Bereczki Zoltánt. Tanítóként nagyon sok gyereket tanított meg írni, olvasni, számolni. Széles érdeklődési köre volt. Jártas volt a természettudományok világában, a technika területén. Ennek köszönhetően 1977-től fizikát is tanított 2005-ig a felső tagozatban. Saját készítésű eszközeivel, gyakorlati példáival lenyűgözte a tanulóit. Nagyon jó kezűgyessége volt, szépen rajzolt, énekelt, fotózott. Tanított éneket is, az iskolai énekkart – míg volt – ő

vezette, fotószakkört tartott. Kiválóan fényképezett. Olyan nyüzsgő közösségi ember volt, aki mindenkivel megtalálta a hangot. A kirándulások nélküle szinte lehetetlenek voltak, éppen az ének és a fotózás miatt is. Jó hangulatot tudott teremteni maga körül. A gyerekek, a kartársai és a nábrádiak is tisztelték, szerették. Jó barátja volt családom minden tagjának. Fiaim pici koruktól felnőtté válásukig mindig felnéztek rá. Sajnos a 60-as éveikhez közeledve betegsége mindinkább erőt vett rajta, amit ő nagy-nagy akarattal szeretett volna legyőzni, hiába!

Végh Andrea tanítvány így emlékezik:

Bereczki tanító úrra meleg szívvel emlékezem vissza. Emlékeim zenei úton vezetnek vissza hozzá, ugyanis furulyát tanított nekem. Minden egyes alkalommal számíthattam türelmére és segítségére. Megszerettette velem ezt a hangszer, olyannyira, hogy odahaza önszorgalomból is játszottam. Nem hiába mondják, hogy sok minden függ a pedagógustól. Nemcsak egy jó tanítót, hanem egy nagyszerű embert is megismerhettem benne. Büszke vagyok arra, hogy a tanítványa lehettem.

*Katona Béla tanítvány (ref. lelkész,
Tiszavasvári) emlékezése:*

Azokról a pedagógusokról, akik hajdanában tanítottak, neveltek engem és társaimat, évtizedes távlatokból is csak a tisztelet hangján tudok nyilatkozni. Felnéztünk tanítóinkra és tanárainkra, akik mind tudásban, mind emberségben, sokat adtak számunkra. Ezt különösen utólag lehet jó szívvel megállapítani. Bereczki Zoltán tanító úrról is jó emlékeket őrzök. Egy szakmailag felkészült, a tanítói pályát hivatásaként megélő, példaértékű személyiség volt. Bennem mély nyomot hagyott a türelme, higgadtsága, melyet kiélezett helyzetekben sem veszített el. A fizika rejtelmeibe nagyon egyszerűen és gyakorlatiasan igyekezett bevezetni a diákságot. Élénken él a szívemben az az ugyancsak hozzáfűződő élmény, amikor az első számítógépet megkaptam az iskola. Ő tanulta meg először kezelni, és amikor lehetett igyekezett bemutatni nekünk, hogy mire használható az a csodaműszer, mely napjainkban nélkülözhetetlen kelléke lett a legtöbb embernek. Mindenkinek, aki ismerte őt, vannak vele kapcsolatban kedves emlékei. Én a magam részéről azt kívánom, hogy legyen áldott Bereczki Zoltán tanító úr emlékezete azoknak a szívében, akiket tanított, akikkel

tanított, és mindazoknak a szívében, akik ismerték őt.

Források:

- ifj. Bereczki Zoltán családi adatok
- Filep Zoltánné tanárnő
- Végh Andrea tanítvány
- Katona Béla tanítvány visszaemlékezései

E. Nagy István egykori tanítványa

BIHARI KÁLMÁNNÉ Csernefalvi Ilona (Kővárfüred, 1943. dec. 20. – Fehérgyarmat, 2008. júl. 15.): általános iskolai tanár.

Személyes érintettség okán írok Csernefalvi Ilonáról, Icáról, aki három évig diáktársam volt a mátészalkai Esze Tamás Gimnáziumban, és 28 évig tanítottunk együtt a kisari Kölcsey Ferenc Körzeti Általános Iskolában.

Tőle szerényebb, szorgalmasabb, kitartóbb diákot, tanárt keveset ismertem. Ismeretségünk késztet arra, hogy felidézzem értékes pedagógus életútját, amely az elmúlt évtizedek pedagógus sorshelyzetének számos jellemzőjét is mutatja. Kővárfüreden született (ma Románia) 1943. dec. 20-án a család legkisebb, negyedik gyerekeként. Édesapja Csernefalvi Ferenc úttörő, édesanyja Kiss Ilona háztartásvezető. A testvérek – három lány és egy fiú – meleg családi otthonban nevelkedtek, és az otthon megtapasztalt szeretet áthatotta egész életüket, meghatározta családi és emberi kapcsolataikat. Ica az iskolát Tunyogmatolcson végezte el kitűnő eredménnyel, ugyanis szülei hazaköltöztek. Küzdelmes négy

év következett a kitűnő érettségi bizonyítványig (1962.), amelyet jó képességeinek, kitartó szorgalmának és hihetetlen akaraterének köszönhetett. Mindvégig bejáró diákja volt a mátészalkai Esze Tamás Gimnáziumnak, s a vasútállomás és a gimnázium közötti kb. két kilométernyi távolság reggelente (különösen rossz időben) bizony kemény erőpróba volt a diáklánynak, s ugyanaz a megpróbáltatás délután. Ica útja reggelente a Mátészalkán albérletben lakó nővéréhez veze-tett, aki copfba fonta hűga haját, s rendezett külsővel indította iskolába. Délután sokszor édesapja várta az állomáson, és kerékpáron tolt a nehéz iskolatáskát.

Érettségi után az 1960-as évekre jellemző pedagógusképzés útját járta. Levelező úton végezte el az Egri Tanárképző Főiskolán a biológia-földrajz szakot, s közben a nagyari általános iskolában tanított képesítés nélküli nevelőként. Havonta konzultációra utazott Mátészalkára, a félévi és év végi vizsgák letételére Egerbe. Egy nap alatt kellett letenni az adott félév összes kollokviumát, szigorlatát. S Ica ilyen körülmények között jeles eredménnyel diplomázott 1966-ban. Közben példás szorgalommal készült nap mint nap az óráira, és az elméletben tanultakat az oktatás-nevelés gyakorlatában próbálta megvalósítani az összevont tanulócsoporthoz tartozó iskolában.

1967-ben kötött házasságot Bihari Kálmánnal, aki szállításvezető volt a fehérgyarmati TÖV-ÁLL-nál. Egyetlen gyerekük, Erika 1969-ben született. Kislányukat dédelgetve szerették, és féltő gondoskodással nevelték. Erika kereskedelmi közgazdász diplomát szerzett, és Budapestre ment férjhez. Ica 1973-74-ben veszítette el szüleit, és ez nagyon megviselte. Igényes tanárként rendszeresen képezte magát, nemcsak a komplex továbbképzéseken, hanem magánúton is. Az Élet és Tudomány c. folyóiratot egész tanári pályája során járatta, olvasta, óráin felhasználta, beszerezte a szaktárgyához szükséges kézikönyveket, lexikonokat, pedig akkor a pedagógusok még nem részesültek szakkönyvtámogatásban. Volt idő, hogy nem szaktárgyakat is kellett tanítania, néhány évig orosz, több évtizedig kémiát, technikát. Lelkiismeretesen készült az órákra, a kémiai kísérleteket balesetmentesen mutatta be, szabták-varrták-hímezték technikaórákon a szoknyákat, kendőket, művelték a gyakorlókertet (nyáron is!). Földrajz sza-

kosként ő szervezte, vezette az iskolai kirándulásokat. Budapest, Eger, Aggtelek, Lillafüred, Ópusztaszer, Balaton: mennyi-mennyi élmény a diáknak és komoly felelősség a tanárnak!

Lokálpatriotizmusa nyilvánult meg a lakóhelye, Magyar irodalmi és földrajzi emlékhelyeinek: a Petőfi-fa, a Tiszába ömlő kis Túr (Petőfi: A Tisza: „...Ott hol a kis Túr siet beléje, Mint a gyermek anyja kebelére...” megismerésére az iskolavezetéssel együtt szervezett gyalogtúrákban. Petőfi a szatmári körútján járt Magyarban is. Vendégeskedett a Luby kastélyban Luby Zsigmondnál, aki jogász-politikus nemes volt. A nagyari emlékek alapján Pesten írt A Tisza c. verse pedig a magyar líra egyik legszebb tájleíró költeménye. Ica lokálpatriotizmusa a Nagyarral szomszédos Szatmárcsekére is kiterjedt. A Kölcsey Társaság tagjaként rendszeresen részt vett tanítványaival jan.22-én, a Magyar Kultúra Napján a Kölcsey-síremlékénél és az országzászlónál rendezett ünnepi megemlékezéseken és koszorúzásokon.

A tanulmányi kirándulások programját gondosan állította össze, kapcsolta a tananyaghoz, egyeztetett a kollégákkal. Tájékozódott a kirándulás előtt, pl. a lányával végigjárták a fővárosban a tervezett útvonalat, megérdeklődtek a múzeumok nyitva tartását, a belépő díj árát stb. Szaktárgyait alapos, széleskörű és naprakész tudással és változatos módszerekkel tanította. A „témához” illesztette a módszereket, hol frontálisan, hol csoportmunkában foglalkoztatta a tanítványait. A biológiai terem ablakában virágok nyíltak, magvak csíráztak, de tanítványait is bevonta az előkészületekbe: sokszor hozatott velük otthonról is növényeket vagy növényi részeket. Igazgatói, szakfelügyelői elismerték munkáját. 1981-ben kiemelkedő és eredményes oktató-nevelő munkájáért oktatási miniszteri dicséretben részesült.

Pedagógus munkájában a szilárd alapismeretek nyújtása mellett prioritást kapott a tehetséggondozás épp úgy, mint a hátrányos helyzetű, főként roma származású tanulók felzárkóztatása, továbbtanulási esélyeik javítása. Sok tanuló készített fel tanulmányi versenyekre. Ica a szomszéd faluból, Nagyarból autóbusszal (nem iskolabusszal, hanem menetrend szerinti járat) járt át tanítani 28 éven át, ugyanis 1975-től a körzetesítés miatt Magyar a Kisari Körzeti Általános Iskolához tartozott. Türelemmel és

megértéssel viselte a körzetesítés okozta sűrűlódásokat, kényelmetlenségeket, mérsékletre intette a szülőket és gyermekeket. Az 1970-es árvíz után a Kisarban épült emeletes, jól felszerelt iskolában a szaktantermi oktatásra tértek át. Az összevont tanulócsoporthelyett párhuzamos osztályokban jobb szakos ellátottsággal folyt a tanítás. Reggelente már negyed nyolckor megérkezett az iskolába együtt a nagyari gyerekekkel, akiknek felügyeletét is ellátta kolléganőjével együtt. Ritkán vezetett az útja a tanári szobába, gyakrabban a biológia-földrajz terembe, ahol versenyre készített fel, korrepetált vagy műsort próbált. A vöröskeresztes szakkör vezetőjeként szakköröseit felkészítette a kisari és nagyari „szép korúak” köszöntésére. Elvégezte az elsősegélynyújtó tanfolyamot, és vöröskeresztes szakkörön a tanulókat megismertette az elsősegély szabályaival és gyakorlatával. Védőnő és mentőtiszt (az egyik szülő) segítette a szakszerű ellátást.

Eveken át az általa vezetett vöröskeresztes csapat nyerte a versenyt a körzetünkben. Tevékenyen részt vett a véradások szervezésében. Vöröskeresztes titkárként sok felnőttet is bevont a karitatív tevékenységbe, jótékonysági rendezvényekbe. Nyugdíjba vonulásaakor életműdíjként a Magyar Vöröskereszt Országos Vezetősége nagyszerű vöröskeresztes munkája elismeréseként a Vöröskeresztes Munkáért kitüntetés arany fokozatát adomá-nyozta, amelyet 2004-ben vett át.

Nemcsak szaktanárként, de osztályfőnökként is kiemelkedő munkát végzett. Vezette az osztályfőnöki (és természettudományi) munkaközösséget. Kollégáival, a szülőkkel és a tanulókkal mintaszerű kapcsolatot épített ki. A halk szavú, jóindulatú, segítőkész tanárnőt mindenki tisztelte, szerette. Nemes egyszerűség jellemezte egész lényét, megjelenését, viselkedését.

Szívélyes alkatát és a kisari nevelőtestületre jellemző családi légkört mutatja, hogy disznóvágásuk utáni hétfőn hurkakóstolót tálalt az egész testület részére sok-sok éven át. Zárkózott habitusa miatt senki előtt nem nyílt meg igazán, bizalmasa, barátnője a lánya volt. Igazgatóhelyettesi felkérést is kapott, de túlzott szerénysége miatt visszautasította.

A Föld napján évente megemlékezett bolygónkról a tanárok és tanulók előtt, ismertette a természettudomány aktuális eredményeit, hang-

súlyozta a környezetvédelem fontosságát, lebontva az elméletet a mindennapi életünkben megvalósítandó környezetvédő teendők láncolatára. Több tanítványa pedagógus pályaválasztását inspirálta.

1989-ben súlyos betegséget állapítottak meg nála, de a műtét és sugárterápia teljes gyógyulást eredményezett, s évek múltán a lelki trauma is oldódott, enyhült.

Sokoldalúságát mutatja, hogy több évtizedig vezette a nagyari községi könyvtárat, a nemcsak az ismeretterjesztő irodalomban, hanem a szépirodalomban is jártas volt. Jó érzékkel ajánlott könyveket gyerekek, felnőttek egyaránt.

Rajzpályázatokkal, író-olvasó találkozókkal tette változatosabbá, vonzóbbá a könyvtári foglalkozásokat. Tisztelte és ápolt a hagyományokat. A könyvtár helytörténeti gyűjteményének díszé és gyakran forgatott kötete a nagyari születésű Luby Margit néprajzkutató (emléktáblája a Luby-kastélyon) Szatmári népmondák c. műve.

Nyugdíjba vonulásakor 2002-ben az oktatási miniszter Pedagógus Szolgálati Emlékérmét, a kisari Kölcsény Ferenc Általános Iskola és Ovoda igazgatója pedig Kölcsény-emlékérmét adományozott neki.

Néhány szép nyugdíjas év következett egészségben, családi boldogságban, anyagi biztonságban, köztisztelőben. Nyaranként nagy szeretettel nevelték drága unokáikat: Biankát és Martint, év közben férjével felváltva utaztak hozzájuk Pestre, hogy segítsenek lányuk családjának.

Tragikus hirtelennel ragadta el a halál. 2008. júl. 15-én. Súlyos agyvérzés után kómába esett, és nem tért magához többé. Családja, barátai, volt kollégái, tanítványai, a szülők megrendülten, végtelen szomorúsággal búcsúztak tőle.

Bíró Éva tanító emlékképei:

Nagy költőnknek. Petőfi Sándornak az esete jut az eszembe, amikor a Füstbe ment terv című költeménye született. A bőség zavarával küzdök magam is. Bihari Kálmánné osztályfőnököm és kollégám is volt. Emberszeretet. szorgalom. hivatástudat nemes egyszerűség. Ezek a tulajdonságok azok – szerintem – melyeknek az igazi pedagógusokat jellemezniük kell. Ilyen ember volt Ica néni. Most a múlt évek gyöngysorát pergetve, mint nyári napok izzó sugarát

őrző tarka levelek tárulnak elém az általános iskolás időszak színes emlékképei.

Az 1976-77. tanévben voltam 5. osztályos. Két párhuzamos osztály indult, mert a nagyari felsősök is Kisarban folytatták tanulmányaikat. Nekünk lett osztályfőnökünk Bihari Kálmánné. Szerető gondoskodással iparkodott jó közösséggé kovácsolni a 3 település tanulóit.

Csodálatos precizitással, a szemléltetés tárházát kimerítve felépített órák. felejthetetlen élményekben gazdag tanulmányi kirándulások sora jelenik meg emlékezetem vetítővásznán. Tanulópárokat alakított ki a betegek, a gyengébben haladók segítésére. Ha addig esetleg nem, nála belénk vésődött, hogy "ismétlés a tudás anyja", hiszen csak az a felelő kaphatott ötöst. aki az ismétlő kérdésekre is helyesen válaszolt.

Négyen vagyunk testvérek. mindannyiunkat tanított a tanárnő. Tisztelettel és hálával adózunk emlékének. Húgommal, aki szintén a pedagógushivatást választotta, minden igyekeztünkkel azon vagyunk, hogy méltó továbbvivői legyünk a volt tanárainktól átvett fáklyának, melynek lángja továbbra is arra hivatott. hogy apró mécseseket gyűjtsön fejekben és lelkekben egyaránt. Mindazok, akik ismerhették, szeret-hették, tisztelhetők, továbbörökítik emberi nagyságának lelkeket melengető fényét.

Végh Lászlóné visszaemlékezése:

„Bihari Kálmánnéval. a sors ajándékaént, közel húsz évig dolgozhattam együtt. Szerény, egyszerű, lelkiismeretes pedagógus személyiség volt, ezekben a tulajdonságaiban rejtett igazi emberi nagysága.

Közös szakunk, a biológia által közel kerültünk egymáshoz, nemcsak szakmai, de lelki síkon is. Én még kezdő pedagógusnak számítottam, amikor '84-ben munkatársak lettünk a Kisari Körzeti Általános Iskolában. Mindig számíthattam rá: ha szakmai tanácsot kértem tőle, vagy véleményt cseréltünk metodikai, nevelési kérdésekben. Kiváló szakmai felkészültsége, gyakorlottsága nagy hatással volt rám, többször éltem azzal a lehetőséggel, hogy hospitálhattam tanítási óráin, melyek érdekesek, élményszerűek és életszerűek voltak. Sugárzott róla az elhivatottságnak, a tudás átadásának örömteli érzése, valamint gyermek-, és természetszeretete, amely nemcsak tanítási óráin volt érezhető, hanem egész életét áthatotta.

Osztályfőnökként a közösségteremtés egyik

fontos lehetőségének, szívügyének tartotta a közös délutáni programokat tanítványaival, akik felett kedvesen anyáskodott, és végtelenül türelmes volt velük. Szeretetteljes egyénisége, lelkiismeretessége, szakmai felkészültsége révén kivívta a szülők tiszteletét és megbecsülését is, akik közül sokan egyben tanítványai voltak, és kedves emlékeket őriztek róla.

Fáradhatatlan, kitartó volt minden területen, így a vöröskeresztes tevékenységében is. A stafétabotot harmadik éve én vettem át, így kedves kolléganőm. Ica iránt érzett tiszteletből úgy érzem, kötelességem továbbhaladni az általa megkezdett úton. Az ő teljesítménye mindenképpen arra kötelez, hogy méltó utódja legyek ebben a tevékenységben.

Munkaközösség-vezetőként is magas színvonalú munkát végzett, felelősséget érzett a közösség szakmai munkája iránt, mindig lehetett számítani építő, fejlesztő jellegű javaslataira Ica, egy mindig kedvesen mosolygó, melegszívű ember képlenyomatát hagyta lelkemben.”

*Karácsony Margit, a Magyar Vöröskereszt
Városi - Területi Szervezetének titkára így
emlékezett:*

„Munkánk során több mint másfél évtizeden át voltunk elkötelezett szolgálói a vöröskeresztes mozgalomnak. Amikor 1987-ben az első vöröskeresztes értekezleten találkoztunk, tudtam, hogy ő azon aktivisták egyike, akitől sokat tanulhatok. A rá jellemző tapintattal mutatta azt az utat, melyen egy területi titkárnak járnia kell ahhoz, hogy sok embert magához vonzva tudja teljesíteni az egyik legfontosabb vöröskeresztes célt - a bajban lévő emberek segítségét.

A szülők látták, hogy milyen elkötelezett a vöröskeresztes eszme iránt és megválasztották a helyi felnőtt vöröskeresztes szervezet titkárnak. Ő ezt megtiszteltetésnek vette, és olyan igazi közösséget formált, mely példaértékű volt a környező településeken. A vöröskeresztes tagokkal rendezvényeket szerveztek, közösségi délutánokat, ahol szívesen vettek részt a község lakói. Ezen eseményeknek mindig volt olyan célja, mint pl. adománygyűjtés beteg gyerekeknek vagy árvízkárosultaknak, véradók toborzása, tagok szervezése, melyek a vöröskeresztes eszmék terjesztését is szolgálták.

A területi vezetőség munkájában nyolc éven át vett részt Jó szándékú, kritikus véleménnyel és tapasztalaton alapuló tanácsokkal segítette a

vezetői munkát.

Igazi közösségi embernek nevelte a családját is. Férjével együtt a véradó mozgalom kiváló önkéntese is volt. Véradásukkal számtalan ember gyógyulását segítették életük során. Vöröskeresztes munkájáért kitüntetésekben részesült.

Kiváló vöröskeresztes, nagyszerű pedagógus és igaz ember volt, követhető mintát nyújtott azok számára, akiknek az a szerencse jutott, hogy tanítványa, kollégája vagy barátja lehetett. En ezen szerencsések egyike lehettem, melyért életem végéig hálás vagyok a sorsnak.”

Az Értői az Óceánig metafora találóan foglalja össze dr. Kiss Kálmán egykori tanítványnak a tanárnővel és a nagyari iskolával kapcsolatos emlékeit:

„Ha a mennyei könyvtárban Ady Endre és Móricz Zsigmond kezébe kerülne ez az írás, biztosan nem neheztelnének meg rám, hogy régmúlt idők emlékeinek felidézéséhez az ő gondolataikat is segítségül hívom. Ha úgy hozná a sors, hogy egyszer én is megírnám az én Életem regényét, akkor Móriczhoz hasonlóan a gyermekkori évek kapnák benne a leg hangsúlyosabb szerepet. A magyarázat egyszerű: számomra is elsősorban a szülői ház és szülőfalum, Magyar közössége nyújtotta az értékek egész életemet meghatározó rendszerét. Különösen sokat köszönhetek ebben a nagyari iskolának, amelynek az 1960-as évek második felében és a 70-es évek első harmadában voltam tanulója.

Máig hálásan gondolok vissza kedves általános iskolai tanítóimra és tanáraimra, akik az általuk oktatott tantárgyak segítségével kitérték előttem a világot, és megmutatták, hogy érdemes elmélyülni a tudás birodalmában. Akkor természetesnek tűnt számomra, hogy hol délelőtt, hol délután kellett iskolába járnunk, mert csak így, "alsó" és "felső" tagozatban volt megoldható a tantermek elosztása, és azon sem csodálkoztunk, hogy összevont osztályokban, „közvetlen” és „önálló” órákon tanultunk mindvégig, mert a gyerekek alacsony létszáma ezt az oktatási formát tette lehetővé. Így volt ez országunk sok száz aprófalvas iskolájában, amelyekben, akárcsak Magyarban, a tanárok száma nem volt magas. A pedagógusoknak emiatt nemcsak saját szakjaikat kellett tanítaniuk, hanem egyéb más tantárgyakat is oktattak.

Tanáraim között fontos helyet foglalt el Bihari Kálmánné, Ica néni, akire a legnagyobb elismeréssel és szeretettel emlékezem vissza. Ő volt az, aki felső tagozatos éveim során a legtöbb és legkülönbözőbb tudományterületek iskolai tantárggyá transzformált tudásanyagát közvetítette számomra.

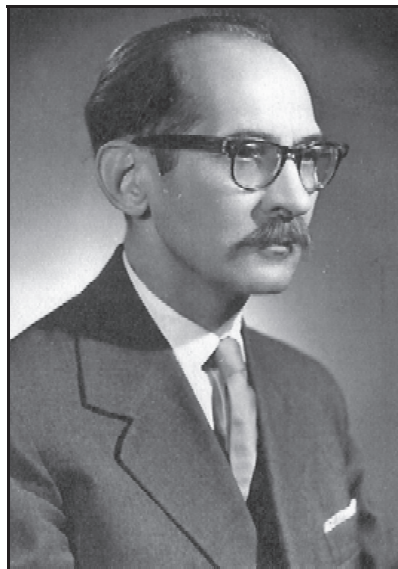
Ami számomra a legmeghatározóbb lett életemre nézve: Ica néni tanította az orosz nyelvet a felső tagozat első éveiben. Bár nem volt nyelvszakos, mégis nagyszerű munkát végzett! Sikertült megszerettetnie velem ezt a tantárgyat (ebben persze óriási szerepet játszott felkészültsége mellett kedves személyisége), és olyan alaposan megtanította az orosz nyelvet, hogy erre a tudásra szilárdan tudtam építeni a későbbiekben. Az általános iskolai járási szintű tanulmányi versenyeken szerzett orosz nyelvi helyezések sikerei, az ilyenfajta megmérettetések tapasztalatai, valamint tanáraim, köztük Ica néni biztatása megerősített abban, hogy a továbbiakban is az orosz nyelvvel s általában a nyelvekkel foglalkozzam. Így jutottam el, az Adytól kölcsönzött szóképpel élve, az Értől az Óceánig: a nagyari általános iskolából a főiskolai tanári katedráig.

Az évtizedek során az Ica néni által megalapozott nyelvtudásnak köszönhetően kitártult előttem a világ (eleinte a tőlünk keletebbre lévő országokba, főként Oroszországba jutottam el, majd megismerkedtem a nyugati félteke civilizációival is), de az Ér, amelyet számomra az egykoron Petőfi Sándort is megihlető Túr folyó jelenti, újra és újra visszahív az Óceánként megélt nagyvilágból a gyermeki múltat őrző szép nagyari környezetbe. A Túr lassan ezer éve öleli kebelére Nagyardt, féltőn szegélyezve a ma élők lakóhelyét és gyöngéden őrizve a közeli temető szelíd lombjai alatt az elhunytak, köztük kedves egykori tanárnőm, Bihari Kálmánné Ica néni emlékét.”

Források: férje és lánya adatközlése, személyes dokumentumok, egykori tanítványok, munkatársak visszaemlékezése.

Kovács Sándorné

BOLVÁRY ÖDÖN (Hajdúhadház, 1916. március 8. – Jászapáti, 1975.): gimnáziumi tanár.

Kiváló felkészültséggel bíró matematikatanár, aki ennek a tantárgynak jeles képviselője volt a jászapáti gimnáziumban három évtizeden át. Tantárgyát igazi elkötelezettséggel tanította, és különösen azokat a tanítványait tudta igazán útnak indítani, akik valamelyes affinitással rendelkeztek a matematika iránt. Őket sikerült jelentős számban pályára irányítania. Számosan e szakág területén boldogultak és boldogulnak egy életen át. Ugyanakkor osztályfőnökként is kiemelkedő tevékenységet folytatott. Több osztálya átlagon felülit nyújtott, és akadt köztük nem egy, amelynek több mint a fele szaktanára tárgyával összefüggő pályát választott. El tudta érni, hogy sajátos világlátással, jó elméleti felkészültséggel, valamint szükséges kreativitással rendelkezzenek.

Nem szokványos részt vállalt kis hazánk történetének súlyos pillanataiban, hiszen tagja volt annak a 14 főből álló tiszti csoportnak, amely 1944 október közepén átment a szovjet-magyar fronton, hogy Dálnoki Miklós Béla parancsát eljuttassák a szovjetekkel szembenálló magyar csapatokhoz. A tábornok a magyar hadsereg németekkel való szembefordulását foglalta parancsba. (Simonffy András: Kompország katonái, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981. 163.o.)

Életének beszédes mozzanata, hogy miután kiderült saját gyermeke nem lehet, népes rokonságából két fiúgyermeket istápoló családi házában az iskolába járás kezdetétől az érettségiig. Szenvedélyesen érdekelte az oktatásügy és a tanulóifjúság. A gimnázium közvetlen köze-

lében épített családi házat, és alig volt nap, hogy ne jelent volna meg – akár többször is- a gimnáziumban vakációs időkben is. Mindenütt megjelent, ahol az apáti gimnazisták megfordulhattak, és sokat tett a nehezen kezelhető ifjak érdekében. Hozzájuk tudott férközni. Jobbító szándékát szinte mindig siker koronázta.

Igazát mindenkor és mindenkiel szemben védte, olykor kemény viták árán is. Titkait szinte éveken át megőrizte, némelyiket a sírba vitte...

1916. március 8-án született Hajdúhadházon szülei egyetlen gyermekeként. Édesapja, Bolváry János gyógyszerész fia születésekor harmincöt éves volt, édesanyja Farkas Ilona pedig majdnem harminc.

A háború után a család Tiszavárkonyba költözött, és Bolváry Ödön itt járt óvodába, és itt végezte el az elemi iskola első négy osztályát is. Fennmaradt füzetei arról tanúskodnak, hogy szép írása volt, és füzeteit is példás rendben tarthatta.

A gimnázium első osztályait Kalocsán végezte az ottani katolikus gimnáziumban. Nagyszüleinél lakott, ők istápolták nagy szeretettel.

1929-ben meghalt az édesapja, és az özvegy visszaköltözött Hajdúhadháza édesanyjához és testvéreihez. A gimnázium felső négy osztályát bejáróként Debrecenben végezte ugyancsak katolikus gimnáziumban. Az igényes gimnáziumban, 1934-ben érettségizett és a bizonyítvány mellé erkölcsi bizonyítványt kapott.

Ugyancsak bejáróként tanult a debreceni egyetem matematika-fizika szakán. Egyetemistaként részt vett az Egyetemi Önkéntes Munkatáborban Vértesszőlősen, illetve Tihanyban. Részes volt tehát az akkor szokásos ifjúsági akcióknak. 1938-ban két tűzoltótanfolyamot végzett, és erről hivatalos okmányt kapott. 1940-ben újabb, légoltalmi ismeretekkel bővített tűzoltó tanfolyamot végzett Debrecenben.

Gondtalan, kiegyensúlyozott gyermekkor és kevésbé gondtalan ifjúság jutott osztályrészül Bolváry Ödönnek. Elvégezte az egyetemet, de ekkor már kezdetét vette a világot sújtó történelmi kataklizma, a második világháború. Ennek résztvevője és részben alakítója az ifjú tanár.

Életének ezt a fontos és eseménydús korszakát egyik levelében a következőképp örököltette meg: „1940 szeptemberétől december 10-ig voltam tanárjelölt, és 1940. december 11-én

vonultam be tényleges katonai szolgálatra... Közben tartalékos tiszti iskolára vezényeltek, de onnan kirúgtak, s így többféle beosztásban szolgáltam... Végre 1942. szeptember 25-én leszereltünk... megkaptam tanári kinevezésemet Nagykárolyba a gimnáziumhoz... Hamarosan újra behívtak hadi szolgálatra... 1943. július 28-án vagy 29-én kerültem hadifogságba... Itt találkoztunk Illés Bélával... 1944-ben talán október 16-án vagy 17-én értesültünk Miklós Béla átállításáról. ... emlékezetem szerint 13 hadifoglyot választottak ki, akik majd Miklós Béla parancsát kézbesítik a magyar csapatok vezetőinek... Október 17-ről 18-ra virradóan... kaptuk meg egy szovjet tábornoktól /Petrov/ a levelet. Voltak, akik kettesével, mások egyedül. Én egyedül keltem útra egy alezredes és egy gépkocsivezetővel egy nyitott gépkocsin. Október 18-án este értünk Alsóvereckére... Végül a levelet egy tábornoknak adtam át... Nem került igazolásra dr. Bihari János tartalékos főhadnagy, dr. Vajda Lajos volt munkaszolgálatos és én...” (A levél kelte 1974. március 25. A címzett pedig a Hadtörténeti Intézet munkatársa, Kaponya János ezredes.)

Ezután a csapattesttel nyugat felé vonultak. Mosonmagyaróváron tartózkodtak egy ideig, majd utuk a csehországi Mocovire vezetett. 1945. május 19-én indultak vissza, de csak Brnoig jutottak. Később a menetrend szerint közlekedő vonattal indultak haza. Június 20-án érkeztek meg Pozsonyba, 21-én pedig Budapestre. Június 22-én hazajött Hajdúhadháza. A tankerületi főigazgatódag augusztus 16-i hatállyal a jász-apáti gimnáziumba nevezte ki tanárnak.

Gazdag, fordulatokban bővelkedő életszakasz. A 29 éves tanár eljutott a Jászság egykori első gimnáziumába, amely három évtizeden át nyújtott neki lehetőséget arra, hogy ennek a tájéknak az ifjúságát mind többre-jobbra serkentse. Kiváltságolt területen született a Hajdúságban, és élt harminc évet ugyancsak kiváltságokat magáénak tudó népcsoport körében, tevékenykedett eredményesen, mert nagyon tudatos, fáradságot nem ismerő személyiség volt.

*Három évtized Jászapáti
(1945-1975)*

Apuka: Atyánk

Ez a gimnázium is szegényes volt ekkor, hiszen a háború, a hadikórházi állapot nehezen oldódott fel. A környék településeiről nem járhattak

be vonattal a növendékek, mint korábban. Lét-rejött az úgynevezett dósai internátus, melyet a szülők hozta bútorokkal rendeztek be. Az internisták étkezését részben biztosította az a két tehén, amelyeket a diákok gondoztak. Ebben a közösségben talált helyet az új hadviselt tanár. Első növendékei – immár túl a nyolcvanon – úgy vélik, ők adták neki a nagyon hízelgő nevet: Apuka. Esténként beült a szobákba, és hosszasan beszélgetett tanítványaival, neveltjeivel. Játszott, sportolt velük. A diákok bejáratosak voltak szobájába, és egyesek szerint olyankor meglopták példás rendben tartott dohányát is.

Tiszti köpenyben jelent meg, mint néhány más tanártársa is, és annak gombos végével olykor meglegyintette alkalmatlankodó társainkat, de kevesen vették zokon, mert mozdulatai aggodást, szeretetet is elárultak az olykor felbukkanó rosszallás mellett.

1945 végén megnősült, feleségül vette Sárkány Kató tanítónőt, aki nagy tekintélyű pedagógusként tevékenykedett férjével együtt. Kató néni számos generációt indított útjára, és a tanár úr az ő osztályában tanított alsósoknak is matematikát. Ennek következtében az elsős elemistáktól az érettségizőkig ismerte szaktárgyának lehetőségeit. Kezdetől fogva külön gondot fordított a matematika iránt fogékonyságot tanúsító növendékekre. Minden növendéktől elvárta a tisztességes munkát, erőfeszítést, de a tehetséggondozást tekintette egyik fontos feladatának, pedig ezt a szót talán még akkor aligha használta a tantárgy-pedagógia.

Az iskolák államosításáig a régi mederben folyt a munka, de a fordulat éve, 1948 számos új kihívást jelentett minden pedagógus számára. Az ateizmus és az akkori események megnehezítették a tanár és a diák életét egyaránt. A felszabadított ifjúi öntudat magával ragadta a gimnáziumi ifjúság egy részét is. Ez bizonyos tanárellelenséget, a régi értékek mellőzését, sőt támadását jelentette. Az avantgardista szemlélet óvatosságra és a tisztelt értékek megvédésére készítette a tanárokat és a diákok jelentős részét is. Bolváry Ödön a munka, a rend híve volt, és ezt a látásmódot nem adta fel.

Így nem került közvetlen összeütközésbe az intézmény ifjúsági pártalapszervezetével se. Az viszont megesett, hogy emelt hangon vitatkozott egy-egy új nézetet valló-hangoztató diákjával. A számos frázist tartalmazó dekoráció helyett

osztályában a jellegadó jelszó az alábbi volt és maradt: *Pontosság, rend, kötelességteljesítés!* Ehhez tartotta magát hosszú éveken át. Ezzel sikerült megteremtenie azt a légkört, amelyben eredményesen lehetett munkálkodni.

Tanári munkája emlékezetesen tudatos volt. Mindig lelkesen magyarázta a nehéz és még nehezebb levezetéseket, feladatokat. Ha diákjai nem értették, szívesen elmagyarázta újra. Az volt az elve, hogy a matematikát először meg kell érteni, azután lehet megtanulni. Tanulópárokat szervezett, és így is készítette növendékeit a rendszeres gyakorlásra. Dolgozatíráskor differenciált számonkérést alkalmazott, és keményen megdolgoztatta azokat, akik szaktárgyával összefüggő pályára készültek.

A félév lezárása előtt rendhagyó matematikaórát tartott. Mindenki „megvallotta”, hányast érdekelhet. Ha nem egyezett a diák és a tanár elképzelése, alkalmat adott arra, hogy a diák bizonyítsa felkészültségét.

Osztályfőnökként második apja volt övéinek. Célokat tűzött ki, és hagyta, hogy tanítványai önállóan oldják meg a feladatokat. Igyekezett meggyőzni növendékeit elképzelései, követelményei ésszerűségéről. Bízató szavai általában jó talajra hulltak. Türelmes volt, olykor azonban elhagyta a béketűrést. Ilyenkor felemelte hangját, s olykor megszidta növendékeit. Utasításait Quod dixi, dixi (Amit mondtam, megmondtam) fordulattal zárta, jelezve, hogy a beszélgetést lezártak tekinti.

Törődött tanítványaival az iskolán kívül is. Mindenütt megjelent, ahol tanítványai feltűnését sejtette. Nem átallott a szomszédos településekre utazni, ha valami nem szabályos tanulói szereplésnek hírét vette.

Természetesen igényes volt önmagával szemben is. Törődésével, segítőkészségével szinte egy életre magához láncolta azokat, akiket tanított, s különösen azokat, akiknek osztályfőnöke volt. Nincs érettségi találkozó, ahol ne emlegetnék megkülönböztetett tisztelettel és szeretettel sokoldalú, de mindig emberközeli személyiségét, derűjét, segítőkészségét.

Mindig érdekelte a problematikus fiútanulók kezelésének lehetősége, a velük szemben alkalmazható megoldások sora.

Az oktatás helyzete, gyakran változó arculata is gyakorta készítette megnyilatkozásra.

1955-ben Győri Gyula igazgatóhelyetttel tan- és óratervet állított össze az egységes gimnáziumi képzés igényével. Megszüntetni óhajtották a humán és reálgazdasági tagozatot, mert egységes képzésben látták a továbblépés lehetőségét (Köznevelés, 1955. 4. szám 89. o.).

Növekvő tapasztalatai birtokában reális, hasznosítható megállapításokat tett az akkori középiskolai képzés megújításával kapcsolatban.

Jelentős szerepet játszott a tantestület nevelőmunkájának racionalizálásában az osztályfőnöki munkaközösség vezetőjeként. A megbeszélések tárgyszerűek voltak, és a fiatalabb kollégáknak jelentékeny segítséget nyújtott mindennapi tevékenységükhöz.

Minden kinevezett tanártársát érdeklődéssel és szeretettel fogadta. Segítette beilleszkedésüket, és a legtöbb tanár szívesen fogadta segítségét. Szívesen látogatta tanártársai óráit, különösen a fiatalabbakat, és szinte szakjától függetlenül tudott hasznosítható tanácsokkal szolgálni.

Szívesen vett részt tanulói kirándulásokon, színházlátogatásokon. Egy-egy problematikus magyar darab megtekintése után szinte szakszerű magyarázatokkal segítette növendékeit abban, hogy feldolgozzák a színházi élményeket, lévén maga is irodalmat, művészetet kedvelő, szerető igazi értelmiségi.

Nem volt az iskola életének olyan mozzanata, amelynek ne lett volna részese, gyakorta résztvevője. Igazában mindenütt ott volt, ahol diákjai, tanártársai megjelentek. Nem volt egészen ritka eset, hogy egy-egy tanítványát a lakására is meghívta, és ekkor Kató nénivel együtt tartalmas beszélgetést folytattak.

Két istápolóját, *Sárkány Lászlót és Papp Lászlót* mérnöki pályára készítette fel igen eredményesen. Manapság mindkettő vezető beosztást tölt be. Papp László szerint kemény munkára, igényességre szoktatta, nevelte.

Aktív, cselekvő alkat volt. Szinte az utolsó pillanatig növendékei között élt, munkálkodott. Mezőgazdasági munkán volt tanítványaival, amikor rosszul lett. Ezt követően hamarosan elhunyt. Temetésén munkatársai és tanítványai százai álltak lehajtott fővel. Mindannyian tudták, hogy Apuka személyiségének egy darabkáját magukkal viszik... Talán tovább is adják...

A jászapáti gimnáziumban először róla neveztek el tantermet. Az a tanterem kapta Bolváry Ödön

nevét, amelyben a két említett osztálya tanult éveken át.

Élete nagy dilemmája csak 1991-ben oldódott meg. Ekkor rehabilitálta a honvédelmi miniszter, azaz visszaadta katonai rangját, becsületét. A levelet Bolváry Ödönnének címezték:

Tisztelt Asszonyom!

„Örömmel tudatom, hogy a Magyar Honvédségnél folyó rehabilitáció keretében néhai férje tartalékos tiszthelyettesi rendfokozatától történt megfosztását kivizsgáltuk, és javaslatot tettünk rendfokozatának visszaadására. A honvédelmi miniszter úr a tartalékos őrmesteri rendfokozatát visszaadta, egyben előléptette hadnaggyá.” Posztumus...

Egykori tanítványai:

Farkas Ferenc és Halász Ferencné

BORBÁS ENDRÉNÉ dr. Bak Sarolta (Munkács, 1920. 01. 11. – Budapest, 2008. 10. 01.): tanítónő, általános iskolai tanár, gyakorlóiskolai szakvezető.

Dr Borbás Endréné (Sárika néni) egy kiváló ember, pedagógus, feleség, édesanya, nagymama volt. Életének meghatározó lényege a nyíregyházi Leánykálvineum hitvallása, mely egész életét áthatotta és végigkísérte: „Szeretet az égig. Áldozat a vérig. Szolgálat a sírig.” Szülei és családtagjai tősgyökeres szatmárnémeti iparosok voltak, nagyapja, Oroszi József asztalosmester, az iparos céh elnöke volt Szatmárnémetiben. Az édesapja: Bak József moz-

donyvezető, édesanyja Oroszi Erzsébet háztartásbeli. Az édesapa munkája miatt éltek Munkácson. Az I. világháború lezárását követően Nyíregyházára költöztek, mert magyar földön akartak élni.

Nyíregyházán először szükséglakásban éltek, majd a jól kereső édesapa megteremtette a családot (a szülők és a két leánygyermek) számára az egzisztenciát: hamarosan házat építettek, a gyerekek a református elemibe, polgáriba, majd a Református Leánykálvineumba (Tanítóképző Iskola) jártak.

A család szelleme otthon meleg, szeretetteljes, de puritán volt. A feladatok teljesítése, a kötelességtudat, a „szolgálat” már itt mélyen beleívódtak Sáríkába. Jól tanuló, csendes, rendszerető kislány volt.

A Kálvineum szelleme nagyon megérintette, mert a hagyományörző falak között sok modern dologgal is megismerkedett: tagja lett az iskola kosárlabda csapatának, tornabemutatókon vett részt, a Porzsol István igazgató által szervezett és vezetett kerékpártúrák lelkes résztvevőjeként bejárták a teljes Északkelet-Magyarországot. Tagja volt a Vikár Sándor vezette és a Kodály Zoltán által 1939 - ben meglátogatott énekkarnak. Sáríka ígéretes rajz-tehetsége már ekkor megnyilvánult, rajztanára, Boros Géza festőművész a szülőket is felkereste, hogy engedjék őt felvételizni a Képzőművészeti Főiskolára, de a puritán szülők elzárkoztak ettől. A Kálvineumban eltöltött 5 év (1935-40) így is meghatározó maradt számára, a 40 fős osztályból 38-an tanítók lettek, egyből papnő lett, egyikük pedig évtizedekkel később is sírva mesélte, hogy származása miatt nem taníthatott.

Az arany-, a gyémánt-, a vasdiploma osztáson, amikor osztálytársnői közt megjelent, mindig hangsúlyozta, hogy a sors nem adhatott volna számára szebb hivatást, mint hogy Magyarországon pedagógus lehetett. Komolyan is gondolta e szavakat – 49 éven át tanított.

Sáríka, a megkapott tanítói oklevéllel egy Szatmárnémeti mellett lévő kis faluban, Patóházán kezdett tanítani, osztatlan falusi osztályt. Szülei ugyanis nem törődve a II. világháborúval, Szatmárnémeti visszacsatolását követően eladták a nyíregyházi házat és visszatelepedtek az ősi családi fészekbe.

Patóházán nagyon szívesen tanított, szerette az egyszerű, nyíltszívű falusi embereket, egyformán pártolta a gyengébb tehetségű tanítványait, illetve a tehetségeseket. Ez utóbbiak számára tanulmányi ösztöndíjat, továbbtanulási lehetőségeket harcolt ki, nemegyszer a szülők akaratával is szembeszállva.

A patóháziak is szerették a „tanítókisaszszonyt”, a háború alatt ők menekítették ki Szatmárról a bombázások elől falura a családot és a rokonokat. Egy életen át hálás maradt nekik ezért. A háború borzalmait nagyon nehezen viselte: semmilyen nemes célt nem látott benne, csak az értelmetlen öldöklést, a magyar nép fiainak pusztulását, az ínséget, a menekülést. A faji megkülönböztetést nem bírta elviselni, könnyezett a könyvek betiltásakor és zúzdába küldésekor. Az ő szellemisége ennél magasabban szárnyalt, melynek középpontjában az emberség, az emberhez méltó élet és magatartás állt.

A háború után Sáríkat állásából kitették, a házukat elvették, és neki, valamint szintén tanítónő testvérének menekülniük kellett, bujdoskolva, illegálisan jöttek át a határon Magyarországra. Itt először egy Szabolcs-Szatmár megyei faluban, Nagyecsedben kapott testvérével együtt tanítói állást. Szegénység, nélkülözés vette körül őket, a tüzeléshez szükséges fát, élelmiszert többnyire hímzéssel és varrással kereste meg. Szülei később repatriálással telepedtek át. Nagyecsedben is sok szép tanítói élménye volt, testvérével színjátszó kört vezettek, melyben a gyerekek mellett a falusi emberek is gyakran szerepeltek.

Itt ismerkedett meg 1953-ban későbbi férjével, Borbás Endrével, aki hadifogságból tért haza és egy építőipari vállalatnál dolgozott, mint tervosztályvezető. Később jogi doktor lett. 1954 áprilisában házasodtak össze, és több mint 54 évig egymás hűséges társai maradtak. 1955-ben Nyíregyházára költöztek, gyerekeik már itt születtek: Sarolta (orvos) és Erzsébet (mérnök) szüleik szerető gyermekei voltak, életük utolsó pillanatáig.

Borbás Endrénét. ekkor a megyei oktatásügy élén álló Margócsy József, felkérte szakfelügyelőnek, de arra hivatkozva, hogy ez nem neki való munka, ő a gyerekeket szereti, nem vállalta a feladatot, viszont a nyíregyházi 4. sz. Általános Iskolába helyezte. Közben az Egri

Pedagógiai Főiskolán kitűnő eredménnyel szerezte meg magyar-történelem szakos általános iskolai tanári oklevelét.

Élt benne az ismeretek utáni vágy, a magasabb szintű szaktudás, s jelentkezett a Debreceni Tudományegyetemre, de mivel gyermekei ekkor még kicsik voltak, lemondott végül is erről a tervéről: az indexében a fénykép alatt, az aláírás helyén ez áll: „Csak álom volt”

1962-ben a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola megalakulásával Margócsy József ekkor mint tanszékvezető (később a főiskola főigazgatója) áthívta a gyakorló iskolába tanítani. O volt a magyar nyelv és irodalom munkaközösség vezetője, s a gyakorlati képzés beindulásával szakvezetői megbízást is kapott. Boldog időszakot töltött itt egészen nyugdíjba vonulásáig. Szeretett kollégái és vezetői által megbecsült ember volt, akihez minden kéréssel, problémával fordulni lehetett, mert mindenki biztos lehetett végtelen segítőkészségében, emberségében. Hihetetlen munkabírású volt, én mindössze öt évet tanítottam vele együtt, de egy napot sem hiányzott, s amint tudtuk előzőleg sem, a munkából. Minket fiatalokat, akár magyar, akár matematika, akár más szakkal rendelkezünk, óvó, oktató szárnyai alá vett. Tanítványok generációi nőttek ki a keze alól, akik tanulhattak tőle szakmát, emberséget, hazaszeretetet. Azok a főiskolások, akiket képzett, későbbi tanári pályafutásuk során sokat emlegették Sárika néni pedagógiailag csodálatosan felépített óráit, a gyöngybetűkkel megírt vázlatait (mindig, minden órájához vázlatot írt!), a saját maga készítette szemléltető eszközöket. Akkoriban egyébként az egész iskola számára ő festett, rajzolt ellenszolgáltatást sem várt. Örült, hogy segíthetett és örömet szerezhetett, s hogy megbecsülték. Munkája elismeréseként megkapta a „Kiváló Tanár”, az „Oktatásügy Kiváló Dolgozója”, a „Munka Erdemrend” kitüntetések. A gyémántdiploma átvételekor, egy akkor már szintén nem fiatal volt kolléganője lépett oda hozzá, s azt mondta: „Sárika, a Gyakorlóban most is te vagy számunkra az etalon.”

Tanítási alapelve volt, hogy a gyerekeket nem szigorral, hanem jó szóval, sikerhez juttatással és szakmai-emberi példamutatással lehet nevelni. A főiskolára is hívták tanítani, de ettől is elzárkózott, mert az általános iskolás gyerekek

között érezte jól magát. A hallgatóknak szívesen tartott módszertani bemutatókat, sőt egy-két féléven át módszertani szemináriumot is.

Példamutató feleség és édesanya volt: férje, két lánya mindenben számíthatott segítségére és támogatására. Gyerekei nemcsak az édesanyját, de minden dologban a partnert is tisztelheték benne. Felfogása modern volt, az új dolgokra nyitott, de a kötelességtudatot, a munkájukban a helytállást a gyermekeitől is elvárta, és minden segítséget megadott hozzá.

Mind a diákjait, mind a gyermekeit hazaszerezetre nevelte, azt oltotta beléjük, hogy ebben az országban és ezért a hazáért kötelesek dolgozni. Nem értette meg a külföldre távozókat: „ittthon is van elég teendő” mondta egyenesen. A vitát, nézeteltéréseket kerülte, igyekezett, hogy senkit ne bántson meg, még akkor se, ha ő került hátrányos helyzetbe.

1983-ban a család Budapestre költözött. Nyugdíjasként 1989-ig még egy fővárosi középiskolában tanított, ahol szívesen fogadták a kiváló szakmai felkészültségű, bölcs, higgadt tanár nénit. Nem akarták elengedni, amikor 1989-ben bejelentette, mivel első unokája megszületett, hogy végleg nyugdíjba vonul.

Ezután már csak a családjának élt, annak viszont nagyon aktívan: felnevelte négy unokáját, újra járta velük az általános iskolát, sokszor előre tanult a gyerekek tankönyvéből, hogy jól el tudja magyarázni nekik a leckét. A család motorja volt, főzött, varrt, kertészkedett, vigyázott az unokákra, tanította, etette, lefektette és felkeltette őket. Az elfoglalt szülők sokszor csak az alvó gyerekeket látták.

Az unokái is imádták, minden gondjukat neki mondták el először, és ő segített akár farsangi jelmezt kellett készíteni, akár verset írni, akár virágot ültetni.

Szerencsés ember volt, mert soha nem volt magányos, s mindig azt tehette amit szeretett. Emellett nagyon nemes szórakozásai is voltak: hatalmas könyvtárunknak minden darabját olvasta, főleg a nagy történelmi regények érdekelték. Tájékozott volt a világban, olvasta az újságokat, hallgatta a rádió nívósabb adásait, szeretete a színházat és általában a művészetet, régebben zongorázott is. Csodálatos kertet gondozott maga körül, szerette és ismerte a madarakat, rendszeresen etette őket. Nyaranta vendégcsereg, erdélyi rokonok, ismerősök lepték el a házat,

akiket ő mindig szívesen, szeretettel fogadott és látott el, igyekezett összefogni a széles családot. Beteg nem volt, de az idő vasfoga őt is kikezdte. 85 éves korában még kitűnő szellemi és test állapotban vehette át vasdiplomáját (az eredeti osztályból heten jelen voltak), majd ezután hanyatlani kezdett. Családja küzdött napjaiért, de ő lassacskán lemondott az életről, talán úgy gondolta „Mennyi mindent odaadtam, amíg ily szépen elfáradtam.” (Ady)

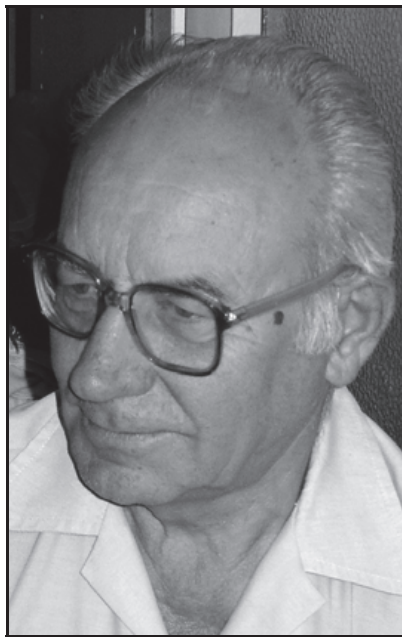
2008. október 1-én, családja körében elment örökre.

Búcsúztatása Budapesten, temetése Nyíregyházán volt, mert „haza akart térni”, szülei és testvére mellé, s ahol élete leghosszabb és legszebb szakaszát töltötte. Szerettein kívül volt tanítványai, kolléganői, két osztálytársa és ismerősök állták körül a sírját, s hallgatták megrendülten, idős megtört férjének, Reményik Sándortól idézett búcsúszavait.

Forrás: Dr. Borbás Sarolta által készített életrajz. Személyes ismeretség.

Raffay Zoltánné (Oláh Katalin)

BURUS VILMOS (Székelyszállás, (Maros megye) 1928 – Szentegyháza, 2009): középiskolai tanár.

Földműves családból indult. Édesapja Burus Áron, édesanyja Kinde Ilona négy gyermeket

nevelt: Vilmos, Ernő, Endre, Ede, közülük ketten végeztek felsőfokú tanulmányokat. Vilmos és Endre tanárok lettek. Burus Vilmos korán megtanulta, hogy a tudás megszerzése kemény munka, de öröm is. Az elemi elvégzése után Marosvásárhelyen a Bolyai János Gimnáziumban tanult és érettségizett. Édesanyja kilométereket gyalogolva vitte az élelmet az iskolába természetbeni juttatásként. Nagynénje is támogatta tanítatását. Tanulmányai alatt internátusban lakott és ritkán tudott hazamenni. A kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen szerzett középiskolai tanári diplomát geológiai szakon, mivel nem indult jelentkezésekor földrajz szak, amit választott volna.

1954-ben a diploma megszerzése után, elfogadta az általános iskolai tanári állást Oroszhegyen, Udvarhely mellett, mivel édesapja betegsége miatt szüleihez közelebb akart kerülni. 1955. január 1-től az iskola igazgatója lett. 1958-ban Szentkeresztbányára helyezték – ma Szentegyháza – az újonnan alakult gimnáziumba. Első munkahelyétől kezdve földrajzot tanított.

1961-ben megnősült, Hajdú Éva óvónő lett a felesége. Két gyermekük született: Tibor és Ildikó. Ők is a pedagóguspályát választották. Tibor földrajz szakos tanár, Ildikó tanítónő lett. A családnak nagy veszteség volt Ildikó halála. 30 évesen agydaganatban hunyt el, két kisfiút hagyott hátra: Lászlót és Szabolcsot. Férje Kiss Csaba mérnök tanár ma is a szentegyházai szak-középiskolában. Tibor felesége is tanítónő – most polgármester. Két gyermekük Tünde és Emese ma már egyetemista illetve középiskolás. Az elfoglalt szülők gyermekeinek, a négy unokának második otthona lett a nagyszülői lakás. Biztonságot és tanulmányi segítséget jelentett számukra.

Burus Vilmos magyar iskolákba járt, megismerhette a magyar irodalmat, történelmet, természetesen beszélt a román nyelvet is. Szigorú, követelményeiben következetes tanár volt. A tanítványok nagy részében később vált értékké, tudatossá ez a tanári magatartás. Többen jártak vissza hozzá szakdolgozataikhoz kérve segítséget. Több éves igazgatósága alatt megkövetelte a fegyelmet, az órákra való gondos felkészülést a kollégáktól is. Nem alkalmazta viszont azt a büntetési formát, amit akkoriban előírtak, a 10-20%-os fizetéscsökkentést.

„Önfegyelme, szakmai tudása, pedagógiai képzettsége, emberi tartása példakép volt a kollegáknak is. Hatott rájuk tekintélye, magávalragadó közvetlensége, kifinomult didaktikai érzéke és empátiája. A város egyik legnagyobbrendű tanáraként marad meg emlékezetükben – így nyilatkoznak volt tanártársai.”

Földrajztanárként a természet ismerője, kutatója és szerelmese volt. Szerette és jól ismerte a Hargita vidékét, ahol élt és dolgozott. A népi hagyományok ápolására továbbfejlesztette fafaragó tehetségét nyári táborokban. Gyermekei faragott bútorai őrzik keze munkáját. Tudományos igényű tanár. Feldolgozta Szentegyháza, a Hargita és környéke geológiáját, természeti viszonyait, borvízforrásait, látványosságait. Ezzel felelevenítette azt a hagyományt, hogy a középiskolai tanárok a tanítás mellett tudományos igényességű műveknek is szerzői voltak. Az oktatás így vált hitelessé, ha a tanár maga is bűvárkodott. Keresztül-kasul járta a Hargitát, túrázott, kirándult sokat, s ezt a természetszeretetet a természet igényét akarta továbbadni. A terepjárás része volt oktató-nevelő munkájának. Természetismerete elevenebbé tette a természet és ember egységének, e harmónikus magatartásnak a bemutatását, mely a példa erejével hatott. Tünde unokája innovációs pályázatának témavezetője volt.

A díjnyertes pályázat, mely unokája továbbtanulását is elősegítette Magyarországon, lehetővé tette, hogy a téma továbbfejlesztésével megszülessen a „Szentegyháza és környéke idegenforgalmi nevezetességei” című könyv. Szerzője Burus Tünde, de ebben kapott helyet nagyapja munkája is Hargita geológiai, természeti viszonyairól. Tanári munkássága tehát további közkinccsé válva hozzájárulhat a Székelyföld területének gazdasági fellendüléséhez. Így vált teljessé tanári nevelő munkája, mely életre nevelte diákjait megmutatva, hogy miért is tanul az ember. „Élete több ezer diákhöz kötődött. Ilyen embertömegnek osztogatott ismeretet, tudást, meggyőződést, hitet. Nekik áldozta legszebb éveit. Nekik adott bölcsességet az élethez, erőt, akarást a tanuláshoz, szeretetet egymáshoz, a nemzethez való kötődéshez.” – mondta Végh Albert tanártársa.

Felesége hű társa volt a családjáért, az ifjúságáért, szülőföldjéért megélt életében. Halála után másfél évvel Burus Vilmos szíve is megszűnt dobogni. Nyolcvanegy éves volt.

Források:

Család, kollégák emlékezései.

Molnár Lajosné Diénes Sarolta

BURUS VILMOSNÉ Hajdú Éva (1937. szeptember 4. – 2007. október 25.): óvónő.

Székelyudvarhely közelében a mai Hargita megyében, Oroszhegyen született. A székely családi útmutatóval teletömött tarisznya tartalmának lényege: légy tisztességes, becsületes, legyen sokoldalú gyakorlati tudásod, hogy ha az élet rászorít, tudj berendezkedni a megmaradásra.

Olyan családban nevelkedett ahol megfelelő útravalót kapott. Édesapja Hajdú László, korán meghalt tanító fia. Több testvérével együtt a kecskeméti Tanítók Árvaházába került és ez az intézmény taníttatta ki Gyergyószentmiklóson kereskedőnek. Édesanyja Simon Ilona Farkaslakáról, Tamási Áron szülőfalujából hozta a család és a szülőföld szeretetét. Nem volt könnyű az életük.

A két szülő állt helyt az üzletben, de ehhez még erdőrészt, kaszáló, szántóföld, nagy kert, és a méhészet adta a megélhetés alapjait. Hét tagú családot kellett fenntartaniuk: négy lányt, Ágotát, Ilonát, Évát, Jutkát és a Hajdú nagymamát. A családi munkamegosztásban Éva különösen szerette a természethez kapcsolódó tevékenységeket: a kertet, a kaszálót, a kis hegyi lovak gondozását. Megtanult szőni, kézimunkázni s otthonról hozta a háztartási ismeretek alapjait. Pályaválasztásában szerepet játszott, hogy rokonságában sok pedagógus élt. A családi összetartás és a tradíciók értékét táplálták benne azok a nevezetes oroszhegyi búcsúk, augusztus 15-én Nagyboldogasszony napján.

Ez az alkalom nemcsak vallási ünnep volt, hanem egy nagy családi összejövetel, a rokonok találkozója. Eljöttek még határon túlról is. Később az ilyen ünnepek a székelység öntudatának, összetartozásának erősítői is lettek.

Iskoláit Oroszhegyen kezdte, V. osztálytól a székelyudvarhelyi Pedagógiai Leányiskola gyakorló tagozatán folytatta. Itt érettségizett 1955-ben. Oroszhegyen kezdte pályáját az érettségi után, mint óvónő. 1963-65 között elvégezte levelező tagozaton az óvónőképzőt. Nagyenyeden nyert szakképesítést. 1961-ben férjhez ment Burus Vilmos geológus-földtáj szakos tanárhoz, az oroszhegyi általános iskola igazgatójához. Férje összeütközésbe került igazságérzete miatt az illetékes elvtársakkal és büntetésből Szentkeresztbányára helyezték. Ide követte felesége is. Szentkeresztbánya, Szentegyházsfalu, Homoródfürdő közigazgatásilag egyesül-

tek a 60-as években és ma Szentegyháza város, románul Vlahița, a Hargita aljában, Székelyudvarhely és Csíkszereda között. Mint Oroszhegyet és környékét is, Szentegyházát is a körülvevő településekkel együtt székelyek, tehát magyar anyanyelvűek lakják 98 %-ban. A szentkeresztbányai részen vasércbánya és vasüzem adott munkát abban az időben az ott lakók egy részének. Ma turisztikai szempontból vált értékesé Szentegyháza és környéke.

Burus Éva nagy lelkesedéssel kezdte pályáját Oroszhegyen. Öntevékenyen napközi otthont szervezett az óvodában, amit az önálló kezdeményezés miatt majdnem bezártak a hivatalos szervek, de szerencsére akadt pártfogó is és beindulhatott a napközis óvoda.

Óvónői tevékenységében hasznosította közművelődési szerepvállalását, amit Oroszhegyen tett. Tagja volt az oroszhegyi ifjúsági táncsoportnak. Az ifjúságnak színdarabokat is tanított és ezzel járták a környék falvait. A falusi asszonyok körében kézimunkaköröket szervezett és székely népdalokat is tanultak egymástól. A falusi asszonyok politikai felkészítését is kellett szolgálnia ezeknek az alkalmaknak. Éva érdekes cikkeket válogatott össze folyóiratokból kulturális ismereteiket szélesítve, továbbá regényeket olvastak fel a foglalkozásokon, ami népszerűvé tette a munkáját. Tánctudását és népdaltudását hasznosítva óvodai munkájában óvodáskórust alakított. Székely népdalokat, gyermekdalokat énekeltek és a Megéneklünk Románia dalversenyen díjat is nyertek. Óvodás néptáncsoportot is létrehozott, maga tanította a táncosokat, még a csüddögölőt is a fiúknak. Híres volt a guzsalyas táncuk és ezzel is nyertek. Szentkeresztbányán de a későbbi Szentegyházán ő volt a legképzettebb óvónő, az első címzetes óvónő.

A 3. számú óvoda színvonalának híre volt. „Őt a jó Isten is óvónőnek teremtette. A gyermekszeretete példaszerű. Őstehetség mert azt, ahogyan bánt a gyermekekkel azt nem lehetett megtanulni, csak csodálni.” (T. Ida kolléganő) Tanított pontosságra, önfegyelemre, következetességre, szakmára. Ha új óvónő érkezett, megkérdezte: „tud-e munkatervet írni kicsi kartársnő?” Segítségével indult el az új kolléganők munkája beleértve az ünnepek szervezését. Mindenkitől megkövetelte a rendesen végzett munkát: „Mindenkinek tudnia kell mi a feladata és azt el is

kell végeznie.” A gyermekeket szerető szigorral nevelte, követelményeiben következetes volt.

„Nem ő volt az óvó nénim mégis szerettem, mert olyan jó volt hozzábújni, mint a mamámhoz.” (volt óvodás ma óvónő B Boglárka). „Hálás vagyok Éva néninek, mert megtanított varrni pedig annyit kínlódtok velünk.” Szakkönyvek, szemléltetőeszközök hiányában az óvónő kreativitása tette a gyermekek fejlesztésére alkalmassá a foglalkozásokat. A tanterv román anyanyelvűeknek készült és sokszor politikai tartalmuk miatt távol állt a kisgyermektől. Bábuakat készítettek rongyból, gombokból, fonalból, papírból, ami volt és bábszínház keretében hozták közel ezeket a meséket. Éva kifogyhatatlan volt az ötletekből és a megoldásokból. A munkatársak, szülők, gyermekek harmonikus együttműködése tette lehetővé hogy a tanterven kívül magyar népmesékkal, gyermekjátékokkal, magyar történelmi hősökkel (Hunyadi, Mátyás király stb.) fejlessze a gyermekek képzeletvilágát. Ez a Ceausescu rendszer idején különösen kockázatos volt. Figyelmeztették is ezért. A kézimunkázás szeretete egész életén át végig kísérte. Többféle varrástechnikát tudott és művészi módon dolgozott olyan igényességgel, ahogyan az óvodai munkáját végezte. Varrt kelimet, írásost, keresztszemest, még paplant is. Kár hogy nem foglalhatta össze egy könyvben tudását. Beiratkozott szövő tanfolyamra Székelyudvarhelyen, hogy tovább fejlessze ezt a tudását is. Az óvoda termeit ma is varrottasai díszítik. Megőrzik abroszait, a szekrénycsíko-

kat, füzetborítókat a gyermekek munkáinak készített táblákat, székelykötényeket. A szentegyházi ifjúsági táncsoport férfi tagjainak székelymellényei még most is rá emlékeztetnek. Belső igényességből fakadó munkaerkölcsöt igyekezett kialakítani. Nyugdíjba vonulása után is elment, ha hívták régi munkahelyére azzal a gondolattal „amíg élünk és egészségünk engedi, ne hagyjuk el egymást.” Igazi közösségi ember volt, aki még nyugdíjasan is törődött az óvoda, a város ügyeivel. Ha szükséges volt, férjével együtt járták a hivatalokat az óvodai fejlesztések ügyében. Az egyes emberre is odafigyelt, törődött velük és segített, ha tudott. Szó szerint nyitva állt az ajtaja nemcsak beköszönőknek vagy segítségkérőknek, legyen az szakmai kérdés vagy éppen ételrecept. Ízes beszéde, melyet egy-egy népi szólásmondás tett élvezetessé, humora, vidámsága „érdek nélküli szolgálatszeretete”, kivívta az emberek megbecsülését. Ismerte és szerette a Székelyföldet.

A szülőföld szeretetét, a családi összetartozás fontosságát, a közösségért érzett felelősséget átörökölték gyermekeikre, unokáikra.

Burus Éva hivatalosan nem kapott kitüntetést. Munkája, egyénisége a legnagyobb elismerést vívta ki a város, egy nagy közösség tiszteletét, szeretetét és tovább él gondolataival, érzésvilágával az ifjú szívekben. „Hogy itt a Hargita alján értékes-e az életünk? Az élet értékét nem a csillogás, a taps, a hírnév, az elismertség adja, sem a beosztás, a rang, a siker. Az emberi élet önmagában értékes. Minden egyes szentegyházi ember értékénél fogva gazdagítja a teremtet világot. Valamit csak ő adhat tökéletességéből. A mi zenénkkel, énekeinkkel, nyelvünkkel, bölcséletünkkel, vallási megérzésünkkel a kereszténység sajátos átélésével gazdagítjuk nemzetünket, történelmünket. Bízom benne, hogy ez által mélyül a hit, mélyül a remény, teljesebb a szeretet.” (Burus Tünde: Szentegyháza és környéke idegenforgalmi lehetőségei)

Molnár Lajosné és Mihály Zsuzsánna

COFMANN JUDIT dr. (Versec, 1936. június 4. – Debrecen, 2001. december. 19.) matematika professzor.

Cofman Judit a neves verseci Zoffman családból származott. A család Murnauból települt át a 18. század közepén Versecre, és az egyik leggazdagabb verseci családdá vált. 1859-ben Zoffmann János engedélyt kapott sörfőzésre, és megnyitotta a sörházat. 1872-ben ő építette át a hajdani magtárat az első kétemeletes házzá Versecen, ez volt az ún. Zoffmann-féle bérház. A családnak a későbbiekben csokoládégyára is lett.

Cofman Judit az általános iskolát és a gimnáziumot Versecen végezte, egyetemi tanulmányait az Újvidéki Egyetemen folytatta matematika-fizika szakon. Diplomájának megszerzése után két évig Nagybecskerekben tanított a gimnáziumban, majd visszament az Újvidéki Egyetemre, ahol egyrészt geometriát tanított, másrészt tovább tanult a filozófiai karon. 1963-ban doktorált. Ő volt az Újvidéki Egyetem első mate-

matikai doktora. Tudományos munkájának területe a véges geometria. A disszertációjában a véges projektív terekkel foglalkozott. Közben Rómában volt aspiráns. Kutatómunkájának eredményéről a Római Egyetem Matematikai Intézetének véges geometriai konferenciáján számolt be 1963-ban. Az 1964/65. tanévben Frankfurt am Main-ban Humboldt-ösztöndíjas. Az 1960-as évek közepén Angliába ment. A londoni Imperial College-ban tudományos munkával foglalkozott, algebrával, geometriával, a matematika oktatásával és a matematikai tehetségek gondozásával. 1971-ben a Tübingeni Egyetemen habilitált, ezután egyetemi docensként, majd professzorként Mainzban dolgozott mint a geometriai tanszék vezetője. Részt vett a tanárjelöltek képzésében. Tudományos munkássága, cikkei a véges affin és projektív síkkal voltak kapcsolatban, és neves folyóiratokban jelentek meg.

1978-1993 között Londonban a Putney High School-ban, 1985-86-ban a St. Hilda's College-ban tanított. Ez befolyásolta érdeklődési területét is, a matematika módszertan és a tehetség-gondozás felé fordult. 1993-ban meghívást kapott az Erlangeni Egyetemtől a matematika-szaktudományok tanszék professzori állására, ahol 2001. augusztus 1-ig, nyugdíjba vonulásáig töltötte be ezt a pozíciót.

Nyugdíjba vonulása után a Debreceni Egyetem hívta meg. Feladata a posztgraduális matematika szaktudományok képzés programjában való részvétel, matematika módszertani PhD program szakmai irányítása, illetve az új matematika és informatikai módszertani folyóirat, a Teaching Mathematics and Computer Science

beindítása és szerkesztése lett volna. de ezekben korai és váratlan halála megakadályozta. Széleskörű szakmai tapasztalata, nemzetközi rálátása, matematika szak módszertani folyóiratok szerkesztői bizottságaiban végzett munkája és kapcsolatai alkalmassá tették volna alapító főszerkesztőnek. Szerkesztőbizottsági tagja volt a Mathematikunterricht, a Praxis der Mathematik német nyelvű, Mathematics in School jugoszláv és Mathematical Imperium orosz nyelvű matematikai folyóiratoknak.

Szerette Debrecent, a Nagyerdőt, ahol lakott, ahonnan sétálva át tudott menni az egyetemre. Itt akart végleg letelepedni, de ebből csak hónapok lettek.

Érdekelte, hogy hogyan lehet a matematika-történetet, mint motivációt a középiskolában alkalmazni. Könyvei is e két téma köré csoportosulnak. A tehetséggondozást segítik elő a Numbers and Shapes Revisited: More Problems for Young Children és a What to solve? Problems and Suggestions for Young Mathematicians című könyvei, amelyeket iskolai tapasztalatai alapján írt meg.

Matematikatörténeti vonatkozásokkal az Einblicke in die Geschichte der Mathematik I-II. című könyveiben foglalkozik. Úgy gondolta, hogy a modern matematikatanítás fontos célkitűzése az, hogy bepillantást nyerjenek a tanulók a matematika történetébe. Ez amellett, hogy a matematika megértését is elősegíti, hozzájárul az általános műveltséghez is. A tanításnál azonban figyelembe kell venni a tanulók életkorát, előképzettségét és érdeklődését. A matematika történetét úgy illesztette be a tanításba, hogy a fontos tanítási célok, pl. a felfedezettő tanításnál a kreativitás fejlesztése, ne sérüljenek. A 10-12 éves tanulókat az ókorból egyes eredményekkel és bizonyítási módszerekkel ismertette meg. A 13-16 éves tanulók esetében már nagyon sok olyan elemi matematikai probléma van, amit ők is meg tudnak oldani. A 16-19 éves tanulók már a matematikai ötletek történetét is megértik. Rá tudta irányítani a figyelmüket arra, hogy hogyan változott a matematikában a gondolkodásmód, a kutatási célok és a kutatási témákhoz való közeledés a matematika különböző területein, illetve hogyan befolyásolta a tudomány a további fejlődést.

Nagyon hamar felfedezte a tehetségeket. A tanításban is az új, modern módszereket alkalmazta:

felfedezettő tanulás, projekt módszer, csoport munka.

Cofman Judit szívügyének tekintette a tehetséggondozást már Angliában is. Németországban is ismertek voltak az általa szervezett matematikai diáktáborok. 1995-ben Erlangenben Caroline Merkerrel együtt szerveztek meg egy hétvégi kirándulást a tanulókkal a feuersteini várhoz, amit a későbbiekben minden évben megismétltek, sőt ez a matematikai tábor Cofman Judit halála után sem szűnt meg. 1996-ban Miskolcon, 1998-ban Potsdamban rendezték meg a Junior Matematikai Kongresszust. Ide elkísérte diákjait, akik nagyon jól szerepeltek.

Szeretett előadásokat tartani tanároknak és diákoknak is. Az 1990-es évek második felétől kezdve többször járt Debrecenben. Tartott előadásokat a Fazekas Gimnáziumban, a DAB-ban, a Debreceni Egyetem Matematikai Intézetében, diákoknak, tanárjelölteknek és tanároknak egyaránt. Minden előadására alaposan felkészült, négyzetrácsos lapokra aprólékosan jegyezte le elképzeléseit. Problémamegoldás az oktatásban című egyetemi kurzusa nagy sikert aratott a hallgatók körében.

Hallatlan jó érzéke volt a fiatal matematikai tehetségek felismerésére. Diákoknak tartott előadásán Debrecenben is azonnal felfedezte a legtehetségesebb diákot, pl. Csóka Endrét, aki később a Matematikai Nemzetközi Diákolimpián kétszer nyert aranyérmet. A későbbiekben előadó volt a Hajdú-Bihar megyei matematikai olimpiai szakkörben.

1994-ben részt vett a vajdasági magyar matematikatanároknak szervezett első továbbképzések létrehozásában. Rendszeresen tartott előadásokat Újvidéken, Szabadkán, Nagybecskerekén, de Belgrádban is. Szívesen látogatott haza Újvidékre édesanyjához, vagy később Magyarországra, amikor édesanyja átjött Budapestre, ahol a másik lánya élt. 1998-ban a Szabadkán rendezett Nemzetközi Magyar Matematikai Verseny megnyitóján a szabadkai városháza gyönyörű dísztermében, tartott előadása nagy sikert aratott. Ez az előadás rövidített formában megjelent Kántor Sándorné-Kántor Sándor: Nemzetközi Magyar Matematikai Versenyek (1992-2003) című könyvében. A szabadkai székhelyű ÉMPE keretében működő matematika és fizikai tehetséggondozás Bolyai Iskolája Cofman Judit

Matematikai Tehetségfejlesztő Társaság néven folytatja tevékenységét 2004 óta.

Magyarnak tartotta magát, azt vallotta, hogy „magyar iskolába jártam és magyarul tanultam meg számolni”.

Nagy tudása volt, amit önzetlenül adott át a hallgatóknak, diákoknak, tanártársainak. Emberi magatartását a szerénység jellemezte. Munkája példamutató volt. Hiányát sokáig megéreztük, ma is sokszor emlegetjük, latolgatjuk, hogy ő mit javasolt volna, vagy mit tett volna. Értékes szakmai könyveinek hagyatéka a DE Matematikai Intézete könyvtárában került elhelyezésre.

Főbb munkái:

1. What to solve? Problems and Suggestions for Young Mathematicians, Clarendon Press, Oxford, 1990

2. Numbers and Shapes Revisited. More Problems and Suggestions for Young Mathematicians, Clarendon Press, Oxford, 1995

3. Einblicke in die Geschichte der Mathematik I-II., Heidelberg, Berlin, Spektrum Akad. Verlag, 1999, 2001

Kántor Sándorné

CSÁSZI KATALIN (Komádi, 1952. november 01. – Budapest, 2008. szeptember 02.): kertészmérnök-tanár.

Pedagógus családból származott. Édesapja Császi Gyula (1928–1988) tanító, általános iskolai tanár, igazgató. Ősei Bocskai által letelepített hajdúk. Hajdúszoboszlói kisbirtokos pa-

rasztcsalád gyermeke volt. Édesanyja: Vitális Julianna általános iskolai tanár. Évszázadokkal ezelőtt a Felvidékről a bihari tájra került ősi nemesi család utódja.

Szülei 1962-ben költöztek „haza” Hajdúszoboszlóra. Ezt a várost rajongásig szerette. A gyermek és fiatalkor szép emlékei a családhoz és a városhoz nagy kötődést jelentettek, ezért édesapja halála után úgy határozott, és dolgait is úgy rendezte, hogyha majd eljönnek a nyugdíjas évek, véglegesen visszaköltözik Szoboszlóra.

A 3. számú Általános Iskolában tanulmányait befejezve a Högyes Endre Gimnázium tanulója lett, biológia – kémia tagozaton. 1971-ben érettségizett, szorgalmas tanuló volt. Rendszeresen olvasott már általános iskolás korában is, ez a jó tulajdonsága élete végéig megmaradt.

Középiskolás korában már aktívan részt vett az ifjúsági mozgalom munkájában, jó szervező, irányító és vezető egyéniség volt, mindig sikerült jó ötletekkel megnyerni a gyerekeket, akik rajongásig szerették. Talán ezek az évek irányították a figyelmét arra, hogy hivatásának a pedagógus pályát válassza. Édesapja azonban nem látta helyesnek ezt a pályaválasztást, és más pálya felé irányította.

Így került érettségi után a Nyíregyházi Mezőgazdasági Főiskolára. Érdeklődési köre a biológiához kapcsolódott, rendkívül szorgalmas munkával, nagy akarattal jól viszonyult az adott körülményhez, akkor belenyugodott édesapja döntésébe.

„A főiskolai évek alatt kialakult szűkebb szakmai érdeklődési területe a növényvédelem. Jó munkáját bizonyítja a színvonalas növényvédelmi TDK dolgozata, amely az 1974-es házi konferencián első helyezést ért el.” „Elméleti munkája mellett szívesen végez fizikai jellegű társadalmi munkát is, de inkább elméleti szakember, mint gyakorlati.”¹

1974-ben a Nyíregyházi Mezőgazdasági Főiskolán kapott üzemmérnöki oklevelet. Végzettségének megfelelően két állást is ajánlottak neki, de egyiket sem fogadta el. Ettől kezdve „Én veszem kezembe sorsom irányítását” és bekövetkezett a pályamódosítás, „mindenképpen tanár akarok lenni” közölte velünk.

Ez érthető volt, kisgyermek korától az iskolában a pedagógus szülők körében nőtt fel, már ebben a családi körben magába szívta a pályára való elhivatás, az érdeklődés izgalmas varázsát. Az

ifjúsági mozgalomban eltöltött évek, a gyermekekkel való kapcsolata mind-mind erre irányították figyelmét.

Több olyan jellegű iskolának írt levelet, amelyről úgy gondolta, hogy a jelenlegi végzettségével tudna dolgozni. Ez egy nagyon határozott lépés volt, bízott magában, és remélte, hogy eléri célját.

Végül a Sátoraljaújhelyi Mezőgazdasági Szaközépiskola és Élelmiszeripari Szakmunkásképző Intézet igazgatója elfogadta pályázatát. 1974-ben mint gyakorlatvezető, majd 1975-től kollégiumi főhivatású nevelőként dolgozott.

1976-ban felvételt nyert az Agrártudományi Egyetem Tanárképző Intézetébe, az egy éves bentlakásos mérnök–tanár képzésre, Gödöllőre. 1977-ben itt szerzett műszaki tanári diplomát. Elgondolásának egy része teljesült, de ez csak egy kicsi része tervének.

Közéleti tevékenysége sokoldalú, bár nem volt párttag. Jó megfigyelő, barátságos, emberszerető és tisztelő, mozgékony, jó szervező készséggel rendelkező közéleti fiatal volt.

„Sok időt fordít a gondjaira bízott tanulók megismerésére, nevelésére. Munkatársaihoz való viszonya közvetlen. Iskolai munkájára lelkiismeretesen felkészül, nagy pedagógiai érzékkel tanít, igényes tanórai munkáltatásra törekszik. Igen gondos osztályfőnök, tanulóit jól felkészíti a tanítási órákon, tanulmányi versenyekre, rendezvényekre. Osztálya tanulmányi és magatartási teljesítménye elismerést érdemel. Magatartását, munkához való viszonyát kötelezettség-tudata határozza meg, nagy akaraterővel rendelkezik. A szakfelügyelet nagyra értékeli munkáját.”²

Közben szakmai téren tovább képezte magát. 1981-ben gyümölcstermesztő üzem-mérnöki végzettséget szerzett a Kertészeti Egyetem Főiskolai Karán. Ezek után iratkozott be a Kertészeti Egyetem Termesztési Karára, hogy megszerezze a kertészmérnöki oklevelet. Fiatal éveit az önképzés, a tanulás, a nyári táboroztatás, az iskolai és a rábízott társadalmi munka töltötte ki.

1984. március 01-vel munkahelyet változtatott, új munkahelye a budapesti Varga Márton Kertészeti és Földmérési Szakközépiskola, ahol haláláig dolgozott. Ezt az iskolát választotta, de ez sem cél nélkül történt, ugyanis ez az iskola anyagilag segítette.

1984. március 1-től főhivatású kollégiumi nevelőtanár lett Budapesten. Ez a munkakör ismert volt neki, mert előző munkahelyén is néhány évig dolgozott kollégiumi nevelőtanárként.

Közben 1985-ben kertészmérnöki diplomát szerzett a Kertészeti Egyetem Termesztési Karán. Az egyetemi végzettséget azért szerezte meg, hogy biztos talajon álljon, mert egyetlen célja eléréséhez ez volt az út, megszállottja lett munkájának és célja elérésének.

Mindig sok társadalmi munkát vállalt magára, ez gimnazista korától így volt. Arra nem gondolt sohasem, hogy egészsége érdekében szelektáljon. Mind a két végén égette élte gyertyáját, teljesen az édesapja nyomdokaiban haladt.

„Erős akaraterővel rendelkezik, a kitűzött célért nagy energiával dolgozik, mind az egyéni, mind a közösségi tevékenységben. Önzetlen és fegyelmezett munkavégzés, becsületes emberi tartás jellemzi.”³

1984-ben előbb kollégiumi nevelőtanárként helyezkedett el, majd óraadóként szakmai gyakorlatot tanított, később az elméleti és gyakorlati oktatás mellett vezető tanári feladatokat is ellátott, kertész-mérnök tanárjelöltek egész sorát vezette be a kertészeti szakoktatás módszertanának gyakorlatába. Fő tantárgya a gyümölcs-termesztés és a virágkötészet volt.

Meg tudta nyerni tanítványait, szerették, tisztelték, elfogadták véleményét. Nagyon következetes, szigorú, de megértéssel volt tanítványai iránt. Tanítványai írták:

„Felnőtt fejjel hálásan gondolok a Vele töltött gyakorlatokra: Tőle megtanultuk, hogy a munkához hogyan kell becsülettel hozzáállni, s hogy milyen fontos az alapos növényismeret. Hálás szívvel gondolok Rá mind a mai napig. Büszke vagyok rá, hogy tanítványa lehettem.”⁴

„Amikor 14 évesen a kertészeti pályára adtam a fejem, nem is gondoltam, hogy valaha közöm lesz a virágkötészethez. Teljesen véletlenül jelentem meg Császi Katalin tanárnőnél az első virágkötészeti szakkörön. Innentől nem volt megállás, sorra jöttek a diákversenyek. Hihetetlen erővel, buzditással állt mellettem a tanárnő és minden elért helyezést gyermeki örömmel és szeretettel éltünk át. Érettségi után sem szakadt meg a kapcsolatunk. Óriási energiával vett részt az őszi egyetemi kiállításokon a virágkötészeti verseny megszervezésében. Nagyon büszke volt a szegedi és hollandiai Ifjúsági Európa Kupa

után, mindkét bajnok egykor az ő tanítványa volt.”⁵.

Közben, mint virágkötészetet tanító, a Budapesti Corvinus Egyetem Kerttudományi karán 15 évet dolgozott a virágkötészet óraadó oktatójaként. Szívvel – lélekkel pedagógus volt, a sors úgy adta, hogy saját gyermekét nem nevelhette, így minden szeretetét tanítványainak oktatására, nevelésére fordította.

„Császi Katalin kiemelkedő kollegánk volt, aki országosan is elismert, magas színvonalon oktatotta a virágkötészet alapjait, gyakorlati fogásait, és a modern virágkötészet elemeit, több évtizedes gyakorlati tapasztalatát, és akinek tanítványai országos versenyek díjazottjai között voltak. A versenykiírások összeállításában, a verseny teljes körű szervezésében és lebonyolításában is részt vett, még akkor is mikor beteg volt, de talán ezek a napok is reményt adtak neki. Emléke és munkássága előtt tisztelegve alapítottam a díjat, mellyel évente az Országos Ifjúsági Őszi Kegyeleti Virágkötészeti Versenyen részt vevő, kiemelkedő teljesítményt nyújtó kertész-mérnök hallgató(ka)t jutalmazzuk.”⁶.

„Az egyetem által szervezett külső virágkötészeti tanfolyamokon is részt vett vizsgáztatóként, oktatóként vagy vizsgaelnökként. Az országos jelentőségű szakképesítést adó vizsgák vizsgatételsorainak kidolgozásában és lektorálásában is részt vett.”⁷.

Az Agrárszakoktatási Intézet 1999-ben jelentette meg Elekné Ludányi Zsuzsával közösen írt „Virágkötészet” című könyvet. Szakirodalmi tevékenységét emellett számtalan szakmai és ismeretterjesztő mű lektorálása fémjelzi.

2001-ben még elvégezte a „közoktatás-vezető” továbbképzést kitűnő eredménnyel a Budapesti Műszaki Egyetem Gazdasági és Társadalomtudományi Karán, ez az év azonban váratlan eseményt is hozott. Egy egyszerű kis torokfájás és nyelési probléma jelezte a veszélyt.

„2001 június 28., csütörtök. Azt hiszem ez az a nap, amikor szembesülni kellett a tényekkel. A helyi szövettani vizsgálat eredménye rosszindulatú daganatot regisztrált. A pécsi eredmény még nincs meg, de az csak ezt a megállapítást pontosíthatja. Itt nincs szükség – lehetőség – műtéti beavatkozásra. Rettenetes és megdöbbentő, a nyaki nyirokban kimutatható a rosszindulatú daganat.”⁸.

Két évig tartó küzdelem, kemény harc és szenvedés árán valamennyire sikerült egészségi állapotát stabilizálni. A stabilizálás csak ideiglenes volt.

„2006. december 18.: kiderült, hogy sürgős műtéti beavatkozásra van szükség. Sajnos nem bíztatnak semmi jóval, ez egy rosszindulatú daganat.”.

Megkezdődött a másfél éves harc a gyógyulás reményében, az életéért. Sajnos az orvosi és az emberi akarat ebben az ádáz küzdelemben alul maradt. Az erős akarat, az élni akarás, ezek az ösztönös célok tartják életben. A küzdelem az életért véget ért, egy emberi roncs lépett ki az élők sorából, a sors akaratából 2008. szeptember 2-án.

Emlékezésnek adnak helyet a következő sorok:

„Tavaly a Felnőtt Virágkötészeti Európa Kupán már éreztem, hogy bár lélekben velem van, de már nem minden a régi. Most pedig a brüsszeli versenyről hazatérve teljes váratlansággal nyíllalt belém, Császi tanárnő nincs köztünk többé! Azt hiszem, büszke lehet rá a szakma, hiszen jó néhány sikeres virágkötő került ki az ő „védőszárnyai” alól. Ezúton is köszönünk mindent, nyugodjon békében!”⁹.

Horváth Győző tanár úrnak a vele kapcsolatos személyes emlékei a kollegalitására és emberiségére mutatnak rá: „Mindenkit elismertél olyannak amilyen, segítséged nem a jó tanácsok osztogatásában merült ki, hanem az jelentette az igazi segítséget, hogy ott álltál mögöttünk.” Itt vagy most is velünk kitörölhetetlenül... Hallom magamban a véleményed és álláspontod. Mindannyiunkban vannak ilyen emlékek, akik Veled dolgoztunk, tanítottunk. Örizzük meg ezeket!”⁹.

„A negyedszázad alatt, amit iskolánkban Veled tölthettünk egy pedagógus nemzedék nőtt fel, akiknek vezető tanára, példaképe, mentora voltál. Ők közvetítik és adják tovább azt a tudást és értékrendet melyet Te plántáltál beléjük. Azt mondják, hogy a pedagógus pályája elején tudást adja tanítványainak, pályája közepén az idejét és pályája utolsó szakaszában a szívét. Te mindezeket együtt adtad mindig: szívedet, idődet és tudásodat, bőkezűbben, mint bárki közülünk.”¹⁰

Források:

1. Minősítés: Mezőgazdasági Főiskola, Nyíregyháza, 1974.

2. Minősítés: Mezőgazdasági Szakközépiskola, Sátoraljaújhely, 1982.
3. Varga Márton Szakközépiskola, Budapest 1986.
4. Tanítványa: Klementisz Ágnes leveléből, 2008.
5. „Virágkötetés” című folyóirat 2008. szeptemberi számában Pánczél Péter írása.
6. A Budapesti Corvinus Egyetem Kerttudományi Kar dékánja Dr. Tóth Magdolna leveléből 2009.
7. Dr. Komiszár Lajos adjunktus sorai 2009.
8. Az általa írt napló sorai.
9. Horváth Győző tanárkolléga emlékező sorai.
10. A Varga Márton Szakközépiskola igazgatójának búcsúszavai a ravatalnál.

Császi Gyuláné

CSENKI IMRE id. (Hódmezővásárhely, 1886. december 25. – Debrecen, 1962. december 15.): néptanító.

Apja, Csenki Sándor ref. kántortanító, anyja, Csete Eszter óvónő.

Vásárhelyen végzett iskolái után, 1901 és 1905 között, Nagykőrösön végzi a kántortanító-képzőt. 1909-ig Alsójózsán, majd Tiszaszentimrén tanít. 1909-ben helyezik Püspökladányba. Itt találja meg élete párját, Füzesy Vilma, akit 1911-ben vezet oltár elé. Még ez év őszén költöznek az akkori Darányi-telepi iskolába, ahonnan igazgató tanítóként megy nyugdíjba 1945-

ben. Két gyermekük születik: Imre (1912-1998. Kossuth-díjas karnagy és zeneszerző) és Sándor (1920-1945., nyelvész, etnográfus, a cigány folklór jeles kutatója, aki a háború civil áldozataként hunyt el.).

Id. Csenki Imrét nem ismertem. Fiához, Imréhez, egykori kedves tanáromhoz kötött bensőséges tanítványi kapcsolat. Többször beszélt szüleiről, édesapjáról, akitől a legértékesebb motivációkat kapta életpályájához. 1973-ban, a riporterei kérdésére: „Mit kaptál apádtól örökségül zenei pályafutásodhoz?” így válaszolt: „Mindent. Szorgalmat, becsületet, a vállalt munka lelkiismeretes elvégzését, a művészet és a természet szeretetét, az emberek megbecsülését. Az első zenei mesterem édesapám volt. Hatéves koromban kezdett engem zongorázni tanítani. ...” Igazában a fiú keltette fel érdeklődésemet a példakép apa iránt. Lenyűgöző élmény volt betekinteni a rendkívül gazdag, a tanítói személyiség sokoldalúságát, majdnem teljességét felmutató életpálya részleteibe. Id. Csenki Imre, a szó klasszikus és legnemesebb értelmében igazi néptanító volt. Nagyformátumú pedagógus egyéniség, aki több generációt indít útjára. Sokoldalú tehetség. Jó képességű amatőr festő. Fiatal korában nagyobb méretű olajképekkel is próbálkozik, később akvarell csendéletekkel, tájképekkel örvendeztet meg családját, barátait. Az első világháborús orosz frontról a zsebében hordott rajzfüzetébe rajzolt idilli képecskével tér haza. Egész életében jellemző volt rá, hogy a bajok között is megtalálta a szépet, a megnyugtatót, azt, ami örömet szerez. Kiváló zenész. Több hangszeren játszik, kiváló zongorista, énekkart, zenekart szervez, népszínműveket, operetteket tanít be. Együttseibe mindenkit befogad, aki tud valamilyen hangszeren játszani, vagy énekelni, szerepelni akar. Aktuális zenekarához maga hangszereli át a műveket. Nagy kisugárzású, szuggesztív szervező egyéniség. Minden tevékenységében tömegek rajzanak körülötte. Mindig talál annyi tehetséges amatőrt, akikkel nagyszabású terveit megvalósíthatja. Molnár László későbbi polgármester megemlékezésében „a község egy-személyes kultúrintézményének” nevezi. Pedagógiai munkásságát azzal lehetne legkifejezőbben jellemezni, hogy az általa nevelt nemzedékek az iskola befejezése után is tanítványok maradtak, ki az énekkarban, ki a zene-

karban, ki valamelyik operett vagy népszínmű szereplőjeként, ki jó barátként, tisztelőként. Néptanító és népművelő egyben: nemcsak személyiségeket nevelt, formált, hanem közösségek egymásutánjait, a község, a lakosság egészét, a község és a szereplések révén a környező települések kulturális arculatát, igényességét is. Magáról írja 1960-ban: „51 évvel ezelőtt, 1909. nov. 2-án jöttem Püspökladányba mint néptanító. Ebben az időben kulturális élet úgyszólván semmi sem volt. Egy színdarabtanulás folyt iparos, földműves és néhány tanítónő szereplőkkel. Az előadás karácsonykor volt. A darab sűgője én voltam. A színdarab címe: A betyár kendője. Énekes népszínmű 3 felvonásban. Betanította egy szabómester”. A 31 oldalas írásban felsorolja azokat a műveket – szerző, cím, szereplők és előadások száma és helye megjelölésével - amelyeket betanított. Az egész írás méltó lenne arra, hogy szó szerint megjelentessük, de kevés a hely, így csak válogatgatunk. Így összegez: „Hetvenkét 3 felvonásos színdarabot tanítottam be. Az egy és két felvonásos színdarabok száma eléri a 100-at, melyet 50 műsoros esten adtunk elő. A színdaraboknak betanítottam a szövegét, dalait, zenekari kíséretét. Magam kreáltam az operettekbe és zenés darabokba a táncszámokat is. Sok színdarabban szerepeltem is. A színdarabokban szereplő férfi és női tagok száma eléri a 2.000-et, az előadások száma a 200-at.”

Képességeiről, szenvedélyes zeneszeretetről és vállalkozó kedvéről tanúskodnak a következő mondatai: „1946-ban szerveztem meg azt a 12 tagú zenekart, melynek minden tagja kiváló játékos és kottista lévén: a legszebb és legművészebb feladatokat tudtam velük megoldani. Miután 46-ban 3 igen szép hangú leány s 2-3 szép hangú férfi szereplő is volt, nagy dologra szántam magam. Betanítottam Huszka Gül Babáját, Strauss Cigánybáróját, Csókos asszony, Bob herceg, Tatárjárás stb. nagy operetteket. Szöveget, énekszámokat, zenekart, táncokat minden operettnél magam tanítottam. Hogy nem volt hiábavaló, mutatja az, hogy ezek az operettek 8-9-szer mentek egymás után, telt házzal, ami nem kis dolog egy olyan nagy faluban, mint Püspökladány.” Csak a Bob hercegben 75 szereplőt irányított és készített fel.

Repertoárjában komédiák, jeles szerzők színdarabjai, drámái is szerepelnek. Bármely színház-

nak ma is dicsőségére válna id. Csenki Imre néptanító művészeti terítéke. Csak a szerzők nevét idézem: Molnár Ferenc több műve, Kisfaludy Károly, Gárdonyi Géza, Mikszáth-Harsányi, Herczeg Ferenc, Jókai-Strauss (Cigánybáró, a Debreceni Csokonai Színházban is előadták), Zerkovitz, Kálmán Imre, Molière (öt darabja is), Szigligeti Ede, Móricz Zsigmond, Szigligeti-Móricz, Csíki Gergely, Gogol és rajtuk kívül még sok, ma már feledésbe merülő szerző neve.

Nyugállományba vonulása után, 1946-tól 1960-ig még 39 művet rendez. 1911-1939 között több felnőtt és ifjúsági énekkart szervezett. Iparos Vegyes Énekkar, Püspökladányi Községi Dalkör, Férfi Énekkar és gyermekkarok. „1925. aug. 20-án volt a zászlószentelés a mai Hősök terén. Az Iparos Vegyes Énekkar 4 számmal szerepelt: Lobogjon már a zászló; Dicsőség a magasban (Az ember tragédiájából); Isten dicsősége (Beethoven); A nemzeti lobogó. (...) A zászlószentelés után több műsoros estet rendeztünk, és a tiszta jövedelemből 54 bársonysapkát rendeltünk, s ettől kezdve egyensapkában szerepeltünk, a műsoros estéken, nemzeti ünnepeken.”

Polgári iskolás fiúkkal és lányokkal mutatta be a következő gyermek daljátékokat: „Jancsi és Juliska, Sztojanovics Jenő zenéje, 38 szereplővel; Két bábu históriája, Dienzl Oszkár, 30 szereplő; Csipkerózsika, Poldini Ede, 48 szereplő; Karácsonyi álom, ifjúsági oratórium, Sztojanovics Jenő zenéje, 100 szereplő.”

Több zenekart is szervezett. „14 év körül van az általam vezetett zenekarok működési ideje. Ez idő alatt 400-at közelíti a betanított zenedarabok száma. Természetesen beleértve a sok operett és énekes színdarabok zeneszámainak is. A zenekari tagok száma a 14 év alatt 50-re tehető.”

Több gyermekszimfóniát is előadtak: Fritz Spindler: Egy picknik, három részes gyermekszimfónia; Haydn: Gyermekszimfónia; F. X. Chvatal: Egy víg szánkázó társaság, gyermekszimfónia volt a repertoáron.

Visszaemlékezésében 22 olyan állami szervet, céget, jótékonysági egyesületet, egyházi, társadalmi szervezetet említ, amelyeknek a munkáját együtteseinek fellépésével segítette. Nemcsak személyiségére, de részben a korra is jellemző az önfeláldozó nagylelkűség: „A felsorolt Egye-

sületeknek rendezett előadásaim tiszta jövedelme jórészből jótékony célra fordított.”

1961-ben, 75. születésnapja az egész város ünnepe volt. De megemlékezett róla a megyei és az országos sajtó is.

A zenei tehetség tovább örökítődött: fia Imre, majd dédunokája – Szilasi Alex – a kiváló zongoraművész jut egyre feljebb a művészetben.

Életében szerették, tisztelték, megbecsülték. Mindenki Imre bácsija volt. Példakép. Azt az óriási szellemi és kulturális kincset, amit két kézzel osztott egész életében, a tanítványok és a lakosság művelődés iránti igényének fejlődése, a máig nem csökkenő tisztelet és megbecsülés révén kapta és kapja vissza. Ő hajdani község – ma már város – Püspökladány halhatatlanja. A 80-as években utcát neveztek el róla. Az iskolát, amelyben élt és tanított, emléktáblával jelölték meg: „Ebben az iskolában tanított 50 évig Csenki Imre, a nép nevelője.”

A hálás ladányiak 1993-ban egészalakos bronz kispasztikát készíttettek emlékezetére, melynek alkotója Győrfi Lajos püspökladányi szobrászművész. A szobrocskát a város kulturális díjaként adományozzák évente az arra érdemeseknek. A város kórusa az ő nevét viseli: id. Csenki Kórus Püspökladány. A kórus tisztelettel őrzi nevét és szellemiségét.

Többen is írtak róla. Nagyon kifejezőnek és hitelesnek érzem B. Kiss Albert szavait. Tőle idézek: „El lehet gondolkozni azon, hogy egy 162 cm magas, és mintegy 65 kg súlyú ember hogyan tudott adni annyi szellemi és fizikai energiát a közösségnek. Amikor kilépett az utcára, a Kossuth utcában lakott, őt köszönésben aligha előzhette meg valaki. Rengeteg barátja volt. A haragot nem szerette. Azt mondta: A harag rossz tanácsadó. Id. Csenki Imre tanító kulturális, tudományos és emberséges alkotása nem volt hiábavaló. Élete egyszerű és mégis nagyszerű volt. Neve legyen Ladány lakosságának, a jelen és jövő ifjúságának tudományos fáklya, mely világítson utat a tehetséges fiataloknak is.”

Id. Csenki Imre olyan korban élt és alkotott, amelyben az értelmiség, különösen a falusi tanítóság küldetést teljesített. Máig országosan híres tanítóképző intézmények neveltek alkotó szellemiségű, sokoldalú, gyakran szenvedélyes, elhivatott nevelőket. Elhivatott emberek voltak ők: a tudás, a kultúra, az emberség és a jövő

követei. Ilyen alkotó szellemiségű, tisztelettel és emberséggel telített közegben dolgozhatott id. Csenki Imre. „Nyugalmazásakor” a tantestület jegyzőkönyvben örökítette meg érdemeit és emlékét. Nemcsak szép és tartalmas dokumentum, hanem lelke is van. Őrzi egy iskola szellemiségét. Emberek szólnak emberhez. Tiszteltek és szeretettek szólnak az általuk is tisztelthez és szeretetthez. Árad belőle az emberség. Oly mélyen nemes és emberi, hogy örökké aktuális lehet, példa mindenki előtt, aki nem akar elidegenedni önnön emberségétől. (A tantestületi jegyzőkönyvet egyesületünk egy rövidesen megjelenő füzetben fogja teljes terjedelmében közreadni más dokumentumokkal együtt.)

Kitüntetéseit, az elismeréseket maga sorolja fel. 1925-ben a Püspökladányi Iparos Ifjak Önképző Egyesülete díszelnökévé választott.

1937-ben a kultuszminiszter 3 évvel korábban léptetett elő a legmagasabb tanítói fizetési osztályba.

1937-ben a Debreceni Iparkamarától elismerő oklevelet kaptam.

1939-ben az iparosság 30 éves rendezői jubileumom alkalmából, egy ünnepi estét rendezett tiszteletemre.

1942-ben kultuszminiszteri elismerés az Ifjúsági Vöröskereszt csoportommal rendezett jótékony célú előadásokért.

1943-ban a Tiszántúli Ref. Egyházkerület tiszteletbeli igazgatói címet adományozott.

1957-ben A szocialista kultúráért kitüntető jelvényt adományozta a művelődési miniszter.

1959-ben a járási művelődési felügyelő elismerő oklevele.

Források:

Az Országos Széchényi Könyvtár Csenki archívumában őrzött dokumentumok.

Dr. Szilasiné Csenki Éva (az unoka) emlékezései és segítsége a dokumentumok megszerzésében.

B. Kiss Albert: Püspökladányi Pékmester közéleti, családi naplója és krónikája 1920-1990.

Püspökladány, 1991. Korabeli újságok.

Gajdics Sándor

CSENKI SÁNDOR (Püspökladány, 1920. március 16. – Dunapataj, 1945. január 19.): etnográfus.

1920. március 16-án született Püspökladányban, Csenki Imre tanító és Füzessy Vilma második gyermekeként. Elemi iskoláit Ladányban, a középiskolát Kisújszálláson a Református Gimnáziumban végezte.

1939 és 1943 között a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem francia-német szakos hallgatója. Utóbb a debreceni Református Kollégium Hittudományi Karára iratkozott be.

Bölcsészdoktori értekezését cigány nyelvből készült beadni.

A nyelvek iránti érdeklődése vezette a cigánysághoz. 1940-től a Cigány Tudós Társaság tagja volt. Munkáját támogatta és megerősítette Kodály Zoltán elismerése, buzdítása. Testvérbátyjával, Csenki Imre karnaggyal (akkor a debreceni Református Kollégium zenetanára) cigány mesék, balladák, szokások, dalok gyűjtését kezdték meg. Eleinte szűkebb környezetükben, Ladányban, aztán Mezőtúr, Hosszúpályi stb. térségekben.

1942-ben a Csenki testvérek, hátukon egy fonográffal és viaszhengerekkel, erdélyi gyűjtőútra indultak. A Bartók és Kodály gyűjtőmódszerével lejegyzett dallamokat később „Bazsarózsa” címmel adta ki. Munkájukat a háború szakította meg. Családjukkal Budapesten vészelték át az ostromot. A szovjet hadsereg civil hadifoglyai között őket is elfogták, és gyalog indították Baja felé. Dunapatajon -a fogságot nehezen viselő Sándor- szökni próbált, de elfogták és a falun túl agyonlőtték. Helybéliiek temették el a dunapataji református temetőben. A köz-

ségben egy társaság mai napig őrzi emlékét. 1990-ben, születésének hetvenedik évfordulóján, díszesen faragott kopjafát állítottak sírja fölé. 2006-ban, március 31-én Dunapatajon Csenki Sándor emléknapot tartottak, melyet a megyei közgyűlés, a Kodály Zoltán Zene- és Művészeti Iskola, valamint a Cigány Kisebbségi Önkormányzat közösen rendezett.

Az életrajzi lexikon szükséges adatai mellett Csenki Imre emlékezését idézem testvéreccséről:

„Vidám, feketeszemű kisgyerek volt. Nagyon szerette a régiségeket, bújta a rokonok, ismerősök padlásait, mindent összeszedett, és tízéves korában már tekintélyes régi pénz gyűjteménye volt. A nyelvek iránti érdeklődése már nagyon korán megnyilvánult. Hatéves korában kezdett eszperantót tanulni egyik barátjával. Naponta jártak Papp Kálmán tanító úrhoz, aki nagy szeretettel oktatta a két kis különcöt. Amíg a többi gyerek játszott, Sanyi gyakran eszperantót magolt, vagy levelet írt észt eszperantista társának, Augustin Pungnak.

Naplót vezetett egészen kicsi korától kezdve. Ezek a kockás füzetbe írt naplók és az ugyanilyen füzetekbe írt cigány mesék csodával határos módon megmaradtak a második világháborúban.

A naplókban jól lehet követni ennek az érzékeny léleknek minden rezdülését, és a gyermek emberré válásának fejlődését. Mint oly sokan, fiatal éveiben verseket is írt. Ezeket később nem sokra becsülte, inkább műfordításait franciából, németből, angolból tartotta sikerültebbeknek. Nagyon sokat olvasott. Amikor már a nyelveket jól beszélte, mindent eredetiben igyekezett elolvasni. Ekkor alig volt tizenöt éves.

A polgári iskola 3. osztályának elvégzése után különbözeti vizsgára készült latinból. A kisújszállási gimnáziumban kellett felvételit tennie. Egész nyáron tanult. Már korán reggel kinn sétált a kertben és a szótárból tanulta a latin szavakat. Egyszer megkérdeztem tőle, hány szót tudna naponta megtanulni? Erre ő vidáman válaszolta: Negyvenet! Ezt én egy kicsit sokallotam és fogadtunk. Ezután egy hétig minden nap negyven szót megtanult, amit én ellenőriztem.”

Ami a cigány nyelvvel való megismerkedését, a cigányokkal való kapcsolatát illeti, legjobb, ha egy cikkéből idézve őt magát szólaltatom meg:

„A véletlen vezetett engem a cigánysághoz. Járt hozzánk egy öreg cigányasszony, Mari néni. Érdekes mesékkal igyekezett szórakoztatni, természetesen nem önzetlenül. Így kezdtem el aztán figyelni dalaikat, s nagyon megragadott a nyelv, amelyet nem értettem, s mely annyira más volt, mint a gimnáziumban tanult latin a maga coniugatiojával és declinatiojával együtt. Figyelni kezdtem és leírogattam a cigány szavakat. Néhány év múlva, amikor már elég erősnek éreztem magamat arra, hogy „mint „álcigány” közéjük férközhessenek, elindultam bátyámmal, a debreceni kollégium ének és zenetanárával, hátunkon egy fonográffal s néhány viaszhengerrel. Ezt az elhatározásunkat megerősítette Kodály Zoltánnak a buzdítása”

„Ettől kezdve (1935) rendszeresen járt a „cigányváros”-ba, a faluszéli Borbástó községbe, ahogy akkor a cigányok nevezték. Lelkes és szenvedélyes munka indult meg: írta a szavakat, dalszövegeket, meséket, balladákat – figyelt, jegyzetelt, tanult. Édesapámat és engem is hívott, hogy menjünk egyszer vele a cigánytelepre. Apánkat megkérte, hogy rajzokat készítsen a putrikról, a szegkovácsok és fűrókészítők eszközeiről, én pedig jegyezzem le dalaikat. Valóban csodálatosan énekeltek. Eddig ismeretlen dallamokat és őszinte, nagy érzéssel teli előadásmódot ismertem meg.

Leírtam a dallamokat és ettől kezdve gyűjtőtársak lettünk. Sanyi jegyezte a szöveget, én a dallamot. Elküldtük Kodály tanár úrnak, akitől buzdítást és támogatást kaptunk. Egy régi fonográfon dolgoztunk. A dalok és a mesék egyre szaporodtak a kockás füzetben. Ez a 22 füzet jelenleg a püspökladányi Karacs Ferenc múzeumban van letétbe helyezve, a dalokat pedig a Magyar Tudományos Akadémia Népzene kutató csoportja őrzi.

A háború miatt azonban életünk egyre nehezebb lett, és a gyűjtés és minden egyéb munka megbénult.

A körülmények tragikus alakulása folytán Sanyi már nem érthette meg munkássága kiteljesedését és eredményeinek napvilágra kerülését. Élete, lázas gyűjtőszenvédegye, munkássága derékba tört s részben ígéret és terv maradt. Hátrahagyott gyűjtési anyaga azonban így is páratlanul becses a cigánykutatók számára. Az utódok az ő nyomdokain haladnak. Gyűjtőmunkája során

részben olyan anyagot rögzített, amely azóta nyomtalanul eltűnt volna, ha ő nem jegyzi fel. Magam, mint muzsikusként, közös dalgyűjtőmennyünkben dolgoztam fel az Állami Népi Együttműködési Cigánytáncát, több kórusművet és rapszódia, legutóbb egy operát. Közös dalgyűjtésünk javarésze a Bazsarózsa c. kiadványban jelent meg. (1955. 5. kiadás 1971.)”

Szilasiné Csenki Éva

CSOHÁNY ANDRÁS dr-né. Kállay Margit Róza (Hajdúszoboszló, 1914. szeptember 25. – Debrecen, 2008. február 19.): néptanító.

Kállay Margit háromgyermekes református lelkész család legkisebb gyermeke. Édesapja, Kállay Sándor Püspökladányban volt lelkész, otthonában többször megfordultak jeles személyiségek. A vendégek örömmel hallgatták Róza (így szólították) éneklését, akinek gyönyörű hangja és abszolút zenei hallása volt.

Kállay Margit előbb a nyíregyházai Kálvineumban tanult, majd 1929-től 1934-ig a budapesti II. kerületi (Csalogány utcai) állami tanítónőképzőben szerzett néptanítói diplomát. Kiváló tanárok tanítottak itt, s különösen módszertanból adtak színvonalas felkészítést.

Ebben az intézetben Kodály Zoltán gyakran megfordult. Ő figyelt fel Róza ének-zenei tehetségére, s továbbtanulásra javasolta a budapesti zenei főiskolára. Ő azonban nem élt ezzel a lehetőséggel, tanító akart lenni falujában.

1935. szeptember 14-én Püspökladányban kezdte tanítói pályáját, ahol egy évig fizetés nélkül tanított, majd fokozatosan helyettes tanító, kise-

gító ill. segéd tanítónő, végül rendes tanítói státuszba sorolták.

1939-ben házasságot kötött Csohány Andrással, családi boldogságukat 1941-ben született Mária nevű gyermekük tette teljessé.

Lányukat nagy szeretettel nevelték, segítették, örültek szakmai előrehaladásának és büszkék voltak rá.

Margit családszerető, szerény, jóságos, de határozott és igazságos egyéniség volt. A 34 éves munkaviszonya alatt munkáját mindig lelkiismeretesen végezte, sokszor erőn felül is ellátva tanítói és otthoni feladatait. Férje hadifogságban töltött évei alatt családfenntartóként kellett helytállnia.

A nyugdíjkorhatár elérésekor – 55 éves korában – 1969. szept. 25-én vonult nyugdíjba. Ebben az évben költöztek be Debrecenbe. Ezután már többet nem tanított, de hiányoztak neki a tanítványok. Csendes, visszavonult életet élt, sokat olvasott, énekelgetett az otthoni teendők mellett. Nyugdíjas napjait 39 évig élvezte családjá körében. Férje 1986-ban bekövetkezett halála, valamint súlyos betegségek miatt egészségi állapota meggyengült. Az utolsó 10 évben mozgása korlátozott volt, a lakásból nem tudott kimenni, de szellemileg friss maradt. Haláláig szeretett lánya gondozta, segítette nagy türelemmel, odaadással.

Egész életében a nehézségeken és fájdalmon erős hite és jó humorérzéke segítette át.

Tanítói tevékenységére a gyermekek megkülönböztetés nélküli szeretete, valamint az ének és zene iránti rajongása volt jellemző.

*Dr. Fekete Andrásné, volt munkatársa
emlékezése*

„Rózsa egy nagyon kedves, szeretettel teli, mindig mosolygós, végtelenül intelligens aszszony volt. Édesapja, Kállay Sándor református pap volt. Püspökladányban általában minden családból legalább egyvalaki járt templomba, tehát ismerték a papot, az egész családját. Természetesen ők is ismerték a Ladányban lakókat. Rózsa komolyan vette a családlátogatást, így megismerkedett a gyermekek szüleivel, a családi körülményeikkel, anyagi helyzetükkel. Az egész község ismerte és szerette, mindenki köszönt neki az utcán és mindenkivel szívesen elbeszélgetett.

Rózsa az első és második osztályos tanulókat tanította.

Az első osztály nevelőinek a feladata a legnehezebb az összes tanítóé közül, mert a semmit tudó gyermeket meg kell tanítani írni olvasni, számolni. Aki nem csinálta, el sem tudja képzelni, hogy milyen borzasztó nehéz, még csak az összeolvasás is, ő még tanított fonomimikával is.

Nagyon nehéz volt a munkája, szinte minden gyerekkel külön kellett foglalkoznia. A 30-as, 40-es években 80-90, de néha 100-as létszámú osztályt is tanított. Külön egyenként foglalkozott minden gyerekkel óra előtt és után. Akkor még nem volt külön fizetés a túlmunkáért, korrepetálásért. Este haza kellett vinni a füzeteket, és előírni a betűket minden gyerek számára. Úgyhogy nagyon nehéz munka volt. A nehézséget fokozta, hogy akkor nagyon sok gyerek még nem járt óvodába, nem volt semmilyen előképzése, vagy pedig idősebb korban, 2-3-4 évvel

később került az első osztályba. Igen nehéz volt ezeknek a túlkoros gyerekeknek a nevelését összeegyeztetni a kicsikkel. Amikor a gyerek legelőször bement az iskolába, akkor úgy fogadta őket mint az édesanya. Rögtön adott neki valamilyen feladatot, vagy egy kedves ajándékot. Rózsa nagyon szerette a gyerekeket, szinte szülői szeretettel.

Annak idején alig volt szemléltető eszköz. Az osztályteremben tábla és egy golyós számológép volt, semmi más. Nagyon sok ötletes szemléltető eszközt készített, képeket, alakokat, amiről felismeri a gyerek a számokat, betűket.

Az abc könyvét a gyerekek már nagyon sokszor kívülről megtanulták, ezért neki kellett új betűkkel kirakott szavakat készítenie, s így a táblán lévő szöveget olvasták a gyerekek. Így tanította őket az értelmes olvasásra, hogy a gyerek ne csak ismétlje a könyv szavait. Ez nagyon sok otthoni munkát igényelt. A tanulók nevelésében a dicséretet tartotta a legfontosabbnak, minden gyereknél – a legkisebbnél is – megtalálta azt a pontot, ahol dicsérni lehetett, és ezzel lökést adott a gyerekeknek az előmenetelhez.

Nagyon sokszor bemutató tanítást tartott, sokan itt tanulták meg az új módszereket, ezeknek az

alkalmazását. A 30-as években a módszer szinte nem változott. 45 után azonban szinte évenként kaptunk új tantervet, úgyhogy azt át kellett tanulmányozni, azt meg kellett tanulni, és ahhoz kellett a módszereket igazítani. Rózsa itt tudta hasznosítani a tanítóképző színvonalas felkészítését. Igyekezett lépést tartani a szakma fejlődésével, ezért számos tantárgyi és napközis tanfolyamon szívesen részt vett.

A gyerekek közt nem tett semmiféle különbséget. Nála nem számított, hogy parasztyerek vagy cigánygyerek, aki rászorult, annak segített. Ugyanígy nem tett különbséget a családok között sem, rendszeresen látogatta a cigánycsaládokat is.

Tornavizsgákra is nagyon szép bemutatókat készített. Igazi élményt nyújtottak az általa megtervezett rendezvények, például tanév végén az anyák napi ünnepségek. Az iskolai rendezvények szervezésében tudta hasznosítani kiváló ének és zenei tehetségét. Ezeken való szereplést minden gyerek szerette, s a szülők pedig nagy örömmel vettek részt azokon.

Sokat segített a kezdő tanítóknak. Engem is ő tanított meg vázlatírásra.

Rózsának nagyon szép hangja volt. 45-ben a szolfézs tanfolyamra jártunk, ott megtanították a szolmizálást, és azt énekóráin is gyönyörűen alkalmazta. Kodály módszer szerint tanította az éneket.

Rendszeresen vitte tanulmányi kirándulásra a gyerekeket. Meglátogatták az iparosokat, elmentek tejcsarnokba, múzeumba, a hősök szobrához. Külön gondot fordított a madarak és fák napi ünnepség megszervezésére. A beszéd és értelemgyakorlat keretében is merkedtek tanulói a környezettel, természettel, a történelmi, földrajzi, biológiai ismeretekkel. Ezeket az alkalmazásokat nevelési célok megvalósítására is felhasználta.

Szakmailag nagyon elismert volt, az iskolavezetés és a kollégák részéről egyaránt, és a szülők is nagyon szerették Rózsát. A szakfelügyelők is mindig elismerték eredményes munkáját. Hivatásérzetből magas színvonalon végezte nevelői munkáját, igyekezett megvalósítani a gyakorlatban a vele szembeni követelményt, de hivatalos

elismerést, jutalmat, dicséretet nem kaphatott.

Ez volt számára a legszebb elismerés.

De ő nem is igényelte a hivatalos elismerést. Ezért nem adta be a kérelmét sem az arany, sem a többi diplomára. Már az arany, a gyémánt, a vas és a rubin diplomát is megkaphatta volna. Aki ismerte, akit tanított, akinek a gyermekét nevelte, az mindig a legnagyobb tisztelettel és szeretettel emlékezik rá.”

Csuhány Andrásné munkásságának középpontjában a tanulók érdeklődésének felkeltése, érzelmi világának gazdagítása állt. Az ő módszere tudatos pedagógusi eljárás volt. Mindig volt elképzelése, hogy mit, miért és hogyan kell tanítani, és a tanulókat munkára készítetni. Egyike volt azoknak, akik példamutató tevékenységük okán méltán érdemelték ki a „tanító” elnevezést. Kivételes lelkierevével viselte az 50-es évek politikájának származása miatti hátrányos helyzetét. Békésen tűrte hivatalos mellőzöttségét, s ez nem befolyásolta a tanítványai érdekében kifejtett eredményes pedagógiai munkásságát.

A legnagyobb tisztelet jár az ilyen tanítóknak, mert ők is hasznos tagokat neveltek a társadalom számára.

Forrás: családi iratok, személyes emlékezések, megőrzött gyermeki rajzok.

Ungvári János

CSORBA ANDRÁS dr. (Miskolc, 1906. aug. 4. – Debrecen, 1967. júl. 26.): középiskolai tanár.

Apja, Csorba András MÁV-felügyelő. Anyja Thann Etelka. Testvérei Csorba Etelka tanár és dr. Csorba Zoltán tanár, irodalomtörténész.

Gimnáziumi tanulmányait református gimnáziumokban végezte: az első hat osztályt a miskolci Lévay József Református Főgimnáziumban, a

hetedik és nyolcadik osztályt a budapesti Lónyai utcai Református Főgimnáziumban, ahol 1924-ben érettségizett. Egyetemi tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán folytatta. Középiskolai tanári oklevelet 1930-ban magyar–latin szakon, 1934-ben pedig angol nyelv és irodalom szakon szerzett. Az 1929–30-as tanévet a budapesti Gyakorló Gimnáziumban töltötte.

A debreceni Református Kollégium Gimnáziumába 1930. szept. 1-jén került helyettes tanárnak, 1935. máj. 22-én a tiszántúli református egyházkerületi tanárválasztó bizottság rendes tanárnak nevezte ki. Egész életében ebben az iskolában dolgozott, ahol az első és kezdetben az egyetlen angoltanár volt.

Érdeklődése elsősorban az angol nyelv és irodalom felé vonzotta, de értett németül és franciául is. Angol nyelvi ismereteinek gyarapítására többször járt Angliában hosszabb-rövidebb időre (ösztöndíjak, kutatás a British Museum könyvtárában, angliai, skóciai és walesi körutazás). Latin szakos tanárként többször és szívesen utazgatott Olaszországban is.

Műveltségének és nyelvtudásának gyarapítása céljából itthon is bekapcsolódott számos továbbképző tanfolyamba. 1949-ben részt vett a sárospataki angoltanári továbbképző tanfolyamon, és szorgalmas közreműködője volt a magyar szakos tanári továbbképzéseknek is. Sokaknak emlékezetes marad az 1956 tavaszán Budapestre általa szervezett magyar szakos tanári kirándulás is.

Éveken át egymaga tanította az angol nyelvet a gimnázium felső négy osztályában. Mint angoltanárt a szövegközpontú nyelvtanítás mellett foglalkoztatta a modern, a szóbeliséget előtérbe helyező tanítási módszer is. Sokat támaszkodott a dalok tanítására (jó énekhangja volt) és a képi szemléltetésre. Innen származik a diákok körében használt népszerű neve, a Piki (az angol picture 'kép' szóból). Eredményes angol nyelvtanári munkáját bizonyítja, hogy volt olyan tanév, amikor tanítványai közül öten tanultak tovább angol szakon az egyetemen. Közülük Kéry László és Julow Viktor angol irodalomtörténész, Pelyvás István elismert nyelvtanár lett.

Országgh László professzor felkérésére két ízben is (az 1940-es évek és az 50-es évek végén) angol nyelvórákat tartott az egyetemen angol szakosok számára. A 60-as években angol nyelvet tanított a TIT debreceni nyelviskolájában, Az angol nyelv tanulását segítette elő két nyelvkönyve: Angol nyelvtan. Harmathy Nyomdával, Debrecen, 1939. (A VKM által az angol nyelvet tanító középiskolák számára segédkönyvül engedélyezve.) Angol–magyar beszélgetési gyakorlatok magánhasználatra és csoporttanításra a kiejtés jelölésével. Debrecen, 1946.

Angol nyelvtankönyvéről a maga is középiskolai tanár és későbbi debreceni angolprofesszor, Országgh László nagy elismeréssel írt: „Másfél évtizeddel az angol nyelvnek a magyar középiskolákban való bevezetése után jelent meg az első terjedelmesebb és részletes angol leíró nyelvtan. A szerző saját iskolai tapasztalatai alapján és a legjobb források felhasználásával összeállított könyvében az angol nyelvtan világos és áttekinthető, példákkal bőségesen ellátott és a magyar anyanyelvű tanuló kíváncsiait különösen figyelembe vevő rendszerét nyújtja.” (Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny LXXIV, 1940–1941.)

Eredeti kutatások alapján készítette el doktori értekezését Fest Sándor professzornál: Magyar–ír kapcsolatok 1867-ig. Debreceni angol dolgozatok X. Kiadja a Tisza István Tudományegyetem Angol Szemináriuma. Debrecen, 1944.

Tanári munkáját lelkiismeretes pontossággal végezte. Az ifjúságot nagyon szerette. Egész életét körükben töltötte. Szívesen vállalt osztályfőnökséget. Pedagógus pályafutása alatt a kollégiumi internátusban volt bentlakó felügyelő tanár. Az iskola 172. számú Erő cserkész-

csapatában mint csapattiszt és apródeloadó és vezető tevékenykedett. Az évenkénti nagytáborokban a parancsnok segítője, a kiscserkész-táboroknak pedig vezetője volt (Dunaalmás, Sajóvelezd, Szigliget, Tiszadob, Tokaj, Vajdácska). „Refis” cserkészeket kísért több cserkész világtalálkozóra (dzsemborira) is. Tanulmányútjain tapasztalatszerzési szándékkal ismerkedett az angliai cserkészzel is.

Iskolán kívüli társadalmi munkásságának kiemelkedő jelentőségű eseménye, hogy az 1938–39-es tanév végén vezetője volt annak a kirándulással egybekötött munkatábornak, amely a debreceni Református Kollégium azon akciójának volt a részre, amelynek a keretében a vérszen fogatkozó lakosságú Ormánságba debreceni nagycsaládosokat telepítettek (Zengővárkony) (vö. Csorba András, A Debreceni Református Gimnázium telepítési kirándulása és munkatábora. 1940–42. TtREL).

Nagy kedvelője volt a sportnak: sítáborokat szervezett, szívesen rúgta a labdát a diákokkal, tehetséges sakkozó volt, a Pedagógus Szakszervezet minősített versenyzője. Szenvedélyes turistaként nagy kedvvel vitte tanítványait hegyi és erdei kirándulásokra.

Szívesen tevékenykedett iskolai munkája mellett a református egyház szolgálatában. 1948 óta hűséges presbitere a Nagytemplom-Keleti, majd a Kollégiumból való kiköltözése után a Nagyerdei Egyházközségnek. 1951-től a református egyház legfőbb törvényhozó testületének, a zsinatnak tagja.

Zsigó László, az egykori tanítvány visszaemlékezése szerint Csorba tanár úr nagyon szerény, csendes, udvarias, önzetlen ember, nagy tudású, szakterületének minden részletét ismerő és gyakorló tanár, végtelenül türelmes, a tanítványokhoz nagy szeretettel közeledő pedagógus volt. Óráin soha nem emelte fel a hangját, soha nem büntetett, ellenőrzőbe rossz felelet miatt senkit be nem írt. Egy idő után a diák becsületbeli kötelességének tekintette, hogy nála rendesen teljesítsen. A „Refi” szigorú iskola volt, de az ő órái pihenőt jelentettek a hajtásban. Ő igazán „Bandi bácsi”, laza, szelíd, mindig udvarias, de leginkább könnyed volt. Szelidségét sokszor kihasználták, de ezért soha nem haragudott, az emberi gyarlóságon mosolyogva emelkedett felül. Cserkészként minden volt inkább, mint parancsnoki alkat. Rendelkezései, parancsai

után mindig hozzámondta: kérem szépen. Zsigó László cserkészéletük kedves epizódjaként idézi fel az 1942 nyarán történeteket. A hosszan tartó háború miatt súlyos ellátási nehézségek voltak, de Csorba tanár úrnak sok utánajárással sikerült biztosítani, hogy a debreceni refis cserkészek Pécsváradon üthessenek fel táborn, és a költségeket helyben gyümölcszedéssel teremtsék elő. Mire azonban odaértek, a jég elverte a termést. Kétségbeejtő volt a helyzet, de a tanár úr elérte, hogy táborozhassanak, a cserkészeké lett a fákön maradt gyümölcs, amit a pécsi piacon el tudtak adni. 1944 októberében rettenetes napokat élt át a Debrecenben maradt kevés lakosság, és a Kollégium átmenetileg szovjet hadikórház lett. Dr. Csorba András egyike volt azoknak a tanároknak, akik a városban maradtak, és a Kollégium pincéjében vészelték át a legnehezebb napokat. Az első volt, aki az épület kitakarításához fogott.

Csorba András portréját Szabó István helyettes igazgatónak temetési búcsúbeszédéből idézve zárjuk. „Jó szív, hűség, szerénység volt legfőbb jellemvonása. Jószívúságáról mindenki meggyőződhetett, aki közelébe került. Nem fordulhatott hozzá egyetlen felebarátja sem hiába, mindenkin segített, ha kellett, pénzzel is. Hűsége meghatározó volt. Hűséges volt a Kollégiumhoz, a munkához mindhalálig. A kötelességtudat olyan nagy volt benne, hogy halálos betegen is dolgozni, tanítani próbált. Szerény ember volt. Csendes, de kedélyes lényével nem volt terhére senkinek. Olyan ember volt, aki el sem tudta képzelni, hogy vannak becstelenség, van hitványosság, szinte gyermeki lelkesedéssel hitt a jóban. Magányosan élt, és erénye maradt a józanság és az erkölcsi feddhetetlenség. „Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam, s végezetre eltétem nekem az igazság koronája” (II. Tim. 4:7)”, idézte Szabó István a búcsúbeszéde végén, és ezt olvashatjuk a gyászjelentésen is. Utolsó útjára a debreceni Köztemetőben kísérték, és a miskolci Deszkatemetőben a családi sírba temették el.

A források: az unokaöccs, Csorba András feljegyzései, a debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítői (1930–31 – 1948–49), a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában (TtREL) fellelhető dokumentumok, a debreceni Református Gimnázium

jegyzőkönyvi megemlékezése 1967-ből, valamint dr. Csohány János, dr. Erdei Gyula, dr. Gaál Botond, dr. Pelyvás István, valamint Zsigó László szíves közlése alapján összeállította:

Kornya László

D

DÁVID LÁSZLÓ (Hajdúszoboszló, 1918. szeptember 28. – 1994): tanító.

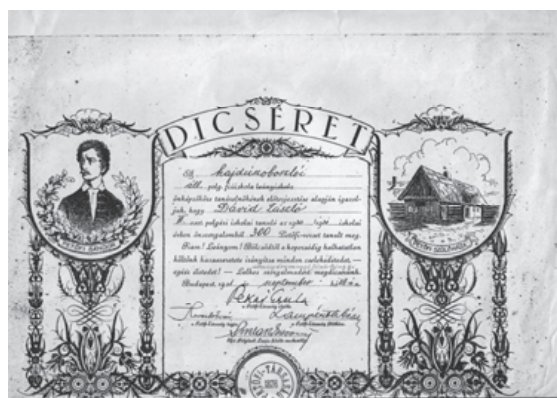

Édesapja férfiszabómester, édesanyja szabó segéd volt. Dávid László a Dávid család 11. gyermekeként született. Idősebb testvérei is sokat segítettek nevelésében. Nővére és két bátyja is tanítóképzőt végzett.

Az elemi iskolát szülővárosában kezdte, mikor még be sem töltötte 6. életévét. Korán kitűnt sokoldalúsága. Különösen matematikából, sportból, rajzból és ének-zenéből volt kimagasló a teljesítménye.

1930-ban, az országos Petőfi versismereti versenyen 1. helyezést ért el, mert 300 Petőfi verset tanult meg. Ugyanebben az évben a rajzpályázaton országos 2. helyezett lett a Megy a juhász számaron c. vershez készített illusztrációjával.

A polgári iskola elvégzése után a debreceni Reformárus Tanítóképzőben folytatta tanulmányait.

Tanítói diplomáját 1936-ban szerezte meg a sárospataki tanítóképzőben.

Első munkahelye a Bakonszegi Általános Iskolában volt, ahol kántortanítóként alkalmazták.

1938-ban a Hajdúszoboszlóhoz tartozó Arany-szeg tanyára került, ahol összevont csoportokat tanított. Innen 1950-ben került be a városi fiúiskolába, ahol 1. osztály tanításával bízták meg. 36 évig tanított első osztályban.

Munkáját főleg tanítványainak szülei és tanítványai ismerték el.

Dr. Varga Tamás emlékezése:

„Negyvenöt évvel ezelőtt – Istenem de rég volt – amikor édesanyám bevitt a fiúiskolába az első tanítási napomon, emlékszem, nagyon féltem. A kezdeti izgalom aztán néhány nap múlva átment egy másik izgalomba, az új befogadásának izgalmába, az addig ismeretlen dolgok megismerésének izgalmába. Szerencsém volt. Olyan tanítók fogták első években a kezemet, akiknek emberi nagysága, szakmai tudása, intelligenciája és hozzáállása mai napig meghatározó és eleven emlékként él bennem. A Dávid házaspár, Laci bácsi és Emike néni hallatlan odaadással és fegyelemmel kormányoztak bennünket. Hátra-

tett kézzel lestük minden szavukat, buzgón rajzoltuk a köröket és a hullámvonalakat az írólapra. Emlékszem, Emike néninél a megelégedettség legbiztosabb jele volt, amikor mosolyogni láttuk. Óráin csend volt, nem azért, mert féltünk tőle, hanem azért, mert érdekfeszítően, átéléssel és érthetően magyarázott. Az akkori osztályunkból többen lettek később pedagógusok. Biztos vagyok benne, hogy nekik is ez az első élmény meghatározó volt. Mi ötvenesek elrettenve figyeljük a tanárverő diákokról, szülőkről, és az erkölcsi-etikai normákat semmibe vevő tanárokról szóló híreket. Hálás vagyok a sorsnak, hogy kimaradok ebből. És hálás vagyok a sorsnak hogy szellemi ébredésem körül – szüleim mellett – olyan pedagógusok voltak velem, mint Emike néni. Mindent, amit elértem, nekik is köszönhetem.”

Felmérések alapján több éven keresztül az ő mindenkori 1.osztálya szerepelt legeredményesebben a városban.

Véleményét minden alkalommal nyíltan és őszintén elmondta minden fórumon. Soha, semmilyen pártnak nem volt tagja.

Átszervezések miatt az alábbi iskolákban dolgozott még, időrendben:

4. sz. Zenei Általános Iskola Hajdúszoboszló

3. sz. Általános Iskola Hajdúszoboszló

Legutóbbi munkahelyén 2 évig igazgatóhelyettesként is tevékenykedett, 1975-ig, amikor erősen megromlott egészségi állapota miatt leszállékkolt nyugdíjas lett.

Nagyon szerette a kisiskolás gyerekeket. Többször is elmondta, legszívesebben óvó bácsi lett volna, amire abban az időben nem volt példa, nem volt lehetőség.

Munkája mellett több éven keresztül tagja volt a Városi Pedagógus Zenekarnak, ahol hegedűsként szerepelt. Gyakran festett színfalakat a Tarka estekhez, melyeken tanítványai és kollégái szerepeltek.

1940-ben kötött házasságot gyermekkori szerelmével, Hunyadi Emmával. Mikor 1942-ben be kellett vonulnia a frontra, feleségére bízta a kis tanyasi iskolát minden munkával, vagyis a tanítással együtt. Mivel nejeének már korábban is sokat és nagy szeretettel beszélt a nevelő-oktató munkáról, ő önképzéssel kiegészítve folytatni tudta a gyermekek oktatását.

1944-ben került haza a frontról.

Szerette volna, ha sok gyermekük lesz, hiszen egymást szerető, segítő, sokgyermekes családban nőtt fel, és feleségével példás családi életet éltek.

A Dávid házaspár

1946-ban született meg első gyermekük, aki után csak 1958-ban érkezett meg a második kislány.

Gyermekeiket odaadóan szerették, s példásan nevelték. Mindkét gyermekük pedagógus lett. Annak ellenére, hogy kitüntetésben sohasem részesült, lányain és azok családjain kívül, az utókor máig is őrzi emlékét. Példa erre egykori tanítványa – aki már nyugdíjas pedagógus – elismerő szavai, melyeket abból az alkalomból írt le *Lipcseiné Szoboszlai Erzsébet*, hogy szolgálati éveinek végén megkérdezték tőle, mi motiválta arra, hogy pedagógus legyen:

„Bizony sok éve már annak, hogy hatévesen életem első tanévnyitó ünnepélyére mentem a szüleimmel. Nagyon izgatott voltam, s tele voltam félelemmel. Kicsit oldotta a feszültségemet, mikor láttam, hogy jönnek a szép tanító nénik. Aztán meg, kicsit elszomorodtam, mert nekem tanító bácsi lett az osztályfőnököm. Néhány hét múlva viszont kezdtem megszeretni az én tanító bácsimat. Mindig kedves, halk szavú és türelmes, de következetes volt hozzánk. Még ma is előttem van az arca, ahogyan a nagy kék szemével biztatóan nézett rám egy-egy feladat megoldásakor. A tanév végére már nekünk volt a legjobb tanítónk Dávid Laci bácsi személyében. Ekkor határoztam el, hogy én is tanító leszek, mint ő. Ez így is lett. Általános iskolai tanárként dolgoztam.

Idén már nyugdíjba mentem a pedagógus pályáról, de a mai napig nem felejtettem el az én első tanító bácsimat.

A visszaemlékezést összeállították lányaik:

Göncziné Dávid Emília és Németné Dávid Irén

DÁVID LÁSZLÓNÉ Hunyadi Emma (Demecser, 1920. november 5. – Hajdúszoboszló, 1986): tanító.

Az 1920-as években Hajdúszoboszlóra költözött a Hunyadi család. Édesapja a helyi polgármesteri hivatalban az adóosztályon dolgozott. Édesanyja háztartásbeli volt.

Négyen voltak testvérek. Elemi iskoláit Hajdúszoboszlón végezte. Polgári iskolába Debrecenbe járt a Dóczi Gimnáziumba. Különösen a latin és a francia nyelvet szerette. Jó tanuló volt.

Gyógyszerész szeretett volna lenni, de édesapja korai halála miatt édesanyja nem tudta taníttatni.

1940-ben férjhez ment gyermekkori szerelméhez, Dávid Lászlóhoz, aki ekkor kezdő kántortanító volt.

Először Bakonszegre laktak, majd Hajdúszoboszlóra költöztek Aranszegrre, ahol férje a kihelyezett tanyasi általános iskolában tanított. Igyekeztek minden szabadidejüket együtt tölteni.

Férje nagy lelkesedéssel és szeretettel mesélt neki a nevelő-oktató munkáról.

Mikor 1942-ben férjének ki kellett mennie a frontra, ő vette át a tanítást a kis tanyasi iskolában. A Tolnai világlexikon és a tananyag előzetes áttanulmányozása segítségével eredményesen oktatta a gyerekeket 1944-ig, míg férje haza nem tért.

Annyira megkedvelte a tanítást, hogy levelező tagozaton 1950-ben tanítói diplomát szerzett, és a helyi fiúiskolában kapott tanítói állást.

Hosszú éven keresztül egymás melletti tanzomban tanítottak szeretett férjével. Hivatásuk „művelése” nem ért véget a munkahelyükön. Otthon is sokat beszélgettek arról, hogy hogyan lehetne még jobb eredményt elérni a rájuk bízott kis tanítványokkal.

1946-ban megszületett első gyermekük, akit majd 1958-ban követett a második kislány. Gyermkeiket nagy szeretettel és szakértelemmel nevelték.

Rövid ideig tagja volt a Kisgazda Pártnak.

Mivel mindketten pedagógusok voltak, s a fizetésükön kívül nem számíthattak más segítségre, nyaranta elment mezőgazdasági munkára is.

Bár munkáját lelkiismeretesen és eredményesen végezte, még pénzjutalmat is csak néhányszor kapott elismerésül a munkájáért. Tanítványai és azok szülei viszont nagyon elégedettek voltak vele. Minden gyerek sorsát a szíven viselte anyagi helyzet és tanulmányi eredmény figyelembe vétele nélkül.

Átszervezés miatt az alábbi intézményekben dolgozott még:

- 4. sz. Zenetagozatos Iskola Hajdúszoboszló
- 3. sz. Általános Iskola

A sok munka és a gyermekkorától gyakran lévő nélkülözés, szeretett férje gyakori súlyos betegsége miatti aggodalom megviselte egészségét. 1986-ban meghalt.

*Egykori tanítványa, Kovács Brigitta
így emlékszik vissza rá:*

„Évek, évtizedek távlatából visszaidézni egy kedves arcot, hangot nem nehéz, ha ő olyan személyiség volt, aki hatással volt ránk és talán befolyással bírt későbbi sorsunkra. Arany János szavait idézve, »nem hal meg az, ki milliókra költi dús élte kincsét!« Mennyire igaz! Mennyire igaz ez egy olyan pedagógusra vonatkoztatva, aki apró csetlő-botló gyermekek kezét fogta, akinek szeméből a szeretet, a jószág sugárzott. *Tanító* volt, a szó nemes értelmében. Hivatása volt a gyerekek nevelése, oktatása.

Abban az utcában nőttem fel, ahol Emike néni is lakott családjával. De igazán akkor ismertem meg, amikor iskolába kerültem és ő volt a napközis tanító nénim. Olyan volt Vele a délutáni napközis foglalkozás, mintha otthon lettünk volna az Édesanyánkkal. Velünk ebédelt, velünk játszott, velünk tanult, velünk gyakorolt. Következetes, de szeretetteljes szigorral gondozta a rábizott gyermekeket. Nap, mint nap kezdte újra és újra. Nagy figyelmet fordított az alapkészségek begyakorlására. A helyesírást, a négy alapművelet készség szintű használatát – mennyit gyakoroltuk! Neki köszönhetem én is, és sok-sok a keze alatt formálódó emberke, azt, hogy szorgalmas, biztos tudású felnöttekké váltunk. Én is pedagógus lettem. A mindennapok gyakorlatában, a katedra másik oldalára kerülve, néha azon kapom magam, hogy ez a mondat, ez a mozdulat Emike néni öröksége. Lányaik szintén pedagógusok lettek!”

Az anyagot készítették:

Göncziné Dávid Emília és Németné Dávid Irén

DEMJÉN LAJOSNÉ Kéri Anna (Karcag, 1922. december 24. – Püspökladány, 2007. június 26.): polgári iskolai tanár, középiskolai tanár.

Demjén Lajosné az osztályfőnököm volt a püspökladányi Karacs Ferenc Gimnáziumban 1962-től 66-ig. Nehéz sorból vágtam neki a gimnáziumi éveknél, tágabb családomból is elsőként, tele izgalommal és kétellyel.

Elsősorban az osztályfőnökömnek, de a gimnázium többi kiváló tanárának is köszönhetem, hogy az érettségi után felvettek az egyetemre, és jogi diplomát szereztem. Annuska néni tudását és emberségét mindig példaértékűnek tekintettem, de hozzá közelebb csak a halálát megelőző másfél évben kerültem, mikor a püspökladányi Református Idősek Otthonában rendszeresen látogattam. Akkor ismertem meg küzdelmes életét, mert igazi élete a tanítványai előtt rejtve maradt. Nekünk figyelmét, szeretetét és tudását adta. A leadott anyagot következetesen számon kérte, érdeklődésünket ébren tartotta, és szeretettel tudott ösztönözni kitűzött céljaink elérésére. Pályaképem szubjektív, de úgy érzem, emlékének tartozom annyival, hogy életútját és munkásságát megismertessem sok-sok tanítványával, akik ugyanolyan hálással őrzik szívükben emlékét, mint én.

Szülei 200 holdon gazdálkodó parasztemberek voltak. Apai ágon hajdú őssokkal is büszkélkedhettek, édesanyja ősei öntudatos nagykun karcagi redemptus kisbirtokosok voltak, akik kemény munkával őrizték és bővítették az örökölt vagyont. Puritán kálvinista szellemben nevelkedtek, és ezt az örökséget adták tovább gyermekeiknek is. A Kéri családban 3 gyermek született, Anna, Róza és Imre. Mindhármukat felsőfokú végzettséghez segítették a törekvő szülők. Kéri Anna elemi iskoláit Püspökladányban végezte, s mivel jó tanuló volt szülei és nagyszülei ösztönözték a továbbtanulásra. 1931-ben a család úgy határozott, hogy tehetséges Anna lányuk tanulmányait Karcagon folytatja tovább az anyai nagyszülők pártfogása mellett. A négy polgári iskolát el is végezte, majd különbözeti vizsgát tett 1936-ban, és tanulmányait a karcagi

Református Nagykun Gimnáziumban folytatta tovább.

A karcagi gimnázium igazgatója akkor Dr. Gaál László volt, akit az ókori keleti nyelvek Európa-szerte elismert tudósaként tiszteltek, akit Kéri Anna is egész életében példaképének tekintett, és akinek munkásságáról dolgozatot is írt. A gimnázium tanári karára egész életében hálával emlékezett. Itt szerette meg a nyelveket, a kötelező német, latin és angol nyelv mellett franciát is tanult. Később gyakorló tanárként az eszperantót is elsajátította, mely nyelven kiterjedt levelezést folytatott.

A zene iránt is fogékony volt. Komolyan foglalkozott azzal a gondolattal, hogy zenei pályát választ. 1933-tól Dr. Soltész Nagy Károlyné zenetanártól zongorázni tanult. 1940-ig folytatott zenei tanulmányokat, az érettségi után konzervatóriumba akart jelentkezni, de végül mégis a biztonságosabb megélhetést nyújtó tanári pálya mellett döntött. 1939-ben kitüntetéssel érettségizett, majd a Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolára iratkozott be. Professzorai közül Sík Sándor volt rá nagy hatással, aki a „Nyugatos” írókra és Ady költészetére irányította figyelmét, továbbá a fiatal Ortutay Gyula, akinek néprajzi előadásai hatására fordult a néprajz felé, melynek idős korában is elhivatott követője volt.

A főiskolán a magyar irodalom, történelem és latin szakra járt. 1944-ben a közeledő háborús frontok miatt gyorsított vizsgákkal fejezték be az évet. A háborút Karcagon a nagyszülők otthonában vészelte át. 1945 őszén újra megnyílt a szegedi főiskola is, ahol lehetősége nyílt, hogy a kiadott anyagból 3 hónap felkészülés után tanári vizsgát tegyen. Minden tárgyból jeles eredménnyel fejezte be a főiskolát, és 1945-től Püspökladányban, a polgári iskolában kezdett tanítani.

1946. március 22-én tette le a polgári iskolai rendes tanári esküt, majd 1949. december 30-án újra esküt tett a Magyar Népköztársaság nevében, és ettől kezdve az általános iskola felső tagozatán tanított.

A pályakezdés éveit sok nehézséget, gyötrelmet hoztak számára, hiszen romos iskolában, éhes gyerekekkel kellett az oktatást elkezdenie.

A gyerekek mellett a felnőttekkel is szívesen foglalkozott. 1947-től kb. 10 évig a dolgozók iskolájában is tanított. A rendszeres délelőtti, dél-

utáni, esetenként esti oktatás nagyon kimerítette, emellett magánéletében is nehéz korszakot kellett átélnie.

Édesapja kuláklisra került, földjüket államosították, a családot zaklatták, nem kímélve a családtagokat sem. Annuska néni sem taníthatott zavartalanul, úgy érezte, bizalmatlanok vele szemben a település politikai vezetői, munkáját rendszeresen figyelemmel kísérték.

1951-56-ig a Püspökladányi Óvónőképző Intézetben irodalmat tanított. Az óvónőképző alapítására nagy igény volt akkoriban, mert az anyák tömeges munkavállalása miatt új óvodákat kellett létrehozni, ahol a szakképzett munkát is biztosítani kellett. Ugyanakkor lehetőséget adott a helyi és a környező sárréti és bihari falvakban élő lányoknak – az esti képzésben az asszonyoknak – továbbtanulásra.

Munkáját magas színvonalon látta el, mindemellett továbbtanulásra is kötelezték. Így szerzett a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem bölcsész karán középiskolai tanári oklevelet, kiváló eredménnyel. 1954-ben az óvónőképzést Hajdúböszörménybe helyezték át, de a két utolsó évfolyam továbbra is Ladányban tanult.

Püspökladányban 1954-ben gimnáziumot alapítottak, amelyben Anna néni irodalmat, történelmet és latint tanított. Az óvónőképzőben szerzett tapasztalatairól dolgozatot írt, melyet a Karacs Ferenc Gimnázium és Ruhaipari Szakközépiskola Évkönyvében (Püspökladány, 1991) tett közzé. A gimnáziumban irodalmi színpadot vezetett, irodalmi kört szervezett, és tanítványait a Karacs Napok irodalmi rendezvényeire magas színvonalon készítette fel. 1964-ben az Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetéssel ismerték el lelkiismeretes, kiváló oktatói és nevelői munkáját.

1956 októberében kötött házasságot Demjén Lajos volt nádudvari földbirtokossal, aki akkor a MÁV pályamunkásaként dolgozott, akivel élete végéig harmonikus, kiegyensúlyozott házasságban élt.

1968-ig tanított a püspökladányi gimnáziumban, ekkor áttelepültek Karcagra, hogy az idős szülők támaszai legyenek. Még ekkor is kísértett a múlt, mert nem fogadták be a karcagi gimnáziumba, az általános iskola felső tagozatán folytatta tanári munkáját, és mellette könyvtárosi munkát is végzett. Karcagi évei termékenyek

voltak, több pályamunka írására is volt energiája. 1970-ben a számonkérés korszerűsítésében elért eredményeit publikálta, melyet első díjjal jutalmaztak. 1974-ben „Mikroközösségek az általános iskolában” címmel írt pályaművet, melyet a Szolnoki Pedagógiai Továbbképző Intézet 1975-ben a *Díjnyertes pályamunkák* című kiadványában megjelentetett.

1976-ban vonult nyugdíjba, de a szellemi munkássága csak ezt követően érett be valójában. Nyugdíjazását követően dolgozott még az iskolai könyvtárban, a Györffy István Múzeumban helytörténeti anyagot rendezett, a Karcagi Hírmondó című helyi lapban cikkeket publikált, néhány évig a Nagykunsgai Honismereti Kört is vezette, németet és eszperantót oktatott. Néprajzi tanulmányokat készített a karcagi parasztgazdaságról, a konyhai szokásokról, gyermekjátékokról. Tájszó-, szólás- és közmondásgyűjteményt állított össze a karcagi népnyelvből. Gyűjtőmunkáit *Az „áldott” Karcag* című 1992-ben megjelent kötetében tette közzé. Munkásságát Karcag Város Önkormányzata 1994-ben Pro Urbe díjjal ismerte el. Férje 2000-ben hunyt el, majd Anna néni 2003-ban újra visszatért Püspökladányba, a Református Idősek Otthonába költözött, és itt élt 2007. június 26-án bekövetkezett haláláig.

Anna néni nekem 1962-66-ig irodalmat, nyelvtant és latint tanított. Sokat köszönhetek neki, mert órái alatt megtanultam irodalmunk nagy egyéniségeiben az embert keresni és nem az ideált, megtalálni műveikben a valódi mondanivalót, az útravalót. A latin deklinációkat is könnyebb volt memorizálni, ha a latin fordításokból megismertük az ókor művészetét és mindennapjait.

Anna nénivel sokszor levelet váltottunk, és idős korában a ladányi otthonban többször felkerestem, és akkor ismertem meg küzdelmes életét.

Felejthetetlen osztályfőnököm a legsötétebb időkben is megőrizte emberi méltóságát és tartását, úgy élt, hogy soha nem kellett lesütött szemmel megállni tanítványai előtt. Felismerte, hogy a gyerekekben nagy a szeretetigény, és azt is, hogy a tudás mellé a pedagógusnak elsősorban szeretetet kell adnia. Pedagógiai eszközei – az ismeretanyagon kívül – a kedves szó, az együttérzés, a figyelem voltak, és a segítség a problémák megoldásában. Az átélte méltatlan meghurcolások alatt korán megöszült, fájdalmát

magába zárta, azokról soha nem beszélt. Élete végén a zenéhez is visszatért, az idők otthonában az istentiszteleteken szívesen játszott harmoniumon.

Egy sorsával megbékélt, teljes életet élt ember méltóságával távozott közülünk.

„A halottaknak is van történetük. Eljön a nap, amikor megenyhülnek, s megengedik: örüljünk annak, hogy éltek.” (Ancsel Éva)

Cseh Józsefné Fekete Róza, volt tanítvány

emlékezése:

„Az igen szolid egyénisége rendkívüli intelligenciával, kitűnő szakmai ismeretekkel és hihetetlen nagy olvasottsággal párosult. Szelíden, emberi módon és hangon tudatosította bennünk azokat az értékeket, amelyeket ő fontosnak tartott, és óráról órára, 4 éven át átadott nekünk. Megtanított az értékes irodalom kiválasztására, figyelmes és értő olvasására, a folyamatos ismeretszerzésre, bővítésre. Nagyszerűen volt képes irtani a magyartalan beszédet. Amíg élek, sérteni fogja a fületem, ha olyat hallok vagy olvasok a médiumokban, hogy „de viszont”, „nem-e”, „pláne”, és még sorolhatnám intelmeit, hogy a „suk-sük”-ről ne is beszéljek. Az ilyen és hasonló „szörnyűségeket” nagy türelemmel, következetesen kijavíttatta, mindaddig, míg csak el nem felejtettük használni. Szerpe az intézményben az országosan ismert nyelvművelőkhöz (Lőrincze Lajos, Grétsy László, Deme László) hasonlítható. Amikor őket gyakran meghallgattam, mindig Annuska néni intelmei jutottak eszembe. Szerencsénkre sok éven át tanított gimnáziumunkban, így sokáig nyesegette a falusi gyerekek – tisztelet a kivételeknek – pongyola nyelvhasználatát.

Pedagógiai nagyságát jelzi, hogy tanítványai között sem pozitív, sem negatív értelemben nem kivételezett, de mindenből igyekezett a legtöbbet „kihozni”, elsősorban a magyar nyelvből, irodalomból a lehető legtöbbet nekünk átadni. Volt képessége ahhoz, hogy mindezt nem felszínesen, hanem maradandóan.

A kötelező olvasmányokat nem éreztük annak, s azokon túl is sok-sok könyvet olvastunk, javaslatait elfogadva. A könyvtárba járás természetes és fontos volt. Irodalmi naplóinkat nagy lelkesedéssel és gondossággal írtuk. Az ismertetett és elemzett olvasmányainkat minden hónapban kiértékelte, de előtte néhány kérdéssel meggyőződött arról, hogy valóban elolvastuk-e, vagy

csak valaki máséről – átírva saját stílusunkban – „koppintottuk”. Sajátomat mai is örööm, büszkén mutatom középiskolás unokáimnak.

Incze Benjammé Nagy Ilona, volt tanítvány emlékezése

„Ha Demjén Lajosné Kéri Anna gimnáziumi magyartanárnőmről esik szó – több mint 50 év távlatából – mindig egy jellemző kép villan elém: becsöngetnek, irodalom óra következik. Zsibong az osztály, és csak akkor csendesülünk el, amikor a tanári asztal mögött megáll, és apró köhintéssel jelzi, hogy itt van. Egyszerű, de nagyon figyelemre méltó jelenség.

Akit Annuska néni tanított, még ma is sok verset ismer és tud kívülről is. Vitathatatlan, ez az ő érdeme, ezért neki köszönet jár.

Legjobban az maradt meg bennem, hogyha órán fecsegetem, vagy „csillogtatva” tudásomat kérdés nélkül más helyett feleltem, nem az ellenőrzőmet kérte, hanem csak annyit mondott Kosztolányit idézve: „Ilona, Ilona, szívemnek lim-loma, elhallgatnál már végre?” És ezt is olyan kedvesen, szeretettel tudta mondani, hogy még ma is könnybe lábad a szemem, ha Rá gondolkodom.”

Dr. Rácz Károly, volt tanítvány emlékezése

„A köszönet, a hála és a büszkeség érzése fog el, ha Demjén Lajosné tanárnőre gondolkodom. Oktatói munkájáról sokat lehetne beszélni. Itt csupán három jellemző mozzanatot említenék. Kitűnően alkalmazta a jutalmazást, mint a nevelés eszközét. Bárkit, mindegy, hogy mit tett korábban, ha egy adott pillanatban elismerésre méltót, netán kiválót nyújtott nyomban megdicsért, megjutalmazott. Am a tanuló hamar megtapasztalta, hogy az elismerésből már másnap nem lehetett megélni, előjogokat remélni. Másnap egy újabb, jó teljesítmény kell, harmadnap még egy. Azaz, a korábbiak is csak akkor fénylenek, ha a teljesítmény egyenletes és magas szintű marad.

Az órái szigorúan megtervezettek voltak. A tananyagban lemaradás, egyes részek elmismásolása soha nem volt.

Végezetül megemlítem, de ezt ne vegyék részemről szerénytelenségnek, hogy gimnáziumunk első irodalom önképzőköri titkárának engem jelölt Demjén Lajosné. Akkor büszke voltam rá, ma még inkább.

Amikor ötévenként érettségi találkozókat rendeztünk, az első néhányra ő is eljött, majd mi-

kor a párja betegsége – s később hajlott kora – ezt nem tette lehetővé, szellemileg akkor is közöttünk volt. Most, mikor már földi valója sincs, akkor is magunk között tudjuk.”

Sípos János és felesége, Dorogi Ágnes emlékezése

„A mi visszaemlékezéseink itthon kettőnk közötti beszélgetésekben, emlékek felidézésében gyakran hangzanak el. Annuska néni lélekre és értelemre ható áldozatos munkája mély nyomot, örök emléket hagyott mindkettőnk életében. Örömeinkre mindketten tanítványai lettünk. Tudtuk, hogy ez nem könnyebbséget, hanem nagy elkötelezettséget is jelent számunkra.

Annuska néni humanista volt, és nagy volt a törekvés benne, hogy tanítványait is azzá nevelje. Természete tisztaságot, becsületességet, boldogságot, békességet és szeretetet sugárzott reánk. Ez a magatartás tőlünk is ezt követelte. Éreztük, hogy megért, mindent megtesz értünk, így mi sem viselkedhettünk másképp vele szemben. Úgy érezzük, hogy tanítványai mindezt nagyon jól érezték, tudtuk, hogy megbízhatunk benne, ítéleteit, tanulmányi munkáinkról alkotott véleményét, osztályzatait sohasem kérdőjeleztük meg, mindig igazságosnak tartottuk. Sokat köszönhetünk neki, hogy alkalmazott módszereivel alaposan megismerttetett a magyar- és a világirodalom nagyjaival, a magyar nyelv szépségeivel és kifejezési módjaival, amit csak a mi nyelvünkön tudunk ilyen kifejezően elmondani.

Feladatokat kaptunk pl. az évszakokkal kapcsolatos irodalmi szövegek, versek gyűjtésére, amely nem egy-egy verset vagy szövegrészletet jelentett, hanem egy irodalmi est anyagát lehetett belőle összeállítani. Azt is elmondta, hogy egy-egy évszak nem csak a természetre van hatással, hanem az emberi természetre is, tehát olyan irodalmi műveket gyűjtsünk, amik ezt mind visszatükrözik. Így juttatott el bennünket az irodalom legszebb gyöngyszemeinek megismeréséhez. Ezekből aztán bemutatókat is készítettünk, gyakoroltuk a szép, kifejező érzelmekkel megtöltött versmondást, szövegolvasást.

Kaptunk tőle irodalmi tanulmány-címeket, témákat, amelyekről – akik akartak – az irodalmi naplónkban adtunk beszámolókat. A mi irodalmi naplónk a kötelező – és minden, magánszorgalomból elolvasott – olvasmányaink rövid tartalmát, értékelését, ránk tett benyomásait, iro-

dalmi tanulmányaink jegyzeteit, kedvenc verseinket tartalmazta. Munkánk értékelése soha sem maradt el. Annuska néni nagy hangsúlyt helyezett arra, hogy mindig legyen benne, ami felértékeli erőfeszítéseinket, ezzel adott lendületet a további feladatok szíves és lelkes vállalására. Ma is nagy büszkeséggel tölt el bennünket, amikor valamelyikünk dolgozatára nem 5-ös, hanem írott „jeles” volt írva. Ez volt a legjobb érdemjegy, amelyre nagyon büszkék voltunk, főleg egymás előtt.

Élete utolsó éveit újra Ladányban töltötte a Református Szeretet Otthonban, ahol többször is – jól eső érzésekkel – meglátogattuk. Mindig megelégedett volt, az öregkort derűsen viselte, és ez ránk is átragadt, így még ekkor is kaptunk kedves tanárnőnkől. Mindig feltöltődve derűvel, békével és szeretettel jöttünk el tőle.”

Forrás: személyes tanítványi emlékezések, Demjén Lajosné cikkei, kiadványai.

Pánti Irén

DIÉNES IGNÁC (Ikafalva, 1902. február 28. – Marosvásárhely, 1979. szeptember 11.): tanító.

Ikafalva, ahol született, Háromszék vármegyében, a mai Kovászna megyében (Románia) van. Élete egy székely tanító sorsa a XX. sz. kezdetétől az I. világháború, a trianoni béke és a II.

világháború történelmi időszakát felölelő korban.

Édesapja Diénes Péter, akinek a foglalkozása is rámutat arra, hogy az élet, a fennmaradás követelményeihez sokoldalúsággal, küzdeni akarással kell alkalmazkodni. Eredeti foglalkozása kerékgyártó, de földműveléssel és különféle vállalkozással (terménykereskedés, cséplőgép bérbeadása) próbálkozott. A közeli Kézdivásárhely nevezetes Unió vendéglőjének is volt tulajdonosa. Nevezetes azért volt ez a vendéglő, mert itt ünnepelték Magyarország és Erdély egyesülését 1865-ben, ezért lett UNIO a neve.

Édesanyja, Török Mária öntudatos székely asszony.

Tíz gyermeke született, kilenc élő felneveléséről kellett gondoskodnia: Margit, Mária, Malvin, Márta, Matild, Sarolta, Izra, Ignác, Balázs. Csak a fiúk tanultak tovább. Izra, Ignác tanító lett, Balázs református pap.

A családi indíttatás és a történelmi körülmények meghatározták Ignác életszemléletét, egész életútját. Ikafalva kis falu volt. Minden székely családnak műhelye volt otthon, ahol készítették, javították szerszámaikat. Már a gyermekek is ott csinálták játékaikat, a gólyalábakat a sár miatt, fából korcsolyát és amire nemcsak a szükséglet, hanem a fantázia is készítette őket a fűrész-faragás természetessé váló foglalatosságban. Ignác volt az a fiú, aki édesapjának legtöbbet tudott segíteni a munkában. A nagyobbik fiú már elindult a maga pályáján, a kisebbik pedig 10 évvel fiatalabb volt. A fizikai munkától a kereskedésig, a cséplőgép javításig nagy gyakorlati ismeretre tett szert. Édesapja kemény ember volt, megkövetelte a pontos munkát.

Tízennégy évesen költöztek Kézdivásárhelyre, és a polgári iskolában folytatta tanulmányait. Az I. világháború kitörése után az édesapja a galíciai fronton harcolt. 1916-ban, mikor Románia az antant oldalán belépett a háborúba, általános támadásba kezdett a Kárpátok szorosaiban, és ez különösen érintette a Székelyföld lakosságát. A határmenti területek magyar polgári lakossága gyalog, szekéren, vonaton pánikszerű menekülésbe kezdett. Több mint 300.000 lakos menekült el otthonából a teljes bizonytalanságba, köztük a Diénes család is, közvetlenül érezve a háború borzalmait. Budapestre menekültek, segílyből éltek. Ilyen körülmények között folytatta a polgári iskola 3. osztályát a fővárosban.

Otthon a vendéglőjükbe lovakat kötöttek, és lepusztult körülményeket találva kellett újra felépíteni életüket.

A pedagógusok önzetlen segítségével sikerült befejezni a polgári iskolát, kemény otthoni fizikai munka mellett. A székelykeresztúri tanítóképzőben tanult tovább. Ez az iskola közben a trianoni béke következményeként elszakadt az anyaországtól, s ezzel a fenntartásához szükséges javadalmazástól is. Ebben az átmeneti helyzetben a pedagógusok és a családok közös erőfeszítései tették lehetővé, hogy befejezhessék az 1. évfolyamot. A székelykeresztúri tanítóképző megszűnt, és Sepsiszentgyörgyön kellett folytatni a tanulmányait egyelőre magánúton. Ebben az időszakban érte élete egyik különösen meg rázó élménye, mely a 17 éves fiatalember igazságérzetét lelke mélyéig felháborította és soha el nem felejtette. Két román rendőr a lakásukban beteg édesanyjával erőszakoskodott, és fia édesanyja védelmére kelt. A rendőrök visszakoztak, de többedmagukkal visszatérve bevitték a rendőrségre, és brutálisan, majdnem halálra verték. Nővére mentette ki „karmaikból” a rendőrpáncsnoknak jelölve. Több heti gyógyulásra volt szüksége, az egyébként fizikailag erős fiatalnak, de lelki sebei megmaradtak. Meggyőződtek ugyanis arról, hogy a rendőrpáncsnok is tudott a visszaélésről, tehát az ígért felelősségre vonás nem következett be. Magyar-megfélemlítést alkalmaztak.

A megváltozott történelmi, politikai helyzetben a család úgy gondolta, hogy a tanítói pályának, különösen magyar tanítónak, nincs jövője. Jobb lesz, ha kitanulja a kovács-lakatos mesterséget és gépészvizsgát tesz. Van egy cséplőgép, fejlesztetheti a műhelyt. Sokat vívódott a hivatástudat – tanítani magyar gyermekeket magyarul, éppen most van erre szükség – érzése és a biztosabb jövőt jelentő gondolat között. „Magam gazdája lenni, hamarabb megteremteni az egzisztenciámat. Látom a munkám eredményét” (Önéletrajz). Levizsgázott Brassóban, jónak tűnt a választása. A bátyja azonban figyelmeztette: „Most van különösen szüksége a magyar falvaknak magyar tanítóra”. De volt más érve is: hamarosan behívják román katonának 2-3 évre, de tanítói diplomával önkéntes lehet 1 évi szolgálattal. Ezek után folytatta a tanítóképzőt és 1924-ben diplomát szerzett.

Pályakezdés, pályaut

Már 22 éves volt, mikor megkapta a diplomát. A tanítóképzői küzdelmes évek sem a mai fiatalok tanulási folyamatosságát jelentették. Az iskolák is küszködtek a fennmaradásért. D. Ignác gyakorlati ismereteit az iskola hasznosította, szerszámokat készített a tanítóképzőnek, ebből fedezte tanulási költségei egy részét. Gyakorlati tudása növelte bátorságát, vállalkozási szellemiségét. Egy alkalommal az iskolában egy raj vad méh befogására rajta kívül senki sem vállalkozott a felnőtteket is beleértve. Sikeresen kaptárba fogta a vad méheket. Ösztönösen cselekedett, de úgy tűnt, mintha gyakorlata lenne abban. Az iskola elismerése mellett, ez motiválta később, hogy méhészettel is foglalkozzon.

A tanítóképzésben közben reform történt. Egy évvel emelték a képzést és kötelező lett a román nyelv tudása. A korábbi szörnyű élmény ellen-szenvet váltott ki a a román nyelv iránt is, de a tanárok is elnézőbbek voltak. Igazi román nyelvtudás nélkül végzett. Érezte annak szükségét, hogy tudjon jól románul, különösen a várható katonáskodás miatt. Ezért nem helyezkedett el azonnal a tanítói pályán, hanem Románia belsejében egy bányatelepre ment villanyszere-lőnek nyelvtanulás céljából. Ott viszont többségében magyarok dolgoztak, s ezért a tiszti vizsgán mégsem sikerült átmennie két éven keresztül. Így lett „schimbás” huszár saját lóval, saját ruhával. Ez a szolgálat 9 hónapos volt, de 4 éven át részletekben kellett leszolgálni és közben a lovat is tartania kellett otthon. El kellett tehát kezdenie a tanítói munkát, így nevezték ki Székelyborsba, egy református felekezeti iskolába.

A felekezeti iskolát a hívek tartották fent. Adtak „kepet”, kántori földet. Akinek búzája volt, egy véka 20 liter búzát, akinek kukoricája egy vékát abból. (Egy véka búza 40-50 lejbe került.) Eb-

ből megélni nem lehetett. Mivel megválasztották, fizetést is kért 1200 lejt kosztra, zsebpénzre. Az 1200 lej sehogyan sem gyűlt össze a felajánlásokból a sok szegény lakos miatt és a gazdagabbak fukarságából. Egy presbiteri javaslatra a falu lakossága adja majd a kosztot „a falu alsó végén megkezdje és a felső végéig eszi a falut”. De a három felekezetű lakosság – református, unitárius, katolikus, az utóbbiakhoz húztak a románok – sem tudta táplálni 1 hónapig a tanítóját. Volt olyan eset, hogy 3 napig semmit sem evett. Három falu kántora volt. Kebele, Agárd, Bors. A hegyeken át gyalogolt az egyikbe, hogy délutánra visszaérjen a másikba. Egyyszerre volt tanító, kántor, pap a kosztjáért. Innen hívták be 3 hónapra katonának. Majd pályázattal Magyarpéterlakára került. Itt sem lett sokkal jobb helyzete, sőt az 50 napos katonaság mentette meg az éhezéstől.

Az állami iskolák jól fizették tanítóikat. Az állami tanító 1 havi fizetése annyi volt, mint a felekezetinek 1 évi fizetése. Állami iskolába eljutni akkor egy magyar tanítónak, nem csak hiányos nyelvtudása miatt volt szinte lehetetlen, hanem magyar volta miatt is. D. Ignác is próbálkozott, meg is felelt egy alkalommal, de az utolsó pillanatban visszavonták, mivel ott erős református felekezeti (azaz magyar) iskola volt, tehát oda román tanítót kellett küldeni. Kifogás tehát mindig akadt. Tovább kellett gürcölni. Az iskola fenntartását irányító tiszteletes úrnak is nagycsaládja volt, de állami fizetést is kapott. A tanítók kiszolgáltattott helyzetében – mert úgy érezte, hogy a papnak is szolgál és nem becsüli a munkáját – a falu lakosainak erkölcsi megbecsüléséből, tiszteletéből kapott hitet, erőt munkájához.

Nagy és sokrétű munkát végzett. Tanított dél-élelt 8-13 óráig, és délután 2-4-ig. Dalárdát

szervezett a fiatalokból és az idősebbekből. Szindarabokat tanított be, táncmulatságokat szervezett, különféle ifjúsági összejöveteleket rendezett. Tej- és juhszövetkezet értelmi vezetője, kántor, ha szükséges, papi munkát is végez, de megélni az ezért kapott jövedelemből nem tudott. Hogy segítsen magán, faiskolát létesített, gyümölcsoltványokat nevelt, hogy tavasszal is legyen jövedelme. Nyáron méhészetet szaporított. Most már volt mit enni, de ruházkodásra kevés jutott (1 téli kabát annyi, mint 1 üsző ára). Lassan családról is kellett gondoskodnia. A tanító helyzetén is az javított, ha benősült egy jómódú családba. D. Ignácnak is „kommendáltak” jó menyasszonyt, de egyéniségéből adódóan „meglátni és megszeretni” történés alapján nősült. Egy nagyon fiatal postásgyakornok kisasszony, Kovács Sára lett a felesége. Egy háborús özvegy három gyermekének egyike. Közös életüket Magyarpéterlakán kezdték.

Az 1940 augusztusi bécsi döntés után Marosvásárhelyre költöztek, ahol már állami állást kapott. Jobbak lettek a körülmények. Itt már három gyermekről kellett gondoskodniuk. Marosvásárhely akkor többségében magyarok lakta, virágzó kultúrájú, élénk forgalmú város a Székelyföldön. De a háború megzavarta a nyugodt életet. Katonaság, a család menekítése és a csodával határos túlélése a veszélyeknek marandó háborús élményt jelentett az egész családnak. Végül Ausztriából sikeresen hazatértek Marosvásárhelyre újrakezdeni az életet 1946-ban. Asztalosmesterség, cipővarrás egészítette ki jövedelmüket kezdetben, de lassan javultak a körülmények. Mindkettőjüknek van állása, D. Ignác általános iskolában, felesége a Bolyai középiskola könyvtárában dolgozik. A Kovács nagymama velük él és vezeti a háztartást. Feleségével együtt tagja a város pedagógus kórusának. A tanítói munkában a gyermekek iránti szeretet, a nagy élettapasztalat és sokoldalú gyakorlati ismeretei sokszínűvé teszik nevelői tevékenységét. Külön foglalkozik a lemaradókkal, bár ez még akkor nem volt gyakorlat. Türelmes és következetes. Kézügyessége a szemléletes tanításban hasznosul.

Viszonylag nyugodtabb az élet baráti körrel, rokoni kapcsolatokkal. A háború után a magyarság jó része a városokba költözik. Marosvásárhely a magyar kultúra, művelődés jelentős központja is. Azért nem félelemmentes teljesen az

élet, mert az osztályharc célpontjai elsősorban magyarok. Ezért égetnek el a magyar családok annyi dokumentumot, nehogy „bűnjel” legyen.

Továbbra is folytatja a méhészetet vándorméhészet formájában. Nyáron felviszi a havasokra a most már sok kaptárt, ami nem volt veszélytelen, egyszer majdnem az életébe került.

Az 1956-os forradalom után romlott a magyar kisebbség helyzete Romániában. Bozgornak, azaz hontalannak nevezték megbélyegezve a magyarokat. A nagyenyedi magyar kollégiumban tanuló egyik Diénes unoka is kapott ilyen jelzöt otthon, gyulafehérvári környezetében.

D. Ignác 1960-ban nyugdíjba ment. Ekkor már felnőtt gyermekei voltak. Ildikó leánya gyógyszerész, veje orvos. Csaba fia gyógyszerész technikus, felesége fogtechnikus. Attila művészeti egyetemet végzett, felesége iparművész. Az édesapa boldog volt, hogy gyermekei kedvük szerint tanulhattak tovább, választhattak pályát. Unokái is továbbtanulhattak egyetemen, főiskolán.

D. Ignác 1979-ben hunyt el, a marosvásárhelyi temetőben nyugszik. Azt már nem érte meg, hogy szobrászművész fiának el kellett jönnie szeretett otthonából, városából, szülőföldjéről. Már kiforrott művész volt, a Marosvásárhelyi Műhelyesek legidősebb tagja. Szándéka ellenére veszélyeztetett helyzete miatt kellett áttelepülnie a Ceaucescu diktatúra idején 1988-ban.

A Diénes családnak sokat jelentett a családi összetartás. Egymás után áttelepült a három gyermek családjával, 6 unokával, 7 dédunokával és egymás közelében élnek Veszprém megyében. Székely apjuk, nagyapjuk életszemléletével új életet kezdtek küzdve, megkapaszkodva, mint az a fenyőmag, mely kikelve fává terebélyesedik.

Források:

Diénes Ignác önéletrajza, családi dokumentumok, történelmi források Erdély történelméről.

Molnár Lajosné Diénes Sarolta

DOBY JÓZSEF (Nyíribrony, 1899. december 15. – Nyíregyháza, 1967. november 2.): római katolikus kántortanító, általános iskolai tanító.

Egy munkáscsalád tizennegyedik gyermekeként született. Tizenöten voltak testvérek, de csak öten érték meg a felnőtt kort. Édesapja Doby József kovácsmester volt, elszegényedett, ún. „hétszilvafás” nemesi család sarja.

Érdeklődő, tanulni vágyó gyermek volt, így a szülőfalujában elvégzett elemi iskola után Nyíregyházán tanul tovább a Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézetben. Tanulmányait az I. világháború kitörése zavarta meg. Tizenhét évesen önként jelentkezett katonának. Egyenesen kikerült az olasz frontra. A rábizott tizenkét katona parancsnokaként életveszélyes felderítő munkában vett részt. A gondviselés és leleményessége segítségével sebesülés nélkül megúszták, hazatérhettek.

Tanulmányainak folytatásában hátráltató tényező volt a Tanácsköztársaság megalakulása. Így a tanítói oklevelet csak 1921-ben tudta megszerezni.

Első munkahelye Márok volt, mint kántortanító működött a 498 fő lakosú beregi faluban. Nyírmadára 1928-ban került római katolikus kántortanítónak. Ez évben történt itt a római katolikus egyház újrászervezése, a vallásos élet elindítása, melyben Doby József az akkori plébánossal együtt részt vett. Az iskolában tanította a 3. és 4. valamint a két ismétlő osztályt azok számára, akik nem tanultak tovább.

Nyírmadán is megindult a levonteképzés. Őt nevezték ki levante főparancsnoknak. (Ez rendszerint minden településen a tanító feladata volt.) Ezt a feladatát is szeretettel végezte, a

levantekorú fiatalok nevelésében, edzésében, a versenyeken is szép eredményt ért el.

Doby József 1934-ben, Debrecenben elvégezte a karnagyképző tanfolyamot, melyről bizonyítványt kapott. Felnőttekből és külön a gyerekekből énekkarokat alakított, melyeket kiváló képességekkel vezetett és sikeresen szerepeltetett községi és templomi ünnepélyeken.

1938. április 28-án házasságot kötött Seszták Olgával, az uradalmi tanító leányával. Egy gyermekük született: Mária, aki apja mintáját követve, szintén a pedagógus pályát választotta. Az 1940-es évek elején a II. világháború fokozta az inflációt, a munkanélküliséget, a nyírmadai emberek nehéz helyzetét. Doby tanító úr hűségesen kitartott faluja népe mellett. Nem menekült el, mint azt akkoriban sokan tették, hanem igyekezett a lelket tartani az emberekben, kicsikben és nagyokban. Színdarabokat tanított, analfabéta tanfolyamot szervezett, s folyamatosan részt vett az „Ezüstkalászos Gazda” tanfolyamokon, mint előadó.

1948-ban bekövetkezett az egyházi iskolák átlamosítása. Ez a körülmény nem csak lelkileg és iskolaszervezetileg okozott törést. Nem volt könnyű feladat összeszoktatni a különböző vallásfelekezeti gyermekeket, hiszen több évszázados hagyományok megváltozásához kellett igazodni. De bölcsességgel, szakértelemmel ezt is zökkenőmentesen, konfliktusok nélkül megoldotta.

1952-ben abba kellett hagynia a kántorságot, hiszen állami tanítóként tanított tovább, és ez „kizárta” az egyházban való tevékenység megengedését. 1952 más szempontból is változást hozott életében. Egyik családtagja halála miatt Nyíregyházára kellett költözniük, ezért ide kérte az áthelyezését. Sóstóhegyen kapott állást, s itt tanított 1957-ig. Innen Bálintbokorba ment tanítani. De itt csak alsó tagozat volt, a felső tagozat Újtelekbokorba járt. Mivel jól értett a matematika és a fizika tanításához, így Újtelek-bokorban tanított tovább.

1960-ban nyugdíjazták, ugyanis lányát, Máriát görög katolikus pap vette feleségül. Ő még szeretett volna tanítani, ezért szerződéses állás után nézett. Így került előbb Borbányára, majd Orozra. Mindkét helyen a felső tagozatban tanított. Amikor a szerződése lejárt, Oroson a római katolikus egyházhoz került kántornak. Itt szolgált haláláig.

1967. november 2-án szívinfarktust kapott. Rögtön kórházba került, de már nem tudták megmenteni. Ezzel ért véget egy 68 évig tartó élet, amely egy küzdelmekkel, sok munkával, de becsülettel végzett időszakot zárt le.

Én nyírmadai kisdíákként ismertem meg 1944 őszén. Nehéz idők jártak akkor, már a gyermek is újfajta félelmekkel ismerkedett. A tanító úr 3., 4., 5. és 6. osztályos gyerekeket tanított a „nagyiskolában”, szemben a római templommal. Harmadikos gyereként tartottam a derék, szálegyenes, erőteljes hangú, szigorú embertől, akiről hamarosan kiderült, hogy nemcsak a rendet, fegyelmet szereti, hanem kedves, melegszívű ember, akinek egészséges humorérzéke van. Remekül tanított. Színes magyarázataival minden gyerekhez el tudta juttatni a tudományt. Igen nagy volt a tekintélye a gyerekek előtt, mi őszintén tiszteltük, nagyon komolyan vettük intelmeit, utasításait. Gördülékeny rendszert alakított ki az iskolai életben. Reggel ½ 8-kor párban állva templomba vonultunk, ugyanúgy vissza. 8-kor kezdődött a tanítás 12-13 óráig. Soha nem voltunk fáradtak, mert változatos tanrendet honosított meg az önálló és közvetlen foglalkozások váltakoztatásával. Szép idő esetén az olvasás-, ének-, tornaórákat az udvaron tartotta. Sokat mozogtunk, kirándultunk. Jellemzője volt a rend, a tisztaság, tanítványait is erre nevelte. Kitűnő érzéke volt a zenei harmóniához. Néhányunkat beválogatott az énekkarba, ahol többek között a „Ne menj kislány a tarlóra” kezdetű népdal kétszólamú változatát tanította meg nekünk. Akkor találkoztam először a kétszólamú éneklés harmóniájával, hogy hallom, mit énekel a másik, miközben én a magam szólamát éneklek. A nagyobb gyerekekből kerültek ki a „felelősök”: a hetes, a tisztasági felvigyázó, az utcai felügyelő. Számomra meghatározó volt a vallásos nevelése, a templomi szereplések. A húsvéti feltámadási ünnepélyen a felnőtt énekkarral együtt énekeltük latinul: „Kváre, kváre, obdormisz, Domine...” kezdetű kórust. Pontosan nem tudtuk mit jelent, a szövegét fonetikusán tanultuk meg. Helytállása, a gyermekek védelme minden körülményben jelen volt. Amikor a bombázások elkezdődtek, naponta szólalt meg a református templom tornyában a sziréna, s már harsogta is a rádió: „Berepülés! Légiveszély! Légi riadó!” Ilyenkor minden ember kötelessége volt zárt helyre hú-

zódni. A sziréna rendszerint abban az időpontban szólalt meg, amikor hazafelé tartottunk az iskolából. Tanító urunk kioktatott minket, és be is gyakoroltatta velünk, hogyan kell beugrani az utcán a legközelebbi bokorba, fa alá, kapualjba, s a riadó lefújásáig ott maradni, s nem mozogni. Nemcsak a nemzeti ünnepek zajlottak katonás rendben, emelkedett, szívet melengető hangulatban, de a gyermeki szolgálatok tisztségváltása is alakiség szerint zajlott: „Tanító úr, kérem szépen! Tisztelettel jelentem, átadom, (átveszem) a külső (belső) tisztsági vigyázó szolgálatot!” – hangzott el szombat délben az utolsó óra után.

Nemrég hallottam: „Ha a tanárnak célja van, a tanulónak is célja lesz.” Biztos vagyok benne, hogy Doby tanító úrnak fontos szerepe van abban, hogy már harmadik elemista koromban eldöntöttem, hogy tanító leszek. S az sem véletlen, hogy én is elvégeztem a karvezetői tanfolyamot, s a kóruséneklés végigkísérte pályámat gyermekekkel, felnőttekkel.

Elég nagy a távolság a nyírmadai iskolánktól napjainkig, de emléke, kihatása velünk él. Kerestem velem emlékezőket, keveset találtam.

Dr. Székelyföldiné Barna Anna: „Már rég nem élek Nyírmadán, homályosulnak az emlékek. De Doby tanító úr délceg alakja ma is előttem van. Hallom a hangját, ahogy javítja beszédünket, olvasásunkat, versmondásunkat. Látom, ahogy vezényel. Látom az iskolánkat, az orgonabokrokat, ahol bújócskáztunk. A bejárati ajtóval szemben állt egy nagy szekrény, abban volt a térkép, a földgömb és egyéb szemléltető eszköz. Tanító úr minden évszakban vitt minket kirándulni. Mentünk a határba, erdőbe, dombokra. Párban vonultunk és énekeltük: »Árnyas erdőben szeretnék élni nyáron át...« Tudom, hogy ő nagyon sokat tett Nyírmada kultúrájáért, s értünk gyerekekért, a tudásunkért.”

Vassné Vajai Irén: „Régen eljöttem Nyírmadáról, nem könnyű emlékezni a régi dolgokra. Abban az időben harmadik osztályos voltam, új volt nekem az iskola, a tanító bácsi. Mivel előzőleg tanító nénink volt, féltem, idegenkedtem az újtól. Doby tanító bácsi hamar megtalálta a közös hangot a félénk gyerekekkel is. Türelemmel tanított bennünket. A szóbeli és írásbeli feladat elvégzését pontosan megkövetelte. Szigorú volt és következetes. Az önállóan dolgozó osztályokban csend, rend és fegyelem uralkodott. Emlékszem, március 15-ére készültünk s

tulajdonképpen akkor tudtuk meg tanító bácsitól, hogy mit is ünneplünk március 15-én. A haza szeretetére, egymás szeretetére, megbecsülésére, becsületességre, tisztességre nevelt bennünket. Én csak másfél évig jártam az ő keze alá, de egész életemnek alapjait az ő példamutatása, Isten-, ember- és rendszeretete határozta meg.”

*Sárgáné Doby Mária,
a legavatottabb emlékező:*

„Édesapám határozott egyéniség volt, de érzékeny lelkületű. 1915-ben meghalt az édesapja. Nyíregyházáról gyalog ment haza Nyíribronyba a temetésre. De csak a behatolás után érkezett a temetőbe. Ez a tény, hogy nem tudott a temetésen végig ott lenni, mély nyomot hagyott a lelkében, amit felnőtt korában sem tudott fel dolgozni.

Szerény ember volt. Megillette, de nem használta a „földi” előnevet, mindössze egy régi névjegykártyán olvashattuk.

A felnőttekkel és a gyerekekkel egyaránt jól bánt, rajongásig szerették, és mindent megtettek a kedvéért. Sokszor elgondolkodtam azon, hogy hogyan is tudta az emberek rokonszenvét ennyire elnyerni. Arra jöttem rá, hogy a szeretet, az igazmondás és a jó példa volt életeleme. Így nem kellett „fegyelmeznie” és mégis mindenki kényszer nélkül teljesítette kívánságait. Amikor én pályaválasztás elé kerültem, egy pillanatil sem gondoltam más hivatásra, csak a tanítóira. Rám is meghatározóan hatott a személyes példája.

A háború alatt az iskolában szállásolták el a németeket. Amikor a szovjet katonák kezdték őket kiűzni, a német tisztek felajánlották, hogy meneküljünk velük. Édesapám azt mondta, hogy ő nem hagyja el a hazáját. És mi itthon maradtunk. Az idő édesapámat igazolta.

Édesapám 24 évig tanított Nyírmadán. Ő nem végzett ún. tudományos kutatásokat, nem kapott kitüntetések. Ő „csak” tanított és nevelt, de azt szívvel-lélekkel, emberszeretettel, becsülettel. Jutalma a tanítványai előmenetele, haladása. Sokféle embert tanított. Tanítványai között volt Biszku Béla is, akiből később belügyminiszter lett.” – fejezi be gondolatait lánya, Mária.

Doby József megbízható, pontos ember, lelkiismeretes, következetes tanító volt, akire mindig volt és van miért felnézni. Követendő példa lehet mindannyiunk előtt.

Források:

Doby József gyermekének, özv. Sárga József-né Doby Máriának,
Vass Imréné Vajai Irén egykori tanítványnak,
Dr. Székelyföldi Józsefné Barna Anna egykori tanítványnak,
Katona Barnabásnének, a nyírmadai Általános Iskola iskolatitkárának visszaemlékezései.

Kormány Margit

DURÁCZKY JÓZSEF (Budapest, 1909, augusztus 22. – Kaposvár, 1994, január 15.): gyógypedagógiai tanár, siketek általános iskolai igazgató, címzetes főiskolai tanár.

„Életem minden sikere és kudarca a kaposvári siketnémák tanintézetéhez fűz. Boldog embernek érzem magam, mert egész életemben azt csináltam, amire készültem. Én mindig hittem az emberekben. A hit – életemnek, hivatásomnak, meggyőződésemnek alaptétele! Mert valom és hirdetem: nevelőnek lenni hit nélkül nem lehet!” (Duráczy József országos szakmai konferencián elhangzott előadásából.)

Nagyszülei gazdálkodók. Édesapja – Duráczy Jenő – az elemi népiskola VI. osztályának elvégzése után kereskedő-tanonc lett, majd szülei gazdaságát átvéve gazdálkodó-kereskedőként élt Kiskunmajsán. Anyja ugyancsak paraszt-szülők gyermeke volt. Duráczy József – egyetlen gyermekként – az elemi iskola után Kiskunmajsán végezte el a polgári fiúiskola négy

osztályát. Kiváló tanulmányi eredménye alapján ingyenes növendékként a Kiskunfélegyházi Magyar Királyi Állami Népiskolai Tanítóképző Intézetben 1928-ban kapott jeles eredményű népiskolai tanítói oklevelet. Tanulmányait Budapesten, a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán folytatta ösztöndíjas hallgatóként, ahol olyan Európában elismert tudós professzorok tanították, mint dr. Szondi Lipót, dr. Schnell János, dr. Tóth Zoltán, Herodek Károly, Éltés Mátyás, Puha László, Klug Péter, Borbély Sándor. Példaképeire, dr. Bárczi Gusztávra és Michels (Merész) Fülöpre gyakran hivatkozott. Tőlük tanulta meg a siketek oktatásának módszereit s egy életre szóló hivatásszeretetet.

1932 szeptemberében a Siketnémák Kaposvári Államilag Segélyezett Intézete volt az első munkahelye. Ebben az intézményben megszaki-
tás nélkül tanított és dolgozott 1970. december 20-ig, 1956. december 18-ig tanári beosztásban, azután pedig – nyugdíjba vonulásáig –, mint az intézet igazgatója.

1933. szeptember 2-án feleségül vette főiskolai évfolyamtársát, Neu Klára gyógypedagógiai tanárt, aki szintén a kaposvári Siketnémák Intézetében kezdte meg tanári munkáját. Házasságukból négy élő gyermekük van: Duráczy Judit (férjezett dr. Farkas Miklósné) gyógypedagógiai tanár. Dr. Duráczy József urológus, nőgyógyász szakorvos, Duráczy Zoltán, gépészmérnök, műanyagipari szakmérnök, ipari formatervező, Duráczy Klára (férjezett Kecskeméti Klára), testnevelő tanár, gyógytornász, gyermek úszóedző, gyógypedagógiai tanár. (Első gyermekük, Tamás 4 éves korában, súlyos betegségben meghalt.)

1944 októbertől 1945 február közepéig a budapesti 11-es helyőrségi kórházban teljesített katonai szolgálatot, ahonnan több hetes kalandos és veszélyes gyaloglás és bujkálás után tért vissza családjához és munkájához.

Duráczy József és a Siketnémák Kaposvári Intézete életében jelentős dátum: 1935. október 27. Ekkor tartotta meg egész napos elméleti ismertetését és gyakorlati bemutatóját a siketek budapesti intézetében dr. Bárczi Gusztáv. A kaposvári tantestület két fiatal tanárát, Bács Lászlót és Duráczy Józsefet küldte Budapestre. A Bárczi módszerről szóló beszámolót szöszereint megőrizte a kaposvári intézet erről szóló jegyzőkönyve, valamint a Siketek és Vakok

Oktatásügye szakfolyóirat 1936. 9-10. számában „Hitvallás a Bárczi módszerről” című tanulmány. Bárczi Gusztáv előadásának és új módszerének hatására sorra nyíltak a „Bárczi-osztályok”. Kaposváron Duráczky József volt Bárczi hallásfejlesztésen alapuló hangos beszédtanítási módszerének bevezetője, országosan elismert szaktekintélye. Bárczi Gusztávval való szakmai kapcsolata meghatározója lett további életútjának Duráczky József Bárczi Gusztávval már főiskolai tanulmányai során találkozott. Erről így emlékezik: „Fiamnak szólított első találkozásunkkor – 1928-ban – és kedves Jóskámmá öregedtem hozzá.”

1952-ben jelent meg első, feleségével közösen írt tankönyve, amely egy országos tankönyvpályázaton díjat nyert. Az „Olvasókönyv a siketek általános iskolái előkészítő osztályai számára” írt képes beszédtanító tankönyv a Bárczi-módszer alkalmazásának évtizedes tapasztalatai alapján készült. Megjelenése idején korszerű, jól szerkesztett, a nyelvtanulás modern útjait követő, a siket gyermekek számára speciális módszereket tartalmazó, a tanárok és tanulók által kedvelt tankönyv több mint tíz évig szolgált a magyar siketoktatást. Az első tankönyvet még öt követte (Számítan a Siketek általános iskolája 1.-, 2.-, 3.- és 4. osztálya számára, olvasókönyv a Siketek Ált. Isk. 4. osztálya számára). Jelentős munkája a két-kötetes „Képes szó- és fogalommagyarázat” siket tanulók és felnőttek számára (Tankönyvkiadó, Bp. 1955.).

Munkásságára a Bárczi-módszer mellett Mishels Fülöp volt nagy hatással.

A II. világháborús évek és az utána következő gazdasági nehézségek nem tették lehetővé sem a siketek oktatási intézményeinek bővítését, sem az óvodai nevelés-oktatás bevezetését.

Duráczky József így emlékezik pályája első szakaszáról:

„25 évi tanári működésem alatt – az első két év kivételével – mindig az előkészítő tagozaton tanítottam. A 6 -7 éves, nem egyszer még korosabb siket gyermekek legtöbbször a már kialakult „anyanyelvével”, a jelbeszéddel jött be az intézetbe. Ami e készségből netán hiányzott, azt csakhamar pótolta a nagyobb társaikkal való együttélés”.

A siketek iskolás kor előtti beszédfejlesztésének gondolata, és egy erre a célra tervezett és épített

„siketnéma” óvoda megvalósítása akkor még csak álomnak tűnt. 1954-től egyre több olyan siket gyermek jelentkezett tanköteles korában a kaposvári siketek intézetébe, akik a Budai Hallásgondozóban, dr. Götze Árpád fülész szakorvos irányításával, már 3-4 éves korukban hallókészüléket kaptak, és rendszeres audiológiai tanácsadásban részesültek. Ugyanebben az időben alakult meg a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán a Gyógypedagógiai Vizsgáló és Tanácsadó Intézet, amely az egész ország területéről fogadta a súlyos fokban fogyatékos, köztük a siket gyermekeket gyógypedagógiai, pszichológiai és kórtani kivizsgálásra. 1956 után szoros együttműködés alakult ki a Gyógypedagógiai Tanácsadó és a Budai Hallásgondozó, valamint a Duráczky József által vezetett kaposvári szakmai munkaközösség között. A korai hallásfejlesztés eredményei két csatornán keresztül jutottak el Kaposvárra. Az egyik hiteles szakmai forrás Dr. Bárczi Gusztáv, aki baráti és rendszeres szakmai kapcsolatban volt a „Bárczi módszer” alkalmazó Duráczky Józseffal. A másik forrás Duráczky igazgató leánya – Duráczky Judit – aki gyógypedagógiai főiskolai hallgatóként részletesen beszámolt a siket gyermekek vizsgálatával és fejlesztésével kapcsolatos gyakorlatokon szerzett tapasztalatairól.

Duráczky Józsefet 1956 decemberében nevezték ki a kaposvári intézet igazgatójává. 1957 tavaszán tehát már nemcsak álom, hanem szakmailag megalapozott elszántság és hit vezette a kaposvári siketek intézetének igazgatóját, hogy neki kezdjen egy új siketek óvodája építésének. Duráczky József így emlékezik erről az időszakról:

„Óvoda kellene! Igazi óvoda! – Tehát az iskoláskorai siketektől különálló, korszerű épületre, megfelelő berendezésre, hallásfejlesztő készülékekre, foglalkozási tervre, s mindenekelőtt a még járhatlan út járhatóságában bízó, elhivatott munkatársakra lenne szükségünk!”

A Művelődési Minisztérium 50 ezer forintos bankszámlát nyitott, ezzel lehetővé téve az adományok hivatalos felhasználását.

„Megindult a gyűjtés az ország minden iskolájában, a Nagyothallók és Siketek Országos Szövetségében; írtak a megvalósítást kérő gondolatról a napilapok, a folyóiratok, sok-sok előadásom hangzott el és hívó szavunkra intézetünk munkáját megtekintették országunk vezető sze-

mélyiségeitől kezdve az egyszerű dolgozó emberekig nagyon sokan, egyetértve azzal, hogy jót akarunk és jött – és soha nem késve, jött a segítség. A 3 milliós építési és berendezési költség mindig időre összegyűlt, soha fizetési problémánk nem volt.”

1959 szeptemberében elkészült az új óvoda épülete, központi fűtéssel, egyedi berendezéssel, külön belső óvodai játszótérrel, 50 háromtól hat éves korú siket gyermek számára. A gyermekek az egész Dunántúl területéről érkeztek, de még az ország távolabbi részéből is voltak jelentkezők. Az óvoda ünnepélyes átadásán dr. Bárczi Gusztáv a következőket írta az intézet emlékkönyvébe: „A fáradságos egyéni munkát dicséri Európa legszebb siketnéma óvodája. Én láttam ez év őszén 5 állam ilyenszerű intézményeit, és ez az óvoda a legszebb és a legjobb valamennyi között.”

Ebben az időben az óvodás korú siket gyermekekkel való foglalkozás módszertani kérdéseit még nem dolgozták ki. Nemzetközi és hazai szakirodalma alig volt. Több évig tartó, úttörő munkát végzett az a szakmai csoport, amely Duráczky József szakmai irányításával elkezdte a siketek óvodájában a nevelő-fejlesztő munkát. Irányításával 1962-ben elkészült a siketek első magyar óvodai programja.

1963-tól Duráczky József elsőként vezette be, hogy a felvételre jelentkező 2-3 év körüli siket gyermekeket szüleikkel együtt gyógypedagógiai vizsgálatra hívja be. Duráczky igazgató úr irányításával a szülői fogadóórán, vasárnapi látogatási napokon évek alatt kialakult a szervezett és elérhető „korai tanácsadás” a kaposvári intézetben. Az óvodai szurdopedagógusok akaratlanul is szembetalálkoztak a korai tanácsadás, korai hallás-beszéd-fejlesztés kérdésével. 1967-től az országban elsőként vezette be Duráczky József a „nem hivatalos” korai tanácsadást és korai hallás-fejlesztést a kaposvári siketek óvodájában.

„Szép volt az előkészítő tagozaton végzett munka; a „néma gyermek megszólaltatása”, de mindig arra kellett gondolnom, hogy mennyivel eredményesebb lenne a beszédtanításuk, ha ezt jóval hamarabb, - a kifejlődött jelbeszéd előtt; már óvodáskorban megkezdzenék.”

Duráczky József munkahelyet, lakást, segílyt szerzett, szinte valamennyi siket tanítványa életútját ismerte, akik bizalommal kértek és kaptak

tanácsot személyes családi, munkahelyi problémáikra. Évtizedekig szervezte és vezette a Siketek és Nagyothallók Szövetsége Somogy megyei és kaposvári szervezetét. Ezen a területen elsősorban a siketek érdekvédelmét szolgálta, de továbbképzésük, művelődésük és kultúrált szórakozásuk szervezésével is segítette a sorstársi közösségek egymást segítő összetartozásának kialakulását.

Duráczky József szakmai tevékenysége mellett jelentős és aktív szerepet vállalt a pedagógusok megyei és városi szakszervezetének megszervezésében. 1971-72-ben egyik alapító tagja volt a Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének, amely mint országos civil egyesület, elsőként képviselte a magyar fogyatékoság ügyét.

Duráczky József egész életében három dolog játszott meghatározó szerepet: a családja iránti elkötelezettség, gondoskodás, önzetlen, áldozatkész szeretet, a siketek nevelésének-oktatásának önzetlen, egész életét meghatározó szolgálata, és a rászoruló, fogyatékos, bajbajutott emberek, családok segítése, támogatása.

Duráczky József a 20. század magyar siket-oktatásának egyik kiemelkedő szakembere, iskolaépítő igazgatója volt, akit a kaposvári Siketek Általános Iskolája tantestülete az intézmény névadójának választott.

Duráczky József szakmai munkáját elismerő díjak, kitüntetések:

1959. „Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója”

1960. „Miniszeri Elismerés” (Művelődésügyi Miniszter)

1961. „Cházár András Emlékérem” (Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége)

1963. Szakszervezeti Munkáért Kitüntetés Arany Fokozata” (Szakszervezetek országos Tanácsa)

1971. a „Munka Érdemrend” ezüst fokozata (Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa)

1971. „Címzetes Főiskolai Tanár” (MM)

1975. „Dr. Bárczi Gusztáv Emlékérem” (Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete)

1978. „Aranyoklevél” (Kaposvári Tanítóképző Főiskola)

1982. „Aranyoklevél” (Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola)

1984. „A Szocialista Kultúráért Kitüntetés (Művelődésügyi Miniszter)

1984. „Cházár András Emlékérem Arany Fokozata” (Siketek és Nagyothallók Országos

Szövetsége)

1985. A „Pedagógusok Szakszervezetének Újjáalakulása 1945-1985” emlékérem

Forrás:

Duráczy József különböző időben írt önéletrajzai. Tanítóképzői és főiskolai eredeti oklevelek. Szakmai konferenciákon, díjátadásokon, évfordulókon elmondott beszédek kéziratai. A kitüntetések gépelt kézírata.

Dokumentumok és publikációk:

DURÁCZY JÓZSEF EMLÉKLAP a gyermekért, a nevelőtestületért, intézményünkért végzett tevékenységért. A hallássérült gyermekeket nevelő-oktató kaposvári iskola nevelőtestülete, 1997. évben.

Levelezés a Duráczy József nevének felvételéről. Óvoda. Általános Iskola, Módszertani Központ, Kaposvár. Ikt. sz: 19-11/2005. Tárgy: névfelvételhez kapcsolódó levélmásolatok

Irodalom:

Mishels (Merész) Fülöp: Siketnémák és Vakok Oktatásügye 1927. évi 5-10. sz.: A siketek nevelés-oktatásának jövőjébe vetett pillantás”, (beszámoló az Egyesült Államokbeli tanulmányútról)

Bács László és Duráczy József: „Hitvallás a

Bárcai módszerről”. Siketek és Vakok Oktatásügye szakfolyóirat 1936. 9-10. szám.

Duráczy József — Farkas Miklós: Beszédnevelés a süketek kaposvári óvodájában. Gyógypedagógia, 1964. 1. sz. 2-6. old.

Farkas Miklós: — Farkas Miklósné Duráczy Judit: Nevelőmunka a siketek óvodájában. (Első magyar óvodai program siketek óvodái számára.) Budapest, 1966. Tankönyvkiadó. 104 old. -Somogyi Hírlap, 1993. dec. 30: Óvoda — elhivatottságból. Duráczy József élete, sikere és kudarca a siketnéma-intézethez, fűz.

100 éves a Siketek Kaposvári Iskolája. Szerk.: Hitzó Istvánné. Kiadó: Óvoda, Általános Iskola és Diákotthon. Kaposvár, 1997.

A Kaposvári Siketnéma Intézettől a széleskörű gyógypedagógiai ellátó központig. Gyógypedagógiai szolgáltató centrumok sorozat. Szerk.: Mihalovics Jenő. Kiadó: Fogyatékos Gyermekek és Tanulók Felzárkóztatásáért Országos Közalapítvány, Budapest, 2002.

Dr. Farkas Miklós: 50 éve nyílt meg a „Siketnémák Dunántúli Központi Óvodája. Fejlesztő Pedagógia különszám. Budapest, 2009.

Farkas Miklós

F

FÁBIÁN ERNŐ (Kovászna, 1934. 10. 12. – Kovászna, 2001. 08. 09.): középiskolai tanár, író.

Munkásszülők gyermeke. Elemi iskolába Kovásznán járt, középiskolai tanulmányait a sepsiszentgyörgyi Református Kollégiumban végezte. A kolozsvári Bolyai Egyetemen szerzett történelem-filozófiai szakos tanári oklevelet 1956-ban. 1956-1959 között az illyefalvi iskola tanára, itt kezd komolyabban foglalkozni Szabó Dezsővel, akinek bátyja, Jenő több éven át volt Illyefalván lelkész. 1958-ban nősült meg, az egyházi esküvő miatt leváltják igazgatói beosztásából, és büntetésből Lisznyóra helyezik, ahol akkor még nem volt villanyvilágítás, petróleumlámpa fényénél olvasott és jegyzetelt. 1960 őszén hosszas kilincselés után sikerült hazakerülnie a kovásznai középiskolába, ahol 1961-

1971 között igazgató. 1971. november 1-jén érdemi indoklás után leváltják. 1984-ben a bukaresti Kriterion Könyvkiadónál megjelent "A példaadás erkölce" című tanulmánykötetét a boltokba kerülés után 48 órával visszavonták. Ettől kezdődően neve feketelistára került, és a 89-es eseményekig írásai nem jelenhettek meg Romániában. 1995 szeptemberében kinevezik óraadónak, de alig kezdi meg a tanévet, agyvérzést kap, nem tudja folytatni a tanítást. Abba kell hagynia az írást is, amit még nehezebben viselt el. 2001. augusztus 9-én infarktus következtében hunyt el.

Horváth Arany A reménytelenség győzelme című írásában a következőket közli: „Fábíán Ernő mindenkor kiállott a romániai magyarság jogainak megsértése ellen. Élete, tanári feladat teljesítése tartalmában jelképes. Egészsége leromlása ellenére nyughatatlanul és elkötelezetten, sohasem vidéki elszigeteltségben hallatja hangját, nyílt véleményét, Provinciában él, de semmiképpen nem veszélyezteti a provincializmus.” Politológus mivoltát nem emlegeti, hangsúlyozza, csak középiskolai tanár. „Nem tartom magam politológusnak – nyilatkozik Fábíán Ernő. Egyszerű tanárként, értelmiségként próbálok elgondolkodni a Romániában történt eseményekről. Forradalomról beszélnek, a tömegek tudatába azt akarják bevésni, holott csak népfölkelés zajlott le a téli hónapokban. A forradalomnak most kell folytatódnia, ugyanis tudatforradalom csak ezután következik. A valódi forradalom viszont ezzel kezdődött minden korban. Először a tudatot, a gondolkodást, a világlátást kell megváltoztatni ahhoz, hogy a

társadalmi struktúra is megváltozzék. Nálunk a tudatban nem történt változás, az eddig lezajlott folyamatot meg sem tudjuk határozni. A Nemzeti Megmentési Front az első pillanatokban jól töltötte be szerepét, később a nép lázadásának engedett, elvesztve hitelét. Mint a bibliai Lót leányai, visszafordított fejvel akarunk történelmet csinálni.

Az oktatás kérdését meg kell oldanunk, akár az egyházak segítségével is. Ha az állam megakadályozza a Bolyai Egyetem újjászervezését, arra kell törekedni, hogy például a katolikus egyház a Vatikán segítségével és Erdély többi egyházának támogatásával létrehozasson egy egyetemet. Erre Lengyelországban van példa. Ez lenne az egyetlen kiutunk, még ha többbe is kerül majd az oktatás. Áldozni fogunk, de nem visszakozhatunk. Francia példa is mutatja, hogy az oktatás ott rosszabb, ahol az állam a saját ideológiáját oktatja. Ne váljék egyszínűvé az oktatás, mert az emberek gondolkodása is egyszínűsödik. Különben is karba tett kézzel nem nézhetjük sorsunkat. Egyetemet létesíteni kell az akadémikusok ellenére is”.

Németh Zsolt In memoriam Fábíán Ernő beszédében a következőket mondta:

„Ernő bácsi tanár volt. Igazi tanár. Nemcsak egy iskola, hanem nemzete tanítója. Ezért nem kérdezett minket, hanem csak saját lelkiismeretét. Egy igazi tanár számára nem lehet magasabb bírő, mint a lelkiismeret. Lelkiismeretének hangja mindig erős volt, tiszta és határozott. Az igazi tanár tulajdonképpen sáfár. A nemzeti kulturális örökség sáfára. Nemzedékek által felhalmozott javakat oszt ki újabb nemzedékek számára. Ernő bácsi kutatói, történészi, filozófiai és közéleti munkássága is azt célozta meg, hogy nemzedékek tanuljanak az előttük járó nemzedékektől. A magyarság apraja, a magyarság nagyjaitól”.

Bukovinszky Cs. Miklós írja *Otthont teremteni az otthontalanságban* című írásában: „Tanítványa lettem Fábíán Ernőnek. Filozófiát és gazdaságtant tanított. Lobogó fehér hajjal, hatalmas léptekkel érkezett a tágra nyitott ajtón át. Tekintete izzott és átölelt. Felelni kellett, s mi tudjuk igazán, hogy hányszor nem a leckéből, hanem abból a bizonyos gondolatvilágból. Dühös lett, ha nem fél mértékeket kellett látnia, dühös lett, s ha nemtörődömséget érzett maga körül. Amikor a büntetésről került szó azonban, mintha

megváltozott volna, éreztük, hogy tettetett haraggal állt fel, és maga mondta azt, amit nekünk kellett volna tudni. Ma már tudom, hogy Ernő bácsi barátunkká lett, aki nem csak nevel, tanít, de szeret is minket. Fábíán Ernőtől nem gazdaságtant tanultam, hanem valami sokkal nagyobb, hogy az emberi szellem működésének alapvonása, hogy benne az egymástól elkülönülő dolgok egységes képpé formálódnak, a térben és időben egymástól elváló tények összefüggő folyamattá, egységes alakzattá rendeződnek.”.

Benedek Éva volt tanítványa, Én nem tudok Fábíán Ernőről írni című írásában emlékezik: „Fábíán Ernőnek barátja, tanítványa lehetek, mert úgy fogadott barátjává, hogy ne vegyem észre, tanítványa vagyok. – Szigorú tanár vagyok – szerettem mondani magáról. Persze, szó sem volt erről, rajongtak érte a diákok, mert elsőprő személyisége, enciklopédikus tudása által, ő volt a Magister. A tanítás öröm volt neki, a tanítványait, pedig rajongásig szerettem. Az iskolától és a gyerekektől való megválás fájdalmasabb volt számára, mint betegsége: utolsó percig visszavágyott és mindig ez volt az első kérdése: Mi újság az iskolában? Mindenről lehetett vele beszélni, legyen az irodalom, filozófia, fizika, vallástörténet, futball, művészet, politika, történelem és folytathatnám. Szenvedélyes beszélgetőpartner volt, szerénysége élő enciklopédiává alakította. Ennek ellenére, nem becsülte le azt, aki jóval kevesebbet tudott nála, képes volt úgy terelni a beszélgetést, hogy partnere egyenrangúnak érezhesse magát vele. Tisztelte, becsülte azt, aki akarással, kitartással próbálta gyarapítani a tudását. Diákjai, mielőtt a tudást értékelték volna, azért akartak tudni, hogy a kedvében járjanak. Soha nem volt fáradt, tele volt élettel, tervekkel, könyváltásokkal. Talán azért volt olyan jó tanár, mert gyermek maradt valahol, a világot felfedezni és a megismereni vágyó, önmagában időnként kételkedő, az életet örömmel élő gyermek.”

Gazda József Közelről nézve írásából: „Több mint harminc éven át éltem Fábíán Ernő közelében. Előbb igazgatómat tisztelhettem benne, aki szószoros értelemben örködött felettünk, tanulók, tanárok fölött, védte az értékeket, értékeinket, segítette azok érvényre jutását, emelkedését. Éreztem gondoskodását, szabadelvűségét, a körülötte kialakult levegősséget.

Tudó ember volt. Sokat, nagyon sokat tudott: kevés olvasottabb embert ismertem. Élete a könyv, a könyvek mellett teljesedett ki. Egyensúlyt tudott teremteni a befogadás és a kisugárzás között. Állandóan töltekezett, irányította felvevő-befogadó csatornáit a világból jövő információkra, s mohón és szüntelenül olvasva építette ismereteit, s átadta azokat a közösségnek. Átadta, mint tanár, mint közéleti ember, s átadta, mint tudós író, esszéista. Tartani tudta a lépést a ránk zuhanó információk halmazának a befogadásával, mindig szinten tudott lenni, s alkotó vénája is végig működött, ki tudta sugározni a benne felgyülemletteket és rendszerbefoglaltakat. Gondolatait higgadtan támasztotta alá, érvekkel hitelesítve védte meg, ha kellett. Látó ember volt. Tisztán látó. Ült a maga kucájában, s látta a világ mozgását, a világ ellentétes, egymás fele hullámozó, sokszor összeecsapó erőinek az eredőjét. Látta az utat. És tudta az utat. Fejlődő, önmagát revideálni tudó képesség volt. Kezdetben még hitt egy parányit a „megváltó szocializmus” jobbá tételének a lehetőség-

ében. Aztán már látta, hogy mindez csak illúzió lehet, s elérkezett a szembefordulás pillanata, a Limes csoporthoz való csatlakozása, azon belül irányító szerep vállalása. És ezzel párhuzamosan, a veszély vállalása. Előre látta a közelgő nagy változást. Csak tudjunk kitartani, csak tudjunk megmaradni. És amikor eljött a pillanat, odaállt teljes erővel az ügy mellé. De csak addig, amíg nem kellett megtapasztalnia, hogy rossz irányba sodródnak a dolgok, hogy nem kívánt erők vették kezükbe a folyamatok irányítását. Országosan és magyar szempontból is. Határon innen és határon túl. És akkor szembe tudott fordulni a rosszal, a jóért, a visszahúzó erőkkel az előre vivőért.”

Gálfalvi György Miért váltották le Fábíán Ernőt? : „A Líceum jó hírért nem a látogatások alapozták meg (a vendégek éppen az iskola már meglevő presztízse vonzotta), hanem az, hogy a kovásznai líceum a szabályerősítő kivételek közé tartozott: sajátos, minden más líceumtól jól megkülönböztethető egyénisége volt, s ezt elsősorban igazgatójának, Fábíán Ernőnek köszönhette. Fábíán Ernő 1961 óta állt a líceum élén. Azok közé a nevelők közé tartozott, akik pedagógiával nemcsak kötelességből, hanem tudományos szinten foglalkoznak, s ezt a különböző lapokban megjelent közleményei is bizonyítják. Fábíán Ernőt a városi pártbizottság elismeréseként a városi pártbizottság tagjává választották, 1969. augusztus 23-a alkalmából a Munkaérdemrend II. fokozatával tüntették ki, a líceum pedig 1969. októberében megkapta a KISZ KB-tól az országos éliskolának kijáró zászlót. Pár nappal ezután, november elsején, minden előzetes jelzés vagy utólagos indoklás nélkül Fábíán Ernőt leváltották.

Az eljárással kapcsolatban sok ember véleményét meghallgattam.

Könczei Jenő: Fábíán Ernő felkészültsége minden tekintetben – ideológiailag, politikailag, szakmailag és általános műveltségben – a legmagasabb, etikai tartása sebezhetetlen. Ha iskolának tekintélye van, az elsősorban neki köszönhető.

Gyönös János, a szülői bizottság elnöke: Öt évig dolgoztam Fábíánnal együtt s elmondhatom, hogy a szülők teljes bizalmát élvezte. Elvártuk volna, hogy a leváltás okait közöljék velünk.

Popica Iordan tanár: Fábiánt és a helyébe kinevezett igazgatót is ismerem. Fábián az egész életét az iskolára áldozta. Az eljárás elvszerűtlen volt.

Dr. Fukovici Vasile: Ahányszor csak gyűlésen beszélni hallottam Fábiánt, mindig éreztem, hogy a város érdekét tartja szem előtt. Az általa feltett problémák időszerűsége bizonyította ideológiai felkészültségét.

Bárkivel beszéltem, egybehangzó vélemény: Fábián Ernő a legalkalmasabb ember volt és maradt az igazgatói állásban Kovásznán.

Gazda József: „Belső feszültségek uralták a dolgok rossz irányban haladása láttán, s tehetetlenségét dühkitörésekben, sokszor szitkokban vezette le. A tudó ember nem adhatta át tudását, a látó ember nem adhatta át – vagy ha át is adhatta, nem érvényesíthette a jó, a haladás érdekében – látását, a lehetséges célravezető út ellenében látva a tévutat, mely felé sodródott közösségünk, állandóan vívódott, gyötrődött, „magunk között” háborgott olyan erők előretörése miatt, melyekkel szemben tehetetlen volt, s melyek maguk tettek azért, hogy belöködjék ama kuckóba, ott elszigetelődjék, s ne lehessen beleszólása a dolgok menetelébe. Így lett sértett ember is. Féltrelokkolt, félretaszított, elszigetelt szellemi fejedelem. Mert hogy fejedelem, az eszmék fejedelme, tudta mindenki, tudta a közösség, s bár mindenki felfele nézett rá, gondjuk volt a fent lévő erőknek, hogy tehetetlenségre kárhoztassák. Az első vonalban lett volna a helye a küzdőtéren.”

Ferencz (Szöcs) Éva, volt tanítványa: „Egy éve távozott közülünk Fábián Ernő író, a magyar gondolkodók közül számunkra legnagyobbik, sokunk tanítómestere. Egy éve távozott, s legalább annyit vitt magával, mint amennyit hátra hagyott. Elment oda, ahová követni nem lehet, csak a képzelet szárnyán, a gondolat erejével.

Tőle tanultuk, az ember szabad lehet, akkor, amikor a szabadság csak gondolatban volt valóra váltható. Amikor még nem tudtuk, mit jelent a szabad gondolattal együtt nőni fel nagyra, erősre, amikor a tanórák szűkre szabott keretét tágítva tanított úgy, és arra, amire akkor még nem volt szó, se gondolat. Amikor rejtőzködve kellett szabadon élni, hogy a szabadságunk ne-hogy feltűnővé váljon, s amikor azt, amit tőle tanulnunk adatott, még bűn volt tudni, érteni, látni. Bizony, csodával határos volt az, amit

Vele megéltünk, s amit ha megéltünk, lehetetlen volt meg nem értenünk. Amit pedig megértettünk, mint későn érő gyümölcs, csak később lett valóság. Hogy az ember szabad lehet, ezt tőle tudtuk. Azt, hogy a lehetőség viszont egyben kötelez arra, hogy valóra váltsd, már csak később tudtuk meg, s hogy ennek mekkora ára van, az is csak utóbb lett nyilvánvaló.”

Felesége, Fábiánné Kovács Márta visszaemlékezése:

Az egyetem elvégzése után a temesvári magyar középiskolát választotta. Ott képzelte el, hogy megkezdni tanári pályáját. Itt éri élete első csalódása, amikor jelentkezett, közölték, az állás meghirdetése tévedés volt. Később tudta meg, hogy másnak kellett a katedra. 1956. október 1-vel kerül az illyefalvi I-VIII. osztályos iskolához helyettesítő tanárnak. Itt tanított, mint tanár, később igazgató 1959-ig. 1958-ban megnősül. Az egyházi esküvő miatt leváltják igazgatói beosztásából és büntetésből Lisznyóra helyezik, ahol akkor még nem volt villanyvilágítás, petróleumlámpa fényénél olvasott és jegyzetelt. Ekkor kezdődött a társas, később a kollektív gazdaság szervezése. A délután és esti szervezések alkalmával ismerte meg igazán a székely ember életfelfogását, filozófiáját, a gazdaember sorsát, jelenét és elképzeléseit. Nagyon sokszor kérték, hogy a hosszú téli estéken tartson előadásokat. Nagyon szerette a falusi gyermekek paraszt észjárását, őszinte igaz mondásukat. Kirándulásokat szervezett a közeli erdőbe, hogy a gyermekek ismerjék meg a fákat, növényeket, madár és állatvilágot. Ásatásokat végeztek a lisznyói dombon, cserepeket és köveket gyűjtöttek.

1960 őszén nagy nehézségek árán és sok kilincselés után sikerült hazakerülnie a kovásznai középiskolába, ahol 1961-1971 között igazgató volt. 1971. november 1-én leváltják. Nem közölték az indokot, hogy miért, csak sejtettük, hogy magyarságáért és nem mindenben értett egyet a hatalommal.

A 80-as években doktorálni akart. Gáll Ernő professzor kérésére a transszilvánizmust választja. Kettőnk egy havi fizetésébe került Bukarestben a hivatalos románra fordítás és gépelés. A megvédés előtt 48 órával, azzal az indokkal, hogy kevés a Ceausescu idézet az előszóban, és Elenától nem volt egyáltalán idézet, nem engedélyezik a megvédést. 1990 elején értesí-

tést kap, hogy napirendre tűzik, és megvédheti a disszertációt minden kiigazítás nélkül. Ezt a leghatározottabban visszautasítja. Ha 90 előtt nem volt jó, akkor most se legyen, azzal a megjegyzéssel, eddig is Fábián Ernő voltam, doktórátus nélkül, ezen túl is az maradok, szürke falusi tanár. Nagyon bántotta, hogy volt professzorai nem álltak ki mellette.

Magyarországra való utazásaink előtt már hónapokkal előbb készített könyvjegyzéket, hogy mit szeretne megvásárolni, de odamondva mindig, ha lesz rá pénzünk. Barátaink, ismerőseink tudták, hogy legnagyobb öröm számára, ha könyvet vagy folyóiratot kap. Aztán a hazautazás előtti idegeskedés, hogy mi lesz a vámnál.

1985-1998. között tagja volt a Limes körnek. Mindezek önpusztító nyugtalanságokba sodorták. Csak az iskolában, a gyermekek között volt boldog, hogy taníthatott, itthon meg a könyvei között, hogy olvashatott.

1989. decemberében nagy reményeket fűzött a jövőhöz, az RMDSZ-től változásokat remélt. Azonban hamarosan csalódnia kellett. Az első választásokon a kézdiék akkori polgármestere egy késő esti órában telefonon felkérte, hogy őt szeretnék jelölni szenátornak. Gondolkodási időt kért másnapig. Könyörgésem és bejegyzésem ellenére, elvállalta azzal a hittel és reménnyel, hogy népe sorsának és jövőjének jobbra fordulásáért tenni tud. Pár nap múlva kapta a megyei RMDSZ vezetőitől az értesítést, hogy nem megfelelő, nem jogász, és nem ismeri tökéletesen a román nyelvet. Helyére román jelöltek.

Az RMDSZ kongresszusokon soha nem engedték, hogy elmondja a véleményét, mindig csak három percet kapott. Amit egyiken megkezdett, a másikon folytatta.

Nem vették figyelembe javaslatait, iskola, egyetem, autonómia, statútum tervezet stb. kérdésekben. Különösen a népbank létrehozását szorgalmazta a falusi gazdák részére, hogy tudjanak hosszú lejáratú kölcsönt kapni. Állandóan háborgott, bántotta a tehetetlenség, elégedetlen volt az RMDSZ politizálásával. Ennek az lett a vége, hogy írásban közölte, hogy kilép az RMDSZ-ből. 1990. márcis 15-re felkérték a sepsiszentgyörgyiek, hogy ő mondja az első szabad beszédet. 14-én este készült a beszéd megtartására, nekem addig nem szólt, hogy ne aggodalmaskodjak, mint a régi időkben. Az

íróasztalánál ült, amikor este tíz órakor egy jó nagy kövel bedobták az ablakot. A követ neki szánták, de a kő az ablak farészének ütközött, s így nem sikerült hátulról fejbe dobni. Egész éjszaka nem aludtunk, vártuk, hogy még mi következik. A rendőrség nyomozott, de a mai napig eredmény nincs. Másnap délig tanított, du. megtartotta a sepsiszentgyörgyi stadionban a beszédét.

Több száz tanulmánya és cikke jelent meg külső és belföldi folyóiratokban, újságokban. Különböző szimpóziumokon tartott előadást: Szege-den Bibó Istvánról, Nagybányán Németh Lászlóról, Székelyudvarhelyen Szabó Dezsőről, Nagykanizsán az Identitás Nyári Szabadegyetemen, Bálványoson, a Nyári Szabadegyetemen, Kovásznán a Körösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület által szervezett szimpóziumokon. Főszerkesztője volt a Kovásznán megjelenő Az Ige református gyülekezeti lapnak. 1985-1998. között tagja volt a Limes körnek. 1990-1991-ben a bécsi Bornemissza Társaság meghívottjaként tartott előadásokat.

Megjelent könyvei:

Apáczai Csere János – kismonográfia – Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1975.

Az ember szabad lehet. Eötvös József eszmevilága – kismonográfia – Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1980.

Németh László: Pedagógiai írások. Válogatta, előszóval és jegyzetekkel ellátta Fábián Ernő – Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980

A tudatosság fokozatai – Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982.

A példaadás erkölce – tanulmányok – Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984.

Az értelem keresése – Századvég Kiadó, Budapest, 1994,

Kovászna – a város monográfiája, dr. Benkő Gyulával közösen – Trisedes Press, Sepsiszentgyörgy, 1997.

Az élet értelme. Tanulmány Madách Imre filozófiájáról – Trisedes Press, Sepsiszentgyörgy, 1997.

Balogh Artúr: Jogállam és kisebbség. A kötet összeállította és a bevezetőt írta Fábián Ernő – Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1997.

A megmaradás parancsolatai – esszé az erdélyiségről, mint politikai entitásról – Osiris Kiadó, Budapest, 1990.

Görbe fából nem lesz egyenes. A marxi-lenini kisebbségpolitika elméletének és gyakorlatának színváltásai - Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2001.

A megmaradás parancsolatai című könyv budapesti bemutatója alkalmával felkérték, írja meg önéletírását, és ennek keretében rajzolja meg Erdély karképét. Sajnos erre már nem volt ideje.

1995. szeptemberében, mint nyugalmazott tanárt kinevezik óraadónak, de alig kezdi meg a tanítást, agyvérzést kap, nem tudja folytatni a tanítást. Abba kell hagynia az írást is, amit még nehezebben visel el. 2001. augusztus 9-én infarktus következtében hunyt el.

2005. július 24-én Illyefalva önkormányzata „Post mortem” díszpolgárává avatták, és nevét vette fel az új könyvtár. A 70. születése napján rendezett emlékünnepe keretében emléktáblát helyeztünk el a szülőház falán és létrehoztuk a „Fábián Ernő szociál-kulturális egyesületet.”

Szőcs Géza

FAZAKAS JÁNOS [Kézdizsentlélek (Kovászna megye, Románia), 1914. szept. 11. – uo. 2006. nov. 8.]: tanító, tanár, népművelő.

A csíkszépvízi (ma: Hargita megye) Fazakas István és a kézdizsentléleki Darvas Mária házasságából született egyetlen gyermek. Nehéz sors várt már a kisgyermekre, hiszen édesapját az első világháborúban elvesztette, s így édes-

anyjának kellett felnevelnie szűkös anyagi körülmények között.

Elemi iskolai tanulmányait Fazakas János a szülőfaluban végezte közvetlenül a hatalomváltást, illetve a trianoni békediktátumot (1920) követő években, amikor az erdélyi magyarság kisebbségi helyzetbe jutott. Nagy Géza és János József voltak a tanítói az elemista, jó tanulmányi előmenetelű fiúnak, akit már abban az életkorban vonzottak a könyvek és a hegedű. Tanítói biztatására a kézdivásárhelyi-kantai római katolikus főgimnáziumban folytatta tanulmányait, az utolsó tanévet (1932–33) pedig a csíkszeredai római katolikus főgimnáziumban járta, de érettségi vizsgát nem sikerült tennie, ami az akkori, a kisebbségi fiatalokat, illetve a felekezeti iskolákban végzetteket sújtó romániai politikai viszonyok között eléggé gyakori jelenség volt.

Az ifjú Fazakas János előtt tehát egy ideig bezárult az értelmiségivé válás kapuja, szülőfalujában fizikai munkából élt, egy ideig Darvas János nagybátyja gazdaságában dolgozott, de a falu közművelődési életébe bekapcsolódott, és nem hagyta abba az önművelést. Kézdizsentléleken éppen ezekben az években virágzott a közművelődési élet Pál Domokos plébános (1930–1944) és Szakács Antal kántortanító (1932–1940) vezetése alatt.

A katonai szolgálat teljesítése után, 1939-ben rövid ideig átvette a helyi szövetkezet vezetését, és ugyanebben az évben megnősült. Felesége szintén kézdizsentléleki, Molnár Mihály és Miklós Veronika Anna nevű lánya. Házasságukból három gyermek született. Első, János-Adolf nevű fiuk korán meghalt. 1941-ben született János és 1944-ben István fiuk.

Közben az észak-erdélyi magyarság számára kedvező körülmények teremődtek, így Fazakas Jánosnak is sikerült érettségi vizsgát tennie (1941), és tanítói állást kapott a Szolnok-Doboka (ma: Kolozs) megyei Ónokon, emellett Lozsárdon mint jegyzőségi segéd dolgozott. 1943-ban szerzett tanítói képesítést Kolozsvárt, a Magyar Királyi Állami Tanítóképzőben.

A második világháború viszontagságos időszaka volt különben ez, amely próbára tette Fazakas János családját is. 1944-ben, a front közeledtével el kellett menekülniük Ónokról, s a háború befejeztével aztán újból szülőfalujában telepedett meg, és kapott tanítói állást. Amint

azonban tehette, oktatói munkájával párhuzamosan vállalta a továbbtanulást, 1959-ben biológia-földrajz-kémia szakos tanári oklevelet szerezve Kolozsvárt.

Fazakas János tanári beosztásával egyidejűleg, 1960-tól 1968-ig, nyugdíjazásáig a kézdszentléleki általános iskola igazgatójaként (igazgatóhelyettes) is részt vett az intézmény vezetésében. Iskolai, pedagógusi munkája mellett ugyanakkor vállalt társadalmi megbízatásokat is (községi és rajoni képviselőség, szakszervezeti bizottsági elnökség, a fogyasztási szövetkezet ellenőrző bizottságának elnöki tiszte) és részt vett a felnőttoktatásban, illetve a tudomány-népszerűsítő tevékenységekben.

Fazakas János életének és pedagógusi tevékenységének felvázolásában a család volt szíves adatokat szolgáltatni, sőt egyik unokája, a főiskolai hallgató Bakóné Fazakas Zsuzsa egy dolgozatát is felhasználhattam. Itt a helye viszont, hogy személyes élményemet is összefoglaljam, mivel egy tanéven keresztül magam is diákja lehettem Fazakas Jánosnak, aki növénytant, növényismeretet tanított az egykori ötödik osztályos, 11–12 éves diáknak. Elmondhatom annyi év távlatából, hogy csodálatos – ma azt mondanók: virtuális – tereken vezetett végig gyakorta, akkor amikor csak fekete iskolai tábla, fehér meg színes kréta s esetleg nyomtatott szemléltető képek léteztek mind a falusi, mind a városi iskolákban, a huszadik század derekán. Adott volt viszont a tanár élő szava, rajzkészsége, de mindenekfölött az a megnyerő egyéniség, aki elemében érezte magát a tanórákon, s magával tudta ragadni a gyermekeket, felfedeztetve velük az élővilág, a természet mélyebb titkait. Valósággal elbűvölt tanárunk egy-egy erdei vagy mezei – virtuális – kirándulás alkalmával úgyannyira, hogy a kisdíák megfeledkezett, hogy tulajdonképpen az osztályterem padjaiban ül, s nem a szabad természetben szemlélődik. Ma is élesen emlékszem egy összefoglaló-rendszerező típusú órájára az erdő élő világáról, amely keretében nagy ismeretanyagot sikerült átvennie szinte játszva, élményszerűen, a tanulóival együttműködve s áttekinthető táblavázlatot készítve.

Fazakas János szerette, amit tanított, és szenvedéllyel tette dolgát tanulói körében, ugyanakkor szigorú és igényes volt. Szigorú kis „munkatár-saival” és igényes önmagával szemben. Így érthette el, hogy tiszteljék tudásáért és embersé-

géért, mind a tanulóifjúság, mind a falu felnőtt lakossága.

Fazakas Jánosnak a tudás, a szépség és a kultúra iránti szomja, jeleztük előbb, fiatal korából származik. Már a gimnáziumot végzett fiatalember rátalált szülőfalujában arra a közegre, amely kedvtelésből és valamilyen belső igényből kifolyólag éltette a néphagyományokat, és művelte a kultúrát Kézdiszentléleken. Az 1930-as évek közepétől-végétől részt vett a falu közművelődési életében, az amatőr színjátszók csoportjában és a dalkörben, amelyek élén Szakács Antal kántortanító állott. (Hosszú ideig a dalkör pénztárosa és elnöke is volt.) Ez az indítás életre szóló élményt jelentett Fazakas János számára, ami abból az epizódból is kitetszik, ahogy még hatvanéves korán túl is szíven viselte faluja kórustevékenységét, vállalva az újjászervezés és újraindulás nehézségeit az 1970-es évek közepén például. Nagy sikerekben volt részük ugyanis a kézdszentléleki műkedvelőknek az 1930-as években: a „hazai” előadások mellett nemegyszer fordultak meg szomszédos falvakban, továbbá Kézdivásárhelyen, de Kolozsváron és Budapesten, az Eucharisztikus Kongresszus keretében (1938) fellépve is nekik tapsolt a közönség.

A kézdszentléleki dalcsoport Budapesten 1938-ban

Külön kell szólnunk Fazakas János honismereti-helytörténeti érdeklődéséről, amely idős korban sem szűnt meg. Fennmaradtak szülőfalujára vonatkozó kézíratos feljegyzései és jegyzetei. Gyűjtötte a történelmi és néprajzi vonatkozású adatokat és forrásokat, a népköltészet helyi gyöngyszemeit, valamint a helynévanyagot. Ez utóbbi nyomtatott formában 2009-ben jelent meg a Kézdiszentléleki breviárium című gyűjteményes kötetben (Kézdivásárhely, Ambrózia Kiadó, szerkesztette Borcsa János).

Követendő pedagóguspálya a Fazakas Jánosé, akiben testet öltött az igazi népszolgálat igénye, s aki emberségből és magyarságból példát adott hosszú élete folyamán.

Borcsa János

FAZEKAS LAJOSNÉ Cseke Aranka (Hajdúszoboszló, 1935. március 15. – Hajdúszoboszló, 2006. június 17.): óvónő.

Kétgyermekes gazdálkodó családból származik. Édesapja Cseke Gábor, édesanyja Török Ida. Általános iskolai tanulmányait Hajdúszoboszlón 1951-ben fejezte be. Óvónői oklevelét 1956-ban szerezte meg Püspökladányban. Elhelyezkedni Hajdúszoboszlón nem tudott, így Budapesten, a Corvin Áruház bölcsődéjében helyezkedett el. 1957 tavaszán a VIII. kerület Ganz MÁVAG üzemi bölcsődéjében kapott állást, szintén óvónői beosztásban. 1960-ban a XIII. ker. Textilfeldolgozó üzem óvodájába ment át dolgozni. Férjhez ment 1962-ben Fazekas Lajoshoz, aki szintén Budapesten dolgozott. Házasságukból egy lánygyermek született, Emőke. Szívvel-lélekkel végezte nevelői munkáját. Munkatársai szerették. Családias kapcsolat alakult ki közöttük. Pozitív érzelmi beállítottsága a megértésen és szereteten alapult. 1963 januárjában a hajdúszováti napközi otthonos óvodába nevezték ki. Ott ő lett a vezető, egyben a csoportvezető óvónő is. Közben elvált férjétől és egyedül nevelte gyermekét.

Hajdúszováton 1967. augusztus 1-ig dolgozott. Ezt a feladatot szeretettel, tudása legjavával, becsülettel végezte. 1967-ben a Hajdúszoboszlói Óvodáskorúak Nevelőotthonába nevezték ki, mint csoportvezető óvónőt. Itt 23 évet dolgozott. Igazgatónője, Imre Ottóné a következőket nyilatkozta róla:

„1967 óta dolgozott a H-B Megyei Tanács V.B. Nevelőotthonában, mint óvodapedagógus. Sokat tett az óvodáskorúak, állami gondozott gyerekek személyiség fejlesztésének érdekében, az életfeltételek javításáért, a gyermekvédelmi szemlélet formálásáért. A gyermekek körében igyekezett családi légkört kialakítani, a zárt-ság oldása érdekében. Igen jó kapcsolatot alakított ki a szülőkkel (nyílt nap, vasárnapi szülők). Nevelőmunkáját a magas fokú gyermekszeretet, szakmai felkészültség jellemezte. Kiemelkedő volt a csoportjában lévő gyermekek neveltségi szintje. Módszereiben a hagyományos eljárásokat, módszereket alkalmazta, de a korszerű nevelési mintákat is szívesen használta. Pedagógiai munkáját önképzéssel, továbbképzésekkel igyekezett fejleszteni. Szakmai munkájára mindig lehetett számítani. Nevelői tevékenysége hozzájárult az intézetben élő gyermekek világnézetének, munkára nevelésének javításához. Kiemelkedő feladatának tekintette az iskolára való előkészítést. Nagyon sokat tett azért, hogy zökkenőmentes legyen az óvodából az iskolába való átmenet. Fontosnak tekintette a munkatervben megjelölt nevelési-oktatási feladatok megvalósítását. Nyugodt, derűs légkört alakított ki csoportjában, ahol az egyéni bánásmód elvét alkalmazta.

Munkatársaival szemben mindig segítőkész, szeretetteljes. 1990-ig szakszervezeti titkára volt a Hajdúszoboszlói Óvodáskorúak Nevelőotthonának. Szívén viselte a dolgozók élet és munkakörülményeinek javítását. A jutalmazásoknál mindig pozitívan tett javaslatot. Nagyon jó kapcsolatot alakított ki a patronálókkal, üzemekkel, vállalatokkal.

1990-ben ment nyugdíjba. Ezután a Hajdúszoboszlói Bocskai István Múzeumban dolgozott mint kisegítő, 71 éves koráig.”

A művelődési miniszter 1981-ben kitüntetésben részesítette.

Forrás: családi és igazgatói visszaemlékezések

Cseke Gáborné

FEJÉR MIKLÓS (Zabola, 1913. november 30. – Sepsiszentgyörgy, 2002. május 8): középiskolai tanár.

Középparaszti földműves család egyetlen gyermekeként született. Szülei, Fejér Mihály és Bogyó Anna a zabolai, igen sokágú és népes családkból származó földművesek voltak.

Néhány hónap telt el, amikor édesanyja egyedül maradt, mert apját behívták katonának az első világháborúba. Római katolikusként nevelkedett és élt. Elmondása szerint: kisgyermekként korán kezdtem ministrálni, és ekkor indult el bennem valami vágy a könyvek után. A gyermekkor, a falusi környezet és később a népi írók művei nagymértékben hozzájárultak egyéniségem kialakulásához. Száraz életrajzi adatokon túl, életét, tevékenységét, így lehet vázolni: a magyar-tanár, katonai szolgálata és fogsága, a helynevek kutatója, a tankönyvíró, valamint meghurcoltatásának története. Mindezeket egységes egészzé ötvözik az életében állandó, mintegy kötőanyagként munkálkodó tulajdonságai: szülőfalujának és a zabolai paraszti világnak megszemenő ismerete és szeretete, valamint szüleihez, a Fejér és Bogyó családokhoz való tartozása, kötődése.

Leánya *Szász-Fejér Gyöngyi*, e szavakkal idézi fel emlékét: Élete küzdelmek sorozata volt. Harcát becsülettel, erős lélekkel az utolsó leheletig megvívta, hívő, családjáról mindig gondoskodó, igaz emberként és hivatástudattal bíró pedagógusként.

A zabolai elemi osztályok elvégzése után, tanulmányait nagyhirű iskolákban folytatta. Kezdetnek szép öt évet töltött a kézdivásárhelyi római katolikus főgimnáziumban, de mivel megszűnt a felső tagozat, hivatalból áthelyezték a csíkszeredai főgimnáziumba és végül a brassói római katolikus főgimnáziumban érettségizett. Akkor 1933-at írtak és az érettségi vizsga idegen, román ajkú tanárok előtt román nyelven zajlott. Ezek után a kolozsvári I. Ferdinánd Tudományegyetem bölcsészeti karán 1938-ban nyert magyar-francia-filozófia szakon tanári képesítést. Az újdonsült tanárt, katonai szolgálatra vezényelték, ahogy Ő fogalmazott – hogy közelebb legyek a szülőföldemhez –, Turnu-Magurelére. A háború miatt egy év helyett két évet szolgált. Katonáskodása idején Márton Áron püspök kinevezte tanárnak a brassói római katolikus főgimnáziumba. Régi iskolájában, amikor szabadságra engedték, akkor taníthatott egy pár hónapot. Időközben áthelyezték a székelyudvarhelyi római katolikus gimnáziumba. Úgy tűnik, hogy élete révbe érkezett, amikor házasságot kötött Zsögön Paula tanítónővel, akit szintén Székelyudvarhelyre helyeznek. Zsögön Paula, az ozsdolai Zsögön Zoltán költő-tanár leánya volt. Már korábban megismerkedtek Kézdivásárhelyen, majd Kolozsváron. Házasságkötésük után nemsokára, felesége súlyos betegsége miatt Kolozsvárra kérték áthelyezésüket. Ez egy kisebb gyergyószentmiklósi kitérő után sikerült, mert a 41/42-es tanévben áthelyezést nyert Kolozsvárra a Magyar Királyi Román Tannyelvű Koedukációs Gimnáziumba magyar-tanárnak. Most már talán úgy érezhették, hogy életük elrendeződött, hiszen 43-ban gyerekük is születik, Gyöngyi Mária. A sors azonban nem így rendelte, mert a háború közbejött és 44-ben tartalékosként mozgósították. Ezzel számára is és családja számára is gyötrelmes esztendők kezdődtek a frontszolgálatának, valamint orosz fogságának idején.

Elkezdődött Fejér Miklós életének egyik, megpróbáltatásoktól nehéz időszaka. Rövid tiszti átképzés után zászlósként Ukrajnába a frontra vezényelték a székelyudvarhelyi 57-es gyalogezred második zászlóaljába. Hadnagyként a háború befejeztével, három és fél évet töltött hadifogságban, nagy részét Örményországban, Jereván mellett. A fogságból 1948 októberében szabadult. Kolozsváron csak úgy kaphatott ka-

tedrát, hogy az egyik általános iskolában tanított magyart, történelmet, fizikát és kémiát. 1949-ben meghívták a kolozsvári magyar tanítóképzőbe aligazgatóként magyartanárnak. Az akkori hiánypótló tanintézmény a jelenlegi Báthory Elméleti Líceum épületében működött. Alig három év után, egyik kollégája bejelentése nyomán, áthelyezik a volt unitárius kollégiumba a későbbi Brassai Sámuel líceumba. Ezekben az években teljesedett ki munkássága, több irányban is. A háború előtt megkezdett gyűjteményét, Zabola élő és történelmi helyneveiről, a nyári szünidőkben kiegészítette. Még a képzőben tanított, amikor elkészítette a hétosztályos magyar iskolák részére az anyanyelvi tantervet. Éveken át ennek a tantervnek alapján készültek a tankönyvek és tanítottak a tanítók és a tanárok. A tantervkészítésnek köszönhetően született egy új munkaterülete: a tankönyvírás. 1954 és 1957 között a Pedagógusok Továbbképző Intézetében nyári továbbképző kurzusokat tartott a magyar nyelvet oktató tanítóknak és tanároknak. Ebben az időszakban jelentek meg magyar nyelvtankönyvei az V. VI. VII. osztályok számára, Dr. Gazda Ferenc, Dr. Nagy Jenő, Bartosné Lengyel Katalin társszerzőkkel együtt. A magyar olvasókönyveket az V. VI. VII. osztályoknak Jócsák Jánossal szerkesztették az irodalomelméleti alapfogalmakat és az irodalmi szöveggyűjteményt a VIII. osztály számára pedig Csehi Gyula és Jócsák János társszerzőkkel együtt. A Brassai Sámuel líceum névadási ünnepségének évében 1957-ben került kiadásra, Jócsák János és Székely Erzsébet társszerzőkkel együtt szerkesztett, Magyar Irodalomtörténet a IX. osztályok számára. A névadó ünnepség utáni évben a Brassaiiban elkezdődött a tisztogatás, egyszerre nyolc neves tanárnak bontották fel a munkaszerződését. Fejér Miklós akkor még megúsza azzal, hogy visszahelyezték két hétre a tanítóképzőbe, majd két hét után kizárták őt is a tanügyből. Következett ötvenkilenc április másodikán az éjfélbe nyúló ház kutatás, egy félböröndnyi könyvnek az elkobozása, és mindezek után minden indoklás nélkül, hat hónapi vizsgálati fogság a bukaresti szekuritáté börtönében, a hírhedt Arzenálban. Elbeszélése szerint: „ott tudtam meg, hogy a hatodikos nyelvtankönyvünk indította el a veszélyt, azt, amit ellenforradalmi tevékenységre való bujtogatásnak neveztek.” Szabadulása után eltöltötték a

tanítástól, megpróbálták mellőzni, vakvágányra helyezni, de egy alkotó embernél ez nem igen sikerülhetett. Két évig a romániai képzőművészek kolozsvári fiókjának formálisan megbízott igazgatójaként számos, érdeklődést, felkeltő tárlatot szervezett. Szervátiusz Jenőnek az első gyűjteményes kiállítását rendezte, – de annyira jól sikerült a kiállítás, hogy engem szépen menesztettek – mondotta visszaemlékezésében. Menesztése után három évig könyvtáros volt Kisbácson a községi könyvtárban, majd Kolozsváron a 2. számú Süketnéma és Vakok Intézeténél. Hosszas kérvényezések eredményeként 1965-ben katedrára helyezték, de Kolozsvártól 16 kilométerre a szucsági általános iskolához. Elmondása szerint: „tanári pályám harminchat évéből, a leghosszabb időt, tíz évet Szucságon töltöttem.” Ebben a periódusban kapcsolódott be a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon munkaközösségébe szakszerkesztőként, és az 1981–2002 között megjelent mind a négy kötetben megtaláljuk szócikkeit. Ezzel egyidőben kezdte meg a magyar szakra jelentkező diákok felvételi vizsgára felkészülésének magas szintű irányítását. Ezt a tevékenységét nyugdíjas éveiben is hosszú ideig folytatta. Eredményei maguktól beszélnek: egy osztálynyi, körülbelül harminc növendéket irányított és juttatott be az egyetemre, magyar szakra meg a református, protestáns teológiára abban az időszakban, amikor a kevés megadott helyre nagyon nehéz volt bejutni. A Romániai Pedagógusok Szövetsége 1998-ban Ezüst Gyopár-díjjal tüntette ki. Laudációjában *Boda Károly* a Brassai líceum volt tanára és igazgatója így fogalmazott: – Legalább olyan hangsúllyal kell beszélni a tanárról, mint a tankönyvíróról. Tanítványai bizonyíthatják, hogy minden irodalom órája külön élmény volt számukra. Az a szigorú irodalomtanár volt, akinek óráiról nem akart egy diák sem hiányozni. Sepsiszentgyörgyön 2002. május 5-én hunyt el, majd végakarata szerint szülőfalujában Zabolán, ősei mellé temették el. Tanítványa és néprajzgyűjtő unokaöccse, a Bábes-Bolyai egyetem professzora Dr. Pozsony Ferenc, a Fejér Miklósról elnevezett községi könyvtár névadó ünnepségén, Zabolán 2008. május 10-én, így emlékezett: „Élete és munkássága ma jelkép és szimbólum. Minden erejével a legnemesebbekért, nemzeti közösségünkért, nyelvünkért és kultúránkért élt és munkálkodott.”

Több cikke jelent meg a Romániai Magyar Szóban: Ecsedi Gyula portré, Petőfi kultusz a Székelyföld sarkában (Kászonok vidékén), visszaemlékezések a korabeli főiskolai életre. Ezeken kívül 1954-ben Molnár Annával és Nagy Jenővel együtt írták: Módszertani útmutató magyar-tanároknak. 1943 nyarán kezdi meg Zabola helyneveinek gyűjtését, doktori disszertációnak készítette, Dr. Szabó T. Attila el is fogadta, de közbejött a háború, fogság. A szocializmus éveiben a magyar helynevek kutatása és publikálása tabutéma volt. Zabola helynevei rövid változata 1972-ben a Nyelv és Irodalmi Közlemények XVI. Évfolyam 1. számában jelenhetett meg. 1998-ban szerkesztett címszavakat az Encyclopaedia Hungarica Kanadában megjelent lexikon számára. Post mortem kiadásban jelent meg: Zabola élő és történelmi helynevei, az ACTA-2003 és az ACTA-2004 évkönyvekben Sepsiszentgyörgyön a Székely Nemzeti Múzeum Délkeleti Intézetének gondozásában. Utolsó munkája: Feljegyzések - A letűnt paraszti világ Zabolán, 139 gépelt oldal, kiadatlan és a család tulajdonában van.

Leánya, Szász-Fejér Gyöngyi emlékezése:

Fejér Miklós 1913-ban érettségizett, majd közvetlenül utána beiratkozott Kolozsvárra az I. Ferdinánd román királyról elnevezett tudományegyetem magyar-francia szakára. Az 1930-as években pezsgő kulturális élet fogadta a kincses városban. A társadalmi nyilvánosság elé lépett akkor egy olyan új erdélyi magyar értelmiségi réteg, mely már a román királyság keretében cseperedett, nevelődött és szocializálódott. A római katolikus Báthory-Apor Nevelőintézet, a Szent Józsefről elnevezett kollégium hallgatója. Annak akkori vezetője Venczel József, a XX. századi erdélyi magyar szellemi elit egyik kiválósága volt. Fejér Miklós világszemléletét, értékrendjét Venczel József mellett Bíró Venczel, a kor egyik híres katolikus értelmiségije határozta meg. A fiatal diákokot kiváló eredményei révén csakhamar megbízták az intézet könyvtárának vezetésével. 1938-ban sikeresen államvizsgázott az állami egyetemen, majd közvetlenül utána besorozták a román hadseregbe. Leszerelése után Márton Áron, Erdély római katolikus püspöke kinevezte előbb a Brassói Gimnáziumba tanárnak, majd 1940 őszétől a székelyudvarhelyi római katolikus iskolában tanított. Ott is alapított családot 1941-ben, ami-

kor elvette feleségül Zsögön Paulát, az akkor közismert Zsögön Zoltán költő-tanár nagyon művelt leányát, aki 46 éven át volt hűséges szellemi társa. Gyergyószentmiklós érintésével csakhamar Kolozsvárra kerültek, ahol az 1941/42-es tanévtől a magyar állami román nyelvű gimnázium magyar szakos tanára volt. Azokban a zaklatott években híres román és magyar tanárokkal oktatott együtt.

Fejér Miklós visszaemlékezése a kézdivásárhelyi Nagy Mózes Líceum Emlékkönyvében (részlet):

A hatodik osztály elvégzése után Brassóban folytattam tanulmányaimat. Itt Szakács Antal volt a hittanárom, Zsigmond György és Dombi Lajos tanároknál találtam pártfogókra, akik kellemes emlékeket őriztek a Kantai korukból. Dombi tanár úr, akiről olyan szépen emlékezik Szócs Mihály az emlékkönyvben, azzal fogadott, hogy sok jeles tanítványa volt Zaboláról. – Remélem te is az leszel. – Elismerem, nagyot tévedett, nem jeleskedtem latinból, mert már nem volt kötelező érettségi tantárgy. Abból éltem a latin órákon, amit Szilveszter és Szócs tanár urak raktak a tarsolyomba. Az elégséges biztosítva volt. A latin órák év végéig általában így kezdődtek: Dombi tanár úr még a katedrához sem ért, s már elhangzott – no kicsi Fejér, kifelé, tedd csak le a szószedeteket a katedrára. Én már ott álltam s hangos Laudeturral köszöntem. Az osztály már előre derült. Az órák változó szerencsével folytak, hol kérdezett s én feleltem, hol csak kérdezett, vagy az új szöveg preparálása közben szólalt meg a diákmegváltó csengő. Az év utolsó óráján megköszönte közreműködésemet, sok sikert kívánt a majdani tanári működésemhez.

Források:

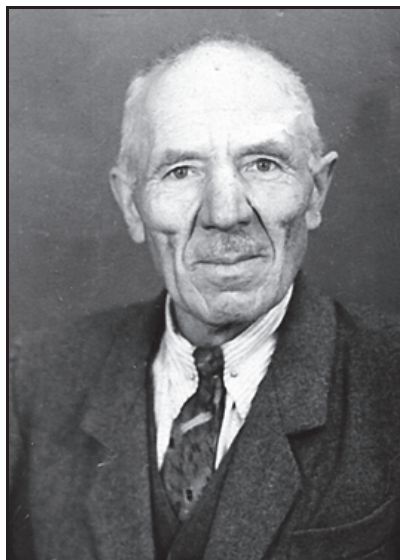
Szász-Fejér Gyöngyi összeállítása, Pozsony Ferenc ünnepi beszéde, Alma Mater emlékkönyv.

Szócs Géza

FORRÓ GYÖRGY Angyalosi (Kézdimárkosfalva, 1894. április 26. – Kézdimárkosfalva, 1970. május 15.): kántortanító.

Édesapja, Angyalosi Forró Ignác, Sepsis-Angyaloson született 1853. január 31-én. Mint tanítót helyezik Márkosfalvára, ahol házasságot köt Ikafalvi Székely Becző Jolánnal. Ő építtette

a mátyásfalvi iskola mai napig is létező faépületét. Az iskola mestergerendájára, mintegy a korviszonyok jellemzőjeként vésette fel: Tervezte a szükség, építette a koldusság és tökéletlenség. Ezer néhány darabra menő kötetes könyvtárát a család fiúleszármazottai osztatlanul örökölték.

Fia, *Forró Béla* így emlékezik: Édesapám elemi iskoláit szülő falujában, míg a gimnáziumot a Premontrei gimnáziumban Kassán kezdi, majd hazajöve a kézdívárshelyi Nagy Mózes gimnáziumban tanul, és egy Medvés nevezetű úrnál lakik. Többször is említette Asbóth Viktor, Marti Lajos tanárainak a nevét. Tanulmányait a budapesti Felső Ipariskolában folytatja, gépészmérnöknek készül. Az első világháború 1914-től, négy és fél évre a frontra szólítja. Többszöri sebesüléssel, sok kitüntetéssel szereplik le. A Károly Csapatkeresztre emlékszem, a többi az 1944. szeptemberében bevonuló orosz csapatok katonái elvitték. A háborúban tüzér, majd rövidebb ideig, az akkori repülősohknél teljesített szolgálatot. Mindvégig a harcmezőn. A családi irattárunk nagy részét az 1944-ben bevonuló oroszok egy megtalált Signál folyóirat miatt elégették. 1913-ban, bátyját, Gábort látogatja meg Petroszényben. Levélben számol be élményeiről: "Szép város Petroszény, az igazgatóságnak szép nagy palotája van s büszke lehet, hogy oly társulatnak a feje, aki annyi embernek ad kenyeret. Ha idegen jön, hévvel mondhatja, hogy szép, regényes hely, de azt nem tudja,

hogy minden darab kenyér, amit befal, előbb keserűséggel, aztán vérrel van átitatva."

Élménydús levelei haditudósításában is jelentkeznek. Mivel nem esküszik fel a román hatalomnak, 22 éven át földműveléssel foglalkozik, amit nem szeret. Tetszik, vagy nem, muszáj végeznie. Legtöbb idejét saját jól felszerelt műhelyében tölti, fűr-farag, gépalkatrészeket önt sárgarézből, alumíniumból, kaszáló aratókötöző gépeit javítja, hordót, kádat készít, egy szóval mindent képes volt megcsinálni, magas minőségi szinten kivitelezni. Szenvedélyes vadász volt, semmiféle pártnak soha tagja nem volt mégis üldözéseknek, házkutatásoknak, jelentgetéseknek, koncentrára (ideiglenes katonai szolgálat) vivések sorozatának volt kitéve. Az akkor gyermekcipőben járó rádiótechnika szerelmese lesz, a kristálydetektoros rádióktól a többlámpás egyenes erősítésű, majd szuperheterodin készülékekig, rádiókat készít.

Befejezi mérnöki tanulmányait, a második bécsi döntés után Budapesten a Weissmann - Fred csepeli gyárban mint munkás kezdi, majd a repülőgépgyár anyagvizsgáló osztályát vezeti. Időközben beiratkozik a székelykeresztúri tanító-kántorképzőbe, amelyet elvégez, tanítókántori oklevelet nyer. Harmónium vásárlásakor találja Kolozsváron egy óriási bombatámadás. 1944 első felében, Budapest egyre sűrűsödő bombatámadásai arra kényszerítik, hogy eljőjön a hadiüzemből. Adorján képviselő segítségével áthelyezik a bükszádi erődítményrendszerhez anyagvizsgáló ellenőrnek. Felfedezve egy nagymértékű cementlopást a tankakadályokból, a jelentése után 3 napra kinevezték Háromszék vármegye fő gabonaellenőrévé, így megszabadult a hadügytől. Rá három napra ott hagyta a hivatalt, és mint kinevezett tanító foglalja el állását Dánpatakán, Szolnok-Doboka megyében, (Dés). Erről az időszakról így nyilatkozik: „A lelkem akkor nyugodott meg, amikor a gyermekek közé beléphettem."

Dánpatakáról 1944 augusztusában menekülnie kellett, végül Zala megyében Nagyrákoson tanít.

1946 tavaszán kerül haza, nagybetegen, vérhassal szállítja édesanyám Sepsiszentgyörgyről Márkosfalvára. A következő tanévben Balázsfalva mellé Magyarpéterfalvára nevezik ki kántor-igazgató tanítónak. Négy év után hazakerül Márkosfalvára

A tanítványai iránti szeretete, türelme szinte határtalan volt. A nem igazmondást, vagy nevezük nevén, hazugságot, szigorúan, következetesen megbüntette. Korán kelő volt. Soha felkészületlenül, egy halom szemléltető anyag nélkül nem ment iskolába. Pontossága vetekeedett mindenben a svájci órákéval. Sok éven át, osztatlan osztályrendszerben dolgozott, (egyszerre négy osztály volt jelen) mindig déli két óra után jött haza az iskolából. A gyerekek, néha szorult helyzetükben szeretnek fülleneni. Én is megpróbáltam, ma is csodálkozom, hogy sohasem sikerült nekem, pedig nem voltam éppen dörzsöletlen gyerek. Amit iskolalátogatásaim alatt, csak a zabola-pávai Deák Béla tanító bácsinál tapasztaltam, és édesapámnál, hogy tanulók délutánokon visszajártak a házukhoz. A műhely volt a délutáni tanulás helye. Édesapám már ott várta őket, esztergályoztak, az erősebb fiuk kézzel, lábbal, hajtották az esztergát, a többiek öntőhomokból készítették a különböző alkatrészek kiöntéséhez szükséges formákat. Mások a tábori fűvót hajtották lábbal (akkor nem volt elektromos áram a faluban, élesztették a faszenet a fém olvasztásához). A munkavédelmi szabályok betartását, a szerszámok helyes használatát, is megtanulták. Én is mellette tanultam meg. 1946 nyarán, több napot és éjjelt aludtunk a Berzéte pusztáján belül a Besenyő patakára lejtő évszázados erdőnk egyik forrásmelletti katlanában. Szenet égettünk, mert szükség volt az öntéshez. Így nevelte tanítványait munkával munkaszeretetre, mindig kiegészítve értékes tudományos magyarázataival, vezetve őket a megismerés ösvényein életkori sajátosságaiknak

megfelelően. Szigorú, következetes, pontos tanító volt, tanítványai szerették.

Szeretetükről, tiszteletükről az 50 évüket betöltött és évfordulójukat ünneplő tanítványai, 1996-ban a sírjára helyezett koszorúval tettek tanúbizonyságot.

Mint tanítónak, a faluban rendkívüli tekintélye volt. Messziről, meghajolva, levett süveggel, kalappal köszöntötték az emberek. Mindenki ismerte, egyenes jellemét, hazugságokkal, sértésekkel meg nem alkuvó, népszerű barátságos természetét. Rendkívül szerette és művelte a zenét.

A családi élet keretében mintaképünk volt. Nagyon szerette, tisztelte édesanyánkat, bármelyikük elmenetelekor mindig a kapuban csókolták meg egymást. Édesanyám addig virrasztott, míg hazaérkezett. Minket, gyermekeit nagyon szeretett, de meg is szoktatott, egy utasítását kétszer soha nem mondta! Gyakori rokon látogatáskor, több kilométeres gyalog utakon, mindig annyira érdekesen magyarázott, hogy csak felnőtt fejjel tudatosult bennünk, hogy milyen sok mindent tanultunk tőle. A tengerpartról üvegben homokot, csigákat, kagylókat hozott, az erdőről fagyöngyöt, kecskerágó termést gyöngyöt fűzni, édesgyökerű páfrányt, egy esetben nyakkendőként kötve siklókígyót, csak hogy megismertesse velünk a természetet. Nem ismerte a félelmet, nem szerette a gyávaságot. Sírja mellett állva, csak köszönetünket, hálánkat fejezhetjük ki iránta.

Példaképünknek maradt mint édesapa, mint tanító, mint ember.

A kézdimátisfalvi köztemetőben nyugszik.

Szőcs Géza

G

GAÁL SÁNDORNÉ dr-né. Szalay Edit (Pécs, 1918. július 16. – Poroszló, 1996. január 25.): tanítónő.

Református lelkészi családba született negyedik leánygyermekként. Édesapja Szalay Antal református lelkész volt. Édesanyja, Hoffer Flóra, röviddel az ő születése után meghalt. Édesapja és nagyobb lánytestvérei gondoskodásukkal igyekeztek pótolni az anyai szeretetet. Az akkor még Magyarországhoz tartozó délbaranyai Kopácson töltötte gondtalan gyermekkorát. A Partalján átélt vidám játszadozásról még unokáinak is sokat mesélt. 9 éves korában, Trianon után Drávacsehibe költözött a család, mert édesapja nem tette le a hűségesküt a szerb hatalomnak. Az elemi iskola első 3 évét még Kopácson végezte, de a 4.-et már Bánkon, abban a tanyasi iskolában, amelyben egyik nővére tanított. Hajdúböszörménybe került a Bocskai István Református Gimnáziumba, de innen az első év után átkerült Pécsre, ahol a református egyházmegye polgári leányiskolája megnyitotta kapuját. A négy polgári után felvételt nyert a kecs-

keméti Református Tanítóképzőbe. Tanárait, és az itt töltött időre mindig hálás szívvel emlékezett. Nyugdíjas korában, amíg egészsége engedte, szívesen vett részt az öreg diák találkozókön. Több évfolyamtársával élete végéig ápolta a barátságot. A diploma megszerzése után, 1938-ban férjhez ment dr. Gaál Sándorhoz, aki Bükkzsérc község főjegyzője volt. Házasságukból két fiú született: Sándor 1939-ben, Antal 1944-ben. Apai szigorral, anyai féltéssel nevelték fiaikat. Sándor könyvtáros, Antal pedagógus lett.

Férjét 1948-ban, a közigazgatás átszervezésekor elbocsátották jegyzői állásából. 1949-ben költöztek Poroszlóra, férje szülőfalujába. Értelmiségiből kétkezi munkássá váltak, anyagi gondokkal kellett megküzdeniük. Először saját földjükön dolgoztak, majd férje MÁV alkalmazott, később pedig a helyi tsz könyvelője lett.

Tanítani csak 1953-ban kezdett Újlőrincfalván. A 300 lelkes kis településen az 1-4. összevont tanulócsoporthoz vezetésével bízta meg Bartus Zsigmond igazgató, ő pedig, az 5-8. osztályosokat tanította. 1963-tól a poroszlói iskola tagiskolájává vált, csak az 1-4. osztály maradt a faluban, a felsősök bejártak Poroszlóra. Editke nyugdíjba vonulásáig a számára kedves faluban és iskolában taníthatott, most már mint tagiskola vezető.

Kisebbségi fia feleségeként 1969-ben kerültem a családba. 1970-ben mi is Poroszlóra költöztünk, vele egy tantestületben kezdtünk dolgozni. Szerény, halk szavú, de közvetlen egyéniségeért minden kollega szerette és tisztelte. Munkáját megismerve, tanítói hitvallásommá lett az ő hitvallása: „Tanítani csak a tudás fényével és a szeretet melegével lehet.” Az iskolában, tanítványai körében szeretetteljes, családi légkört

alakított ki. A nevelésre, a személyiség fejlesztésére helyezte a hangsúlyt. Az osztatlan oktatási formában az önálló és a közvetlen foglalkozások szervezése közben kifejlesztette a tanulóknak azt a képességet, hogyan segíthetnek a felsőbb évesek a kisebbeknek, úgy, hogy ne végezzék el helyettük a feladatot.

A szegényes felszereltségű iskolában maga készített szemléltető eszközöket. Kifejlesztett olyan taneszközöket, feladatlapokat, amelyekkel a differenciált oktatás hatékonyan megvalósult. Ezekben rajz tehetségét is kamatoztatta, hiszen a kicsi gyerekek szívesebben dolgoztak szép, színes képekkel. Tanulói megállták helyüket bekerülve a poroszlói iskolába, sőt középiskolákban és néhányan a felsőoktatásban is. Az egymás segítése, felelősség egymásért, az összetartozás érzése kiemelkedő maradt az 5-8. évfolyamon is, példaadóan a poroszlói gyerekek számára.

A kis falu közéletébe is bekapcsolódott. Néptánc tanfolyam elvégzésével, szakszerű háttérrel készült tanítványaival az ünnepségekre. Vezette az iskolai könyvtárat.

A szülőkkel, sőt a nagyszülőkkel is jó kapcsolatot tudott kialakítani. Ismerete tanítványai családi hátterét, körülményeit. Gyakran kértek tőle tanácsot, amit meg is fogadtak. Szeretettel és tisztelettel emlékeznek meg róla még ma is. Sírján gyakran találunk megemlékező virágot. 1975-ben vonult nyugdíjba, de a tanítást még nem fejezte be. A poroszlói iskolában szükség volt munkájára. Még 3 tanévben napközis nevelőként dolgozott.

Részlet egyik minősítéséből: „Oktató-nevelő munkájában kamatoztatja a nyári osztatlan iskolai tanfolyamokon szerzett ismereteit. Ezeket a poroszlói tantestületben, az alsó tagozatos munkaközösségnek is továbbadta. Óráira lelkiismeretesen készül, nemcsak vázlattal, hanem saját maga készítette szemléltető eszközökkel is. Óráit pontosan megtartja, sőt óra után is sokszor segít a gyengébb tanulóknak. A gyerekekhez megtalálta a kellő hangot, azok és a szülők is megszerették. Óráinak oktatási színvonala jó. Tantestületi viszonya kartársias, szívesen segít nemcsak az iskolában, hanem a község dolgaiban is. Családlátogatásait rendszerint felhasználja a szülői problémák megoldására is. Statisztikai munkája rendes, naplővezetése mintaszerű. Társadalmi munkát végez: tagja a nőta-

nácsnak, a szakszervezetnek, a helyi népfront bizottságnak titkára. Önképzése rendszeres.”

A nevelés-oktatás érdekében végzett több évtizedes áldozatos munkája elismeréseként 1975-ben átvette a Pedagógus Szolgálati Emlékérmét.

1984-ben közös háztartásba költöztünk. Férjét lelkiismeretesen ápolta hosszantartó betegségében. Segítőkéss, megértő anyós volt, mindenben mértéktartó. 6 unokáját nagyon szerette. Első dédunokájának megszületését is megérhette. Mesélt, játszott, rajzolt velük. Idős korában is aktív volt. Szívesen kertészkedett, olvasott, rejtvényt fejtett. Istenbe vetett hite, humorérzéke mindig átsegítette a problémák megoldásán.

1988-ban igazgatóhelyettesként megszervezhettem azt a megható tanévzáró ünnepséget, amelyen a tanítványok, kollégák, és a szülők körében átvehette aranydiplomáját.

Lassú lefolyású, sok szenvedéssel járó betegségben ápolva meghálálhattuk jóságát. Emlékét megőrizzük.

Gaál Antalné

GÓDOR KÁLMÁN (Hatvan, 1911. január 5. – Hatvan, 1991. május 9.): középiskolai tanár, festőművész.

Régi hatvani családból származott. Apja Gódor Géza, anyja Hegyessy Gizella.

Tanulmányait Hatvanban a Kossuth téri elemi iskolában kezdte, majd Aszódon érettségizett a gimnáziumban. A Magyar Képzőművészeti Főiskolán szerzett középiskolai tanári oklevelet 1935-ben, ahol Rudnay Gyula volt a mestere.

A rajztanári pályáját 1938-ban kezdte Sátoraljaújhelyen. 1945-től 1948-ig a hatvani gimnáziumban tanított, 1948-tól 1972-ig nyugállományba vonulásáig pedig Egerben.

Tagja volt az Egri Képzőművészeti Csoportnak. Nyugállományba vonulása után Hatvanban élt és dolgozott. Nyaranta Tihanyban festett.

1982-ben Derkovits emlékérmét kapott.

Rudnay erős hatást gyakorolt életművére mind a témaválasztásban, mind a formai megoldásban. Tájképein lakókörnyezetét és a Balaton festői hangulatát rögzítette. Olajfestményein őszinte együttérzéssel ábrázolja a kétkezi dolgozó embereket.

Egyéni kiállítása volt már főiskolás korában 1934-ben a hatvani városházán, aztán 1981-ben Salgótarjánban, a Bolyai gimnáziumban, 1989-ben pedig ismét Hatvanban, a Hatvany Lajos Múzeumban.

Másokkal együtt vett részt kiállításon 1953-ban Egerben, 1982-ben pedig Hatvanban a Hatvani Galériában.

Több munkája állandó kiállításon van elhelyezve a hatvani városi könyvtárban, a Lapátolók című képe a hatvani városháza épületében.

Több műve megtalálható a Hatvany Lajos Múzeum gyűjteményében is.

1991-ben utcát neveztek el róla.

F.: Kortárs képzőművészeti lexikon. Bp. 1999. A- G

Németi Gábor

GONDOS BÉLA (Ozsdola, Háromszék vármegye 1899. december 19. – Ozsdola, 1945. november 5.): tanító.

Állami népiskolai tanító. Apja Gondos Gyárfás kisbirtokos, anyja Zsögön Anna. Házasságukból született nyolc gyermek, négy fiú és négy leány.

Fiaik: Gyárfás építésmérnök, Géza állatorvos, István jogász, Béla tanító.

Gondos Béla elvégezte a csíksomlyói tanítóképző intézetet 1920. április 29-én. Véglegesítő vizsgát tett 1926. március 15-én. Mint tanító dolgozott 1922. szeptember elsejétől 1945 május elsejéig. A háború alatti frontszolgálat is benne van a fenti időben.

Felesége, született Szöcs Ilona 1904. február 5-én, okleveles szülésznő. Diplomáját 1926. június 16-án Szebenben szerezte. Mint szülésznő dolgozott Ozsdolán, és a hozzá tartozó falvakban 1945-ig. Meghalt 1948. július 5-én.

A házasságukból született egy fiúgyermek, Béla, 1939. július 7-én. A gyermeket Mocsáry Ernő és felesége Lujza – gyermektelen család volt –, örökbe vette és a nevüket is adományozták, így lett Mocsáry–Gondos Béla.

*Kocsis Cecília 2001. július 14-i intejűje
Mocsáry–Gondos Bélával
(részlet)*

„Ozsdolán születtem 1939. július 7-én, kevéssel a háború kitörése előtt. Édesapám Gondos Béla tanító volt, édesanyám pedig – lánynevén Szöcs Ilona – bábasszony. Egyetlen gyermek voltam. Édesapám elment a frontra, ketten maradtunk otthon édesanyámmal. A háború úgy-ahogy elmúlt, édesapám hazatért. Nem sokkal a háború befejeződése után azonban egy Ozsdolán garázdálkodó orosz szökevény katona, aki megölte a saját kapitányát, elvette az aktáit, ruháit, s a környéken megjárva az orosz vezért, szemem

láltára lelőtte az édesapámat és súlyosan megsebesítette az anyámat, aki nem kapott halálos lövést ugyan, mert a karját találta el. Akkor eljutott a városi kórházig, de annyi vért vesztett, úgy legyengült, hogy pár év után, 1948-ban ő is meghalt. (...) Mocsáry Ernő építési vállalkozó volt a nevelőapám, ma már azonban én vagyok az öreg Mocsáry, hiszen két fiam van: Zoltán és Bandi. Sőt unokám is van, Tamáska. Mindkét fiam mérnök, a kisebbik már a negyedik generációs építész a családban, ugyanis a Mocsáry-nagyapám, Mocsáry Béla is építész volt. (...) Mocsáry-Gondos Béla építész három évtizeden keresztül, 1968-tól nyugdíjbavonulásáig, 1999-ig Kézdivásárhely főépítésze volt.”

A tragikus eseményre vonatkozó hiteles iratok megtalálhatók eredetiben Mocsáry-Gondos Bélánál.

Gondos Béla állami népiskolai tanító széles körű népművelési tevékenységet fejtett ki. Szervezte az Ozsdolán végzett iskolások találkozóit. Tanulságosnak találok azt a meghívót, amelyet 1926-ban nyomtattak a kézdivásárhelyi Turóczi nyomdában, és a Zsögön család népes voltára, és Gondos Béla szervező tevékenységére utal. Szövege a következő:

„MEGHÍVÓ, az oszdoi származású VÉNDIÁKOK 1926. augusztus 29-én (vasárnap) este Ojdula-Oszdolán ÜNNEPÉLYES TALÁLKOZÓT rendeznek, melyre vendiák-testvérünket, melyre szeretettel elvárjuk s hozzátartozóit tisztelettel meghívjuk.

AZ ÜNNEPSÉG SORRENDJE:

De. 10 órakor szentmisét mondanak a vendiák papok. Istentisztelet után ismerkedés a Tóth Gáspár nagytermében. Esti műsor ugyanott.

1. Megnyitó beszédet mond idős Zsögön Árpád
 2. Ballag már a vendiák
 3. Szaval ifjú Zsögön Zoltán
 4. Oszdola művelődési szerepe. Felolvassa Szócs Mihály
 5. Zeneszám
 6. Énekel Szekrény Veronka
 7. Diákélmények. Előadja egy vendiák.
 8. Hegedűszóló, ifjú Zsögön Árpád
 9. Szaval Papné Bálinth Margit
 10. Kovács István magánszáma
 11. Táncegyüttes
- Záróbeszéd. Műsor után tánc!

Alapítványi részesedés 40 leu. Hideg ételekről gondoskodva.

A RENDEZŐBIZOTTSÁG

Felvilágosítással szolgál Gondos Béla tanító, a központi iroda vezetője. Ojdula-Treiscaune. Meghívó előmutatandó.

Sürgős!

T. Címet és családjában levő mindegyik oszdoi születésű vendiákot felkérjük, hogy Oszdola művelődéstörténetének a megírásához szükséges saját életrajzzal (születési idő, végzett iskolák helye, ideje, élvezett alapítványok, ösztöndíjak, mindennemű erkölcsi és anyagi támogatások, katonasága, háborús évei, utazásai, jelenlegi esetleg korábbi foglalkozása, foglalkozásai) egyikét Oszdolához, vagy oszdoiakhoz fűződő kedves emlékeknek, eseményeknek, régiektől hallott, régiekre vonatkozó szájhagyományoknak leírásával járuljon hozzá. A néhány hónapon belül megjelenő Almanach az összes vendiákok fényképét is fogja hozni. Az adatokat legkésőbb augusztus 20-ig, egy kabinetképet szeptember 15-ig kérek az alábbi címre: Szócs Mihály, róm. kat. főgimn. tanár, Odorheiu (Székely Udvarhely, Románia). A szerkesztő bizottság elnöke.”

Forrásanyag:

Mocsáry-Gondos Béla visszaemlékezései. Kocsis Cecília interjúja Mocsáry-Gondos Bélával. Korabeli meghívó.

Szócs Géza

GYULA SÁNDOR (Debrecen, 1921. április 3. – Hajdúnánás 2008. szeptember 6.): tanító, általános iskolai tanár, igazgató.

Édesapja ácssegéd volt, aki az első világháborúban megsebesült, ezért mint hadirokkant, trafik vezetésére kapott engedélyt.

Elemi iskoláit Debrecenben végezte. A család anyagi helyzete miatt a tandíjra, a könyvekre valót napszámosként, kőművesek mellett kereste meg.

Tanítói oklevelet 1943-ban a debreceni Református Kollégium Tanítóképző Intézetében szerzett. Még ebben az évben Hajdúnánásra kerül vándortanítónak. Munkába állása után alig egy hónappal 1943. október 4-én bevonult katonának, majd 1944. januárjától Baján egy négy hónapos tiszti iskolán vett részt. 1945. január 10-én a tizedik utász zászlóaljhoz vezényelték, ahol, mint távbeszélő szakaszparancsnok szolgált. 1945 februárjában a frontra küldik alakulatát, de bevetésükre már nem került sor. 1945. április 4-én a Zala megyei Vörösgpusztán várják be a Vörös Hadsereget, ahol társaival együtt fogságba esett. Kikerült a Szovjetunióba. Fogságának főbb állomáshelyei Leningrád, Kexholm, Sztalinó voltak. 1948. augusztus 15-én jött haza Magyarországra.

A szerencsés hazatérése után a hajdúnánási Állami Általános Leányiskolához osztották be.

1948-ban lépett be a Pedagógus Szakszervezetbe, ahol kollégái bizalmából szakszervezeti titkárként is dolgozott. Mivel kevés volt a férfi tanerő, a felső tagozatban matematikát és fizikát kellett tanítania. Beiratkozott az egri főiskolára, és 1953-ban matematika-fizika szakos tanári oklevelet szerzett.

1949-ben megnősült. Felesége Halmi Erzsébet, az akkori 2. számú Általános Iskolában tanított földrajzot és történelmet. 1950-ben megszületett egyetlen gyermekük Sándor, akit különös szeretettel neveltek békességben, boldogságban. 1966-ban súlyos csapás éri a családot. Felesége korunk veszedelmes betegségében, hosszú szenvedés után meghalt. A Halmi nagymama sokat segített, de a tragédiát fiával együtt nehezen dolgozták fel. Fia később szülei nyomdokait követve biológia-testnevelés szakos tanári diplomát szerzett.

Felettesei hamar felfigyeltek eredményes oktató-nevelő munkájára. 1959-1964-ig szakfelügyelői teendőikkel bízták meg. Látogatási területe a volt polgári járás (Polgár, Tiszacsege, Egyek, Újszentmargita, Újtikos, Tiszagyulaháza, Ohat-Telekháza), Hajdúböszörmény és a

tanyavilág (Tedej, Pusztai I. II., Nyiczki-rét, Balázstelek, Ormós tanya, Fürj-halom), Görbeháza, Hajdúszentgyörgy volt.

Szakfelügyelőként többek között szorgalmazta a fizikai kísérletek tanórai alkalmazását. Ezeknek házilag történő „előállításához” gyakorlati segítséget is nyújtott. A szemléltető detektoros rádiókra, gémeskutakra, emelőszerkezetekre ma is emlékeznek az ötven évvel ezelőtti szertárosok. A példamutatást fontosnak tartotta, ezért maga is vállalt bemutató foglalkozásokat. A főiskolán Öveges professzor tanítványa volt, amit büszkén emlegetett, hisz sok ötletet, gyakorlati tanácsot kapott a későbbi munkájához.

Különös gondot fordított a tanyasi tanítók felkészítésére. A módszertani segítségen túl szakmai ismereteik felelevenítése és azok átadásának módjára is sort kerített a külön számukra tartott továbbképzéseken. Igazgató korában számos anekdotát mesélt kollégáinak a tanyasi pedagógusok élet- és munkakörülményeiről. Ebből is lehetett érezni, hogy a szívéhez közel álló tanyasi tanítókat tisztelte olykor hősieknak tűnő nevelői munkájukért. Egész szakfelügyelői munkájában a segítő szándék és az emberség volt az iránymutató.

1964-ben újabb fordulat állt be életébe. A hajdúnánási 3. számú Általános Iskola, jelenleg Barcsa János Általános Iskola, igazgatói teendőinek elvégzésével bízták meg.

Fiatal, tettekre kész csapattal munkálta ki a felzárkózás útjait, folytatta elődje, Nyakó János által megteremtett hagyományokat. Az iskola tanulóinak több mint 90 %-a fizikai dolgozók gyermeke volt. Az otthoni tanulásukhoz alig kaphattak szülői segítséget. A nevelőtestületre hárult minden felelősség, hogy a tanulók megszerezzék a továbbtanulásukhoz nélkülözhetetlen ismereteket. A fenti cél elérését legfontosabb vezetői feladatának tekintette.

Jó kapcsolatot alakított ki az iskolát patronáló üzemekkel. Az általuk nyújtott támogatás és a szülők társadalmi munkája révén fokozatosan javultak az oktatás tárgyi feltételei (tanműhely, gyakorlótermi tanterem és szükség tornaterem épült).

Közösségformáló tehetségéhez nem fért kétség. Megértette és orvosolta munkatársai gondjait, figyelemmel kísérte a családi eseményeket, osztozott velük bánatban, örömben. Még most is fülembé cseng egyik kedves megszólítása:

„Aranyoskám, mit szólna hozzá, ha...” És jött a kérdés, az elgondolás, amire nem lehetett nemet mondani.

Pedig vezetői munkáját nem egy könnyű kor-szakban végezte. A párt ebben az időben nem csak politikai, de szakmai, belső iskolai kérdésekbe is beleszólt. Ő úgy tudott ennek eleget tenni, hogy álmatlan éjszakáiról nem tudtak a kollégái, mert védte a közösség nyugalma-t.

Ezt a funkciót töltötte be 1982-ig, amikor nyugdíjazását kérte. Ekkor volt 61 éves.

Munkáját mindvégig becsülettel, hivatástudattal, szakmai alázattal végezte. Elért sikereit, mindig az egész kollektíva sikerének érezte. Kollégái szerették, tisztelték egész életútjáért, emberségéért, szerénységéért.

Nyugdíjas éveit igyekezett hasznosan eltölteni. Irigylésre méltó okossággal élte mindennapjait. Nagy sétákat tett a városban. Ilyenkor meg-megállították régi tanítványai, kollégái. Az ér-deklődő kérdéseikből bizonyára megérezte a feléje áradó szeretetet és tiszteletet. Szinte minden nap elővette kedvenc hangszereit, a hegedűt és a tangóharmonikát, és gyakorolta a már jól ismert dallamokat.

Öregkori napjait is bearanyozta fia családjának, az unokáinak látogatása. Büszkén mesélt vendégeinek az általuk elért eredményekről.

Szerencsésnek vallotta magát, amiért egymásra találtak Virág Júliával. Vele beszélt meg minden ügyes-bajos dolgát, hűséges társaként segítői, támaszai voltak egymásnak.

Volt egy kis háza a Bükkben, Hámor fölött az erdő közepén. Minden évben nagyon várta a nyarat, hogy kiszabaduljon a városi komfortból, a természetbe. Az a kis kert, a házikó jelentette számára a boldogság szigetét. 2008. augusztus

18-án így búcsúzott tőle utoljára: „Szervusz, kis hajlékom.”

Idehaza már gyomortáji panaszai voltak, nem érezte jól magát, még sem akart orvoshoz men-ni.

2008 augusztus végén a városi tanévnyitó ün-nepségen vasdiplomás tanítóként köszöntötte a polgármester, és átadta az erre az alkalomra készített tárgyi emléket. A jelenlevők hosszú tapsa is jelezte, hogy egy nagy pedagógus egyé-niség előtt tisztelgett a város, és köszönte meg több évtizedes, áldozatos munkáját.

Szeptember 4-én már nem tudott elmenni az előjegyzett vizsgálatra. Fia mentőt hívott, más-nap megműtötték, de az életét már nem tudták megmenteni.

Hirtelen halálának híre gyorsan terjedt a város-ban. Mindnyájunk előtt újra leperegtek a közös emlékek képei, a kedves, érdeklődő, de soha nem tolakodó kérdései. Fájt, hogy nem volt időnk megköszönni jóságát, a felénk nyújtott segítő kezeket. Fájt, hogy nem volt időnk a bú-csúra.

Hisszük azonban azt, hogy ő rá is igaz az a gon-dolat, hogy:

„Akik az emberi magatartást tekintve nem első-sorban maguk számára igényelték a megértést, a tiszteletet, a barátságot, az önzetlenséget, hanem mindezeket másoknak kínálták és adták – azokat őrzi a kortársi emlékezet!” (Keresztury Dezső)

Munkásságáért számos állami és mozgalmi ki-tüntetésben részesült.

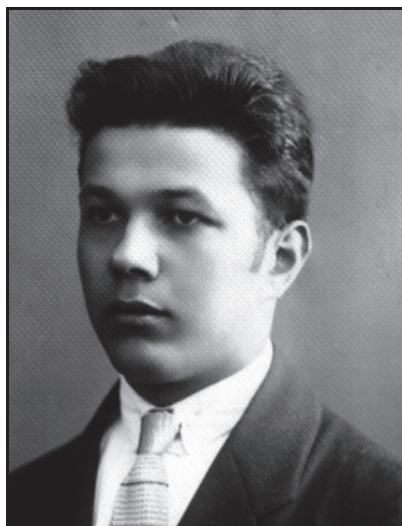
Források:

Önéletírás, munkatársak írása, a család vissza-emlékezése, személyes emlékeim.

Oláh Imréné

H

HAJDÚ ÁRPÁD (Oroszhegy, 1903. június. 11. – Székelyudvarhely, 1987. december 30.): tanító.

Oroszhegy a mai Harghita megyében Romániában van a Székelyföldön. Hajdú András, az édesapja 30 éves korában lett tanító és 48 évesen halt meg. Az édesanyjának, Barabás Viktóriának a segítségére volt a hátrahagyott árvák nevelésében, tanítatásában a kecskeméti Tanítók Árvaháza. A 9 gyermek közül 4 volt még kiskorú, ők kerültek Kecskemétre, köztük Árpád is. Ez az intézmény szigorú nevelésben és nívós oktatásban részesítette a rábízott növendékeket. Megfelelő pályairányítással tanultak tovább. Árpád tanítóképzőbe került, ahol kántorképzés is volt. Komoly zenei felkészítést

kapott s ez megalapozta zenei tudását, mely később hasznára vált.

A Hajdú családban édesanyjuktól örökölték zenei fogékonyságukat, és akik magasabb szintű oktatásban részesülhettek ezen a téren kiemelkedő színvonalra jutottak, sőt nemzetközi tekintélyt is szereztek, karmesteri, cselló, zongoraművészet területén. A trianoni békeszerződés után hazatért, Csiksomlyón szerzett tanítói diplomát és kántori oklevelet 1921-ben. Hamarosan katona lett, kürtös volt a katonazenekarban. 1929-ben jelentkezett egy zenei továbbképzésre Kolozsváron, Tárca Bertalan vezetésével folyt a képzés két nyáron át, s erről diplomát kaptak. Éneket, zenetörténetet, zeneelméletet, komponálást, kórusvezetést, orgona tantárgyakat tanultak. Ez a diploma tette lehetővé, hogy később a pályán maradhasson. Pályája kezdetén megnősült, Kassai F. Erzsébet tanítónőt vette feleségül. Két gyermekük született: Erzsébet és Kálmán. A 2. világháborút magyar katonaként vészelte át Budapesten. Orosz fogságba került. Gyalog vitték Szegedre. Útközben összeesett, otthagyták halottként. Egy tanyasi ember látott még életet benne, hazavitte és megmentette. Felépülése után 1945 őszén került haza.

A tanítói diploma megszerzése után pályáját román. kat. magyar iskolákban kezdte Kadicsfalván és Szombatfalván. A tanítás mellett a falu kulturális életének a szervezője és irányítója is. Színvonalas bálók, dalárdák, versenyek tették színessé a falvak életét. Kiemelkedett kántori működése. A halottak búcsúztatását rímekbe szedve kellett énekelni méltatva életét

annak, akitől búcsúztak. Értékes, tartalmas énekesfüzete közismert volt. Kiállításra kérték és sajnos nem került vissza a családjához. 1936-ban az udvarhelyi egyházkerület kántortanítói állást hirdetett a fiúiskolához. A versenyvizsga alapján elnyerte az állást és hamarosan az iskola igazgatója is lett. A tanárok ferencesrendi szerzetesek voltak. Kulturális területen együttműködtek a mellettük levő Irgalmas Nővérek vezette zárda leány iskolájával. A 2. világháború után már 1946-ban bekapcsolódott az oktatási életbe. 1948-tól az államosítás és az iskolareform megváltoztatta az iskolai életet. Ekkor lett nyilvánvalóvá, hogy a korábban megszerzett zenei diploma mennyire hasznára válik.

Egyházi kapcsolatai miatt voltak ugyan kellemetlenségei, de folytathatta pedagógus munkáját. 1948-tól a Dr. Petru Gróza Liceumban tanított nyugdíjazásáig. Az iskolareform eredményeként 1-12 osztályt indítottak három ciklusban. Az első ciklusba főként tanítónőket helyeztek, a második ciklusba olyan tanítókat alkalmaztak, akik valamilyen tanfolyamot, technikumot elvégeztek. Így került Hajdú Árpád a második ciklusba, ahol történelmet, földrajzot tanított a zene mellett. A harmadik ciklusban zeneelméletet és zenetörténetet tanított. Abban az időszakban a pedagógusokra sok teher hárult. Nemcsak az iskolában, hanem az üzemekben is igénybevették oktatási, kulturális munkájukat. 1965-ben nyugdíjba is ment. „Belefáradtam, sok embernek kellett eleget tennem. Kivettem a részem jóból, rosszból. Minden átalakulást átvészelttem, de minden örömmel igyekeztem ember maradni.” Kitüntetést hivatalos szervektől nem kapott, de munkájának elismerése számos formában megnyilvánult, attól a közösségtől, ahol és akikért dolgozott. Szerette a tanítói munkát.

Egy interjú alkalmával az erre vonatkozó kérdésre azt válaszolta, ha újrakezdené akkor is pedagógus lenne.

Óráira lelkiismeretesen felkészült. Magyarul és románul is tanított. Tanítványai mackó bácsinak hívták. Testes, magas ember volt. Kimért, nyugodt léptekkel járt a folyosón. Következetes szigorúsága, jó kedélye, humora, nagy mesélő kedve miatt kedvelték tanítványai. Unokáját kereste fel a szombatfalvi család leszármazottja, egy kinagyított fényképpel, mely az akkori dalárdát ábrázolja 1931-ből. A kép hátoldalára jegyezték: „Nagyatád emlékére, aki engem és több családtagomat megtanított írni és olvasni és szépen énekelni.” A munkásságát őrző dokumentumok így kerültek szétosztogatásra azokra az emlékkiállításokra, melyek a múlt értékeit mutatták be. Az ilyen alkalmakon megörökítették Hajdú Árpád tevékenységét, mely „Kadicsfala és Szombatfalva kulturális fellendülését indította el.” Szerették kollegái is. „Nyugodt, fegyelmet követelő ember volt. Jó humorú, vidám tagja a pedagógus közösségnek.” De emlegetik szociális érzékenységét is. Támogatta az anyagilag nehézsorsú gyermekeket.

Örök pedagógus maradt unokái körében is. Sokat mesélt nekik színesen, humorral fűszerezve. „Nagyatának mindig volt eszmei mondanivalója, mindenhez valami erkölcsi következtetést fűzött”- emlékeznek még ma is unokái.

Egy sok nehézséget leküzdő, hivatást és életet szerető ember élete szűnt meg 1987. december 30-án Székelyudvarhelyen.

Forrás: Családi levelek, dokumentumok.

Molnár Lajosné Diénes Sarolta

HAMAR ENDRE (1877–1968): tanító.

A Hamar család gyökerei közel négy évszázadra nyúlnak vissza az időben. A kézdiszéki hadköteles székelyek 1635. október 19-én készült összeírásában Futásfalván találjuk Hamar György, Hamar Imre és Hamar Ferenc nevét. (Székely Oklevéltár. Új sorozat. Kolozsvár, 1999. V. kötet)

A fenti családok egyikéből származott Hamar Endre, aki Csíksomlyón szerzett tanítói oklevelet. Kinevezését 1897-ben a Háromszék (ma: Kovászna) megyei Szentkatolna katolikus fele-

kezeti iskolájához kapta, ahol nyugalomba vonulásáig tanított. Itt alapított családot, Zsigmond Annát, a brassói Zsigmond György tanár hűgát véve nőül. Házasságukból két gyermek született, Erzsébet és Ella, mindketten tisztviselők lettek. Részt vett az első világháborúban, majd orosz hadifogságba került, ahol elsajátította az orosz nyelvet.

A fogságból hazakerülve az oktató-nevelő munkán kívül széles körű társadalmi tevékenységbe kezdett Szentkatolnán. A két világháború közötti nehéz kisebbségi viszonyok között élő falusiak gazdasági életének javításán fáradozott. A községháza kertjében gyümölcsfaiskolát létesített, nemesítéssel foglalkozott, hogy a falu lakosságát minőségi gyümölcsfákkal láthassa el. Kezdeményezte a selyemhernyó-tenyésztést a kiskazdák jövedelemkiegészítése céljából. A hernyók gondozása érdekében a templom előtti pázsitot eperfákkal ültette be. Felkarolta a kosárfonást és kosárfonó tanfolyamokat szervezett, ahol a szokásos, gazdasági szükségleteket szolgáló kosarak készítésén kívül díszkosárfonást is tanított az ifjaknak.

Időközben a nyugalomba vonult Bardocz Mihály tanítótól átvette a helybeli gazdakör vezetését, amelynek tevékenységébe más falusi értelmiségieket is bevont. Számot vetve azzal,

hogy Szentkatolnán egy, a 20. század elején létesült magánbálterem működött, s hogy a gazdaköri székház is időközben más szerepet kapott, egy új gazdaköri székház építését tűzte ki célul Hamar Endre. A gazdák vállalták, hogy épületfával és önkéntes munkával egyaránt hozzájárulnak a terv kivitelezéséhez. Hamar Endre, valamint Bakk László és Kovács Ágoston ismertették az építendő székház tervét a nagybirtokos és mintagazdasággal rendelkező dr. Sinkovits Ottóval, akit sikerült is maguk mellé állítaniuk. Sinkovits a falu központi részén elterülő beltelkét ajándékozta a gazdakörnek, hogy ne községi tulajdonban lévő, hanem magánterületre épüljön a székház. Ezen a telken 1934-ben az új gazdaköri székház fel is épült, a tagság adakozásának és önkéntes munkájának köszönhetően. A hozzájárulók nevei az épület gerendáiba vésvé a mai napig megmaradtak. A székház egyik kisebb termében 1935-ben Hamar Endre és előbb említett munkatársai megalapították a Hangya nevű fogyasztási szövetkezetet. Az 1948-as államosításkor aztán a gazdaköri székházba – mivel 1945 után maga a szervezet is megszűnt – a falu művelődési háza kapott helyet, s működik itt mind a mai napig.

1934-ben Hamar Endre ugyan nyugalomba vonult, de továbbra is részt vállalt a falu társadalmi-gazdasági életének alakításában, 1948-tól 1954-ig pedig, amikor az általános iskolákba szovjet nyomásra bevezették az orosz nyelv kötelező oktatását, éppen Hamar Endrét bízták meg az orosz nyelv tanításával Szentkatolnán.

A választott faluját önzetlenül szolgáló, köztisztelőnek örvendő Hamar Endre 1968-ban hunyt el. Sírja a szentkatolnai temetőben található.

Bakk Pál

HASZMANN PÁL (Komandó, Gyulafalva, 1902. május 20. – Csernáton, 1977. szeptember 13.): tanító, népnevelő, népművész, gyűjtő, múzeum alapítója.

Haszmann Pál szellemével abba a sorba tartozik, mely lassan végleg elvonul előttünk, halálában magát újra megmutatva. Nekrológokból olvashatjuk ki, hogy voltak, s a maguk helyén már-már jelképeinkként igazak voltak mindannyian, országépítők, poéták, néptanítók. Haszmann Pál tanító volt Csernátonban. Élete vége

felé sokat kezdtek beszélni, írni róla, a „régí jó iskolamesterek” egyik utolsó s így tipikussá érdekesült képviselőjéről: a kis körökben leélt és -dolgozott élet így példaként lett országos.

Haszmann Pál tanított, néprajzi múzeumot gyűjtött és rendezett be, kapukat faragott, állított, és kapukat nyitott, tanítványokat és méltó fiaikat hagyva maga után. Igazán örömmel dicsérni akkor lehetne őt, ha sokan volnának hozzá hasonlók.

Haszmann Pál arra példa: nincs jelentéktelen, apró tett és munka, ha épülésünkről van szó: előadást tartani falusi asszonyoknak a tisztálkodásról a maga helyén és idejében van olyan fontos, mint könyveket írni megsokszorozódott önmagunkról.

Pontos élet volt az övé. Azt és úgy tette, ahogy kellett, s ahogyan lehetett.

Azt sugallja ő, hogy bármekkorák legyünk, élni nem magunkba fordulva kell – hiába, hogy a pattogó labda dacos gömb alakja a sérthetetlenbb, hanem hajszálgyökereket eresztve a világ minden tája, gödörszéle felé. Haszmann Pál ilyen jelképeket tudott és tanított, egyszerűeket, közismerteket. Nem népmegváltó, néptanító volt.

Részlet Csiki László írásából: „Pali bácsi kiváló pedagógus és múzeumbarát. Nevéhez fűződik a Kovászna Megyei Múzeum csernátoni néprajzi kiállítás anyagának, valamint a község történetére vonatkozó adatok összegyűjtése és megmentése. Néptanítónak készült, nem tudomá-

nyos kutatónak, de a nevelő munkát úgy értelmezte, hogy a tanítónak kötelessége, a gyermek nevelése mellett, a közösségnek is használni. Meggyőződéséhez hű maradt egész haláláig.”

Szülei, Haszmann József gépész és Papp Mária háztartásbeli. Az elemi iskoláit Komandón, a gimnáziumi alsó négy osztályt Kézdivásárhelyen, a tanítóképzőt Sepsiszentgyörgyön, Székelykeresztúron és Csíksomlyón végezte. Népiskolai tanítói képesítést nyert 1921-ben. Tanítói pályáját Kézdivásáron kezdi, ahol egy évig marad, majd Zabolán kap alkalmazást. Innen Csernátonba kerül 1934-ben. Egyik kollégájának leányát, Cseh Idát veszi feleségül. Csernátonban megállapodik. Mint tanító, iskolaigazgató, körzeti iskola-felügyelő alaposan megismeri községét s ennek környékét. 1966-ban nyugdíjba megy s haláláig továbbra is a falu történetére vonatkozó adatokat gyűjt. Történeti és néprajzi tárgyak gyűjtésén kívül régészeti kutatások iránt tanúsít nagy érdeklődést. Nagy része volt abban, hogy a Kovászna Megyei Múzeum hosszú éveken keresztül végezte régészeti kutatásait. A falujára vonatkozó adatokat összegyűjtve, önzetlenül, készségesen minden kutatónak rendelkezésére bocsátotta s örült, ha valakinek segítségére lehetett. Ez az önzetlenség s a közvetlen vendégszeretete jellemezte egész egyéniségét. A múzeum barátainak körében kifejtett munkásságáért a Sepsiszentgyörgyi Múzeum 90 éves évfordulója alkalmából megkapta a Munka Érmét. Ez a kitüntetés, valamint a Csernátonban létesített tájmúzeum kulturális téren kifejtett munkássága érdemének elismerését jelenti.

Haszmann Pál példája azt mutatja, hogy történeti, valamint népi kultúránk emlékeinek összegyűjtése és megőrzése nem csak a szakemberekre, de minden öntudatos állampolgárra is egyforma felelősséggel hárul.

Dr. Székely Zoltán, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum igazgatója:

„Haszmann Pál hozzám jött a következő kérdéssel: Doktorom, tégy valamit, hogy Csernátonban is legyen múzeum! – Ez a kérés indokolt volt, mert volt már egy kis múzeumi gyűjtemény, és már évek óta rendszeres régészeti ásatások voltak a község területén és környékén. Az ásatások eredményeinek, az őskortól kezdve egészen a magyar kora középkorig feltárt települések anyagának nemzetközi régészeti kong-

resszusokon, Hamburgban, Prágában, Belgrádban, Rómában, Szegeden való bemutatása Csernátont a tudományos világ előtt ismertté tették s a kül- és belföldi kutatók ezeket az eredményeket munkáikban, felhasználták. Ezekben a régészeti kutatásokban a Haszmann család tagjai mind résztvettek s a feltárt régészeti anyag gyarapította a létesítendő csernátони múzeum gyűjteményét is.

A Haszmann testvérek kitartó, szorgalmas gyűjtőmunkája révén több részleggel – régi mezőgazdasági gépekkel, helyi parasztházakkal gyarapodott s joggal lehet elmondani, hogy ma Románia egyik legszebb tájmúzeuma. Az érdem és dicséret a Haszmann testvéreket, ifj. Haszmann Pál és Lajost illeti, akik apjuk múzeumalapító és gyarapító tevékenységét tovább folytatták s több mint 3 évtized munkájával maguknak mindenütt megbecsülést szereztek.”

„Édesapám öven évig volt a falu iskolamestere. Tőle hagyományozódott reánk a pedagógushajlam. Még életében megérhette, hogy a kúriát megcsúfoló sertéshizlalda eltűnt az ősi falak közül, és maga is alapító tagja lehetett az anyagi és szellemi kincset magába foglaló alsócsernátони múzeumnak.” – mondja ifjú Haszmann Pál, a Néprajzi Múzeum vezetője, egyben testvéreivel együtt a népfőiskola alapítója, de szinte ezerféle mesterséget kitanulva a legkülönbélebb szakmák oktatója. A négy Haszmann testvér közül három, Pál, József meg Lajos ültette 1973-ban a népfőiskola egyre lombozódo fáját. A népfőiskola címet és rangot hivatalosan csak a romániai államfordulat után vehették fel.

A jelöltek annyiféle mesterséget sajátíthatnak el, ahányféle nyersanyagot tudunk biztosítani. Dolgoznak vászonnal, fával, kővel, agyaggal, rézzel, vassal, sokféle festékkel, bőrrel. Az igazi mestermunkák három vagy négyszeri nyári táborozás után születnek.

A három Haszmann fivér családotól itt lakik.

Az intézmény Haszmann Pál tanító emlékét őrzi a nevében, aki a régi jó iskolamesterek közé tartozott, akik nemzedékek sorát indították az életbe, és közben faiskolákat telepítettek, oltogattak faluszerre, nem egy közülük példamutatóan gazdálkodott. Ő mindezek felül néprajzi tárgyakat gyűjtött, múzeumot rendezett be kapukat és számtalan ház körüli hasznos és emléktárgyat faragott, ezt a tudományát, szakértelmét, szenvedélyét is átültette, átörököltette az utódok-

ra. Minden nagy nemzetnél az atyák dolgát folytatják az utódok, hagyta rák tanulságul Kós Károly. A csernátони múzeum megteremtése az 1920-as évekig vezethető vissz. Akkor indult meg a tárgyi emlékekben gazdag felsőháromszéki falvakban a szellemi, tárgyi, néprajzi anyagok gyűjtése idős Haszmann Pál kezdeményezéséből, és ez a család csernátони letelepedése után kiteljesedett. A vidék székely magyarsága rövidesen elfogadta, megértette, támogatta a nagyszerű kezdeményezést. Hadd vegye tudomásul és értse meg a változó világ ennek a sokat próbált népnek a terhes múltját, de az életrevalóságát, érdemeit is. A gyűjtemény tudományos igényességgel gazdagodott, kiterjedt az érmékre, hajdani pénznemekre, a népi mestersegek szerszámaira, bútorokra, szőttesekre, varrottasokra, kerámiákra, okmányokra meg könyvekre, a gazdálkodás eszközeire, gépeire, egyre tökéletesítve a múlt tükörképeit.

„Haszmann Pál és felesége Cseh Ida alapítólevele 8000 darabból álló gyűjteményt sorol fel. A feltétel az volt, hogy a törzsanyagot nem lehet Csernátontól elvinni, beolvasztani más hasonló szerepet szolgáló intézmény anyagába, a gondozás, pedig háruljon a családtagokra és az utódokra. Azóta a gyűjtemény gyarapodott, az épületegyüttes bővült géptároló színekkel, és gazdagodott a skanzen székely népi építészeti emlékekkel, székely kapukkal, kopjafákkal, méhészeti, malomipari anyaggal. A gyűjtemények felsorolására, csoportosítására, ismertetésére, gondozására, karbantartására a folyamatosan megjelenő időszakos kiadványban, a Csernátони Füzetekben alkalmanként részletesen kitérünk, hiszen manapság több mint 40000 leltározott tárgy szerepel, jöhet számításba. A múzeum nagy szellemi, anyagi, erkölcsi tőkét jelent a vidék számára is, látogatottsága, hatósugarának kiterjedése egyre bővül határokon túl is. A vendégkönyvek arról tanúskodnak, hogy azok is egy fórumot jelentenek ezer kilométeres, sőt még nagyobb távolságokra kihatóan, minthogy az őszinte közvéleményt testálják át utódainkra, ami újfent muzeális, szellemi értékke lépett elő.” -írja a Csernátони Füzetek szerkesztősege.

„Ez az intézmény nem csupán egy épület vagy épületcsoport, nem is csak egy park, ahová csodálkozó örömmel érkezik az ember és madár, hanem ennél sokkal több. A tulajdonképpeni falumúzeumot kőfal, kerítés, gépszínek futják

körbe. De az itt meghonosodó értelmiség sem szorítható kerítésdeszkák vagy kőfalak közé. Ennek az intézménynek a szellemi határai az Óperenciás tengeren túl is érzékelhetőek, mert azok a tízezrek, akik erre térülnek-fordulnak, nemcsak sok-sok szellemi kincssel megrakodva távoznak innét, ha csak egy díszsúlykolót visznek is magukkal, hanem inkább ebbe a tárházba, az önismeret raktárába hordanak magvakat, a megmaradás csíráképes magvait. Ezért él még száz évekig a szellemi és a tárgyi néprajz eme oázisa.” (Sylvester Lajos).

Haszmann Pál, nálam jóval idősebb tanártársam gyakran megfordult Kézdivásárhelyen. Mindkét fiát taníthattam, okíthattam a város elméleti középiskolájában. Nagy figyelemmel követte gyermekei előhaladását, és kért, hogy segítsünk, hogy életrevalóvá váljanak. Noha az absztrakt tudományok nem nagyon vonzották a fiatalokat, de annál inkább életrevalókká lettek. Az ő munkájuk érdeme, hogy amit az édesapa elkezdett, tovább vitték, bővítették, fejlesztették. Irányításuk alatt a múzeum nem csak országos hírvé, hanem világhírvé vált.

Forrásanyag:

Csernátoni füzetek.

Szőcs Géza

HODOR ANTAL (Kézdiszentlélek, 1931. augusztus 25. - Kézdivásárhely, 2000. április 25.): középiskolai tanár.

Édesapja ácsmester. Kézdiszentléleken végezte el az általános elemi iskola 1-4 osztályát igen

szép eredménnyel. Ezt követően továbbtanult a kézdivásárhelyi kantai Római Katolikus Főgimnáziumban, majd az 1948-as tanügyi reform után a sepsiszentgyörgyi Mikó kollégiumban folytatta befejező tanulmányait. Ott is érettségizett. Ezután Kolozsváron, a Bolyai Tudományegyetemre felvételizett, ahol matematika-fizika szakos tanári diplomát szerzett.

Mindvégig Kézdivásárhelyen tanított, különböző oktatási intézményekben kapott más-más megbízatásokat, amelyeket felelősségteljesen végzett. Mint oktató igen lelkiismeretesen foglalkozott a tanulókkal, nemcsak mint szaktanár, hanem nevelési kérdésekkel is, ami a nagybetűs élet minden területére elkísérte a keze alól kiképzett tanulókat.

1957-ben nősült ide, alapított családot. Ebből a házasságból két gyermek, egy fiú és egy leány, Levente és Tünde született. Nemcsak az iskolában teljesítette a feladatot, hanem a családban, a gyermekeinek példaképül szolgált. Tőle csak azt tanulhatták, hogy tiszteletben kell tartani mindenkit és az élet minden területén helytállónak lenni.

Nemcsak a saját családját, de a szüleit is tiszteletben tartotta. A gyermekeit őszintén szerette, sorsuk irányítása nagyon fontos volt számára. A felmerülő problémáikat igyekezett megoldani. Levente mérnöki diplomát szerzett Brassóban. Tündike Kolozsváron az elektrotechnika szakon tanult. Sajnos élete legszebb évében 22 évesen végzetes autóbalesetet szenvedett, ami a továbbiakban a családra igen rossz hatással volt. Csak nagyon nehezen tudta átvészelni a család a kegyetlen tragédiát.

45 év békés házasság után 2000-ben elhunyt, Kézdivásárhelyen helyezték örök nyugalomra a város református temetőjébe. Fia, Levente és családja, unokái Eszter és Levente, valamint menyje Olga, és özvegye Hodor Erzsébet hűséggel őrzik emlékét és gondozzák sírját.

Hodor Erzsébet visszaemlékezése.

„Hodor Antal 1955-ben kezdte pedagógusi pályafutását. Első évben, mint kollégiumi nevelőtanár. Beiratkozva a kolozsvári tudományegyetemre, mint levelező tanár távoktatási formában végezte tanulmányait. Közben tanárként tevékenykedett. 1958-ban államvizsgázott. Ezután kinevezték igazgatóhelyettesnek a kézdivásárhelyi Mezőgazdasági Iskolaközpontba. Egészégi állapotára való tekintettel lemondott erről a

beosztásról és pár évig a Pionírházban szervezte, irányította az érdeklődő kisdíjakat. Onnan a kézdívárhelyi Csavargyárba kérte áthelyezését, ott fizikusi beosztásban anyagszerkezeti vizsgálatokat végzett egészen nyugdíjba vonulásáig. Mint nyugdíjas, Levente fiának segített az üzlethálózat megszervezésében egészen haláláig.”

Forrásanyag:

Hodor Antalné visszaemlékezése. Személyes ismeretség.

Szőcs Géza

HOLZINGER ERZSÉBET (Csongrád, 1927. január 6. – Debrecen, 2008. április 4.): tanítónő, iskolanővér, szerzetesi nevén Mária Amadea nővér.

Négygyermekes család legidősebb gyermekeként született Csongrádon. Iskoláit, elemi, polgári és tanítónőképzőt az iskolanővérek debreceni Svetits Intézetében végezte.

Mivel gyermekkorától kezdve ébredett benne a hivatás a szerzetesi életre és arra, hogy a „kicsik tanítója” legyen, 1946. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony ünnepén jelentkezett Szegeden a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek Kongregációjába.

Már szerzetesjelölt korában egész osztályt bíztak rá. A nevelő-oktató munka feladatát kezdettől fogva lelkesen és boldogan végezte, amely őt mindvégig jellemezte. Úgy vallott magáról, hogy mindig is a kicsi gyermekeket érezte magához közelinek és világukat érthetőnek. Ez a korosztály azért vonzotta különösképpen,

mert úgy gondolta, hogy Jézus csak az övéké, az egészen kicsiké lehet igazán!

1948. augusztus 19-én tette le szerzetesi fogadalmait, azon a nyáron, amikor az országban végbement a szerzetesi iskolák állami tulajdonba vétele.

1948-tól 1950-ig Csanádpalotán lett hitoktató, onnan tért vissza Szegedre, a rend anyaházába, ahonnan 1950. június 10-én a többi nővérrel együtt internálták Ludányhalásziba.

Miután létrejött az állam és az egyház közötti hivatalos megállapodás 1950. szeptemberében, bizonyos korlátozások mellett az Iskolanővérek rendje mindössze 2 iskolát nyithatott ki újra, két gimnáziumot. Ezért a szerzetesrend tagjai közül sokan kereten kívül maradtak, szétszóródva az egész országban. Az iparban, mezőgazdaságban, családoknál és plébániákon kerestek maguknak munkát és megélhetést, miközben szerzetesi mivoltukat, életmódjukat megőrizték. Ilyen nehéz helyzetbe került M. Amadea nővér, Holczinger Erzsébet tanítónő is, mivel a rend nem működtethetett általános iskolát. Ekkor került Földesre, lakás, bútorok és minden egyéb szükséges felszerelés nélkül, mivel a község állami általános iskolájába kapott kinevezést 1950 novemberében. Egy jóindulatú, megértő családnál kapott szállást és sokszor meleg ételt is. Hálásan fogadott minden segítséget, amit pontos, színvonalas oktatással, szeretetteljes nevelőmunkával igyekezett viszonzni. Munkájához szakmai segítséget is kapott a jó tanári kollektívától. Gyorsan kialakult nevelői kapcsolata a gyermekekkel, és azután a gyermekeken keresztül a szülőkkel. Kedves, csendes egyéniségét, udvarias és mégis közvetlen magatartását minden nehézség nélkül elfogadták. Bekapcsolódott a kórus szervezésébe, valamint irodai munkát vállalva a község egész életébe. Munkatársai megtapasztalhatták készséges és segítőkész természetét, hogy nem létezett számára visszautasítás. Fennmaradt róla egy történet. A tanári testületben előadásokat kellett tartani bizonyos témákról. Amikor őrá került a sor, természetesen a gyermekek oktatásáról, neveléséről beszélt, hogyan vegyék figyelembe a gyermekek életkori sajátságait, érdeklődési körét azért, hogy mélyre ható és maradandó legyen nevelő munkájuk. Nagy tetszést aratott, mindenki egyetértett. Csak szűkebb körben vallotta be, hogy valójában a keresztény erkölcsi

értékek kialakításáról, az iskolanővérek nevelői mentalitásáról beszélt, anélkül, hogy mindezeket megnevezte volna. Elveinek elfogadása dicséretére vált az akkori tanári karra nézve is. A családokkal éveken át tartotta a kapcsolatot. Nyomon követte tanítványai útját, hogyan tudták megvalósítani álmaikat.

Földesről 14 évi tanítás után költözött vissza Debrecenbe, mert családjának volt szüksége rá. Súlyos beteg hűgát kellett ápolnia, aki hosszas szenvedés után fejezte be életét.

Az ápolási munka mellett ismét vállalt tanítást is. Debrecenben nem tudott elhelyezkedni, mint tanítónő, ezért, vállalva a mindennapos bejárás fáradságát, Püspökladányban vállalt pedagógusi munkát.

Itt dolgozott 1964-től 1982-ben bekövetkezett nyugdíjaztatásáig. Szerény, mosolygós, kedves lényé itt is befogadásra, elfogadásra talált. Kedvező időbeosztása tette lehetővé, hogy húga halála után állandóan ágyban fekvő édesanyját is ápolni tudta. Ebben kapott egy kis segítséget megözvegyült másik hűgától is, aki azonban gyenge egészsége miatt szintén sokszor szorult ápolásra. Akik ismerték, tudják, hogy Erzsi néni, azaz Amadea nővér is milyen kicsi, vékony, törékeny alkatú volt. Mégis, mindenhez volt ereje! Mivel korán reggel a vonathoz kellett sietnie, ezért az esti szentmisére járt – erőt meríteni.

Kivonat a püspökladányi iskola minősítéséből:

„...nagy tapasztalattal rendelkező alsó tagozatos munkaközösségvezető. Magas képzettségét igazolja osztályának tanulmányi eredménye és neveltségi szintje is. Volt amikor osztályának 35-40 %-a cigánytanuló volt. Ezekkel oly szeretettel foglalkozott, hogy többségük elérte a jó körülmények között élő tanulók színvonalát. Sok szülő kérte, hogy osztályába kerüljön gyermeke, mert szeretettel és hozzáértéssel foglalkozik a tanulókkal. Mind szakmailag, mind politikailag képezi magát. Munkatársaihoz való viszonya szívélyes, barátságos. Tanácsait szívesen veszik, tudásáért és szerénységéért igen tisztelik.”

A gyermekek és a munkatársak szeretetéből, ragaszkodásából és megbecsüléséből is tudott lelki erőt meríteni. Nyugdíjasként sokszor visszahívták helyettesíteni, amikor az iskolának szüksége volt rá. Ő mindig készségesen ment. Nem is esett nehezére, mert a szíve visszahúzta

a gyermekek közé. Egy ilyen nap volt az utolsó is, amit Püspökladányban töltött. Mire véget ért a tanítás, már elterjedt a híre az iskolában, hogy bizony Erzsi néni ma volt utoljára közöttük. Ahogyan mindig, most is elindult a vasútállomásra, nagy csapat gyerek futott utána, kiabálva, integetve. Nagyon meghatóan történt az elbúcsúzás.

Édesanyja 17 éven át volt tehetetlen fekvő beteg. Éjjel-nappal ápolta. A beteg szenvedése, jajgatása éjszaka sem engedett számára nyugalást, pihenést. Amadea nővér, azaz Erzsi néni kimerült, egészségi állapota végül megrendült. Édesanyja halála után kórházba került, kezelték, de nem tudták kigyógyítani betegségéből. Közben fiatalabb húga is teljesen leromlott, legyengült. Ápolását már nem tudta tovább vállalni, akár mennyire akarta is, be kellett látnia, hogy erejének végére jutott.

Utolsó éveiben is olvasgatott, lekötötték az életrajzok és az elmélkedésre alkalmas könyvek. Mélyen Istenben bízó élete egyre fogyó, gyöngülő teste ellenére is átsugárzott rajta. Önmaga így vallotta: „Küzdelemben gazdag volt az életem. De mindig boldog voltam és vagyok, mert az Ővé lehetek és vagyok.”

Egész életében mindig nagyobb gondja volt a rábízottak szükségletei, gondja-baja, minden lehetséges segítése, támogatása, mint amennyit önmagával foglalkozott. Minden rászoruló érzékenyen érintette, miközben megfedkezett önmagáról, saját bajairól. Szerény, önzetlen, másokat szolgáló, csonkig égetett életét Isten bizonyára örök szeretetével jutalmazza.

Emlékezése első munkahelyére:

„1950 novemberében kaptam kinevezést Földesre. Első igazgatóm Kányási volt, aki minden előítélet nélkül befogadott tantestületébe.

Meglepő volt számomra, hogy minden kolléga nagyon jóindulatú és segítőkész volt mindenben. Erre szükség is volt a teljesen ismeretlen környezetben. Lakásom Bogár Károlyéknál volt, a tejszarnokkal szemben. Bogár nénitől sokszor kaptam finom, meleg galamblevest, ami nagy jelentőséggel bírt számomra, mert akkor még nem volt étterem vagy egyéb étkezési lehetőség.

Szakmailag főleg sokat segített Orbán Gyuláné, aki az akkor egyedül élő fiatal tanáccsal, és egyéb szükséges dologgal mindig ellátta. Fel-
nőttekkel nem sok kapcsolatom volt eleinte, ami

kibővült később a gyerekeken keresztül. A gyerekekkel és szülőkkel igen jó munkakapcsolat alakult ki. Szerintem sikerült megéreztetni velük, hogy nekem ők milyen fontosak, sőt egyedül ők a fontosak.

A Rákóczi Tsz-ben megkértek olykor irodai munkára, amit szívesen teljesítettem. A község életébe csekély munkámmal így kapcsolódtam be. Munkatársaim közül sokat voltam együtt Kerékgyártó Béláék családjával, akinek akkor éppen egy Béci nevű fiacskájuknak jól jött, hogy vigyáztam rá. Virágh Laci bácsiék két fiát, Márton Károly két fiát szintén tanítottam. Szőke György kórust vezetett akkoriban, akinek csekély tehetségem talán csak jelentett valami segítséget. A feleségének családja csodálatosan kedves és nagycsalád volt. A tizennégy gyermekből többet tanítottam, akikből nem egy kolléga lett. Közben a régi iskolát felújították és újat is építettek. A rosszul öltözött gyermekekből szépen öltözöttek lettek, ahogy a szülők helyzete javult. Szép közösségi ház, étterem stb. épült. Az étterem vezetője Balogh Imre két gyermekét is tanítottam. Klári neves orvos lett. Azt nem tudom, hogy Imre álmai – a repülés – valóra vált vagy nem. A Balku – zenész család – gyermekei is hozzám jártak. Mariska néni, az öreg mama szép kort ért meg. Őt többször meglátogattam. Száz év fölött még kedvesen fogadott. Benke Gábor, az akkori tanácselnök is nagyon jóindulatú volt. Minden hivatalos dolgomban számíthattam segítségére. Tapasztalatom szerint egy nagyon jóindulatú, segítőkész község benyomása maradt meg bennem. Szerintem azért fejlődhetett Földes ilyen nagyra, mert annyira segítőkész, összefogó lakói voltak, vannak. 1963-ban kerültem el Földesről. Jószívvvel így emlékszem egykori munkahelyemre, Földesre.”

Holzinger Erzsébet szívesen vett részt a megyei pedagógiai pályázatokon. Pályázati munkáját a bizottság több alkalommal első díjjal jutalmazta.

Kiváló munkáját az Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetéssel ismerték el.

Bácsai Jolán – Lengyel Mihály

HORVÁTH ISTVÁN (Debrecen, 1921. február 22. – Vásárosnamény, 1998. október 17.): tanító, általános iskolai tanár.

Szegény szülők gyermekeként Debrecenben, a Köntösgát nevű szegénynegyedben egy kicsi, egy szoba-konyhás saját tulajdonú házikóban látta meg a napvilágot. Hatan voltak testvérek. Az apa szorgalmas kisiparos, szobafestő mázólo mester éjt nappallá téve dolgozott, hogy a hat éhes gyermek semmiben ne szenvedjen hiányt. Az anya a család ellátását, gondozását végezte és szerény keresetüket kisállatok tenyésztésével egészítette ki.

A szülők nagy gonddal nevelték gyermekeiket, bár nagyon alacsony életszínvonalat tudtak biztosítani számukra.

Nagy tragédiát szenvedett el a család 1932-ben, amikor meghalt az édesapa, majd 1935-ben az édesanya. Ettől kezdve a nagyobb testvérek tartották el a népes családot.

István az elemi iskola I-IV. osztályát a házuk melletti Köntösgáti iskolában végezte 1927- 31 között. Szorgalmas tanulónak bizonyult, ezért a család segítségével a Kollégium Fiú Polgári Iskolába iratkozott be és végezte el a polgári iskola négy osztályát. A szegény sorsú, szorgalmas diákot a polgári iskolai tanárok pártfogásukba vették, segítették, tanítványokat ajánlottak neki. 1935-ben javasolták és segítették a Tanítóképző Intézetbe való felvételét. A felvételi vizsgálója jól sikerült, de a testmagasságából hiányzott egy fél centiméter. Dr. Veress István igazgató, aki tájékozódott a fiú volt családi körülményeiről, azt mondta ki a bizottság határo-

zataként, hogy: „majd megnöveszti nálunk Somorjai tanár úr!”

Ezzel megkezdhetette a tanítói pályára való felkészülést. A Debreceni Református Kollégium Tanítóképző Intézetében szorgalmasan tanult. Szorgalmával kiérdemelte, hogy a Kollégium díjtalan lakója legyen. Az igazgató és a tanári kar több alapítvány jövedelméből segítette őt éven át tanulmányi munkáját. Azért, hogy családját maga is segítse, tanítványokat vállalt, s szerény keresetét megosztotta testvéreivel. Önéletrajzában azt is megörökítette, hogy osztálytársai – különösen Balogh Lajos – készséges és szíves segítők voltak. Tanulmányait 1940-ben fejezte be és szerzett elemi népiskolai tanítói oklevelet.

1940. szeptember 11-én Olcsvaapátiban kezdett tanítani, mint helyettes tanító összevont I-VI. osztályos elemi népiskola IV-V-VI. összevont osztályában. Tanítványaival első perctől kezdve jó kapcsolatot tudott teremteni, mivel közös sorsot élt meg velük. Egy tanév alatt az összevont osztályokkal jelentős eredményt ért el. A környék iskolái közül nem csak a tanulmányi eredményekben tűntek ki, hanem a sportban is. Az iskolában fizikai és kémiai kisserőteret létesített.

A következő, az 1941/42-es iskolai évben rendes tanítónak nevezték ki Vásárosnaményba. Ezzel kezdődött a nagy hivatástudattal végzett, állandóan megújuló pedagógiai munkája, amely élete végéig tartott. Szakmai ismereteinek magasabb szintre emelése érdekében elvégezte az Egri Tanárképző Főiskola matematika-fizika szakát, ahol tanári diplomát kapott.

Tanári pályája végéig tanára volt a vásárosnaményi Állami Általános Iskolának. Közben néhány évig óraadóként másodállásban tanított a vásárosnaményi II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumban kémiát és éneket, levelező tagozaton matematikát. A gimnázium énekkarával a Sárospataki Diáknapokon két alkalommal bronz érmet nyert.

Az 1960-as években alakult szakmunkásképző intézetben is tanított nyolc tanéven át matematikán és kémián kívül közműves szakismeretet, anyagismeretet és szakrajtot is.

Több szakmai és ifjúsági versenyen mindig felkérték a zsűriben való közreműködésre.

Kiváló szakmai felkészültségét és pedagógiai munkájának elismerését jelentette, hogy az

1950-es években kinevezték a vásárosnaményi és a mátészalkai járás matematika – fizika szakos szakfelügyelőjévé. Ezt a feladatot kitűnően, közmegegyezésre látta el nyugdíjazásáig. Mindkét terület pedagógusai tisztelettel és hálával emlegetik a nagy tudású, segítőkész szakmai vezetőjüket.

Az iskolai munkája mellett jelentős szerepet töltött be a város kulturális életében is. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat tagjaként előadásokat tartott természettudományos ismeretekből. Előadásai érdeklődést keltőek voltak, és egyre több hallgatót vonzottak. Néhány évi tevékenység után a Társulat elnökévé választották, ezt a tisztséget 27 éven át töltötte be. Kezdeményezője és munkása volt a hiányos ismeretekkel rendelkező dolgozók képzésbe vonásának. Segítségével alakultak meg a dolgozók iskolái.

A Munkásörtség vezetőségének felkérésére a tiszti csoport részére 15 éven át tartott szakmai előadásokat. Tanította a tereptant és vezette a lövészetet.

A Pedagógusok Szakszervezetében annak megalkakulásától kezdve nyugdíjazásáig a vásárosnaményi járás titkára volt. Azon igyekezett, hogy a tagság teljesítse kötelezettségeit, és saját sorsa javulására tudja felhasználni jogait.

Horváth István tanár jelentős, kiemelkedő egyénisége volt Vásárosnaménynak és a járásnak. Fáradhatatlan munkása volt az iskolák fejlesztésének, a pedagógiai munka folyamatos javításának.

Munkája elismeréseként számos megyei és országos kitüntetést kapott. Nyugdíjazásakor, 1981-ben megkapta a Pedagógus Szolgálati Emlékérmet.

1990-ben Debrecenben a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán átvehette az aranydiplomát. Az ezt követő években sokat betegeskedett. Az 1998. júniusában tartott osztálytalálkozón még jelen volt, mint az előtte levőkön mindig, hiszen szorosan kötődött az osztályközösséghez.

Forrás: Horváth István önéletrajza, a szerző dokumentumai és feljegyzései, Kakucsai Géza: „Az utolsó osztálytalálkozó” című könyve.

(Kiadja: META -95 Bt. 2009)

Kakucsai Géza

HUNOR JÓZSEFNÉ Hódos Erzsébet (Hajdúszoboszló, 1914. nov. 24 – Debrecen, 2001. okt. 22): óvónő, vezető-óvónő.

Földműves családban született Hajdúszoboszlón. A szülők, Hódos Gábor és Márton Lídia szegénységben, de annál nagyobb szeretetben nevelték két lánygyermeküket. Még nem volt ötéves, amikor édesapja az I. világháborúban az olasz fronton hősi halált halt. Bár ettől kezdve a hadiözvegy édesanya háztartásbeliként, majd trafikusként egyedül tartotta fenn a családot, a rokonság összetartó ereje enyhített nehéz helyzetükön, a szilárd értékrend és a református szellemiség pedig egész életének két meghatározó pillére lett.

Elemi és polgári iskoláit szülővárosában végzi, majd édesanyja testvére, Márton Antal tanító ösztönzésére Budapestre jelentkezik óvónőképzőbe. Tanulmányai végeztével az 1936. jún. 19-én kelt oklevél tanúsága szerint „a magyar nyelvű kisdudóvodákban való működésre képesítettnek” nyilvánítják. Hazatérve Balmazújvárosra helyezkedik el, ahol „a községi állandó gyermekmenedékház menedékház-vezetőnője” lesz, majd 1943-tól Hajdúszoboszlón a Rákóczi, később a Törökomb utcai óvodában tanítja a gyerekeket végtelen türelemmel, okos szeretettel, magas szakmai felkészültséggel. 1959-ben ezen óvoda vezető-óvónője lesz, s innen vonul nyugdíjba is 1971-ben.

Imre Ottóné, ma már nyugdíjas óvónő így emlékszik vissza a hatvanas évekre: az óvoda az

1959-től 1961-ig tartó időszakban látványos fejlődésen ment keresztül. Az épületet kibővítették, tárgyi feltételeit megújították. Az óvónők legnagyobb segítségével ebben a szülői munkaközösség volt, közreműködésükkel például korszerű udvari játékok egész sora készült el. Hogy a szülők a nyári hónapokban is biztonságban tudhassák gyermekeiket az óvodában napköziotthonos csoportokat kezdtek el szervezni.

Az iskolára való lelkiismeretes előkészítés és a munkára nevelés mellett Erzsike néni szívügye az anyanyelvi nevelés, a gyerekek beszédkészségének fejlesztése volt. Ennek egyik leghatékonyabb eszközének a bábozást tekintette, mely mellett, hogy szórakoztató volt, az óvónő számára egyszerre biztosított lehetőséget a gyermekekkel való egyéni bánásmód és a közösségi nevelés megvalósítására.

E sorok írója a mai napig rajongással gondol vissza az óvoda kedves bábszínházára, s őszinte csodálattal tölti el minden fennmaradt relikvia azokból az időkből, amikor a szemléltető és foglalkoztató eszközök, játékok, verses- és mondókás füzetek, s nem utolsósorban a bábok még a pedagógus „műhelyében” készültek, s nem a kereskedelemben megvásárolható árucikkek voltak. Erzsike néni kezűgyessége, rajzkészsége, kiemelkedő volt. Ennél talán csak szerénysége volt jellemzőbb.

1955-ben házasságot köt Hunor Józseffel, akivel annak 1981-ben bekövetkezett haláláig élnek megértésben.

Különösen nyugdíjas éveitől kezdve önzetlen szeretetét a magányosok, betegek, elesettek gyámolításának szentelve fáradhatatlanul látogatja a szociális- és szeretetotthonok lakóit, nyújt vigasztalást a rászorulóknak, önt hitet a reményvesztettekbe.

Súlyos szívbetegsége mellett élete végén csaknem a vakságig romló látása jelentette a legnagyobb csapást számára. Kapcsolata egykori munkahelyével azonban ezután sem szűnt meg: az óvoda szomszédságában levő lakásában továbbra is finom süteményekkel várta látogatóit, az éppen óvodás kicsiket és nevelőiket, akik sosem feledkeznek meg köszönteni őt maguk készítette ajándékaikkal, legyen az pedagógusnap, karácsony, vagy más alkalom; az egyház fiataljait, akik a házkörüli munkákba is besegítettek; volt kollégáit, ismerőseit. Abban, hogy az egyedül töltött hosszú évek alatt életigenlését

mindvégig fenn tudta tartani nagy szerepe volt a cicáiról való gondoskodásnak, s a ház körül pompázó gyógynövény kiskertjének, ahol nemcsak a saját maga, hanem a hozzá fordulók számára is mindig került valami gyógyír.

1998-ban a hatvanéves szolgálat után járó gyémántdiploma tulajdonosa lesz.

„Múlton nyugszik a jelen, s ezen a jövő” – vallja Széchenyi szavaival ma is a Törökdomb utcai óvoda, amely 1900 júliusában nyitotta meg kapuit, mint gyermekmenedékház. „Visz-

szaemlékezni azt jelenti, hogy rohanó világunkban vannak, lesznek pillanatok, amikor érdemes megállni, egymásra figyelni, ünnepelni, apró örömet szerezni, erőt meríteni.” – olvashatjuk a 2000-ben, az intézmény 100 éves jubileumára megjelentetett emlékkönyvben, mely „Erzsike óvónéni” emlékét is őrzi az utókor számára.

Forrás: Családi dokumentumok, visszaemlékezések, „LURKÓ Napköziotthonos Óvoda 1900-2000” c. emlékkiadvány.

Széles Anikó

I

IVANCSÓ DÉNES (Nyírgyulaj, 1923. december 29. – Nyíregyháza, 2009. január 5.): népművelő, tanár.

Ivancsó Dénes Nyírgyulaj községben, 1923. december 29-én született évszázados múltú visszatekintő pedagógus családban. Édesapja Ivancsó Jenő Ödön volt, édesanyja pedig Groholy Mária. Hatan voltak testvérek, öten érték meg a felnőttkort, egyikük kicsiny korában meghalt.

Óvodába nem járt, mert messze volt a tanítói lakástól, így el sem vitték. Viszont beült az apja mellé az iskolába. Jobban számolt és olvasott, mint a nagyobbak, így a tanfelügyelő leosztályozta, s ötévesen elvégezhetette az első osztályt. Így korán kapcsolatba került nemcsak az iskolával, hanem a népműveléssel is, hiszen az iskola udvarán lévő lakásban laktak, ott nőtt fel. Még iskolába sem járt, mikor – mintegy három évesen – felnőtt színdarabban szerepelt, a „Károlykának csizma kék” című darabban ő volt Károlyka. A színművet édesapja írta, akit

nem csak úgy ismertek, mint a település tanítóját, hanem úgy is, mint a falu mindenesét.

Tanulmányait tehát édesapja mellett kezdte: a népiskolából öt osztályt végzett Nyírgyulajban (mert gimnáziumba nem vették volna fel kilenc évesen). Aztán a gimnáziumból három osztályt Kisvárdán járt, a Bessenyei György Gimnáziumban (1932-től), a negyedik osztályt pedig Nyíregyházán, a Királyi Katolikus Gimnáziumban fejezte be. Ugyanis a család 1935-ben Baktalórántházára költözött, s két öccse már Nyíregyházára járt be.

Ezután a Nyíregyházi Tanítóképzőbe került, ahol többek között Váci Mihály osztálytársa volt. – Mivel azonban az atyai ág felmenői az Ungvári Tanítóképzőben végeztek, s a család is oda költözött, édesapja 1940-ben átíratta oda. Ungvári képzős korában már bekapcsolódott a népművelésbe, énekelt az iskolai énekkaron kívül a híres *Verhovina* énekkarban is. E kórus tagjaként egy hétig a budapesti rádió vendége volt, ahol több hangversenyt adtak. 1942/43-ban pedig karnagyképző tanfolyamra is járt, karnagy képeztést szerzett. Mellette sok hangszerrel is megismerkedett a zongorától kezdve a hegedűn át a kürtig, valamint a népi hangszerekig. Már képzős korában kultúrcsoportokkal járta Kárpátalja magyar és ruszin falvait, ahol műsoros esteket rendeztek.

1943 januárjában, mikor ötödéves képzős volt, egy napon a képző igazgatója bejelentette a tanév befejeztét, s közölte, hogy valamennyi diáknak ki kell menni tanítani. Befejezetlen év, befejezetlen dolgozatok, munkák. De háború volt, a tanítókat is kivezényelték a frontra, így sok iskola maradt pedagógus nélkül.

Ivancsó Dénes növendék a TiszakarádKishomoktanya érdekeltsgű iskolába kapott kinevezést. Édesanyja elkísérte első munkahelyére fiát, mely a bodrogi közti kisvasút mentén volt, s felkeresték Vitéz Csajka Györgyöt, az érdekeltsgű iskola tulajdonosát. Ő közölte, hogy évek óta nincs tanítás az iskolában, de hiába is lesz tanító, mert a gyerekek vagy ruha hiányában nem járnak, vagy pedig szükség van rájuk a mezőgazdaságban, s szüleik úgysem fogják elengedni őket. – Elkéseredve ment be az ifjú tanító a Zemplén megyei királyi tanfelügyelőhöz, és olyan állást kért, ahol taníthat is. Így azonnal áthelyezték Bacsákára, a Római Katolikus Iskolába, mely a Bodrogi közben, Zemplén megyében, a királyhalmeci járásban, a mai Szlovákia területén van. Munkára jelentkezésekor elvállalta a kántori teendők ellátását is a községben. Az iskola kedvező feltételek között működött. Jó körülmények között élő szülők laktak a faluban; a község viszonylag gazdag volt, és 40 gyermeket kellett tanítania. A tanítónak 114 pengő fizetést adtak, a kántori munkáért 8 hold föld járt megművelve, valamint 100 mázsa tűzifát is kapott. Itt nyolcosztályos iskolát talált, hiszen korábban Csehszlovákiához tartozott ez a terület, ahol pedig már nyolc osztály volt. Mivel 1940-től már volt 8 osztályos népiskolai tanterv is, így ő is ennek alapján tanított. De nemcsak tanított, hanem azonnal elkezdte a színjátszást is a gyermekekkel: négy-öt asztalt összetoltak, rátették a csúrajtót, kihúzott drótra ágytakarókat akasztottak, s kész is volt a színpad.

Első fizetését 1943 április elején kapta meg. Mivel a hirtelen jött kihelyezés miatt nem készült fel az önálló életre, ezért ezt a berendezkedésre és a diákruha kicserélésére fordította.

A vásárlás a következőképpen zajlott: „Elmentem Királyhalmecre, kb. 5 km-re volt, kisváros, s megálltam egy ruhásbolt kirakata előtt. Vásárló nem nagyon volt, a boltos kint állt az ajtóban, s megkérdezte, mit óhajtok. Mondom neki, hogy szeretnék egy ruhát venni. Be is hívott, néhány ruhát fel is próbáltam. Közben beszélgettünk, megkérdezte, ki vagyok, nem találkoztam még velem. Mondtam, én vagyok az új, bacsikai tanító. Mondta, a régi is ott vásárolt nála, és bármikor szívesen áll rendelkezésemre. Meg is vettem a ruhát, 48 pengő volt. Mondja, hogy igen szép tavaszi kabátjai is vannak, s

ajánl egy kabátot. Mondtam, hogy nem akarom az egész fizetésemet elkölteni, ő erre azt felelte: »Pénzről szó sem volt, csak próbálja fel a kabátot«. Felpróbáltam. Azt mondja: »Tessék elvinni«. Még ajánlott kalapot is, melyet szintén elhoztam. Mondja, hogy majd bármilyen részletben kifizetem. Nem kérdezte se azt, hogy hogyan hívnak, se anyám nevét, elég, hogy megmondtam: »Én vagyok a bacsikai tanító«.”

Az ország katolikus tanítóképző intézeteinek ötödéves hallgatóit 1943 nyarán Egerbe hívták össze egy hathetes tanfolyamra, hogy valamelyest pótolják a második félévben mulasztottakat, majd magánúton készüljenek fel az érettségi és képesítő vizsgára. Erre szeptemberben került sor.

Ivancsó Dénes a képesítő vizsga letétele után megpályázta a nyírparasznyai görög katolikus iskolánál meghirdetett állást, ahová meg is választották. Mivel az előző tanító katonáskodása miatt egy évig tanítás nem volt, a tanfelügyelőség engedélyezte, hogy egy év alatt két tanév anyagát végezzék el a gyermekek. Arra is engedélyt kapott a fiatal tanító, hogy a korábbi hat osztály helyett beindíthassák a 7. osztályt is. Így a megyében talán úttörő-elsőként, Nyírparasznyán megindult a nyolcosztályos tanítás. A korábban végzett gyerekek is elvégezték egy év alatt a 7-8. osztályt.

Aztán 1943 őszén analfabétatanfolyamot szervezett a cigány lakosságnak, kivitte a telepre a táblát, s még 70 éves cigányember is ült a tanulóik között.

Ivancsó Dénes vállalta a nehézségeket, hiszen elhatározott célja volt, hogy az a község, ahol letelepedni kíván, a művelődés terén magasabb szintre lépjen. Az iskolában 168 gyermeket tanított egyedül, három csoportban. A legnagyobbak fél nyolctól tizenegyig, a kicsik tizenegyől délután egyig, a 3-4. osztályosok fél kettőtől sötétedésig tanultak, hiszen villany még nem volt a községben.

A népművelés terén is előrébb kívánt lépni, rögtön énekkart szervezett, a felnőtteknek színjátszó csoportot alakított, és a szokásnak megfelelően karácsonykor már bemutatót tartottak.

1944 áprilisában a tanítást – egy hirtelen rendelkezés értelmében – be kellett fejezni. Megindultak a katonai behívások, s a tanítónak is megérkezett a SAS-behívója, de a körjegyzőtől,

honvédelmi munkaszolgálatra. Ez egy ideig mentesítette a tényleges bevonulás alól.

Mivel tanítás nem volt, így a sok szabadidő lehetőséget adott arra, hogy magánéletével is foglalkozzon. Felvetődött a gondolat, jó lenne megnősülni, hisz egy kis faluban igen rossz és nehéz egyedül élni. Anyagilag megalapozott volt a családalapítás gondolata, hiszen 20 hold föld, javadalom, megfelelő lakás várta a családot. Tornyospálczán megismerkedett Kazicsku Sarolta tanítónővel, majdani feleségével, és 1944. szeptember 26-án házasságot is kötöttek.

Egy szülői látogatásról hazatérve kiürítési parancs várta a fiatal házасokat, s a férjnek a leventékkel Komáromba kellett volna indulni. Ő összehívta a fiúkat, s közölte, milyen parancsot kapott. Valamint azt is, hogy azokkal indul, akik mennek. Természetesen senki sem ment, ő sem.

Mivel ifjú házasként el akart tűnni a bevonuló oroszok elől, meg fel is vetődött a régen látott nagybácsi utáni rokonlátogatási vágy, a feleségével egy kerékpáron elindultak Sajópálfalvára. Igen nehezen jutottak át a Tiszán. Tulajdonképpen katonaszökevényként, három nap után érkeztek meg a rokonokhoz. Itt még szinte semmit sem tudtak a háborúról. Pár napi nyugalom után németek szállták meg a falut. Közel egy hónapig állt ott a front. A földbe vájt mély pincékben húzódtak meg az emberek. Itt találkoztak először orosz katonákkal. Ivancsó Dénesnek nagyon nagy előnyére szolgált, hogy az Ungvári Tanítóképzőben – a latinon és németen túl – orosz nyelvet is tanult a ruszin mellett, így a párbeszéd könnyen ment az oroszokkal. Nyikolájjal, a moszkvai tanítóval – e háborús időkben is – a tanításról volt szó. Az orosz parancsnokság segítségével ökrös szekeret kaptak kölcsön a hazaköltözéshez, s december 15-én ismét Nyírparasznyán voltak. Rögtön meg is kezdték a tanítást, s a házaspár között – mivel a feleség is pedagógus volt – már megoszlott a munka. Karácsonyra pedig ismét nagysikerű színdarabot rendeztek: kerékpáron hajtott dinamókkal láttak el nyolc égőt; ez lett a színpadfény.

1945. május 1-jén megalakították a Pedagógusok Szakszervezetének mátészalkai csoportját, szakszervezeti tagok lettek. 1945 nyarán megalakult az igazoló bizottság, minden köztisztviselőt igazolni kellett. Ivancsó Dénes és felesége

ellen semmilyen kifogás nem merült fel a község lakói részéről, hogy szerették, tisztelték, megbecsülték mindkettőjüket, így igazoltnak tekintették őket.

1945-ben sokféle dolgot bíztak a pedagógusokra, így Ivancsó Dénes is volt vaj-, tejbegyűjtő, békekölcsönjegyeztető, tsz-szervező; de szervezett nyári óvodát is. Amikor pedig 1945-ben megalakult a földművesszövetkezet, részvénytársasági alapon, a földosztó bizottság tagja is volt.

Az 1945-ös tanévet már rendesen indították szeptemberben. Egyik utasítás a másikat követte, mit, hogyan tanítsanak, hogyan kell átértékelni a tankönyveket, mit kell kihúzni, s mi maradhat. Még a tanévkezdés előtt Budapesten sikerült kiharcolni még két nevelői állást a nyírparasznyai iskolának, így a két felekezeti iskolában már hat pedagógus tanított. Ekkor indult be a Parasztdolgozók Polgári Iskolája is. A nyírparasznyai magántanulók a miniszteri vizsgáztatók előtt is megállták a helyüket.

1946 nyarán megszervezték az első úttörőcsapatot, melyet Ivancsó Dénes vezetett. Rengeteget kirándultak, többnyire csak gyalogosan. Első hosszabb kirándulásuk Debrecenbe vezetett, ahol tornateremben, szalmán aludtak. Sok gyerek ekkor látott életében először fagyaltot. A bőséges hazai koszt elegendő hideg élelmet biztosított, meleg ételre nem vágytak, inkább az először látott fagyaltnak örültek.

A tanítási munka mellett a népművelés is újra hangsúlyt kapott életében, s igen sok ismeretterjesztő előadást szervezett a falu lakóinak.

1945-ben megszületett első gyermekük, István. Egyéves kora előtt megbetegedett, orvos nem volt a faluban, ezért a felesége gyermekükkel Kisvárdára költözött a szülőkhöz. Ekkor merült fel a gondolat, hogy jobb helyre kellene költözni, ahol orvos, gyógyszer közel van. A meghirdetett debreceni állást azonban egy szavazat hiányában nem kapta meg. Így 1946 szeptemberében eltemették gyermeküket.

A tanév folyt, a pénz romlott, s szinte ingyen dolgoztak. Szerencsére a föld termett, így lehetett élelmiszerért ruhát is cserélni. A heti fizetést táviratilag Mátészalkára küldték, volt olyan, hogy hat tanító heti béréért csak 2 deciliter olajat lehetett kapni. Az új pénz 1946. augusztus 1-jén jelent meg, 159 forint volt egy havi fizeté-

se. A reálértéke? 30 forint volt egy ing, de egy mázsa rozs is.

1946 nyarán megérkeztek a dokumentumok az általános iskola indításához. Az első általános iskolai tantervben már volt fakultáció, a gyerekek választhattak például műhelygyakorlat, mezőgazdasági ismeret, latin vagy német nyelv között. Igen sokan jelentkeztek latin nyelvre, hisz addig a latin a kiváltságos osztályok nyelve volt. A szülők örültek a fejlődésnek. Nem volt kötelező indítani az általános iskolát, de Ivancsó Dénesék vállalták, hiszen Nyírparasznyán már addig is 8 osztályos iskola működött. Ekkor véglegesedett a felekezeti iskolák összevonása is. Az 1947/48-as tanévet már együttműködő iskolaként indították. A tanfelügyelőség sok segítséget adott. A kollégák Ivancsó Dénest választották meg igazgatónak. 1947. november 17-én -a felekezeti iskolák egyezménye szerint – a püspöktől is megkapta igazgatói kinevezését. Amikor 1948-ban államosították az iskolákat, ez Nyírparasznyán zökkenőmentesen történt, hiszen az együttműködő iskola szinte már államinak számított. – Ivancsó Dénes ugyanakkor kántor is volt.

Az iskola felszereltsége igen gyenge volt. Nemcsak a háborús viszonyok miatt, hanem egyébként is kevés szemléltető eszköz állt rendelkezésre. Ezért az új tanterv bevezetésekor a pedagógusoknak minden szemléltető eszközt önállóan kellett elkészíteni. Ivancsó Dénes szeretett mindig barkácsolni, szerette a fizikát; rengeteg fizikai eszközt készített, amelyből néhányat újítként fogadtak el. Természetesen a többi tantárggyal is szívesen foglalkozott, még földrajztanítással kapcsolatos újíttása is volt. A minisztérium összesen 34 újíttását fogadta el, melyeket díjazott is.

1947. március 27-én megszületett második gyermekük, Sarolta. Ez egyre erősítette a lakóhely-, munkahely-változtatás gondolatát, nehogy ismét tragédia következzen be. Tovább bővült a család, 1949. június 26-án László, majd 1951. február 28-án Katalin nevű gyermekük született.

Már 1946-ban is tanított Ivancsó Dénes orosz nyelvet; Mátészalkára járt tanfolyamra, s e tárgyból 1948-ban szaktanítói képesítést szerzett. Jobban kedvelte azonban a matematika, fizika tanítását, ezért az első kínálkozó alkalmat megragadva 1947-ben elsők között jelentkezett

e tárgyak szaktanítói tanfolyamára, melyet 1949-ben sikeresen el is végzett. A Debreceni Tudományegyetemen a legjobb oktatók vezették a tanfolyamot. A résztvevők ingyen kaptak jegyzeteket, villamosjegyet, sőt még uszoda bérletet is. – Így Ivancsó Dénes matematika, fizika, kémia, műhelygyakorlat tantárgyakból lett szaktanító. Szinte hihetetlen, hogy a tanulás vált később hátrányára, mert mint szakos nevelőt nem akarták elengedni a járásból. Ezért a tanulást is abba akarta hagyni, amit már az egri Pedagógiai Főiskolán, tanár szakon végzett, de szerencsére az áldozatos munkát nem kellett abbahagynia.

Viszont sikerült az áthelyezése, igaz, hogy „tévedésből” Nyírpazonyba, és nem Orosra, ahová eredetileg pályázott. Ugyanis a központban elvesztették a kérelmét, személy szerint viszont tudtak a pályázásáról, valamint azt is tudták, hogy felesége szülei Nyírpazonyban élnek, így ide kapta a kinevezését. Itt örömmel fogadták őket 1951. december 8-án. A községet megszerették, s a falu is befogadta, megszerette, tiszteletben részesítette őket.

Éjjel költöztek, mivel akkor magáncélra csak éjszakára lehetett kocsit kapni. A töprengés, vajon hol lesz a kulcs, feleslegesnek bizonyult, mert zár nem volt a szolgálati lakás ajtaján. Az akkori hivatalsegéd segített lepakolni. Három lakás közül választhatták a „legjobbat”. Egy szoba, konyha, kamra volt rendben, a többi helyiségben ablak sem volt. Ebbe az egy szobába zsúfolódott be az öttagú család, és rögtön hozzákezdtek a lakás lakhatóvá tételéhez. (Ez hosszú évek munkájába tellett.) Ketten hordták be feleségével mosófazékkal a lakás aljzatának a feltöltéséhez szükséges földet, saját kezűleg padlózták le mindkét szobát az „új gazda”. Így hasznos volt a barkácsolási hajlam és elméleti tudás, hiszen önállóan végezte a villanszerelési munkát, ami még ma is állja az időt. Így vall erről maga Ivancsó Dénes: „Már mi építettünk hozzá, hogy komfortosabb legyen. Egyébként is elég szegényes állapotban vettük át, magam villamosítottam, katonai vezetékot húztam be, hogy áramunk legyen. De mindenesetre, ebben a lakásban legalább láttunk fantáziát.”

Az iskolát is rendbe kellett hozni. Ivancsó Dénesék egy tanteremben váltva tanítottak. A kályha füstölt, a falak kormosak voltak, dekoráció semmi. De miután valamennyire rend-

betették a lakást, a tanteremhez láttak. Rendbehozták a kéményt – kormolni kellett – kimeszelték a termet, s a már elkészített dekorációkat felrakták. Hamarosan egy tiszta, virágos, fel-függönyözött ablakú tanterem várta a diákokat. Az igazgató elámult az igyekezettől, s ez a lelkesedés a kartársakra is hatott. Lassan kezdett megváltozni az iskola képe is. Külső segítséggel még az iskolai villanyvilágítást is megoldották. S ahogy azt Nyírparasznyán is tette, Ivancsó Dénes az új lakóhelyén szintén bekapcsolódott az iskolán kívüli munkába. Tartott ismeretterjesztő előadásokat, szervezett színjátszó csoportot, énekkart. Volt olyan időszak, hogy kilenc színjátszó csoportot is működtetett egyszerre, különböző nevek alatt. Az egész megyét bejárták. A begyűlt pénzből pedig országjárásra is indulhattak.

Ivancsó Dénes családja

Közben maga is tanult, és 1952-ben letette a matematika-fizika szakos képesítői vizsgát. Az első tanár lett Nyírparazonyban matematika-fizika szakos tanári diplomájával.

Ivancsó Dénes igazgatóhelyettesként, kinevezés nélkül is sokat segített az iskola igazgatójának. Később a kinevezése is meglett, de ez csak társadalmi megbízatás volt. Az igazgató megbetegedése idején, majd elhelyezése után ő lett az iskola igazgatója, amellyel akkor még nem járt sok kedvezmény.

Az iskola működésében szép eredményeket ért el; a tantermek számát hatra növelték. Az új tantermek kialakítását a pedagógusok saját kezűleg végezték, a bontástól a meszelésig mindent. Így tudták az osztályokat kisebb létszámúra csökkenteni. Két újabb tantermet is építettek később. Rövid idő alatt sikerült elkészíteni az iskola kerítését, majd kutat is fűrtak. Ezekhez az anyagi eszközöket ki kellett harcolni, melyben Ivancsó Dénes is messzemenőig elől járt. Az

új tanerőkkel még iskolarádiót is létesítettek. Létrehozták a kabalás-tanyai iskolát is, hogy az alsós gyerekeknek ne kelljen bejárni a faluba. Megoldották a nevelők étkeztetését is. Új szolgálati lakást alakítottak ki a Nánássy-kastély egyik részéből, a Miskolczi-féle kúriából pedig két tantermet és egy tornatermet.

1952-től telefon került Ivancsó Dénesék lakásába, s az egész falu használhatta sürgős esetben. Nála postazárás után is lehetett telefonálni. De ez azzal a »kényelmetlenséggel« is járt, hogy az összes szüléshez ő hívta a mentőt, az összes verekedéshez a rendőrséget, tűzhöz a tűzoltókat, mert más közintézmények zárva voltak. – Szívesen segített mindenkinek bármilyen esetben. Ebben az évben oktató-káderi hálózat épült ki az országban, megalakult a Központi Pedagógus Továbbképző Intézet, az Országos Pedagógiai Intézet elődje. Minden szaktárgyra – járásonként – egy-egy embert neveztek ki, ez a szakfelügyelet elődje volt. Ivancsó Dénes a fizika szakra kapott megbízást, tapasztalatait szívesen adta át a fizikát tanító kartársainak, és hogy ő is bővítse tudását, évente egy hónapos bentlakásos tanfolyamon vett részt a pedagógiai intézetben. A járási fizika munkaközösség vezetésére őt kérték fel.

Az iskolák munkáiból évente kiállítást rendeztek Nyíregyházán, melynek szervezéséből is nagy részt vállalt. Természetesen a nyírparazonyi iskola előkelő helyet kapott itt, hiszen a legjobb iskolák között tartották számon. Ezt a megállapítást több fórumon ki is jelentették.

A népművelési munka elismeréseként a nyírparazonyi Kultúrotthon igazgatójává nevezték ki. Magas színvonalra emelte a kultúrmunkát a pedagógusok segítségével. Szinte mindenki vállalt valamilyen munkát: szakkört vezettek, színdarabot rendeztek, kinek-kinek megvolt a saját reszortja. A Pedagógusok Szakszervezetének is megvolt a színjátszó csoportja. Többek között Csiky Gergely: *Nagymama* című darabját igen sok helyen előadták, még Nyírparasznyán is. A csoport bevételeiből kirándulásokat szerveztek, amelyek közül legemlékezetesebb a nyolc napos autóbuzos országjáró kirándulás volt. Sokszor a környező iskolák pedagógusai is velük tartottak. A színjátszó csoportok bevételei az iskolaépítéshez „vándoroltak”, így is segítette a művelődés az oktatást. A járási, megyei szervek igen elégedettek voltak a népművelési

munkával, gyakran jöttek Nyírpazonyba felsőbb szervek látogatói is, így Ivancsó Dénes neve ismertté vált. Amikor megalakult a Megyei Népművelési Módszertani Tanácsadó, ő is tagja lett.

1960 nyarán ismét felkérték a matematika-fizika szak szakfelügyeletére. Vonakodva bár, de mégis vállalta, ha csak rövid ideig is, mert ez a munka nem elégítette ki. A képesítés nélküli nevelőket oktatta a – Megyei Tanács megbízásából – szaktárgyi módszertanra. Októberben év eleji szemlét tartott néhány iskolában, majd egy pedagógiai tanácsülésen a Népművelési Módszertani Tanácsadó vezetésével bízták meg. Rövid gondolkodás után – többek között a nyíregyházi lakás reményében – elvállalta ezt a megbízatást is, gondolva, a gyerekeinek is könnyebb lesz Nyíregyházán tanulni a középiskolában. A Megyei Tanács nevezte ki, a miniszter előzetes hozzájárulásával. A minisztérium illetékese is nagyon jól ismerte lelkes munkáját, megalapozott tudását és állandóan megújuló tenni vágyását. A kinevezés táviratilag érkezett, nagy volt az öröm, hiszen a család megélhetése is könnyebb lett. Két főhivatású és nyolc társadalmi munkással dolgozott az intézet, mely a művelődési házak megyei központja is volt, intézmény nélkül. A munkájukat nagyon jól végezték, ezért a minisztérium többször szervezett ide utat tapasztalatcserére. Ivancsó Dénes és munkatársai példaként álltak jó munkájukkal, elsőként alakították át a tanácsadót Megyei Művelődési Központtá. Ennek az igazgatójává helyezték át Ivancsó Dénest, mely intézetbe a városi és járási művelődési központ is beolvadt. Az új működési szabályzat kerékkötője volt a munkának – főként gazdasági téren –, de ennek ellenére tudták tartani a munka színvonalát.

A munka mellett ismét tanulásba kezdett. Így elsőként végzte el a műszaki ismeretek és gyakorlatok tanári szakot Egerben, 1962-ben. Jól ismerte a levelező tanulás nehézségeit, az állandó utazgatások okozta idővesztéseket, ezért, hogy tanuló tanár kollégáin segítsen, lehetőséget teremtett a Művelődési Házban a konzultációk megszervezésére.

Egyúttal megbízást kapott 1963 és 1967 között, hogy a műszaki szakos levelező hallgatók konzultációját vezesse, valamint az elektrotechnikai műhelygyakorlatok anyagát oktassa. Az oktatás természetesen nem esett nehezebbre, mert diákkor-

rától foglalkozott magántanulók tanításával. Még a nyári szünetek nagy része is ezzel telt el. Az első ilyen fizetéséből vette első kerékpárját, melyet évtizedekig használt, bár hamarosan saját motorra is felülhetett. 1959-ben vásárolta első személygépkocsiját, azóta kis megszakításokkal folyamatosan volt autója egészen 2005-ig. Nyíregyházi munkahelyére is gépkocsival járt, szívesen vitte kollégáit is a megyében hivatalos látogatásokra.

Folyamatos tanulását, önképzését jelzi, hogy 1963-ban két évre beiratkozott a Népművelési Intézetbe, hogy a közművelődési szakmáról szerzett tudását is tovább gazdagítsa.

Lakást még mindig nem kapott Nyíregyházán. Kifogástalanul működött a Művelődési Központ, mégis érlelődött Ivancsó Dénesben az a gondolat, hogy nem vállalja tovább az intézmény vezetését. 1965-ben kérte áthelyezését, a Végrehajtó Bizottság azonban kérte, maradjon. A bizalomra megértéssel válaszolt, és várta, hogy végre lakáshoz jut Nyíregyházán. Gyermekai már középiskolába jártak, a bejárás nehézségeitől szerette volna óvni őket, illetve a lehetőségeket, mint zenetanulás, nyelvtanulás biztosítani akarta számukra. Hiába bizakodott, nem sikerült lakást kapnia. Természetesen gyermekeinek – kicsit nehezebben, de – biztosította a sokirányú ismeretszerzést.

1966 szeptemberében a Járási Művelődési Osztály vezetője felkérte a felnőttoktatás felügyeletére. Örömmel fogadta az alkalmat, így kérhette a szakfelügyelői munkába való visszahelyezését. A Megyei Művelődési Osztály vezetője nem akarta elengedni, de legalább az utód megkereséséig kérte türelemre. Nehéz volt azonban alkalmas utódot találni, egyébként a nagy felelősséget nem akarták vállalni a jelöltek.

Végül sikerült az áthelyezés, s mint felügyelő, visszakerült a Nyírpazonyi Általános Iskola állományába. Gyermekai már felnőttek, egyetemre kerültek, így nem volt fontos a nyíregyházi lakás sem. A községben továbbra is nagy szeretetnek, megbecsülésnek, tiszteletnek örvendett.

A felnőttoktatás a népművelő szívéhez is közel állt, hiszen maga is több dolgozók iskoláját vezetett. A felnőttoktatás területén vezető felügyelő lett, s elvállalta járási szinten a gyakorlati oktatás felügyeletét is. Sokféle megbízatása mellett még tanítást is vállalt a nyíregyházi Ke-

reszkedelmi és Vendéglátóipari Szakmunkásképzőben. S, hogy hű legyen önmagához, itt is bekapcsolódott a felnőttoktatásba.

A régi kirándulások nosztalgiájaként 1971-ben idegenvezetői tanfolyamot végzett, és hétvégeken az IBUSZ-TIT társas utak kísérője lett. Közel tíz évig végezte ezt a munkát; újra járta az országot, mint főhivatású népművelő korában. Sok olyan helyen megfordult, ahová magánemberként nem léphetett volna be. Széles látókörűségét, életszemléletét, értékítéletét mindezek befolyásolták. 1971-ben a „Szocialista Kultúráért” kitüntetést kapta.

Munkatársai szerették. Szívesen látták benne a felügyelőt, aki nem bírál, hanem segíteni akart. Derűlátásával, segítő szándékával kitűnő légkört teremtett maga körül. A tulajdonképpeni „örökmozgást” szervezete nem bírta, nem akarta, hogy egészségi állapota romoljon, így a szeretett munkáról, a felügyelőségről 1975 szeptemberében lemondott. Nem szívesen engedték el, de hajthatatlan volt. Megbecsülésük jeleként felügyelői pótlékát alapbéresítették, így személyi fizetése lett. Azért továbbra is igényelték nagy tudását, így másodállásban a Járási Tanácsban foglalkoztatták gazdasági felügyelőként, amely nem volt annyira megterhelő, mint az előző megbízatása. Gazdasági felügyelőként olyan nehéz problémákat is megoldott, mint a pedagógusok „nagy” fizetésrendezését.

1975-től a nyírpazonyi iskola gyermekvédelmi felelőse lett, valamint a községi társadalmi pártfogó teendőit is ellátta. A TIT 1977-ben ismerte el munkáját. 1980 decemberében megválasztották az orosi Vízmű-társulat elnökévé. Ezt a tisztséget hosszú évekig látta el, egészen a társulat munkájának befejezéséig. 1985-ben a társulati elnökök közül elsőként kapott „Kiváló munkáért” kitüntetést. 1982-ben a TIT tiszteletbeli tagjává választották.

1983. december 31-én nyugdíjba ment, miután negyven évet tanított. Pedagógusi munkájának elismeréseként nyugdíjazásakor „Úttörővezetői Érdemérmét” és „Pedagógus Szolgálati Érdemérmét” kapott. Nyugdíjasként még a nyírpazonyi Községi Tanács igazgatási főelőadójaként dolgozott. A Községi Tanácsnak három cikluson keresztül volt tagja, s ellátta az ügyrendi bizottság elnökének tisztét.

Tagja volt a Hazafias Népfront Községi Bizottságának; társadalmi munkájáért 1985-ben kapta

meg a HNF emlékplakettjét. Rengeteg társadalmi megbízatása, ezekben betöltött funkciói is bizonyítják, hogy tisztelték, becsülték, szerették és bíztak benne az emberek. A községben nincs olyan lakos, aki ne beszélne róla tisztelettel, nagyrabecsüléssel. Tanácsait örömmel, szívesen fogadták, s ő is – különösen mióta már hat unokája lett – szívesen, önzetlenül segített.

Nyugdíjasként sem hagyta abba a népművelést: idejének jelentős részét a népdalkör vezetésére, gondozására szentelte.

Ivancsó Dénes neve fogalommal lett. Gyakran jelent meg az iskolában és minden községi, megyei rendezvényen. Az iskolában egy-egy apró ötlettel, néha csak egy mosollyal öntött új hitet az éppen csüggedőkben.

„Rangja” az idők folyamán változott. Volt igazgató, felügyelő, tanár úr, majd első unokája iskolába kerülése után Czeglédy Pisti nagypapájaként emlegették a gyerekek. Ő erre is büszke volt, minthogy büszke lehetett szép családjára is. A „nagy családra”, hiszen minden tanítványát szinte gyermekeként szerette.

Büszke lehetett gyermekeire és azok családjaira. Nagyobb lánya pedagógus; tanár férjével Nyírpazonyban telepedett le. Fia mérnök; közgazdász feleségével Budapesten dolgozik és Piliscsabán él. Kisebb lánya mérnök, aki szintén mérnök férjével Kecskeméten él. Hat unokája született, minden családban kettő. Gyermekei és unokái is egyetemet végeztek, édesapjukhoz, nagyapjukhoz hasonlóan folyamatosan fejlesztik minden téren tudásukat, és sokféle tisztséget töltenek be különböző területen. Unokái, és azok házastársai között van villamosmérnök, pszichológus, orvos, bölcsész, művészettörténész, jogász, esztéta-műkritikus, közgazdász. Ha többségük nem is pedagógus, mégis a saját területükön – egyetemeken, főiskolákon – szívesen tanítanak, folyamatosan kamatoztatják az örökségül kapott pedagógusi talentumot. Jó példa volt előttük a család, amely összetartásból is kiváló, hiszen évente több alkalommal együtt töltenek mindannyian néhány napot. – Dédunokái születését már nem érte meg.

Ivancsó Dénes – a lehetőségekhez mérten feleségével együtt – aktívan kivette részét a község és a közeli Nyíregyháza fontosabb eseményeiből. Aktív tagja volt a Bessenyei Irodalmi Társaságnak, a Kodály Társaságnak, a Városvédő Egyesületnek.

2004. augusztus 20-án Nyírpazony község díszpolgára címet kapott. 2008 szeptemberétől pedig már vasdiplomás pedagógus lett.

2009. január 5-én halt meg a nyíregyházi kórházban, 86 évesen. Temetése a nyíregyházi köztemetőben volt 2009. január 12-én. Halála után szép megemlékező cikk jelent meg róla a megyei újságban.

Forások:

MATYASOVSZKI JÓZSEF: „Interjú. Beszélgetés Ivancsó Dénessel”, in Hangadó (2006) 14-16.

FÁBIÁN GYULA: „Nyugalomban a nyugtalan ember. »Mihálykának csizma kék...«, in Képes Újság (1989) 14-15.

Görög Katolikus Püspöki Levéltár, Nyíregyháza.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis graeci. rit. cath. Hajdudorogensis pro anno Domini 1948, Nyíregyháza 1948, 77.

SIVADÓ SÁNDOR: „Búcsú a kántortanító népművelőtől”, in Kelet-Magyarország 12 (2009) 6.

Ivancsó István

IVANCSÓ TIBORNÉ Hódi Mária Magdolna (Kunágota, 1927. március 30. – Nyíregyháza, 2004. február 5.): tanítónő.

Az Alföld déli részén született, de életének túlnyomó részét északkelet-magyarországi területen élte le. Kisiparoscsaládban látta meg a napvilágot. Szülei 1919. június 2-án kötöttek házasságot. Édesapja híres mészáros volt, édesanyja a

családi vállalkozásban segített neki. Az első világháború idején édesapja – bár mindvégig hadtápos volt, soha senkire nem fogott fegyvert – nagy hőstettet vitt végbe. Visszavonulás, illetve menekülés közben a csapat századosának mindkét lábát ellőtték, s rimázkodott, hogy „fiúk, ne hagyjatok itt”, de mindenki a saját életét mentette. Hódi Lajos viszont a hátára vette, s átúsztatta vele a Piave folyót. Hőstettéért vitézségi érmet és kardot kapott, de mást nem. Hét unokája sokszor hallgatta szájátva a történetet. Magáról a tényről pedig csupán a szülők házassági anyakönyvi kivonata tanúskodik, melyen (1928. július 23-áról) feliratként szerepel: „Vitézi előnév elnyerése céljából bélyegmentes”.

A családba született két leány – Emma és Mária Magdolna – kezdettől fogva magába szívtatta a becsületes kötelességteljesítés fontosságát. Igaz, hogy meglehetősen „nőuralom” volt otthon, mert az édesanyjával, Horváth Etelkával élt együtt a másik két férjhez nem ment leány, Matild és Margit is. A család vallásosságát mégis elsősorban az édesapa irányította. Amikor iskoláztatásra került a sor, a szülők nem haboztak felsőfokú tanulmányokra adni gyermekeiket. Emma postatiszt lett, Mária Magdolna pedig tanítónő.

Előbb azonban Hódi Mária Magdolna a szülőfalujában tanult. A tanítóképzőnek első két évfolyamát Nagyváradon végezte, majd a harmadiktól az ötödik évfolyamig a szegedi Róm. Kat. Leánylíceum és Népiskolai Tanítónőképző Intézetben tanult. A Miasszonyunkról Nevezett Iskolanővérek Intézetében az apácáktól tovább tanulta a becsületes kötelességteljesítést, valamint vallásosságában is tovább mélyült.

A Szegeden, 1947. június 16-án kelt tanítói oklevele hátoldalán külön feliratként szerepel a következő szöveg: „A jelen oklevél tulajdonosa zenei képessége, érdeklődése és ügyessége alapján az énekórák teljes óraszámában való ellátására alkalmas”.

Hódi Mária Magdolna első tanítói munkahelye a dombiratosi állami általános iskola lett. Itt 1948. március 1-től szeptember 1-ig volt alkalmazásban helyettes tanítóként. Majd következett a Battonya-Tompapuszta-Nagymajori Állami Általános Iskola 1948-tól 1950-ig. Itt is helyettes tanítói minőségben kezdte a munkáját, a 2. fizetési fokozatnak megfelelő fizetéssel és lakáspénzzel. Ehhez a Magyar Köztársaságra való esküt – a fogadalmi okmány alapján –

szeptember 1-jén tette le Battonyán. Aztán Ortutay Gyula vallás- és közoktatási miniszter a tanév végén „az állami általános iskolai tanítók létszámába általános iskolai tanítóvá” nevezte ki. Ehhez 1949. május 16-án ismét letette a „szolgálati esküt”. Aztán 1949. december 31-én már újabb esküt kellett tennie, immár a Magyar Népköztársaság alkotmányára, s az „Isten engem úgy segítjen” záradék nélkül.

Természetesen, ő nemcsak a különböző eskük miatt igyekezett becsületesen helytállni és igazi pedagógusként tevékenykedni, hanem a mély hite miatt is. A „nehéz időkben” is megtette, hogy minden nap – tehát hétköznapiokon is – bejárt Tompapusztáról a battonyai templomba, hogy részt vegyen a szentmisén. Más lehetőség nem lévén, kevés pénzéből kerékpárt vásárolt, s bármilyen is volt az időjárás, nem mulasztotta el, hogy naponta templomba menjen.

Így nem kell meglepőnek tekinteni, hogy házastársa Ivancsó Tibor görög katolikus tanulmányvégzett papnövendék lett, akihez rövid egy éves ismeretség után, 1950. július 25-én ment férjhez. Annál meglepőbb volt viszont a tény Kunágota római katolikus lakosai számára, akik szinte megbotránkozva akarták lebeszélni a Hódi családot a házasságról, mert nem volt ismeretük arról, hogy a görög katolikusok a papszentelés előtt házasodhatnak, nem kötelező náluk a papi nőtlenség. Mindenesetre, a házasság nagy változásokat hozott Mária Magdolna életében.

Immár Ivancsó Tibornéként férjével együtt az ő első szolgálati helyére, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kenézlőre költöztek. Itt azonban nem folytathatta tanítói munkáját. A fennálló rendszer nem engedte, hogy „osztályidegen” nevelje a gyermekeket, oktassa a tanulókat. Márpedig őt papnéként így tartották nyilván. Kenézlőn született első kislányuk, aki épp csak megérte a reggelt. Orvosi ellátás nem volt, a szülők aggódva várták a reggelt, hogy a mentőt hívhassák, vagy kórházba vihessék a koraszülöttet. Addig is forró vízzel töltött befőttes üvegekkel rakták körül a pólyás babát, hogy valamelyest pótolják az inkubátort. De nem lehetett segíteni.

Egy év után továbbköltöztek Nyírturára, ahol viszont a további gyermekek következtek. Egyelőre csak négy, de szoros egymásutánban. Így a fiatal tanítónő gondolni sem tudott arra, hogy

tanítói állást vállaljon. Viszont pedagógusi vénája és lelki beállítottsága továbbra is sarkallta: papnéként talán még több gyermeket tudott nevelni, több szülővel tudott találkozni, mint ha az iskolához lett volna kötve. Mégis folyamatosan vágyott a tanításra. Meg az immár nagy család fenntartásához is hozzá kívánt járulni, ugyanis a papi „fizetésből” elég szűkösen lehetett megélni.

Erőlködését siker koronázta: 1957. augusztus 15-én munkaszerződést kötött vele a megyei tanács Művelődési Osztálya, s így „általános iskolai nevelő” lehetett. Nagy lelkesedéssel látott neki a tanításnak. Amikor igent mondott a vőlegényének, hogy életreszóló közösséget vállal vele, talán nem is gondolta, milyen nagy pedagógusfamíliába került bele. Férje felmenői 1750-ig visszamenően tanítók voltak. Így a másik oldalról is megkapta a támogatást a munkájához. Ismét nem az 1957. október 5-én letett állami eskü motiválta, hogy jó tanító legyen, hanem lelkiismeretes elkötelezettsége. Nem csupán szavaival tanította ezt, hanem elsősorban példás életével, tevékenységével. Ízig-vérig pedagógus volt. A nyírturai munkaszerződés határozatlan időre szólt. Ám ismét közbeszólt „az élet”. Csak egy félévet taníthatott az iskolában.

Férjét ugyanis 1958 februárjában a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Komlós-kára helyezték. Ebben a megyében ismét nem taníthatott. Számítalan próbálkozását nem koronázta siker. Minden esztendőben beadta a kérvényét, hogy alkalmazzák a komlós-kai általános iskolában. A nyolc osztályra két állandó tanerő jutott a faluban, a tanítói házaspár. S melléjük mindig felvettek általában egy, de olykor két másik tanítót. Ők rendszerint képesítés nélküliek voltak, akik éppen leérettségiztek, s nem jutottak be a főiskolára. Nos, ilyen személyeket alkalmazott az iskola, pontosabban a járási és megyei vezetés. Bár Ivancsó Tiborné – tanítói képesítéssel – minden esztendőben időben beadta az alkalmazása iránti kérelmet, addig nem kapott választ, amíg valahonnan nem sikerült „toborozni” egy képesítés nélküli tanítót. Amikor azt kinevezték, akkor küldték meg neki a választ, hogy „hely hiányában” nem tudják alkalmazni.

Ez nem törte le, csak elszomorította. Így is a falu tanító nénije volt, akihez minden elintézni-valóval lehetett fordulni. Számítalan kérvényt írt

meg az embereknek, megszámlálhatatlan tanácsot adott. Sok-sok gyermeket tanított, ha nem is iskolai rendszerben, még csak nem is korrepetitorként, de szinte soha nem volt olyan nap, hogy a parókia ne zsibongott volna a gyermekektől. Komlósán még két saját gyermek is született a családba, így immár hat gyermek vette körül a tanítónő édesanyját. Az ő barátaiktól is sokszor számon kérte a leckét. A legkevesebb az volt, hogy megkérdezte, készen van-e mindenkinek a házi feladata. De gyakran leültette számolni és főleg olvasni a kis barátokat. Szinte közhelyszerű, de mégis valóságos megállapítás, hogy életünkben a család az elsődleges nevelő. Ivancsó Tiborné számára a hat saját gyermek felnevelése, életbe való elindítása már önmagában is komoly pedagógusi feladat volt. S íme, mindegyikük megállta a helyét az életben. Diplomások lettek, többen nem is csak egy diplomával rendelkeznek. Tibor állatorvos, István pap, teológiai tanár, rektor, Magdolna gyógyszerész-asszisztens, József gépészmérnök, Etelka mérnök, tanár, Sándor pap. Így a családban – valamilyen formában – legalább hárman viszik tovább a pedagógusi vonalat is.

A hat gyermek taníttatása igen nagy anyagi terhet rótt a piciny faluban, szegény emberek között élő családra. Az édesanya ezért is szeretett volna tanítani. Miután nem kapott kinevezést, a tsz-irodán, majd a faluba kihelyezett izzógyár-részlegben vállalt egy rövid időre munkát. De vonzották a gyermekek. Így amikor beindult az óvoda, oda jelentkezett, s szerencsére fel is vették. Így tehát újra az eredeti hivatása szerint dolgozhatott.

A rendszerváltozásig kellett várnia, hogy megszűnjön a negatív diszkrimináció, és papnéként újra általános iskolában taníthasson. Igaz, ekkor is csak nevelőtanárként, de a komlóscai, majd a körzetesítés miatt az erdőhorváti általános iskolában kapott állást.

Szomorúsággal töltötte el, hogy amikor elérte a nyugdíjas korhatárt, nem sikerült összegyűjtenie annyi munkában töltött évet, hogy nyugdíjat kaphasson. Neki, aki életét a gyermekek tanításának, nevelésének akarta szentelni eredeti hivatása szerint. Aki ezt a nagyszerű feladatot végezte volna egész aktív idejében. Aki csak a pap férje miatt került hátrányos megkülönböztetésbe. Aki hat gyermeket nevelt fel, indított el a becsületes életbe, s tett a társadalom hasznos tagjává. Meg is írta az oktatási miniszternek, aki személyes levélben válaszolt neki: „Értesítem, hogy a Minisztertanács által létrehozott Rehabilitációs Bizottság megtárgyalta az Önt ért sérelmeket. A méltánytalan és igazságtalan intézkedésekért megkövetjük Önt. Tájékoztatom arról is, hogy a jelenlegi jogszabályok nem teszik lehetővé, hogy a sérelem következtében kiesett, vagy nem a képzettségének megfelelő munkakörben eltöltött időt nyugdíja megállapításánál az Ön javára vegyék figyelembe”. A miniszteri bocsánatkérés mellett csak „kivételes nyugellátás” megállapítására lett lehetőség. Nyugdíjas éveit Szerencsen, majd Nyíregyházán töltötte férjével. A kis falvakban leélt évek aláásták az egészségét. Legyengítette szervezetét a sok, lábon kihordott tüdőgyulladás. Orvos nem volt Komlósán, sok gyermekétől pedig nem mehetett kórházba. De soha nem panaszkodott. Sőt, igen nagy öröme telt hat egészséges gyermekében és huszonhét unokájában.

Ivancsó Tiborné Nyíregyházán, 2004. február 5-én távozott az örök életbe. Dr. Keresztes Szilárd püspök temette, s búcsúzó beszédében kiemelte hivatásának szépségét, többek között ezt mondván: „Szolgálatában úgy áldozta fel magát, hogy a hivatást, amit Istentől kapott, hogy édesanya és papné legyen, a hivatást úgy vállalta, hogy az elborította, felemésztette és átalakította az egész életét”.

Ivancsó István

K

KÁDÁR ZOLTÁN dr. (Sepsziszentgyörgy, 1915. júl. 24. – Budapest, 2003. márc. 17.): művészettörténész, egyetemi tanár.

Édesapja Kádár Károly agrárszakember, gazdasztízként dolgozott több szolgálati helyen. Édesanyja árkosi Barabás Lenke okleveles tanítónő volt, akinek a művészetek és történelem iránti érdeklődése már gyermekkorában nagy hatással volt egyetlen fiára, akit anyai nagyapja, árkosi Barabás Sándor, Sepsziszentgyörgy köztisztvisletben álló orvosa korán bevont természettudományos kutatásaiba. A nagyapa zoológiai gyűjteménye és megfigyelései nem maradtak hatástalanok, és szinte egy életre meghatározták a korához képest komoly, érett gondolkodású unoka pályáját. Apai nagyapját Békés megyében híres állatgyógyítóként tartották számon. Háziállatok számára készített gyógyszerét, az

un. „Kádár port” még a XX. század első felében is eredménnyel alkalmazták

Trianon után családjá a Csonka-Magyarországra telepedett át, iskoláit Szolnokon végezte. Maradandó élményként emlegette, hogy diák korában kapta meg a Brehm-féle nagy képes állatvilág köteteit, amelyekből nemcsak tárgyi ismereteit bővítette, hanem az illusztrációk is bűvöletbe ejtették.

1933-ban a szolnoki Versey Gimnáziumban tett érettségit, majd Budapesten a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsész Karán folytatta tanulmányait. A szabad bölcsészek útját járta: történeti és művészettörténeti előadásokat hallgatott, botanikai és zoológiai stúdiumokat folytatott, könyvtárakban bűvárkodott és a múzeumi gyűjteményeket tanulmányozta. Megbecsüléssel emlegette egykori professzorait: Zimmermann Ágostont, Paál Árpádot, Dudich Endrét, Gerevich Tibort.

Gimnáziumi éveiben és egyetemi hallgatóként is arra törekedett, hogy a latin és görög nyelv ismerete mellett az őt érdeklő szakirodalmat eredetiben olvashassa németül, franciául, olaszul. Rendkívüli tehetségét és szorgalmát tanárai nagyra értékelték s hozzásegítették ahhoz, hogy 1936. májusától a Magyar Nemzeti Múzeum próbaszolgálatos tisztviselőként alkalmazza. Ilyen beosztásban tehetett első tanulmányútját Rómába, 1937-ben, majd a következő évben újra alkalma nyílt a római könyvtárakban, múzeumokban való kutatómunka folytatására, aminek eredményeképpen 1939. decemberében summa cum laude minősítéssel megvédte doktori értekezését Gerevich professzornál. Ekkor már a Nemzeti Múzeum ösztöndíjas munkatársa volt, s a múzeumi vezetés támogatásával indulhatott 1939. szilveszterén Borsáni Károly ókor-

történész és Patay Mihály festőművész társaságában „hátizsákos felszereléssel” afrikai tanulmányútra. Az út közben érintett Castello mozaik múzeumának megtekintése felkeltette érdeklődését az ókori állatábrázolások iránt, munkásságában utóbb jelentős szerepet kapott ez a téma. A Szahara állatvilágának sorsáról később Udvardy Miklóssal írt könyve kéziratban maradt.

A II. világháború idején a külföldi tanulmányutak lehetősége beszűkült. Katonakötelesként behívót kapott, de múzeumi előjáróinak köszönhetően sikerült felmentést kapnia.

Tanári státusba 1944. februárjában az Iparművészeti Főiskolán jutott, ahol az intézményben működő művésztanárokkal és a művészi pályára készülő hallgatókkal kötött ismeretségei, barátságai alapozták meg a kortárs képző- és iparművészekkel foglalkozó munkásságát.

Az 1946/47-es tanévben került kapcsolatba a Debreceni Tudományegyetemmel, ahová 1947 májusában nyújtotta be magántanári habilitációs kérelmét. Sikeres kollokviuma, valamint a klasszikus és keresztény római művészetről tartott próbaelőadása után egyetemi magántanári címet szerzett. A kiváló felkészültségű fiatal magántanár Járdányi Paulovics István professzor kezdeményezésére 1948. májusában az egyetem Ókortörténeti és Régészeti Tanszékére kapott intézeti tanári kinevezést. Az 1948/49-es tanévtől nemcsak a tanszék oktató munkájában, hanem a város kulturális életében is aktívan részt vett. Magas, vékony, kissé groteszk alakja hamar ismertté vált a művészetek iránt érdeklődők körében. Az 1950-es évek elejétől a képzőművészeti szabadiskola, majd a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat rendszeres előadója volt. Idősek és fiatalok sokasága töltötte meg a Déri Múzeum előadótermét vetített képes előadásai alkalmával. Mind egyetemi előadásai, mind ismeretterjesztő előadásai lebilincselőek voltak, akárcsak tárlat megnyitói. Egyaránt otthonos volt az ókori magas kultúrák világában, a reneszánsz és barokk kor európai művészetében a keleti világ nagy alkotásai és a hazai művészettörténet valamennyi területén.

A Kossuth Lajos Tudományegyetemen Járdányi professzor halála után, 1952-től az Ókortörténeti Tanszék vezetője lett. Előadásain az ókori Kelet, Egyiptom, Görögország, az antik Róma és a provinciák történetét adta elő. Nem volt szokása katalógust tartani, nem kérte számon a

hiányzásokat, de a hallgatóság körében gyorsan elterjedt, hogy magának árt, aki érdekfeszítő előadásairól lemarad, hiszen az akkoriban használatos Gyakov-Nyikolszkij féle szovjet tankönyv nem pótolta, nyomába sem léphetett Kádár Zoltán előadásainak. Vizsgáztatóként türelmes, jóindulatú volt. Nem osztogatta a kiváló minősítést, de az elégtelen osztályzatot sem.

1958-ban kandidátusi fokozatot szerzett „Savariai szobrászat a principátus idején, különös tekintettel ikonográfiai vonatkozásaira” című disszertációjában addigi kutatási eredményeit összegezte.

Tanítványai tudományos érdeklődésének felkeltésére különös gondja volt, de nem teremthetett iskolát maga körül, mert egy érthetetlen miniszteri rendelettel „népgazdasági érdekből” 1959-ben áthelyezték a Klasszika-Filológiai Tanszék-re. Bár sérelmezte ezt az eljárást, utóbb kiderült, hogy a tanszék régi vágású professzora, Gaál László mellett új feladatkörével sikeresen össze lehet egyeztetni tudományos tevékenységét. Éveken át lényegében ketten látták el az újra induló latin szakon a hallgatók képzésének érdemi munkáját. Nemcsak a tudományterült szakelőadásait tartotta, hanem a nyelvi képzésbe is bekapcsolódott: olasz nyelvórákat hirdetett, amelyen főleg nyelvszakosok és a művészetek iránt érdeklődő hallgatók vettek részt. Továbbra is ő volt az egyetemen a művészettörténet előadója. Ezt a bölcsészek számára ajánlott és vonzó tárgyat a Természettudományi Karról, sőt az Orvosi Egyetemről is többen látogatták, Előadásait rendszeresen vetített képekkel színesítette. Mindig akadt a hallgatóság soraiban, aki vállalkozott a vetítógép működtetésére, mert ő még ennek az egyszerű technikai eszköznek a kezelésétől is idegenkedett. Sokkal szívesebben mutatta az érdeklődők szűkebb körének az igényesen illusztrált képzőművészeti albumokat, művészettörténeti könyveket.

Erős orgánuma, jellegzetes hanghordozása egyaránt betöltötte a nagy előadó termeket, tanári szobáját, az egyetem tágas folyosóit, vagy a menza tanári ebédlőjét. Barátságos ember volt. Intézeti estek szívesen látott vendége, aki maga is jót nevetett, amikor hamisítatlan diákhumorról valaki így jellemezte: „ahová én bemegyek, oda be van menve.” Nem csak a hallgatóság, hanem a tudást és humán értékeket tisztelő kollegái körében is népszerű volt. Ő maga is szám-

talán példáját adta az irántuk érzett nagyrabecsülésének. Hivatalos elismerésben nem sok része volt, hiszen közismert konzervatív értékrendje, hitbéli meggyőződése a Kádár-korszakban nemkívánatosnak minősült. Aktív oktatóként nem kapta meg az egyetemi tanári címet, nyugdíjazásáig ő maradt az „örökös docens”. A rendszerváltozás után változott a helyzet, szakmai elismerésben is részesült: megkapta az Ipolyi Arnold illetve Zsámboky János emlékére alapított díjakat.

Kétlaki életmódja miatt aktív tanársága idején nem vállalt részt azokban a társadalmi munkákban, amelyek a ranglétrán való előbbre jutást elősegítették. Hetente járt le Budapestről, ahol édesanyjával élt a Szentkirályi utcában lévő lakásukban. A régi polgári miliő rekvizitumai között a tudós és műgyűjtő érdeklődését, kedvtelését példázta a sok-sok könyv, grafika, metszet, festmény, a kínai és japán művészet finom darabjai, lepke-preparátumok.

1975-ben vonult nyugdíjba, de nem szakadtak meg kapcsolatai az egyetemmel. Meghívott tanárként még hosszú éveken át órákat tartott, rendszeres előadója volt a Nyári Egyetemnek, doktoranduszokkal foglalkozott.

Tudományos munkássága a nyugdíjazása utáni közel harminc esztendőben teljesedett ki. Huszonöt könyvének döntő hányadát ezekben az években írta. Akadémiai doktori címet szerzett, ezután lett az egyetem címzetes egyetemi tanára.

Munkájában örömet lelte, szeretett tanítani, előadásokat tartani itthon és külföldön, laikus érdeklődők előtt vagy szakmai körökben. Élvezte a kutatómunkát, az adatgyűjtést, szellemi kalandként élte meg az összefüggések felismerését. Életelve volt, hogy aki nem dolgozik állandóan, nem foglalkoztatja az agyát, elveszti a munka ritmusát, memóriája felmondja a szolgálatot. Ő valóban a munkának élt, családot nem alapított, de idős korában feleségül vette kedves barátja és tudós kollégája, Udvardy Miklós testvérét a rendkívül művelt és finom lelkű tanárnőt, Udvardy Ágneszt, akihez több évtizedes őszinte szeretettel és tisztelettel ragaszkodott.

Igazat adhatunk annak a véleménynek, amely szerint halálával az utolsó magyar polihisztor távozott az élők sorából.

Források: Havas László: Zoltán Kádár septuagénaire. – Nagy Márta: Ausgewählte Biblio-

graphie von Zoltán Kádár. In Acta Classica. Univ. Sci. Debreceniensis. XXII. 1986. 7-20. l.

Mudrák József: Magántanárok a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán. In Könyv és Könyvtár, XXVII. 2006. 269-272.l.

Portréfilm Kádár Zoltánról, Milléniumi mesék, 2000. /Duna TV/

Személyes emlékek.

Korompai Gáborné

KÁDÁR ZSOMBOR (Barót, 1923. 07. 31. – Marosvásárhely, 2008.): erdőmérnök, tanár.

Kádár Zsombor így emlékezik vissza gyermekkorára:

(Ajtai László riportjából idézek): „Apám 1922 és 1943 között kórházorvos volt Baróton. Előfordult, hogy éjszaka szülést kellett levezetnie. Hol? Rendszerint a konyhai nagyszalon. Megesett, hogy az anyaméhben rendellenesen elhelyezkedő magzat miatt hajnalig, reggelig harcolt az életért. S e dolga végeztével nem hajtotta le pihenésre a fejét, mert már tizenvalahány beteg várta a kórtermekben. Küzdelmes élet tanúja lehettem már gyermekkoromban, ami később pályafutásomra is kihatott.

A négy elemi még Baróton jártam ki egy osztatlan román tannyelvű osztályban, a gimnáziumot szintén román nyelven Segesváron,- folytatja a visszaemlékezést. Harminckilenc őszén már állott a diktatúra.

A két világháború között egész Romániában mindössze a francia mintára, Scoala Poli-

technica-nak nevezett bukaresti műegyetemen folyt erdőmérnök-képzés, ahol a Trianon utáni 22 év alatt csupán egy magyar fiatal tudott erdőmérnöki diplomát szerezni. Pedig sok tehetséges ifjú orientálódott e szakma felé. Ezért 1946 és 1955 között a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem soproni Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Karán szereztek többen Erdélyből egyetemi oklevelet. Kádár Zsombort a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetemhez fűződő szakmai kapcsolataért a Pro Universitate Soproniensi feliratú bronzéremmel tüntették ki, kiemelkedő erdészeti szakírói tevékenységéért. Vele egy időben még 16 erdélyi származású fiatal diplomázik. Kádár Zsombornak több kitüntetése is van, többek között egy bőrkötésű diploma, a következő szöveggel: ”50 éven át kifejtett értékes szakmai tevékenységét elismerjük. Ennek bizonyságául állítottuk ki ezt az Aranyoklevelet, melyet a soproni egyetem pecsétjével és aláírásunkkal hitelesítünk”

A tehetséges ifjú tehát a szakma elkötelezettje. Ami a szerencsét illeti, hát szerencsésen hazajött tanárkodni a kézdivásárhelyi erdészeti középiskolába.

Ezekről az időkről, amikor un. pedagógusi pályafutását megkezdte, így emlékezik: „Olyan lakást kaptam, hogy nem volt benne víz, nem volt árnyékszék, a pincében meg patkányok járkáltak. Egy gazdag örmény házának a közepét adták ki ide, hét közös ajtó vett körül, így hát ott sem társas, sem társasági életet nem lehetett élni, mert minden szavamat hallották és én is őket. De az időt valamivel el kellett tölteni. Nekifogtam hát, és valamennyi tantárgy tananyagát legépeltem. Egyszer lejött Bukarestből egy inspektor és azt mondta, mindenki hozza be az iskolába, mert látni szeretné, hogy miből tanítunk. Két nagy, degeszre tömött táskával állítottam be hozzá, nem kis meglepetésére”.

Én, mint volt tanítványa, állítom, pedagógiailag a mérnökstanárok közül a legfelkészültebb volt. Ma is őrzöm, a Földmérés című gépelt jegyzetét, melyet jómagam is legépeltem, és majdani pedagógusi pályafutásom során sikeresen fel is használtam. De ha már megemlítettem valamikori mérnökstanár kollégáit, hadd soroljam fel őket név és rang szerint, hisz fémjelzés arra az iskolára, ahol kezdte pedagógiai pályafutását. Rangot, minőséget jelent az az oktatói közösség, amely az 1948 utáni un. tanügyi reform

után, a kézdivásárhely-kantai gimnázium egyházi fennhatóság utáni kivonása után, az elméleti képzés mellett a szakirányú képesítést biztosító műszaki oktatók jelenlétére utal. Elhunyt mérnök tanáraink emlékezetére az 1943-ban megjelent Erdészeti zsebnaptárból idézek: vitéz Bakóczy Károly magyar királyi erdőtanácsos Magyar Királyi Erdőigazgatóság, Csíkszereda.; Nagy György magyar királyi főerdőmérnök (iskolaigazgató), Magyar Királyi Erdőfelügyelőség Sepsiszentgyörgy, Szóts Ernő magyar királyi főerdőmérnök, Magyar Királyi Erdőfelügyelőség Kovászna kirendeltség. Nyugdíjas korukban vállalták fel az iskolánkban az oktatói tevékenységet, amit soha az életükben addig nem folytattak. Mi jó szívvel emlékezünk rájuk. Emlékük legyen áldott, pihenésük nyugodalmas. Nos ilyen szakmai környezetben vállalta fel Kádár Zsombor az igényes szakmai képzést és szakmai-irodalmi utánpótlást.

Ideíratom *dr. Tompa Károlynak*, a Kádár Zsombor tudományos munkásságát értékelő írását.

„Erdőmérnöki diplomáját Sopronban 1947-ben szerezte meg. Utána két évig gyakornok volt a zalaegerszegi erdőigazgatóságon. 1948 végén tért haza szülőföldjére, ahol 1948-1955 között szaktanár volt. Volt tervezőmérnök, majd állami munkafelügyelő. 1983-ban vonult nyugdíjba. Első könyvét 1954-ben a Mezőgazdasági és Erdészeti Kiadó adta ki Bukarestben. Kiemelkedő részt vállalt, majdnem egyedül a romániai magyar erdészeti és munkavédelmi irodalom megeremtésében. Tanulmányai elsősorban az erdészeti szállítás köréből a Revista Pădurilor hasábjain és az Institutul de Documentare Technică külön kiadványaiban jelennek meg. A 60-as években számos erdészeti, faipari és munkavédelmi népszerűsítő cikkét közölte a marosvásárhelyi Vörös Zászló. Megszervezte és irányította a kétkötetes Erdészeti Zsebkönyv (1958, 1959.) összeállítását és kiadását, melynek hét fejezetét maga írta. A Dicționar forestier poliglot munkatársa 1965-ben. Évtizedekig foglalkozott a székelyföldi erdészeti- és faipar történeti kutatásokkal. Összeállította a Keleti Kárpátok belső hajlata erdőgazdálkodásának egykori és mai szókincsét. Az 1989-es decemberi fordulat után, számos erdészettörténeti írása jelent meg a Népújság, Romániai Magyar Szó, Háromszék, Székelység stb. hasábjain.

Újításai közül az Előregyártott vasbetonelemek alkalmazása az erdei gépkicsiutak kishidainál címűt az Erdőgazdasági Minisztérium 1965-ben országos díjjal tüntette ki. Kádár Zsombor négy évtizede vállalja Erdélyben az erdészeti oktatást magyar szóval, és dolgozik ma is Marosvásárhelyen, főleg erdészettörténeti munkaterületen (írta az Erdészeti Lapok, CXXVII.évf.10.sz. 1993 októberében). Azóta több szakirodalmi kötete és tanulmánya jelent meg.”

Ugyanott, írja a szerző, az Erdészeti és Faipari Egyetem (EFE) Soproni Egyetem c. újságjának A helyzet című melléklet szerkesztősége tervbe vette az eddigi magyar erdészeti irodalomban egyedülálló A Székelyföld erdészeti- és faipari történetének időrendi áttekintése 1210 és 1914 között c. hézagpótló művét. Ezt a művét a szerző nemcsak erdészeknek szánta, hanem a téma iránt érdeklődő nagyközönségnek is.

Írását így zárja a szerző: „Kádár Zsombor – a hazaiakat is beleszámítva – az egyik legtermékenyebb magyar erdészeti szakíró. Csodálatos akaratereje, kiemelkedő szakmai felkészültsége, aszkétizmusa talán Kőrösi Csoma Sándoréhoz hasonlítható legjobban. Amikor mi, a többi erdőmérnök-hallgató, évfolyamtársai a negyvenes évek elején a fűtetlen soproni Erdélyi Diákotthonból valamelyik melegebb kamarába menekültünk, hogy meg ne fagyjunk, ő több pokrócba burkolózva szakadatlanul tanult a Mátyás király utcai fagyos hajlékban, ahova télvíz idején a szél befújta a havat – és rendre tette le vizsgáit, mindig időben.”

Sylvester Lajos, aki a kezdeti időszakban volt erdésztnövendéke, így emlékezik: „Kádár Zsombor mérnök-tanár, többkönyves illusztris szakíró, akinek az erdészettel együtt szakmája a magyar művelődés és kultúra is. Ezzel nem csekély megilletődést váltott ki most is. Bevett szokás szerint ugyanis a diákok szokták megajándékozni egykori tanáraikat apró emlékeztető kedvességekkel, ebben az esetben pedig a nyolcvanéves Kádár Zsombor azt írja meghívó levelükre: „Mondókámnak neheze most jön, Negyvenhét éves szak-és szótárírói –majdnem folyamatos- tevékenységemnek nyakamra maradt az Erdő és nyelv c. 639 oldalas kötetemből 8, a Székelyföldi erdészeti arcképcsarnok c. munkámból 12 darab, a Székelyföldi erdészeti arcképcsarnok c. munkámból 12 darab. A kutyának sem kell, még ingyen sem. Egy kollé-

gámnak mind ajánlottam a vastagabból egy példányt. Azt válaszolta: elfogadom, de egy feltétellel: ha az én kéziratom kiadását elintézed. Hiába írta meg Sylvester Lajos a Háromszék 2002. március 2-i számában dörgedelmes cikket, hogy aki nem olvassa Kádár Zsombor könyvét, az legfeljebb favágó, de nem erdész, semmi mozgás. Elcipelném a 20 kiadványt, de kinek dedikáljam, kinek adjam oda?”

Veres Pál egykori diákja, az erdész vendiák találkozójának egyik szervezője azért utazott le hozzám Szentkatolnáról, hogy beszéljünk meg, úgy is, mint egykori erdésztnövendékek (négy hónapig, amíg rossz származásom miatt el nem tanácsoltak, magam is voltam erdésztnövendék) s egyeztetnők meg, hogyan lehetne megköszönni Kádár Zsombor mérnök-tanár úrnak ezt a kedvességet, s letörölni valamennyit abból az arcpírító szégyenből, hogy valóban kiváló szakkönyvek, a kutyának sem kellenek. Annál is inkább, mert amint Veres Pali a meghívóban írta: félve tiszteltük és szeretve féltük a tanár urat. Pali és megajándékozott osztálytársai a találkozóra való feliratkozás sorrendjében kapták a könyveket, mert mindenikük számára nem jutott, szóval a kézdivásárhelyi erdészeti iskola vendiákjai úgy vélték, a lapban kellene hírül adni, s nyilvánosság előtt is megköszönni, hogy az iskola befejezése után is folyamatosan tanítottak, de ők nem voltak jelen minden órán. Lám, ezeket a könyveket még a szakmabeliek sem ismerik.

Kádár Zsombor tanár úr tehát újra beültetett egy csemetekertet. Kötete belső címlapjára elegáns lapot nyomtatott. „Kedves egykori tanítványaimnak...” – indítja a sort, de előlött felkelt, mint a nap, egy másik szöveg is, Áprily Lajos Biztatás fiatal fenyőknek című versének mottóként kiemelt szakasza:

Szemközt a bokros oldalon /hetekig szólt a hangeszék /falusi leányok és legények /dalolva ástak gödröket /sok ezer fenyő-csemetének.

Erről van szó. Kádár Zsombor tanár úr nyolcvanévesen is ültet. A verssel az előderengő diákkor hangulati-tartalmi elemeit is idézi, de ő is szeretve félti ma is tanítványait: ne szoknának le a betűről, az erdő, az ember tiszteletéről.”

Az ötvenéves érettségi találkozójának szervezése kapcsán, kedves évfolyamtársammal együtt élénk levelezésbe kerültünk a tanár úrral. Meg is ígérte, hogy eljön, részt vesz ezen a szép, számunkra magasztos ünnepen. A kikötése csu-

pán az volt, mennék utána Marosvásárhelyre személygépkocsival, mert sem a vonatos, sem a buszos utazást, korára való tekintettel nem meri vállalni. Személyesen utána menve órákig tartó beszélgetésekbe merültünk, persze a szóvivő a tanár úr volt. Beszámolt szakírói tevékenységéről, és iskolai emlékeiről. A találkozón tartott ünnepi megemlékezése végeredményben az iskolai oktató tevékenységére utalt, beszámolva sok mindenről. Köszöntöttem az osztályfőnöki órán (részlet):

„Öröm volt ennek a találkozásnak a szervezése. Öröm volt, sokszoros öröm. A legfontosabbal kezdem. Itt van közöttünk szeretett tanárunk, osztályfőnökünk, Kádár Zsombor mérnök-tanár. Olyan híreket hallottunk, hogy már nem tud részt venni ezeken a találkozókön, a múlt évben sem volt. Íme, itt van közöttünk! Többszöri levélváltás után vállalta, hogy köztünk lehessen. Isten hozta, tanár úr!

Osztályfőnök urunknak köszönöm a meleg, humoros üdvözlő szavait és gratulálok a szellemes élmény-visszaemlékezéseihez. A tanár úr nemcsak a szakirodalom művelője, de irodalmi beállítottságú is. Sőt, ennél többet is mondhatok, egyik pedagógusi mintaképem, ahogyan az óráit megszervezte, ahogy az óráit szakszerűen előkészítette, ahogy az iskola oktatási szemléltető anyagát megteremtette, a semmiből. Tegnap hosszasan elbeszélgettünk, illetve hallgattam széleskörű tevékenységéről beszámolóját, melyet hangrögzítőn gondosan megörökítettem. Talán helyénvaló, ha az osztályfőnök elhangzott szövegét itt mellékeljük. Kádár Zsombor ünnepköszöntő beszámolója következik:

– Szeretettel köszöntöm az egykori kézdivásárhelyi Erdészeti Műszaki Középiskola 1954-ben végzett tanítványait, 50 éves találkozásuk alkalmából. Kedves Barátaim, és volt tanítványaim. Szíves meghívásoknak eleget téve ismét eljöttem ahhoz az iskolához, ahol 1948. november elején, átlépve annak küszöbét, oktattam legjobb tudásom szerint az erdészeti tudományokat 1954. március közepéig, amikor Szóts Ernő erdőmérnökkel kicseréltük munkahelyünket. Én itt hagytam mintegy 470 falitáblát, számos különféle szemléltető anyagot, rügy-, kéreg-, maggyűjtemény, melyeket irányításom mellett diákjaim készítették el a folyosók falait mindezekkel feldíszítve. Az iskola udvarán áll az általunk létesített fasor, annak végé-

ben a csemetekert. Ezek mind igazolták az iskola jó hírét, azt, hogy itt szakszerű oktatás folyik. Sajnos mindez nem sokáig tartott, és 1955-ben a hatalom országos szinten felszámolta a műszaki középiskolákat. Folytatni szeretném mondanivalómat Szócs Géának, és Veres Józsefnek, e találkozó főszervezőinek 2004. március 12-én hozzám írt levele alábbi bekezdésével: célunk az iskola történetét bemutató tanulmányt megjelentetni. Csak dicsérő szavakkal szólhatok dr. Szócs Géa elhatározásáról. Tudom, tapasztaltam, mit jelent a múltat kutatni. Őrzöm azt az első jegyzetfüzetemet, amelynek első lapján ez a beírásom áll: – Gyergyó-szentmiklósi Múzeum 1974. június 29.

Ekkor jelentkeztem Tarisznyás Mártonnál, ki életének rövid 53 éve alatt rendíthetetlen szorgalommal és szerénységgel gyűjtötte Gyergyó történeti néprajza című kötetéhez az anyagot, miközben megalkotta azt a művelődési intézményt, mely nevét viseli. De őrzöm azt az emlékemet is, amikor népies szóhasználat szerint csutakvizsgát tartottam egy kitermelt erdőben, és egy földim kijavított: az nem fajk, amit mond, hanem félingelés. Nem vitatkoztam a székellyel, de beírtam az adatot. Folytatva aztán a terepen, könyvtárakban, levéltárakban a gyűjtést, míg végül 25 év munkája eredményeképpen 1999-ben elkészült Az erdő és nyelv válogatása a Keleti Kárpátok belső hajlata erdőgazdálkodásának magyar szókincséből című vaskos kötetem. Sok száz ábrával, sok ellentmondásos méltatással, melynek munkapéldányára figyelemztetésül magam számára is felírtam: Mindenkinnek a saját területén kell helyt állani...

Tartom magam ahhoz az elfogadott követelményekhez, hogy az osztályfőnöki óra, amire felkértetek, nem merül ki a névsorolvasásban, Kedves barátaim! Elnézéseket kérem azért, hogy türelmetekkel visszaéltem. Mi mást tehetek most, viszonzásképpen kívánom nektek hála-m jeléül, hogy ha majd sor kerül arra a bizonyos átmenetre, az egyik létformából a másikra, Kosztolányi Dezső halhatatlan sorainak gondolatvilága kísérvén el: Bizony ma már, hogy izmaim lazulnak, /úgy érzem én, barátom, hogy a porban, /hol lelkek és göröngyök közt botoltam, /mégis csak egy nagy ismeretlen Úrnak /vendége voltam. (Hajnali részegség, 1933.)

1954-ben érettségizett az utolsó kimenő osztály(unk). Kettős diplomát kaptunk, érettségi és

erdőművelési technikus diplomát. Minden végzett kiválóan megállta a helyét, többségük az erdészeti szakmában. Az utánunk következő évfolyamokat átköltöztették Csíkszeredába, ahol szakmunkási diplomát szerezhettek. A csíkszeredai erdészképzés is megszűnt, az iskola épülete, melyet az 1900-as évek elején a római katolikus státus építtetett felekezeti főgimnáziumnak, visszakapta az elméleti képzés funkcióját, majd 1989 után felvette Erdély nagy püspökének, Márton Áronnak a nevét.

Erdészeti szakképzés jelenleg Görgényszentimrén folyik. Faipari szakképzés Kézdivásárhelyen a Gábor Áron Iskolaközpontban.

Kádár Zsombornak megjelenés előtt áll egy másik fontos műve, írja Benke József a magyarországi Erdészeti Lapokban, A Székelyföldi erdészeti arcképcsarnok, amelyből folyamatosan közlünk részleteket lapunk hasábjain.

Az Erdélyi Múzeum Egyesület Jakó Zsigmond és Imreh István akadémikus professzorok által, 1993-ban odaítélte a második díjat a szerzőnek a Székelyföld erdészettörténete című munkájáért. A magyarországi Országos Erdészeti Egyesület Erdészettörténeti szakosztályának elnöke, dr. Oroszi Sándor lektorálta ezt a könyvet, ami nálunk egyedülének számít a maga nemében.

Idézném a szerzőt:

„Falvaink többségében az erdő évszázadokon keresztül nemcsak népünk fizikai létének megőrzésében játszott vitathatatlan szerepet, hanem megélhetésének egyik legfontosabb forrása is volt.”

Kádár Zsombor munkássága nélkülözhetetlen számunkra a mostani surgeryelánok és fuszulánok világában.

Forrásanyag:

Ajtay László: Szeretetteljes alázattal

Dr. Tompa Károly: Kádár Zsombor tudományos munkássága

Kádár Zsombor: Erdőkerülőben (Erdészeti Lapok)

Király Pál: Az Országos Erdészeti Egyesület története

Romániai Magyar Irodalmi Lexikon

Szőcs Géza: A lélek hangja

Szőcs Géza

KAPORNAKI PÁLNÉ Kassai Margit (Nagykanizsa, 1920. – Hajdúszoboszló, 1996.): óvónő.

Édesanyja neve: Tischler Julianna. Iskolai végzettsége: óvónőképző. Férje, Kapornaki Pál, a Nagyalföldi Kőolaj- és Földgáztermelő Vállalatnál dolgozott, 1951-ig Nagykanizsán éltek. Ekkor férjét Hajdúszoboszlóra helyezték, így neki is itt kellett állást találnia. Előbb a Kovács Gyula utcai óvodában, majd 1972-től 1982-es nyugdíjazásáig a 2. sz. napköziotthonos óvodában dolgozott mint óvónő.

Munkájára jellemző volt a kiváló pedagógiai felkészültség, a hivatásszeretet. Szakmai tudását állandó önképzéssel és a továbbképzéseken való részvétellel fejlesztette. Gyakorlati munkájában a legkorszerűbb nevelési elveket, módszereket alkalmazta. A Nevelési Program és a közoktatási feladatok megvalósításán következetességgel dolgozott. Az iskolára való előkészítésben a hátrányos helyzetű gyerekek felzárkóztatását szívügyének tekintette. Nagy gondot fordított a világnézeti nevelés megalapozására, az erkölcsi nevelésen belül a helyes magatartási formák kialakítására, gyakoroltatására. Az értelmi és beszédképesség fejlesztését kiemelten kezelte. A családok nevelési kultúráját szakmai tanácsadással segítette.

Kapcsolata a munkatársaival mindig közvetlen és őszinte volt. A pályakezdő óvónők beilleszkedését, szakmai munkáját támogatta, tapasztalatait szívesen megosztotta. Az óvoda és környezete rendbe tételéhez nagyon sok társadalmi

munkát szervezett, melyeknek aktív résztvevője is volt. Emellett a szakszervezetben vállalt tisztségeit is mindig példaadó módon igyekezett végrehajtani.

Kollégája, Imre Ottóné így emlékezik rá: Jó felkészültségű óvodapedagógus volt. Ebben nagy szerepe volt annak, hogy az új, korszerű módszerek megismerését és alkalmazását mindig fontos feladatának tekintette. Pályáját mind a gyerekek, mind a szülők részéről kölcsönös szeretet és tisztelet hatotta át. Lelkiismeretes családlátogatóként a gyermekek személyiségének alaposabb megismerése érdekében nagy hangsúlyt helyezett a családi nevelésre, a szülők bevonására a kisebb-nagyobb óvodai feladatok megvalósításába. Nagyon jó kapcsolatteremtő képességgel megáldott ember volt.

31 év munkaviszony után vonult nyugdíjba 1982. aug. 31-én.

Kitüntetései:

Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója, 1977

Pedagógus Szolgálati Émlékérem, 1980

Aranyoklevél, 1995

Forrás: Személyi anyagok, minősítések, visszaemlékezések.

Kircsi Istvánné

KASSAI ERNŐNÉ (Selmechánya, 1911 – Debrecen, 2000.): középiskolai tanár.

Dr. Porcsalmy János magyar-történelem szakos tanár, ny. középiskolai szakfelügyelő hívta fel figyelmünket a Kassai Ernőnével, volt munkatársával készített riportra. Porcsalmy János egyesületünk korelnöke, jóval felül a kilencvenen. Nem térhetünk ki kérése elől, hiszen 1954-től a Csokonai Vitéz Mihály Gimnáziumban a történelem és művészettörténet tanítás szemléltetésére olyan iskolamúzeumot alapított, mely nemzetközi hírnévre tett szert. A 12 fejlődéstörténeti sorozatban 600 db szemléltetőeszközt tartalmazó iskolamúzeumot külföldön számos országban mutatták be. A szemléltető eszközök elkészítésében elvülhetetlen érdeme van Kassai Ernőnének. Nem hagyhatjuk, hogy önzetlen munkássága kihulljon a felejtés rostáján. Ezért közöljük a vele készített beszélgetést.

Tarczy Péter riportja (1995. április 20.)

Debrecen (HBN) – A minap egy nagyon kedves, idős hölgygel találkoztam. A békés

gyermekkor, a mozgalmas ifjúság és a má-sodik világháborús számtalan megpróbáltatása elevenedett fel Kassai Ernőné emlékeiben. S a debreceni rajzpedagógusi évtizedek.

– Selmechányán születtem, elárulhatom: nyolcvannégy évvel ezelőtt. Édesapám korai halála után édesanyám velem és a húgommal visszaköltözött a szüleihez Nagybányára. Harmadik elemibe jártam, amikor bejöttek a románok, s akkor már nem volt iskolánk. Magyar könyvekből készültem, mert a család már döntött, megyünk az anyaországba. Rákos-ligeten élő nagynéném szerzett nekünk lakást Kőbányán. Először elvégeztem a cinkotai tanítóképzőt, majd hosszú könyörgés után mehettem a képzőművészeti főiskolára, mondván, úgysem vesznek fel. Aztán a család nagy megrökönyödésére felvettek Rudnay Gyula osztályába – emlékezik.

REMEK TÁRSASÁGBAN

– Nagybánya festői szépsége vonzotta legjobb tájfestőinket, a művésztelep kulturális kisugárzása megérintette az itt élő polgárokat is. Réti István szerint „képtáplálékkal” látta el a

polgárosuló magyar középosztályt.

– Sokszor töltöttem a nyarakat Nagybányán. Remek társaság jött össze minden este. Hét végén kirándultunk, apai nagyapám jó humorú ember volt, mindig elkísért bennünket. Barátnőim szerint többet ért, mint sok fiatalember. Remek hangulatot teremtett a flekkensütéseken. Thorma Jánosnak, a művésztelep egyik vezető mesterének nagyon jó barátja volt. Gyakran ültünk Thormaék hatalmas műtermében, és iszogattuk a szilvóriumot.

– *Hogyan ismerkedett meg férjével, Kassai Ernővel, aki halála előtt a debreceni gépipari tehnikum igazgató-helyettese volt?*

– A főiskola elvégzése után Pécelen tanítottam egy évig az apácáknál. Mindent oktattam, még könyvvitelt is. Aztán kineveztek a kassai polgári leányiskolába. Ott azonnal megérintett a Márai-művek hangulata. Polgár város volt igazán. Megismerkedtem az urammal, a piaristáknál tanított. Nem volt ellenemre a remek társasági élet, amiben Nagybányán már részem volt. 1940-ben kötöttünk házasságot, ott született az első fiam és a lányom. A férjemet 28 évesen internátusigazgatónak nevezték ki, kaptunk egy csodálatos központi fűtéses lakást. Ám az idillt megtörte a háború. Férjem bevonult, majd orosz fogságba esett, mi meg menekültünk, mindent hátrahagyva. Nagycserén kötöttünk ki. Férjemet a szolnoki gyűjtőtáborból elengedték – szlováknak nézték. Újra együtt volt a család.

KERÁMIÁK KULTÚRÁJA

– *Debrecenben hol tanított Klári néni?*

– A Svetitsben az államosításig, majd több általános iskolában. Aztán a tanítóképző következett.

– *A Csokonai gimnáziumban, mondhatjuk, generációkat tanított a vizuális kultúrára, érdemeket szerzett az iskolamúzeum kerámia-tárgyainak az elkészítésével is...*

– Amikor a Csokonaiba kerültem, még csak lányokat tanítottunk, a fegyelmezés könnyű volt. Hetente 28 rajzórát tartottam, ezekhez még jött a művészettörténet. 1960-ban kerültem ide, ebben az évben halt meg a férjem. A Porcsalmy János kollégám kezdeményezésére létrejött iskolamúzeum részére számtalan munkát készítettem. Az egyetemes kerámia-kultúrát így tudtuk igazán megismertetni tanulóinkkal. Idős

Fazekas Lajos nádudvari népművész korongozta az edényeket, amiket étetés után Csüllög Máriával festettünk ki. A kultúrtörténetileg legértékesebb darabokat reprodukáltuk a mezopotámiai festett agyagedénytől a legszebb görög vázáig, a korinthuszi kancsóktól az úgynevezett orvietói vázáig, amelynek eredetijét a Louvre-ban őrzik. Az ősközöségtől a reneszánszig bemutattuk a kerámia fejlődéstörténetét. Sok segítséget kaptunk a Déri, valamint a Szépművészeti és Iparművészeti Múzeum tudományos munkatársaitól. A kollekción a gimnázium folyosóján bárki megtekintheti.

– *Ennyi munka mellett maradt ideje a családra is?*

– A munka mellett a család volt a legfontosabb. A szünidőben azért festeni is maradt időm. A rajztanárunknak szervezett balatonfüredi művésztelepen dolgoztam nyaranta. Nagyobbik fiam az Országos Meteorológiai Intézet igazgatója, a kisebbik az Ybl-főiskolán tanít. Lányom nagyszerű hegedűs volt, sajnos fiatalon meghalt. Nyugdíjazásom után még tizenöt évig tanítottam a Református Gimnáziumban. Mostanság házimunkával telnek a napok, és sokat foglalkozom a most érettségiző unokámmal is.

Ungvári János

KATHÓ ISTVÁN (Szentpéterszeg, 1937. április 10. – Berettyóújfalu, 2007. április 9.): tanító, általános iskolai tanár.

Pedagóguscsaládba született három lánytestvér után. Boldog, szeretetteljes légkörben nevelkedett egészen addig, amíg édesapja 1944-ben

polgári hősi halált nem halt. Ettől kezdve nagyon nehéz körülmények között éltek. Édesanyja öt gyermekkel, várandósan a faluban élő szüleihez költözött.

Rettenetes időknek lett élő tanúja és elszenvedője. A nagyszülőket kulákoknak nyilvánították, mindennaposak lettek a zaklatások, igazságtalan meghurcolások. A falu vezetői elvették házukat, államosították. Majd visszatérhettek egy szobába, amiért bérleti díjat kellett fizetniük.

Közben teltek a küzdelmes évek. Az általános iskola elvégzése után a Debreceni Tanítóképző Intézetbe került. Ő is a pedagóguspályát választotta édesapja, nagybátyja és apai nagyapja után. A jó fizikumú, hajlékony fiatalemberre felfigyeltek testnevelői. Birkózó szakosztályba járt edzeni. Korosztályában megyei ifjúsági bajnok lett.

1956-ban mint gyakorlóéves tanítójelölt Gáborjánba került, ahol egy évet tanított, majd képesítő vizsgát tett.

1957 tavaszán igazságtalanul elhurcolták, valószínűleg egy sajnálatos névcseré kapcsán. Összeverték, lelkét összetörték. Édesanyja több hétig ápolta a majdnem halálra vert gyermekét. De ezek a történések nem vették el az élet szépségébe vetett hitét, csak még jobban megerősítették, megedzették.

1957-ben Berettyószentmártonba helyezték. A kis falu lakói hamar elfogadták, s ő mint ifjú lámpás, elkezdte oktató-nevelő munkáját egy harmadoikos. osztályban kapott, akiket 6 évig tanított. Közülük az egyik tanítvány így jellemezte: „Nemcsak tanított, de úgy nevelt bennünket, mintha a barátunk vagy apánk lett volna. Minden órán, de szabadidőben is az udvariasságra, a helyes viselkedés szabályaira, a köszönésre, a lányokkal való helyes bánásmódra okított. Minden örömlenket, bánatlunkat tudta, mert olyan őszinte légkört teremtett, ahol bárki elmondhatta érzéseit.”

Szinte minden tantárgyat tanított. Énekkart szervezett és vezetett, fellépésükkel színesítette az iskolai ünnepeket. Kulturális seregszemlén népdalcsokrokkal különdíjat kaptak. Ebben az időben a kultúrház vezetését is rábízták. A fiatalok szabadidejét színielőadások betanításával és előadásával, bállokkal kötötte le.

A mozi ellenőrzése is az ő feladata volt. Esténként sétát tett a szórakozóhelyek környékén,

hazaküldte a 8 óra után egyedül mászkáló gyerekeket. Tanítványjaiból önkéntes tűzoltócsapatot szervezett. Nemcsak megtanulták az eszközök helyes használatát, de gyorsaságukkal, ügyességükkel kimagasló eredményeket is értek el a versenyeken.

Felső tagozatban fő tantárgya a mezőgazdasági gyakorlati foglalkozás lett. Munka mellett levelező tagozaton Egerben általános iskolai tanári oklevelet szerzett mezőgazdasági ismeretek és gyakorlatok szakon.

Jó munkáját igazolja, hogy ez az iskola lett a bemutatás és továbbképzés központja ebből a tantárgyból. Gyakorlókertjének rendje példamutató volt. A gyerekektől elvárta a pontos, gondos munkát, amit mindig pozitívan értékelt.

Tanított a dolgozók esti iskolájában is. Az órák végén sokszor hosszan és szívesen beszélgetett az odajáró felnőttekkel.

Pedagógiai eredményének híre a nagy múltú 1. sz. Általános Iskola igazgatójához is eljutott. Több évig hívta, míg végül is 17 év után elhagyta fiatalságának kedves iskoláját, és új helyen tanította a megújult technika tantárgyat műszaki gyakorlatok néven. Itt érte el munkásságának legnagyobb sikereit.

Tanítványai többször nyertek járási és megyei versenyeken. Felkészítésüket alaposan megtervezte, igyekezett minden feladatot aprólékosan, átgondoltan, céltudatosan megoldatni. Műhelye falát tablókban anyagminták, szakrajzok díszítették. Sok szabadidős programot szervezett tanulói számára. Nagyon szívesen vállalt nyaranta táborozást. Táborvezetőként nagyon jól érvényesült problémamegoldó képessége, kedélyes humora. Közös nyaraltak cseretáborban a szlovák fiatalokkal. A velük érkező tanárokkal évekig tartotta a kapcsolatot. A volt NDK-ba is eljutottak. A gyerekek rengeteg élménnyel, vidám, hangulatos emlékekkel, barátságokkal gazdagodtak. Úttörővezetői munkáját „Kiváló úttörővezető” címmel ismerték el.

1985-ben új iskolát kapott a város. Követte igazgatóját ebbe az intézménybe. Itt tanított nyugdíjazásáig. 7 tanéven át vezette a technika tantárgy területi munkaközösségét. Bemutatóórákat tartott, több tanárjelölt szerzett nála gyakorlatot. Az utolsó közülük folytatta a munkát az iskolában az ő nyugdíjazása után.

Más területen is kapott és vállalt megbízatást. Sok éven át volt gyermek- és ifjúsági felelős,

honvédelmi felelős. Szinte folyamatosan osztályfőnöki munkaközösség-vezető. Elismerésre méltó a közlekedésre nevelés területén végzett lelkes szervező, irányító munkája. 15 évig volt közlekedési szakreferens, városi, körzeti, családi, tanulói KRESZ-versenyek rendezője. Napokig készült mindegyikre, hogy mindig érdekes, újszerű és hibátlan legyen. Különösen kedvesek voltak számára a családi KRESZ-vetélkedők, ahol szülők és gyermekek közösen versenyeztek, együtt örült velük a megszerzett pontoknak. 1986-ban „Kiváló munkáért” kitüntetést kapott, 1997-ben Pedagógus Szolgálati Emlékérmét. Ugyanebben az évben, nyugdíjba vonulásakor a közlekedés területén végzett eredményes tevékenységéért a Hajdú-Bihar Megyei Balesetmegelőzési Bizottság „díszplakett” kitüntetésben részesítette.

Az élet megadta neki, hogy nyugdíjazása után 2 évig még régi, kedves iskolájában helyettesítőként dolgozhatott. Itt már régi tanítványai gyermekeit, sőt unokáit tanította a régi gyakorlókertben. Csendesen mosolyogva jegyezte meg, hogy bizony ezeket a felső tagozatosokat először a szerszámok megfogására, nem a munkafolyamatokra kellett tanítania.

41 évet töltött el a pedagógus pályán megszakítás nélkül. Tekintélye volt a nevelőtestületben, a tanulók és a szülők körében is. Szerette a rendet, a fegyelmet. Tanulói azért szerették és becsülték, mert igazságos volt és bensőséges viszonyt tudott kialakítani kapcsolatukban. Érezték bírálatában is a jó szándékot. Emberi értéke, gyermekismerete tanártársai körében is elismerést nyert. Sokat tett a hátrányos helyzetű tanulók beiskolázása érdekében.

Barátja és volt kartársa így írt róla: „Tiszta szándékú, emberséges, nyugodt és megértő személyiség. Tekintélyes volt és köztiszteltetben álló. Nem volt nála gondoskodóbb, figyelmesebb, derűsebb barát, kinek emléke kitörölhetetlen szívemből.”

Aranydiplomáját még ő kérvényezte, de átvenni már nem tudta. Megfáradt szíve nem bírta tovább. 70 éves korában halt meg.

Felesége nyugdíjas pedagógus. Két gyermekük van, három unokájuk.

Kathó Istvánné

KATONA SÁNDOR (Debrecen, 1944. július 26. – Hajdúszoboszló, 2006. június 2.): általános iskolai tanár.

Apja, Katona Sándor banktisztviselő, akit front-ra vittek, amikor fia 3 hetes volt. Onnan többé nem tért haza, mert orosz hadifogságba került, ott halt meg. Tömegsírban van eltemetve.

Édesanyja, Somogyi Etelka banktisztviselő, aki 1957 decemberében férjhez ment Dr. Tóth Bélához. Béla bácsi nem mostohaként, hanem édesapaként nevelte Katona Sándort.

Általános és középiskolai tanulmányait Hajdúszoboszlón végezte. Kitűnő bizonyítvánnyal jelentkezett az Egri Tanárképző Főiskola magyar-országi szakára 1962-ben. Jeles diplomával 1966-ban végzett. Még abban az évben, augusztus 1-jén kinevezték a hajdúszoboszlói 2. sz. Általános Iskola tanárává. 25 éven keresztül tanított orosz nyelvet, az évek során igen szép eredményekkel öregbítette az iskola hírnevét. 1969-ben és 1971-ben Leningrádban egy-egy hónapos intenzív orosz nyelvi továbbképzésen vett részt.

Mint osztályfőnök a lehető legtöbbet igyekezett megtudni a gyerekek családi körülményeiről, ezzel is segítve személyiségük formálását. Soha nem hatalmi szóval érte el eredményeit, hanem biztató segítőkészségével. Kezdő pedagógusként hamar beilleszkedett az iskola nevelői közösségébe. Szerény, közvetlen személyisége miatt hamar megszerették idősebb kollégái, a fiatalok pedig megismerték jó szakmai felké-

szültségét, elfogadták javaslatait. Az idegen nyelv tanításában alkalmazott korszerű módszereinek köszönhetően egyre többen szerették meg az orosz nyelvet.

Tanítási óráit a fegyelem, a komoly munka mellett a jó hangulat, a beszédkészség fejlesztése jellemezte. A szakfelügyelők mindig az elismerés hangján nyilatkoztak munkájáról. Tanulói sikeresen szerepeltek az évenként meghirdetett tanulmányi versenyeken. Szakmai munkája elismeréseként először az iskolai, majd a városi munkaközösség vezetője lett. Itt is igyekezett a foglalkozásokat úgy szervezni, hogy kollégái megismerjék egymás munkáját, jó módszereiket, elért eredményeiket, s azokat közkinccsé tegyék. Ő maga gyakran vállalt bemutató tanításokat is.

Iskolánk a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola végzős növendékeit is fogadta egyhónapos szakmai gyakorlatra. Nála is több alkalommal voltak hallgatók, akik a gyakorlat végén kifejezték, hogy gazdag tapasztalatokat szereztek. Valószínű, hogy az ő magas szintű szakmai munkája is hozzájárult ahhoz, hogy a városban elsőként ebben az iskolában alakult meg az orosz nyelvi tagozatos osztály, melybe az egész város területéről történt a tanulók beiskolázása. Ebben az osztályban bővített óraszámban folyt az idegen nyelv oktatása, igen szép eredménnyel. Tanítványai szinte mindannyian továbbtanultak, s lettek nyelvszakos tanárok, orvosok, ügyvédek, stb., s az élet számtalan területének jól képzett dolgozói. Szakmai munkáján túl osztályfőnöki tevékenységét rendkívüli gyermekszeretete, a személyiség tiszteletben tartása és sokoldalú fejlesztése jellemezte. Tanítványaihoz való viszonyát leghívebben a következő mondat fejezi ki: „Követek tőled, mert becsüllek!” Rendkívül sokat tett a jó osztályközösség kialakításáért. Programokat szervezett, melyek irányítását később diákjaira bízta. Mint fiatal pedagógus hamar bekapcsolódott az iskola vándortáborainak szervezésébe és lebonyolításába. Osztályfőnöki munkája nagyban hozzájárult sokrétű nevelő, emberformáló tevékenységéhez. Az ismereteken túl élményekben is bőven volt része tanítványainak. Évekkel később megszervezett osztálytalálkozók bizonyították, tanítványai az ismereteken túl maradandó, kedves élményekkel is gazdagodtak. Sokukkal is tartotta a kapcsolatot felnőttkorukban is. Jónéhánnyal levele-

zett. Nem múlt úgy el esztendő, hogy valamelyikük meg ne látogatta volna családjával együtt. Rendkívül jó volt a kapcsolata a szülőkkel. Mindenkor számított a szülői ház segítő és támogató munkájára. Mint énekszakos tanár, nagyon jó zenei képességekkel is rendelkezett. Szépen zongorázott és tangóharmonikázott. Gyakran kísért hangszerrel a magyar és idegen dalok tanulását, hangulatossá téve a tanórát. Elmondhatjuk róla ízig-vérig pedagógus volt. Hosszú éveken át az iskola szakszervezeti titkáráként segítette az iskolavezetés munkáját. Messzemenően képviselte az iskola és az iskola dolgozóinak érdekeit. Az iskola vezetőivel karöltve sokat tett annak érdekében, hogy az iskolában kialakuljon az elismert jó közösségi szellem. A kollégák, dolgozók tisztelték, szerették, segítették egymást. A jó kapcsolatok elmélyítését szolgálták a tantestületi összefüggések is. Második otthonának tekintette az iskolát. Több évtizedig volt a Városi Pedagógus Énekkar tagja.

1995-ben súlyos betegség támadta meg, kilenc hónapig nem dolgozott. Visszament dolgozni. 44 évi tanítás után 2002-ben nyugdíjba vonult. Ezzel véget ért egy rendkívül gazdag pedagógusi életút. 2006. június 2-án eltávozott az élők sorából. Temetésén a gyászoló családon kívül szeretett iskolájának dolgozói, kedves egykori tanítványai, s azok szüleinek népes csoportja vett végső búcsút tőle.

Kitüntetései:

1968. Kiváló Úttörővezető

1979. Kiváló Munkáért kitüntető jelvény

1986. Szocialista Kultúráért kitüntető jelvény

1989. Magyar-Szovjet Baráti Társaság aranykoszorús kitüntető jelvény

2002. Thököly-plakett

Forrás: családi, baráti, igazgatói visszaemlékezések.

Márton Józsefné és Kiss Lajosné

KECSEDI GÁBORNÉ Márton Mária (Pátróha, 1933. okt. 29. – Hajdúszoboszló, 2004. máj. 25.): óvónő.

Édesapja, Márton Márton pályamunkás volt a MÁV-nál, édesanyja, Varga Ilona a háztartást vezette. Hárman voltak testvérek, Mária, István

és Anna. A szülők nagyon egyszerűen, de annál nagyobb szeretetben nevelték gyermekeiket.

Iskoláit Pátróhán végezte, majd Kisvárdán szerzett óvónői oklevelet. Pályafutását Berettyóújfaluban kezdte mint óvónő, majd óvodai szakfelügyelő lett a berettyóújfalui járásban. Mivel sok óvoda ellenőrzése tartozott hozzá, gazdag tapasztalatokra tett szert, melyről mindig szívesen mesélt. 1967-ben költözött Hajdúszoboszlóra, ahol a Hajdú-Bihar Megyei Tanács Óvodáskorúak Nevelőotthonában igazgatóhelyettesi pozíciót töltött be. Itt ismerkedett meg Kecsedí Gáborral, akivel 1968-tól haláláig békés, boldog házasságban éltek.

Ismeretségünk 1971-ben kezdődött. Szomszédokként jó barátság alakult ki köztünk. 1978 októberétől – amikor a nevelőotthon igazgatója lettem – munkakapcsolatba is kerültünk. Marika ekkor nevelőotthoni nevelőként dolgozott. Szívvel-lélekkel végezte az állami gondozott gyerekek oktatását, felzárkóztatását, mindezt úgy, hogy közben az otthonosság biztosítását is maximálisan szem előtt tartotta. Az ünnepek, ünnepségek különösen bensőséges hangulatuk révén váltak emlékezetessé. A gyermekvédelem központi helyet foglalt el munkájában. Az élményszerző séták alkalmával mindenkor nagy gondot fordított arra, hogy a gyerekek gondozottan, ápoltan, csinosan lépjenek ki az épületből, s viselkedésükkel is példát mutassanak. Sokat tett a gyerekek munkára nevelése, rendszeres testedzése érdekében is.

Az oktatást kiválóan vezette, tekintélyre tett szert, s kollégáinak is mindig tudott jó tanácsokkal szolgálni. Szeretetteljes modora miatt a gyerekek is igen kedvelték, fegyelmezési problémái nem voltak. Kiemelkedő eredményeket ért el a nagycsoportosok iskolára való előkészítésében. Jó kapcsolatot ápolt a megyei nevelőotthonokkal, s rendszeres figyelemmel kísérte „gyerekeinek” iskolába való beilleszkedését, előmenetelét. A személyiséglapok pontos, precíz vezetése révén lehetőség nyílt arra, hogy az iskolai nevelők hamarabb képet kapjanak a gyerekek személyiségéről, s a kisdiákok könnyebben beilleszkedjenek az új környezetbe. A minél zökkenőmentesebb átmenet érdekében az óvodában tanult dalokat, verseket rendszeresen átadta a tanítóknak.

Pedagógiai munkájában mindig az újat, a jobbat kereste. A nevelőtestület aktív tagjaként ötleteivel, elgondolásaival jelentősen emelte az intézményben folyó munka színvonalát, tapasztalatait mindig megosztotta kartársaival. A továbbképzéseken, ill. önképzés során szerzett ismereteit rövid időn belül eredményesen alkalmazta a gyakorlatban is. Az oktatás területén az egyéni bánásmód híve volt, szívesen készített differenciált feladatokat.

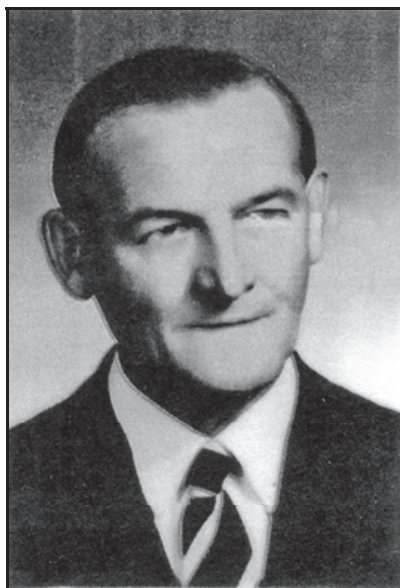
Nagyon jó kapcsolatot tartott fenn az iskolát patronáló cégekkel is, melynek eredménye különösen a tárgyi feltételek javulásán volt lemérhető. Az intézetre jellemző közvetlen, családias légkör jelentős részben az ő érdeme volt, hiszen nemcsak a gyerekekkel, hanem a dolgozókkal, kollégákkal is mindig megtalálta a megfelelő hangot. Mint belső ellenőr ezt a megbízatását is lelkiismeretesen, szakszerűen végezte.

Sajnos, egészségének megromlása miatt idő előtt el kellett hagynia munkahelyét. Ekkor férjének segített egy üdülő gondnoki teendőinek ellátásában. Hivatásszeretete azonban itt is hamar megmutatkozott; a szülők nagy örömeire kultúrműsorokat kezdett el szervezni az üdülővendégek gyermekeinek részvételével. Reménykedett, hogy meggyógyulhat, állapota azonban egyre súlyosabbá vált, s 2004. máj. 25-én eltávozott az élők sorából. Emlékét kegyelettel megőrizzük. Kitüntetései: Kiváló Munkáért 1980, Aranydiploma 2004.

Forrás: Családi és munkahelyi dokumentumok, visszaemlékezések.

Imre Ottóné

KILYÉN ZOLTÁN (Hadikfalva, 1911. október 4. – Hatvan, 1994. április 15.): tanító, igazgató.

Apja, Kilyén Géza tanító, anyja sz. Hubich Amália háztartásbeli.

Csernovicban szerzett tanítói képesítést 1933-ban, 1936-tól tanított romániai, majd magyarországi falvakban: többek között Máramaros-Felsővisón. 1944-ben költözött Hatvanba, ahol a 2. sz. iskolában kezdett tanítani. Az iskola felső emelete 1944. szeptember 20-án a légítámadás alkalmával találatot kapott. A tanítás szünetelt, csak a harcok megszűnése után kezdett tanítani egy családi házban.

A szovjet katonák kétszer fenyegették meg agyonlövással. Először azért, mert kémkedéssel gyanúsították az orosz nyelvtudása miatt, másik alkalommal elhurcolták robotba. Bizonygatta, hogy ő tanító, a tanítványai várják az iskolában. Egy tiszt hazakísértette az iskolához egy katonával: győződjön meg az igazságról, de ha nem tanító, löje agyon. Szerencséjére a gyerekek megvárták az iskolában, örvendezve köszöntötték, amikor a szovjet katonával megjelent, így megmenekült az agyonlövéstől.

1945 decemberében Hidasra települt a bukovinai székely szülők kérésére. Ott egy szükségiskolában kezdett tanítani, majd az oktatásügyi minisztériumba utazott, és ott „kijárta” a hidas új iskolaépület megépítését. 1959-ben visszaköltözött Hatvanba, és az újhatvani 4. sz. iskolában folytatta a tanítást, ahol 1963-ban kinevezték

igazgatónak, és ott működött 1971-ig, amikor nyugállományba vonult.

Közben megválasztották a hatvani járás pedagógus szakszervezeti titkárának, két éven át pedig a pedagógus pártszervezet hatvani titkára volt.

Munkásságát 1967-ben Kiváló Úttörővezető kitüntetéssel ismerték el.

Zsákai Gizella tanítónővel 1942-ben kötött házasságot. Gyermekük: Tamás (1957).

Forrás: Kovács János igazgató és Kilyén Zoltánné közlése.

Németi Gábor

KIRÁLY UZOR (Máramarossziget, 1912. január 12. – Eger, 1959. augusztus 26.): középiskolai tanár.

Édesapja görög-latin szakos tanár volt, édesanyja háztartásbeli. Gyerekkorát két lánytestvérével együtt a festői kisvárosban töltötte, s itt is kezdett iskolába járni. Eszmélését, tudás utáni vágyát megalapozta az otthoni, a szülei műveltsége által biztosított szeretetteljes légkör.

Trianon után a család – oly sok magyar tanárhoz hasonlóan – elhagyta Máramarosszigetet, és Kiskunhalason telepedtek le. Édesapja itt tanított még rövid ideig, de nagyon fiatalon, 45 éves korában meghalt. Az édesanya a gyerekekkel Szabadszállásra költözött, ahol az ő apja tanító volt.

Király Uzor Kiskunhalasra járt gimnáziumba, és a sikeres érettségit követően a tanári pályát választotta magyar-angol szakon. Budapesten az Eötvös Kollégiumba is felvételt nyert, de két év

után a gyenge angol előmenetele miatt nem lehetett tovább az internátus lakója, ezért ekkor már Budapesten élő idősebb nővérénél lakott. Későbbi pályafutása azt igazolta, hogy tudta, és tanítványainak nagyon jó tematikával és nagy türelemmel adta át mind az angol, mind a magyar nyelv és irodalmat.

Diplomáját 1936-ban kapta, s mivel nem tudott azonnal elhelyezkedni, egy fél évig házitánító volt, majd helyettes tanárként a miskolci Lévy József Gimnáziumban kapott állást. Három évig volt ebben a státuszban, nemcsak diákokat tanított, hanem felnőtteket is, pl. a Magyar Külügyi Társaság tagjainak is vezetett angol tanfolyamot. Hamar osztályfőnök lett. Rábízták a Kazinczy önképzőkör vezetését, cserkésztsízt is lett. Szavalókórusa az ifjúsági műsoros esteken, ünnepélyeken mindig szép sikerrel szerepelt. Az angol társalgási tanfolyamán kitűnt ötödikes tanítványai közül Nagy János, aki később Debrecenben elismert magyartanár lett.

Nyaranta cserkészcsapatának tagjaival bebarangolták a Bükk-hegység egész területét, ahol időnként angol nyelven zajlott az „idegenvezetés”, s ahol a diákokat az összetartás, a segítőkészség, a viselkedési normák elsajátítására ösztönözte.

1939-ben rendes tanárrá választották. 1940-ben érettségizik első osztálya. Az általa végzett angol nyelvi oktatásról, eredményes nevelési és tanítási módszereiről teljes elismeréssel írnak a tanfelügyelői jegyzőkönyvek.

Különböző irodalmi és cserkészvezetőképző előadásokat tartott, a sajocecegi Népfőiskola tanfolyamán is vállalt feladatokat.

A világháború, majd a kommunista rendszer jelentősen – negatívan – befolyásolta további életét. Már az 1942/43-as tanévben végig hadi szolgálatot teljesített, és bár a következő tanévben megkezdte a tanítást, befejezni nem tudta, mert ismét behívták. Hadifogságba esett, és csak 1947-ben, betegen tért haza.

A 47/48-as tanévben a gimnázium Mikszáth Kálmán nevét vette fel, itt tanított 1950-ig, amikor a Leánygimnáziumba kapott igazgatói megbízást. Innen azonban két hónap múlva koholt indokokkal eltávolították. Nehéz idők jöttek rá, hiszen időközben családot alapított, és már a hadifogságban szerzett vesebetegség súlyosbodása is jelentkezett. Az egyéves táppénz után tanárként nem tudott elhelyezkedni, ezért bele-

tanult a könyvelésbe, és 1952-től az ÜVÉRT nevű vállalatnál dolgozott, előbb Miskolcon, majd Egerben. 1955-ben kérte rehabilitálását, melyet 1956 júniusában meg is kapott, így az egri Szilágyi Erzsébet Leánygimnáziumban el tudott helyezkedni. Ekkor már a TIT-nél is foglalkoztatták angol óraadó tanárként, és magántanítványai is voltak. 1957 őszén ismét elbocsátották, s mivel betegsége súlyosbodott, le is szálalékolták. Kevéske nyugdíját rövid ideig „élvezhette”, 1959 augusztusában elhunyt.

Tanítványai mindig nagy szeretettel emlékeztek rá. Halála után sok évvel is mindig meghívták özvegyét az érettségi találkozójukra, s ha ő nem tudott elmenni, utólag telefonon vagy levélben számoltak be neki a találkozón történetekről.

Méltatás helyett álljon itt két volt diákjának emlékezete:

Egyike az első érettségizőinek, aki kora miatt nem tudott eljönni a találkozóra – egy emberöltővel később – 1997-ben a távoli Izraelből így ír róla:

„...úgy érzem, hogy ebben az összetartásban és a kollegiális viszony fenntartásában van valami szerepe a régi jó nevelőnknek: Uzornak. Felejtetetlen maradt számomra a kiskun profilja, kiejtése, humora és temperamentuma. Emlékszem, ha „meglegyintett” valakit, senki se vette zokon tőle. Tőle tanultam az angol és az irodalom szeretetét. Intelligens és művelt ember volt. Szerb Antalból tanított, aki nem konvencionális módon ismertette a magyarok irodalmát, hanem európai távlatból. Uzor ezt tudta nekünk prezentálni, szeretettel gondolok rá...”
1951-ben érettségizett diákja, Bihari Sándor költő „Király Uzor tanár úr emlékének” alcímű, „A hiány felpanaszolása” című versében így ír:

*„Aki adta
nekem Szabó Lőrincet, és Sinka Istvánt,
az Ómagyar Mária-siralomtól eleddig
az idő fonalát sodró szót, hogy lássam,
értsem; hozzá az emberséget, az erkölcs
ragyogását. A tanár úr hol van?
Aki olvasta első versemet, hol van?”*

Forrás: özvegyétől kapott életrajzi adatok, levelek. A miskolci Református Lévy József Gimnázium év végi ÉRTESÍTŐ-i, A Kortárs c. folyóirat 1997/3 száma.

Raffay Zoltánné (Oláh Katalin)

KOCSIS MIHÁLY (Hajdúdorog 1931. nov. 16. – Debrecen 2008. dec. 06.): általános iskolai tanár, igazgatóhelyettes, tanulmányi felügyelő.

Szülei: Daru Erzsébet, Kocsis Mihály. A család több ágra visszamenően mezőgazdaságból élt. A munka, a dolgos paraszti élet, a görög katolikus vallás jellemezte az otthon értékeit. Édesanyja a hajdúdorogi Dohánybeváltóban dolgozott, édesapja az orvosi rendelő fűtője volt.

Első gyermekként Mihály, 1934-ben öccse, Miklós látta meg a napvilágot. A szülők a kor viszonyainak ellenére előteremtették gyermekeik nevelésére az anyagi feltételeket. Édesanyjuk erős, karakteres természete összetartó erőként működött a családban.

Mihály 1938-ban kezdte Hajdúdorogon az elemi iskolát, utána polgári következett, majd 1947-ben a Hajdúdorogi Tanítóképző és Líceum Intézetében folytatta tanulmányait. A szülők fontosnak tartották gyermekeik taníttatását.

Mihály az érettségi megszerzése után az Egri Pedagógiai Főiskola történelem-földrajz szakán általános iskolai tanári diplomát szerzett 1953-ban.

Ugyanebben az évben Nyírábrányba a budaábrányi általános iskolába helyezték.

A budaábrányi 4 év után 27 évesen, 1958-ban a fülöpi általános iskola vezetésével bízták meg.

1956. január 7-én házasságot kötött Pesics Aranka Adél kolléganőjével, aki ugyanitt magyar-történelem szakos tanár volt. A fülöpi évek alatt 2 gyermekük született: Ildikó és Zita.

1965-ben a család áthelyezését kérte Téglásra. Itt hamarosan az iskola igazgatóhelyettese lett, közben elvégezte a KLTE történelem szakát.

A család időközben Debrecenbe költözik. Kocsis Mihályt pontos, megbízható munkáját értékelve 1976-ban a Művelődési Osztály kinevezi a Megyei Tanács V.B. Személyzeti és Oktatási Osztályának főelőadójává. Megyei tevékenysége idején is szíven viselte az emberek problémáit, a hozzáfutókon bármikor szívesen segített, útjaikat egyengette. Több éven át eredményes munkát végzett a Debrecen Járási Hivatal Művelődésügyi Osztályán is.

Időközben házasságuk megromlott, feleségével elváltak útjaik.

Lételeme elsősorban az oktatás-nevelés volt, ezért szakítva pozíciójával 1982. január 1-től pályájának utolsó 10 évét a Gönczy Pál Általános Iskola szolgálatában töltötte igazgatóhelyettesként.

Itt ismerkedett meg hátralévő élete társával, kolléganőjével, Toldy Paulával, akivel ugyanebben az évben házasságot kötött.

Szakmai és emberi követelményekben annyit kívánt munkatársaitól, amennyit önmagától. Munkabírása, tudása példaértékű volt.

Tanítványai és a szülők következetes, melegszívű, segítőkész pedagógust ismerhettek meg személyében. Közte és a testület tagjai között szakmai és emberi szempontból is bensőséges kapcsolat alakult ki.

1992-től kezdődő nyugdíjas éveiben szívesen kertészkedett, gyarapította olvasmányai alapján történelmi ismereteit.

Három nagyobb és egy kisebb unokájával szeretettel foglalkozott.

Hosszan tartó súlyos betegsége egyre jobban gátolta tevékeny életének folytatásában. Főleg az utóbbi két évben kellett sok időt töltenie a tüdőklinikán. Egyre jobban kellett támaszkodnia családjára segítségére. Ezt az utolsó időszakot is méltósággal viselte.

2008. december 6-án távozott szerettei köréből, a család mellett kollégái, barátai kísérték el utolsó útjára a Debreceni Köztemetőben.

Kitüntetései:

1971. Miniszteri Dicséret

1981. Honvédelmi Érdemérem.

1989. Kiváló Munkáért.

1992. Pedagógus Szolgálati Emlékérem.

Forrás: személyes és munkahelyi dokumentumok, a család emlékei.

Kocsis Ildikó – Kakucsiné Szegedi Etelka

KOLLÁR JÓZSEF (Ózd, 1927. január 29. – 2007. november 28.): középiskolai tanár.

Ózdon született, apja, Kollár József vasgyári munkás volt, anyja, Berki Ilona, háztartásbeli, aki 3 gyermekét nevelte. Mindhárom egyetemet végzett.

Általános iskoláit Ózdon végezte, középiskolai tanulmányait az egri és a jászberényi tanítóképző intézetben. 1948-ban érettségizett. Egyetemi tanulmányait az ELTE biológia-földrajz szakán folytatta Budapesten. 1953-ban diplomázott.

Egyetemi éveit az ösztöndíj kiegészítése-képpen éjszakai munkát, vagonkirakodást vállalt, majd a 4. évfolyam végzése közben a Földalatti Vasútépítő Vállalatnál dolgozott 4 hónapig éjszakai munkásként.

Első munkahelye a Dolgozók Ifjúsági Szövetségében volt Budapesten. Tekintve, hogy tanítani szeretett volna, így ezt a munkahelyét felmondta, s Debrecenben, a Maróthy György Tanítóképző Intézetben helyezkedett el biológia-földrajz szakos tanárként. Ezután a Mórty Zsigmond középiskolai kollégiumban nevelőtanárként és igazgatóhelyettesként dolgozott. E munkahelyen lakásként egy szolgálati szobát biztosítottak számára.

1956 szeptemberében megnősült, majd 1957-ben gyermeke született. Kollégiumi munkáját ekkor már nem tudta összeegyeztetni családi életével a kollégiumi éjszakai ügyeletek miatt, így a debreceni Fazekas Mihály Gimnázium szaktanára lett. Itt 5 évig dolgozott. Ezután a Vénkerti Általános Iskola felépüléséig ideiglenesen a Nyulási Általános Iskolában tanított,

majd az iskola elkészültével nyugdíjazásáig (1987. június 30.) a Vénkerti Általános Iskola lett a munkahelye.

Felesége óvónő. Két fiúk született: József víz-építő üzem-mérnök, János pedig klinikai szakpszichológus lett, majd zeneterápiából doktorált.

1970-ben a szatmári árvíz idején tartalékos hadnagyként dolgozott. Fáradságot nem ismerő munkáját és áldozatos helytállását elismeréssel és kitüntetéssel jutalmazták.

A sakk mint sporttevékenység nagy fontossággal bírt életében. Már középiskolában kezdett sakkozni, majd egyetemi éveit folytatta, és főiskolai bajnokságot is nyert. Felnőtt dolgozóként a Debreceni Pedagógus Sakkcsapatban I. helyezést ért el.

Pályafutását a lelkiismeretes munkavégzés, a nagyfokú gyermekszeretet jellemezte. Arra törekedett, hogy a gyermekeket képességük maximumára juttassa. E célból alkotta meg a „kémiai dobozt”, mely segítségével a kémia órákon minden gyermek önállóan, egyszerre dolgozhatott az osztályban. Ezért a Találmányi Hivatal jutalomban részesítette. A másik találmánya egy elektromos világtérkép volt. A kérdésekre adott helyes választ a térképen egy elektromos pálca segítségével jelezhetette a tanárnak a diák. Mindkét találmányát alkalmazták az általános iskolákban.

Vörös kereszt tanárként versenyekre készítette fel a gyerekeket, ahol tanítványai kiemelkedő eredményeket értek el.

Mint ülnök segítette a Városi Bíróságon a fiatalok büntető reális megítélését.

1987-ben ment nyugdíjba, mikor a Pedagógus Szolgálati Érdemérmét vette át. Ezután még 2 évig napközis munkát végzett.

Tanítványai így emlékeznek rá:

„Kollár Józsi bácsi biológia óráin a biológián túl azt is megtanultam, hogy mit jelent tanárnak lenni, hogy mennyivel több ez, mint egyszerűen elmagyarázni a tankönyvben lévő ismereteket. Nála jöttem rá, hogy egy igazi tanár megszereteti nebulóival a tárgyat, amit a diák azért tanul meg játszva, mert kíváncsian issza magába az ismereteket, és nem azért jegyzi meg, mert órán egyszer már hallotta. Vele – számomra – élvezet volt a kalandozás a biológia csodálatos birodalmában. Túlléptünk a tananyagon, és izgalmas mesékkel kalandoztunk őslények, különle-

ges élőlények, elképesztő tények és ismeretek birodalmában; számomra az sokkal nagyobb izgalom volt, mint Spielberg Jurassic parkja a moziban.” (Z. L.)

„A földrajzórán is „kirándultunk” különböző vidékekre, s átadva a személyes tapasztalatait, kiegészítve a tankönyvben rögzített tananyagot, bővítette ismeretünket, színessé, hangulatossá tette az órákat.” (K. A.)

Egyéniségét nagyfokú humorérzék színesítette, mely segítette az esetleges problémák megoldásában és a családi, valamint baráti kapcsolatok erősítésében.

Élettörténetét családszeretete, gyermekei iránt érzett felelőssége jellemezte.

Kollár Józsefné

KÓNYA ISTVÁNNÉ Kegyes Klára (Debrecen, 1945. január 2. – Debrecen, 1994. május 12.): középiskolai fizika-kémia szakos tanár, fizika szakfelügyelő.

1945-ben született Debrecenben, egyszerű szülők második gyermekeként. Édesapja, Kegyes István MÁV altiszt, édesanyja, Szilágyi Erzsébet háztartásbeli volt. Édesapját korán elvesztette, ezért édesanyjának keményen kellett dolgoznia azért, hogy két kisgyermekét eltarthassa. Kitartását, munkabírást, szívósságát édesanyjától örökölte, és mindvégig jellemezte életútját. Tanulmányait a Petőfi Sándor Általános Iskolában kezdte, majd a Csokonai Vitéz Mihály Gimnáziumban folytatta. Érettségi vizsgáját 1963-ban kitűnő eredménnyel tette le, ezért elismerésben is részesült (emlékérem). Felvételt

nyert a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Természettudományi Karára, fizika-kémia szakra. Tanulmányait súlyos betegség miatt (1966 és 1968 között) kénytelen volt megszakítani. Fizika-kémia szakos középiskolai tanári diplomáját 1970-ben szerezte meg. Tanári pályáját a debreceni Irinyi János Szakközépiskolában kezdte meg, és haláláig ebben az intézményben dolgozott.

Munkássága sokrétű és összetett volt: különböző tankönyvek, munkafüzetek, tudományos munkák bírálata, a közoktatás differenciált fejlesztését szolgáló pályázatok értékelése, tankönyvírás, -átdolgozás, -véleményezés, szaknácsadói feladatok. Számítottak szakmai véleményére, tanácsaira a tudományos körökben és munkahelyén egyaránt.

1983-ban a Művelődési Minisztérium tankönyvviták vezetésével, a tapasztalatok és az ezzel kapcsolatos írásos anyag összegzésével bízta meg. A tankönyvvita célja az 1978-79-es tanévtől fokozatosan bevezetett új tantervek alapján íródott tankönyvek tanítási tapasztalatainak az összegyűjtése volt. Az itt elhangzott észrevételeket később a tankönyvírásnál, illetve -átdolgozásnál igyekezett hasznosítani. Még ugyanebben az évben a „Tankönyveink Diákszemmel” című országos diákvita szakmai vezetésére is felkérték, ahol a diákok többek közt a fizika tankönyvek tanulhatóságával kapcsolatos véleményeiknek adhattak hangot. A vita nem zárult számára megnyugtató eredménnyel, erről a következőket írta: „Az elhangzottakból a következő [...] kép alakult ki:

- a diákok egy része (elég sokan!) nem használja a tankönyvet, a tanórai vázlat alapján tanulnak,
 - a munkafüzetet csak a szorgalmasabb tanulók használják önellenőrzésre, gyakorlásra, a tanórán ritkán használják,
 - az új tananyaghoz jól hasznosítható segédanyagokat (dia, film, könyvek) nagyon kevesen használják, a tanulók egy része nem is ismeri azokat [...],
 - a tankönyvben lévő kidolgozott feladatokat a tanulók nem önállóan dolgozzák fel, hanem, ha jut rá idő, közösen oldják meg a tanórán [...],
- ... bennem nagyon rossz benyomás alakult ki, mivel jó néhány kérdésemre nem tudtak, vagy igen nehezen tudtak valamilyen érdemi választ

adni a tanulók, [...] teljes tájékozatlanságot elérülő megjegyzéseik [...] engem nagyon elkeserítettek.”

1986-ban felkérést kapott a Tankönyvkiadótól az 58024 raktári számú Fizika III. (D, E variáns) átdolgozására (szerző: Boschán Péter), majd 1990-ben ugyanezen variáns *A mágnesesség* című fejezetének átírására tett javaslatot. A tankönyvírás során mindig az ismeretszerzés induktív útját tartotta követendőnek, azaz az új ismeret elsajátításához kísérleteken keresztül jussanak el a tanulók. Véleménye szerint a természettudományos tárgyak tanításakor semmi sem pótolhatja a szemléltetést, illetve a gyakorlati, a hétköznapi életben is hasznosítható tudás elsajátíttatását. Törekedett arra, hogy a tankönyv ne csak az alapműveltséghez nélkülözhetetlen ismereteket tartalmazza, hanem kielégítse azoknak a diákoknak az igényeit is, akik a későbbiekben a fizika tantárggyal komolyabban kívántak foglalkozni. Ugyanakkor figyelembe vette, hogy a magasabb igényt kiszolgáló megjegyzésekre, kiegészítésekre a törzsanyagban ne legyen utalás, elhagyhatóak legyenek, ne okozzanak a kollégáknak problémát az alapismeretek tanításakor. A feladatok összeállításánál fontos volt számára, hogy megfelelő tanórai gyakorlást biztosítsanak, illetve házi feladat formájában lehetőséget adjanak az otthoni gyakorlásra is. Az összefoglaló kérdések lehetővé tették a tanulók önálló tananyag-feldolgozását. Az elkészült átdolgozás bírálatában a következőket olvashatjuk: „A kézirat elolvasása után megállapítható, hogy Kónya Istvánné az átdolgozás során messzeszemenően igyekezett figyelembe venni azokat a tapasztalatokat, amelyek az eredeti könyv több éves iskolai használata során összegyűltek. A részben átdolgozott és teljesen újraírt fejezeteken meglátszik, hogy tapasztalt, gyakorló pedagógus keze munkáját olvassuk.”

Munkája során a diákok érdekeit tartotta szem előtt. Bírálataiban mindig kiemelt figyelmet fordított arra, hogy a fizika tantárgy oktatására szánt tankönyv az adott szakmacsoporton belül megfeleljen a tanulók elvárható tudásszintjének, és ez az elvárt tudásszint összhangban legyen más természettudományi tárgyakkal (matematika, kémia, esetleg biológia) is. Törekedett arra, hogy a tankönyvben feldolgozott tananyag és a munkafüzet gyakorlófeladatai összhangban le-

gyenek, azaz a munkafüzet olyan feladatokat tartalmazzon, melyek a tanult anyag alapján feldolgozhatóak és gondolkodásra készítenek a tanulót. Fontos volt számára, hogy a diákok a mindennapi életben is hasznosítható tudásra tegyenek szert, és tankönyv- illetve munkafüzet-bírálataiban is ezt tartotta szem előtt.

1983-tól elvállalta az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny fizika I. tantárgyi versenybizottsági tagságát. Rendszeresen vállalt érettségi elnöki feladatokat is.

A kilencvenes évek elején aktívan részt vett a szakiskolai oktatási programok modernizálási törekvéseiben. Az 1990-91-es tanévben kollégáival a szakközépiskolai első osztályok tudásszintjének mérésére alkalmas feladatlapot dolgozott ki fizikából. A cél a tanulók eredményeinek vizsgálata, elsősorban azokban az iskolákban, ahol a fizika kötelező érettségi tárgy. A feladatlapok A és B variációban készültek, külön a mechanikai és az egészségügyi, illetve a villamos szakmacsoport számára. A vizsgálatot az 1990-91-es tanévben kezdték. A vizsgálat elején a tanulók általános iskolából hozott tudásszintjét mérték, és a mérés a felsőbb évfolyamokon folytatódott. Részt vett az élelmiszeripari szakmacsoport világbanki projektjének kidolgozásában, valamint az alapműveltségi vizsga anyagának összeállításában fizika és kémia tantárgyakból.

A tanítás volt az élete. Óráira mindig lelkiismeretesen felkészült, magyarázatai világosak és egyszerűek voltak, igazodtak diákjai képességeihez. Tanítványai nagyra értékelték türelmét, kedvességét, a számonkérésben tanúsított következetességét. Elveit a gyakorlatban is megvalósította: óráit kísérletekkel, a tudományos élet legújabb eredményeinek bemutatásával igyekezett színesebbé, érdekesebbé, látványosabbá tenni.

Lányai szintén a pedagógusi pályát választották, bár az idősebbik később pályamódosításra kényszerült, fiatalabb lánya ugyanazokat az elveket tartja fontosnak, mint az édesanyja: a türelem, a következetesség, a világos, a tanuló szintjéhez igazodó tanári magyarázat és a szemléltetés elengedhetetlen eleme a sikeres tanórának, valamint fontosnak tartja azt is, hogy a diákok a gyakorlatban is alkalmazható tudást sajátíthassanak el.

Kiváló szakmai munkásságát jutalmakkal, kitüntetésekkel ismerték el.

1994 májusában váratlanul érte a halál. Még halála napján is munkába indult volna, csak elhatalmasodó rosszulléte akadályozta meg ebben. Lepihent és többet nem ébredt fel. Halálával egy olyan pedagógust veszített a szakma, aki ízig-vérig tanár volt, és mindig a diákok érdekeit szem előtt tartva végezte munkáját.

Források: megőrzött szakmai dokumentumok, hivatalos levelek, visszaemlékezések

Kónya Emese

KRASZNAY FERENC (Balázsér, [Kárpát-alja] 1923. június 2. – Jászberény, 1979 december): tanító, mezőgazdasági mérnök, főiskolai docens.

Édesapja református tanító, később Beregárdóban igazgató-tanító. Elemi iskolái elvégzése után a munkácsi „prepaképzőbe” (Magyar Királyi Magyar és Ruszin Tanítási Nyelvű Líceum és Tanítóképző) kerül, ahol népiskolai tanítói oklevelet szerez 1943-ban. Ugyanezen év szeptemberében tiszteletdíjas tanítónak alkalmazzák a zselizi m. kir. téli gazdasági iskolában. 1944. szeptemberében beiratkozik a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolára, azonban jóformán el sem tudja kezdeni tanulmányait, októberben behívják katonának. Alapképzését Pápán kapja, majd, ahogy később megfogalmazta, államköltségen beutazta-gyalogolta fél Európát. 1945. március 1-jén Németországban esik orosz fogságba, de egy talpraesett tartalékos ruszin főhadnagynak (civilben tanító) köszönhetően so-

kadmagával – regénybe illő történet – megússza Szibériát. Május 30.-án Munkácson lelép a vonatról, ahogy később mondta, a maga részéről befejezte a II. világháborút. Hazagyalogol szüleihez Beregárdóba. Szeptemberben egy Magyarországra tartó vonat szeneskocsijába beásva átszökik a határon, hogy folytathassa tanulmányait, és soha többé nem látta édesapját annak ellenére, hogy az csak kilenc évvel később hagyja itt az árnyékvilágot. A hermetikusan lezárt határ nemcsak a találkozást, hanem a szülői segítséget is elzárja előle. Az Agrártudományi Egyetem debreceni osztályára iratkozik be, ahol katonai szolgálatát beszámítják, és hallgatás nélkül kollokválhat az első két félévből, két félév alatt négyet abszolválva úgy, hogy közben a tandíjra meg saját fenntartására is meg kell keresnie a rávalót. 1948-ban diplomázik. Augusztusban feleségül veszi a két éve megszerzett párját, Bernáth Mária tanítónőt. Derecskére kerülnek, ahol gazdasági iskolában lesz tanár. Itt születik meg 1949-ben első fiuk, Ferenc. 1950-ben áthelyezik a hajdúszoboszlói mezőgazdasági T.Sz.Cs. Vezetőképző Iskolába. Itt születik meg második fiuk, Péter 1954-ben. 1959-ben a tanítóképzőket felsőfokú intézményekké alakítják. Sikerral pályázik a jászberényi Felsőfokú Tanítóképző Intézetbe, ahol kinevezik intézeti tanárrá. Eleinte mezőgazdasági ismereteket tanít és az intézeti tangazdaság vezetője, majd a környezetismeret tantárgy pedagógiájának országosan elismert szaktekintélyévé válik. Több főiskolai jegyzetet ír, majd az egészségtant is oktatja. Bár az akkor szinte kötelező párttagságot sikeresen elkerüli, elismert oktatója lesz az intézménynek. 1972-ben megkapja az Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetést. 1975-ben a tanítóképzők főiskolákká alakulnak, ekkor főiskolai docensi kinevezést nyer a Természettudományi Tanszékre, ő lesz a diákjóléti bizottság elnöke, emellett a városi Vöröskereszt szervezetében tevékenykedik aktívan. Ferenc fia gépész üzemmérnöki végzettséget szerez, Péter fia orvosdoktorrá avatásán és esküvőjén még boldog-büszkén vesz részt, azonban unokája várva várt világra jövetelét már nem éri meg, a történelem viharában megviselt szíve második infarktuszát nem bírja ki, 1979 karácsonyán hirtelen hagyja itt családját és hallgatóit, kollégáit.

Krasznay Péter

KRASZNAY FERENCNÉ Bernáth Mária (Debrecen, 1924. március 26. – Debrecen, 2006. június): okleveles tanítónő.

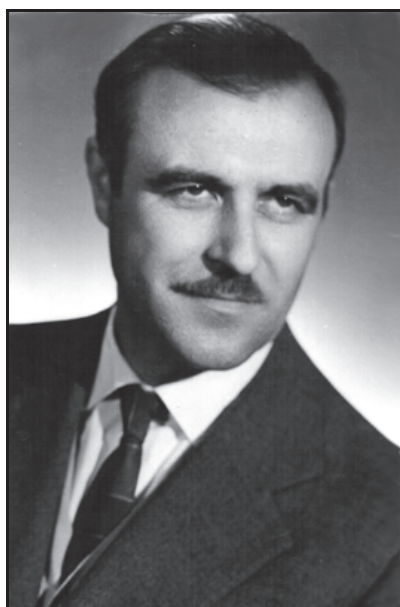
Bernáth Károly MÁV intéző, majd felügyelő harmadik gyermekeként született. Az akkor hatéves nővére, Erzsébet és négyéves bátyja, Károly meg is beszélnek egymás közt, hogy teljesen fölöslegesen jött ez a kis jövevény, nekik ugyan nem hiányzott. Később mégis a család kedvence lesz, mint minden legkisebb, ráadásul igen cserfes lánnyá cseperedik. Elevensége miatt ragad rá beceneve is. Nem Mária vagy te, hanem Marci, mondja egyszer édesapja, s ez így is marad sokak számára haláláig. Elemi iskolái után egy darabig követi nővére útját, aki a tanítói pályát tűzte ki maga elé célul és a debreceni Dóczi Polgári Leányiskolába kerül, ahol az első két osztályt igen jó eredménnyel végzi. A harmadikat azonban már különbözeti vizsgával a híres-neves református leánynevelő intézet gimnáziumában kezdi. Itt is érettségizik 1942-ben. A vidám, társaságkedvelő, jó mozgású, a táncot kedvelő és elegánsan művelő, csinos, kissé szertelen lány bölcs édesanyja javaslatára – jó lesz az még valamire – megint tesz egy vargabetűt, és beiratkozik az intézmény tanítóképzőjének ötödik osztályába, és tanítói oklevelet szerez sok-sok későbbi tanítványa szerencséjére. Szinte véletlenül találja meg tehát életpályáját. 1944. szeptemberében kezdi meg pályafutását Érszakácsiban mint megválasztott helyettes tanító. Alig tudja megkezdeni tevékenységét, amikor a front közeledtével bátyja kénytelen visszaköltöztetni Debrecenbe. A háború átvonulása után 1945. januárjától helyezik át nővérével Debrecen mellé, Pallagra az ottani

elemi iskolába. Itt ismerkedik meg 1946-ban későbbi férjével, Krasznay Ferenc agráregyetemi hallgatóval. Egy kis kitérő Nyíradony-Gasztanya osztatlan elemi iskolája 1946. szeptemberétől 1948. szeptemberéig. 1948. nyarán jövendőbelije befejezi az egyetemet, és augusztusban, Lajos napján Debrecenben egybekelnek. Közös életüket Derecskén kezdik, ahol két évet töltenek. 1949-ben megszületik első fiuk, Ferenc. 1950-ben Hajdúszoboszlóra helyezik az ottani általános iskolába. 1954-ben megszületik második fiuk, Péter. 1959-ben férjét pályázat útján a jászberényi Felsőfokú Tanítóképző Intézetbe nevezik ki intézeti tanárrá, karácsonykor Jászberénybe költöznek, ahol az intézet gyakorló iskolájában mint napközis nevelő tevékenykedik. Hiába a magasabb fizetés, az első adandó alkalommal átkéri magát a város egyik általános iskolájába a Kossuth úti általános iskolába tanítani. Ahogy maga fogalmazza, amint becsukja maga után az osztály ajtaját, az a 30-40 csillogó szemű nebuló számára a való világ. Imád tanítani, semmi érzéke nincs az úgynevezett karrierhez. Ferenc fia gépész üzemmérnöki végzettséget szerez, Péter fia orvos lesz. 1979-ben férje, Krasznay Ferenc főiskolai docens tragikus hírtelenséggel meghal. A veszteséget soha nem tudja kiheverni, de új értelmet ad életének 1980-ban született unokája, Nóra. Ebben az évben megy nyugdíjba és kisebbik fia unszolására 1981. tavaszán Egerbe költözik, hogy unokája közelében lehessen. 1983-ban megszületik a második unoka, Zsófi. Ettől kezdve ők töltik ki életét. Nem lesz hűtlen hivatásához sem, még évekig helyettesít különböző egri iskolákban, letéve névjegyt is ebben a városban is. Aktív tagja a helybéli pedagógus klubnak, részben szervezője szeretett gimnáziumi osztálya öt-évenkénti találkozóinak. Megkapja arany, majd gyémánt diplomáját, 80 éves koráig csodás fizikai és szellemi épségben meghatározó tagja családjának, boldog-büszkén vesz részt nagyobb unokája esküvőjén. Nehezen viseli az ezt követő évek egészségében, mozgásában bekövetkező kedvezőtlen változásokat. 82. születésnapját még családja körében ünnepli, de néhány nap múlva leesik lábáról, és 2006. júniusában majd három hónapos szenvedés után kisebbik fia kórházi osztályán, annak ügyeletében örökre lehunyja szemét.

Krasznay Péter

L

LÁDI JÓZSEF (Polgár, 1924. január 10. – Debrecen, 1975): tanító, általános iskolai tanár, iskolaigazgató.

Édesapja, Ládi András, az egri káptalan birtokán dolgozott. Édesanyja Szekeres Borbála, háztartásbeli volt. Két gyermeket neveltek.

Az édesapja korán elhunyt, így az édesanya nevelte tovább két fiát. Az idősebb testvér, Andrást, eltűntnek nyilvánították a háború után. Édesanyja a rossz anyagiak miatt nem tudta taníttatni a jól tanuló Józsefet. Szentgyörgyi László tanító úr meggyőzte az édesanyát, hogy ezt az okos fiút föltétlenül taníttatni kell. Így került Egerbe a Dobó István Gimnáziumba, amit sikeresen elvégzett. Utána felvételt nyert az Egri Tanítóképzőbe, ahol kitűnő eredménnyel végzett 1945-ben. Ugyanekkor kapta kántori oklevelét is.

A tanítóképzés ideje alatt tanítványai voltak, hogy biztosítani tudja mindennapi ellátását, életvitelének fenntartását. Oklevele megszerzése után Újtikoson (Tikos-tanyán) kapott állást. Így édesanyja közelébe került, aki 1951-ben elhunyt.

1947-ben megismerkedett Gaál Máriával, akivel 1948-ban házasságot kötött. A feleség kereskedelmi pályán dolgozott. Két gyermekük született. József és Mária, akik követték édesapjuk hivatását.

Hét év után megbízást kapott Újszentmargitán az iskola igazgatói teendőinek ellátására. Így családjával odaköltözött.

Közben, 1950-1953-ig elvégezte a magyar-történelem szakot az Egri Tanárképző Főiskolán kiváló eredménnyel.

1956. szeptemberétől Tiszagyulaházára helyezték a Járási Művelődési Osztály megbízásából, szintén igazgatói megbízatással.

1968-ban Újtikosra kérte áthelyezését egészségi állapota megromlása miatt. Ott közel volt a vasútállomás, és többször kellett Debrecenbe orvosi kezelésre járnia. Súlyos betegsége ellenére lelkiismeretesen ellátta iskolai teendőit felesége közreműködésével, aki mindenben segítő és hű társa volt haláláig, 1975-ig.

Munkája során több elismerésben és kitüntetésben részesült.

Két pedagógus gyermeke négy unokával ajándékozta meg, akik közül ő csak egyet ismerhetett. Közülük kettő orvos, kettő jogász lett.

Sajnos a lánya, Mária sem örülhetett két kislánya felnövekedésének, mivel 43 évesen súlyos betegségben ő is elhunyt.

Fia, József a Debreceni Egyetemen nyelvtanár.

85 éves felesége egészségét is kikezdte a sok megpróbáltatás, de a sikeres négy unokája és egy dédunokája sok-sok örömet és boldogságot jelentenek számára.

*Kovács - Kis Sándorné volt tanítvány
emlékezése*

Ötödik osztályos koromban kerültem közelebb igazgató bácsihoz, aki akkor magyart és történelmet tanított Tiszagyulaházán. Ma se felejttem el azt a napot, amikor belépett az osztályterembe. Középkorú, szelíd mosolyú, megnyerő tekintetű bácsi, kinek láttán egyszerre megszűnt bennünk a szorongás. Áradt belőle a szeretet. Ámulattal hallgattuk, amikor bemutatott egy-egy verset, melyeket könyv nélkül tudott. Tőle tanultam meg értékelni és használni az irodalmat, s annak szépségeit.

Segítő szándéka példamutató volt mindenki számára. Együttérzését fejezte ki irántuk jóban, rosszban. Ez a tulajdonsága áthatotta az egész közösséget.

A példaadására érlelődött bennem a gondolat, hogy a pedagógus pályát választom, mert olyan szerettem volna lenni, mint Ő. Tanulmányaimat gimnáziumban folytattam. Érettségi után sem változott elképzelésem, de anyagiak miatt Miskolcon dolgoztam, majd férjhez mentem.

1969 őszén visszaköltöztünk Tiszagyulaházára, s egy napon az én kedves igazgatóm azzal a céllal keresett meg, hogy képesítés nélküli nevelőt keres és állást ajánlott. A világ legboldogabb embere voltam akkor! Mégis az lehetek, amire vágytam? Örömmel fogadtam ajánlatát. Gyakran látogatta óráimat. Szakmai tanácsaival, útmutatásaival és saját személyiségével olyan példa volt előttem, amit érdemes volt követni. Elvégeztem a tanítóképző főiskolát és alsó tagozatban tanítottam.

Maradandó örökséget hagyott rám, amit igyekeztem továbbadni. Szakmai tudás, alázat a hivatás iránt, őszinte és kifogyhatatlan szeretet, tisztelet a gyermekek és felnőttek felé egyaránt. Ez jellemezte őt és családját.

Emléke örökké él szívemben!

*Thurzó Györgyné, volt munkatárs
emlékezése:*

1955 szeptemberében hatan kezdtük gyakorló évünket az Újszentmargitai általános iskolában, mint a hajdúböszörményi tanítóképző tanulói.

Újszentmargitán az iskola igazgatója, Ládi József fogadott minket. Már megjelenésével is

rendet, komoly munkát parancsoló személyiségnek hatott. A komoly, de mosolygó tekintet egy igaz emberi, segítőkész igazgató kartársat személyesített meg.

Mint kezdő, az iskolapadból kilépve a „nagy életbe” sok-sok problémával kerültem szembe. Bármikor fordulhattam hozzá kérdéseimmel. Önzetlenül segített tanácsaival, jó pedagógiai érzékével. Látogatásai alkalmával is segítő szándékkal, soha nem bántóan vezetett a legjobb megoldásokhoz. Dicsérő szavaival sem fukarkodott. Engem mindennap ellenőrizhetett, hiszen akkor én tanítottam kisfiát első osztályban.

Emberi magatartása példa volt tantestületre és az egész falu számára. Családi élete is ezt példázta. Feleségével és két gyermekével együtt tisztelte és szerette Újszentmargita közössége.

Én, aki már pedagógusi munkám után aranydiplomás vagyok, tisztelettel emlékszem első igazgatóm kedves szavaira, útmutatásaira.

Forrás: Hivatalos iratok, visszaemlékezések.

Ládi Józsefné és Thurzó Györgyné

LÉVAY BOTOND dr. (Debrecen, 1943. II. 8. – Debrecen, 2008. V. 20.) tanár, író, költő.

Édesapja, dr. Lévay Béla református lelkészcsaládban született, jogi tanulmányokat folytatott, élete utolsó éveiben a visszacsatolt Margittán volt járásbíró. Édesanyja, Molnár Piroska régi debreceni cívis-família leszármazottja, a családfeje 1946-ban bekövetkezett halála után egyedül

nevelte fiát, anyagi nehézségekkel küzdve, a gondviselésbe vetett bizalommal. Gyermeke nem vált elkényeztetett egykévé, mert szinte testvéri közösségben nőtt fel a szintén korán árvaságra jutott unokabátyjával, Bálint Jánossal. Az általános iskolát 1957-ben a Fűvészkert utcai iskolában fejezte be, majd a Fazekas Mihály Gimnáziumban érettségizett 1961-ben. Középiskolás éve alatt különösen nagy hatással volt rá magyar nyelv és irodalom tanára, dr. Barla Gyula, akitől pályaválasztásához is ösztönzést kapott. Jótanuló volt, nem csak a humán tárgyak iránt mutatott rendkívüli érdeklődést, még a sportban is figyelemre méltó eredményeket ért el. Egykori versenyző társai fegyelmezett, tehetséges, jó pajtásként őrzik emlékezetükben. Gyermekkorára, diák éveire önéletrajzi feljegyzéseiben úgy emlékezik, hogy az 1950-es évek embernyomorító kálváriája és az 1956-os forradalom nem hagyta érintetlenül eszmélését. Számára meghatározó volt a családi hagyomány, amelyet édesanyja képviselt, aki kemény munkával, erős hittel, szépre, jóra nyitott lelkével példát adott arra, hogyan lehet és kell a legnehezebb időkben is megalkuvás nélkül, méltósággal elviselni.

Egyetemi tanulmányait egy év késéssel kezdhette meg. Erről így írt: „Nem feltétlenül üldözöttként éltem meg azt, hogy egy évig fizikai munkát végeztem a Biogal Gyógyszergyárban, mert akkoriban ez 'kötelezően ajánlott' volt a felvételihez.” 1962 őszén magyar-történelem szakon kezdte meg felsőbb tanulmányait a Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. A Magyar Intézet tagjainak szűkebb körében sok hasonló érdeklődésű, tehetséges fiatalal került egy társaságba. Évfolyamtársa volt Bitskey István, Oravecz Imre. Akkoriban volt egyetemi hallgató Várkonyi Anikó, Görömbei András, Imre László a közeli évfolyamokon. Ez volt az az időszak, amikor a forradalom utáni feszültségek oldódni kezdtek. A tanárok több támogatást, bátorítást adhattak nem csak a rendszer által felkarolt munkásparaszt származású fiataloknak, hanem mindazoknak a hallgatóknak, akikben a tehetség és alkotókészség jeleit felismerték. Ebben a légkörben segítette nyilvánosságához irodalom professzora Lévay Botond verseit. Tizenkilenc évesen jelentek meg első írásai az Egyetemi Élet, a Hajdú-bihari Napló és az Alföld hasábjain. In-

dulásakor nagy jövőt jósoltak az ifjú költőnek. Maga is úgy vélte: „... hogy sínre kerülök, de aztán mégsem. Nem gondoltam akkor, hogy hosszú mellőzött éveket, évtizedeket kell megélnem.” A rendszer újra elég erős volt ahhoz, hogy az élet minden területét ellenőrizze, irányítása alatt tarthassa, az érvényesülés feltétele az alkalmazkodó készség volt. Lévay Botond alaptermészetéből következően nem vállalta a megalkuvásokat, karriervágyból nem adta fel függetlenségét, nem hajszolta a hírnevet. Becsülettel tanult az egyetemen, készült választott hivatásának betöltésére.

Egyetemi éve alatt találta meg azt a társat, akivel négy évtizeden át harmonikus házasságban élt. Felesége, dr. Böör Irén magyar-német szakos tanárnő, az Egyetemi Könyvtár munkatársa volt, az intézmény főigazgatójaként ment nyugdíjba. Lévay Botondot egész pályáján végig kísérte felesége szerető gondoskodása, azonos értékrendjükből fakadó megértő támogatása, akivel utolsó percéig zavartalan lelki és szellemi közösségben élt. Ez a családi háttér tette lehetővé számára, hogy teljes odaadással vállalt feladatainak élhessen: tanárként, íróként, egyházi tisztségviselőként.

A diploma megszerzése után Debrecenben maradhatott volna a helyi újság gyakornokaként, de inkább a tanári pálya mellett döntött. Feleségével együtt 1967. szeptemberében Kisvárdán, a helyi gimnáziumban kezdték meg első tanévüket. Segítették beilleszkedésüket a vidéki gimnázium légkörébe a fegyelemhez szoktatott diákok és néhány tanár kolléga, átlendítve a fiatal tanárokat a kezdet nehézségein. A házaspár nem tartotta kivetettségnek a Kisvárdán töltött két évet. A sokféle iskolai munkával értékes tapasztalatokat szereztek.

A debreceni hazatérés, néhány év hányódás után, 1974-ben a debreceni 109.sz. Ipari Szakmunkásképző Intézetben ajánlottak tanári állást Lévay Botondnak, aki ezt követően öt esztendő töltött az intézményben. Az egyetemi tanárképzés nem készítette fel kellő módon a leendő pedagógusokat az ilyen típusú iskolákban való tanítási, nevelési módszerek alkalmazására, ahol a közismereti tárgyaknak viszonylag kisebb jelentőséget tulajdonítottak, inkább a szakképzésre esett a hangsúly. Lényegében egyénileg kellett kialakítania azt a módszert, amellyel a szakmunkásnak készülő fiatalok érdeklődését

fel tudta kelteni az irodalom, történelem és a művészetek iránt. Hitt az irodalom jellemformáló erejében, szándéka szerint ezt a hatást akarta erősíteni világos magyarázataival, választékos stílusával, óráinak nyugodt, derűs légkörével. Túl nagy szigort nem alkalmazott, diákjainak kis sikereit is nagyra értékelte. Nehezen fogadta el, ha az őt mélyen érintő nagy alkotások iránt nem tapasztalt kellő fogadó készséget, s nem sajnálta a fáradságot, hogy más, új módszerrel próbálkozzék a kívánt cél elérésére, a jövő szakmunkás generációja magasabb szellemi igényének megalapozására.

Tanítványai közül kevesen tudták, hogy tanáruk verseket, irodalmi esszéket ír, doktori disszertációján dolgozik. Ezekben az években nem volt jelen az irodalmi közéletben, írásai nem kaptak nyilvánosságot. Mellőzöttségét látszólag nem fogta fel tragikusan, de megszenvedte (valószínűleg ez és a dohányzás okozhatta szívbetegségét). Háttérbe szorítottságáról így írt később: „Isten engem megóvott sok kísértéstől, ... kiérleletlen versek közlésétől vezető orgánumokban. Akkor rosszul esett ... de vigyázott rám, infarktusokból felgyógyított, így nem kell utólag magyarázkodnom önmagam előtt sem.”

Nem véletlen, hogy ebben az időszakban Szabó Lőrinc 1945 utáni lírája foglalkoztatta. E témából írta doktori értekezését „Számvetés és magyarázat” címmel, amelyben Szabó Lőrincre vonatkozóan, de mintegy önsorsának értelmezéseként is, megfogalmazta: „Méltánytalan mellőztetése is érlelte költői ihletettségét.” Nem csak a tárgyra vonatkozó irodalom alapos ismerete, hanem mélységes empátia is jellemzi Szabó Lőrinc két nagy versciklusáról írott elemzését. Nem nehéz felismerni Lévy Botond későbbi önéletrajzi ihletésű élményesszéiben a „TücsökHzene” remineszcenciáit.

1979-ben doktori fokozatot szerzett, s még abban az esztendőben a Debreceni Tanítóképző Főiskola tanára lett. Irodalomtörténeti kutatásainak eredményeiből ezt követően kezdett publikálni.

Művészi alkatával, tudományos felkészültségével és igényével ebben az oktatási intézetben hamar otthonra lelt. Közvetlen munkatársa, jó barátja volt dr. Zabó Zoltán az Anyanyelvi és Irodalmi Tanszéken, ahol irodalomtörténeti, stilisztikai előadásokat tartott, a leendő tanítók számára különösen fontos gyermek- és ifjúsági

irodalommal, kortárs írók munkásságával az ő kollégiumain foglalkoztak. Mint nagy tapasztalattal rendelkező oktató, a tantárgy-pedagógiát és beszédművelés tárgyköreit is ő adta elő.

A nyári szünetekben alkalma nyílt arra, hogy feleségével szép külföldi utakat tehessenek, élvezve a nyugati kultúra és az ókori világ csodáit. Lévy Botond számára nem jelentett törést, amikor a rendszerváltozás után a tanítóképző Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolaként egyházi felügyelet alá került, sőt ezáltal vált lehetővé számára, hogy egyházához való kötődését erősebbre fonja. A változás más szempontból is kedvezően alakította sorsát, docensi előléptetést kapott és megnyíltak előtte a publikációs lehetőségek: esszé- és verses kötetei jelentek meg, folyóiratok, évkönyvek hozták írásait, immár anélkül, hogy hivatalos elvárásoknak engedjen és az öncenzúra kényszerét vállalja. Alkotói hitvallása szépen összecseng kedves írója, Márai Sándor szentenciájával: „Az írás végső értelemben nem egyéb, mint magatartás, nagy szóval mondhatnám: erkölcsi magatartás.” Lévy Botond azt vallotta, hogy „véletlenek nincsenek, csak isteni beavatkozás, csoda van”. Infarktusait, szívűtétjét a hit próbájaként, felgyógyulását isteni kegyelemként élte meg. Erős hite segítette át azon a lelki megpróbáltatáson, amelyet édesanyja, majd testvérként szeretett unokabátyja elvesztése okozott.

Mindannyiszor a gondviselésbe vetett bizalommal és újult erővel folytatta munkáját: tanított, szemináriumokat vezetett, tudományos konferenciákon tartott előadásokat, szavatókat, mesemondókat készített fel versenyekre. Hallgatói közül többen neki köszönhetik sikeres szerepléseiket. Tanítványa, Molnár Csilla írta: „A tanár úr, mint az irodalom különféle területein jártas, művelt, mintaértékű tanárember állt a diáktársadalom előtt. Minden órán volt valamilyen megjegyzése, gondolata, amely továbblendítette szellemi és lelki fejlődésünket ..., sikeresen mozgósította fantáziánkat, kreativitásunkat, az önálló gondolatmenetet értékelte legtöbbször. Az életre nevelt minket, arra hogy tanuljunk meg küzdeni, s igényesnek maradni önmagunkkal szemben. Műveljük magunkat örökké, olvassunk és olvassunk! Igazi értékekkel töltjük meg életünket!”

Lévy Botond valóban példaként állhatott hallgatói előtt: halk szavú, nagy tudású, segítőkész,

derős kedélyű, gyermekien tiszta lelkű ember volt, akit az élet nagy problémái foglalkoztattak, de olykor játékos könnyedséggel tudott a köznap dolgokra reagálni. Igényessége, jó ízlése nem csak a munkájában, a tanításban, szellemi alkotásaiban, hanem a társadalmi érintkezésben, környezete, otthona alakításában, megjelenésében – lényegében az élet minden területén megnyilvánult.

Sokoldalú munkásságát a Tanítóképző Főiskola Kölcsey emléklakett adományozásával és kiemelkedő művészeti tevékenységét elismerő oklevéllel honorálta, költészete elismeréseként 2005-ben Quasimodo-díjjal tüntették ki.

Nyugdíjba vonulásakor békés, alkotó éveket remélt. Újabb kötetbe szánt verseinek csiszolásával, rendezésével foglalkozott. Kedvvel tervezett szép utazásokat, gondtalan nyarakat hegyvidéki kertjükben. Fokozott gonddal törődött a Debrecen-Mester utcai református egyházközség ügyeivel, amelynek főgondnoka volt. Ő szerkesztette az egyházközség „Harang-Nyelv” című lapját. Lelkész nagyapjától örökölt úrasztali terítővel ajándékozta meg a templomot és nem kis anyagi áldozattal felesége és ő szereltetett órát a templomtoronyba. Utolsó munkája a templom hetvenéves jubileumára tervezett kiadvány volt, amelynek befejezése feleségére maradt.

Kéziratos hagyatékában lévő verseit halála első évfordulójára „Haza-hívó szavad” címmel a Csokonai Kiadó jelentette meg, Szilágyi Imre lelki rokonságtól ihletett illusztrációival. „Tudós tanító osztja meg itt velünk dús élettapasztalatait” – írta a kötet szerkesztője, Beke Albert, aki szerint „ez a lírai gyűjtemény méltó emlékműve a nemrég elhunyt jeles debreceni poéta munkásságának”.

Hirtelen halálával űrt hagyott egyházközségben, a Debreceni Református Egyházmegyében, amelynek világi főjegyzője volt, a Református Presbiteri Szövetség debreceni egyházmegyei szervezetében, amelynek elnöki tisztét töltötte be, de mindenek előtt hitvestársának pótolhatatlan veszteség korai távozása.

Méltó és szép szavakkal búcsúztatta a Reformátusok Lapja: „Benne egy szilárd jellemű, egyházát, népét és nemzetét elkötelezetten és féltő aggódással szerető, halála után is nagy megbecsülést érdemlő embert tisztelhetünk.”

Lévay Botond művei:

Kő a szájban (Versek) 1986. – Juhász Géza levelesládája (Dokumentum-gyűjtemény, társszerző Juhász Gézáné) 1987. – A hit gémeskútja (Önéletrajzi élményesszé) 1994. – Isten, a szobrász (Versek) 1997. – A kegyelem illata (Önéletrajzi élményesszé) 1999. – Akkor is írsz (Versek) 2003. – Még időt hagyott (Istenes versek) 2003. – Haza-hívó szavad (Versek) 2009.

Verseit, tanulmányait, esszéit, recenzióit (mintegy 350 írását) az alábbi periodikák közölték:

Alföld, A Céh, Confessio, Debrecen, Debreceni Disputa, Debreceni Szemle, A Déri Múzeum Évkönyve, Egyetemi Élet, Élet és Irodalom, Erdélyi Tükör, Hajdú-bihari Napló, Harang-Nyelv, Irodalomtörténet, Képes Kálvin Kalendárium, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Évkönyve, Könyv és Könyvtár, Könyv és Nevelés, Körkép, Kritika, Lyukasóra, Magyar Napló, Napjaink, Partium, Presbiter, Reformátusok Lapja, Református Tiszántúl, Sárospataki Füzetek, A Tanító, Theológiai Szemle, Úton.

Források:

Lévay Botond önéletrajzi írásai; a „Harang-Nyelv” 2008. augusztusi száma; amelyet Lévay Botond emlékének szenteltek; Molnár Csilla kéziratos emlékezése; Lévayné dr. Böör Iréntől kapott adatok és személyes emlékek.

Korompai Gáborné

LOSONCZ MIHÁLYNÉ dr. Tengerdi Angéla (Mesztegyő 1926. június 4. – Kecskemét, 1987. augusztus 31.): főiskolai tanár.

Férje dr. Losoncz Mihály (Magyarokanizsa [Szerbia, Vajdaság], 1925. június 19. – Kec-

kemét, 2008. július 26.), gyermekei Miklós (Debrecen, 1954. február 9. –) és Tamás (Budapest, 1957. szeptember 9. –).

A pedagóguspálya iránti vonzalmat a szülői házból hozta: a Somogy megyei, ezer lelket számláló falu tanítójának (Tengerdi József) első gyermekeként látta meg a napvilágot, s a gyermekszeretetet, a nevelői hűséget, alázatot édesapja 42 éves tanítói múltja állította elé példaként. Egy 1974 áprilisában megjelent interjúban azt mondta: maga sem tudja megmagyarázni, hogy miért akart mindenképpen pedagógus lenni. Már ötéves korában a testvéreivel és a szomszéd gyerekekkel iskolásdit játszott: mindig ő volt a tanító néni.

A második világháború idején járt a budapesti Csalogány utcai tanítóképzőbe, amelynek szelleme, kiváló tanárai csak fokozták a nevelői hivatás iránti vonzalmát. Szülőfaluja már 1944. decemberében felszabadult, de a közeli hadműveletek miatt a lakosságot áttelepítették harminc kilométerrel távolabbra. Édesapja katona volt, édesanyjával és két testvérével mindent otthon hagyott, kis batyukkal gyalogoltak a számukra kijelölt községbe. Ekkor V. éves tanítóképzős növendék volt, de még novemberben szélnek eresztették őket a budai intézetből. Mit csinálhat mást egy majdnem-tanító? A pedagógus nélkül maradt faluban kidoboltatja a kisbíróval, hogy a hat osztály gyermekeivel folytatja a tanítást ott, ahol a két elmenekült nevelő abbahagyta. Felejthetetlen három hónap volt! Az osztatlan iskolában csupán a maga erejére támaszkodva a gyakorlatban alkalmazhatta mindazt, amit addig a tanítóképzőben tanult. Az ébresztőóra csörgése jelezte a tanítási órák végét; s a fizetés néhány tojás vagy egy-egy üveg méz volt, amit a hálás szülők küldtek a „kis tanító néninek”.

Egyetemi tanulmányait a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán végezte, ahol 1950-ben magyar-történelem szakon szerzett tanári diplomát. Mozgalmas történelmi időszakban volt egyetemista: együtt nőtt a „fényes szelek nemzedékével”; a világot megforgatók hitével, ifjúsága minden lelkesedésével vett részt a NEKOSZ-mozgalom kibontakoztatásában. Ez a hite sok csalódás ellenére haláláig végigkísérte pályafutását.

Gimnáziumi tanárként dolgozott Kaposvárott, Debrecenben és végül Kecskeméten. Egész életre szóló élmény volt számára a debreceni Cso-

konai Vitéz Mihály Gimnáziumban eltöltött idő, különösen az 1953-ban és az 1954-ben végzett osztályához fűződő kapcsolata. Azokra az évekre mindig szívesen emlékezett: tanítványai őszinteségére, ragaszkodására, a szellemi és fizikai munkában való gyönyörű helytállásukra, a közös faültetésekre, a vasárnapi vagonkirakásokra, az építőtáborokra.

Az 1954-es érettségi vizsgák idején szülési szabadságon volt, de ragaszkodott ahhoz, hogy a kérdéseket ő tegye fel, és a válaszok értékelésében irányító szerepet vállalt magára. Az összetartást jellemzi, hogy az osztály osztályfőnökével együtt hallgatta rádióan a Wembley stadionból közvetített híres angol-magyar labdarúgó-mérkőzést, és együtt ujjongott a magyar győzelemnek. Meghatározó szerepe volt abban, hogy a 38 fős osztályból 22-en diplomáztak, és többen szinte felsőfokú iskolai végzettségnek megfelelő munkakörből mentek nyugdíjba (állomásfőnök, tanintézeti igazgató stb.). Az osztálytársak azóta is rendszeres kapcsolatban vannak egymással, illetve haláláig tartották a kapcsolatot osztályfőnökükkel. A Miklós fiának születését követő hetekben az osztály segített az aktuális házi munkákban (tűzelő felhordása a pincéből, bevásárlás stb.). Miklós fiát (aki egyetemi oktatóként folytatja az anyai és nagyapai hivatást) a IV. C osztály tiszteletbeli tagjává fogadta.

A kecskeméti Bányai Júlia Gimnáziumban, ahová 1954 őszén került, a fiúkhoz szokott pedagógusnak szokatlan volt a lányok tanítása, lágyabb hangnemre volt szükség az új környezetben. Szerencsére gyorsan megértették egymást a lányokkal. Sok irodalomszerető tanítványa volt, akik a magyar szakos tanári pályát választották élethivatásnak. A tanítványok tekintélyes részével továbbra is tartotta a kapcsolatot.

A Katona József Gimnázium, ahol rövid ideig tanított, nehezen vált meg tőle, amikor 1959-ben alapító tagként a Felsőfokú Óvónőképző Intézetbe került, ahol 28 éven át dolgozott, később a jogutód Kecskeméti Tanítóképző Főiskola főiskolai tanáraként, a Nyelvi-Irodalmi Szakcsoport vezetőjeként. Ennél magasabb funkcióra nem vágyott, tanítani szeretett. Tanári pályafutása alatt nagyon sok vezetői posztra szóló felkérést utasított vissza. Igényes volt, magasra állította a mércét, de bizonyított kiemelkedő

irodalmi, pedagógiai ismereteivel, tanítani tudásával, lendületességével, lelkiismerete diktálta sokoldalú tevékenységével.

Az anyanyelv tisztaságának őrzése, az értékes gyermekirodalom ápolása mindennapi tevékenységéhez tartozott. Azt vallotta, hogy mivel a gyermek anyanyelvét a környezetében élő felnőttektől utánzással tanulja meg, ügyelni kell arra, hogy az óvónők szépen, kulturáltan beszéljenek. Természetesen ez a követelmény csak elenyésző része annak, amit a beszédről, a nyelvről tudni kell. A gondolkodás és a nyelv együttes fejlesztése rendszeres és nagyon céltudatos munkát kíván az óvónőtől, úgy kell dolgoznia, hogy a kicsiket felkészítse az iskolára.

Nagy felkészültséggel tudományos tevékenységet folytatott, dolgozott az Országos Pedagógia Intézetnek (az óvodai nevelési program anyanyelvi fejezetének szerzője volt), a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvi Bizottságának, több kísérlet vezetője volt, tanterveket, programokat, jegyzeteket, tanulmányokat, cikkeket írt. Dolgozott az Óvodapedagógiai Szakbizottságnak, az Óvodai Nevelés szerkesztőbizottságának több mint tíz évig aktív, segítőkész tagja volt. A szavalástanítás művésze, színjátész, szavalócsoportok, diákkörök irányítója. A Szép magyar beszéd versenyen hallgatói négyszer szereztek Kazinczy-díjat az Óvónőképző Intézetnek, illetve jogutódjának.

Egész estét betöltő irodalmi műsorai, amelyek írókhoz, költőkhöz, egy-egy irodalmi témához, ünnepekhez kapcsolódtak, felejthetetlen élményt nyújtottak a résztvevőknek. Sok városi, megyei, országos rendezvény, kulturális seregszemle, vetélkedő szervezője, irányítója, a Kátona József Társaság vezetőségi tagja volt. Szakmai elismerését miniszteri kitüntetések (az Oktatásügy Kiváló Dolgozója), az Ifjúság KISZ-érem, a Munka Érdemrend ezüst- és arany fokozata példázzák.

Kedvelte a népművészetet. Talán kevés is a valóságot kifejezni ez a szó, hogy kedvelte. Elvégzett egy díszítőművészeti tanfolyamot, hogy otthonosabban mozogjon a népművészet gazdag világában.

Memóriája, szuggesztív előadásmódja lenyűgözött kollégát és hallgatót egyaránt. Ezért tudják és érzik igaznak mindnyájan, akik ismerték, volt tanítványa búcsúszavait: „Nekünk ő volt a 120-

at verő szív, a pedagógus-példakép, benne láttuk az elkötelezetten embereket szolgáló embert. Ő volt a tanárnő.”

A debreceni Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium 1954-ben végzett IV. C osztálya emlékezése

Több mint fél évszázad elmúltával is hálával emlékezünk volt osztályfőnökünkre, Dr Losoncz Mihályné tanárnőre.

Ő az életre nevelt bennünket, nemcsak a tantárgyait tanította. Másodikos gimnazista korunkban (akkor vette át az osztályunkat) felmérte, hogy kik alkalmasak felsőbb szintű tanulmányok elsajátítására és harmadik gimnáziumba csak azokat engedte tovább.

Kellemes megjelenésével, kedves – jellegzetes somogyi – beszédstílusával, szakmai tudásával, olyan hatással volt tanítványaira, hogy tantárgyait nemcsak kötelességből tanultuk, hanem az irányukban kimutatott szeretete és felelőssége mintegy „kényszerített” mindnyájunkat, hogy az elvárásainak meg tudjunk felelni.

Sok osztálytársunk magas szintű elismerést kapott kimagasló munkájáért.

Ezúton is megköszönjük, hogy kiváló szakmai és módszertani tudása, példamutató nevelői munkája, végigkísérte mindennapi munkánkat, egyéni életünket és az életben való helytállásunkat.

Források:

Dr. Losoncz Mihályné. A Kecskeméti Tanárképző főiskola nekrológja. Óvodai Nevelés, XL. évfolyam, 1987. 12. szám, 406. oldal.

Emberséggel közelíteni a fiatalokhoz. Varga Mihály interjúja dr. Losoncz Mihálynéval. Petőfi Népe, XXX. évf., 79. szám, 1974. április 4., 5. oldal.

Az 1954-ben érettségizett IV. C osztály visszaemlékezései.

Losoncz Miklós

LOVAS MÁRTONNÉ Tóth Amália (Tiszakerecseny, 1910. július 21. – Hajdúböszörmény, 1989. május 11.): középiskolai tanár. A Hajdúböszörményi Bocskai István Gimnázium „Jeles tanárainak” márványtábláján ott van a neve. A dátum: 1959-70. Ekkor tanított ebben az intézményben. Mint volt tanítvány, mint biológus, mondhatom, szerencsére. Életútjához önéletrajzát idézem:

„1910. július 21-én születtem Tiszakerecseny községben. Szüleim földmíves emberek voltak. Édesapám mint nyugdíjas tsz-tag halt meg.

Középiskolai tanulmányaimat Budapesten kezdtem, majd Debrecenben folytattam, s itt érettségiztem 1929-ben. Egyetemi tanulmányaimat is Debrecenben végeztem, 1936-ban kaptam meg természetrajz-földrajz szakra középiskolai tanári okleveletem.”

Amint írja, az alapvizsga után anyagi okokból megszakította tanulmányait, mert a gazdasági válság miatt szülei nem tudták segíteni. 1936 és 1938 között diplomával sem kapott állást, így szüleinek segített a mezőgazdasági munkában.

1938 augusztusában Körösszakálba kerül, ahol egy földbirtokos család két gyermekét tanítja. 1939. október 21-től 1941 szeptemberéig Komádiban tanít a polgári iskola előkészítő tanára. Ez év márciusától itteni munkaviszonya végéig tanfolyamvezető tanár. Ezután Hajdúböszörménybe kerül, ahol 1941. szeptember 1-től 1949. május 30-ig a polgári leányiskolában tanít.

Itt, ebben a városban találja meg élete párját, megy férjhez 1943. február 10-én Lovas Márton református lelkészhez. Házasságukból három gyerek születik, 1944-ben Márton, 1946-ban László és 1948-ban Katalin. Mindhárman diplomások.

1949. június 1-től átszervezés miatt, ami az államosítást és a polgári iskolák megszűnését jelenti, a Bethlen Gábor utcai általános iskolába kerül 1951-ig. Ekkor a hajdúböszörményi Taní-

tóképzőbe, majd újabb „átszervezés” után 1959. szeptemberében a Bocskai István Gimnáziumba jön, ahol 1970-ben történt nyugdíjazásáig dolgozik.

Mivel férje lelkész, a kor ideológiai követelményeit gyakran kéri rajta számon, vagyis járnia kell ilyen irányú továbbképzésekre. Ezeket ön-életrajzában is felsorolja.

Hitét inkább éli, mint hangoztatja. A kor nem tűri a vallást. Hallgat, de tanításában, nevelésében szeretetet sugároz. Illenek rá Pál apostol /1 Kor. 13.4./ sorai:

„A szeretet türelmes, jóságos: a szeretet nem irigykedik, nem kérkedik, nem fuvalkodik fel...”

Szerény, segítőkész, kedves egyénisége a legrenitensebb diákokat is leszereli. Fegyelmeznie nem kell. Amálka néni, a lelkészfeleség a krisztusi szeretet tükré volt.

Személyisége bizonyítja, hogy a hit és a tudás nem ellenség. Általános iskolai tanári munkájának minősítésében olvashatjuk: „Tartott bemutató órát, módszerei változatosak és kiváló osztályfőnöki munkát végzett”.

Tanított a gimnázium levelező tagozatán és vezetett biológia szakkört. Segítőkészsége, szakmaszeretete sokakat indított el a pályán, így e sorok íróját is. Órai szemléletesek, élményszerűek voltak.

Nyugdíjba vonulása után családjának élt. Férje 1983-ban halálozott el, ő 1989. május 11-én követte.

Többször kapott helyi, megyei kitüntetést, jutalmat. Aranydiplomáját 1986-ban vehette át, de a legnagyobb kitüntetés a tanítványok emlékezete.

Életrajzi adatait a Kálvin téri református gyülekezet anyakönyvéből és a gimnázium irattárából (személyi anyagából) merítettem.

A Bocskai István Gimnázium részéről Csiha Lászlóné igazgató búcsúztatta, aki pedagógiai egyéniségét emelte ki.

Az egyházi anyakönyv tanulsága szerint pedig az Apostolok cselekedeteiből szólt az ige.

/Ap. Csel.2.39./: „Mert tiétek ez az ígélet és gyermekeiteké, sőt azoké is, akik távol vannak, akiket csak elhív magának az Úr, a mi Istenünk...”

Balla Sándor

M

MAKAI MIHÁLY (Debrecen 1947. március 12. – Berettyóújfalu 2008. október 29.): fuvola- szolfézs szakos zeneiskolai, ének-zene szakos általános iskolai tanár, pedagógia szakos előadó, általános művelődésközpont-igazgató.

Édesapja 1953-ig gazdálkodó volt, majd a Vízügyi Igazgatóságon földmérő lett. Édesanyja a Debreceni Ruhagyárban volt varrónő. Mindketten elismert dolgozóként mentek nyugdíjba munkahelyükről.

Egy nővére van, aki matematika-fizika szakos középiskolai tanár és a Dienes László Egészségügyi Szakközépiskolából ment nyugdíjba. Elmondása szerint harmonikus családi légkörben nevelkedtek. Jó testvérek voltak.

1961-ben fejezte be általános iskolai tanulmányait a debreceni Csapókerti Iskolában, ahol

nagy hatással volt rá Nyári Lajos, aki az ének-zene tárgyat tanította.

Valószínű, hogy édesapja rendszeres citerajátéka hatására állt a szülei elé, hogy ő valamilyen hangszeren szeretne tanulni. Előbb furulyázni, majd 10 éves korától fuvolázni tanult a Debreceni Simonffy Emil Állami Zeneiskolában. Majd folytatta tanulmányait a Kodály Zoltán Zenegimnáziumban és Szakiskolában. Érettségi után felvételt nyert a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola fuvola –szolfézs szakára. Itt végzett 1968-ban.

Szakmai önéletrajzában írja: "Tanulmányaim során több a mai gondolkodásomat, irányultságomat meghatározó pedagógussal volt szerencsém találkozni. A döntő láncszem természetesen a Zeneművészeti Főiskola volt. Hisz a rendkívül sok tantárgy követelményei mellett, volt szerencsém a Kodály Kórusban énekelni, megismerni a népzénet, meg tapasztalni a zenei ismeretterjesztést, az önképzés lehetőségeit az általunk megalakított, első Jeunesses Musicales csoportban." Főiskolai tanárai közül. Gulyás György, Vízkeleti Piroska és Bencze Lászlóné voltak rá a legnagyobb hatással.

Főiskolai tanulmányai alatt Pocsajban tanított éneket, majd énektanárként és énekkarvezetőként dolgozott Nagyrabén, a berettyóújfalui 1. sz., majd 3. sz. iskolában, illetve furulyát és fuvolát tanított a berettyóújfalui Zeneiskolában.

A közép- és főiskolás, majd a pályakezdő évek megalapozták emberi kapcsolatait. Barátai egy részét is itt találta meg: Kovács Kálmánt, Kaszanyicky Andrást, a korábbi időszakban

Maruzsa Jánost, Centeri Lászlót, később az élet más területén dr. Óvári Gyulát, Nyulas Ferencet, Birizdó Gabriellát, Törökné Csécs Lenkét, F.Tóth Máriát és Kovács Andrást. Ők mindig fontosak maradtak a számára és ez kölcsönös érzés volt. *Kovács Kálmán* fogalmazta meg róla halálára írt megemlékező levelében: „Szeretett segítőtársam, kollégám és jó barátom, amikor 40 évvel ezelőtt arra kértelek, hogy csatlakozz lelkes, fiatal, ambíciókkal teli zeneiskolánkhoz Berettyóújfaluban, az élet véges voltára nem gondoltunk. Döbbenettel vettük tudomásul, hogy itt hagytál bennünket. Nemes cselekedet: id tovább élnek a következő generációkban, akiknek kibontakozását segítetted, odafigyeléssel, gondoskodással, hozzáértéssel, szeretettel.” *F.Tóth Mária* írja, szintén halálhíre hallatán: „Olyan hihetetlen, hogy a zene, a népzene, a gyermekművészeti nevelés melegszívű kiválósága, nem szervez több fesztivált, találkozót, versenyt. Nem lehet többet beszélgetni vele az iskoláról, a régi ismerősökről, saját családjáról, tehetséges gyermekeiről.”

Karvezetőként dolgozott a Zalka Máté Szakközépiskolában. Szakmai önéletrajzában írja: „Pedagógiai sikereimet az énekkari mozgalomban (rádiófelvételek, fesztiválsikerek), a zenetanításban (fuvolás versenyeken, kamarazenei versenyeken, éneklő raj mozgalomban, országos fesztiválon) értem el” Rendszeresen részt vett középiskolás kórusával a Sárospataki Diáknapokon. Egykori tanítványa, *Solymosi Rudolfné* mondta róla: „Énekkarának és a Jeunesses Musicales klubnak tagja voltam. Neki köszönhetem komolyzenei ismereteimet és népdalkincsemet. Rendszeresen jártunk az Erkel Színházba. Mélyreható pedagógusegyéniség volt. Nagyon értett a gyermekek és fiatalok nyelvén. Felkarolta a tehetségeket. Hatására választottam a népművelő pályát. Hasonlóan nyilatkoztak róla Szabó Istvánné könyvtáros és Gombos Éva idősgondozó, szintén volt tanítványa.

Makai Mihály maga is rendszeresen énekelt a pedagógus kórusban és zenélt a HB 66 nosztalgiazenekebben.

1972-ben nősült. Felesége Hamar Mária matematika- fizika szakos általános iskolai tanár, aki napközis nevelőként hátrányos helyzetű gyermekek klubját hozott létre. Vállalkozóként ment nyugdíjba. Három gyermekük van:

Rita 1976-ban született. Rajztanárként, grafikusként dolgozik. Jelenleg Kanadában él. Szervezi a kanadai magyarok kulturális életét.

Gábor 1978-ban született. A Kölcsény Ferenc Református Tanítóképzőben végzett informatika-tanító szakon. Filmkészítő és média szakon, kezdte meg tanulmányait az Egri Tanárképző Főiskolán. A debreceni Koós Károly Művészeti Szakiskolában média ismeretet, filmezést, fotózást tanít.

Dóra 1982-ben született. A Debreceni Egyetem biológia-környezettan szakán végzett. Ezután a TEVA munkatársa lett, mint minőségbiztosító. Makai Mihály felesége írja: „Mindhárom gyermek elkötelezte magát egy-egy művészeti ághoz. Édesapjuk nyomán a művészet szeretete, szolgálata meghatározó volt életükben, kicsi koruktól kezdve. Most felnőve is az maradt.”

Új Imréné írja róla: „Igazi motivációja volt a család, a gyerekek. Akármilyen nehéz helyzetben volt lelkiileg, ha a gyerekekről kérdeztem, eltűntek a kétségek, kifényesedett a tekintete és vég nélkül tudta sorolni, mi van velük, milyen sikereket élnek meg.”

1978-ban Makai Mihályt felkérték zeneiskolai igazgatónak, megyei ének szakfelügyelőnek és járási úttörőelnöknek. Ő a gyermekmozgalom helyi vezetését választotta. 1971-től 1978-ig a megyei úttörőelnökség tagja és a kulturális szakbizottság vezetője volt. Ebben a társadalmi tisztségében jelentősen hozzájárult a megyei gyermekek kulturális tevékenysége fellendítéséhez. Kiemelkedők voltak az Éneklő Ifjúság mozgalomban, az úttörő fúvószenekarok menedzselésében, az egyéni és csoportos gyermek népzenei produkciók minőségi versenyzési és szereplési lehetőségeinek biztosításában, a kulturális szaktáboroztatás értékeinek meghonosításában elért eredményei.

Járási úttörőelnökként az egyik legtöbbet újító gyermekmozgalmi vezető volt. Hírnevet szerzett az országos gyermek népzenei fesztivál háromszori sikeres berettyóújfalui megrendezésével. Egyedülálló kezdeményezésnek számított a lakóterületi tábor megszervezése. Élményszerűek voltak a bélapátfalvi és káptalanfüredi váltótáborok, vándor és szaktáborok az ő irányítása alatt. Szakmai önéletrajzában írja, hogy az úttörőmozgalomban eltöltött idő sok speciális tapasztalatot jelentett számára. Jelentősen gazda-

godtak megyei, országos és nemzetközi kapcsolatai, a szervezőmunkában szerzett tapasztalatai. 1984-ben kapott pedagógia szakos előadói diplomát a Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. Pedagógiai innovációs munkájához jelentősen hozzájárultak tanulmányai. Nagyértékű volt Dr. Petrikás Árpád tanácskezelő professzor és Dr. Bajkó Mátyás egyetemi tanár iskolaszervező munkához nyújtott segítsége.

1985-ben nyugállományba vonult a berettyóújfalui 3. sz. iskola igazgatója. A tantestület kérésére megpályázta az igazgatói posztot és elnyerte.

A következőket írja erről az időszakról szakmai önéletrajzában, mely vallomás egyben pedagógiai ars poeticájának is tekinthető:

„Kinevezésemet követően a tantestület minden tagjával történt beszélgetés után azt a következtetést vontam le, hogy az iskolában megállt az idő. 1987-ben fogadott el a tantestület egy fejlesztési koncepciót. Az ütemezés szerint 10 év volt a teljes innováció megvalósítására szánt idő.

Olyan iskola képe lebegett előttem, ahol minden a gyerek érdekében történik. Nincsenek sémák, csak egyedi esetek, melyekre egyedi megoldásokat találunk. A pedagógus nemcsak tanár, hanem nevelő, aki teljes személyiségét adja. Nemcsak jogai, hanem kötelességei is vannak. Ugyanúgy a gyereknél: Nem csak kötelességei vannak, hanem jogok is megilletik. Az iskola maga az élet.” Nem kötelezték el magukat egyik országos programnak sem. Csak a saját iskolájukra szabott programra építettek. Ebben segítségükre voltak a megyei és országos pedagógiai intézet szakemberei a pedagógiai élet személyiségei. Elsősorban F Tóth Mária, Trencsényi László és Új Imréné. Pályázataikat, törekvéseiket 6 év alatt több mint 1 millió forinttal támogatta elsősorban a Művelődési Minisztérium. A pedagógusok sok továbbképzésen vettek részt. Az iskolának sok látogatója volt. Többek között a Tanítóképző hallgatói. Nanszák dr. Cserfalvi Ilona főigazgatóhelyettes is rendszeresen figyelemmel kísérte és segítette az iskola innovációs munkáját.

Időközben Makai Mihály a körzet igazgatói munkaközösségének vezetője lett. Később a Szövetség a Bihari Iskolákért társadalmi szervezetnek az elnöke.

1986-ban elvégezte az OPI vezetőképző tanfolyamát. 1993-ban intenzív tanfolyamot végzett kiváló minősítéssel. 1993-ban megpályázták és megnyerték „A minőség elvét tudatosan vállaló és teljesítő iskola” címet.

Új Imréné a következőket írja erről az időszakról:

„Ő volt az igazi innovatív igazgató. Nemcsak a lokális folyamatokra figyelt. Az országos tendenciákat szerette volna meghonosítani munkahelyén, hogy előnyhöz juttassa az általa vezetett iskolát. Tulajdonképpen ez jelentette konfliktusainak forrását is. Akiknek segíteniük kellett volna, tudáshiányuk, vagy egyéb rossz beállítódásuk miatt nem értették, így inkább akadályozták. Pedig ha segítik, messze megelőzték volna saját korukat és egy sor későbbi problémától tudták volna megvédeni saját magukat.”

Bak Istvánné egykori kollégája mondta a kialakult helyzetről: „A 3. sz. iskola és a város szempontjából is óriási kár, hogy többen voltak, akik nem értették meg elképzeléseit, vagy érdekeikkel ellentétesnek tartották és elősegítették eltávolítását.”

1993 nyarán a Városi Önkormányzat a polgármester javaslatára felmentette igazgatói tisztségéből. Pályamódosításra kényszerült. Az NN Biztosító Társaság hívta. Itt dolgozott. A profitorientált üzleti légkör és az ő művész lelkülete nem álltak közel egymáshoz, de jó kapcsolatteremtő készsége és széles körű kapcsolatai révén sikereket ért el. Munkáját párizsi úttal is jutalmazták.

1995-től óraadó lett a Berettyóújfalui Arany János Nevelőotthonban. Mellette vállalkozó feleségének segített a termékforgalmazásban, aki szintén pályamódosításra kényszerült 1993-ban. Ezt követően tanított a debreceni Hunyadi Általános Iskolában és hangszeret oktató Hajdúhadházon, Tégláson és Bocskai kertben.

1996-tól a hajdúhadházi Földi János Általános és Művészeti iskola fuvola és szolfézs tanára lett, majd Prepuk János igazgató 1997-től felajánlotta neki az igazgatóhelyettesi állást és ettől az évtől kezdve vezethette a művészeti tagozatot. Prepuk János így vélekedett róla.:

”Nemcsak jó zenész, hanem hatni tudó személyiség is volt. Az általa vezetett tanulók már az első évben az elsők között teljesítettek. Nem véletlen, hogy ő lett a művészeti tagozat vezetője.”

Prepuk János nyugdíjazása után Filep Miklós vette át az igazgatást. Elmondása szerint Makai Mihályt a mérhetetlen szerénység, a magas szaktudás, a jó szervező készség és a széles körű kapcsolatai jellemezték. Mindezek birtokában magas szintre emelte a művészeti oktatást a Földi iskolában. Jól tudtak együtt dolgozni. Csodálatos rendezvényeket szerveztek.

Művészi hatásában egyedinek volt tekinthető a téglási templomban adott karácsonyi koncert, ahol fuvolajátékával ajándékozta meg a közönséget. Az eredmények ellenére igazgatóváltás történt, és ez maga után vonta a helyettesek távozását is.

2003 szeptemberétől a Mikepércsi Hunyadi János Közoktatási és Közművelődési Intézmény tanára, majd igazgatóhelyettese lett. Mikepércsen olyan községi vezetésre talált, amely minden törekvésében támogatta. Így vehetett részt a művészeti oktatás megalapozásában.

2004-ben megpályázta az igazgatói posztot, elnyerte és így került az intézmény élére.

Új Imréné írja erről az időszakról: „Megadatott neki, hogy önállóan is iskolát alkosson. Olyat, amelyet mindig is álmódott. Ahol a tudás és érzelmek egy vágányon járnak. Ahol a művészet nem csak szórakoztató elem, hanem a személyiségformálás integráns része.”

A Mikepércsi Nyári Fesztivál egyik megálmodója, és tartalommal való megtöltésének, művészeti és egyéb feltételek biztosításának, elsőszámú ötletgazdája, és irányítóként jelentős szerepet vállalt Mikepércs kulturális életében.

Csengeri Miklósné, iskolavezető így vall róla:

„Legfőbb innovatív alkotása, az Általános Művelődési Központ létrehozása és tartalommal való megtöltése volt. Óriási része van abban, hogy a Nyári Fesztiválra neves művészeket sikerült oda csalogatni. Szívügye volt a művészeti iskolán belül a Csillagokra Lépsz tehetségkutató verseny minél több gyereket megmozgató szervezése és a színvonalas Iskolagaléria megteremtése. Nevéhez fűződik a művészeti iskola részére Béres András nevének felvétele. Irányító munkája nyomán a művészeti iskola országosan is jegyzett volt. Az elsők között minősítették kiválóra tevékenységét. Az oktató-nevelő és művészeti munka legfőbb jellemzői voltak: gyermekközpontúság, nyitottság, rendszerszemlélet, az újra való folyamatos törekvés, hatékonyság fokozása. Szívügye volt, hogy a Hu-

nyadi a megye művészeti iskoláit összefogó, továbbképzési központ legyen.”

Dévényi Mihályné helyi pedagógus véleménye Makai Mihály tevékenységéről:

„Főnökként és tanárként is a fegyelem elsőrendű volt számára. Tudta, hogy mi a fontos az iskolának. Fontos elv volt, hogy minél több gyerek részesüljön a művészeti iskola lehetőségeiből, minél többen jussanak szereplési lehetőséghez és lehetőleg sikerélménnyel térjenek onnan vissza. Nagyon megbecsülte azokat, akik jól tudtak bánni a gyermekekkel és közösségekkel. Kiváló emberi és pedagógiai érzékkel tudta kezelni a nehéz helyzeteket és eseteket. Számára fontos volt a munka megbecsülése. Kiállt a pedagógusokért, adminisztratív és fizikai dolgozókért. Közvetlen volt a szülőkkel és tanulókkal. Olyan személyiség volt, aki nagyon fog hiányozni és hatalmas űrt hagyott maga után.”

Új Imréné írja róla:

„Embernek lenni mindig, minden körülményben...” Ez lehetett emberi hitvallása. Nagyon tudott kötődni az emberekhez. Mélységesen megértette problémáikat, állandó sajátja volt a segítőkészség. A kollegáinak erényét messzeemenően elismerte. Ha valaki megtévedt, védelmébe vette, mentséget keresett a számára. Páratlan méltósággal tudta viselni saját megpróbáltatásait, amikor elfordultak tőle az egykor társnak hitt emberek. Talán nem is tudott rájuk haragudni, inkább sajnálta őket.

Szelíd humorával, öniróniájával emberileg minden bántás fölé tudott kerekedni. Bárhol dolgozott, megmaradt pedagógusnak, hiszen ez volt az élete. Legnehezebb éveiben, amikor más már rég összeomlott volna, őt hajtotta a vágy: tenni valami hasznosat, valami jót.

Pedagógusként, vezetőként, maga volt a megvalósult „útkeresés.” Szeretett volna valami örökérvényűt, valami igazi útravalót nyújtani. Felnőtteknek, gyerekeknek egyaránt”

Portörő Miklós, egykori igazgatókollégája így búcsúztatta:

„Kellenek az ilyen emberek! Kellenek az ilyen elkötelezett pedagógusok, vezetők. Kellenek az éneket-zenét tanító Misi bácsik, a fáklyavivők. Az embernek élni kell tovább, élni kell tovább a dalnak, mert a világegyetem szíve szakad meg, ha a dal abbamarad.

Nem akart még elszakadni az élettől, az emberektől, szeretteitől, a gyerekektől, a hivatásától. Mi sem szakadhatunk el tőle, most halálában sem, kik itt maradtunk.

Ő fényt adott, világított. Szeretetével sohasem fukarkodott. Mindig másokra látott.”

Tímár Zoltánnak, Mikepércs polgármesterének nyilatkozata Makai Mihály személyéről:

„A szerény, kedves, mosolygós szempár, a mai napig előttem lebeg. Köztünk van az az ember, aki mindig segítőkész volt, akivel a nagy különbség ellenére jól megértettük egymást, akivel azonos hullámhosszon voltunk, legyen szó iskolai, vagy gyermekügyekről, vagy más, a közösséget érintő problémákról. Ő volt az, aki mindig tudott újítani és produktívan együttműködni, aki óriási kapcsolatrendszerét, kiváló szervezőkészségét és nagy szakmai tudását önzetlenül tudta mozgósítani a község érdekében.

Azzal, hogy elment, olyan értékes embert, kollegát veszítettünk el, amilyen egy ilyen település életében körülbelül csak egyszer adódik egy évszázadban. Szellemisségét megőrizzük.

Tervezzük emlékének méltó megőrzését.”

Munkáját az alábbi kitüntetésekkel ismerték el: Kiváló Úttörővezető 1973., Szocialista Kultúráért 1976., Aranykoszorús KISZ Jelvény 1979., Kiváló Ifjúsági Vezető 1981., Hajdú – Bihar Megye Ifjúságáért Emlékplakett 1982., Úttörővezetői Érdemérem 1985., a Haza Szolgálatáért Érdemérem Ezüst Fokozat 1987., Hajdú-Bihar Megye Diáksportjáért Emlékplakett 1988., Hajdú-Bihar Megyei Tanács Társadalmi Munkáért Emlékplakettje 1989.

Források:

Makai Mihályné által rendelkezésre bocsátott dokumentumok: életrajzok, Kovács Kálmán levele. Album, levelek, újságcikkek, szórólapok és interjúk.

Új Imréné Emlékeztetőcseppek Makai Mihályról című írása.

Portörő Miklós Makai Mihály temetésén elhangzott búcsúbeszéde.

Interjúk: Prepuk Jánossal, Filep Miklóssal, Tímár Zoltánnal, Csengeri Miklósnéval, Dévényi Mihálynéval, Bak Istvánnéval, Szabó Istvánnéval, Solymosi Rudolfnéval.

Kovács András

MAKÓ JUDIT (Beregszász, 1941. március 13. – Berettyóújfalu, 1999. március 5.): gyógy-pedagógus, internátusvezető.

Édesapja orvos, édesanyja pedagógus. Iskoláit Matolcsón, Debrecenben és Berettyóújfaluban végezte. 1959-ben nyert felvételt a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolára. 1963-ban diplomázott. Bárczi Gusztáv, a főiskola rektora, akinek utolsó évfolyamának tanítványa volt, így írt róla jellemzésében: „Csendes, szerény, őszinte egyéniség, aki szorgalmasan, lelkiismeretesen végzi munkáját. Pályáját élethivatásnak tekinti, megfontolt, türelmes, határozott, a gyermekekkel szeretettel foglalkozik.” Bárczi Gusztáv emberismeretét tükrözi, hogy Makó Jutka valóban így élt, így dolgozott az intézetben 33 éven át.

A VÁCI SIKETNÉMA INTÉZET

1963. augusztus 1-jén nyert tanári kinevezést a váci Siketek Országos Tanintézetébe. Az akkori igazgató, Angyal József, ragaszkodva elveihez, hogy egy kezdő pedagógus járja végig az iskola minden tagozatát, először az óvodába osztotta

be, Papp Lidia, az intézet jeles óvodapedagógusa mellé. Jutka imádván az óvodáskorú gyermekeket a pedagógiai munkában szép sikereket ért el. Ennek köszönhetően felkerült az előkészítő tagozatra. Munkáját hasonló színvonalon végezte, nagyon sok sikert kisgyermek tanult meg tőle a hangképzést. Később felkerült a felső tagozatra, ahol a lányoknak kézimunkát tanított, majd Angyal József igazgató úr áthelyezte az intézet irányítása alatt álló Szakmunkásképző Iskolába. Itt töretlen lelkesedéssel, szeretettel szervezte a szakmunkásképzős lányok kollégiumi életét.

Agitálásával, szervezőkészségével a fiatal tanárokat is rá tudta venni, hogy az általa szervezett kirándulásokon, rendezvényeken részt vegyenek. Minden évben megszervezte a budapesti és a váci szakmunkásképző közös bálját. A sikert lányoknak betanította a tangó, a keringő stb. lépéseit. Ezek igazi bálók voltak.

A népi tánc betanításában is jeleskedett – a lányok Bulgáriában egy fesztiválon előkelő helyezést értek el. Summázva: a szakmunkásképzős sikert lányokat megtanította a társas élet szabályaira, az illő viselkedésre, „a társadalomba való beilleszkedésre.”

1976-ban az akkori igazgató Gere Géza felkérésére elvállalta az intézet internátusának vezetését, és ezzel a döntéssel Makó Jutka magánélete megszűnt. A nap 24 órájából 12-öt biztosan az intézetben töltött. Szigorú, de következetes, főleg emberséges vezető volt. Nem tűrt lazaságot, ha ez a sikert gyermek kárára történt, de a beosztott dolgozói magánéleti problémáit is mindig segítette megoldani.

Ebben az időben szembesült az állami gondozott gyermekek problémáival.

Családi miliót igyekezett teremteni nekik. Számon tartotta a névnapjukat, születésnapjukon tortát süttetett. Karácsonykor a „Szentestét” az intézetben töltötte, hogy az állami gondozott gyermekek megtanulják, átéljék a karácsony hangulatát.

Különösen szerette a kisgyermek állami gondozottakat. Vitte őket az otthonába, haza Berettyóújfaluba, ahol a húga, Emese is szeretettel fogadta a sikert gyermekeket, akik így érezhették a család melegét.

Pedagógiai munkájára a tudatosság volt jellemző. A tanulók egyéni képességeit mindig figyelembe vette fejlesztő tevékenysége során. Isko-

lai szinten kiemelkedett metodikai eljárása, a feladatsorok készítése, amelyet tanulói országos versenyeken elért eredményei bizonyítottak.

Munkájára mindig lehetett számítani. Az új iránt fogékony volt, a változásokhoz rugalmasan tudott alkalmazkodni. Folyamatosan képezte magát minden hozzá forduló tanulóknak egyénre szabottan tudott segíteni. Éveken keresztül tolmácsolt a bíróságokon is. A SINOSZ helyi szervezetének programját támogatta. Aktívan bekapcsolódott az iskolában a fakultatív jelnyelvi oktatásba. Gazdag szurdopedagógiai tapasztalatait szívesen megosztotta másokkal. Tekintélye volt kollegái és a gyerekek körében egyaránt.

1996-ban ment nyugdíjba. Nyugdíjas búcsúztatóján egyik kolléganője többek között ezeket mondta: „Szerencsénk volt, mert megtanulhattuk melletted, hogyan kell következetesen, de szeretve nevelni a siketeket. Nehéz lesz megtanulni, hogy nem dolgozol közöttünk, mert ezt nem szokni, hanem tanulni kell. Minden kolléga nevében köszönöm, hogy Veled dolgozhattunk. Bízom benne, hogy példát mutató munkád, életviteled követőkre talál.”

Hivatalos elismerései:

1974 NDK Népművelési Minisztérium EHRENNADEL Érdem érme

1977 Oktatásügy Kiváló dolgozója

1977 Cházár András Emlékérem bronz fokozata

1989 Oktatásügy Kiváló Dolgozója

1991 Cházár András Díj

1994 Jurth Gézáné Alapítványi Díj

AZ 1990-BEN ALAPÍTOTT
CHÁZÁR ANDRÁS-DÍJ

2002-ben megjelent egy Emlékkönyv, amely a váci intézet történetét dolgozza fel 1802-től kezdődően. Ebben szó esik a régi tanárokról is. Szélessy Andrea gyógyepedagógus a Kiválók közt a legkiválóbbak fejezetben Makó Jutkáról írt nekrológjában olvasható:

Azonnal megkapta a siketektől a jelét, melyet azóta is mindenki ismer: a tenyér felfelé fordítva, az ujjak széttárva, fölülről lefelé mozgatva az ujjak lassan egymáshoz érnek. Majdnem negyven éve, hogy nincs Vácon olyan siket, aki ne tudná ezt látva, kiről van szó. E jel látványa megtölti szívét szeretettel...

Ki lehet az az ember, aki válogatás nélkül, önzetlenül, fáradságot nem ismerve mindenkin segített, mindenkit megértett. Ki az, aki szórákozást, magánéletet nem ismerve odaadta életét, szabadságát, éjszakáját, nappalát másoknak. Másokért élt, másokért tett. Minden gondolata mások boldogulása volt. Csak egy ember volt képes erre, Makó Judit. Az az ember, aki ennyit tett, akit ennyien szerettek, nem élt hiába. Minden gyermekben hagyott magából valamit, ott él tovább száz és száz siket ember lelkében, tetteiben, tisztességében...

Szerényen csendesesen dolgozott egy életen át. Az élet nem adta meg neki, hogy élvezhesse a nyugdíjas éveit. Nem hagyott maga után semmi kézzelfoghatót, sem egy levelet, vagy beszédet, előadást, vagy valamit az utókor számára. „Csak” a szívét, lelkét hagyta itt nekünk, s boldog lehet, akiben példamutatása, mosolya él. Jutka nem halt meg. Még nem. Itt van velünk és itt is marad amíg mi élünk. Személyében az intézet gyógyepedagógiai tevékenységét jelesen meghatározó egyéniség távozott, aki magáévá tette intézetalapítónk sorait:

*„Nem tudván élhetsz-e a nap Leszálltaig?
Tégy jól a Némákkal, Élted végfogytáig!”*

Ő pedig többet tett a siketekért és az emberekért, mint mi mindannyian. Az ő egyéniségét egyszerű szavakkal ki sem lehet mondani. Ha iskolát alapított volna, ő lenne a legnagyobb „Cházár András”. De nem alapított iskolát, ezért nekünk kell gondoskodni arról, hogy nevét soha senki ne felejtse el.

A sors 1999. március 5-én ragadta el közülünk. Debreceni temetésén az intézet minden dolgozója jelen volt.

Halála óta a tantestület minden évben engesztelő szentmisén emlékezik meg róla.

Források:

Személyes emlékezések

Emlékkönyv 1802-2002 A váci intézet története
– Szélessy Andrea

Bojtay Zoltán

MÁTHÉ ERNŐNÉ dr.-né Pünkösti Piroska
(Brassó, 1915. február 16. - Miskolc, 1985. február 24.): polgári iskolai tanár.

Háromszék vármegye egyik történelmi, református székely családjának szegényebb ágába született első gyermekként. Az uzoni illetőségű Pünkösti dédapa – a keresztlevelek szerint – huszár volt, a nagyapa és az édesapa uzoni református lelkészek voltak – megszakítás nélkül kerekén 80 esztendőn át szolgálták ősi falujukat, s annak gyülekezetét. A székely lélek igen nagy szeretettel, s még nagyobb keménységgel nevelte az arra érdemesnek ítélt gyermekeket, alkalmazkodva az „Élet” szigorú elvárásaihoz. Az elemi iskola első két osztályát falujukban – Uzonban végezte, majd a következő két évre Szászhermányba küldték, ahol az újabb két osztályt teljes szász (németnyelvű) közösségben töltötte, azaz tanulta végig.

A lelkipásztor édesapa – családi összefogással – a 10 éves leánykát tovább küldte Bukarestbe egy újabb német iskolába. Ezután Brassó következett, s román nyelvű iskola. Édesapjának hite és meggyőződése volt, hogy az Erdélyben együtt élő három népnek az egymás megértéséhez ismernie kell egymás nyelvét. S Piroska a középiskolai tanulmányainak utolsó éveit Kolozsváron a Mariánumban végezte, ahol 1934-ben érettségi vizsgát tett. Küzdelmes diákévei voltak, s amit vártak tőle a szülei, teljesítette.

Apja leánya volt. Talpraesett, dinamikus, elevenesű és gyorskezü. Nyaranta otthon – Uzonban – a házi munkából is sok mindent magára vállalt. Éveken keresztül – amíg alkalmat adódott – az apai kisbirtokon (erdélyi körülmények között talán alig középirtok) az aratóknak is rendszeresen önállóan főzött.

Az érettségi után anyai nagynénje, aki Berettyóújfaluban polgári iskolai tanárnő volt, hívta Magyarországra, s támogatásával Budapesten a Tanárképző Főiskolán magyar–német–történelem szakos tanári diplomát szerzett. A budapesti diákevek maradandó élményeket és emlékeket adott nemcsak a kemény, szorgos tanulást, hanem a már konszolidálódott magyarországi, fővárosi pezsgő diákéletet. Budapest fővárosa, szellemi központja maradt a magyar nemzetnek a példátlan országcsönkítés után is. S a fiatal főiskolás leány a bukaresti, brassói, kolozsvári diákevek után bölcsen, székely önbizalommal részese volt a fővárosi diákok változatos életének. Részt vett a Budapesten működő Székely Egyetemisták és Főiskolások Egyesületének rendezvényein, bemutatták – mint uzonit – Szabó Dezsőnek, aki már járt a faluban, s igen jó véleménye volt a helyi református papról (Illyefalván volt református lelkész az író édes testvére), találkozhatott a kor magyarországi és erdélyi magyar irodalom reprezentánsaival.

Budapesti tanulmányai idején erős fogódzók voltak számára mind az anyai, mind az apai szilárd rokon kapcsolat, amelyek a nemzeti tragédiánk utáni kényszerűségből Budapesten is gyökeret eresztettek. A meglévő rokon kapcsolatok mellé újabbak is képződtek. Ismerkedés, majd eljegyzés még főiskolás korában. A főiskola befejezése után 1938. szeptemberében Budapesten férjhezment. Férje szintén erdélyi, mezősegi kis falu református kántor-tanítójának tizenegyedik gyermeke, aki még Kolozsváron érettségizett, majd Budapesten önfenntartó munka mellett jogi végzettséget szerzett, s a fővárosban volt állásban.

Első fiúgyermeke 1939. augusztusában született, majd a második fiú 1940 szeptemberében szintén Budapesten. Nemsokára hazaköltöztek Marosvásárhelyre. Nagy volt az öröm és a boldogság. Otthon voltak. A nagytata keresztelhet meg a két unokáját Uzonban.

1942. augusztusában állást kapott Marosvásárhelyen a Református Polgári Leányiskolában.

1943 októberében megszületett a harmadik fiú, majd 1944 tavaszán menekülniük kellett. A család menekítője az anya, a tanárnő, segítője a 13 éves leányka (szegről-végről rokon). Kisbérben még egy 13 éves leánykát vett magához. Ő valódi unokahúg. Szülei Pesten maradtak, a nagymamától vállalta át. Hosszas utazás után – az osztrák hegyek között kerültek a szerelvény menekültjei amerikai fennhatóság alá – különösebb incidens nélkül. A kolozsvári diákevek idején szerzett francia nyelvtudásának gyakorlati hasznát vették. Az amerikai katonatisztek többsége beszélt a nyelvet. A lágerben a civilekkel a hadiállapottal járó szükségszerű rendfenntartó ellenőrzéseket, igazolásokat katonásan elvégezték. A menekülteket pedig a „hogyan tovább?” és a hazautazás, meg a szovjet zóna foglalkoztatta, a gyermekek pedig gyermekek voltak.

A székely huszár-ösöktől örökölt küzdőszelleme, a bölcs apai neveltetéssel megszerzett nyelvismerete, anyai ösztöne, s határozottsága – természetesen mindennek előtt a gondviselés segítette az anyát a nem éppen barátságos körülmények dacára és az öt gyermeket, hogy ép-ségben és baj nélkül hazaérkezhesse, ha nem is Marosvásárhelyre, de legalább Berettyóújfaluba, ahova később betegen ugyan a családfő is megérkezett. S ott volt a nagynéni, aki hatalmas szívvel befogadta a családot.

Máthé Ernőné tanárnő 1945 szeptemberétől a berettyóújfalui polgári leány- nem sokkal később a polgári fiúiskolában tanított magyart, történelmet s szükség esetén franciát is. Szigorú, kemény nevelési és tanítási elvei voltak. Az első tanévben „háborút megjárt” fiatalembereket is számon kérte, megróttá mulasztásaikért, s néhány évtized múlva tekintélyes mérnökembereként kacagva mesélték nagy tisztelettel, hogy a tanárnő pálcával a kezében utánuk ment, mert szigorúsága miatt francia órán sztrájkolni akartak.

Ugyanabban az iskolában tanítottak a nagynénivel, aki határtalan szeretettel volt minden gyermek iránt, s voltak, akik visszaéltek e szeretettel. Az unokahúg, ha tudott róla, figyelmeztette őket a tanárokkal szembeni viselkedés mindenkori normáira. Soha nem volt öncélú a figyelmeztetése, mindenkor az elérendő nevelési cél irányába hatott. S hogy e cél létezett a pedagógusokban, nem vitatható.

A családfő munkanélküli lett, a család a nagynénivel együtt a falu szélére költözött. A felnőtteknek nehezebb lett, a gyermekeknek némi romantika a búbos-kemence, a nagy határ és sok barát a gyermekek között.

Férje munkalehetőséget kapott Diósgyőrben, a tanárnő áthelyezését kérte szintén oda, s a család 1952-ben odaköltözött. A nagynéni helyben maradt, s vele ideiglenesen a legkisebb fiú.

A tanárnőt szeretettel fogadták a diósgyőri általános fiúiskolában. A tantestület segítőkész volt az új kolleganővel, lakáshoz juttatták a családot. A két nagyobb fiú is abba az iskolába járt. Hamar szert tettek barátokra,

A család hamar gyökeret eresztett az új helyen. Komoly, tekintélyes falu volt a nagyvárosban.

A fiúk már első évben zeneiskolába jártak, beléptek az ifjúsági fúvószenekarba s tanultak.

Az iskolában a tanárok és a szülők örvendtek az új, felkészült ambiciózus tanárnőnek. 1953 nyarán táborozni vitte a tanulókat Balatonföldvára. A szállás az iskola tornatermében, s annak függönnyel elkülönített színpadán volt. Az étkezéshez üstöt, üstházat, nyersanyagot közösen otthonról szállították, főzni a tanulószobai szakácsnő ment. Nagy sikere volt a táborozásnak. Minden gyermek egészségesen, élményekkel tele érkezett haza.

Három fia is rendre abba az iskolába járt, ahol az édesanya magyar nyelvtant és irodalmat tanított. Kettőt közülük tanított is. Az órán ők is tanárnőnek szólították. Ő az iskolában az órákon valamennyiüket saját fiainak tekintette, igyekezett családias hangulatot kialakítani. Viszonylag rövid idő alatt megismerte képességeiket, jó és rossz tulajdonságaikat, elég jól tudta kitől mit és mennyit várhat el, ki lazás és ki teljesít erőn felül. Ennek megfelelően kapott a gyermek nyaklevest vagy biztatásként dicséretet vagy simogatást.

A szülők megismerték, becsülték és tisztelték. Ha panasza volt valamelyik gyermekre, üzent haza, hogy az édesapa amint tud, keresse fel az iskolában. S az édesapák gyárba járó, megbecsült munkások, tudták, ha a tanárnő kéreti, annak súlya van. Mentek, ha kellett szabadságot vettek ki.

Otthon a saját gyermekeit is jó szakmai tudással, hideg fejjel, szerető anyai szívvel és elszánt lélekkel nevelő édesanya volt. Ismerte fiai érényeit, képességeit, alkatukat, lelküket, mentali-

tásukat. Gyakorlott szemmel és szükség esetén kemény kézzel terelgette őket a számukra optimálisnak ítélt irányba, amelyen megtorpanni talán lehetett, letérni nem. Így figyelhette az iskolában a tanítványait, ilyen szempontok szerint adhatott tanácsokat a szülőknek, ha igényelték, s talán így tudtat sokukat a kiegyensúlyozott felnőttkori élet felé fordítani.

Fiai megnősültek, unokák érkeztek nagy örömeire. Nyugdíjazása előtti néhány évvel napköziben foglalkozott a gyermekekkel, kellő türelemmel és szeretettel.

Majd ő is nyugállományba vonult. Csendben, békességben éltek szintén nyugdíjas férjével. Alkalmanként gyermekzsivaj verte fel a lakásukat. Unokák érkeztek látogatóba. Szükségből hónapokig náluk volt egyik unokájuk. Még alig volt másfél éves a leányka, vállalták, ellátták, gondozták, meséltek neki – szinte megfiatalodtak. Tanígtatták, naponta figyelték, mi újat tud előző naphoz képest.

A nagymama német tanítványokat fogadott. Örömmel foglalkozott az igyekvő, szorgalmas gyermekekkel. A kicsi hallgatta a német szavakat, próbálta utánózni. Talán akkor neki mindegy volt, hogy azok németek-e vagy magyarok. Jó volt, ha mások is rájuk nyitották az ajtót. Még fiatalok voltak a „csendes magányhoz.”

1980-ban 41 évi házasság után megözvegyült. Egyedül maradt, de nem magányosan. 8 unokájára gondolhatott, emlékezhetett, s 1983 nyarától a kilencedikkel is büszkélkedhetett. A Jóisten megadta számára, hogy mind a 9 unokáját láthatta, szerethette.

A küzdő, aki szinte egész életét végig küzdötte, hogy többet tudjon, hogy a mindennapi életben talpon maradjon, hogy gyermekei felnőhessenek, tanulhassanak, s boldogabbak lehessenek 1984 elején feladta a küzdelmet. A Mindenhatóval nem küzdhet. Annyi éven, évtizedeken keresztül, háború alatt, s utána minden földi küzdelemben meg tudta védeni a fiait. S jött a kór, s elvitte a középsőt 43 évesen. Tehetetlenül néznie kellett. Feladta, pedig lételeme volt a küzdelem. Cél és küzdés nélkül még egy év adatott neki e földi létben.

1985 február 24-én távozott el az Örökkévalóságba. Miskolcon a Szentpéteri kapui temetőben nyugszik.

Máthé Botond

MATOLCSI MIKLÓS (Nyírbátor, 1935. június 30. – Nyírgyulaj, 1993. február 17.): általános iskolai tanár, iskolaigazgató.

Szegénycsaládi környezetben született. Édesapja asztalos volt a Bóni gyártelepnél, édesanyja háztartásbeli, akik a szűkös anyagi körülmények ellenére nagyon tisztességesen nevelték gyermekeiket. Matolcsi Miklós az elemi, majd általános iskolát Nyírbátorban végezte el, középiskolába Nagyállóban járt és tett sikeres érettségi vizsgát. Egy évig a budapesti BRG-nél dolgozott, majd a nyírbátori kultúrház igazgatói posztját töltötte be 1959-ig. Megnősült, s feleségével együtt a nyírgyulaji Általános Iskola pedagógusai lettek. Ekkor kezdte meg főiskolai tanulmányait és 1964-ben az egeri Pedagógiai Főiskolán biológia-földrajz szakos tanári oklevelet kapott. Később egyetemi végzettséget szerzett pedagógiából Debrecenben. A nyírbátori és nagyállói járás biológia-földrajz szakos szakfelügyelője volt 1967 és 1988 között, majd 1991-ig megyei földrajz szakos szaktanácsadó és 1991-től a nyírgyulaji Általános Iskola igazgatója haláláig.

Nagyon rövid volt az idő az alkotásra, mint ahogy gyakran fogalmazott a pedagógusok munkájával kapcsolatosan, hisz mindig is alkotásnak tartotta azt a csodálatos művet, melyet Ő és nagyon széles kollegiális baráti köre végzett az oktatás és nevelés területén.

Életútja nem volt igazán előre kitaposva, sőt mondhatjuk, hogy a magyar közoktatás XX. század második felére jellemző szüntelen peda-

gógiai útkeresésének, többszöri kitüntetésekkel is elismert aktív tagja volt. Talán ennek is volt köszönhető, hogy soha nem felejtette el, hogy honnan indult, s a gyakran konfliktushelyzeteket teremtő nagyfokú igazságérzete azt soha sem hagyta, hogy a hátrányos környezetből indult nagyreménységű pedagógusjelöltek ne legyenek támogatva ezen az úton.

Mindig büszke volt arra, ha egy-egy megsegített ifjú pedagógusa megszolgáltá bizalmát és magasabbra jutott a szakmai hierarchiában, mint tanítója. Az életben valószínű ez volt a legfontosabb számára, hisz a járási, majd később a megyei szakfelügyelői, szaktanácsadói munkája erre őt beosztása alapján is felhatalmazta.

A fiatalabb kollégák Miki bácsija, mindig is mentori szerepben érezte igazán jól magát, alkotni tudását átadni volt a hivatása és hitvallása.

A környezetében élők tudták, hogy kiemelkedő munkavállalása, számtalan, a köz érdekében betöltött funkciója nem önös érdekből történt, hanem annak a szakmai pályafutásának minden területét átható, mások megsegítésének az öröme volt a motiválója. Ennek köszönhetően szűkebb és tágabb környezetének közmegebecsült tagja lett, amiért szerették, tisztelték. Igazi lokálpatriótaként segítette településének önkormányzatát is a rendszerváltás után. Az oktatási bizottság vezetőjeként számtalan olyan döntésnek volt résztvevője, mely a későbbiek során irányt mutatott a magasabb szintű törvényalkotás területén is. Gyakorlatias, életszerű és az igazságot mindig előtérbe helyező gondolkodásmódjának köszönhető, hogy 1985-ben felkérték és megválasztották a nyírbátori körzet Pedagógusok Szakszervezete elnökének is, amelyben a 70-es évektől különböző funkciókat már betöltött. Felügyelte és ellenőrizte az iskolák munkavédelmi előírásait.

Természetesen mindezek mellett első számú feladata a biológia-földrajz szak tanítása és szakszerű taníttatása, felügyelete volt, ahol a környezetvédelemre és az állatok szeretetére történő nevelés volt a központi motívum.

Több mint negyedszázados vezetői gyakorlata arra ösztönözte, hogy a szakmai és tanügyi reformok megvalósításából aktívan kivegye a részét, amelyért megkapta a „Kiváló Pedagógus” címet, amit az oktatási minisztertől vehetett át 1989-ben.

Feladatlapokat, mérőlapokat szerkesztett, melyeket az egész ország területén még napjainkban is használnak.

Megyei földrajz szakos szaktanácsadóként részt vett a határon átvélő kárpátaljai pedagógusképzés, illetve az ottani kollégák szakmai tapasztalatcseréjének szervezésében, amit sajnos már nem tudott befejezni.

Ha összegezni kellene életét egy mondatban, abban mindenképpen a szüntelen tanítás és tanulási vágy és a lokálpatriotizmus helyet követelne magának. Erre talán eklatáns példa az, hogy szakmai nagyszerűségét, képzettségét, szervezőképességét elismerő számtalan állásajánlattal keresték meg közép- és főiskolától, illetve oktatásszervezéssel foglalkozó intézményektől. Ő mindezeket visszautasította, hisz József Attila szavaival élve neki „tanítani kellett”.

Soha nem felejtette el, hogy honnan indult, hisz tény, hogy testvéreivel együtt nőttünk fel Nyírbátorban a Bóni gyártelep mögött levő „Kubik gödör” szomszédságában, a telep szolgálati lakásaiban. Ez a környezet egyfajta tartást és az emberek iránti tiszteletet sugározta. Ő mint rangidős, figyelemmel kísérte tevékenységünket, jellemünk alakulását. Személyes példamutatásával szinte etalon volt a „telepi gyerekek”, főleg a fiúk előtt. Ez nemcsak a gyermek és ifjúkor időszakára volt jellemző, hanem a felnőtt korra is. Mindig volt néhány kedves szava hozzánk. Különösen büszke vagyok arra, hogy az ő példája segített engem a tanári pálya választásában. Különös élmény volt, hogy gyakorló pedagógusként mindig számíthattam segítségére, tanácsaira. Mindig a jó szándék és segítőkészség sugárzott a szavaiból és cselekedeteiből, s csak a jó és a gyermekek sorsát előbbre vivő helyzeteket fogadta el. A fél megoldás és a gyenge teljesítmény számára elfogadhatatlan volt. Ezt családja is elfogadta, fia követte a pályán, sőt az iskola igazgatásában is. Matolcsi Miklós nem tanítóképzőben szerzett diplomát, mégis „igazi tanító” volt.

Forrás : személyes kapcsolat, Matolcsi Zoltánal való beszélgetés.

Farkas László

MÉLYKÚTI JÁNOS (Nyíregyháza, 1930. november 17. – Nyíregyháza, 2000. november 7.): általános iskolai tanár, gyakorlóiskolai szakvezető.

Marcsek János hentes és mészáros, valamint Somogyi Erzsébet házasságából született. Hárman voltak testvérek. Tízéves volt, amikor az édesanyja meghalt, de a család nem hullott szét, az édesapjuk és az idősebb nővér féltő és irányító nevelésében egymást is segítve nőttek fel.

Mélykúti Jánost tanulmányai a tanítói oklevél megszerzéséig Nyíregyházához kötötték. Az elemi iskola öt osztályának elvégzése után polgári iskolába iratkozott be, majd ennek befejeztével a tanítóképzőbe járt. Gyakran emlegette a képző ráható jó jellemformálását, a pedagógiai-kiválóan felkészült tanárait (Dohanics János, dr. Kiss Lajos, Szabó József), az életre való felkészítésüket. 1950-ben a korabeli képzésnek megfelelően ötödéves korában kihelyezték Szentes-Külsődonátra gyakorló tanítónak, majd 1951-ben jó eredménnyel képesítőzött. A képesítő vizsgát követően visszament Szentes-Vekerzúgba, ahol vezető tanító beosztást kapott. 1952. novemberében behívták katonának, a repülősokhöz került, majd három év elteltével, a leszerelés után, áthelyezését kérte Nyíregyházára. Ez nem sikerült, de a városhoz közeli Nyírtelek-Dózsaszőlőbe felajánlott állást elfogadta 1955-ben. A kollégák, a gyerekek, a szülők nagyon hamar megszerették, s ő is szeretett ott dolgozni, aktívan bekapcsolódott minden iskolai munkába, vagy a település közösségi megmozdulásaiba. Itt ismerkedett meg Virág Erzsébet tanítónővel, akivel 1959-ben házasságot is kö-

töttek, s akivel együtt tanultak tovább, s levelező úton az Egri Tanárképző Főiskolán mindketten magyar-történelem általános iskolai tanári oklevelet szereztek. Tanítók maradtak a szó legnemesebb értelmében azután is, hogy szakjait tanították a felső tagozatos gyerekeknek. Házasságukban két gyermek született: János 1961-ben és Emese, 1972-ben. Boldog, kiegyensúlyozott, harmonikus családi életük volt. 1968 őszén indult a tanyavilág gyermekeinek a „behozatala” az ún. „tanyai kollégium”-ba (később Váci Mihály Diákotthon), ahonnan a gyermekek a Tanárképző Főiskola Gyakorló iskolájába jártak tanulni. Ekkor pályázott az akkori gyakorlóiskolai igazgató, Puskás Lajos kérésére ismét Nyíregyházára tanítani. Szakmai munkájának jó híre volt, ezen kívül több főiskolai hallgató a külső egyhónapos iskolai gyakorlatot az ő vezetésével végezte, kapcsolatteremtő képessége, gyermekszeretete mind alap volt arra, hogy a pályázata sikerrel járt. Legtöbbször a diákotthonos gyerekek osztályfőnöke volt, akikkel hihetetlen hozzáértéssel tudott bánni órákon és iskolán kívüli megmozdulások során is. Gyakran látogatta őket a kollégiumban, ottani kollégaival is nagyon jó kapcsolata volt. Az ingerszegény környezetből jött gyerekekben igyekezett felkelteni az érdeklődést a tudás iránt, javította nagy türelemmel nyelvhelyességi hibáikat, alakította történelemszemléletüket.

Franczel Judit, 1970-ben végzett tanítványa a következőképpen írt emlékeiről:

„Kedvenc tanárom! A nagy tiszteletben álló János bácsi volt a mi osztályfőnökünk, magyar és történelem tanárunk. Emlékeimben elevenen él tiszteletet kiváltó megjelenése, mosolygós, türelmet is sugárzó arca. Munkáját, ami velünk nem volt mindig könnyű, igyekezett az akkori nehéz körülmények közt is eredményesen végezni. Olykor apánk helyett apánk volt! Mindig azokat a normákat képviselte és igyekezett elfogadtatni, amelyek értékállóak: a rend és fegyelem betartása, egymás elfogadása, tisztelete, a segítőkészség, a mindenkori cél kitűzésének szükségessége, a kitartás, a tenniakarás. Váci Mihály által is tanította a világot, gyakran idézte: „... És nem elég akarni, de tenni, tenni kell!”

Szigorú volt, de igazságos és humorérzéke sosem hagyta el. Nagy igyekezetemben egyszer azt mondtam: tévedni isteni dolog – nem az osztály kuncogása, hanem az ő mosolygós sze-

me döbbsentett rá tévedéseimre. Az osztálytársam egyik történelem dolgozatában azt írta: Vak Bottyán átlátott a szitán. Értékeléskor tanár bácsi kérte, hogy ha bővebben kifejtené a gondolatot, biztosan megértené. Nem szidta le, hogy butaságot írt. Emberi tartását, irántunk kimutatott szeretetét nem lehet elfelejteni!”

Mélykúti János történelemórái lenyűgöző szakmai tudást és emberséget közvetítettek. Szakvezetői teendőket az 1970-71-es tanévtől kezdve látott el 1992 szeptemberében bekövetkezett nyugdíjazásáig. Közben 9 évig volt az Országos Pedagógiai Intézet külső munkatársa. Aktívan részt vett az akkori tantervi és tankönyvi munkák előkészítésében, gyakorlati kísérletében. Több éven át a történelem szakos hallgatóknak módszertani szemináriumot vezetett, s volt felvételiztető tanárunk is. Huszonkét éven át dolgoztunk egy tantestületben, kölcsönösen tanítottunk egymás osztályaiban, s mindig meg tudtuk beszélni súrlódás nélkül az esetleges problémákat. Később a „főnöke” lettem, s sohase mondott nemet a bemutatók vagy szakmai továbbképzések felkérésére, megtartására. Az a szellemiség, amelynek ő az életét szentelte, meggyezik Kerékgyártó Imre gondolatával, miszerint „a nevelés tudatosan vállalt vakmerőség...” Történelmet tanított, s ezáltal gyermekeket és leendő tanárokat nevelt, nyomot hagyva maga után a földön, mely nem tárgyi emlék, inkább szellemi, lelki kincs. Történelmi példákkal erősítette az emberi jóságot és gyengítette a mindennapok nem kívánatos törekvéseit.

Szakszervezeti főbizalmi volt, s így a főiskolai szakszervezetnek is tagja. Mindig harcolt a tantestület, a fizikai dolgozók érdekeiért. Igyekezett a problémákon segíteni, vállalta az ún. „nehéz” ügyek elintézését is. Jutalmazások alkalmával az elvégzett munka minősége, az emberi magatartás volt nála a mérvadó. Közösségi ember volt, kiváló kolléga, barát és segítőkész.

Nyugdíjba vonulása után hiányzott nagyon derűs egyénisége a közösségből, bár még kétszer visszatért helyettesíteni egy-egy félévre. Elmaradtak a karácsony előtti disznótoros „készítések”, az ilyenkor és kirándulások alkalmával elhangzó közös éneklések.

Aktív korában publikált a Főiskolai Közleményekben a történelem tankönyvek kísérleti kipróbálásáról, a team-munkáról, amelyet közösen végeztek az egységes hallgatói képzésért a

pedagógiai, pszichológiai és marxista tanszékek tanáraival. Dolgozata jelent meg a Magyar Pedagógiai Szemlében a magyar és történelem tárgyak közti koncentrációs lehetőségekről, az általános iskolai történelem tanítás módszertanáról. Foglalkozott Nyírtelek-Királytelekszőlő-Dózsaszőlő múltjával, melyről könyv is jelent meg. Málykúti János társszerzőként van feltüntetve.

A szakszervezetben végzett munkáját „Szakszervezeti Munkáért” oklevéllel, a honvédelmi nevelés terén elért eredményeit „Honvédelmi Érdemérem” kitüntetéssel ismerték el 1987-ben. „Kiváló munkáért” kitüntetést kapott 1981-ben és 1989-ben. Nyugdíjba vonulásakor, 1992-ben megkapta Nyíregyháza város közgyűlése „Oktató-Nevelő Munkáért” elismerését.

Betegségéről szinte nem is tudtunk, váratlanul ért mindenkit 2000. október 7-én bekövetkezett eltávazása. Családja, volt kollégái és tanítványai kísérték el utolsó útjára.

Források:

Főiskolai évkönyvek, minősítések, személyes kapcsolat.

Raffay Zoltánné(Oláh Katalin)

MIKÓ GYULA (Nagyléta, 1927. június 13. – Vác, 2007. december 22.): gyógypedagógus.

Több, mint ötven éven át szolgálta a siketnéma emberek boldogulásának ügyét a Siketnémák Váci Intézetének tanáráként, és a Siketek és

Nagyothallók Szövetsége váci fiókszervezetének titkáráként.

Egy Debrecen melletti faluból, Nagylétáról származott. Szülei értelmes, dolgos parasztemberek voltak, akiknek életét noha keménnyé tették Hunnia kemény rögei, mégis a nehéz paraszti sors ellenére a családi szeretet, a kötelességtudás, a kálvinista hit és életszemlélet példái voltak gyermekeik számára. Mikó Gyula szorgalmával, élénk eszével, szép beszédével kitűnt társai közül, ezért a tanító rábeszélésére, és az oly nagyon szeretett édesanyja kérlelő szavára édesapja végül is ráállt arra, hogy legkisebb fiát taníttassa. Noha fiúk tehetsége, szelleme méltóvá tehetné volna rá, a gimnáziumi oktatásáról szó sem lehetett. Ennek tandíja túl drága volt a család számára, az egyetemi stúdium pedig, amelyre a gimnázium előkészített, beláthatatlanul hosszú volt az egyszerű viszonyok élő emberek előtt.

Előbb a derecskei polgári iskolába járt, majd a híres debreceni Református Kollégium tanítóképzőjébe került. Az ő szóhasználatával élve „prepa” lett. Kántortanítónak készült. A két háború közti időszakban az értelmiségi létnek ez a lehetőség várt a hozzá hasonló származású, tehetséges fiatalokra. A Református Kollégium épülete, a zsoltárok, a Biblia ismerete, a Kollégium kórusában, a Kántusban való éneklés, a coetus, tehát a bentlakásos lét közössége – mindezek egész életének meghatározó, nagy élményei voltak. Nem volt kisebb hatással rá a Kollégium orosz megszállásának megtapasztalása sem: látta hogyan hányják szét a Kollégiumban tanyázó sebesült katonák a könyvtár könyveit, hogyan verik szét a kidobált zongorákat, bútorokat.

A református tanítóképző tökéletes pedagógusi attitűdöt formált Mikó Gyula személyiségében: a szegény, az elesett gyermek szeretetének, fel-emelésének, a sorsával való sorsvállalásnak szent hivatását. Úgy látszott élete e körben fog folyni, a szomszéd faluban már megvolt a tanítói helye. A háború pusztítása azonban lerombolta azokat a struktúrákat is, amelyek az effajta életpályákat noha a paraszti létből fölemelte, mégis zárttá tette. A koalíció időszaka Mikó Gyula számára is, oly sok sorstársával együtt lehetőségeket nyitott a még magasabb szintű, egyetemi, főiskolai tanulmányokra.

Egy érdekes történet vitte őt a gyógypedagógia felé. A végzős tanítóképzősöket elvitték a Budapestre. Megnézni a főváros nevezetességeit, majd elmentek az Operába. Puccini Bohéméletét látták. Az operaelőadást a legtöbb 17-18 éves kamasz unta, nevetgéltek, de őreá a negyedik felvonásban Colline Kabát-áriája óriási hatást gyakorolt, teljesen magával ragadta. Átélté ebben újra a maga áldozatvállalásainak tehetetlenségét is, amellyel korábban ő maga is segíteni, menteni próbálta halálosan beteg, ám akkor már elhunyt édesanyját. Elhatározta tehát, hogy Pesten fog továbbtanulni, hogy színházba és Operába járhasson. Mivel korábban, szintén a tanítóképző szervezésében jártak már a debreceni siket intézetben, úgy döntött, hogy gyógypedagógus lesz.

Ebben az időben a Gyógypedagógiai Főiskolán kiváló tudósok, nagy egyéniségek tanítottak: Bárczi Gusztáv, Illyés Gyuláné, Kanizsai Dezső, Murányi Antal, Vértes O. József és Vértes O. András. Volt tehát kitől tanulni. Mikó Gyula a főiskola elvégzése után Vácra került, a Sikek Országos Intézetébe, mely az alapító Chászár András érdeméből a magyar gyógypedagógia legelső tűzhelye, alma matere is volt egyben. Ennek az elsőségnek a rangját nemcsak a múltjában, hanem az itt folyó munka magas minőségében is megtartotta az Intézet. 1951-ben tehát rang volt itt tanítani, tapasztalt, nagy szak tudású kollégák között.

Mindig szorgalmas, következetes tanár volt, igényes, a maximumot hozta ki tanítványaiból, akik szinte bálványozták. Állandóan gyerekek nagy csapata vette körül. Adtak véleményére, szerették kérdezgetni, szerettek beszélgetni vele. Megkérdőjelezhetetlen tekintély volt a számukra. Nem is csoda. Életének nagy része a siket gyermekek közt zajlott. Tanárként, internátusvezetőként napjai nagy részét velük töltötte. Az öregdiák találkozók alkalmával, mely az ő kezdeményezésére jött létre, először őt, tiszteltbeli osztályfőnöküket keresték öregén vagy ifjabb korban visszatérő tanítványai. Ősz hajú, hatvanon túli, idős emberek kérdezték ele állva: „Ki vagyok, találd ki!” S ő osztályfőnökhöz méltóan minden diákját ismerte, felidézte csínytevéseiket, az egykori kedves eseményeket.

Szerették, tisztelték őt tanítványainak szülei is, hiszen láthatták, hogy gyermekeik tudást, az

emberek előtt érdemeket szereznek. Előfordult pályája elején, hogy a szülők előtt tartott bemutató óra után, az egyik hálás édesanya, afeletti boldogságában, hogy örökre némának hitt gyermekét beszélni hallja, hirtelen letérdelt a fiatal tanár előtt, és kezet csókolt neki. Az egész tanítási időt, még a szüneteket is gyermekei közt töltötte, tanította őket, foglalkozott velük. Azt vallotta, hogy a legfontosabb, az életre szóló képességeket neki kell kialakítani bennük, megtanítva őket hangokat képezni, a nyelvet használni, teljes értékű emberekként beszélni és gondolkodni.

Mindig fogékony volt az újra, állandóan képezte magát, a megszerzett ismereteket alkotó módon beépítette pedagógiai gyakorlatába. Könyvtárában megtalálhatók a legújabb pszichológiai és pedagógiai könyvek, amelyek ma már ritkaságnak számítanak, de a nagy elődök művei is. Előadásokat, nevelési értekezleteket tartott, konferenciákon szakmai társaságokban adott elő. Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia Pszichológiai Társaságának, és a Fonetikai és Foniátriai Társaságnak, a Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének. Publikációi jelentek meg szakmai folyóiratokban.

Régi törekvés a szurdopedagógiában, hogy a gyerekek meglevő hallás maradványát hasznosítsa, a beszédfejlesztés szolgálatába állítsa. Mikó Gyula ebben is újat alkotott. Hallásnevelési foglalkozásokon a siket gyermekeket – az országban elsőként – zenére tanította. Vezetésével tanítványai xilofonon és melodikán népdalokat játszottak (kb. 30-40 dallamot), és dallamsorokat differenciáltak. Ünnepeleken, balladásokon szerepeltek, és arattak nagy sikert. De nemcsak az iskolában mutatták be tudásukat, hanem a Magyar Tudományos Akadémia Pszichológiai Társaságának ülésén, melyet a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán rendeztek meg 1974-ben. Mikó Gyula itt „A zene a siketeknek is szól” címmel tartott előadást. Tapasztalatait szakmai folyóiratban is közzé tette. Beszámolt arról, hogy a hallás és ritmusnevelés milyen kedvező személyiségváltozást idéz elő a siket gyermekekben, javul beszédrítmusuk, kiejtésük.

Nemcsak kisgyerekekkel foglalkozott e téren, hanem nagyobb lányokkal is, akik már a szakmunkásképző iskolában tanultak. Ezeknek a 16-20 év körüli lányoknak is nagy, életre szóló

élményt jelentett a zene, a színpadon szereplés. Egyszer, már évek multával az egyiküktől, aki már akkor férjhez ment, édesanya lett, levelet kapott. A fiatalasszony kottákat kért tőle, mert kisfiának el akarta xilofonon játszani azokat a dalokat, melyeket korábban őtőle tanult.

1974 és 1989 között a Büntetés Végrehajtási Intézetben, a váci börtönben is tanított. Itt szociokulturálisan hátrányos helyzetű elítélteket, analfabéta roma férfiakat tanított meg írni, olvasni. De nemcsak az abc-t oktatta nekik, hanem diafilmeket is vitt be hozzájuk, ifjúsági regények adaptációit. Filmeket vetített a számukra, melyek távoli tájak élővilágáról, természeti szépségeiről szóltak. Az elítéltek előtt egy ismeretlen világ tárult fel, ámulva figyeltek. Az élet durvaságához, a durva hanghoz szokott emberekkel mindig tisztelettel, halk hangon beszélt. Magázta őket, ami szintén szokatlan volt az akkori börtönviszonyok mellett. Tapasztalatairól a Felnőttoktatás című szaklapban „Tanulói aktivitás fokozására szolgáló mentálhigiénés lépések” címmel írt tanulmányt.

1989-től a hitoktatás újjászervezésében vett részt. Ez újabb kihívást jelentett számára, hiszen a siket ember számára a hallás hiánya az elvont gondolkodás fejlődését akadályozza. A protestáns gyermekek hitoktatását végezte. Nemcsak az ép értelmű hallássérültekkel foglalkozott, hanem felkarolta az értelmileg sérült siket gyermekeket is. Mi készítette őt erre? Azt akarta, hogy a fogyatékos gyermek is ismerje meg Isten nevét, hallja és értse meg Isten ígését. Jól tudta, hogy ők csak emberi értelemben „fogyatékosak”, mert az ő lelkükben is megszületik a tökéletes szeretet és a tökéletes hit. A tanulók a templomban a nagy ünnepi gyülekezet előtt fennhangon tettek vallást hitükről. Így számtalan ember számára lett nyilvánvaló, hogy a hallássérült ember a hívek seregében az ép hallásúakkal egyenrangú, és hasznos tagja a gyülekezeteknek.

Az országban elsőként hozta létre a Siketek és Nagyothallók Szövetsége keretén belül működő nagyothalló klubot, a hallásukat felnőttként elvesztett emberek számára. A klub 35 fővel alakult, és amikor tanár úr átadta utódjának a klubban végzett szolgálatot, akkor már több, mint kétszáz fős volt a tagság. Ezt is szolgálatnak tekintette. Megkereste a többnyire öreg, hallássérültségüket szégyenlő és titkoló embereket.

Intézte a nagyothalló-készülékek igénylését, elemcserét, javítást. Mindezt fáradhatatlan lélekkel és egyre öregebb testtel. Óriási türelemmel, megértéssel foglalkozott velük. Gondjaikat meghallgatta a fogadóórákon, amiben tudott, segített nekik. Kirándulásokat, karácsonyi műsorokat, összejöveteleket szervezett a számukra. Élete sikeres, teljes életpálya volt. Amit célul tűzött ki, amire sorstól, Istentől rendelve volt, azt elérte, azt beteljesítette. Nem a hivatalos elismerés vágya vezérelte, (ebből egyébként alig jutott neki), sem az, hogy valami kis maroknyi hatalomért valamilyen pozíciót töltsön be. Mindez nem érdekelte, meg is vetette az effajta törekvésnek élőket. Tudta, az ő célja több, nemesebb, magasztosabb: segítenie kell a siket embereken, arra az emberi méltóságra kell visszahelyeznie őket, amelyet Teremtőjük adott a számukra, hogy azok megtalálják és megállják a helyüket a világban, sikeresek, boldogok és elégedettek legyenek az emberek között.

Mikó Gyula nem tudott volna ilyen gazdag életpályát felmutatni, nem lehetett volna sikeres, elégedett, célját elérő ember, ha nem tudhat egy olyan társat maga mellett, mint hitvese, Klárka.

Stareczné Mikó Zsuzsanna

MIKÓ GYULÁNÉ Latorcai Klára (Szombathely, 1927. május 25. – Vác, 2008. január 5.): gyógypedagógus

Mikó Gyuláné, Latorcai Klára egészen más családi háttérrel került a pályára, mint a férje. Az ő familiájában több pedagógus is volt: anyai nagyszülei, édesanyja, apai nagyapja mind tanítók voltak. Elkötelezettségét génjeiben hordoz-

ta. Édesapja Vasdobrán (ma Burgenland tartományban Neuhaus am Klausenbach) volt körjegyző, és a trianoni határok megvonása után nem volt hajlandó az osztrák államnak szolgálni, ezért családjával Magyarországra, Körmentre költözött. Klára legkisebb leányként már Szombathelyen született. Ötéves korában vesztette el édesapját, édesanyja négy gyerekkel maradt özvegy. Az elárvult és özvegyi nyugdíjból tengődő család Körmentről Pápára költözött, hogy a gyermekek tanulhassanak. Klárka nagyon eszes, szorgalmas kislány volt, édesanyja azt szerette volna, ha gimnáziumban tanul.

Az elhunyt édesapa még haló poraiban is családjának mentora maradt. A két háború között működött ugyanis a jegyző-árvákat felkaroló „jegyző árvaház”, mely az elhunyt jegyzők árváinak még az egyetemi tanulmányait is támogatta. Klárka édesapja jegyző volt, így ő is részesült az árvaház támogatásában, mivel pedig ez csak az állami iskolákban való tanulmányokat segítette, a tizenegy éves kislány távol a családjától Pestre került, a méltán nagyhírű Veres Pálné Gimnáziumba. Szegénységben, sokszor nélkülözésben de mindig kiváló eredményre jutott. A szegénység büszkeséget, rendíthetetlen igazságérzetet alakított ki jellemében. A jó fellépésű, ügyesen érvelő lány jogász vagy orvosi pályát remélt a maga számára. Erre a jegyző árvákat támogató ösztöndíjrendszer és a maga képességei és eredményei minden lehetőséget megadtak.

A háború azonban az ő életében is mindent megváltoztatott. Az 1945 után kibontakozó „szép új világ”-ban a jegyzőárvaház megszűnt, ő pedig polgári származása miatt „osztályidegen”-nek, a mindig nyíltan gyakorolt, hittel megélt evangélikus vallása miatt „reakciós”-nak lett minősítve. Az orvosi egyetem vagy a jogi pálya így elérhetetlenné vált. A gimnáziumi osztályfőnöke javaslatára jelentkezett a Gyógy-pedagógiai Tanárképző Főiskolára.

Már főiskolás korában a mély vízbe került. A tanulmányai mellett, hogy megélhetését biztosítsa gyermekfelügyelői munkát vállalt, a főiskolával szomszédos épületben működő súlyos értelmi fogyatékosokkal foglalkozó intézetben. A gondjaira bízott gyerekekről mindig nagy szeretettel beszélt. A főiskolát kiváló eredményre jutva végezte el, majd 1950-től nyugdíjazásáig tanított a váci intézetben.

Férjével jól egymásra találtak. Ő is szorgalmas, példamutató pedagógus volt egész pályáján. „Kiváló tanár, legjobb” – így jellemezték egyszerű, de őszinte szavaikkal egykori tanítványai. Munkájában mindig igényes volt és kitartó, mindig magasra téve a mércét, nemcsak a gyerekek, hanem a maga számára is. Sokat olvasott, képezte magát. Az olvasottakat igyekezett a szakmai munkában kamatoztatni, tehát a gyerekek javára fordítani. Arra törekedett, hogy a beszédépítés egyúttal a gondolkodásfejlődés eszköze is legyen. Nagy figyelmet fordított arra, hogy a gyermekek minden oldalról megvilágított, logikusan felépített, a valóságnak megfelelő fogalmakat, sémákat kapjanak, és ezeket építsék be gondolkodásukba. Kiváló érvelési adottságát, gyors reagáló képességét jól tudta hasznosítani a szakmai viták során, és hozzászólásaiban a szakmai konferenciákon. Kollégái csak ámultak jó meglátásait hallva.

Sok, nagyon nehéz sorsú gyermek életét karolta fel. A világ elesettjeihez hajolt le szeretettel, részvéttel, türelemmel. Azokhoz, akiken senki nem segített, mert együttérzés nélkül átlépett rajtuk és gondjaikon a képmutatón „közösségi társadalom”. Ő azonban segítette őket mindennapi életvitelükben, a tudás megszerzésében, mindenben, ami az emberi méltósághoz szükséges. Jól tudta, erős, lélekkel, rendületlenül hitte, hogy az ő áldozatos munkája magasabb és szentebb erők eszköze. Tanítványai pedig mindennél nagyobb kincssel viszonzták ezt: nem múlt, sőt az emlékeikkel szüntelen gyarapodó hálás szeretetükkel.

Munkáját, egész életét meghatározta az a gondolat, melyet néptanító anyai nagyanyja hagyott a végső útra készülve, végső testamentumként leányára, Klárka édesanyjára, aki szintén tanítónő volt: „A gyermek szent, hivatásodat betöltsd!”

Stareczné Mikó Zsuzsanna

MOHÁCSI JÁNOSNÉ Alföldi Elza (Vállaj, 1941. augusztus 13. – Nyíregyháza, 2008. augusztus 13.): gyakorlóiskolai szakvezető tanító.

A XVIII. század közepe körül Duna és a Badeni tó un. felső sváb területéről idetelepített katolikus Vállaj községben született. Nagyszülei és

szülei is svábok voltak. Édesapja Altfater Antal, asztalos és üveges mester, édesanyja Szeiler Róza, háztartásbeli, akik nagy odafigyeléssel nevelték három gyermeküket. Elzának két fiútestvére közül az egyik orvos, a másik szintén pedagógus lett. Gyerekként nagyon megszerette a lakosok szorgalmát, összetartását és kitartó munkásságát. Még a két nyelven való beszéd is tetszett neki.

Elza az általános iskolát Vállajon végezte. Első osztályos korában még a „kedvesnővérek” tanítottak, majd a második osztályos korában jött egy – az életére erősen ható – Tiszavölgyi Miklósné nevű, igen művelt, gyerekeket szerető tanító néni, s ekkor elhatározta, hogy ő is gyerekekkel szeretne foglalkozni, tanítani akarja őket szépre, jóra, tudásra. Az általános iskola befejeztével a mátészalkai Esze Tamás Gimnáziumban érettségizett kitűnő eredménnyel, s a nyíregyházi Felsőfokú Tanítóképzőben folytatta tanulmányait. Itt 1962-ben kapott vörös diplomát. A képzős évek nagyon mozgalmasak voltak számára, hisz nemcsak kitűnően tanult, hanem – nagy szervező lévén – minden mozgalmi, kulturális esemény motorja is volt. Nagy segítségére volt az ebben az időben megismert, későbbi férje, aki szintén mozgalmi ember volt, később lett pedagógus. Elza harmadéves korában egy félévet már Apagyon tanított, majd a diploma megszerzése után Gyulatanján és Nyírjesen. Az alsó tagozat minden osztályában kipróbálta magát, később csak 3. és 4. osztályosokat tanított. A tanítás mellett ezeken a helyeken is, ekkor már férjével szervezték a kulturális életet, a gyerekek táboroztatását, a fiataloknak a

felvilágosító foglalkozásokat. Tartotta a kapcsolatot a képző intézményével, rendszeresen ott volt a továbbképzéseken, bekapcsolódott az előadások vitáiba, megbeszéléseibe. Tanárai emlékeztek a kiválóan tanuló, gyerekeket szerető Alföldi Elzára és felajánlottak neki egy szakvezetői állást a Képző Gyakorlóiskolájában. Elza ezt nagy örömmel vállalta, s nagy hozzáállással adta át tapasztalatait a leendő tanítóknak. Volt évfolyamtársai most már hozzájártak továbbképzésre. 1970-ben a Tanítóképző Intézet és a Tanárképző Főiskola fúziója következtében Elza a 2. sz. Gyakorló Általános Iskola (később Apáczai Csere János Gyakorlóiskola) szakvezető tanítója lett, 3. és 4. osztályban anyanyelvi ismeretekből, s itt tanított 1998. szeptemberében bekövetkezett nyugdíjazásáig. Beiratkozott és eredményesen elvégezte a pedagógia szakot Pécsen a Tanárképző Főiskolán. Bekapcsolódott a tanítóképzés négy évvessé való emelése kidolgozásába. Amikor ez bekövetkezett, előadást tartott szakvezető társainak és a hallgatóknak a 3-4. osztályos anyanyelvi ismeretek egymásra épüléséről, a szemléltetés és a szerepjátékok jelentőségéről az olvasmányok feldolgozásában. A gyerekek és a hallgatók nagyon szerették közvetlenségéért, példamutatásáért. Sokat dolgozott a bemutató órák sikeréért, hogy a vázlatai, a táblaképei minták legyenek. Többször tartott szakmai bemutatót a városi továbbképzéseken.

Kollégáival és a szülőkkel is közvetlen, jó kapcsolata volt. Hallgatói a tanítási versenyeken mindig eredményesen szerepeltek. Fontosnak tartotta, hogy a kortárs meseírók mellett a gyerekek megismerkedjenek Benedek Elek, Móra Ferenc meséivel is, s a szülőket is mesét olvasásra, mondásra biztatta. Napközis párjával közösen dolgozták ki „felzárkóztató programukat” a gyengébb előmenetelű gyerekek számára, s így sikerhez juttatták őket.

Az iskolai munka mellett nagyon lelkiismeretes anya volt, pedig nem volt könnyű dolga, hiszen 1978-ban hirtelen meghalt a férje. Idősebbik fia akkor 15 éves volt, aki a szülők példáját követve pedagógus lett, a fiatalabb pedig 7 éves, most egy nagy cég biztonsági vezetője. Ritkán hagyta el panasz a száját, sőt mindig bizonyítási vágy volt benne. Nagy igazságérzettel rendelkezett, nem szerette a kivételezést sem a gyerekeknél, sem a felnőtteknél.

Nyugdíjazása megroppant egészsége miatt következett be. (E sorok írója búcsúztatta.) Ekkor megkapta a „Pedagógus Szolgálati Érdemérem” elismerést. Előzőleg a hallgatói képzésben végzett kiemelkedő munkáját „Miniszteri Dicséret” oklevéllel ismerték el 1980-ban. Többször főiskolai elismeréssel, előléptetéssel jutalmazták.

Betegsége ellenére is igyekezett aktív maradni, harcolt a kórral. Segített gyermekeinek az unokák nevelésében, olykor tanítványokkal is foglalkozott, de egyre inkább foglalkoztatta szeretett szülőhelye története. Két kis könyvecske is maradt erről az utókornak: Svábnak születtem (sváb népszokások), Svábok Szatmárban a XX. század közepén (sváb családi történetek).

Amikor egészsége engedte, mindig vállalt szerepet a Német Kisebbségi Önkormányzat életé-

ben is. Fáradságot nem ismerve harcolt a málenkij robotra elhurcolt áldozatok emlékművének felállításáért Vállajon.

2005-ben még megszervezte az általános iskolai 50 éves találkozót Vállajon, ahol a példakép – Tiszavölgyi Miklósné – nemcsak már mint második osztályos volt tanító néni, hanem mint éneket tanító is jelen volt. Ezután már egyre nehezebb volt a harc betegségével, hiába volt minden segítség. 67 évesen csendben elment, de emléke, a szellemi és lelki kincsei itt maradtak. Sírkövén csak ennyi áll: ELZA NÉNI.

Forrás: -fiától kapott életrajzi adatok

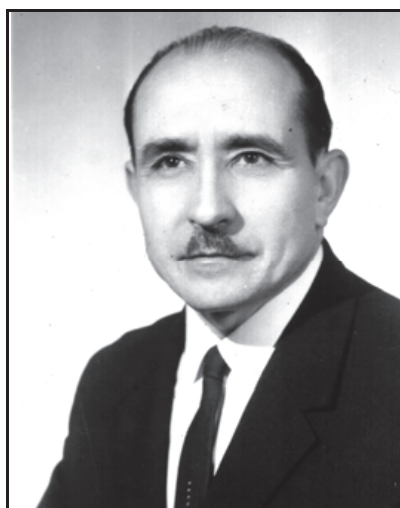
-minősítések

-személyes emlékek

Raffay Zoltánné (Oláh Katalin)

N

NAGY BALÁZS (Hajdúnánás, 1922. november 6. – Hajdúszoboszló 2007. szeptember 2.): középiskolai tanár, igazgatóhelyettes.

Hatgyermekes gazdálkodó családban született, első gyermekként. Tanulmányait szülővárosa elemi iskolájában kezdte, a hajdúnánási Református Reálgimnáziumban érettségizett, majd a Debreceni Tudományegyetem bölcsészkarára iratkozott be, magyar-német szakra.

Egy év múlva behívták tényleges katonai szolgálatra, 1943 őszén vonult be és 1944 februárjában az ukrán frontra vezényelték. 1944 nyarán hazarendelték hadapród őrmesteri iskolába. Onnan október 15-e után egységét Németországba vezényelték, ott estek angol hadifogságba 1945. május 7-én.

A hadifogságból 1946 júniusában jött haza és ősszel folytatta tanulmányait.

1950-ben kapta meg magyar-német szakos középiskolai tanári oklevelet. Kisvárdára helyezték a Tanító- és Óvónőképzőbe, ahol pedagógiát tanított, mert akkor, ott arra volt szükség. 1954 őszén első felesége kívánságára Monorra költöztek, ahol az általános iskolában tanított, majd egy évig a püspökladányi általános iskolában.

1957 szeptemberében a hajdúszoboszlói Högyes Endre Gimnáziumba helyezték, ott tanította szaktárgyait nyugdíjazásáig. 1966-1980 között igazgatóhelyettesi beosztásban dolgozott. Első feleségétől elvált. Később feleségül vette Kürti Emma biológia-földrajz szakos kartásnőjét. Gyermek egyik házasságából sem született. Pedagógus feleségével 40 évig éltek harmónikus, boldog házasságban. Közös volt az érdeklődésük a munka és a szabadidő eltöltése terén is. Színház és múzeumlátogatások, hazai és külföldi utazások voltak a kedvelt időtöltéseik. Bejárták Európa legszebb tájait és leghíresebb városait. Élményeiket, tapasztalataikat felhasználták tanári munkájuk során.

A levelező oktatásban nyugdíjazásáig dolgozott. A Pedagógus Szakszervezet Városi Bizottságának munkájában mint társadalombiztosítási felelős vett részt.

Szaktanári munkája mellett szervezője volt a drezdai Mezőgazdasági Szakközépiskolával létesített tanár- és diákcseres kapcsolatnak, ami 1965-1990-ig tartott. Évenként 22-24 tanuló és 2 tanár utazott Drezdába és ugyanannyian jöttek Szoboszlóra. Két hétig (később egy hétig) a mezőgazdaságban dolgoztak, egy hétig kirándultak. Három alkalommal volt tantestületi cserelátogatás. Csodálatosan szép élményei vannak

a tanároknak, diákoknak egyaránt a kirándulásokról és az esti rendezvényekről.

Egyik diákja így ír ezekről a látogatásokról az 50 éves évfordulóra kiadott „Emlékkönyvben” : „Azokban az években (1966) egy 17 éves diáklány számára a külföldi út inkább csak szép álmom volt. Mi viszont feledhetetlen 3 hetet töltöttünk az NDK-ban”.

A diákok délelőtt dolgoztak a mezőgazdaságban, délután pedig ismerkedtek Drezda nevezettségével, a német diákok pedig élvezték a szoboszlói strandot, az egyheti kirándulás alatt pedig ismerkedtek az ország nevezettségével. Megpróbált kapcsolatot létesíteni székelyföldi magyar iskolákkal is. Három különböző iskolával megegyeztek, de a felsőbb hatóságok nem engedélyezték.

KISZ alapszervezetet patronáló tanárként tanítványait többször elvitte Nagyváradra 1 napos kirándulásra.

Oktató-nevelő munkájában az egységes követelmények híve volt. Szerencsére ez fontos volt az iskolavezetés és a tantestület számára egyaránt. Így lehetett jó eredményeket elérni a továbbtanulásra és a felnőtt életre való felkészítésben. Erről így írnak az iskola volt tanítványai a Hőgyes Endre Gimnázium 50 éves Jubileumi Évkönyvben. „A szaktanárok mindenben egy húron pendültek”, „Rendszeres tanulást, biztos tudást követeltek”, „Nem babusgattak de láthatóan szerettek bennünket”, Abban is „egy húron pendültek” hogy „a múlt végképp eltörlése helyett itt a múlt, a gyökerek a hagyományok fontosságára, megmentésére, tiszteletére való nevelés folyt”.

A Biblián nőtt és a tanyán élt diák tapasztalataival vált számára a magvető a pedagógus szimbólumává, aki a tudás és a nemes erkölcs magvait hinti, szórja, nem kézzel, hanem a szavával. Ha nem is mindig hull termékeny talajra de vet, tanít, nevel, mert ez a foglalkozásával, hivatásával járó kötelessége.

Sikeres munkálkodás jutalmául gyakran kapott jutalmat, az Oktatásügy Kiváló Dolgozója minisztériumi kitüntetést is megkapta. Szakszervezeti munkájáért többször kapott elismerést aktív élete során.

Nyugdíjas korában: nagyon jó érzéssel vette át 2003-ban a Hajdúszoboszló Városi Önkormányzat által alapított Gönczy Pál díjat, amelyet „a kiváló és tiszteletre méltó pedagógiai tevékeny-

ség” elismeréseként adományoznak a város lakosságának megkérdezése alapján.

Boldogító érzés volt számára az a tisztelet, megbecsülés és bizalom, amit élete végéig kapott a kollegáktól, volt tanítványaitól és szülőtől.

Források: önéletrajza, igazgatói jellemzések, minősítések „A Hőgyes Endre Gimnázium története 1947-től napjainkig” című jubileumi kiadvány.

Nagy Balázsné

NAGY BÉLA (Középajta, 1927. május 3. – Kézdivásárhely, 1982. június 16.): tanító.

Középajta erdővidéki falu. Szülei Nagy Mihály és Berta, földművesek voltak. Elsőnek született a három fiú közül. Elemi iskolai tanulmányait szülőfalujában végezte, majd oktatói ösztöndíjára Székelykeresztúron 1944-ben a szülők áldozatos segítségével tanítói diplomát szerzett.

1944-50 között szülőfalujában tanítóként tevékenykedett, irányítva egyben faluja kulturális életét, majd a Székelyudvarhely Rajon (járás) Tanügyi Szakszervezet elnöki feladataival bízták meg. Két év katonai szolgálat következett az életében, mely során az újoncok, analfabéta katonák oktatását vállalta. Leszerelése után 1952-53-ban Udvarhely Rajon Néptanácsa Tanügyi Osztályának tanfelügyelője lett.

1953-ban került Kézdivásárhelyre mint a Rajoni Néptanács Tanügyi és Kulturális osztályának főnöke, mely beosztásban 1963-ig tevékenykedett, elnyerte az irányítása alá tartozó iskolák

igazgatóinak, tanügyi dolgozóinak bizalmát, rokonszenvét. Kinevezések, áthelyezések, családi vagy szakmai problémák tekintetében úgy maradt meg az emlékezetben, mint akinek segítő szándékú jóindulatára mindenki számíthatott. A fennálló és egyre nyomasztóbb kommunista rezsim éveiben mindig kiállt az igazságosság, a szakmai erkölcsi értékek védelmezése mellett.

Eközben 1955-61 között a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem filológia karának levelezői tagozatán magyar nyelv és irodalom szakon tanári diplomát szerzett. Sokirányú elfoglaltsága közepette mindig gondot fordított szakmai ismereteinek fejlesztésére, melyre mind egyéni ambíciói, mind vezető beosztású funkciói egyaránt elkötelezték. Tevékenysége során, munkája elismeréseként számos kitüntetésben volt része.

1955-ben házasságot kötött Páll Katalin kézdivásárhelyi tanítónővel, aki 27 évi együttlétük alatt méltó, segítőkész élettársa volt. A házasságból két fiú született: István, gépészmérnök diplomát szerzett a brassói politechnikai egyetemen, és azóta gépészmérnökként dolgozik Kézdivásárhelyen, és Tamás, a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem filológia karán, magyar-német szakon nyert tanári diplomát, jelenleg a kézdivásárhelyi Nagy Mózes Elméleti Líceum tanára.

Menyei: Elena, mérnöki végzettséggel a helyi bíróságon dolgozik, és levelezői tagozaton jogot végez, Edit, a Nagy Mózes Elméleti Líceum magyar szakos tanára. Nagyapjuk bizonyára büszke lett volna négy unokájára, és örömmel vett volna részt nevelésükben, gondjaikban, sikereikben. Sajnos unokái nem ismerhették őt korai halála miatt.

1963-tól családi okok miatt nem vállalhatott a megyésítéskor alakult Háromszék (ma Kovászna) megyénél tanfelügyelői állást, nem volt hajlandó megszakítani a kapcsolatot felesége nővérel és sógorával, aki a helyi református egyház nagypapja volt. Így 1968-ig a Kézdi Rajon Kulturális Tanácsa tikaraként tevékenykedett.

1968-73 között a helyi Elméleti Líceum (ma Nagy Mózes Líceum) magyar szakos tanára, majd 1973-80 között az akkor létesített Faipari Líceum (később Bod Péter Tanítóképző) igazgatója. E megbízatást nagy felelősségérzettel, megújult munkalendülettel végezte, korszerűen felújította a líceum hagyományos épületét, és

szakmailag magas képzettségű tantestületi gárdát toborzott az intézmény működtetésére.

1980-ban a Faipari Líceum igazgatását más szakemberekre bízva áthelyezését kérte az újonnan létesült helyi 4-es számú (ma Molnár Józsiás) Általános Iskolába, melynek beindítása, megszervezése, szintén nagy erőfeszítést igényelt, és amelyet a rá jellemző hozzáállással, felelősségérzettel végzett. Két évig végezte igazgatóként az iskola irányítását. 1982. június 15-én a VIII. osztályt végzett tanulók kicsengésén elmondta a végzősökhöz intézett üdvözlőbeszédet, bezárta a tanévet. Az ünnepség egyben záróakkordja volt gazdag tevékenységének. Másnap hajnalban, 1982. június 16-án, 55 évesen, szívroham következtében örökké távozott szerettei, családja, munkatársai köréből, pótolhatatlan úrt hagyva maga után. Temetésén a családtagok, barátok, ismerősök mellett a környék tanügyi emberei, iskolák növendékei álltak sorfalat a családi háztól a temetőig, s számos méltató szónoklat kíséretében helyezték örök nyugalomra a helyi református temetőben. Kopjafáján a megemlékezők idézete áll: „Aki megért, és megértet, egy népet megéltet”. Élete során mindvégig szülőföldje felemelését, nemzeti hagyományai védelmét és fejlesztését, az ifjú nemzedék nevelését-oktatását, családja oltaimát, támogatását szolgálta.

A Bod Péter Tanítóképző újonnan létesített korszerű információs központja a nevét viseli, s központi falán Vetró András szobrászművész emléklakettje őrzi emlékét.

E sorok összeállítója 1958-ban kapott kinevezést a kézdivásárhelyi Elméleti Középiskolához. A kinevezés aláírója Nagy Béla. A hatvanas-hetvenes években tanártársa és aligazgatója, kiváló munkatárs, jó barát, kedves kolléga.

Forrásanyag:

Alma Mater, Nagy Mózes Líceum évkönyve a 330. évfordulóra

Nagy Katalin visszaemlékezése

Leszármazottak visszaemlékezései

Szőcs Géza

NAGY FERENCNÉ Balogh Anna (Gyüre, 1923. február 21. – Téglás, 2000. május 16.): általános iskolai tanár.

Balogh Anna a család elsőszülött gyermeke. Két testvére volt, Margit és Ilona. A sors kegyetlenségének tartotta, hogy először a fiatalabb húga, Ilona ment el tragikus hirtelenséggel, majd Margit követte türelemmel viselt hosszú szenvedés után. Annát nagyon megviselte húgának halála. Sokat kesergett azon, hogy milyen kegyetlen is az élet: hármójuk közül ő maradt utolsónak az élők sorában. Gyakran emésztette magát emiatt, nehezen törődött abba, hogy a sors a fiatalabbakat hívta előbb a halálba.

Gyermekeiket szülőfalujában, Gyürén, majd Mezőgyánban töltötte. 1928-ban kerültek vissza Szabolcsba, Nyíregyházára. Édesapja katonatiszt volt, a Búza utcában építtetett családi házat. Itt nevelkedett ezután, és iskoláit is itt végezte el.

Gyermekkorától kezdve fogékony volt a művészetek iránt: imádott rajzolni, festeni, papírt hajtogatni, de leginkább énekelni, zenélni. Szépen csengő szoprán hangját édesanyjától örökölte. Elemi iskolai tanulmányai mellett a zeneiskolában is gyarapította tudását – itt tanult meg zongorázni. Kiváló tanulmányi eredményéért édesapja igazi kincssel jutalmazta: vett neki egy zongorát, melyen nagy szeretettel és tehetséggel játszott haláláig. A képzőművészet iránt is nagy érdeklődést mutatott – könnyed, laza lendületes kézmozdulataival szépen festett, rajzolt. Ezért pályaválasztás előtt kacérkodott is a gondolattal, hogy ebben az irányban folytatja tanulmányait, és porcelánfestő lesz. Aztán mégis győzött a

muzsika iránti vonzalma: zenei képességeinek birtokában eredményesen vette a komoly megmérettetést a felvételi vizsgán a nyíregyházi Kálvineumban. Olyan kiválóságoktól tanult a református szellemű intézményben, mint Vikár Sándor, dr. Kovács Lajos, Boros Géza, Porzolt István.

Vikár tanár úr hamar felfigyelt szépen csengő szoprán hangjára, és már 1937-ben bevette a kórusába. A Kálvineum kiváló pedagógusai egyaránt megszerették vele az irodalmat, a német nyelvet, a fizikát, kémiát. Pedagógiai pályáján az ezekből szerzett ismereteket hasznosította leginkább a zene mellett. Kodály Zoltán biztatására – aki sokat járt Nyíregyházára a Kálvineumba – a budapesti Zeneművészeti Főiskolán egyházi orgonista-kántori oklevelet is szerzett.

1942-ben megszerzett diplomájával a hajdúszoboszlói gazdasági iskolába nevezték ki tanítani, ahol oktatott fizikát, kémiát, gazdasági ismereteket, és persze muzsikát! 1948-ban aztán a tanügyi reform megszüntette a gazdasági iskolát, tanárait, tanítóit „államérdekből” áthelyezték az ország legkülönbözőbb területeire. Nusi nénit (így szólították tanulóit) hívták német tanárnak állami iskolába, de ő inkább Fülöpre ment tanítani, az analfabetizmus felszámolásán munkálkodni.

Férje – akivel 1952-ben kötött házasságot – zenei szakfelügyelő volt, majd igazgató Fülöpön, Ebesen, Nyírmártonfalván, később a Hajdú-Bihar megyei művelődési osztály alkalmazta tanulmányi felügyelői beosztásban.

Házasságukból 1953-ban született Ferenc nevű gyermekük, aki teljessé tette közös életük örömét.

1965-ben Téglásra kerültek, Nusi néni 38 év pedagógiai munka után innen ment nyugdíjba.

Nyugdíjas éveiben nagy szeretettel rendezgette a néprajzgyűjtő munkája során összegyűlt anyagot: népdalokat Erdélyből, Fülöpről, katonadalokat Téglásról, népszokásokat, hiedelmeket. Gyűjtőmunkája során felkutatta a gróf Degenfeld család történetét is, Ezen témák feldolgozása után többkötetes munkáját átadta a debreceni Déri Múzeum Néprajzi Adattárának. Ezeknek a köteteknek az átadása után csendesesen megjegyezte: „Gyorsan múló időmet nem adta Isten hiába!”

A zenében kedvenc témája volt a barokk muzsi-

ka – elsősorban Johann Sebastian Bach remekműveit hallgatta szívesen és játszotta otthon zongoráján a korálelőjátékokat, zongoraátiratókat. Tanítványait is elsősorban a dallamos, könnyen megjegyezhető zeneművek segítségével terelgette a komolyzene világába: Chopin, Mozart, Bach és Bartók műveit játszották legszívesebben. Két igen kedves tanítványa, Bögi Marianna és Mátyás Sándor – aki villamosmérnök hallgató – olyan nagyfokú zenei képességre tettek szert, hogy már önállóan komponáltak, az általuk írt kis zeneműveket nagy szeretettel és tehetséggel mutatták be a zongoravizsgán. Többi tanítványa is hasznosította az itt szerzett ismereteket, hiszen könnyebben vették az akadályokat a felvételi vizsgán a tanítóképzőbe, óvónőképzőbe, zeneiskolába, és akik nem tanultak tovább zenei területen, azok is gazdagabbak lettek a muzsika szeretetével: műveltebbekké, igényesebbé váltak az élet mindennapos megmérettetésében. Megpróbálta a zene szeretetét átörökíteni tanítványaiba – kedves költőjét, Mécs Lászlót idézve: „Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld”.

A betegség első tünetei 2000. február elején jelentkeztek. A műtétet követően még optimistán, bizakodóan tekintett a jövőbe. Tervei voltak még: szeretne volna felkutatni a II. világháborúban elesett téglásiak hozzátartozóit, megírni történetüket. Néhány híres mesterség (kovácsmester, kocsi-készítő, kádármester, koporsókészítő stb.) képviselőit vagy hozzátartozóit akarta felkeresni, hogy írjon e foglalkozások sajátosságairól. A betegség azonban egyre inkább elhatalmasodott rajta, érezte, hogy hamarosan legyőzi a gyilkos kór. Türelemmel viselte az elkövetkező napokat, heteket. 2000. május havának 10. napján, este 9 órakor csendesen elaludt örökre.

Munkásságával szeretett volna maradandót hagyni maga után, mint ahogy azt kedves költője, Mécs László írta gyönyörű költeményében:

„Az életünk olyan tűnékeny.

Ó, szent fényt hagyni volna jó!”

Munkája során kellő szigorral és fegyelemmel igyekezett a maximumot megkövetelni tanítványaitól – így fogalmazott: „Követelek, mert becsüllek!”. Ezen gondolat jegyében egyengette tanítványai útját, akik közül többen követték példáját, és ma már – Tégláson is – elismert, köztisztelőben álló pedagógusok lettek egykori tanítványai.

Vincze Mihály, a téglási iskola

ny. igazgatójának emlékezése

„Igazi pedagógus, alkotó értelmiségi volt Nagy Ferencné, Balogh Anna. A Nyíregyházi Kálvineumban nagy szorgalommal töltötte az ismeretekkel, édesapjától fegyelmet tanult, édesanyjától pedig a népszolgálat alázatát. Kiváló tanárai mellett nagy hatással volt rá Kodály Zoltán is, aki gyakran járt a Kálvineumba. Emma néni – Kodály felesége – a néprajzi gyűjtőmunkát szerettette meg vele.

Férje hű támasza volt egész életében. Ő a Nagykörsi Református Tanítóképzőben végzett, Arany János tanár úr iskolájában. Mindketten kiváló pedagógusok voltak, az ének-zene területén egymást megértve, segítve dolgoztak, sok szép sikert értek el. Feri bácsi mint iskolaigazgató, ének-zene szakfelügyelő, tanulmányi felügyelő tevékenykedett, s az Országos Pedagógiai Intézet külső munkatársa volt.

Anna néni megszervezte a kamarakórust, az ének-zene szakkört. Ő vezette be a Kodály-módszert Tégláson. Fülöpön és Tégláson nagy szorgalommal végezte néprajzkutató munkáját. [...] Anna néni többször panaszkolta, hogy a helyi vezetők a helytörténeti munkát nem eléggé segítették, nem érdekesítették arra, hogy közkinccsét képező értékeit átvegyék megőrzésre, s egy épületben (múzeumban) elhelyezzék az utókor számára. Ezért azokat a Déri Múzeumnak adta át, ahol nagy örömmel fogadták. Elismerő vélemény a múzeum tudományos főmunkatársától: »Köszönet a több évtizedes munkájáért – fiatal korától kezdve végzett néprajzi, helytörténeti gyűjtéseit feldolgozó írásaiért. Ezek a nagy hozzájárulásról, alapos munkáról tanúskodó írások mind erdélyi, mind Hajdú-

Bihar megyei vonatkozásban komoly forrásértékkel bírnak, s ma már pótolhatatlan értéket képviselnek. Dr. Vajda Mária»

Gróf Degenfeld Sándor Münchenből a következőket írta neki: »Meg kell köszönnöm azt a sok szeretettel és hozzáértéssel összeállított emlékfüzetet, amely olyan részleteket is tartalmaz családom életéről, amelyeket nem ismertem. Nagyra becsülöm gyűjtő munkáját, mert a múlt ismerete nélkül nincs jövő. [...] A gazdasági károknál még mélyrehatóbbak a lelki károk, és éppen a tanítókra és tanárookra vár az a feladat, hogy egy olyan ifjúságot neveljenek fel, amelynek életében az Istenhit, család, tisztesség, áldozatkészség stb. ismét olyan fogalmak, amelyek meghatározzák életüket.«

Anna néni emlékét megőrzik munkái, s az őt tisztelő és szerető utódok. Munkásságával értelmet adott a gyorsan múló időnek.»

Több évtizedig végzett néprajzi, helytörténeti gyűjtéseket. Nemes gesztusa volt, hogy tartalmaz, rendszerezett, adatgazdag néprajzi munkáit, minden ellenszolgáltatás nélkül bocsátotta a Déri Múzeum rendelkezésére.

Ezek a Déri Múzeum néprajzi adattárát gazdagítják:

Erdélyi népdalok. (Mádéfalva, Csíkmadaras, Parajd, Csikkarcfalva, Nyárádszereda, Gyergyószalmás, Csíkrákos) 1942. 40 lap

Fülöpi népdalok. 1952-1954. (31 oldal)

Téglási népdalok, katonadalok. 1968. (55 old.)

Téglás nyelvi emlékei. (40 oldal)

A nyelvi kifejezőkészség fejlődése Tégláson a 18. századról napjainkig.

A legfontosabb falusi munkák Tégláson a 19. század elejétől a 20. század közepéig. (30 old.)

Téglási népszokások a 19. századtól a mai napig. (156 oldal)

Jeles napok, ünnepek Tégláson. (48 oldal)

A Bek és a gróf Degenfeld család a téglási nép emlékezetében. (56 oldal)

Téglás város önkormányzata 2000-ben emléktáblán örökítette meg a településen több évtizedig tanító pedagógusok nevét. A megbecsülés kifejezéséként az ő neve is az emléktáblára került.

EMLÉKTÁBLA	
Téglás településen a XX. században itt élő és több évtizedes nevelő munkát folytató pedagógusaink listáját:	
BENEDEK JOLÁN	1913 - 1946
POZSÁR GYULA	1921 - 1960
SZÉCSI FERENC	1927 - 1963
UJLÁKY ISTVÁN	1931 - 1960
KOVÁCS ISTVÁN	1941 - 1965
SZÉCSI FERENCNÉ	1944 - 1973
NAGY FERENCNÉ	1965 - 1980
Az emléktáblát állíttatta Téglás Város Önkormányzata 2000. augusztus 20-án.	

Nagy Ferencné pedagógiai és néprajzi munkásságával maradandó értéket jelentő nyomot hagyott maga után, teljesült óhaja, kedves költőjének soraival kifejezve:

„Az élet örök búcsúzás

Ó bárcsak tudnánk távozásakor

fényt hagyni, mint a Messiás,...”

Források: családi iratok, levelezések, személyes emlékezés.

Ungvári János

NAGY JÓZSEF (Emőd, 1922. május 23. – Miskolc, 2004. április 2.): tanár, iskolaigazgató, festőművész.

A család ötödik és egyben legkisebb gyermekeként látta meg a napvilágot. Édesapja Nagy Béla, Emőd község meghatározó személyisége volt, mint a község bírója. Édesanyja Galuska Erzsébet. Testvérei: Béla, Piroska, Ilona és Jo-

lán, akik a családi gazdaságban dolgoztak, mivel a szülőknek jelentős földbirtoka volt.

Az elemi iskola 6 osztályát és a polgári iskola 4 osztályát Emődön végezte. Jó tanuló volt. A szülők vasúti alkalmazottnak szánták gyermeküket, amely foglalkozás abban az időben biztos egzisztenciát jelentett. 14 éves korában a falu egyik tanítója, Szalay Ádám személyében szellemi mecénásra talált, aki felismerte a serdülő gyermekben a tehetséget, a továbbtanuláshoz szükséges képességet. A szülőket meggyőzve, azok beleegyezésével az egri Líceumba vitte őt. 1937-1942-ig az Egeri Érseki Tanítóképző Intézet tanulója, ahol kántortanító oklevelet szerzett. A diákéveket beárnyékolta édesapja 1939-ben bekövetkezett halála.

Képesített kántortanítóként nem kap állást, így kerül Nagycsécstől községbe, ahol a község házában írnokként alkalmazták. Ekkor lehetősége lett a közigazgatás területén folytatható munkához szükséges továbbtanulásra. 1944-ben jegyzői képesítést szerzett. Ezzel a képesítéssel alkalmazták az emödi község házában, mint jegyzőgyakornokot.

1944-ben behívóparancsot kapott, aminek eleget téve Tapolcára került az ott állomásozó repülő hadosztályhoz, mivel vitorlázó repülőként „C” fokozatú vizsgával rendelkezett. Több, repülő bevetésen vett részt. Miután a tapolcai repülőteret – annak gépparkjával együtt – a németek megsemmisítették, az ott szolgálatot teljesítő repülő katonai állományt nyugat felé irányították. Viszontagságos menetelés után jutottak Ausztriába, ahol amerikai hadifogságba került, és Salzburgban felállított lágerben szállásolták el. A háború befejeztével a hadifoglyokat – így őt is – tehervonat szállította Magyarországra. Ágfalván lépte át a határt 1945. októberében. Ezután hosszú utazás következett, míg végül hazaért szülőfalujába, Emödre. Ekkor tudta meg, hogy legidősebb testvére, Béla hősi halált halt.

1945. novemberétől az Emödi Községi Elöljáróság hivatalában jegyzőgyakornoki minőségben teljesített közszolgálatot.

1946. februárjában házasságot kötött Ruzsbasán Ilonával, aki szintén pedagógus volt. 1946. decemberében megszületett első gyermekük, Imre József.

Aktívan bekapcsolódott a község kulturális életébe. Színielőadásokat rendeztek, ezekben ő

maga is részt vett. A színdarabok díszleteit, plakátjait maga tervezte és kivitelezte.

1947-ben Klementina tanyán kezdte meg pedagógusi pályáját mint vándortanító. Nehéz körülmények között élt és dolgozott itt. Egy tanyán, összevont tanulócsoporthoz tanította a tanyán élő szegény sorsú emberek gyermekeit.

1951-1955-ig Mezőnyáradon tanított mint az iskola igazgatóhelyettese. A község életében meghatározó személyiség volt. Itt született meg második gyermekük 1954-ben, Marianna.

1952-ben felvételt nyert az egri Tanárképző Főiskola rajz-földrajz szak levelező tagozatára. A rajz tanszéken tanárai: Adler Miklós, Bíró Lajos és Blaskó János festőművész tanárok, akik a nagybányai festőiskola szellemét követik. Ez mély nyomot hagyott benne és későbbi alkotásaiban. Tanulmányai során tanárai felfigyeltek kiemelkedő tehetségére, amely elsősorban akvarellal festett képein mutatkozott meg. Ígéretes tehetség volt. Meghívták a főiskolára tanársegédnek. Ezt a felkérést ő szerényen elhárította. 1955-ben tanári diplomát szerzett.

1955-ben a Miskolc közelében fekvő Arnót község általános iskolájába helyezték igazgatói beosztásba. Az intézmény igazgatói feladatait 32 éven keresztül, nyugdíjba vonulásáig, 1987-ig látta el.

A két tantermes iskolát – sok utánjárással és jelentős szülői munkával – két új tanteremmel bővítette. A szomszéd falu, Sajópálfala felső tagozatát az arnóti iskolához csatolták, így az körzeti iskolaként működött tovább. A tanulólétszám jelentős növekedése miatt, újabb tantermekre lett szükség. Az 1984-85-ös években hosszas közbenjárás eredményeként megépült az új 8 tantermes iskola, tornateremmel. Aktívan részt vett a tervezésben, a munkálatok ellenőrzésében.

A falu életében is tevékenyen részt vállalt. Hosszú éveken át tagja a Községi Tanács Végrehajtó Bizottságának.

Rajz szakos szaktanácsadóként éveken keresztül segítette a tantárgy eredményes oktatását a miskolci járás területén.

Részt vett a BAZ megyei Pedagógus Szakszervezet képzőművészeti tevékenységének irányításában, és közreműködött a pedagógus képzőművészek kiállításainak szervezésében.

Hosszú időn keresztül ellátta – a miskolci járás területén – a munkavédelemmel kapcsolatos feladatokat.

1979-ben másodszor kötött házasságot. Felesége Zsilka Ildikó tanár.

Iskolai munkája, valamint egyéb feladatainak ellátása mellett rendszeresen festett. Képein főleg a paraszti életforma szépségeit, a tanyavilág csendjét, a Bükk vadregényes tájait, nyírfás erdei tisztásait, a Zemplén lankás hegyvonulatait ábrázolta.

Képein nyomon követhetjük a természet változásait. Csendéletein a tavasz, a nyár színpompás virágait láthatjuk. Őszi képein az erdő rozsdavörös-barna-sárga színekavalkádjában gyönyörködhetünk. Téli ihletésű képein a hó és jég birodalmába vezet el bennünket.

A tartalom és forma belülről fakadó egysége, valamennyi alkotásán sajátos hangulati elemmel gazdagon jelenik meg. Alapos ismerője a legkülönbözőbb technikai eljárásoknak, ezeket sajátos lírai, érzelmi mondanivalójának szolgálatában tudta állítani. Leggyakrabban alkalmazott technikái: olaj, tojástempera, vízfesték.

Munkáit egyéni és közös kiállításokon mutatta be az érdeklődőknek. Képeit megcsodálhatták a borsodi kis települések iskoláiban, művelődési házaiban. Bemutatkozott az ország több városában, így: Budapesten, Miskolcon, Gyulán, Egerben, Hajdúböszörményben, Encsen, Szentesen, Sajószentpéteren, Sajóabonyban, Emődön.

Évtizedeken keresztül aktív résztvevője volt a Gyulán működő Marsovszky Endre Pedagógus Művésztabornak.

Tagja volt a Szabad Képző- és Iparművészek Országos Szövetségének, valamint a Borsodi Alkotó Közösségnek.

Mint pedagógus és mint festőművész sokat tett azért, hogy felkeltse az emberek érdeklődését a művészetek iránt.

Életének felét – 40 évet – Arnóton töltötte. A falu, az itt élő emberek iránti tisztelete jeléül felvette az „arnóti” művésznevet. Ettől kezdve képeit „arnóti Nagy József” aláírással szignálta.

Kitüntetései:

1983. Kiváló Munkáért

1986. Munka Érdemrend Ezüst Fokozat

1987. Pedagógus Szolgálati Emlékérem

1992. Aranyoklevél

2002. Gyémántoklevél

1987-ben 40 éves pedagógusi munka után vonult nyugdíjba.

Nagyné Zsilka Ildikó - Dr. Daróczi András – Szalay Béla

NAGY LAJOSNÉ Bartha Hedvig (Tiszacsege, 1923. szeptember 8. – Hajdúszoboszló, 1986. november 7.): óvónő, intézeti igazgató.

Háromgyermekes családban született. Apja községi jegyző volt, anyja háztartásvezető. Iskolába Tiszacsegén kezdett járni, majd Polgáron fejezte be a középiskolát. Ezután Budapesten járt óvónőképzőbe és 1941-ben szerzett óvónői oklevelet. Iskolái befejezése után először községközi kisegítőként dolgozott Tiszacsegén, majd Mezősason helyezkedett el községi óvónőként.

Itt ismerkedett meg leendő férjével Nagy Lajos kántor-tanítóval, kivel 1944-ben kötött házasságot. Házasságkötésük után Told községbe költöztek, ahol előbb a községházán dolgozott, s

intézte a polgárok ügyeit, majd az elemi iskolába került tanítóként, s dolgozott együtt férjével. 1950-ben a Hajdúszoboszlóhoz tartozó Vajdazugi iskolába került, ahol férjével öt évig tanítottak. A hajdúszoboszlói Óvodáskorúak Nevelőotthonába került 1956-ban, ahol előbb óvónőként tevékenykedett. Később kinevezték az intézet igazgatójának, s ott dolgozott 1978-ig, nyugdíjba vonulásáig.

Megyei szakfelügyelőként is tevékenykedett 1959-től, s emellett országos szakfelügyelettel is megbízták.

Lelkiismeretes munkájáért kétszer kapta meg az Oktatásügy Kiváló Dolgozója címet. Közben megszülettek gyermekeik (Hajnalka, Ildikó, Edit, Lajos), kiket nagy szeretettel neveltek fel, s bocsátottak ki az életbe.

Nagy Lajosné, Hédike életútja, hivatástudata, szakmai felkészültsége, kollegaritása példaértékű volt. Óvónőként, intézetvezetőként, szakfelügyelőként városi, megyei és országos elismerésekre is rászolgált évtizedeken keresztül. Hédike igazi szaktekintély volt, nemcsak Hajdú-Bihar megyében, de országos nevelőotthonokban is. Gyakran részt vett az Oktatási Minisztérium értekezletein, mint az óvodáskorúak felügyelője. Jó tanácsokat, útmutatásokat adott, az oktatás, nevelés jobbra, színvonalasabbá tételéhez.

Sokat tett az ellátottság javítása érdekében, az otthonosság biztosításáért, a zártság oldásáért, a gyermekvédelmi szemlélet formálásáért.

Munkája során nemcsak az intézetben tartózkodó állami ápolat gyerekekkel törődött, hanem nagy gondot fordított az utógondozásra is. Aktívan kivette részét a város társadalmi életéből. Húsz évig tagja volt a Városi Pedagógus Ének-karnak.

Munkatársaival szemben vezetőként és szakfelügyelőként is mindig segítőkész és megértő volt. Biztató, megerősítő szakmai tevékenysége, embersége dicséretes és követésre méltónak bizonyult. Jó együttműködési szándékát, szakmai tanácsait a város többi oktatási intézete is elismerte, kellően méltatta. A város és megye vezetőségével való kapcsolata kiemelkedő volt. Egészsége megromlott és 1986. november 7-én hirtelen meghalt. Férjével a hajdúszoboszlói Köztemetőben nyugszanak.

Kitüntetései:

Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója cím, kétszer, A Munka Érdemrend bronz fokozata, Pedagógus Szolgálati Érdemérem.

Források:

H-B Megyei Levéltár, családi dokumentumok.

Zajdóné Nagy Ildikó

NEMES SÁNDOR (Biharnagybajom, 1900. – Budapest, 1999. december. 14.): tanító.

Olyan embernek állítunk itt most emléket, aki nem csak nevében, hanem tetteiben is nemes volt, Nemes Sándornak, aki tanító volt a szó legnemesebb értelmében.

Móricz Zsigmond szerint a nemzet napszámosa, Gárdonyi Géza szerint lámpás a tanító.

Sokan kedves tagtársaink közül abban a szerencsés helyzetben voltak, hogy személyesen ismerhették őt; és hisszük, hogy az ő emlékezete, elhunytá óta, is még mindig élénken él a lelkekben.

Nem azok halnak meg, akiket eltemetünk, hanem azok, akiket elfelejtene.

Nemes Sándor tanító örökké élni fog szerettei, családja, tanítványai, s immáron egy falu szívében.

Tudott szeretni és ezért tudták őt is szeretni. Nagy volt benne a hivatástudat, hivatás szeretet, néptanítói elkötelezettség, hivatottság.

Gárdonyi Gézával szólva:

„Szeretni az embert és küzdeni érte, meglátni a gyermekben a korán szenvedőt, És hön állni meg Isten és ember előtt.” Megint más: Mécs

Lászlóval vallva: „Vadócba is rózsát oltok, hogy szebb legyen a Föld!”

Felvállalta azt ami az életben a legnehezebb feladat: emberpalántákat nevelni, tanítani. Tette ezt töretlen kedvvel, a kor lehetőségeinek és szokásainak megfelelően

Hosszú és szép derűs életet adott neki az Úr.

1900-ban Biharnagybajomban született. A Debreceni Református Főgimnáziumban tanult. A világháború kitörésével, fiatalon háborús szolgálatot teljesített. 1920-ban kapta meg tanítói diplomáját, amikor is visszatért oda, ahonnan származott, a Nagy-Sárrétre.

Sárrétudvariban – ahogyan az „Ezerkilencszáz-tól a harmadik évezredig” c. életrajzi visszaemlékezésében említi, szeretettel fogadták, mind a tantestület, mind a falu népe, elöljárósága. Többek között bevásárolták a presbitériumba is.

1923-ban kötött házasságot Édes Irén tanítónővel.

Így jellemzi a gyerekközösséget, ahol hivatását folytatta: „A szülők iránti feltétlen tisztelet, a vallás követése, beilleszkedés a körülmények teremtette életrendbe, – örömmel és kedvvel lehetett tanítani, nevelni őket.”

Az akkori tanítási rend és a tanteremhiány miatt délelőtt, délután is volt tanítás, a felsős tagozat délután járt. Így is sokszor előfordult, hogy egyszerre 70 gyermek ült a padokban.

Vida György kántortanító, iskolaigazgató halála után ő lett az igazgató.

Nemes Sándor visszaemlékezéseiben szól a nehéz évekről, Trianon tragédiájáról. A második világháború emlékeit idézi: bombázás Püspökladányban, az orosz katonák beszállásolása az iskolába, elvonulásukkor takarítás, a tanítás megkezdése. A háború utáni állapotok, a pénzértéktelenedése, a beszolgáltatás szörnyű évei.

Az államosítás, a vallás erőszakos háttérbe szorítása mind-mind azt mutatják mennyi minde-

nen kellett úrrá lenni, és élni és dolgozni tovább...

1951-ben megszüntették igazgatói tisztségét...”

A falu megbecsülésének köszönhetjük, hogy nem kellett Udvarit, családi házunkat elhagyni és taníthattam, régi iskolánkban” - mondja egyhelyütt.

A nyugdíjkorhatárt elérve, nem ismerték el az összes szolgálati idejét, majd csak 97 évesen érhetette meg ezt.

1987-ben eltávozott az élők sorából, hűséges társa, felesége. Ekkor költözött Budapestre, egyetlen fiához, aki sajnos néhány hónap múlva szívrohamban meghalt. Idős napjaira szeretet vette körül, családjában: menyé, unokamenye, unokái, dédunokái körében. Udvariból is sokan megkeresték.

96 éves volt, amikor a Sárrétudvari díszpolgára kitüntetést megkapta, de minden lehető díszoklevelet s közmegebecsülést megkapott feleségével együtt. A rubindiplomás pedagógus címet is viselhette.

99 évesen így vall mindenki tanító bácsija:

„99 év áll mögöttem, amiből 70 évet Udvariban töltöttem, a tanítás, a nevelés szolgálatába állítottuk minden erőnket. Életünk egybeforrt Udvari életével... mindig büszke voltam arra, hogy magyar vagyok... ott élhetek ahol, a hazám van...Magyarnak lenni, szent dolog, jó dolog. Örülök, hogy a megismert igazságokat sok fiatalnak átadhattam: az értelmes tanulást, a szereptől való segítséget, egymás reális értékelését, megbecsülését, a tudást, és hazánk szeretetét...”

1999. december. 14-én 100. évében hunyt el - az új temetőben nyugszik Sárrétudvari földjében.

Emlékét megőrizzük, helyet adva annak a gondolatnak is, hogy ne vesszen ki mai életünkől sem az a példa, amit Nemes tanító bácsi munkássága is elébünk állít. Erkölc érték a tanítók, a pedagógusok megbecsülése.

Stébel Ildikó

NÉMETH BALÁZSNÉ Jeles Ilona (Debrecen, 1961. aug. 6. – Debrecen, 2008. ápr. 19.): tanító.

A pedagógus pálya szeretetét a szülői házból hozta. Édesanyja az egykori felsőjózsa (ma

Gönczy Pál) Általános Iskola megbecsült, kiváló képességű tanítója volt, ma már nyugdíjas.

Egyetlen testvére, húga is pedagógus lett, kollégák voltak a Gönczy Pál Általános Iskolában. Édesapja a Debreceni Péchy Mihály Építőipari Technikumban szerzett technikus oklevelet, majd a Debreceni Építőipari Vállalatnál osztályvezetőként, azt követően a Hajdú Megyei Építőipari Vállalatnál képesített kalkulátorként dolgozott.

Ilona példás családi körben nevelkedett. Én akkor kerültem a felsőjózsa iskolába tanítóként, amikor ő az első osztályba lépett. Boldogan vállaltam a munkát a 39 fős létszámú osztályban, amelynek ő is tagja lett. 4 éven át taníthattam ezt a tanulócsoportot, elmondhatom, hogy pályám egyik legszebb 4 éve volt. Ilike – így szólítottuk egész életében – kiemelkedett a többiek közül szorgalmával, magaviseletével, tanulmányi eredményével. Kapcsolatunk a felső tagozatban sem szakadt meg, éneket tanítottam és az énekkart vezettem, amelynek ő is tagja volt. Ilike nagyon szerette a zenét, az éneklést, ez végigkísérte egész életében. Tanította is a tárgyat, de magánemberként is szívesen énekelt baráti társaságban.

Az általános iskola elvégzése után Berettyóújfaluba ment, ahol a Zalka Máté Szakközépiskolában óvónői diplomát szerzett 1979-ben. Az itt szerzett tapasztalatok segítették a jó szakmai érzék kialakulását, de ő többre, másra vágyott. Még ebben az évben férjhez ment Németh Balázshoz és vele együtt kezdte meg tanulmányait

a Nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán. Férje matematika-technika szakos tanár lett, ő pedig tanítói szakon szerzett oklevelet és ének-népművelés szakkolégiumi képzésben részesült.

A diploma megszerzése után 1982-ben Újszentmargitán kapott állást férjével együtt. Volt kollégái szeretettel emlékeznek a kedves házaspárra, példamutató munkájukra.

A faluban nem volt ének szakos tanár, így Ilona kitűnően kamatoztathatta a főiskolán szerzett tudását. Éneket tanított, énekkart vezetett. Felettese szakmailag jól felkészült nevelőként tartották számon, munkájában szakmaszeretete jól érvényesült. „Nagyon szeret és tud is a gyermekekkel foglalkozni, bánni” – olvastam egy róla készült jellemzésben.

Két gyermekük született. 1985-ben Balázs, aki a Debreceni Egyetem Természettudományi Karának ötödéves hallgatója, és 1988-ban Ákos, aki a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakközépiskolában érettségizett.

A kezdő évek után 4 év múlva Újszentmargitáról a józsai Gönczy Pál Általános Iskolába helyezték. Szívesen tért vissza szülőhelyére, ezután élete végéig itt dolgozott.

Nagy traumát okozott számára a 2003-ban bekövetkezett válása férjétől, amelyet soha nem tudott feldolgozni. Fiait egyedül nevelte tovább. Saját gyermekei és a közvetlen család (szülei, testvére és családja) mellett legfontosabb volt számára a tanítványairól való gondoskodás, előbbre jutásuk biztosítása, segítése.

Szakmailag mindig a maximumot adta, igyekezett folyamatosan fejleszteni tudását. Sikeresen elvégezte az Alternatív Közgazdasági Gimnázium által szervezett „A tanulás tanítása” című pedagógus továbbképző tanfolyamot, majd a „Számítógépkezelő-szövegszerkesztő” tanfolyamot, a következő évben részt vett a „Számítógép-kezelés, szövegszerkesztés, internetfelhasználás” című továbbképzési programban.

Szakmai és emberi tapasztalatával gyakran segítette a Kölcsény Ferenc Református Tanítóképző hallgatóit, a nála töltött gyakorlatukon.

Aktív részese volt a „Tolnai módszer” bevezetésének.

Munkája elismeréseként több éven át vezethette az alsó tagozatos matematikai munkaközösséget.

Elsők között volt az iskolaotthonos rendszer megvalósításában. Évekig részt vett az iskolája „Gönczy Irka” című kiadványának szerkesztésében. Ennek a 2008. 3. évfolyam 1. számában olvashatjuk:

„Az idei tanévben mély megrendüléssel fogadtuk, hogy kiváló és elismert pedagógusunk Németh Balázné tanítónőnk a Józsi Gyermekekért díj kitüntetéssel 22 év alkotó munkája után eltávozott közülünk.

Halálával olyan szeretetteljes, nagy szakmai tapasztalattal rendelkező kollégát veszítettünk el, aki méltó példaképe lehet ifjabb pályatársainak. Emlékét kegyelettel megőrizzük.”

A fiatal kolléga, kedves tanítványom jó munkája elismeréseként többször részesült pénzjutalomban. 2007-ben jogosult lett a 25 éves jubileumi jutalomra. 2007-ben megkapta a „Józsi Gyermekekért” emléklapokat.

Tanítványai körében

Sok terve volt még. Szerette volna figyelemmel kísérni gyermekei és tanítványai életének alakulását, boldogan vett volna részt még sokáig a szüleivel, testvérével és családjával való közös programokban. Szeretett volna még élni, de a betegség erősebb volt nála, 46 évesen 2008. április 19-én szíve megszűnt dobogni. Sorsával megbékélve, szeretteinek búcsút intve távozott közülünk.

„Az emlékezéshez nem emlék, hanem szeretet kell, s akit szeretünk, azt nem feledjük el.”

(Shakespeare)

Forrás: Személyes emlékek, családi és munkahelyi dokumentumok, a család emlékezése.

Kakucsiné Szegedi Etelka

NYÍREŐ ISTVÁN Dr. (Nagybánya, 1893. márc.20. – Budapest, – 1977.máj. 15.): könyvtárigazgató, egyetemi magántanár.

Régi székely família leszármazottja. Édesapja Dr. Nyíreő Sándor, Nagybánya tiszti főügyésze, édesanyja Ember Gizella. A családban két gyermek nevelkedett, az idősebb Éva és István, aki tanulmányait szülővárosában kezdte, ott tett érettségi vizsgát, majd a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen szerzett jogi doktorátust. Egyetemistaként a bölcsészkaron könyvtártudományi, irodalmi, művészet- és művelődéstörténeti stúdiumokat is folytatott és a könyvtárban gyakornokoskodott.

Részt vett az I. világháborúban, 1918. januárjában súlyos sebesülése miatt szabadságolták. Folytatta könyvtárosi munkáját Kolozsváron, majd a pozsonyi Egyetemi Könyvtárban. A Bölcsészkaron a könyvtártan előadójává választották. Pozsonyból a cseh megszállás idején kiutasították, ekkor a vallás és közoktatásügyi miniszter a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségéhez rendelte szolgálattételre. Munkakörébe tartozott a Trianon után szétzilálódott hazai könyvtári helyzet felmérése, az iskolán kívüli népművelés lehetőségeinek kidolgozása. Első önálló munkája egy budapesti kollégium tankönyvtárának berendezése volt. Időközben megnősült, felesége a Kolozsvárról elszármazott Orbók Piroska.

1923-tól a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi Könyvtárának korszerűsítési és épületbővítési munkájában kapott irányító szerepet. Ilyen minőségben több alkalommal küldte a kultuskormányzat külföldi tanulmányútra: Bécsbe, Berlinbe, Konstantinápolyba, Genfbe, Párizsba, Londonba, Velencébe, Milánóba. Könyvtár-

építészeti tapasztalatait a Széchenyi Könyvtár jobb térkihasználásának megvalósításánál hasznosította. A könyvtári munka külföldön megismert korszerű módszereit a gyakorlatban is alkalmazta és szaktanfolyamok előadójaként ismertette.

1929-ben Klebelsberg Kunó kultuszminister megbízta a Debreceni Egyetemi Könyvtár vezetésével. Könyvtárépítészeti és munkaszervezési ismereteire nagy szükség volt az épülő központi egyetem könyvtári épületszárnyának célszerű kialakításában. Munkája kezdetén hathatós támogatást kapott felettes szerveitől, ez segítette megvalósítani elképzeléseinek jelentős részét. Debreceni működése első évében benyújtotta habilitációs kérelmét a Bölcsészettudományi Karhoz. „A könyvnyomtatás kezdeti Kínában” című próbaelőadása, sikeres kollokviumai és korábbi tudományos munkájának elismeréseként 1930-ban megszerezte a magántanári képesítést, amely feljogosította arra, hogy könyvtártudományi előadásokat tartson az egyetemen. Ő volt az első és egyetlen magántanár, aki könyvtártudományból habilitált Debrecenben.

A könyvtárosok szakmai képzését rendkívül fontosnak tartotta, jó szakemberek nélkül nem látott esélyt a könyvtárak korszerű működésének megvalósítására. A könyvtárosképzést külföldi útjai alkalmával is tanulmányozta, figyelemmel kísérte a római könyvtártudományi világkongresszus e témára vonatkozó ajánlásait és határozatait. A „Debreceni Szemle” című folyóiratban megjelent tanulmányában nemcsak a szakma, hanem a nagyközönség számára is megfogalmazta azokat a szempontot, amelyek a kérdést fontossá teszik a hazai közművelődésben.

Magántanári előadásait az 1930/31-es tanévben kezdte. „Bevezetés a könyvtártudományba” és „Könyvtártörténet” címen heti 1-1 órát, valamint három órás könyvtári gyakorlatot tartott, az első években meglehetősen mostoha körülmények között, hiszen az Egyetemi Könyvtár akkor még egy városi bérház néhány szobájából kialakított könyvtárban működött. Olvasóterme szűkös volt, a raktárak zsúfoltak, az alkalmazottak száma kevés és a könyvtártudományi szakirodalom szegényes. Legelőször ez utóbbi gyarapítását sikerült elérnie. Külföldi kapcsolatai révén nem csak könyveket, hanem szemléltető anyagokat

is szerzett.

Változott a könyvtártudományi speciális kollégium helyzete, amikor az Egyetemi Könyvtár beköltözhetett a Központi Egyetemen létrehozott korszerű otthonába. Az 1933/34-es tanévtől a könyvtári gyakorlatokat már nem a Kollégiumi Nagykönyvtárban, hanem a szakszerűen berendezett egyetemi könyvtári olvasóteremben és a már betelepített raktári részekben lehetett megtartani. Többen a Bölcsészettudományi Karról, de néhányan a Teológiai Karról is felvették Nyíreő óráit. Előadásainak tematikáját írás-, könyv-, és nyomdatörténettel bővítette. Kitért a gyűjteményépítés és feldolgozás kérdéseire, az olvasókkal kapcsolatos könyvtárosi feladatok ismertetésére. Különösen a könyvművészettel foglalkozó előadásai voltak élvezetesek. Maga is gyűjtötte a szép könyveket és a művészi exlibriseket. A könyvművészet iránti érdeklődésének köszönhető, hogy az országosan ismert és elismert gyomai Kner-nyomdával gyümölcsöző kapcsolatot épített ki és ezzel megalapozta a Debreceni Egyetemi Könyvtár felbecsülhetetlen értékű Kner-gyűjteményét.

A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületében, mint a Könyvtári Szakosztály elnöke javasolta, hogy a könyvtári alkalmazottak számára induljon tanfolyam, ahol szakképesítést szerezhetnek. 1937. február és március havában lezajlott az első országos könyvtárosképző tanfolyam Budapesten, ahová Nyíreő István hét fiatal beosztottját küldte, de akkor ő nem tudott az oktató munkába bekapcsolódni, mert részben megszorodott könyvtárigazgatói teendői köztötték le, részben maga is részt vállalt a távol lévők munkájából.

Könyvtárigazgatóként igen nagy gondot okozott számára az intézmény alkalmazottainak csekély létszáma. A munka szakmai színvonalának emelése és a tisztviselők számának bővítése érdekében kezdeményezte díjtalan gyakornokok alkalmazását. Azokban a nehéz években, amelyeket gyakran jellemeznek az állástalan diplomások problémájával, bizonyos fokú reménység övezte a díjtalan gyakornokok helyzetét, hiszen felkészültségükről, szorgalmukról bizonyosságot tehettek és ezáltal előnyt élveztek, ha álláslehetőség adódott.

Nyíreő István óráinak hallgatói közül válogatta a jelölteket. Rövid ideig gyakornokoskodott az

Egyetemi Könyvtárban Kovács Máté, aki a háború után igazgatója lett az intézménynek, majd a könyvtártudomány professzora Budapesten, hasonlóképpen Balogh István, a Déri Múzeum későbbi igazgatója, az ismert történész. Sajnos akkor végleges alkalmazásukra nem kerülhetett sor, mint ahogyan Bácsy Ernő, Bucsay Mihály esetében sem. Néhányan utóbb státusbeliek lehettek, így Dr. Fazakas József, Szabó Etelka, Tankóné Papp Katalin és Dr. Kondor Imre, akik a későbbiekben végleg a könyvtári pályán maradtak. Nyíreő István magántanári tevékenységére és az általa vezetett könyvtár vonzerejére jellemző, hogy az 1940-es évek elején a kormányzógyűrűs Dr. Panotay Ella, majd Dr. Lakner Ilona is önkéntes díjtalan gyakornokként dolgoztak az Egyetemi Könyvtárban.

Az egykorú könyvtári működésre jellemző volt, hogy gyakran váltogatták egymást az ideiglenes munkaerők, akik között mindig akadtak az igazgató tanítványai közül valók, de olyanok is, akik lényegében minden könyvtári ismeret nélkül kerültek az intézménybe, betanításuk folyamatos munkahelyi képzést tett szükségessé. Ennek módszerét az igazgató dolgozta ki. Többnyire maga foglalkozott a kezdőkkel és az oktatásba bevont tapasztaltabb tisztviselők munkáját is rendre ő ellenőrizte.

Részen az Egyetemi Könyvtár állandó munkaerő hiánya, részben Nyíreő könyvtárosképzéssel kapcsolatos elgondolásai vezettek ahhoz, hogy korát megelőzően, iskolai könyvtárosokra vonatkozó tervekkel foglalkozzék. A debreceni tankerület főigazgatójához írt levelében olvasható: „Köztudomású, hogy az egyetemi könyvtárak és a középiskolai tanárság ... között meglehetősen elégtelen a kapcsolat. Ez annál sajnálatosabb, mert a nagy közgyűjteményekben különösen kedvező alkalmuk volna a továbbképzésre. Így a bibliográfia széles területén saját

tudományos munkásságuk előnyére megfelelő áttekintést nyerhetnének, kellő szakismereteket szerezhetnének a rájuk bízott iskolai könyvtárak megszervezésére, fejlesztésére és kezelésére, növendékeikkel jobban meg tudnák ismertetni nagykönyvtárak célját és használatának előnyeit, továbbá jobban megismerkedhetnének az írás, a könyv, a könyvtár fejlődéstörténetével...” Lehetőséget látott arra, hogy a nyelvismerettel is rendelkező középiskolai tanárok, miután átmeneti szolgálatot teljesítettek nagykönyvtárakban, az iskolai könyvtárak szakszerű kezelésére vállalkozzanak, s ilyen módon munkájuk a nagykönyvtárak és az igen sok értéket rejtő iskolai könyvtárak szempontjából is haszonnal járna. A háborús viszonyok között elképzelése realizálására nem került sor.

1945 után Nyíreő István sorsa is negatív fordulatot vett. Igazolásakor úgy döntöttek, hogy vezetői munkakörre nem alkalmas és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárához helyezték át, ezután a könyvtártudomány oktatásában sem tartottak igényt felkészültségére, tapasztalataira. Lényegében csak a könyvtárépítészeti szaktudását hasznosíthatta a továbbiakban.

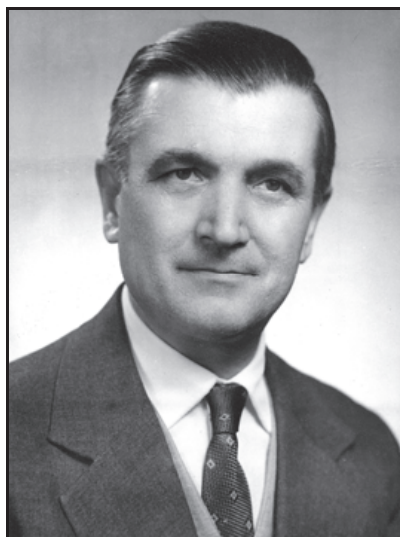
Ő is azok közül való, akiket az utókor méltatlanul elfelejtett, pedig nem kis mértékben neki köszönhető a Debreceni Egyetemi Könyvtár korszerű otthona, ő volt nem csak helyi, de országos viszonylatban is az első egyike, aki a könyvtártudomány egyetemi oktatásának fontosságát felismerte és éveken át sikeresen oktatta a könyvtárosok számára nélkülözhetetlen ismereteket és gyakorlati tudnivalókat.

Források: Vértessy Miklós: Terveiből kevés valósult meg, de így is sokat tett. In Könyvtáros, 1977. 7. sz. 393-396. i. A Debreceni Egyetemi Könyvtár Kézirattárában található könyvtári iratok

Korompai Gáborné

O

OLASZ JÁNOS (Hajdúböszörmény, 1914. november 24. – Hajdúböszörmény, 1978. december 20.): tanító, általános iskolai tanár.

Édesapja, Olasz János földműves, édesanyja Zolnay Juliánna, háztartásbeli. Nyolc gyermek közül hetedikként látta meg a napvilágot, és testvérei közül egyedül ő érte meg a felnőttkort. 1942-ben megnősült, felesége Sörös Viola tanítónő, házasságukból két gyerek született. 1951-ben özvegyen maradt, majd 1954-ben újra megnősült, Helmeczy Sarolta tanítónőt vette feleségül.

1921 és 1925 között itt kezdte meg iskolai tanulmányait az elemi iskolában. 1925 és 1929 között a Hajdúböszörményi Református Főgimnázium, 1929 és 1934 között a Debreceni Református Kollégium Tanítóképző Intézetének

növendéke volt. Itt szerzett elemi népiskolai tanítói oklevelet 1934-ben.

1934 és 1936 között nem tud elhelyezkedni. 1936. szeptember 1-től a Hajdúböszörményi Református Népiskolában (a későbbi Eötvös utcai Általános Iskolában) segédtanítói állást kapott, majd ugyanitt az 1939/40 tanévtől véglegesítették tanítói állásában. 1946 és 1948 között az Eötvös utcai Általános Iskola igazgatója volt, majd az államosítást követően ugyanebben az intézményben ismét tanítói munkakörben dolgozott 1956-ig.

1949-ben Debrecenben általános iskolai szaktanítói oklevelet szerzett. 1949 és 1950 között a tanítói állása mellett a körzetébe tartozó 20 iskolában szakfelügyelői feladatokat is ellátott. Közben az Egri Pedagógiai Főiskola hallgatója volt, ahol 1952-ben matematika-fizika szakon végzett.

A diploma megszerzését követően matematikát és fizikát tanított. 1956 és 1957 közötti időszakban Hajdúböszörményben, a Bethlen utcai Általános Iskolába, majd 1957 és 1959 közötti időszakban a Makarenko utcai Általános Iskolába helyezték át. Innen is áthelyezik, így 1959 és 1968 között a Hajdúböszörményi 2. sz. Általános Iskolában dolgozott. Ezt közvetően világnézeti beállítottsága miatt fegyelmi úton áthelyezik a Hajdúböszörményi 4. sz. Általános Iskolába, ahol 1968 és 1970 között tanít. 1950-es és a 60-as években a Hajdúböszörményi Bocskai István Gimnáziumban óraadó tanárként éneket tanított, valamint a gimnázium énekkarát vezette. Újabb áthelyezés után, 1970 és 1974 között a

Hajdúböszörményi 3. sz. Általános Iskolában dolgozik. Innen ment nyugdíjba 1974. december 1-én, a tanári pályán eltöltött 38 évi munka után. 1978-ban hosszas betegeskedést követően meghalt.

Lengyel Istvánné

P

PAÁL ELEK id. (Gyergyóremete, 1883. július 16. – Kézdivásárhely, 1963. május 13.): tanító.

Fia, Paál Attila

A kézdivásárhely-kantai elemi iskolában a tanító bácsim neve Paál Elek. Két évig tartó, más országokban való tartózkodásom után Erdélybe hazatérve, a negyedik elemi iskolai osztályba való belépésem előtt különbözeti vizsgákat tettem. Többnyire jelesen jöttem ki, csak az ország nyelvében nem voltam elég jártas. A tanító bácsi méltányolta erőfeszítéseimet.

Ezt az arcképvázlatot a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon adatainak felhasználásával, életrajzi adatainak és teljes munkásságának alapján ismertetem:

Paál Elek pedagógiai író, közíró. A polgári iskolát Gyergyóditron (1900), a tanítóképzőt Csík-

somlyón (1905) végezte. Tanító Borbándon, Abafáján (1905-1920), Székelyudvarhelyen (1926-1929) és Kézdivásárhelyen (1930-1946). Oktatásügyi és népnevelői írásait Az Iskola, Székely Újság, a Székelyföld, a Székelység s a Brassói Lapok közölte. Számos vidám színművet, jelenetet, kuplét írt, ezek egy része a Bohém Világ, Népújság, Herkópatér hasábjain is megjelent.

Munkái: A magyar nyelv és helyesírás gyakorlókönyve (Székelykeresztúr, 1923); Társadalmi műveltség és alkotmánytan a magyar tannyelvű iskolák V-VII. osztálya számára (Kézdivásárhely 1931; II. kiadás 1935); Az egyszeregytanítás vezérkönyve (Kézdivásárhely, 1932); A kör területi és négyzetesítési kérdései új megvilágításban (Kézdivásárhely é. n.); Állampolgári nevelés és jogi alapismeretek az V. elemi osztály részére (Kézdivásárhely 1939).

A tanító bácsi pedagógusi precizitására vall egy 1944-ben írt fogalmazás értékelése: címe Gyermekek-tanulmány.

Paál Elek tanító bácsinak, oskolamesternek mind a két fia felsőfokú oktatási képesítést szerzett. Attila, a kisebbik fiú, az oroszországi hadifogságból hazatérve az orosz nyelvet oktatta, és kitűnő pedagógusként a diákjai el is sajátították egy bizonyos szinten ezt a nyelvet. A kézdivásárhelyi 1-es számú Általános iskolában volt tanár, majd aligazgató.

Másik fia az apai nevet viselte, Elek rajztanári minőségben tanított a kézdivásárhelyi-kantai gimnáziumban. Az 1948-as tanügyi reform után a tanítóképző középiskolában kapott igazgatóhelyettesi megbízatást. Édesapjára jellemző

precizitással irányította az iskola adminisztratív és oktatási ügyeit.

Mellékelem fiának, Paál Attilának az arcképét. Sajnos, idős Paál Elek arcképe nem áll rendelkezésre.

Forrásanyag:

Romániai Magyar Irodalmi Lexikon

Dr. Szőcs Géza: A lélek hangja

Szőcs Géza

PAÁL ELEK ifj. (Sárpatak, [Erdély] 1914. január 30 – Vác, 1991. augusztus 7.): gimnáziumi tanár, igazgató

Iskoláit Székelykeresztúron, Székelyudvarhelyen végezte. Művészi és rajztanári diplomát a bukaresti Szépművészeti Akadémián szerzett.

Tanári pályáját Sepsziszentgyörgyön az állami fiú polgári iskolában kezdte. 1945-48-ig a kézdivásárhelyi Nagy Mózes Gimnázium rajztanára. 1950-55-ig a kézdivásárhelyi Pedagógiai Iskola (óvónő és tanítóképző) igazgatója. Pedagógiai és szervező munkáját a Nagy Nemzetgyűlés legrangosabb kitüntetésével ismerte el. 1955-től a kovásznai gimnázium szervezését bízták rá, itt igazgatóhelyettes 1963-ig.

1963-ban kérte áttelepülését Magyarországra a családjához. Magyarországon 1964-ben a Sződligeti Általános iskola igazgatóhelyettese. Tanított az Ilona utcai Általános Iskolában, valamint a Géza király téri Egészségügyi Iskolában. 1964-től a váci Sztáron Sándor Gimnázium rajztanára 1975-ig, nyugdíjba vonulásáig.

Halálának tizedik évfordulójára rendezett kiállításra kapott meghívót egy újságíró. A követke-

zőket írta: "Ki őrzi? Mondják, hogy az utókor hálátlan. De mondják azt is, hogy az utókor mindig megőrzi az arra érdemesek emlékét."

Paál Mária ez utóbbiban hisz. Gyászban és fekete gyászruhában jött el a szerkesztőségbe. Kicsit régiesen, szokatlan módon fejezi ki magát: "E szív rubinjai még soká tündökölnék, sok-sok ezer erdélyi és magyarországi szívében" mondja, apjára emlékezve, aki nemrég hunyt el, 77 éves korában.

Nem tudom, hogy igaza van-e Paál Máriának, nem tudom, hogy erdélyi tanítványai, a kézdivásárhelyi tanítóképző volt diákjai emlékeznek-e Paál Elekre. Hiszen hosszú idő telt el azóta, hogy 1963-ban áttelepült Magyarországra, ahol először Sződligeten, majd több, mint egy évtizeden Vácott tanított. A gimnáziumból ment nyugdíjba, hatvankét évesen. Nem tudom, hogy az azóta már neves erdélyi művészek emlékeznek-e hajdani rajztanárakra, a kézdivásárhelyi igazgatóra. Mindenesetre jó lenne hinni, hogyha elmúlunk, emlékünket legalább az utánunk következő korosztály őrzi, hogy igaza van Eminescunak (akinek versét Paál Elek fordította magyarra): „De a holt szív rubinjai. Még soká tündökölnék ...” írja a Váci Hírlap 1991. augusztus 21-én (aláíró "b").

Hát emlékeznek. Volt tanítványa, *Buna István*, iskolatársam, tanártársam a következőket írja:

"Tíz éve annak, hogy Paál Elek tanár úr eltávozott közülünk. Eltávozott, hogy köztünk maradjon mindörökre. Mert van az úgy, hogy valaki mellettünk él, de nem vesszük észre, a mi számunkra nem létezik, míg más az eltávozás után is megtalálja igazi helyét emlékezetünkben, a lelkünkben.

Most, tíz év távlatából, előttünk áll az egykori kézdivásárhelyi Pedagógiai Iskola rajztanára, későbbi igazgatója. Apró mozaikszemcsékből összerakni egy ember portréját, életművét nem könnyű dolog. Paál Elek mindennek előtt tanárként maradt meg az emlékezetemben.

A rajzterem és egyben kézimunka terem is volt az ő műhelye, birodalma. Itt figyelte meg diákjai adottságait, érdeklődési körét és szinte észrevétlenül, itt irányította őket. A terem főfalán egy szerény felirat vonta magára a figyelmet: 2x mérj! 1x vágj! "Két iksz mérj!", "Egy iksz vágj"! betűzgettük, és kerestük az értelmét. Aztán megfejtettük a rejtvényt: Kétszer mérj, egyszer

vági!” s ez annyira a tudatunkba vésődött, hogy egy életen át elkísért figyelmeztetésként.

Megbízott tanulóiban és segítette őket tehetségük kibontakozásában. Bábszínházat hozott létre. Ebbe bevonta tanítványait is. Megjelölt egy népmesét, azt ki kellett egészíteni, átírni, legyen belőle bábdarab. Papírorsóból bábokat készített és készíttetett, a tehetségesebb rajzolóknak ezeket ki kellett festeni. A lányokra hárult az a feladat, hogy a bábokat a darabnak megfelelően, öltöztessék fel. Aztán, amikor már minden összeállott, megkezdődtek a próbák. Akkor és tőle tanultuk meg, hogy a színpadon soha sincs teljes sötétség, még a legmélyebb éjszakában sincs.

Irányította a munkánkat, lépéseinket, de akaratát nem erőszakolta rá senkire, engedte, hogy fantáziánk szabadon szárnyaljon s csak akkor korrigált, amikor feltétlenül szükség volt rá. Óriási pedagógiai érzéssel rendelkezett, de ez nem is volt csoda, hiszen a szűkebb és bővebb körű családjában mindenki pedagógus volt: édesapja híres kántor-tanító és módszertani író, felesége magyar-német szakos tanár, testvérei tanítók, tanárok és így akarva akaratlanul mindig az oktatás és a nevelés kérdéseit tárgyalták a családban is. Rajztanárként kivitt az iskola udvarára és ránk bízta, hogy rajzoljuk, amit látunk. Rajzoltuk a gesztenyefasort. Erre azt kérte, rajzoljunk meg egy fát, később, pedig a fának csak egy ágát. Így próbált rávezetni arra, hogy a világban, minden apró részletekből tevődik össze. Emlékezetes marad úgy is, mint igazgató. Ebben a minőségében megkövetelte a pontosságot, a fegyelmet tanároktól és diákoktól egyaránt. Irodája egy keskeny szoba volt, amit mi szekrénynek nevezünk. Aki ide egyszer bekerült, másodszor nem kívánta végighallgatni, végigélni a finom, ironikus szűrésokat, amelyek jobban fájtak és hatottak, mint a legdurvább ordítások.

Amikor próbatanításkor beült a leghátulsó padba, vagy letelepedett a katedra mellé, a kicsi tanító néni vagy kicsi tanító bácsi érezte, hogy szíve összezsugorodik, mert tudta, hogy a figyelmet semmi hibáról elterelni nem lehet. Aztán az értékelésnél megnyugodott, mert hasznos, gyakorlati útmutatásokat kapott, amit sikerrel tudott alkalmazni a következő tanításoknál.

És végül, de nem utolsó sorban, tiszteljük benne a művészt is. Portrékat rajzolt az órán, így mu-

tatta be, melyik fázisnál mire kell figyelni, hol legyen világosabb, hol sötétebb, hogy a jellemző vonalak észrevétlenül is kialakuljanak. Ha kellett írt, és zenét is szerzett. De ezekkel soha nem hivatkozott, tette, amit kell, és amit a szíve diktált.

Talán ez a szerénysége, lelkiismeretes munkája, a jövőbeli pedagógusok képzésének szeretete tette azzá, ami volt, és ami még most is a mi számunkra: az igaz ember, a hivatását teljesítő pedagógus, aki közöttünk él.”

Leánya, Mara, levélben közli Paál Elek egyik versfordítását: Mihail Eminescu: La steaua.

„Az égen rezgő csillagig/ Mily mérhetetlen az út! / Évezredek tűnnek, amíg / Sugara szemünkbe jut/ Talán a csillag elmerült/ A kéklő messzeségben,/ S csak csalja hiszékeny szemünk/ Sajgó lelke az égen. /Fölötted csak földreng /A holt csillag emléke, /Volt, amíg nem látta szemed, /Ma látod, noha vége. /Így szűnnek meg szívünk vágyai, /Ha éj veszíti őket./ De a holt szív rubinjai/ Még soká tündökölnek.”

Ott dolgozott, amíg Magyarországra kitelepült.

Egy volt növendéke versben is megemlékezett Paál Elek tanár úrról, akinek osztályfőnöke is volt. Íme, a néhai tanítványának verse:

Néhai Sós Zoltán, a berecki (Kovácsna megye) iskola volt igazgatója és tanára:

PAÁL ELEK TANÁR ÚRRA EMLÉKEZVE

Tisztelgek előtte ameddig csak élek,
igazi ember volt s pedagógus lélek.
Holtában is áldom, ott, a váci sírban,
hol hantjának kövén neve van felírva.

Nem volt nagyszál ember, de lelkiileg deli,
ki az átlag fölött kimagaslott messzi.
Hitt a nevelésnek valós erejében,
s fáradatlan küzdött, hogy célját elérje.

Hamar megismerte mindenki erényét,
s arra támaszkodva, nyirbálta gyengéjét.
Duhajnak szigorú, jámbornak kegyes,
mértékkel büntetett, kötve ezt egyénhez,

Intuitív lélek: belénk élte magát,
tudta, hogy mit gondol, mit érez a diák.
Szegény tanulóknak átérezte gondját,
s segítette őket szíves ember gyanánt.

Önbizalmat öntött minden tanulóba,
"Képes vagy te, biztos, tanulni még jobban"
Minden tanulóban értékes lényt látott
az ki felnőtt, nem lehet teher vagy átok.

Szépre, jóra nevelt, rajztanár volt "oszink"
kitüntette azt, ki reászolgált mindig.
Tisztelgek előtte, ameddig csak élek,
üdvöztse Atya, Fiú és Szentlélek.

Forrásanyag:

Paál Mária: Meghívó és levél. Buna István: In memoriam Paál Elek. Forró Dezső: Visszaemlékezés.

Szőcs Géza

PAPP ANTALNÉ dr.-né Nagy Klára (Debrecen, 1930. augusztus 21. – Debrecen, 1996. szeptember 28.): középiskolai vezetőtanár.

Polgári családból származott. Édesapja vasúti tisztviselő volt Debrecenben a MÁV Igazgatóságnál. Egyedüli gyermek volt, édesanyja a háztartást vezette.

Általános iskolai tanulmányait a Debreceni Református Tanítónőképző Intézet Gyakorló Általános Elemi Népiskolájában végezte. Majd a Debreceni Református Gimnáziumban folytatta tanulmányait, 1948-ban jeles eredménnyel érettségizett. 1953. július 8-án szerzett középiskolai tanári diplomát jeles eredménnyel a Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészkarának történelem-földrajz szakán.

Első munkahelye a Debreceni Tudományegyetem Bölcsészkarának Magyar Történelmi Intézete, ahol tanársegéd volt. 1954-ben Hajdúböszörményben gimnáziumi tanárként dolgozott. A későbbiekben 1954-1956-ig diákotthoni nevelőtanár volt a debreceni Makarenkó Állami Középiskolai Diákotthonban. 1956-1963-ig az Állami Közgazdasági Technikum Ipari tagozatának tanára Debrecenben. Kezdetől fogva igényesen, minőségre törő szakmai ambícióval, lelkiismeretesen, odaadóan végezte munkáját. Ugyanazt követelte tanítványaitól mint önmagától: a kitűzött feladatok pontos, fegyelmezett elvégzését. Ezt elismerte a szakfelügyelet is, és így javasolták 1963-ban a Kossuth Lajos Tudományegyetem Gyakorló Gimnáziumába földrajz szakos vezetőtanárnak. 1985. november 30-án vonult nyugállományba.

1955 októberében házasságot kötött Papp Antal, egyetemi oktatóval. Ebből a házasságból két leánygyermek született, Emese 1956-ban, aki könyvtáros és 1961-ben Gabriella, aki magyartörténelem szakos középiskolai tanár lett.

Dr. Szendrői Lászlóné Nagy Valéria

nyugalmazott vezetőtanár visszaemlékezése

Évfolyamtársak voltunk az egyetemen. Már akkor jó barátság jött létre négy leány (Hadházi Marika, Nagy Klári, Nagy Vali és Tóth Iluska) között. Szabó István professzor úgy nevezett bennünket, hogy a „négyesfogat”. Kiváló, szorgalmas tanuló volt mindkét szaktantárgyában. Mind a földrajzi, mind a történelmi egyetemi kirándulásokon elválaszthatatlanok voltunk. Nagyon megörültem, hogy 1963-ban kollégám lett a Kossuth Gimnáziumban. Szinte naponta megbeszéltük szakmai-, módszertani- és nevelési problémákat. Kicseréltük a tanárjelöltekkel kapcsolatos tapasztalatainkat. A szertárfejlesztéshez szükséges szemléltetőeszközök, térképek megrendelését közösen beszéltük meg. Klárika érdeme, hogy a kezdeti évek nehézségei után földrajzszertárunk országosan is jól felszereltnek mondható volt, s jól szolgálta a korszerű oktatást és tanárképzést. Minden évben nagy gondossággal végezte el a leltározási munkát. Sokszor cseréltük ki tapasztalatainkat a tanulókat aktivizáló módszerek kidolgozásában. Igényes tanári munkájával tanítványai pályaválasztását is befolyásolta. Sokat foglalkozott a földrajz szakot választó továbbtanulókkal és a földrajzversenyeken résztvevőkkel. Tanítványai kö-

zül Árvai Sándor 1969-ben az OKTV-n földrajzból ötödik helyezett lett. Lelkiismeretesen és körültekintően végezte munkáját. Igyekezett jó közösséggé formálni osztályait. Ügyes-bajos dolgaikat anyai szeretettel kezelte. A sok ismeretet nyújtó, kedves osztálykirándulásokra ma is szívesen emlékeznek tanítványai. Szeretettel hívták meg az érettségi találkozókra is. Igényes és pontos volt önmagával szemben is, és ezt így méltán megkövetelhette tanítványaitól. Kapcsolatunk felhőtlen volt mindig és töretlen maradt akkor is, amikor beteg lett. Örült, ha meglátogattam és erősítettem, biztattam az élet nehézségeinek leküzdésében. Emlékét megőrizve mindig szeretettel gondolok az együtt töltött hosszú évekre és kedves megértő személyiségére.”

Szakmai és egyéb iskolai tevékenységének bemutatása dr. Szász Lajosné nyugdíjas igazgató gondolatai szerint: mindkét szaktárgyának kiváló ismerője volt. Mint földrajz szakos vezetőtanár, lépést tudott tartani az igen gyakran változó földrajzi tantervi követelményekkel, s főleg az egyre igényesedő szaktárgyi tudományos válto-

zásokkal, annak fejlődési fázisaival. Az egyetemi szakfelügyelet kiemelése szerint tanórái precízen módszereztek, pedagógiai pedantériával tervezettek. Méltán adhatott mintát tanárjelöltjeinek. Ha mást nem is tett volna, minthogy kb. 100-120 leendő földrajztanárt indított el pályáján már ezzel is teljes lenne életműve. Évekig közművelődés-felelős volt. Külön kiemelendő az össziskolai kirándulások felelőseként földrajzi-történelmi szemléletű szervezőmunkája, amelyben az osztályfőnöknek szinte teljes programot, segítséget nyújtott. Vezérelve: ismerjék meg, s ezáltal szeressék hazájukat a diákok. Nem volt magamutogató tanárszemélyiség. Szerény komolysága, fegyelmezettsége, igazságos követelményszintje, a kivételezés pedagógiai elutasítása, a tanulói esélyek elősegítése: mindez kivívta felettesei, munkatársai, tanítványai tiszteletét. Egész tanári pályáját a kötelesség és a példaadó felelősség jellemezte. Méltán részesült Miniszteri Dicséretben és kapta meg a Pedagógus Szolgálati Emlékérmét.

Szendrői Lászlóné –Szász Lajosné

R

RADÓ FERENC (Temesvár, 1921. május 21 - Kolozsvár, 1990. november. 27.): matematika professzor.

Radó Ferenc tudós tanár volt, a matematikai kutatásnak és a matematika tanárképzésnek nemzetközileg elismert nagy egyénisége. Jelentős életművet hagyott hátra, tanítása eszméi meghatározóak voltak és tovább élnek tanítványaiban. Értelmiségi családból származott, édesapja mérnök volt. Elemi és középiskoláit Temesváron végezte. Egyetemi tanulmányait édesapja nyomdokain haladva a bukaresti Műszaki Egyetemen kezdte el 1939-ben. 1940-1943 között munkatáborban volt. 1944-től 1946-ig a Kolozsvári Tudományegyetemen tanult és szerzett középiskolai tanári diplomát. 1946 és 1949 között temesvári középiskolákban tanított, de előadott az újonnan megalakult temesvári Pedagógiai Intézetben is. 1950-től 1985-ig, nyugdíjba vonulásáig, a kolozsvári Bolyai, illetve Babes-Bolyai Egyetemen volt előadó tanár. 1959-ben

doktorált. 1969-től matematika professzor. Évenként át dolgozott a Román Tudományos Akadémia Számítási Intézetében, mint főkutató. Az 1969/70. tanévben, Kanadában, a Waterloo-i Egyetem vendég professzora volt.

Kutatási területe: függvényegyenletek, nomogramok transzformációja, nem injektív kollineációk elmélete, különböző geometriai struktúrák kapcsolatának vizsgálata, a geometriai algebra alapjai, izometriák különböző metrikus terekben, konvex halmazok, gyűrűk feletti geometriák.

Tudományos eredményeit számos európai és amerikai kongresszuson ismertette. 73 cikke, 12 könyve és jegyzete jelent meg. A tudományban nevét a Benz-Radó tétel őrzi. Magyarul jelent meg az Orbán Bélával közösen írt könyve „A geometria mai szemmel” (Dacia, Cluj-Napoca, 1981).

Rendszeresen írt referátumokat a Mathematical Reviews-ba és a Zentralblatt für Mathematik referáló folyóiratokba. Szerkesztőbizottsági tagja volt a Journal of Geometry, illetve az Aequationes folyóiratoknak. Ez utóbbinak ma Debrecenben van a szerkesztősége.

Radó Ferenc gazdag tudományos és társadalmi munkája mellett kitűnő pedagógus volt. Előszerepet foglalkozott elemi geometriai feladatokkal. Nagyszámú didaktikai munkája jelent meg mind román, mind magyar nyelven. Írt cikkeket a Matematikai Lapokba. Társzerzője volt a Kriterion kiadó által kiadott Matematikai Kislexikonnak.

Matematikai dolgozatait a tudományos értékük mellett az elegáns bizonyítások, a szerkezeti egység és a formai igényesség jellemezte. Ta-

nítványait is erre nevelte. Előadásai élményt jelentettek a hallgatók számára. Egyetemi kurzusai, jegyzetei, tankönyvei, példatárai, ismeretterjesztő füzetek megírása is jellemzi tevékenységét. Sokat foglalkozott a középiskolai geometria oktatás problémáival.

Melegszívű, segítőkész ember volt. Sokan fordultak hozzá segítséget kérve problémáik megoldásához. Családjáért rajongott. Szerette a társaságot, kitűnő bridzsjátékos volt. Fiatalabb korában festett, így kiváló ismerője volt a festészetnek.

Munkásságának megbecsülését mutatja, hogy az erdélyi, kolozsvári székhelyű, matematikai tár-

sulatot Radó Ferenc Matematikaművelő Társulatnak hívják. Ez a Társulat jelenteti meg a romániai középiskolások számára a kolozsvári Matlap ifjúsági matematikai lapokat.

1997-től rendezik meg Kolozsváron minden évben a Radó Ferenc Emlékversenyt. A verseny országos és a gimnazisták vehetnek rajta részt. 1998-ban egy 10 tagú debreceni csapat is indult rajta.

Magyar nyelven megjelent könyve:

A geometria mai szemmel (Dacia, Cluj-Napoca, 1981 Orbán Bélával közösen).

Kántor Sándorné

S

SALLAI SÁNDOR (Debrecen, 1926. október 05. – Fehérgyarmat, 1992. május 21.): tanító, tanár, igazgató, könyvtáros, kultúrotthon vezető.

Színésznek készült, pedagógus lett.

Írói, művészi, színészi vénákkal rendelkezett, de egyben vezetésre is született. Szépérzéke átlagon felüli volt. Játszva, szórakoztatóan tanított és játszva szórakoztatóan dirigált.

Fiatalemberként fellépett Debrecenben a Dongó Színpadon, felvételt is nyert, egyenes út vezetett a színészet felé. Édesapja azonban – aki debreceni földbirtokos volt – választás elé állította: „Ha komédiás leszel, kitagadlak!” Így a debreceni érettségít követően az ottani Református Tanítóképző Intézetet választotta, amit 1948-ban sikeresen el is végzett. Hogy ott sem fordult el a

színésztől, azt M. Sípos Endre osztálytárs a ballagási naplójukban ekképpen emeli ki:

*„Sallai színésztől hadd szóljak keveset,
egy társamhoz sem fűz ily meleg szeretet.
Ki nem ismeri a hanyag komédiást?
Nyisd ki a füledet ideális diák!
Mielőtt Pestre még díszes oklevéllel,
Sok gonoszágunkat, amit tettünk, nézd el.
S búcsúzó társaid közkívánatra
Szóráj egy kis napfényt korunk bánatára!
Játszd el csak a »néma mozilátogatót«,
aztán »Kis Piroskát«, utána a »Karót«!”*

Nem Pestre ment a „díszes oklevéllel”! 1949-ben Tisztaberekre helyezték tanítani.

A Nagy családnál kopogtatott be, és rakta le megérkezésekor a bőröndjét és ott találta meg párját Nagy Katalin személyében, aki szintén művészi beállítottságú volt. 1951-ben kötöttek házasságot. Gyermekeik a művészet és a szép szeretetét vitték tovább szüleiktől. Hajnalka évtizedekig dolgozott a Debreceni Háziipari Szövetkezethél vezetőként, fiuk, Sándor Németsországban minősített hegesztő, festményeiből több sikeres kiállítása volt már odaát.

Tisztaberken tősgyökeres debreceniként kezdte el tanítói pályáját és itt maradt nyugdíjazásáig. 1954-ben elvégezte az egri Pedagógiai Főiskola földrajz-természettan szakát. 37 évet töltött a katedrán, ebből 34-et igazgatóként. Ez idő alatt 35 kolléga váltotta egymást a tantestületben. Nagyrésztük pályakezdőként került a faluba, így ő segített nekik elkezdni e nehéz hivatást. Összevont osztályokban, jelentős számú, rossz

körülmények között élő cigánygyerekekkel, nem kis munka volt ez.

Azt mondják, hogy három tantárgyat kell igazán a gyerekek megtanítani: az éneket, a rajzot és a testnevelést. Ő ezeket nagyon tudta és nagyon tudta tanítani is. De bármikor, bármelyik tanár helyét képes volt átvenni. Tanított földrajzot, kémiát, fizikát, biológiát, technikát, matematikát, irodalmat. Jómagam, aki tanítványa voltam, e két utolsó tantárgyat gondoltam szakának. Óriási műveltsége és óriási lexikális tudása volt, „nem lehetett megfogni”.

Tanítványait nem terhelte feleslegesen, a lényegre követelte meg minden tantárgyból, és a felletések is ezekből voltak. A többit a tanítvány szorgalmára bízta. Modern is volt, mert az alkalmazható tudásra helyezte a hangsúlyt.

Egyikünknek sem kellett szégyenkezni a továbbtanulásnál, hisz gyerekként felnyitotta szemünket az egész világra, elindított bennünket, hogy az alapvető műveltséget megszerezzük, és a tantárgyak alapjaival is tisztába legyünk, amire aztán építeni lehet. Táncot, tornagyakorlatot, énekeket, színdarabokat tanított be, ünnepi műsorra készített fel bennünket.

Felismerte a tehetségeket, vagy éppen azt, hogy a diák sok rossz oldala mellett mi az, amit gyöngyként elő lehet hozni belőle.

A tanári karban is jó hangulatot teremtett. Igazgatóként sem volt tekintélyelvű. Volt kollégája, *Pospisné Lipcsei Júlia* úgy emlékezik rá, hogy minden újra nyitott és kíváncsi volt, pedáns és becsületes, aki mindössze ezeket követelte meg beosztottjaitól is. Bízott bennük, egyenrangúnak tekintette őket. Munkájukat abban is segítette, hogy jó kedélyüként jó hangulatot teremtett a tanári karban.

XX. századi polihisztor volt. A falunkban, ahol a tanítók szinte évente váltották egymást, ő maradt, és sokoldalú tehetségével nemcsak a tanulókat indította újtukra, hanem az egész falut felrázta álmából. Igazi népművelőként igazi kultúrát hozott. Kis falunkban nagy és igényes könyvtárat alapított, megszervezte a sportéletet, tanácstagként részt vett a közügyekben és nem utolsósorban színházat rendezett. Több híres darabot tanított be (A köszívű ember fiai, Sárga rózsza, stb.). Jelmezeket a debreceni színházból hozott. Az előadások szüneteiben ő szórakoztatta a nagyérdeműt. A tisztaberkiek nagy sikerrel játszottak színházat a környéken.

Író-olvasó találkozót szervezett. Találkozhatunk Fekete Gyulával, Hárs Lászlóval.

Sok eredeti dolgot vitt bele a hétköznapiakba, de az ünnepeknek is megadta a módját. Húsvétkor nem maradhatott szárazon egyetlen nő sem a környezetéből, de megtörtént, hogy őt is visszalocsolták az asszonyok, mivel minden tréfára vevő volt.

Szerette a berki határt, és ismerte is. Sokat horgászott. Fiatalabb éveiben vadászott is. Ősi portyáink és a számháborúk tele voltak meglepetéseivel, így feledhetetlenek maradtak.

A nevetetés a zsigereiben volt. Készen állt rá a nap 24 órájában színésznek lenni. Teljes napos előadásra, egy életen keresztül, és nem becsavágó fűtötte, hatalmas alázat fért bele. Mindenkit képes volt megnevetetni.

Minden felesleges energiáját egy kis falunak adta.

Tisztaberken szeretett volna megöregedni, meghalni, ahová annak idején úgy jött, hogy „sem rokona sem ismerőse” nem volt senkinek.

Páratlan színes egyéniséget vesztett el vele a falu.

A 25 éves osztálytalálkozónkon az igazgatói szobát átkeresztelte orvosi rendelővé. Ott is feledhetetlen alakított.

1992. szeptemberében a Debreceni Református Tanítóképző Intézet 1948-ban végzett V. A osztályának találkozója vizont már nem volt ki elmenjen, és szórakoztassa régi osztálytársait. Ők, 26-an csak részvétüket tudták már továbbítani.

A legmagasabb kitüntetése: A Szocialista Kultúráért, de kapott elismerést mint a Csengeri járás kiváló nevelője vagy a felszabadulás 20. évfordulójára a nyíregyházi Művelődési Osztálytól, aztán elismerték könyvtárosi munkáját is.

Ha ennek az írásnak címet kéne adni, a cím a következő lenne: Ragyogó igazgató úr. Egy olyan emberről szólt, aki mindig a szépet kereste, és ha megtalálta, határtalanul boldog volt, és egy szót használt csak rá: ragyogó!

Források:

özv. Sallai Sándorné, Pospisné Lipcsei Júlia, Barta Lászlóné visszaemlékezései.

Tircsi Mária

SILYE MIHÁLY (Nagykörös, 1924. január 20. – Debrecen, 1998. szeptember 28.): kántortanító, szakfelügyelő, középiskolai vezető tanár, megbízott egyetemi oktató.

Gazdálkodó-ezermester (később tönkrement) apa és a háztartás gondját ellátó anya egyetlen életben maradt gyermekeként született. Iskoláit a klebelsberg-i oktatáspolitikai megújulás éveiben járta Cegléden, majd kántortanítói oklevelet szerzett az Imre Sándor irányította, méltán nagy hírű Nagykörsi Tanítóképzőben. Pedagógiai gondolkodásának és későbbi pedagógusi munkásságának szilárd alapjait ez a Juhász Béla szellemisége által áthatott, magas erkölcsi és szellemi mércéjű képzés vetette meg. E szellemiség Juhász Béla szavaival tömören megfogalmazott kulcsmondata így hangzik: "A nevelés, a közösség életéből fakadó, a közösség életére visszaható szándékos, tudatos és célszerű szellemi tevékenység, amelynek során a fejlettség magasabb fokán álló hat a kevésbé fejlettre mindaddig, amíg azt az önállóság ki nem zárja." Az itt magába szívott szakmai és emberi értékrend, a kérlelhetetlenül tökéletesre törekvő, minden ízében hitvallóan megélt „pedagógusi” credo egész élete iránymutató zsinórmértékévé vált. Mint kiváló diákot, a végzés évében tanulmányai folytatására Horthy ösztöndíjjal jutalmazták, az ismert történelmi körülmények azonban megakadályozták, hogy azt igénybe is vehesse.

Tanítói pályáját egy kis bihari faluban, Szentpéterszágon kezdte rögtön a II. világháború utá-

ni évben. Családot is itt alapított, fiatal felesége a szintén tanítói oklevelet szerző Szepesi Magdolna lett. Az elkövetkező nem könnyű, bátran emberpróbálónak mondható időben együtt élték át az ötvenes évek falut megrázó történéseit (kuláklisták, padlássöprés, téeszésítés) és az oktatásban zajló változásokat. Idősebb korában is gyakran emlegette orosz tanárrá válásának itt megtett első, kényszerű lépéseit: az addig a falusi kisdíákokat német nyelvre okító tanár egyik napról a másikra egy leckényi tudással a diákjai előtt botorkáló „orosztanárrá” vált. Közben a szükséges (gyorstalpaló) képesítést is megszerelve nem csak orosztanárrá, de iskolaigazgatóvá is előlépett. Az 1956-os forradalom ebben a kis faluban azonban nemcsak mint iskolaigazgatót tette próbára, de megpróbálta (élete végéig megtartott) minden pártpolitikai hatás fölött álló emberségét is: a falu református lelkészével, Kis Antal tiszteletessel nem kis lélekjelenlétről és ösztönös tömegpszichológiai képességekről tanúbizonyságot téve egy lincseléstől és elszabadult vérfürdőtől mentették meg a gondjukra bízott emberi közösséget. Az átmentett nagykörsi szellemiségnek és emberi, szakmai megbecsültségének köszönhetően pedagógusi pályája tovább emelkedett: járási, majd megyei szakfelügyelő lett, 1959-ben pedig Debrecenbe, a Péterfia utcai általános iskolába hívták tanítani. A család – két gyerekkel – beköltözött Debrecenbe.

Az első debreceni évek súlyos anyagi gondokkal és rengeteg munkával voltak terhesek: napközben tanítás az iskolában, délután magántanítványok otthon, este oktatás a Dolgozók Gimnáziumában. Nyáron pedig többhetes továbbképző tanfolyamok szervezése és vezetése orosz tanárok számára Moszkvából érkező anyanyelvű tanárok segédletével, illetve moszkvai vagy leningrádi tanfolyamokra utazás saját önképzése végett. Emellett – a kor szellemének és kényszerének megfelelően – egyéb társadalmi feladatok szinte vég nélküli sora. Ezek közül kiemelkedett a Nagy János tanártársával együtt vezetett KPVDSZ kultúrotthon színjátszó és egyéb társas köreinek gondozása, irodalmi estek szervezése. Utóbbinak köszönhetően találkozhattak a debreceniek a hatvanas évek elején több ízben is a már igen beteg Németh Lászlóval. Mindezek tetejében levelező hallgatóként kiváló eredménnyel elvégezte a debreceni Kos-

suth Lajos Tudományegyetem orosztanári szakát.

A hatvanas évek vége már a Kossuth Lajos Tudományegyetem Gyakorló Gimnáziumában találja vezetőtanárként, majd munkaközösség vezetőként, később megbízott egyetemi oktatóként, tankönyvek és jegyzetek írójaként. Viszonylag nyugodtabb, kevésbé hajszás évek következtek, melyeket azonban beárnyékol a már régóta betegeskedő imádott feleség állapotának súlyosbodása. Ennek ellenére ezek az évek és az aztán következők jelentették pedagógiai kiteljesedésének gazdag, bár külsőleg nem látványos korát. Azt hiszem, ez lehetett az az időszak (1989-es végső nyugdíjba vonulásáig), amikor a pedagógiailag és szakmailag érett tanár végtelen türelmével, tudásával és empátiájával biztosan rátalált a rá bízott diák lelkekre és szellemekre lüktetésére és hatalmas lendülettel sodorta őket magával. Ennek bizonyossága számtalan, tanulmányi versenyeken elnyert díj, az orosz nyelv iránt lelkesedő (!) tanítványok sora, a sok értő bátorításra lelt kamasz lélek. És a szívmengető tanítványi visszaemlékezések, melyek mindennél teljesebben idézik elének a tanárt:

„Kedves Tanár Úr!

Mintegy húsz esztendő távlatából ragadok tolat, hogy akárcsak 1982 őszén a novgorodi nyelvi tábornak követően beszámoljak immár az elmúlt évekről. A KLTE Gyakorló Gimnáziumának 1982-ben végzett 4.c osztálya már túl van a 25 éves érettségi találkozón is. Az egykori orosz-angol tagozatos osztály tanulói mára már meglett, javarészt több diplomások. Gyermekük változatos foglalkozású emberek. Mégis közös bennünk az iskola hagyományos értékrendjének továbbélése, meghatározó egyéniségeinek szellemi hagyatéka. Ezek a szoros érzelmi, gondolkodásbeli kötődések évente többször is találkozókra ösztönöznek bennünket, ahol a kedvenc tanárokról szóló kedvenc történetek elmaradhatatlan elemei a nosztalgiázásnak.

Újvárosi Andrea így emlékezik:

„Amikor Rólad beszélünk (a tegező forma indoklására, a kívülállók kedvéért még visszatérek), még a legmókásabb sztorik is félelemmel és tisztelettel vegyes hangvételben kerülnek elő. 'Iván Gróznij' (Rettegett Iván) – az első becenév, amit a diákszáj Hozzád kapcsolt. Nem a félelmet keltő, kegyetlen Iván képe ihlette e

'becenevet', hanem a külső megjelenésében, gesztusaiban, tartásában, emberi és tanári minőségében tekintélyt parancsoló személyiséged csodálata és szeretete. Rettegni talán csak attól rettegtünk, hogy nem tudunk az általad felállított szigorú mércéknek (melyek később a sajátjainkka is váltak) megfelelni. Minden órán öt sajátos orosz kifejezés és két közmondás került fel a táblára és a füzetekbe, év végére több száz nagyságrendűvé duzzadva. A számonkérés nagyon egyszerű volt. Most is megbízserget az aktuális felelők kiválasztásának izgalma. Tucatnyi izzadó tenyerű kamasz várja, hogy kinek a nevére mutat szép vonalú mutatóujja. Az értékelés sem bonyolult. Húsz helyes válasz 5-ös, tizenkilenc 4-es és így tovább! Az osztályozás korrekt és sallangmentes. Aki rosszul felel, a jegy mellé csak egy 'Ez nem volt valami sejtbejde' megjegyzést kap, aki helyesen válaszol, elégedetten nyugtázza, hogy munkája ismét megtért. Jómagam öt évig éltem egyetemi éveim alatt ezekből a kifejezésekből és a szigorúan bevéselt nyelvtani szabályokból és persze abból a rendszerességből és következetességből, ami a nyelvtanuláshoz elengedhetetlen. Ehhez a következetességhez ragaszkodtál akkor is, amikor a 'ploscsagy' ragozásából írt röpdolgozat értékelésénél az osztály legjobbját is hármassal jutalmaztad tévedéséért.

Tisztesség, kitartó munka, becsületesség, emberség, tudás és humor. Ezek a fogalmak hangzanak el leggyakrabban Veled kapcsolatban beszélgetéseink alkalmával. És a tisztelet, amellyel mind a mai napig adózunk Neked, és amelyet diákként kölcsönösen megkaptunk Tőled. Amikor fiatal pályakezdőként felajánlottad nekem a tegeződést, kicsit meglepődtem. Akkor magyaráztad el mi is a 'csendőrpertu'. Látod, ezt a kifejezést is Tőled tanultam. És még számtalan élménnyel, ismerettel gazdagítottál minket, váltál így részévé azoknak, akik most vagyunk. Köszönjük! ”

Kozma Ágnes: „Teher alatt nő a pálma”

A Kossuth Egyetem Gyakorló Gimnáziuma 1982-ben érettségizett 12. c osztályának orosz tagozatos csoportja különös társaság volt. Bár orosz szakon csak néhányan tanultak tovább, szinte mindenki nyelvvizsgával fejezte be középiskolai tanulmányait. Ezt a fél osztályt Silye tanár úr tanította oroszból.

Szigorú, következetes pedagógus volt, de soha nem féltünk az oroszórától. Rengeteg mindent akart nekünk megtanítani, és nemcsak szeretett tantárgyából, hanem az élet nagy dolgairól is. Elfogadta, hogy nem feltétlenül az orosz nyelvvel akarunk később foglalkozni, de addig nyüstölt mindenkit, míg eljutott a nyelvvizsgáig. Ha nem talált megfelelő középiskolai tananyagot, a szegedi egyetem jegyzetét rendelte meg nekünk. Háborogtunk is rendesen, de aztán beálltunk a sorba, és megtanultuk, amit kért.

Olyan tanáregyenység volt, aki tudásával, személyiségével hamar tiszteletet ébresztett bennünk, de ezt a tiszteletet ő is megadta tanítványainak. Nem emlékszem, hogy oroszórán fegyelmeznie kellett volna, mindenki tudta, mi a dolga. Soha nem volt türelmetlen, soha nem emelte fel a hangját, nyugalmat, harmóniát teremtetett maga körül.

Nagyon szeretett bennünket. Minden érettségi találkozón lelkesen érdeklődött, kivel mi történt, hol tart az élete. Mi pedig viccesen idéztük fel azt a 164 orosz közmondást, melyekből óra elején mindig feleltünk, de nem értettük, miért kell ezt nekünk megtanulni. Ő pedig csak csendes mosollyal azt felelte: „Gyerekeim, teher alatt nő a pálma.”

Silye Magdolna

STETTNER MIKLÓSNÉ Koltay Eleonóra (Kaposvár 1929. április 8. – Kaposvár 2007. november 12.): gyógypedagógiai tanár.

Többgenerációs pedagóguscsaládból származott. Apai nagyapja igazgatótanító volt egy Szolnok melletti tanyasi iskolában. Sok gyermeke közül egyedül édesapja, Koltay Géza (apai kérésre) nem folytatta a pedagógusi hagyományokat, kereskedelmi pályára lépett. Talán ennek jóvátételeként kérte nagyanyja, hogy a tanítói hagyományt folytassa, amit soha egy percre sem bánt meg. Apai ágon unokatestvére Koltay Mária, akivel szinte testvérek voltak, szintén a gyógypedagógusi hivatást választotta, és Kaposváron együtt is tanítottak. Általános iskolai tanulmányait Budapesten kezdte, mivel édesapja akkor a Pénzügyminisztériumban dolgozott. Halála után édesanyja, Taubert Mária két gyermekével Kaposvárra költözött, hogy közelebb legyen a szüleihez, akik Somogy-szilban laktak. A nyarakat öccsével, Istvánnal együtt (aki szintén a tanári pályát választotta, testnevelő tanár lett) mindig náluk töltötték. Innen eredt természetszeretete. Édesanyjától kitanulta, anyai nagyanyjától pedig végtelen türelmet és nyugalmat örökölt, amit később a tanításban tudott igen jól kamatoztatni. Az elemi iskolát Kaposváron fejezte be, és itt végezte el az egyesületi leánygimnázium 8 osztályát is 1939-1947-ig, ahol egy életre szóló barátságot kötött Nagy Ágnessel (Sziklai Józsefnével), aki a gimnázium befejezése után egy évvel az ő hatására ment a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolára, és nyugdíjas korukig egy iskolában is tanítottak.

A Magyar Állami Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán tanult 1947-1950-ig, majd megszerezte diplomáját, mely eredeti szövege szerint „gyógyítva-nevelői és oktatói munkára való képességét igazolta”. Szakdolgozatát „Természetről tankönyv siketnéma gyermekek VII. osztálya számára” címmel írta. Főiskolás éveit mindig emlékeztetések maradtak számára. Bárczi Gusztáv volt akkoriban a főiskola igazgatója, akire mindig nagy szeretettel emlékezett. Tőle kapta gyógypedagógiai szemléletét és a gyakorlati munkában alkalmazható hasznos módszereket. Annak idején általános, ún. egyetemes képzést kaptak a gyógypedagógia akkori valamennyi szakterületére – értelmi fogyatékos, siket, vak – és éppen az ő tanulóéveik alatt szerveződött mozgásterápiára, konduktív pedagógiára is.

1950-ben kezdett dolgozni az akkori Siketnéma Intézetben Kaposváron és ugyanonnan ment nyugdíjba 1985-ben.

1953-ban férjhez ment Stettner Miklós testnevelő tanárhoz, akivel egy budapesti továbbképzésen ismerkedett meg, és 48 évig, haláláig éltek együtt. Mivel nagyon jól rajzolt, a szemléltetőeszközök készítésében sokat segített feleségének. 2 gyermekük született. Eleonóra matematika, fizika, számítástechnika szakos tanári diplomát szerzett, majd matematikából doktorált. Természetszeretét pedig Gabriella lányára sikerült átörökítenie, aki agrármérnök lett.

Szabad idejében sokat kötött és olvasott. Karácsony nem lehetett nálunk könyv nélkül.

Lányairól, unokáiról mindig büszkén beszélt, akik feltétel nélküli szeretetét élvezhették. Bármi probléma merült fel, mindig lehetett számítani biztatására, önbizalmat adó szavaira.

A siketek kaposvári iskolájában töltött évek alatt több osztályt az 1. előkészítőtől a 8. évfolyam befejezéséig, tehát 10 éven át vezetett. Tanítványai szinte második anyjukként szerették, mindent elmondtak neki, tanácsot kértek tőle, mivel szüleiktől távol, kollégiumban éltek. Volt tanítványai az általános iskola befejezése után évek, évtizedek elmúltával is felkeresték, kapcsolatot tartottak vele.

Azt vallotta, hogy a fogyatékosok tanításához nem sajnálat kell, hanem következetesség. „Nem kell féltetni a siketet, a jég hátán is megél” - szokta mondani. Egykori tanítványaiból többek között műszaki rajzoló, műszerész, sikeres gazdálkodó is lett. Többségük családot alapított, halló gyerekeik születtek, az ő segítségükkel telefonon is tartották a kapcsolatot. „Öröm látni a boldogulásukat, szerencsére közöttük sokkal kevesebb a félresiklott élet, mint a hallók világában. Ha ebben némi kis szerepe a pedagógusnak is van, akkor az megnyugtató számunkra” nyilatkozta egy újságnak. Gyakran mondta, hogy a legfontosabb megértetni magunkat és megérteni másokat. Ezt a célt azonban csak megfelelő pedagógiai módszerek és felszerelések segítségével lehet elérni. Ezért harcolta ki munkaközösség vezetőként a fonetikai tükrök készíttetését és használatát, amely a hangképzés tanításában nyújt segítséget.

A 60-as évek elején „Első szó” címmel a Gyógypedagógiai Főiskola oktatófilmet készített hallgatói számára, amely a beszédtanítás

folyamatát mutatja be az óvodától kezdve, az előkészítő osztályokon át az általános iskola befejezéséig. A filmet a Siketek Kaposvári Iskolájában vették fel az iskola tanárainak közreműködésével, melyben nagyrészt vállalt édesanyánk is.

Nyugdíjasként is tartotta a kapcsolatot volt kollégaival (Sziklai Józsefné, Koltay Mária, Pótó Kornélia, Cserhalmi Györgyné, Horváth Erzsébet, Sánta Istvánné, Jászberényi Márta), gyakran összejöttek névnapokat és születésnapokat ünnepelni.

Főiskolai évfolyamtársaival nyugdíjas korukban újra szorosabbá fűzték kapcsolataikat, a találkozók közti időben hosszú telefonbeszélgetéseket folytatva. Különösen sokat beszélgettek Maitz Jánosnéval, akivel nemcsak évfolyamtársak voltak, hanem egy évig Kaposváron együtt is tanítottak, és később kölcsönösen egymás gyerekeinek keresztszülei is lettek.

Mihalovics Jenő a Siketek Kaposvári Iskolájának (mai nevén: Duráczky József Pedagógiai Fejlesztő és Módszertani Központ) volt igazgatója a következőképpen nyilatkozott róla:

„Munkája, szakmai életútja során érdeklődése középpontjába a súlyosan hallássérült gyerekek komplex nevelési feladatainak kívül a siket gyermekek nyelvi kommunikációjának kialakítása, ezen belül az élőbeszéd helyes, érthető artikulációjának építése, gondozása került. Felkészültsége, segítőkészsége közismert volt. Ennek elismerését jelentette, hogy kollégái szakmai munkaközösségük vezetőjévé választották. A Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola hallgatóinak gyakorlatvezető tanáraként számos gyógypedagógusnak a képzésében vett részt, mutatta be a szurdopedagógia magas színvonalú gyakorlatát. Példaadó színvonalú kapcsolatot épített ki és ápolt tanítványai szüleivel és családjával. Mindezt növendékeinek általános nevelési és beszédfejlesztési feladatai megoldása érdekében. Hangsúlyt fektetett tanulóinak pályairányítására, pályaválasztására. Ez irányú tevékenységének eredményét bizonyítja, hogy gyakorlatilag valamennyien szakmát tanultak. Közülük többen nem magyar nyelvű környezetben is jól boldogultak. Bizonyítva ezzel is a magas színvonalon megalapozott nyelvi-kommunikációs felkészültségüket. Kiemelkedő szakmai munkája, segítőkészsége, szerény, kellemes segítőkész egyénisége okán a tantestület

meghatározó jelentőségű alakja volt. Tevékenységét az iskola mindenkori vezetősége elismerte, becsülte.”

2001-ben a hallássérült gyermeket nevelő-
oktató kaposvári iskola tantestületétől Duráczky
József Emléklapot kapott a gyermekekért, a
nevelőtestületért, intézményükért végzett tevé-
kenységéért.

Aranydiplomáját az Eötvös Loránd Tudomány-
egyetemen vette át 2000-ben.

Stettner Eleonóra
Stettner Gabriella

SZ

SZAKÁCS ANTAL [Gyergyóalfalu (Hargita megye, Románia), 1900. május 17. – Erd, 1980. június 3.]: kántortanító, tanár, népnevelő.

Pályaképét dr. Kolta László készítette el. A füzetnyi terjedelmű dolgozat 2004 decemberében jelent meg Bonyhádon, ahol a jeles pedagógus aktív pályáját befejezte. A pályán való indulása viszont szülőfalujához kötődik, nevelői, illetve a közművelődés terén elért visszhangos eredményei révén pedig egy másik székelyföldi nagyközséghez, a Kovászna megyei Kézdiszentlélekhez kapcsolják.

Szakács Antal tanítói és kántori pályáját tehát az erdélyi magyarság számára történelmi megrázódtatásokkal járó 1919. évben Gyergyóalfaluban kezdte, majd a polgári iskolai tanári oklevelet is megszerezte Kolozsvárt 1923-ban. Ezt követően mint tanár került szembe a frissen berendezkedett román állami hatóságokkal, akik egyik nyilvános szereplését államellenesnek

minősítették, sőt felbujtással vádolva politikai pert indítottak ellene 1924-ben. A két és fél évig tartó per végén felmentették a vád alól Szakács Antalt, aki ezt követően Csíkszentdomokoson nyert kántortanítói állást, aztán néhány évre visszatért szülőfalujába, ahol főkántori állásba került, és a római katolikus polgári iskola tanára lett. Visszanyerve pályakezdői lendületét, széles körű népnevelői munkát folytatott: dalkört és műkedvelő színjátszó csoportot vezetett, hangversenyt szervezett, egyszóval a falu közösségművelődési életének kovásza lett rövid idő alatt. Szakács Antal pályájának következő állomása Kézdiszentlélek, ahová 1932-ben kapott meghívást a kántori állás betöltésére. Utólag visszatekintve Szakács Antal évtizednél is rövidebb népnevelői munkásságára a háromszéki faluban, azt mondhatjuk, hogy az itteni kisebbségi magyarságra nézve nehéz, zavaros időszakban volt irányt adó értelmiségi a Perkő alji település székelysége körében. 1933-ban megalakította a római katolikus népszövetségi dalkört és szavalókórust, amellyel Sepsiszentgyörgyön, Kézdivásárhelyen is fellépett (1934-től), kitűnően szerepeltek a Brassóban tartott dél-erdélyi kórusvetélkedőn (1937), olyannyira kitűntek, hogy meghívást kaptak az 1938-ban Budapesten tartott Eucharisztikus Kongresszus rendezvényein való fellépésre, sőt kihallgatáson fogadta a dalkör tagjait a pápai nuncius. Ugyanezen év nyarán vettek részt a Kolozsvárt szervezett Magyar Országos Dalosszövetség hangversenyén, ahol ezüst fokozattal jutalmazták. Szakács Antal ugyanakkor folytatta, és pezsgésbe hozta Kézdiszentlélek hagyománnyal rendelkező amatőr színjátszó mozgalmát, évente mutattak be szín-

műveket, amelyek három-négy, de jobb esetben tíz előadást is megértek. Az 1938. szeptember 24–25-én bemutatott Jézusfaragó emberrel aztán teljes lett a színjátszók sikere.

A Jézusfaragó ember szereplői 1938-ban

Tulajdonképpen maga a vállalkozás, tudniillik a Nyirő-darab szabadtéri előadásának gondolata volt rendkívüli. A darab egyik szereplője, a későbbi tanár, Fazakas János utólag készült feljegyzéseiben írja: “Ez az év [1938] volt az eddigi működésünk alatt talán a legsúfoltabb a programok tekintetében. Tanultuk a darabot, de úgy éreztük, megfelelő hely is kell hozzá. A dalkör vezetősége a tagokkal egyetértésben tanácskozott, hogy hol volna jó és alkalmas szerepelni. Végül a Perkő-hegy oldalán egy árok lett kiszemelve erre a célra. Éppen “csak” át kellett varázsolni színházzá.” Szabadtéri színpadot alakítottak ki tehát a dalkör tagjai, illetve a falu lakosai önkéntes munkájával. Becslések szerint több mint 1500 köbméter földet és követ kellett kitermelni, illetve megmozgatni, hogy elkészüljön az előadásnak alkalmas helyszín.

Magáról az előadásról beszámolt a korabeli sajtó: “Jól választott Szakács Antal, a tanári diplomás kántortanító, amikor ezzel a darabbal avatta fel szabadtéri színpadukat – írta a Sepsiszentgyörgyön kiadott Székely Nép. – Örült az embernek a lelke, hogy mire képes egy agilis ember, akit jó- vagy balsorsa vetett ki falura. Aki azonban megtalálta azt a terepnumot, ahol kiélheti nagy munkakészségét. Mindennek Ő a lelke. Vezette a színpadépítő munkálatokat. Betanította a darabot. Játssza a főszerepet olyan tökéletesen, hogy egy nagy színháznak is dicsőségére válnék ez a mestéri játék.” (1938. október 9-i szám) Szakács Antal ugyanezzel az előadással búcsúzott Kézdiszentlélektől 1940. szeptember 22-én.

A történelem felgyorsult eseményei és tragikus fordulatokat vett irányai aztán a falusi közmű-

velődés terén tett kezdeményezéseivel és eredményeivel Erdély-szerte ismertté vált pedagógus pályáját is befolyásolták: megérdemelt megbízatást kap először (Háromszék vármegye tanügyi és népnevelői előadója 1940–44 között), aztán következik egy rövid frontszolgálat, majd Nyugatra való menekülése, valamint az anyaországba történő visszatérése (mivel Erdélybe nem térhetett vissza az időközben végbement politikai-hatalmi fordulat miatt) és letelepedése ugyanitt (1945). Rokonok fogadták be Érden a hadifogságból érkezett családot, majd rövid zalaegerszegi szolgálat várta. 1946-tól népművelői munkakörben, később pedig tanárként dolgozott Bonyhádön, a frissen letelepített bukovinai székelyek körében a szellemi otthonteremtéshez járult hozzá olyan Székelyföldről származó értelmiségiekkel együtt, mint a kézdivásárhelyi Földi István, illetve magát az áttelepítést központi szintről irányító, ugyancsak kézdivásárhelyi születésű és gelencei kötődésű Bodor György.

A kezdeti években töretlen lendülettel, aztán 1949–50-től mint általános iskolai tanár gúzsba kötve, igen szűkre szabott keretek között s a gyanakvás légkörében végezhetette Szakács Antal, amit hivatástudata diktált egész életén át: a nemzetnevelést. 1961-ban nyugdíjazták, s a következő évben Érden telepedett le. Az itt töltött évek alatt néha még fel-fellángolhatott a régi szenvedély, a versmondás, a rendezés, a közművelődésben való cselekvő részvétel. 1980-ban hunyt el, az érdi Újvárosi temetőben pihen. Az Új Ember című katolikus hetilapban Domokos Pál Péter búcsúztatta. (1980. június 22-i szám)

Dr. Kolta László dolgozata a bizonyosság, hogy az anyaországban ma is éltetik Szakács Antal emlékét, amint a szülőföldjén, választott falujában, Kézdiszentléleken sem feledkeztek meg róla: a Dávid Emil kántor vezette egyházi vegyes kar 2001-ben felvette egykori hírneves vezetőjének nevét.

IRODALOM

Kolta László: Száz éve született Szakács Antal népművelő. Honismeret, 2000. 6.

Borcsa János

SZALONTAI LÁSZLÓ (Derecske, 1932. július 2. – Szolnok, 1984. október 27.): középiskolai tanár.

Amikor Szalontai László munkásságát méltatom, egy olyan pedagógus-életpálya tárulkozik elénk, amely hatásában – Szalontai tanár úr korai halála után huszonöt évvel – még mindig annyira eleven, mintha el sem távozott volna közülünk. Volt diákjai, valahányszor átlépjük egykori Alma Materünk küszöbét, szinte tapinthatóan érezzük ma is szellemi jelenlétét. Ugyanerről az érzésről számolnak be régi és mai kollégái, akiknek pályaválasztásában Ő volt a meghatározó példa. Több nemzetközi tudományos sikert elérő volt diákja származtatja személyes eredményességét abból a lelki-szellemi forrásból, amelyet Szalontai László rendkívüli felkészültsége, veleszületett pedagógusi adottsága táplált. Azt a lebilincselő, az átlagot messze meghaladó tudással társuló, őszinte szeretetből táplálkozó szelídséget, amellyel minden diákját – érdeklődési körre való tekintet nélkül – rabul ejtett, tanulni nem lehet. Istenáldotta tehetség volt.

Gyermekkorát meghatározta, hogy édesapja jegyző volt. Ez főleg abban mutatkozik meg, hogy bár Derecskén született, mégis – a család lakóhelyét követve – igen sok helyen járt iskolába. Családja lakott Bakonszegen, Tiszacsegén, Sümegen, Kötelken és Csépán is. Utóbbi két településhez fűződik életre szóló gyermekkori szerelme a Tiszával. Nagyváradon a Premontrei Gimnáziumban kezdte a középiskolát, de – az említett ok miatt – már Szolnokon, a Versegly Ferenc Gimnáziumban érettségizett 1951-ben.

Tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem Matematikai-Fizikai-Kémiai Kar fizika-matematika szakán folytatta. Itt szerzett középiskolai tanári diplomát 1955. július 16-án. Ugyanez év őszén állt munkába első – és egyetlen – munkahelyén, a törökszentmiklósi Bercsényi Miklós Gimnáziumban.

A Bercsényi Gimnázium akkor még szinte alig tette meg az első lépéseket ahhoz, hogy majdan egy országosan jegyzett középiskolává növekedjen. Bár 1946-ban alapították a törökszentmiklósi lokálpatrióták, végső épületébe csak 1954-ben költözött, addig számtalan helyen csak albérlő volt. Ennek az új iskolának a szellemi megalapozásába vetette bele magát legendás szorgalmával Szalontai László. Kollégái legnagyobb csodálatára szinte a semmiből hozott létre egy – később megyeszerte – mintának ajánlott fizika szertárat. Saját kezűleg készített szemléltető eszközei ma is korszerűek, annak ellenére, hogy a fizikatanítás alapjaiban megváltozott. Amúgy is a gimnázium műszaki mindegyesége lett. Időt és fáradságot nem kímélve tervezte meg, és saját kezűleg szerelte be az iskola első idegen nyelvi laborját.

Emlékéhez méltó módon 2006-ban – az intézmény alapításának hatvanadik évfordulóján – bensőséges ünnepség keretében a hírneves szertár, és a 21. századnak kialakított fizika tanterem képezte komplexum, a „Szalontai László” szaktanterem nevet kapta.

Érzelmileg is összetartó természettudományi munkaközösséget szervezett maga köré, amelybe a későbbiekben több – saját nevelésű – kolléga jött vissza az egyetemekről. Munkásságának köszönhetően a fizika tanítása Törökszentmiklóson dicséretes eredményeket ért el. Azon túl, hogy diákjai közül mind többen választották hivatásul a fizikatudással megalapozott tanári vagy műszaki pályát, növendékei a tanulmányi versenyeken is szép sikereket értek el. 1979-ben a fizika OKTV-n Szalontai Zoltán – Szalontai tanár úr kisebbik fia – első, és a másik tanítványa, Kulcsár Gábor harmadik helyezett lett. Ezt is sikerült túlszárnyalni, és ezzel a törökszentmiklósi fizikaoktatás Szalontai László jóvoltából, nemzetközi hírnévre is szert tett. Szalontai Zoltán a moszkvai fizika diákolimpián dicsérő oklevelet kapott, de 1980-ban Helsinkiben – ahol a finn, a svéd és a magyar

csapat mérte össze tudását – már a képzeletbeli dobogó legmagasabb fokára állhatott.

Az elért eredmények is bizonyítják, hogy Szalontai László kiváló pedagógus volt, aki a Bercsényi Miklós Gimnáziumnak odaáldozta tudását, szorgalmát és szeretetreméltó egyéniségét is. Ilyen szerzetesi alázattal végzett munkásságot biztos családi háttér nélkül nem lehet kifejteni. Dancsó Klára gyógypedagógussal 1957-ben kötöttek házasságot, amelyben a lelki azonosság szilárd szövetséggé nemesedett. Klára asszony, mint a maga területén hasonló teljesítményt nyújtó lelki társ, állandó szeretetmunióval táplálta férje szárnyalását. Két fiúval ajándékozta meg őket a Gondviselés: László Drezdában, a diákolimpián győztes Zoltán pedig Budapesten szerzett villamosmérnöki diplomát a Műszaki Egyetemen.

Felejtethetetlen tanárunk az önképzésben is hangyaszigorgalmú volt. Tudásban mindig évekkel előrébb járt, mint a tananyag. A hatvanas években fizikatagozatos osztályokat szervezett, ahonnan növendékei feltűnő eredményességgel jutottak be az egyetemekre. Fizika szakkörök legendásak voltak. Bemutatott kísérletei életre szóló élményt jelentettek: öregdiákok találkozói örök témát adnak a beszélgetésekhez. A számítástechnika alapozását már akkor szorgalmazta szakköröseinél, amikor a magyar középiskolákban a számítógép még ismeretlen fogalom volt.

1984. október 27-én este a közúti balesetben egy kiteljesedett, a csúcspontjára érkezett pálya szakadt meg. Munkásságának tragikus vége mindenkinek pótolhatatlan veszteség, de különösen azoknak, akiket még taníthatott volna. Mi szerencsések, akik élvezhettük varázslatos személyiségének kisugárzását, nem csak fizikából kaptunk életre szóló útravalót, hanem emberiségből, cselekvő szeretetből eredő segítőkészségből és emberi tisztességből is.

Egy méltatásban itt következne az elismerések, a kitüntetések felsorolása. Iskolája, igazgatói és a munkaközössége számos alkalommal felterjesztette kitüntetésre, de közismerten vallásos meggyőződése miatt a politikai vezetés csupán egy pedagógusnapi miniszteri dicsérő oklevélre méltatta. Arany János-i szerénységgel, várható jutalmának biztos tudatában földi babérokra nem törekedett. Teremtőjétől kapott talentumának igaz sáfárja igyekezett lenni. Nemesebb célt

nem ismert. Halandó ember által elérhető legnagyobb kitüntetését azzal nyerte el, hogy neve ércnél maradandóbb helyre, diákok százainak szívébe van bevésve.

Források: Szalontai Lászlóné személyes közlései
Szerencsi József: Szalontai László méltatása, Gimnáziumi Évkönyv 1996.

Budai Klára: Szaktanterem-avató megemlékezés 2006.

Pacsai Norbert

SZERDI GÁBORNÉ Varga Klára Terézia (Pap, 1932. március 6. – Dombrád, 2005. október 26.): tanítónő.

Édesapja Varga Béla, református-tanító, kántor, édesanyja Hagymási Kornélia, Pap község református lelkipásztorának lánya volt. Hat éves lett a kis Klára, amikor elvesztette édesanyját. Testvérével, Kornéliával árván maradtak. A nagyszülők nevelték és iskoláztatták a gyerekeket, míg apjuk újra nem nősült.

Az elemi iskola első évét a budapesti Nagypénteki Társaság Erzsébet Otthonában kezdte félárva gyermekként, majd súlyos betegségek után Papon folytatta és Kisvárdán végezte el. A tanítói képesítését is Kisvárdán szerezte. Tanítói munkáját, édesapja mellett kezdte el, aki hosszú éveken át kántortanítóként szerzett hírnevet magának Rétközberencsen és Kisvárdán.

1953-ban ment férjhez Szerdi Gábor iskolaigazgatóhoz. Házasságukból három gyermek született: Gábor, Klára és Béla. Párjával Rétközberencsen tanítottak, majd férje apjának halála után, 1962-ben Dombrádra költöztek. Nagy

szeretettel gondoskodott özvegyen maradt anyósáról.

Dombrádon 1962-től nyugdíjazásáig 1987-ig tanította az általános iskola alsó tagozatos tanulóit olvasásra, írásra, a magyar nyelv- és irodalom szeretetére, vezette be őket a helyesírás rejtelseibe nagy gyerekszeretettel, türelemmel, szakmai hozzáértéssel. Tanítványai még ma is emlegetik a sok környezetismereti tanulmányi kirándulást, országjárást. A Balatonhoz, a Dunakanyarba, a Szatmári vidékre szervezett kirándulások felejthetetlen élményekkel gazdagították őket. Táboroztak a Zempléni hegyekben, jártak Szatmárcsekén Kölcsey sírjánál, a túristvándi vízimalomnál. Tanítói munkája egyik fő feladatának a hazafias-és erkölcsi nevelést tekintette. Mindig azon igyekezett, hogy a lehető legjobbat kihozza tanítványaiból, a legtöbbet adva önmagából.

Móra Ferencsel együtt hirdette: A szeretet az élet. E gondolat hatotta át életét, munkásságát, tanítói működését. Emberi kapcsolataiban, a gyermekek nevelése során folyton a megértés, a mások elfogadása és segítése állt előtte legfontosabb célként. A toleranciát, a másság elfogadását, cselekedeteivel, következetes példamutatással remélhetőleg sikerült átplántálnia tanítványaiba.

„Élvezd ifjúságot, de ne felejtse el meggyújtani magadban a szépség lámpását, ami az idő múlásával egyre fényesebben ég majd...” Gyerekeit igen nagy szeretettel vette körül, unokái emlékezetes szünidőket tölthettek a nagyszülői házban. A megőrzött erkölcsi és hitbéli értékeket továbbadta nekik, amit őseitől örökölt.

Kétszer kapta meg a Kiváló Úttörővezető Érdemérmét, nyugdíjazása előtt pedig a Pedagógus Szolgálati Emlékérmét. 2002-ben, életének munkája elismeréseként átvehette gyémántdiplomáját.

Szerénységének bizonyítéka, hogy férje 2005-ben kapott gyémántdiplomájának, valamint kedvenc unokái, Judit és Kornél doktori diplomájának örült a legjobban.

Örökségül, János evangéliumának /13.1.34. vsz. 35./gondolatait hagyta ráuk:

„... ahogyan én szerettelek titeket, ti is úgy szeressétek egymást.

Arról fogja megtudni mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretitek egymást.”

Dolgos, csendes, halk szavú, igaz ember volt. Aggódó jóságát, kedves lényét örökre szívünkbe zártuk.

Ifj Szerdi Gábor

SZERDI JÁNOS dr. (Sátoraljaújhely, 1943. augusztus 2. – Püspökladány, 2008. december 19.): matematika-fizika szakos középiskolai tanár.

Dr. Szerdi Jánost élete 66. évében érte a halál. 31 évet töltött a tanári pályán, ebből 4 évet Tiszaföldváron, 27-et Püspökladányban, mindvégig középiskolában.

1999-ben, néhány évvel a korhatár elérése előtt – egészségi okokból – nyugdíjba vonult (ennek nem volt köze későbbi végzetes betegségéhez). Egyébként erős fizikumú, arányos alkatú ember volt: szerette a sportot, szívesen futballozott, kosarazott, röplabdázott. Amikor csak tehetett, kerékpárra ült, kiment a szabad levegőre, kerétkedett, sétáltatta gyermekeit, később unokáit. Testben és lélekben erős, munkabíró ember volt, igen jó adottságokkal. Sohasem unatkozott, mindig kereste és meg is találta a tevékenység örömét. Kedvelte a jó társaságot, a viccelődést, az ugratást, meglepően jól ismerte a közügyeket és háttérüket, sokat tudott az emberi természetéről. Igazi szenvedélye azonban a tudomány, a hivatásból választott tanári munka lett. Érdeklődése széleskörű volt, olvasta a hazai és külföldi lapokat, otthon volt a számítógépes információszerezésben, művelt, sokoldalú ember

lévén a kortárs szépirodalomban is jártas volt. Erős erkölcsi és szociális érzékenysége azonban távol tartotta mindentől, amit hiteltelennek, igazságtalannak vagy megtévesztőnek tartott, megvetette a „sumákolást” (ahogy ő mondta), a felszínességet, a korlátoltságot és az önzést. Életútja – amelyet az alábbiakban áttekintünk – szemléletesen példázni igyekszik a szavak és tettek egységére irányuló életelvét, a „homo ethicus” ideáljának követését.

Sátoraljaújhelyben született, az ország északkeleti csücskében. A város a trianoni idők előtt évszázadokig Zemplén megye székhelye volt, jelentékeny közigazgatási, közéleti, gazdasági, kulturális és vallási központ. Az itt élő „újheliek” számára Rákóczi, Kossuth, Kazinczy, az Andrásyak és más kiválóságok neve és emlékezete ma is eleven, szinte érzékelhető hatóerő. A szomszédos Sárospatakkal együtt erős vonzóerőt jelentettek a küzdelmes évszázadokban. 1920-ban Újhely határváros lett (a város egy kisebb részét is Csehszlovákiához csatolták), vonzáskörének jelentékeny részét elvesztette, de tiszteletre méltó hűséggel ragaszkodik nemzeti hagyományaihoz és modernizációs utat keres az Európai Unió égisze alatt. Azt gondolom, hogy a város szellemisége hatással volt Jánosra. A nagymúltú Kossuth Lajos (volt piarista) gimnáziumban érettségizett 1961-ben, s még megtapasztalhatta a régi, klasszikus iskolai szellem ízét, levegőjét, találkozhatott mesterfokon nevelő „tudós” tanárokkal és a fiatalabb tanárnemzedék egy-egy kiválóságával is. Szülei, akik kétkezi munkával keresték kenyerüket, gondosan irányították a három fiúgyerek útját a magasabb képzettség megszerzésére, a keresztény értékek vállalására.

Jánost ugyan első próbálkozásra nem vették föl az egyetemre (egy évig a helyi bútorgyárban dolgozott), 1962-ben azonban bekerült a Kossuth Lajos Tudományegyetem Természettudományi Karára, és fényesen igazolta szakmai rátermettségét. A negyedik-ötödik évfolyamon a fizika tanszék megbízta az alsóbb évfolyamosok szakmai gyakorlatának vezetésével. Kiváló tanulmányi eredménye jutalmául megkapta a Népköztársasági Ösztöndíjat, az utolsó év második félévében pedig – ugyancsak ösztöndíjjal – az NDK-beli Rostockba küldték tanulmányútra. Még ugyanebben az évben államvizsgát tett, jeles diplomát szerzett, s megnősült. Felesége

Oroszlán Éva német-országi szakos hallgató, akinek édesapja és nagyapja is református lelkész volt. Bár János szívesen maradt volna az egyetemen, az ígéretes tudományos pálya nem ott folytatódott. János politikailag nem kötelezte el magát, összeköttetéseket nem keresett, a tiszaföldvári gimnázium és szakközépiskola tanára lett (feleségével együtt).

Az iskolában hamar fölfigyeltek kiváló szakmai és tanári kvalitásaira. Osztályfőnök lett, első osztályát ott érettségiztette. Volt tanítványaival később is – évtizedekig – tartotta kapcsolatait. Ez azt mutatja, hogy János a pedagógus pályát nem tekintette száműzetésnek, soha nem tett utalást sem arra, hogy pályája másképp is alakulhatott volna. 1971-ben került a püspökladányi Karacs Ferenc Gimnáziumba feleségével együtt. Nem is egészen véletlenül. Feleségének anyai dédapja ugyanis az a Kiss Ferenc volt, aki 1899 és 1913 között itt élt és dolgozott lelkipásztorként. A város nem felejtette el áldásos vallási és közügyi tevékenységét, emlékét utca és emléktábla őrzi a mai napig. (Kiss Ferenc egyébként később egyházmegyei esperes, teológia-professzor lett Debrecenben, később a debreceni egyetem első rektora. Életéről és munkásságáról I. Kecskés Gyula helytörténeti monográfiáját és a Pedagógusok arcképcsarnoka VI. kötetét.) De a tanárnő testvére, Oroszlán Katalin is itt dolgozott már 1969-től. Nyilván ő is hívogatta őket, és más tényezők is vonzóak lehettek. Az áthelyezésnek nem volt akadálya, az iskola örömmel fogadta a tanárházaspárt, hiszen ketten „négy szakos” tanárok voltak, s jóhírük is megelőzte őket. A ladányi középiskola fejlesztési programjában fontos cél volt a tantestület letelepítése és az oktatás tartalmi, minőségi fejlesztése.

Szerdi János itt mélyedt el igazán egyik szak tárgya, a fizika tanításának elméleti és gyakorlati kérdéseiben. Mivel volt egyetemi oktatóival tartotta a kapcsolatot, részt vállalt a debreceni Kísérleti Fizikai Intézet munkájából, amely a mechanika dinamikai felépítésű tanításának módját kutatta. A pálya további állomásai: részt vesz a megyei továbbképzéseken, rendszeres előadó az országos fizikatanári ankétokon. 1979-ben doktori címet szerez a Kossuth Lajos Tudományegyetemen, tanulmányt közöl a Fizika tanítása c. módszertani folyóiratban (1982. 6. szám). Több alkalommal kéri föl államvizsga-

továbbá felvételi vizsgabizottsági tagnak a Kosuth egyetemre és a debreceni Orvostudományi Egyetemre. Munkatársa a gimnáziumi Összefoglaló feladatgyűjtemény szerkesztőségének. 1980-tól két évig az MTA Atommagkutató Intézetében dolgozik ösztöndíjasként. Itt az elektromfizika eredményeit felhasználó elektronforrás kifejlesztésének elsősorban bemérési feladatokat jelentő munkálataiban vett részt. A munka eredményeit, az intézetben szerzett tapasztalatok felhasználási lehetőségeit a Debreceni Akadémiai Bizottság pályázatára beadott dolgozatban foglalta össze, s ezzel I. díjat nyert (1985). 1986-ban „kiválóan megfelelt” minősítéssel elvégezte az intenzív szakmai továbbképző tanfolyamot. Záródolgozatát a csillagászati ismeretek középiskolai tanításából írta. Megtehetette, mert a csillagászat iránti érdeklődés egész pályáján végigkísérte; a 70-es évektől kezdve szakkört vezetett, rendszeres ismeretterjesztő előadásokat és távcsöves bemutatókat szervezett diákok és más érdeklődők számára.

Az önképző jellegű munkák mellett mindig teljes óraszámban tanított s ebben a minőségben is kiemelkedő tudott lenni. Munkásságára a megye határain túl is fölfigyeltek, s nemcsak szakmai körökben. A Köznevelés c. pedagógiai folyóirat 1982. április 16-i számában Az ördögös Hatvani utódai című, tudós tanárokat bemutató cikkében három jeles fizikust mutat be, az egyik Dr. Szerdi János. Tudományos érdeklődése mellett kiemelkedő tanári adottságokkal és képességekkel rendelkezett, kiváló beszéd- és íráskészség, átlagon felüli általános műveltség, eredeti humorérzék, magas követelménytámasztás, igényesség, a legapróbb részletekre kiterjedő pontosság, lelkiismeretesség jellemezte. Egész pályáján végigkísérte tanítványainak, tanártársa-inak, a szülőknek őszinte elismerése. Tanítványai évtizedekig szép számmal kerültek be egyetemre és főiskolára. Bár általában szigorú tanárnak tartották, valójában „csak” következetes volt. Sokan talán nem figyeltek föl arra, hogy bár az elégséges jegy nála azt jelentette, amit a szó maga kifejez, nem volt „buktató” tanár, csak végső esetben adott elégtelent, amikor már más lehetőség nem volt.

Nevelő-oktató munkájáért 1982-ben Kiváló Munkáért kitüntetést, 1986-ban Maróthi György Pedagógiai díjat és emlékérmét, 1987-ben az Eötvös Lóránd Fizikai Társulattól Mikola-díjat,

1994-ben Csenki Imre Néptanítói díjat, 1999-ben Pro Urbe kitüntetést kapott.

Dr. Szerdi János azok közé tartozott, akik értelmiségi pályájuk során megőrizték szuverenitásukat. A múlt rendszerben távol tartotta magát a hivatalos politikától, nem kötött lelkiismeretével ellentétes kompromisszumot, közéletisége csakis az ideológiától mentes szakmai és pedagógiai tevékenységre korlátozódott. (Vezetőségi tagja volt az Eötvös Lóránd Fizikai Társulatnak, a szakszervezet érdekvédelmi munkájában vállalt feladatot). Ez számára különösen nehéz volt, mert alapjában véve impulzív alkat, az egyenes beszéd jellemezte. Védekezésül igen sokszor a hallgatást választotta. A rendszerváltás után sokan azt várták, hogy szakmai vezető posztra pályázik. Nem tette, de természetesen nyitottabbá vált, hisz megszabadult a kényszerhelyzetektől. Az önkormányzat művelődési, egészségügyi és sport bizottságának tagja lett, aktívabbá vált a közéletben. Nyugdíjazása után ideje nagy részét a családi események, feladatok kötötték le, saját egészségével is egyre többet kellett törődnie. Súlyos betegsége váratlanul tört rá, de rendkívüli önuralommal viselte.

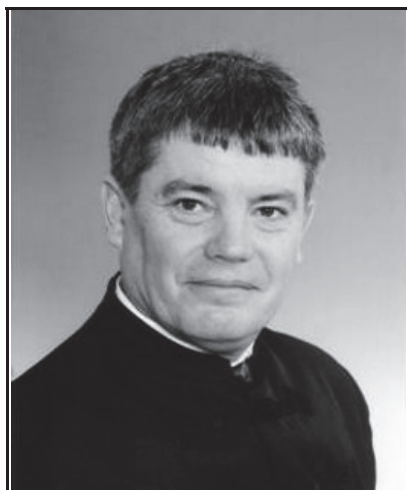
Dr. Szerdi János tanári pályája, életútja és hitelessége túlmutat önmagán, méltó a megörökítésre.

Források: iskolai és a szövegben említett egyéb dokumentumok; a városi hírlap és televízió, továbbá az iskola nekrológja; személyes tapasztalatok.

Nyirkos Tibor

SZÖGI LAJOS (Tiszavasvári 1962. III. 4.-Olaszliszka 2006. X. 15.) általános iskolai tanár. 1962. március 4.-én látta meg a napvilágot egy nagy szeretetben élő, több generációs család egyetlen gyermekeként. Szülei mellett az anyai nagyszülők is velük éltek. Mivel édesapja és édesanyja is dolgozott, különösen bensőséges kapcsolat alakult ki a cseperedő Lajos és a nagyapa között. Általános iskoláit a tiszavasvári Kabay János Ének-Zene Tagozatos Általános Iskolában végezte. Ott ismertem meg én is, aki akkor ott tanítottam, és a csendes, mosolygós kisfiú a tanítványom volt az 5. c osztályban, majd aztán végig egészen a nyolcadikig. Osztálytársaival együtt ekkor kapcsolódott be az

iskolában működő természetvédelmi szakkörbe, majd később, gimnazistaként 1977-ben a Madártani Egyesület munkájába, amelyet egészen haláláig folytatott. Középiskoláit szintén helyben, a Váci Mihály Gimnáziumban végezte igen jó eredménnyel. A biológia, a természet iránti elkötelezettsége ekkorra már annyira megszilárdult, hogy az érettségi után a nyíregyházi Beszenyei György Tanárképző főiskolára jelentkezett biológia és földrajz szakra.

Első alkalommal azonban helyhiány miatt nem vették fel. De nem keseredett el, hanem, mint aki nagyon jól tudja, hogy mit akar, a Főiskola Növénytan Tanszékén helyezkedett el egy évre laboránsként, és közben készült az újabb felvételre, ami természetesen sikerült is számára. Mint akkor minden előfelvételis fiúhallgatót elvitték katonának, és mint tüzértiszt szerelt le. Sokszor hallgattam ízesen és igen finom humorral előadott katonatörténeteit, melyeken minden alkalommal nagyokat derültünk.

A sors iróniájaként a főiskolán is tanára voltam, és alkalmam volt látni, megfigyelni egy kiváló pedagógus kialakulását. Örömmel tanult, a vizsgáit könnyedén rakta le. Számára – mint sajnos nagyon sokak számára – a főiskola nem a bulit, hanem a tudás megszerzésének lehetőségét jelentette, amelyet megpróbált maximálisan kihasználni. Szakdolgozatát is nálam írta, amelynek témája természetesen a madárvédelem volt. Az általános iskolai biológia-földrajz szakos tanári diplomáját 1986-ban vehette át, és még abban az évben állást kapott volt alma materében a Kabay János Iskolában. Előbb csak

mint napközis tanár, majd később már egyre több szakmai órát is tarthatott.

Gyakran jártunk együtt táborozni, amelyek minden alkalommal felejthetetlen élményt jelentettek mindnyájunknak, és később Lajos életének meghatározó momentumává váltak több okból is. Itt, az egyik táborban ismerkedett meg az akkor még hetedik osztályos Megyeri Gabriellával, akit meglátni és megszeretni egy pillanat műve volt. Mikor a kislány leérettségizett és Lajos diplomát szerzett, 1986 nyarán össze is házasodtak, és példásan boldog házasságot éltek. Bizonyítja ezt a három szép lánygyermekük is. A táborok és Lajos annyira egyet jelentettek, hogy a Nemzetközi Természetvédelmi és Ornitológiai Tábornak, a TOT-nak már hosszú évek óta egyik fő szervezője és vezetője volt. Ebből eredően szinte az egész országból voltak barátai, mindenki szerette nyugodt, de határozott modoráért, derűs humoráért.

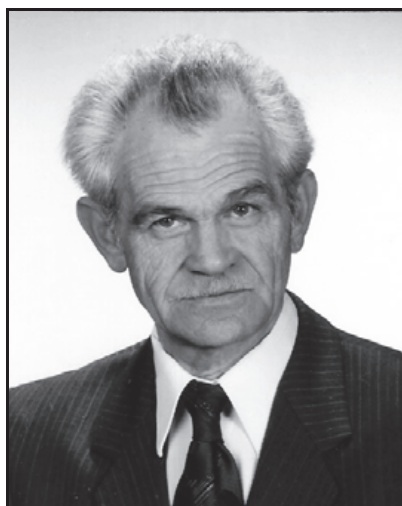
A Kabay János iskolában röviddel a munkába állása után bekapcsolódott abba a környezeti nevelő munkába, ami a Bölcs Bagoly Természetvédelmi Oktatóközpontban folyt. Mindig volt egy-két szakköri csoportja, ahol a gyerekek rajongással szerették, és követték mindenhová. Foglalkozásai mindig nagy derűtségek közt folytak, a volt szakköri tagok még évek múlva is szívesen vissza-visszalátogattak hozzá. Rendszeresen részt vett az oktatóközpontok találkozásain és továbbképzéseiben, ott volt a KOKOSZ - Környezet és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége - létrehozásánál, amely szervezetnek később, egészen a haláláig elnöke lett. Akkor vette át ezt a tisztséget, amikor a KOKOSZ komoly anyagi és szervezeti problémákkal küszködött. Humánus, de határozott vezetése mellett a szervezet úrrá tudott lenni a nehézségeken és rendezni tudta sorait. Halála a KOKOSZ számára is alig pótolható veszteséget jelent.

Olyan ember volt Szögi Lajos, aki nagyon sok helyen tudott helytállni. A családban, a munkahelyén, a Madártani Egyesületben, a KOKOSZ-ban, az oktatóközpontban és mindenütt, ahol az élet, az emberek valamit kértek tőle. Mert erős lelkű ember volt, aki két kézzel szórta a szeretetet és minél többet szórt szét, annál több volt neki. Küldetése volt köztünk, amelyet tudva, vagy tudatlanul, de maximálisan teljesített. Mi, akik ismertük és közel álltunk hozzá, azon le-

szünk, hogy emlékét az utókor számára is maradandóan megőrizzük.

Legány András – Kakucsai Géza

SZŐKE GYÖRGY (Debrecen, 1939. január 15. – Berettyóújfalu, 2008. április 17.): tanító.

Édesapja műbútorasztalos mester, akinek a kézügyességét örökölte és egész élete során hasznosította. Négyen voltak testvérek. A szülői szeretetet rövid ideig élvezhette, hisz csupán 3 éves volt, amikor édesapját, 4 éves mikor édesanyját elveszítette. Az anyai szeretetet keresztmamája igyekezett megadni, aki saját gyermekeként szerette és nevelte fel.

Az általános iskola elvégzése után a hajdúböszörményi Állami Tanítóképzőben 1957-ben érettségizett, majd 1958-ban szerzett tanítói diplomát. Földesen kezdte tanítói pályáját, és itt tanított 41 éven át, nyugdíjazásáig 1998-ig.

Az alsó tagozatos gyermekek oktatása, nevelése volt az igazi területe, de ha szükség volt tanított éneket, földrajzot, kémiát, rajzot. Mindez sokoldalú érdeklődését és tudását bizonyítja. Hamar beilleszkedett a község életébe, kihasználva a sportolás lehetőségeit. Mint versenyző a futás, gerelyvetés, röplabda versenyszámban sikeresen szerepelt járási és megyei Szpartakiád versenyeken. Másfél évig a községi Kultúrotthon vezetőjeként szervezte a falu kulturális életét. Igyekezett maradandó élményekhez juttatni a földesi gyerekeket. Több éven keresztül nyári táborokat vezetett, ahol felejtetetlen progra-

mokat szervezett tanítványainak. Igazi ezermester volt, aki a barkács szakkörön szerettette meg a fűrészt-faragást az érdeklődő diákokkal. 20 éven át vezette a repülőmodellező szakkört, tanítványai országos versenyeken szép sikereket értek el. Kötelességének érezte, hogy tanítványait legjobb tudása szerint emberségesen oktassa. Munkáját mindig lelkiismeretesen végezte el. Földes lakói szerették és tisztelték. Jó tanácsokkal látta el kollégáit, ha szakmai segítséget kértek tőle. Szakszervezeti vezetőként éveken keresztül sokat fáradozott munkatársai gondjainak megoldásán.

47 évig élt boldog házasságban Nagy Karolina tanárnővel, akivel 1961-ben kötöttek házasságot. 1962-ben született meg első gyermekük Gyurika, aki 1 éves korában meghalt. Gyermekek elvesztése mély nyomot hagyott a szülőkben. 1965-ben született Mária Csilla, majd 1972-ben László. Mindkét gyermek a szülők nagy öröme a nehéz, de szép hivatást választották, pedagógusok lettek. Szakmai véleményét szívesen megosztotta velük. Örömmel fogadta és büszke volt rá, ha gyermekeik sikereket értek el. Nyugdíjas évei alatt sokat kertészkedett és szívesen gondozta állatait. Szabadidejében gyakran horgászott.

Hirtelen jött betegsége ellenére bizakodott abban, hogy aranydiplomáját átveheti iskolatársai körében. Tüdejét gyógyíthatatlan betegség támadta meg. Orvosa tanácsára kezelésekre készült, de szíve a terhelést nem bírta, s örökre megállt.

Emlékét szívünkben örökké megőrizzük.

Kitüntetései:

- 1975. Kiváló Úttörővezető
 - 1984. Érdemes szakszervezeti munkáért emlékplakett
 - 1985. Miniszteri Dicséret
 - 1988. MHSZ kiváló munkáért bronz fokozat
 - 2008. aranydiploma
- Szőke Mária és Szőke László*

SZŐKE GYÖRGYNÉ Nagy Karolina (Földes, 1934. december 7. – Berettyóújfalu, 2009. december 21.): matematika-kémia szakos tanár.

Édesapja földműves volt, édesanyja a háztartási munka mellett nagy szeretettel gondozta és nevelte 14 gyermekét a tisztességes, becsületes munkára. Általános iskolába szülőfalujába járt, majd jelentkezett a debreceni Állami Közgazdasági Leánytechnikum Kereskedelmi Tagozatára, ahol 1953-ban képesítő vizsgát tett. Matematika tanára Nyikos Ica néni – aki másfél évig osztályfőnöke is volt – segített a matematika szépségeinek megismerésében. Javaslatára jelentkezett az egri Állami Pedagógiai Főiskolára.

A főiskola matematika-kémia szakán 1955-ben végzett, mint gyakornok Földesen kezdett tanítani. Nem volt könnyű helyzetben. Testvéreit, rokonait, szomszédok – ismerősök gyermekeit tanítani nem volt a leghálásabb feladat. Egyenlő mércét állított számukra is, mint a többi gyerek számára.

1961-ben férjhez ment Szőke György tanítóhoz, akivel 47 évig élt boldog házasságban férje haláláig.

Emberi és szakmai véleményét őszintén megosztotta gyermekeivel. Tiszta, példamutató értékeket vallott. Szakmai tudását, reális meglátását átadta gyermekeinek, kollégáinak, akik véleményét tisztelettel elfogadták.

Több éven át volt osztályfőnök, próbálta tanítványai pályaválasztását úgy irányítani, hogy számukra a legkedvezőbb legyen. Volt tanítványai középiskolás korukban is bizalommal fordultak hozzá, kérték tanácsait problémáik megoldásában.

A nyári táborozásokon mint gazdasági vezető vett részt. Több mint 10 éven át gyermek és

ifjúságvédelmi felelősként segítette a hátrányos helyzetű tanulók gondjainak, anyagi problémáinak rendezését. A „Földes Községért és Tanuló Ifjúságáért” alapítvány kuratóriumában 1991-től 2005-ig dolgozott.

Szabadidejében a földesi Általános Művelődési Központ szövőszakkörébe járt 25 éven át, ahol egy nagyon jó baráti közösségnek volt tagja.

Bár 1990-ben nyugdíjba ment, volt tanítványai – ismerősei gyermekeinek 15 éven át segített matematika feladatok megoldásában. A község lakói tisztelték és szerették.

Férjének hirtelen halála nagyon megrendítette. Egészségi állapota rohamosan romlott. Az orvosi kezelések ellenére szervezete legyengült. Gyógyíthatatlan betegségét méltósággal viselte. Emlékét szívünkben örökre megőrizzzük.

Kitüntetései:

1982. Kiváló munkáért kitüntető jelvény

1990. Pedagógus szolgálati emlékérem

2006. aranydiploma

Szőke Mária és Szőke László

SZŐÖR GYULA dr. (Hajdúsámson, 1940. május 12. – Bocskai kert, 2007. március 20.): középiskolai tanár, a földtudományok doktora, egyetemi tanszékvezető professzor, emeritus professzor.

A szülői ház, a család légköre, szellemisége általában meghatározó erővel bír egy gyermek, vagy felnőtt személyiségének és életpályájának

alakulására. Így volt ez Szöőr Gyulával is. Ezért e körülmények bemutatására nagyobb teret kívánatos szentelni.

Az apai nagyapa, Szöőr Antal hajdúsámsoni rektortanító volt, aki ezt a tisztségét a diplomáinak megszerzését követően egészen haláláig viselte. Ennek a tevékenységnek értékét bizonyítja az a tény, hogy halála után tanítványai országzászló emelvényt állítottak a község főterén az iskola előtt a következő szöveggel: „Szöőr Antal rektortanító emlékére állították hálás tanítványai”, az oszlop földalján pedig az olvasható, hogy: „Hazádnak rendületlenül légy híve, óh magyar”.

Szöőr Antal a helyi földbirtokos családhoz tartozó Veskóczy Budaházy Annát vette feleségül. Nyolc gyermekük született. A Budaházy-akra úgy emlékeznek a faluban, hogy nem a gőg és a szegények kiszípolozása jellemezte őket, hanem az emberség, a segítőkészség. Szellemiségüket bizonyítja az a tény is, hogy a család az 1848-1849-es szabadságharc idején saját költségén 50 fős lovas bandériumot állított a küzdelmek segítésére.

A professzor édesapja, Szöőr Gyula hajdúsámsoni iskolaigazgató volt. 1938-ban épült fel a község központi iskolája, amelynek ő lett az első igazgatója. Ezt a tisztséget kis módosítással ugyan, nyugdíjazásig betöltötte. 1948-ig ellátta a helyi református templomban a kántori szolgáltatásokat is. Nagyon szép énekhangja, kiváló orgonajátéka sok elismerést szerzett számára. Többször végzett kántori szolgálatot a debreceni Református Nagytemplomban is. Beregszászon egy református kántorversenyen első díjazást nyert.

A professzor édesanyja, Szöőr Gyuláné Sallai Erzsébet szintén pedagógus volt. Kiválóan látta el szolgálatát, tanítványai nagyon szerették. A sok gonddal járó iskolai feladatok mellett sok energiáját kötötte le a család, Erikának és Gyuszinak, az ő gyermekeinek a nevelése.

Ilyen és hasonló körülmények, hagyományok, és kötődések formálták a fogékony lelkületű fiú jellemét, gondolkodását és magatartását. Bár átlagon felüli testi ereje volt, mégsem volt durva. A szelídség, a barátkozás, a másik ember iránti tisztelet jellemezte. Sok minden érdekelt, többek között a játék, a sport, a történelem, a zene és az irodalom.

Szöőr Gyula az általános iskolát Hajdúsámsonban, a középiskolát Debrecenben a Fazekas Mihály Gimnáziumban és a Tóth Árpád Gimnáziumban végezte. Érettségi után a Debreceni Kossuth Lajos Tudomány Egyetem biológia-kémia szakán tanult és szerzett középiskolai tanári oklevelet. Közben élte a diákok akkor megszokott életét. Igen intenzíven érdeklődött a sportok iránt, kiváló kalapácsvetővé fejlődött. Országos ifjúsági bajnok volt, többször részt vett külföldi versenyeken. A Balkán Bajnokságon aranyérmet nyert. Büszkén mondta el, hogy amikor külföldön első helyezést ért el egy-egy versenyen felállhatott a dobogó legmagasabb fokára, magasan lengett a magyar zászló, szólt a magyar Himnusz. Olyankor boldog volt, mert érezte, hogy hazájának szerzett elismerést.

A tanulás mellett középiskolásként, egyetemi hallgatóként is részt vett a város kulturális életében. A Csokonai Színház néhány előadásán statisztaként szerepelt. Ebben kifejeződött a színházművészet iránti érdeklődése, de közrejátszott a szerény honorárium iránti igény is.

Az egyetemen ismerte meg feleségét, dr. Antal Ilonát, aki ott magyar-történelem, majd filozófia szakos tanári diplomát szerzett. Ő méltányolni, támogatni és ösztönözni tudta férjét a tudományos és oktatómunka végzésében és gondoskodott a családi problémák megoldásáról. A felesége a Debreceni Református Kollégium Tanítóképző Főiskolájának nyugdíjas docense. Két gyermekük született, Balázs, aki szintén a Kossuth Lajos Tudomány Egyetemen szerzett tanári diplomát és doktori címet, évtizedek óta külföldi tudományos intézetekben, egyetemeken folytat kutató munkát. Később megszületett Beáta leányuk, aki tanítóképző intézetben szerzett oklevelet. Jelenleg a megyei gyámügyi hivatal munkatársa.

Nagy örömet jelentett a család számára, amikor megszületett az unoka, Luca. 11 éves koráig ő is a szeretett nagyapa környezetében, bensőséges családi körben nevelkedett és színesebbé tette a család életét.

Szöőr professzor oktató munkáját, a hazai és nemzetközi kiemelkedő tudományos eredményeit, közéleti tevékenységét Dr. Rózsa Péter professzor, volt tanítványa és munkatársa méltatta a temetésén. Ebből a búcsúztatóból idézek: „Szeretett Professzorunk! Drága Gyuszi!

1964-ben, frissen végzett biológia-kémia szakos tanárként kerültél ide, a nevezetes Földvári tan-székre, s e szigorú tudós keze alatt indultál el tudományos pályádon.

Első cikkeid egyikét közösen jegyezted vele – ez olyan megtiszteltetés volt, ami csak nagyon kevés pályakezdőnek adatott meg. Tudományos pályád kibontakozása Pantó Gábor professzor tanszékvezetőségének idejére esett, akinek emberi és szakmai kvalitásai zsinórmértékül szolgáltak számodra egész életedben. 1969-ben „summa cum laude” minősítéssel avattak egyetemi doktorrá, 1980-ban maximális pontszámmal a földtudományok kandidátusa, majd 1993-ban a földtudományok doktora lettél. Az első, s mindezidáig az egyetlen, ki e címet debreceni-ként szerezte meg. Értekezéseiden kívül öt könyv, illetve könyvrészlet, több mint 160 cikk, közel 60 kézíratos kutatási jelentés, valamint egy szabadalom fűződik nevedhez. Mindig fontosnak éreztél az alkalmazott földtan témakörében végzett gyakorlati célú kutatási tevékenységet is, s foglalkoztál, többek között vonalas létesítmények mérnökgeológiájával, épületek, építmények károsodási okainak feltárásával és megszüntetésük lehetőségeivel, korróziós folyamatok értelmezésével, építőanyagok minősítésével, szerves és szervetlen talajszennyezők elemzésével, szekunder ásványátalakulási folyamatokkal.

E történeti ívű tudományos pályának megfelelően léptél egyre feljebb az egyetemi oktatói ranglétrán. Egy év gyakornokságot követően lettél tanársegéd. Majd 1971-ben adjunktus, 1981-ben pedig egyetemi docens. 1994-ben, habilitációdát követően neveztek ki egyetemi tanárrá, végül nyugdíjazásod után, 2006-ban a Debreceni Egyetem professzor emeritusa lettél. Nevedhez fűződik a tanszék multifunkciós termoanalitikai laboratóriumának megteremtése, amely műszer- és módszerfejlesztései révén nemzetközi viszonylatban is figyelemre méltó eredményeket ért el. Létrehozta és irányította egy olyan interdiszciplináris kutatócsoportot, amely több, hazánkban új határterületi kutatásokat folytatott. Számos, kiváló minősítést kapott hazai kutatási projektet vezettél, s sikeres résztvevője voltál több nemzetközi (UNESCO, IGCP és Európai Unió) tudományos együttműködésnek is. A hazai kutatóhelyek mellett több külföldi egyetemmel, tudományos szervezettel és intézmény-

nyel álltal kapcsolatban többek között Bécsben, Pekingben, Moszkvában, Havannában, Mexikóban, Zágrábban, Pozsonyban, Tucsonban. Tagja voltál a Magyar Tudományos Akadémia Szervesgeokémia Albizottságának, Termoanalitikai Munkabizottságnak, Geokémiai, Ásvány- és Kőzettani Tudományos Bizottságnak, a Magyar Tudományos Akadémia Debreceni Akadémiai Bizottság Analitikai Kémiai Szakbizottságnak, a Negyedkori Kutatások Nemzetközi Uniójának. A Földtudományi Tanszékcsoportnak nyolc éven át titkára, két ciklusban elnöke, a Földtudományi Intézetnek 3 évig igazgatóhelyettese, az Egyetemi Tanácsnak két éven át voltál tagja.

40 éves egyetemi pályafutásod során számos tárgyat oktattál. Többek között a kristálytan, a földtörténet, az általános és környezeti geokémia, és a termoanalitika tárgyköréből tartottál gyakorlatokat, előadásokat és speciális kollégiumokat. Szakmai tudásod, színes előadói egyéniséged, közvetlenséged és emberséged miatt, egykori tanítványaid több évtized távlatából is hálával és jó szívvel emlékeznek Rád.

1981-ben, fiatalon, 41 évesen vettél át Székyné Dr. Fux Vilma professzorasszonytól az Ásvány- és Földtani Tanszék vezetését 20 éven keresztül irányítottad az ott folyó oktató- és kutatómunkát. Eddig még senki sem állt ilyen hosszú ideig a tanszék élén.

Mi, kik még vagyunk, köszönjük, hogy részesei lehettünk alkotó életednek.”

A Magyar Tudományos Akadémia képviselőtében Dr. Ditrői Puskás Zoárd egyetemi docens mondott méltató beszédet.

Szőör Gyula mindig szeretettel és büszkeséggel szólt szülőfalujáról az elődjei által lakott és formált, a család által is szolgált Hajdúsámsonról. A falu is megbecsülte őt. Büszke volt tudós fiára. Ezt fejezte ki a díszpolgári cím odaítélése számára 2005-ben.

Szőör Gyula 1986-ban vidékre költözött Debrecenből. Erika testvérével a Bocskai kertben vásároltak két egymás mellett lévő telket, s azokon szép kertes családi házat építettek. Gyula 21 évig lakott ott és járt be naponta dolgozni a Kossuth egyetemre. A két szomszédos család, a két testvér állandó kapcsolatban, megértésben, szeretetben élte az életét. Ebben a boldog hangulatban mindenkit megdöbbentett a szomorú hír, Gyula nagyon beteg. Mindnyájan, Gyulával

együtt reménykedtünk a felgyógyulásban. Ő hosszú ideig bízott abban, hogy legyőzi a gyilkos kórt. Sajnos, ez nem járt sikerrel. 2007. március 20-án este bocskaikerti házában, kedves szobájában érte el a vég.

Másnap reggel a nap újra felkelt, úgy tűnt, hogy az élet megy tovább a megszokott úton, pedig valami megváltozott. A Bocskaikertben, a Pilangó utca 25. számú ház kapujában már nem tűnik fel természetes alakja, amint meleg tekintettel vissza néz a kedves házra, a szép kertre. Beül nyugodt mozdulatokkal autójába, s megy az

egyetemre, ahol újabb feladatok és küzdelmek várják.

Azok, akik visszamaradtak, ismerték és szerették őt, tudják, milyen veszteség ért mindnyájunkat. Elment egy családfő, egy pedagógus, egy tudós, egy barát és nem jön vissza többé soha. Tudjuk mit veszítettünk vele, tudjuk, hogy a magyarországi XX. és XXI. századi tudománytörténetet már nem lehet megírni Dr. Szöőr Gyula neve nélkül. Ez a név világít és ragyog tovább, és érezzük mindnyájan, hogy nagyon hiányzik Ő.

Gyarmathy Kálmán

T

TARCSI ISTVÁN (Csokaly, 1919. november 20. – Budakeszi, 2001. november 9.): tanár, középiskolai diákotthon-igazgató.

Tanári pályájának túlnyomó részét kollégiumban (diákotthonban) töltötte, de légkörét már diákkorában megismerte (Sárospatak, Debrecen). Ez kb. 40 év olyan környezetben, amely ugyan szerves része a közoktatási rendszernek, de céljaiban és eszközeiben különbözik az iskolai neveléstől. Közhely, hogy a nevelés és oktatás összefüggésében az előbbi a fölérendelt fogalom. Hogy évtizedek óta újra és újra szembe kerül a kettő, az nem az elméleti tisztázatlanságból következik, hanem a működés (működtetés) anomáliáiból. Az oktatási rendszer – kiterjedt eszközeivel és intézményeivel – könnyen önállósítja magát, szinte önműködően lép ki a nevelési alapelvek hatóköréből. Tarcsi István ebben a sarkalatos kérdésben sohasem vétette el a lépést. Egyrészt, mert kollégiumi nevelőmunkája mellett mindig is tanított (óraadóként ének-

zenét, orosz), másrészt, mert ő a pedagógiát – a nevelést és oktatást is – emberformálásnak fogta föl. Mindazok, akik tartós kapcsolatba kerültek vele, csodálták emberismeretét, figyelmességét a tanulók, a kollégák, a szülők iránt, méltányolták átlagon fölüli realitásérzékét, konfliktuskezelő és kapcsolatteremtő képességét.

A régi Bihar vármegyei Csokalyban született (ma Ciocaia, Románia) Székelyhíd és Nagyléta közelében, nem messze Nagyváradtól és Debrecentől, még a trianoni szerződés megkötése előtt, de a valóságban már román fennhatóság alatt. Szülei hamarosan átköltöztek – menekültek – Magyarországra. Elemi iskoláit Tiszacségén, a középiskolát a sárospataki Református Kollégiumban végezte. 1939-ben a debreceni Református Tanítóképző Intézetben szerzett tanítói diplomát. Ezt egészítette ki pedagógiai főiskolán 1952-ben tanári oklevéllel.

Pályáját Debrecenben kezdte, majd hamarosan a balmazújvárosi Református Egyház elemi iskolájába kerül. Munkajogilag ide kötődik 1949-ig, de a háború 1940-ben a hadseregbe sodorja. Négy évet tölt a szovjet fronton, egy évet hadművelleti területen, három évet pedig hadifogságban. Tüzér alhadnagyként szolgál, 1945-ben szerencsésen hazakerül. A katonai vizsgáló bizottság igazolja: munkát vállalhat. Balmazújváros után egy ideig Debrecenben, majd Földesen helyezkedik el tanítóként (1949). Innen kerül 1950-ben Berettyóújfaluba az 1946-ban alapított Arany János Gimnázium kollégiumába vezetőnek. Ezt a munkakört tölti be 1962-ig. 1960-tól a helyi Gyermekváros vezetését is rábízák. Következő – s egyben utolsó – munkahelye Debrecen-Pallag, ahol akkor felsőfokú, később középfokú mezőgazdasági technikum,

végül mezőgazdasági szakközépiskola működik. Szervezeti keretébe tartozik a kollégium, amelyet 1980-ig – közmegelégedésre – ő vezet. 1986-ban költöznek feleségével Budakeszire, hogy közelebb legyenek gyermekeikhez, unokáikhoz.

Ez az életrajzi áttekintés egy nem mindennapi ember életútjáról ad képet. Születése szinte egybeesik az első világháború elvesztésével, az ország szétdarabolásával, s ami ezzel együtt jár, a hontalanság és csüggettség általános életérzésével. Családi körülményei szerények: édesanyja jórészt egyedül neveli őt és nővérét. Olyan utat választ tehát, amely az értelmiségi pályák közül elérhető közelségbe hozza a szellemi foglalkozást és a biztonságos megélhetést. Nem kétséges, hogy jól választott. Akik közelebbről ismerték, egyöntetűen rátermettnek tartották a pályára, nemkülönben a vezetésre.

A jó pedagógus persze nem születik, hanem lesz. Világ- és emberszemléletét nagymértékben meghatározták a hadifogságban szerzett tapasztalatai. A vesztes háború és a rákövetkező fogság embert próbáló élménye életre szóló tanulságokkal szolgált. Mi indítja a nagypolitikát arra, hogy háborúba kergessen milliókat, felmérhetetlen szenvedést zúdítsa az emberiségre? Mit tehet az egyes ember a kényszerítő körülmények között? Mivé válik a lealacsonyító, lélekölő rabságban? Hol kezdődik, és hol végződik személyes felelőssége önmagáért és másokért? Ezek a kérdések foglalkoztatták, s tették valóságos szakértővé az embernevelés műhelymunkájában.

Tarcsi István sokoldalúan művelt, rendkívül tehetséges ember volt, az emberről vallott ismereteit azonban nem csupán könyvekből, hanem a valóság beható elemzéséből is szerezte. Ritkán nyilatkozott pedagógiai elveiről, ebből két kisebb terjedelmű írására, levelére hivatkoznék. Az egyiket a berettyóújfalui Arany János Gimnázium jubileuma alkalmából küldte 1996-ban. Arra a „varázslatos évtizedre” emlékezik, amelyet az ottani kollégiumban töltött. Sárospataki diákéveit és népi kollégiumi tanárkodását olyan élménynek tartja, amelyben nevelői hivatástudata kiteljesedett. „A felnőtt világban sokban közhellyé devalvált demokrácia” tiszta szívű, szabadlelkű diákok együttélésében vált valóssá – írja.

2001-ben a pallagi alma materre emlékezik ugyancsak rövid, de gazdag tartalmú levelében, mintegy összefoglalva pedagógiai ars poeticáját. Ebből idézem a következőket: Szabadelvű diákokat kell nevelnünk. A demokratizmus elve itt még szent. Az optimizmus pedagógiai minimum. A rossz múló, pillanatnyi jelenség. Üsd a rosszat, rosszabb lesz, dicsérd a jót, még jobb lesz. Ha szidod az ebadtákat, szemedben lássák a megbocsátást. A büntetés végszükséglet. A humor aranyat ér. Idézi egy diák róla írott mondatát: „Félelmetesen ismert bennünket” – s hozzászólja: „anyagismeret nélkül nem lehet formálni.”

A volt tanítványok és kollégisták szemében ezeket a vallomásszerű kitételeket Tarcsi István személyisége, magatartása és tevékenysége hitelesíti. Nem állhatom meg, hogy egykori személyes emlékeimből néhány példát felidézzek.

Fegyelmi ügy az iskolában, elmondom neki, hogy most folyik a vita: a bűnöst ki kell csapni. És ez a megoldás? – kérdi. Hát...nem tudom. – felelem tanácstalanul. És ő folytatja: itt, a Gyermekvárosban azt a gyereket, aki megszökik, erővel vissza kell hozni. Miért? Mert nincs hová mennie. És akkor? – kérdezem. A válasz: Valahogy el kell érni, hogy ne szökjön meg. De hogyan? Válasz: Hát ez az. Ez a mi dolgunk.

Egy másik esetben neki kellett egy olyan konfliktust rendeznie, amely a nevelőtanárra és a csoportja között éleződött ki. Kényes ügy volt, a diákok igen elmés módon védekeztek. Elé került az ügy, s ő úgy döntött: a feleknek egyezségekre kell jutni. Ezt ma úgy mondanánk: egyik félnek sem szabad alkalmazni a zéró tolerancia elvét. Mestere volt a konfliktuskezelésnek.

A debrecen-pallagi kollégiumban – ahol 24 évig dolgozott – ugyancsak nagyra értékelték vezetői és nevelői képességeit. Volt kollégái ma is azt emelik ki, hogy munkatársaiban és diákjaiban mindig a valódi értékeket kereste, hogy lendületet adjon a kollégiumi életnek és a személyes ambícióknak. Számított a kollégák önállóságára, kezdeményező készségére, messzemenően megbízott bennük.

Világos elképzelése volt a demokratikus, aktivitásra épülő kollégiumi közösségről. Berettyóújfaluban és Pallagon énekkart, sőt diákzenekart is szervezett. A sport, a testmozgás, a testkultúra beletartozott a kollégisták életvitelébe. Diákjai személyes sikereit, értékes tulajdonságait

számon tartotta és becsülte, bármiben is mutatkozott meg. Kollégáival jól működő kisszövetkezetet szervezett a pedagógus illetményföldek megművelésére.

Életének és pályájának meghatározó belső indítéka a mélyen megértett és átélt humanizmus volt. Személyes varázsának és tekintélyének titka az, hogy érdekelt a másik ember. Derűs gesztusaival, figyelmességével, közvetlenségével már az ismerkedés fázisában bizalmat tudott kelteni. Diákjai a mai napig úgy emlékeznek rá, mint aki biztonságot jelentett. Követelményeit el tudta fogadtatni, intézkedéseinek és szavainak hitele volt, még ha kritika volt is benne. Két volt diákja így emlékezik rá.

Dr. Virágh Pál, egykori kollégista

„Tarcsi Pista bácsit általános iskolás korom óta ismertem, s nem csak őt, hanem feleségét, Margitka nénit is. Földesen az általános iskola IV. osztályában az osztályfőnököm Tóth Margit tanítónő volt, az V. osztályban pedig Pista bácsi tanította az orosz nyelvet. Ez időpont szempontjából az 1948/49-es és az ezt követő tanévet jelenti.

Pista bácsi a hadifogságból jött haza, s édesanyjával együtt jött Földesre. Margitka néni, több társával mint frissen végzett tanítónő az előző évben érkezett a faluba. Miután édesapám tanító volt, a régi szép szokásnak megfelelően az új tanítók „leviziteltek” a régiéknél, így hozzánk is ellátogattak. Pista bácsi a fogságban szerzett orosz tudása révén tanította az orosz nyelvet. Már akkor, 10-11 éves gyermeki értelemmel lehetett érezni benne a jó tanítót. Senki nem félt a tantárgytól, játékos módszerrel igyekezett megszerettetni ezt a „duplán” idegen nyelvet. Egy tanévet töltött Földesen, innen Újfaluba kerültek, ugyanis Pista bácsi feleségül vette Margitka nénit.

Abban, hogy én Újfaluban lettem középiskolás, nagy szerepet játszott Pista bácsi, aki a diákotthon igazgatója volt. Milyen emlékeket őrzök róluk? A legjobbakat, a legemberibbeket. Pista bácsi az a tanító-tanár típus volt, akit a diákok nem tudtak nem szeretni. Olyan tanáregyenység volt, aki át tudta sugározni a szeretetét a másik emberre, azaz a gyermek-diákra. Tanítani is szeretettel tanított. A diákotthonban ezzel a szeretettel szerzett olyan tekintélyt, hogy már a közeledtével tudott fegyelmezni. Az 1953/54. és a következő tanévben – az egykori diákotthon-

ban – a tanulószoba az emeleten volt. Ha a délutáni szilencium alatt feljött ellenőrzési célból, a lépcsőn szinte mindig jó hangosan – valószínűleg szénanátha miatt – kifújta az orrát, s ez az ő jövetelének olyan biztos híradása volt, hogy fegyelmezetlenséggel soha nem találkozott.

Olyan diákönkormányzatot működtetett, ami papíron sehol sem volt kimutatható, de a valóságban nagyon szépen működött. Minden évfolyamról voltak a tanácsban (a pontos elnevezésére már nem emlékszem, pedig én is tagja voltam), hetente voltak beszámolók osztályonként a tanulmányi előmenetelről, a fegyelmi helyzetéről, az esetleges panaszokról, a diákok közérzetéről, az elvégzendő feladatokról. Innen is szerezte az információkat, nemcsak a gimnáziumból, s ezekkel soha nem élt vissza. Akivel szükséges volt az elbeszélgetés, mindig a legdiszkrétebben, négy szemközt végezte, s mindig az életre-nevelés parancsát teljesítette. Az egykori diákok ezért emlékeznek rá vissza elfogulatlan szeretettel.

Kiváló szervező volt, s nagyszerű muzsikus. Olyan zenekart alapított, amellyel az Arany János Gimnázium tanulói ifjúságát adó környező települések szinte mindegyikében felléptek, s sikert sikerre halmoztak. Az önálló estéken a zenekar mellett a táncsoport és a színjátszó kör is jeleskedett, s a teljes estét betöltő műsor mindenütt a szó szoros értelmében a kultúra közvetítőjévé vált.

Végigkísérhettem életét, leveleztünk egymással. Őrzök a leveleiből, s őrzöm a gyászjelentését is.”

Bak Istvánné Szepesváry Ildikó 1958-ban érettségizett volt diák

„Pista bácsira mindig nagy szeretettel és tisztelettel gondolok. Igazi pedagógus volt, számomra meghatározó egyéniség. Szelleme és a belőle áradó szeretet mély nyomot hagyott sok diákban.

Úgy érzem, az én életutam is az ő hatására alakult így. Talán tudat alatt is mindig mögöttem állt. Bátran lehetett és lehet példaként emlegetni tanár s diák előtt egyaránt. A jóságos mosoly mindig ott bujkált a szemében. Talán nem is tudott soha haragudni.

Én nem voltam kollégista, de tanított a gimnáziumban. A tanítás mellett nagyszerűen szervezte, irányította a diákok szabadidős tevékenységét. Volt színjátszó kör, szimfonikus zenekar,

népi zenekar, vegyes kórus és néptáncsoport. Nem is tudom, mi volt az emlékezetesebb: a vidéki (Nagyrábé, Biharugra, Zsáka stb.) önálló műsoros estek, vagy a külföldi utak, szereplések (Erdély: Szepsiszentgyörgy, Bulgária: Szófia, Rila, Várna, NDK: Drezda, Lipcse).

Minden évben tábort szervezett. Mogyoróskán, Regécen egy hónapot töltöttünk. Lillafüred, Újmassa szintén egy hónap. Csodálatos kirándulások, „önellátás” – vízhordás, favágás, de sportoltunk, zenéltünk, táncoltunk is. S esténként Pista bácsi harmonika-kíséretével énekelünk a hamvadó paráznál. A felejthetetlen élmények mélyen elraktározódtak, s úgy érzem, munkám során én is igyekeztem tanítványaimnak ezeket továbbadni.

Útjaink természetesen elváltak egy idő után, de a kapcsolatot továbbra is tartottuk. Sok levelet, üdvözlőlapot őrzök ma is. Felkerestük budakeszi lakásán is. Jó volt kedélyes nyugalmat látni, s bár felesége elvesztése nagyon megviselte, gyermekei, unokái sikerei vigasztalták.

S hogy emléke ne merüljön feledésbe, ősszel helyezzük el a gimnáziumban azt a domborművet, amelyről az utókorra is mosolyogni fog.”

Kiváló munkájáért többször részesült kitüntetésben: az Oktatásügy Kiváló Dolgozója, a Népművelés Kiváló Dolgozója, a Munkaérdemrend, a Pedagógus Szolgálati Emlékérem tulajdonosa. 1971-74 között kollégiumi szakfelügyelettel bízták meg.

Tarcsi István nagyformátumú pedagógus volt, aki kivételes, sokoldalú tehetségét és rátermettségét főképp a kollégiumi nevelésben kamatoztatta. Diákjait kimerített emberközpontú pedagógiai szemlélet birtokában, egyedi, alkotó módon nevelte, ez teszi az ő életművét maradandóvá.

Források:

- iskolai évkönyvek, dokumentumok
- a munkatársak, családtagok és emlékezéseik
- személyes tapasztalatok (1957-1962)

Nyirkos Tibor

TISZAVÖLGYI MIKLÓSNÉ Papp Ilona Katalin (Sarkad, 1923. július 31. – Nyíregyháza, 2009. február 15.): tanító.

Sarkadon született pedagógus szülők második leánygyermekéeként. Nagymamája szintén tanítónő, nagyapja református lelkész, a szülőkkel együtt nagy szeretettel és hozzáértéssel nevelik nővérével együtt. A református elemi és polgári leányiskolát Sarkadon végezte kitűnő eredménnyel. Különösen szerette az ének-zenét, az irodalmat, a művészetet. Hatéves korától tanult zongorázni, tehetsége már ekkor megmutatkozott.

A polgári iskola elvégzése után tanulmányait a nyíregyházi Kálvineumban folytatta. Az itt eltöltött évek, a kiváló tanárok egész életre szóló élményt nyújtottak, s meghatározták későbbi oktató-nevelő munkáját. Zongoratudását Vikár Sándor fejlesztette tovább, aki azt szerette volna, hogy a Zeneakadémián folytassa tanulmányait. Zenei tehetségét Kodály Zoltán és Bárdos Lajos előtt is megmutathatta, amikor 1942-ben Nyíregyházán jártak. A tehetséges Papp Ilonka zongorán kísérte a fellépő énekkart, akik gyönyörűen énekeltek a „Forr a világ....”c. Kodály dalt Bárdos Lajos vezényletével.

1942-ben megkapta kántortanítói oklevelét, de a háborús körülmények között se tanítani nem kezdett, se továbbtanulásról nem lehetett szó. A háború megnehezítette a család életét, otthonukból menekülniük kellett, s mire visszatértek, szinte mindenük odaveszett.

Ilona 1945-ben ment férjhez Tiszavölgyi Miklós vasúti főtisztához, aki a debreceni Nagyállomáson szolgált. Rövid időn belül a férj állás nélkül maradt, s nehezen, alkalmi munkát vállalva éltek még három évig első gyermekükkel Debrecenben. Tiszavölgyi Miklósné megpróbált tanítói állást szerezni, s ez 1948-ban sikerült is, az

iskolák államosításával, Vállajon kapott az általános iskolában tanítói állást, ő lett a családfenntartó. Született még két gyermekük, így már az öttagú család ellátásáról kellett gondoskodniuk.

Tiszavölgyi Miklósné nagyon szerette hivatását, a tanítást, a gyerekeket, az ottani embereket, pedig ez az elején nem volt könnyű, mivel az ott élők sváb emberek voltak, a magyar nyelvet nem igazán beszélték helyesen és tisztán. Ez komoly pluszfeladatot jelentett mindennapos oktató-nevelőmunkájában. Fáradozásáért a vállalji emberek megszerették, becsülték a kedves, szerény, nyílt, vidám, közvetlen és segítőkész tanítónőt. Ő maga is jól érezte magát, megkedvelte az embereket, akik szorgalmasak és dolgozók voltak. A tantestületben a kollégái is megbecsülték, elismerték rátermettségét. Vállajon élt csaknem hatvan évig, több generáció is kikerült a keze alól. A szülők gyakran kértek tőle tanácsokat, segítséget, tisztelték őt, soha semmiféle munka alól nem húzta ki magát. A tanítás mellett minden olyan munkát teljesített, amit akkor az ötvenes években a nevelőknek el kellett végezni.

Mindig második osztályos gyerekeket tanított és mellette az ének-zenét a felső tagozatban. Volt, amikor az igazgatóhelyettesi feladatokat is ellátta. Meghatározó szerepet vállalt az iskolán kívül, a közösség kulturális életének fellendítésében. Részt vállalt színdarabok, mese- és népi játékok, néptánc, az énekkar és az évvégi tornavizsgák megrendezésében, melynek színvonalát zongorakísérete is fémjelmezte.

Három gyermeke közül egy szívta magába a tanítás utáni vágyat, s a folytatás sem szakadt meg, mert három unokája is a tanári pályát választotta.

Első tanítványai közül sokan tanultak tovább, s lett belőlük tanító, tanár, mérnök, gyógyszerész. Sokan felkeresték idősebb korában, hogy köszönetet mondjanak neki, hogy megszerettette velük a tanulást. Az egyik ilyen tanítványa, Mohácsiné Alföldi Elza, akire meghatározó volt személyisége, igazi tanító vált belőle. Ő volt az, aki elsőnek köszöntötte az arany- és gyémánt-diplomája átvételekor. Ő volt az, aki 2005-ben megszervezte az 50 éves osztálytalálkozót, amelyen az általa szeretett és tisztelt Tiszavölgyi tanítónéni még aktívan részt vett.

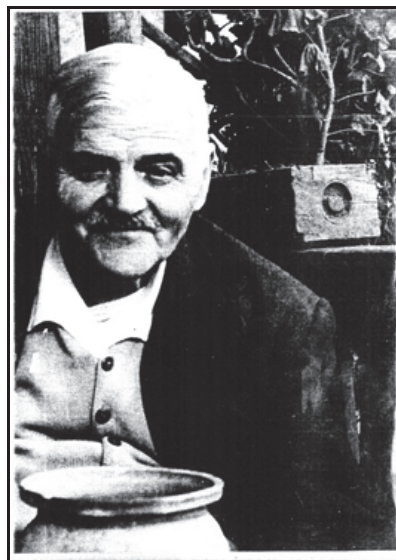
2007-ben a Tiszavölgyi házaspár Nyíregyházára költözött, de a férj rövidesen megbetegedett és meghalt 2008-ban, egy év elteltével, 2009. februárjában követte őt a felesége is.

Az ország különböző helyeiről jelentek meg volt tanítványok, idős vállalji emberek a temetésén, a búcsúztatásán. Elmondták, hogy nemcsak ismereteket, fegyelmezést kaptak tanítójuktól, hanem szívet és lelket is. Ennél semmi sem lehet több!

Forrás: családi visszaemlékezés

Hegedüs Zoltánné (Tiszavölgyi Erzsébet)

TURI SÁNDOR (Nagykálló, 1891. június 12. – Budapest, 1959. január 7.): tanító, népművelő, néprajzgyűjtő.

Turi Sándor édesapja, Turi István, jó eszű, fake-reskedésben dolgozó munkásember volt. Édesanyja tizenhárom gyermeket hozott világra, de csak nyolc élte meg a felnőtt kort. Öten kicsi korban vagy később haltak meg, többen tbc-ben.

Féltette is a fiát Turi István, akinek jó eszére a helybeli esperes úr korán felfigyelt, s taníttatását javasolta. Nélkülözések árán is vállalta ezt a család, hogy kiemelje a paraszti nyomorúságból a jobb sorsra érdemes gyermeket.

Turi Sándor az öt elemi iskolai osztály után négy gimnáziumot végzett Nagykállóban, majd a sárospataki tanítóképzőben tanult tovább. Hosszú, küzdelmes út volt, amíg a nagykállói elemi iskolától eljutott a tanítói diplomáig. A

gimnáziumi évek alatt még télikabátja sem volt, s a tanítóképzős évek alatt előfordult, hogy viszáztban csak Tokajig futotta vonatra. Onnan gyalogosan Sárospatakig. Nagy volt a ránehezedő felelősség, s tudta, hogy apja és családja benne látta a reménységet. Apja arra intette, hogy becsülje meg magát, takarékoskodjon és alkalmazkodjon az iskolában. Az apai példa útmutatás volt Turi Sándor helytállására, a nagy múltú pataki kollégiumban formálódott küzdelemre, cselekvésre kész emberré.

1910-ben kántortanítói képesítéssel Paszab községben kapott kistanítói kinevezést, s itt tanított, gyógyított, kutatott 1959-ben bekövetkezett haláláig. Turi Sándor azt az elkötelezettséget vitte magáával Paszabra, hogy tanítónak lenni valóságos misszió: küldetés.

Azt akarta, hogy a község apraja-nagyja szeresse, bizalmába fogadja, hogy hallgassanak rá.

Azt vallotta, hogy a tanítóságnak nagy feladata, hogy megismerje a magyar falut, benne a falusi lelkeket. Tanított, kántorizált, értett a női kézimunkához, olykor gyógyított, esténként hallgatta a falu beszédes öregeinek bölcs történeteit az élet dolgairól. Tanítványai hamar megtanulták, hogy mindenre oda kell figyelni. Meg kell tanulni azt is, ami a könyvben van megírva, és azt is, ami kimaradt a tankönyvből, és amelyek ott vannak az öregek tapasztalataiban, bölcsességében, mert az élet az igazi iskola. Gondjai meggyeztek, azonosak voltak a falu gondjaival, s a falu derűs életszemlélete nagyon megragadta a fiatal tanítót. Magának is humoros észjárása volt, s így a falu népe és a derűs lelkű tanító, kölcsönösen feloldódott egymás társaságában. Dinamikus, örökké robbanó, midig segítőkész egyéniség volt. Kezdetől a végéig a falusi tanítói munka minőségét, színvonalát akarta bővíteni, emelni.

Turi Sándor tizenkét éven át az I-II.osztályt, tizennyolc éven át a III.-IV.osztályt és az ismétlőiskolásokat tanította. Oktató-nevelő munkájának eredményessége, a tanulók természetes tudása hamar kiemelte tanítótársai közül, 24 éven át volt iskolalátogató tanító. Korán felismerte a szemléltető oktatás fokozott jelentőségét a falusi iskolában, sok szemléltetőeszközt készített. Példás volt az iskola külső-belső rendje, s az iskola magas színvonalon szolgálta a falusi népművelést. Munkája elismeréseként 1939-ben elnyerte az igazgatói címet. 1941-től megszervezte a

hetedik és a nyolcadik osztályt is, amikor még a szomszédos községben hatosztályos iskola volt. 1951-től az általános iskola felső tagozatára került tanítani (ekkor már a fia, ifj. Turi Sándor volt az igazgató), ahol gondolkodtató-cselekedtető óravezetése, sokak által csodált szemléletes előadásmódja példaértékű volt, s gazdagította az iskola pedagógiai munkáját. Az első pedagógusnapon már a kitüntetettek között volt. A Parlamentben a megyéből elsőként kapta meg a „Kiváló Tanító” kitüntetést (1952).

Tanulva tanított, hogy hasznára legyen falujának: tanító, népművelő, műkedvelő csoport-szervező, az énekkar vezetője, egészségügyi ismeretek népszerűsítője, betegek gyógyítója, régészeti leletek gyűjtője a Megyei Múzeum részére.

Előadásokat tartott népfőiskolai tanfolyamokon a népi életmódról, a népművészetről Nyíregyházán és Sárospatakon. Népfőiskolai tevékenységéért is magas kitüntetésben részesült.

Észrevette, hogy a falu milyen kincseket rejtget: meséket, dalokat, népi bölcsességeket, tárgyi emlékeket. Ezeket gyűjteni kezdte és közkinccsé tette, fiával együtt iskolamúzeumot alakítottak ki. Írásai jelentek meg különböző lapokban, folyóiratokban. Levelezésben állt a pedagógiai élet számtalan vezetőjével. Tapasztalatainak összegyűjtését, javaslatait kérték.

Turi Sándor 1914-ben nősült meg, két fiuk és két lányuk született. A fiúk, édesapjuk példáját követve pedagógusok lettek, a lányok a népművészeti munka kutatásába, népművelő előadások tartásába kapcsolódtak be. 1916-ban meghalt az édesapja, s ettől kezdve ő lett család eltartója. Testvéreit taníttatta, ruházta. Édesanyja, akit „ides”-nek becézett, sok balladát mondott tollba fiának, amikor már Turi Sándor szemét, Kiss Lajos, egykori múzeumigazgató ráirányította a népköltészet eddig még felgyűjtetlen, ismeretlen értékeire.

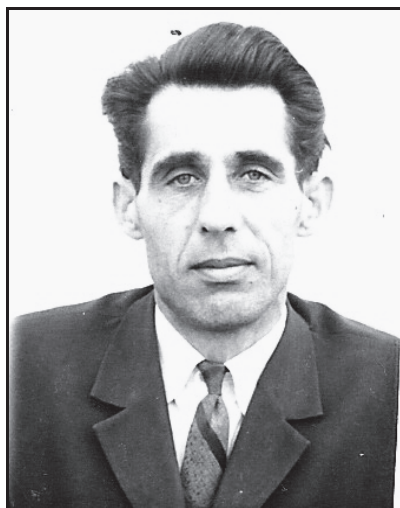
Turi Sándor 48 éven át élt Paszabon, jellemző volt a településre érzett sokrétű tevékenysége. Felmutatott egy ma már hiányzó tanítói modellt, emberi magatartást. Élete, tevékenysége, emberi nagysága, élénk magasodó, a nép felemelkedéséért szüntelen fáradozása ösztönző példa. 1958-ban kérte nyugdíjazását, betegeskedett, s többszöri klinikai műtét után 1959. január 7-én Budapesten elhunyt. A Művelődésügyi Minisztérium saját halottjának tekintette és hazaszállít-

tatta Paszabra. Az iskolában ravatalozták fel, majd a falu népe a koporsóját karján vitte a temetőbe, asszonyok, férfiak felváltva a népi szokásnak megfelelően.

Források: Barota Mihály: Turi Sándor, 1981; a Pedagógusok Szakszervezete M. B. kiadása; Szellemi Elődeink, A Bessenyei Társaság kultúrateremtő nagyjai (gyűjteményes kiadás) 2002.

Oláh Gábor

TUSA JÓZSEF (Székelytamásfalva, 1929. szeptember 15. – Kézdimartonfalva, 2002. január 12.): tanító, igazgató, polgármester.

Szülei földműveléssel foglalkoztak. Édesapja 1945-ben a földvári fogolytáborban meghalt, édesanyja egyedül nevelte fel a négy gyermekét. Tusa József 1950. júniusában végezte el a székelykereszturi fiú-tanítóképzőt. 1950. szeptember 1-vel a kézdi rajoni tanfelügyelőség kinevezést ad a székelytamásfalvi 7 osztályos iskolához számtan tantárgyat tanítani. 1950 november 15-én bevonult katonának.

1952 november elsejével, a leszerelése után, kinevezik a martonfalvi 7 osztályos iskolához tanítani. Itt tanított 1990. szeptember 1-ig, nyugdíjba vonulásáig.

1959, szeptember 1-vel megbízást kap az iskola igazgatására, melyet ugyancsak nyugdíjazásáig végez.

Az iskolai munkán kívül jelentős népnevelő tevékenységet folytat. Tudománynépszerűsítő előadásokat szervez, irányítja a falusi fiatalság kulturális életét.

Szakembereket hív meg előadások megtartására. Működvelő színházi előadásokat rendez.

1955-ben megnősült, felesége Kaján Piroska, 1949-ben végezte a kézdivásárhelyi tanítóképzőt.

Két gyermekük van: Csaba, 1956-ban született, családorvos Szentkatolnán, Levente, 1960-ban született, mezőgazdasági mérnököt végzett. Jelenleg a szentkatolnai községi önkormányzat polgármestere.

Bálint Magda visszaemlékezése:

Kiváló pedagógus és nagyon jó kolléga volt. Mindig segítőkész a fiatalabb kollégákhoz. Tanítványai nagyon kedvelték. Az iskolán kívüli tevékenysége a hagyományos népnevelés, ismeretterjesztő előadások megtartása, szervezése, a falusi ifjak összefogása, kultúrműsorok összeállítása volt. Tanítványai zömmel elvégezték a középiskolát, néhányan a felsőfokú tanintézményekben folytatták tanulmányaikat. A hajdan volt tanítványok magasabb képesítéssel visszatértek a szülőfaluba, ki az iskolába, ki termelésbe.

Forró Dezső kortársa, pedagógustársa nagyon szépen emlékezik: Tusa József a pontosság, a rendtartás mintaképe. Ezt követelte pedagógustársaitól és a tanítványaitól.

Forrásanyag: Tusa Józsefné visszaemlékezése

Szőcs Géza

Ü

ÜVEGES PETRONELLA EMMA

(Huszt, 1906. június 12. – Debrecen, 2001. július 8.): középiskolai tanár

Édesanyja háziasszony, édesapja orvos volt. A családban nyolc gyermek született. Ő ötödiként jött világra. Két testvére néhány hetes korában, egy másik testvére 12 évesen halt meg. Édesapja diplomáját Bécsben szerezte, majd visszatérve szülőföldjére, huszti járási orvoscént praktizált. Szociális érzékenységgel megáldott, mélyen hívő emberként a szegényeket többnyire ingyen gyógyította sőt alkalmanként a gyógyszer is megvette részükre. Petronella 11 éves volt, amikor édesapja elhunyt, a család helyzete nehezebbé vált. Vallomása szerint ennek ellenére szép gyermekkorra volt. Nővérei tanítóképzőt végeztek és ekkor már el tudtak helyezkedni, de még két gyermek kiskorú volt.

Az első világháború után először román, majd cseh megszállás következett Husztra. A csehek

gimnáziumot alapítottak a városban. Petronella itt végezte el a gimnáziumot, az első végzős osztály tagjaként. Tanárait nagyon szeretette. Osztályfőnöke latintanár volt. Gyakran mesélte, hogy amikor a latint tanulta, az orosz és cseh szótárat is használva három nyelven tanulta a szavakat.

Egyetemi tanulmányait Prágában, a rangos Károly Egyetem német tagozatán végezte. Itt valóságos szellemű nevelést kapott. Természetrajz – földrajz szakon szerzett tanári diplomát 1931-ben. Szülővárosába tért vissza tanítani, ahol a cseh állami vezetés nagyon megbecsülte a pedagógusokat.

A második világháború vége felé, az előnyomuló szovjet csapatok előtt a család nagyobb része nyugat felé indult. Petronella a háború végeztével két nővérével együtt Debrecenbe jött, ahol először a Szent József Gimnáziumban helyezkedett el. Sajnos, szerzetes tanártársai ellen koncepciós pert indítottak, amely nyolcadrendű vádlottként, mint civil tanárt őt is érintette. Szerzetes társait koholt vádak alapján el is ítélték, őt azonban felmentették. Egy altiszt feljelentése alapján azzal gyanúsították meg, hogy az ásványgyűjteményből értékes darabokat tulajdonított el. A per során azonban kitűnt, hogy az ásványokat csupán lemosatta, mivel azokat az iskolába beszállásolt szovjet katonák beszennyezték. Ezt szerencsére az iskola testnevelő tanára is látta és mellette tanúskodott a népbíróság előtt. Ennek ellenére azzal büntették, hogy az iskolák államosításakor a debreceni csapókeri általános iskolába helyezték át. Az iskola szemléltető eszközei a háborúban elpusztultak. Megszervezte, hogy tanulói rajzoljanak térképeket s ezeket használta tanítása során.

Saját tulajdonú filmjeit, mikroszkópját, díszes kötésű könyveit használta szemléltetésre.

Büntetése leteltével egy évig tanítóképzőben tanított, majd 1953-ból a debreceni Fazekas Mihály Gyakorló Gimnáziumba került. A gimnáziumot kedves iskolájának tartotta. Jeles kollégái voltak, akik mindenben nagy szeretettel segítettek. Tanártársaival baráti, kollegiális jó viszonyban volt, kölcsönösen kedvelték egymást. Egyébként is őt nem lehetett nem szeretni. Mindig nagy szeretettel emlékezett rájuk nyugdíjas éveiben is. Különösen sokat emlegette Pálffy Orbán Katalint, Szepsy Józsefet, Mester Istvánt, Nagy Lászlót és Szabó Józsefet. Kedves kolléganője, barátnője volt a Fazekasban is, Schneider Mária, akivel már a Csapókertben is együtt tanítottak. Őket sokirányú hasonló személyes érdeklődés kötötte össze. Amikor csak tehettek, szívesen látogattak el együtt a környező országokba. Jugoszláviai körútjukról, valamint ausztriai útjukról sok-sok élménnyel tértek haza. Évenkénti budapesti útjaikról is szívesen meséltek anekdotákat. Élete azonban nemcsak derűs napokból állt. Évekig ápolta mozgásképtelen, sokizületi gyulladásban szenvedő Margit nővérét, aki 1960-ban hunyt el. Majd másik nővére, Anna agyvérzése és ezzel járó bénulásai, mozgáskorlátozottsága nehezítették életét. Mindkettőjüket gondosan ápolta, hiszen a családban is abban a szellemben nőtt fel, hogy egymást segíteniük kell. A nehézségekről soha nem panaszkodott, kiegyensúlyozottan élt. Férjhez nem ment, nem alapított családot. Fő tevékenységének, hivatásának a tanítást tekintette, az ifjúság nevelését. Az ő családja a diákjai voltak. Nyugdíjba 1961-ben ment. Úgy vélte, az a dolgok rendje, hogy amikor eljön a nyugdíjas kor, akkor át kell adnia a helyét a fiataloknak. Nyugdíjas éveit is nagy szeretetben töltötte el, hiszen mellette volt unokatestvérének leánya, aki élete utolsó éveiben gondját viselte.

Szerette iskoláját, tanártársait és főképp tanítványait, ahogy ő mondta: a „fiaim”-at. Mindig nagy-nagy szeretettel beszélt róluk és remélte,

hogy ez kölcsönös. Nagy tudású, jól felkészült tanár volt, aki gondot fordított arra, hogy „nap-rakész” tudással rendelkezzen. Óráit mindig kedves közvetlenséggel tartotta, mintha tényleg saját gyermekeivel beszélgetne. A fegyelmet az osztályban nem szigorúságával, hanem kedvességével, humorával tartotta fenn. Ha valakit megkért, hogy viselkedjen rendesen, az örömmel teljesítette a kérést. Beszéde ízes volt, gyakran használta a „kérlek szépen” szófordulatot. A szeretettel való nevelésben hitt, büntetni nem szeretett, ez egész lényétől távol állt. Az már egészen komoly véték lehetett, ha valakire a rá jellemző humorral rászólt: „fiam, kirepülsz mint egy díszpinty!”. Szeretetének jellemző spontán megnyilvánulása volt, amikor egyik tanítványa országos tanulmányi versenyen második helyezést ért el, nyakába ugrott és jobbról-balról arcon csókolta. Volt egy osztály pályafutása során, amelyet „különleges osztálynak” nevezett. Ez az osztály 1957-ben érettségizett. Mint ez alkalommal elmondta, „szívével látta” a IV. a osztályt, amelynek tagjai később is rendszeresen megemlékeztek róla és otthonában haláláig látogatták, majd nevével jelzett alapítványt hoztak létre, amelynek díját azon fazekasista diák kapja, aki földrajzból kiválót teljesített.

Földrajzórákon megszerettette tárgyát, még az olykor száraznak tűnő topográfiát is. Minden földrajz óra elején szívesen hallgatta végig a „földrajzi híreket”, amelyeket a tanulónak az újsághírekből kellett összeszedniük. Ezekért jutalmat is adott.

Egy vele történt beszélgetés során elmondta, hogy az életben a derű, a mosoly mennyire fontos. Társaságkedvelő, könnyen kapcsolatot teremtő, jó memóriájú ember volt Nagy rejtvényfejtő volt, aki irigylendő türelemmel, olykor lexikonokat is használva kereste a megfejtést. Szeretett és tudott is harmonikusan élni.

Hosszú élettel ajándékozta meg a Gondviselés, 95 szép és kevésbé szép évet élt meg, de sohasem volt elégedetlen.

Szeretettel gondolunk rá.

Takács Ildikó – Kerekes Antal

V

VÁGI LAJOS (Mezőberény, 1893. április 8.
– Hatvan, 1980 január): tanító.

Apja eredetileg kerékgyártó mester volt, de egy idő után egy téglagyár vezetője lett. Középiskoláit, úgyszintén a tanítóképezdét Déván végezte. Oklevelét 1912-ben szerezte meg.

A tanítói képesítés megszerzése után két évig nevelő volt Mocsáry Dénes családjánál, egy nagy földbérló Fegyvernek melletti tanyáján.

Az első világháború kitörése után hadba vonult és végigkatonáskodta a háborút. Az orosz harc-téren századparancsnokként megsebesült, hadirokkant lett, ezért a hátszágban teljesített szolgálatot. Kitüntették a II. osztályú ezüst vitézségi éremmel, Károly-csapatkereszttel és sebesülési éremmel. A hadseregből főhadnagyi

ranggal mint ötven százalékos hadirokkantat bocsátották el.

A katonai szolgálata idején, már 1916-ban kinevezték állami tanítónak Temes megyébe, de állását nem foglalhatta el, mert nem engedték leszerelni. A vasúti katonai parancsnoksághoz osztották be, így ismerkedett meg jövődöbelijével, aki jegypénztáros volt a hatvani állomáson. Még katona volt, amikor 1917 decemberében házasságot kötött Simek Ilonával. Egy év múlva szerelt le, mint a hatvani állomás katonai parancsnokságának tisztje.

A leszerelése után a hatvani vasúttelepi állami iskolához nevezték ki tanítónak, majd megpályázta a nagytelekpusztai uradalmi iskolánál betöltésre váró tanítói állást, és azt elnyerte. Az iskolát 1919. november 8-án nyitották meg, amelyben a tanulókat egyedül tanította. 1921-ben az iskolát átépítették, felszerelését kiegészítették. 1923-ban az iskola 2 tanterem lett. Az 1920-as évek végén az iskolának 146 nappali és 24 ismétlős növendéke volt. Vági Lajos a tanítványjaival karácsonykor alkalmi színelőadásokat, hazafias ünnepélyeket rendezett, ismeretterjesztő előadásokat tartott vetített képekkel. Megalapította a MÁV hatvani énekkarát, amelynek vezetője volt 1921. dec. 31-ig.

Iskolán kívüli tevékenységként a levante egyesület főoktatója, a méhésztársaság ügyvezető alelnöke, a Hatvani Közművelődési Egyesület színi osztályának tagja volt, és még más közéleti tevékenységet is folytatott. Sztéhló Gábor lelkész kedése idején ő volt az újhatvani evangélikus templom kántora.

Házasságából két gyermeke született: Gyula, aki tanár és László, aki pap lett.

A II. világháború idején a front közeledésekor nem menekült el. A felszabadulás utáni napokban a szovjet politikai rendőrség meggyanúsította, hogy azért nem menekült el, mert hírszerzői tevékenységet akar folytatni. Beidéztek kihallgatásra. Szkokán Lajos tolmács azonban jó ismerőse volt, és tanúskodott mellette, mire hazaengedték.

A háború után, az iskolai oktatás újrászervezésében vállalt szerepet. Tanított a fiú polgári iskolában, majd a 2. sz. Általános Iskolában.

Tagja lett a pedagógusok szakszervezetének, ahol megválasztották a városi bizottság tagjának.

Hatvanban halt meg 1980 januárjában. Az itteni temetőben van eltemetve.

F.: Békássy Jenő: Heves megye újjáépítése a Trianon után. Bp., 1931. 208-209. Szkokán Lajos visszaemlékezése.

Németi Gábor

VÁGÓ LÁSZLÓ dr. (Kunhegyes, 1932. december 15. – Debrecen, 2008. október 12.): kémia-fizika szakos tanár, villamosmérnök.

„A jó pedagógus szeresse azt, akit tanít, és szeresse azt, amit tanít.”

Egyszerű, református család első gyermekeként látta meg a napvilágot. Édesapja kőműves volt, édesanyjával négy gyermeket neveltek fel. Húga fiatalon elhunyt, így maradt a három fiútest-

vér. Egyik öccse agrármérnök, a másik buszvezető lett.

Elemi iskolai tanulmányait Debrecenben kezdte, majd Szatmárnémetiben fejezte be, ahol középiskolás lett, de a háborús viszonyok miatt a család visszaköltözött Magyarország mai területére, így Kisújszálláson érettségizett 1951-ben.

Igen erős volt benne a mások iránt való tenni akarás, így orvosnak készült. Az akkori felvételi rendszer alapján a Kossuth Lajos Tudományegyetem Természettudományi Karára vették fel. Itt kémia-fizika szakos tanári diplomát kapott 1955-ben. Szülőfalujában ismerkedett meg Kun Júliával, aki szintén azon az egyetemen, kémia-fizika szakon tanult, majd 1956-ban házasságot kötöttek. A semmiből indulva, az 50-es évek zűrzavarait átélve kezdték pályájukat. Az évek alatt szerzett igaz barátságok egy életen át elkísérték őket.

A tanítást 1955-ben a debreceni Dohányipari Technikumban kezdte. Ezt a középiskolai oktató-nevelő munkát 1966-ig végezte. A hálás tanítványok évtizedekig ragaszkodtak volt osztályfőnökükhöz, tanárukhöz. Több diákkal olyan személyes kapcsolata is kialakult, hogy tanácsát, segítségét kérték még felnőtt fejjel is. Nem volt ritkaság otthonukban a régi diákok „váratlan” látogatása sem!

Életfilozófiájára illik Plutarkhosz gondolata: „Az emberi lélek nem edény, amelyet meg kell tölteni, hanem oltár, melyen lángot kell gyújtani.”

Beiratkozott a Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karára levelező hallgatóként. 1965-ben kapott villamosmérnöki diplomát. Ezzel a végzettséggel 1966-tól a Felsőfokú Építőgépeszeti Technikum docens oktatója lett, majd az intézmény átalakulásakor 1972-től az Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskola tanára volt nyugdíjazásáig.

Pedagógiai és mérnöki tudását ötvöztve számos tantárgyat oktatott, mint pl.: műszaki kémia és fizika, elektrotechnika, automatika, érintésvédelem, gépüzemi gyakorlat, számítástechnika. Aktívan közreműködött a főiskolává válást követően az új szervezeti egységek kialakításában. A változó oktatási követelményeknek megfelelően számos új tantárgy alapjait, programját dolgozta ki. Több jegyzetet és példatárat is írt e témákban. Foglalkozott a Főiskolai Nevelési Terv kidolgozásával. Aktívan részt vett a

főiskola átszervezésével kapcsolatos szabályzatok kialakításában. Nevéhez kapcsolódik a végzett hallgatók 10-20-30 évenkénti visszahívása, véleményük meghallgatása, mely jelzi, hogy a Főiskola az ipar számára képzzi a fiatal szakembereket. Pontos, precíz szakemberként végezte oktató munkáját, a főiskola hallgatói bármikor megkereshették ügyes-bajos problémáikkal. Nagy szakmai és emberi tapasztalatait nemcsak a hallgatókkal, hanem a fiatal kollégáival is rendszeresen megosztotta. Nagyra becsülte a kollégák munkáját, aki jól teljesített, annak mindig kifejezte elismerését.

„Társadalmi, szakmai tevékenysége széles körű. Segítőkészsége, emberi magatartása példás.” - ismerte el az akkori vezetőség (1983).

Kiváló lényeglátása, kombinatív készsége vezető-szervező munkára is képessé tette.

1972-től tanszékvezető

1975-től a Gépészeti Karon igazgatóhelyettes

1977-az „Oktatásügy Kiváló Dolgozója”

1982-től a Főigazgatói Hivatal vezetője

1983 - doktorátust szerzett

1992- nyugdíjba vonulás

Tanítványai tisztelték korrekt magatartásáért, szerették logikus, szemléletes oktatási módszerét. Tudták, fogékony a jó humorra, így a főiskolai „fordított napon” bátran viccelődtek vele.

Alázatos szívvel végezte munkáját, bár hitéről nem beszélhetett, de úgy élt, úgy nevelt, olyan példát mutatott. Emberszeretete békét és harmóniát tudott teremteni környezetében.

Két gyermeket neveltek fel: Dr. Vágó Edit (1961) radiológus orvos és Vágó László (1967) épületgépész mérnök. Felesége 2003-ban váratlanul távozott mellőle. Csak a halál választotta el őket egymástól. Bár a súlyos veszteség hirtelensége megtörte, a rá jellemző hősiességgel viselte az új helyzetet. Még többet segített - erejéhez mérten - embertársainak, a Nagyerdei Református Gyülekezet presbitereként tevékenykedett és taníttatta unokáit szépre, jóra, a szükséges tantárgyakra.

Négy évtizednyi aktív munkálkodás után egészsége megrendült, ereje gyengülni kezdett, komoly műtéten esett át. Ahogy sosem panaszkodott, úgy most sem, csodálatos hittel, akarat-erővel talpra állt, újra próbált kezdeni mindent. A Mindenható akarata azonban más volt, hűséges gyermekét hazahívta.

Mint lánya, hálás vagyok Istennek, hogy ilyen édesapával, szülőkkel ajándékozott meg. A szegénységben, egyszerű körülmények között is boldog otthont, gyermekkorot biztosítottak. Igaz értékeket mutattak, mint követendő példát. Ha ellenszélben kellett küzdeni, édesapám így biztatott: „Gyermelem, a becsületes munka hosszútávon meghozza gyümölcsét.”

Hittem és hiszek neki!

Szabóné Dr. Vágó Edit

VÉRTESI GÉZA (Nagyvárad, 1911. november 30. – Kisvárd, 1979. szeptember 13.): matematikatanár, szakfelügyelő.

Édesapja, Vértesi Lajos szabósegéd, majd később postai szak-altiszt volt. Elemi iskoláit Nagyváradon, Debrecenben és Székesfehérváron végezte. Középiskolai tanulmányait Székesfehérváron kezdte el, majd a debreceni Fazekas Mihály Reáliskolában érettségizett 1930-ban.

Édesanyja korai halála miatt egy évig magántanítói munkát vállalt, hogy pénzt keressen. 1931-35 között a debreceni Tudományegyetemen matematika-fizika szakos hallgató. Tanári oklevelét 1936-ban kapta meg. 1936-tól 1974-ig Kisvárdán tanár. Először az iparos tanonciskolában a kereskedelmi szaktanfolyamon tanított, 1938-tól a kisvárdai Bessenyei György Gimnáziumban óraadó, majd 1940-től rendes tanár. A Petőfi Önképzőkör fizika szakosztályának veze-

tője, amelynek akkor az ifjúsági elnöke Bereznai Gyula, a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola későbbi tanára volt.

1944-46 között katona. Hazatérése után 1949-ben megszerezte az ábrázoló geometria tanári képesítést. 1951-től 1955-ig a kisvárdai Gépipari Technikumban tanított, majd annak megszűnése után újból a gimnázium tanára. 1974-ben nyugdíjazták.

1953-tól Szabolcs-Szatmár megye középiskolai matematika szakfelügyelője.

Nagyon jó tanár volt, a kisvárdai Bessenyei György Gimnázium tantestületének egyik legképzettebb, nagy nevelőkészséggel rendelkező tanára. Precíz vázlatfüzetei, látogatási naplói tükrözték munkásságát és tanítási elveit.

Tanítványainak visszaemlékezései

is ezt mutatják.

„Engedni kell, hogy a tanulók okoskodják ki a megoldást” – írta be vázlatfüzetébe módszertani megjegyzésként. Valóban ő az óráin a tanulói aktivitásra támaszkodott, és ezt szorgalmazta szakfelügyelőként is. Erre utal egykori tanítványának, a debreceni Fazekas Gimnázium későbbi igazgatójának, *Halász Imrének* a levele is: „A mai értelemben vett hátrányos helyzetű kis gimnazistaként a tanár úr által tartott matematika órákon jutottam az első sikerélményhez. Ezek az élmények ma is elevenen élnek emlékezetemben. Bár nem matematikus lettem, de mindig szívesen emlékezem vissza a tanár úr által tartott órákra.” (1979)

Vértesi Géza sok kiváló tanítványt nevelt, köztük találjuk meg a DE (előzőleg KLTE) Matematika Intézetének korán elhunyt oktatóját, Dr. Balogh Tibort is, aki mindig nagy szeretettel emlékezett meg matematika tanáráról, és tartotta vele a kapcsolatot.

Dr. Kriveczky Béla nyugalmazott főiskolai tanár így emlékezett vissza mesterére:

„Osztályfőnökünk a fogságból igen rossz fizikai állapotban hazatért Vértesi Géza lett. Hosszú ideig kínlódott skorbutból szerzett fogbetegségével, szintén állandó szemgyulladásával. Gyakran láttuk beszélgetni Sipos Pista bácsival a szünetben, aztán valamelyikünket elszalajtott a medicináért valamelyik patikába. – Vértesi tanár úrnak lesz – mondtuk s minő csoda, sem Oltványi, sem Szilcz patikus urak nem kértek pénzt a gyógyszerért!

Géza bácsi matematikát-fizikát tanított, no meg a reálosoknak (mert V-től már választani lehetett a reál- és humán tagozat között) ábrázoló geometriát. Elég, ha annyit mondom, hogy engem is, az abszolút humán beállítottságú diákot, úgy meg tudott tanítani az alapokra, hogy később sikerrel felvételiztem fizikából Sopronban, és a matematikával sem rontottam el nagyon a bizonyítványomat. De mint osztályfőnök megtette, hogy az internátusból – akkor így neveztük a kollégiumot – felhozott tényezőket, kést, villát, kanalat, egy kancsó vizet pohárral, no meg egy szelet kenyeret, asztalterítőt, és ott a katedrán bemutatta nekünk, a sokfelől jött népségnek, hogy miként kell késsel-villával, terített asztalnál enni! Sőt azt is bemutatta (ezt már sok derűség közepette), hogy miként kell kalappal köszönni, és miként kell és illik a lányokat előre engedni, kabátot feladni, bemutatkozni „hölgyeknek”, idősebb férfiaknak nem előre kezét nyújtani stb. S mindezt akkor, amikor divattá vált a bugrisság, a micisapka, a mindenkivel való tegeződés és a „jobb családból való származás” letagadása.”

„Osztályfőnökünk három éven keresztül Vértesi Géza bácsi volt. A negyedik évben Horváth János, akkori fiatal tanár, vett át bennünket, mert Géza bácsit szakfelügyelővé nevezték ki. Nagy tekintélyű tanárok tanítottak, közülük – sajnos – már többen meghaltak (Paizs József, Keresztes Pál, Cserepes Gyula). Osztályfőnökünknek, Géza bácsinak, és tanárainknak köszönhető, hogy a 35 fős érettségiző osztályból 12-en lettünk pedagógusok, és gyakoroljuk is hivatásunkat. Az én példaképem, akinek része volt abban, hogy pedagógus lettem, Vértesi Géza bácsi volt. Nemcsak szerette szakját, de nagyszerűen tudott tanítani. Emlékezetem szerint a 35 fős létszámból senki sem bukott meg. A matematika óráknak nagyon jó hangulata volt”. (*Békési Levente* tanár)

„A gimnázium úgy él emlékezetemben, mint egy rendkívül pedáns szigorú intézmény, amely valószínű, hogy meghatározta későbbi életvitelemet és a pályámat is. Mindig nagy szeretettel gondolok tanárainkra, és örülök, hogy reálosztályba jártam, hiszen végül is gépészmérnök lettem, és ehhez a pályához igen jó indítás volt Farkas Jenő tanár úr nyugodt, kiegyensúlyozott, de következetes matematika és Vértesi Géza tanár úr igen szigorú, de mégis hangulatos ábrá-

zó geometriai oktatása. Természetesen a fizikai előadóban eltöltött idő is rendkívül hasznosnak bizonyult a későbbiekre való tekintettel.” (Dr. Dudás Illés gépészmérnök)

Több mint harminc év távlatából Marczinkó István kiemelte, hogy iskolaigazgatóként arra törekedett, hogy a közvetlen emberi kapcsolatokon túl méltó emléket állítsanak az iskola kiemelkedő képességű tanárainak. Ezt a célt szolgálta a Kisvárdai 5. számú Általános Iskolából elindított Vértesi Géza Matematikai Emlékverseny is, amely napjainkra megyei szintűvé bővült.

A kisvárdai 5. számú Általános Iskola, ma Vári Emil Társulási Általános Iskola, a Vári hetek keretében minden év márciusában megyei szinten, kb. 150 fővel, megszervezi a Vértesi Géza Matematikai Emlékversenyt. A versenyen az előző években a 4-5-6. évfolyamok tanulói, 2009-től a 2-3-4-5. évfolyamok tanulói vehetnek részt.

Külön ki kell emelnünk Vértesi Géza példamutató és aktív emberi tulajdonságait. Már 1945 előtt is ismert volt demokratikus állásfoglalása a kisvárdai gimnázium tantestületében. Következességével, meggyőző erejű példás munkával, nyílt és őszinte elvekkel nevelte fel a rábízott fiatalabb generációt, közben segítette az iskolai vezetés munkáját.

Kiváló munkájáért többször részesült elismerésben.

Kitüntetései:

1950-ben kitüntetést kapott a Pedagógus Szakszervezettől a *Nevelj jobban* mozgalomban elért eredményéért,

1953-ban a Köznevelés Kiváló Dolgozója,

1968-ban és 1974-ben a Munkaérdemrend ezüst fokozata.

Nyugdíjba vonulásakor a Kelet-Magyarország 1974. január 20-i számában jelent meg Vértesi Gézáról egy cikk „37 évig tanított egy helyen” címmel.

Vértesi Gézának publikációja nem volt, diákjainak élő, magas szintű oktató-nevelő munkát végző tanár volt. Nyugdíjasként még felnőttoktatással foglalkozott.

Sokirányú elfoglaltsága miatt kevés szabad ideje maradt, és azt szívesen töltötte családjá körében. Felesége Juhász Erzsébet (1916-1993) tanítónő volt, és könyvtárosként dolgozott. Házasságukból három gyerek született: Géza (1938)

gépésztechnikus, hidrológus, Attila MÁV tiszt (1941-2007), Enikő (1943) tanítónő.

Forrás: Kelet-Magyarország, Kisvárdai Állami Gimnázium Értesítői (1938-1949), Kisvárdai Bessenyei György Gimnázium 2001. évi évkönyve, tanítványok visszaemlékezései, a család közlése.

Kántor Sándorné

VIDA GYÖRGY (Dunapataj, 1876. – Sárretudvari, 1941.): kántortanító, igazgató.

A család hetedik gyermekeként született. Apja szintén kántortanító volt.

Vida György Debrecenben végezte a tanítóképzőt 1897-ben. Tanítását egy Bihari faluban kezdte, Gáborjában. Majd a Szent Eklézsia Sárretudvariba szólította, nevezetesen, Szabó Imre nagytiszteletű- és presbitériuma felkérésére az akkor még Biharudvari néven szerepelt község egyházához hívta meg, 1906-ban, hogy a kántortanítói feladatokat lássa el, és orgonajátékával szolgálja a református egyházat.

Ez a kiválasztás nagyon jó eredményeket hozott, mert Vida György kiválóan látta el iskolai tanítási feladatát, és egyházi szolgálatait.

Felső osztályt tanított, hatodikosokat.

Jó hatást gyakorolt tanítványaira, így merőben lecsökkentette a hiányzásokat, ami addig nagyon jellemző volt, hisz a szülők igénybe vették a gyerekek segítségét.

Vida György közel került a szülőkhöz, mint a Dalárda egyesület újjászervezője és vezetője, másrészt a Gazdakör jegyzője és a színjátszó kör szervezője vezetője, továbbá egyházi szol-

gálata által, hisz mindennap részt vett az egyházi istentiszteleteken tanítványaival és a temetéseken.

Szoros kapcsolata volt a falu lakosaival, a szülőkkel. Így sikerült jobb belátásra bírni, serkenteni a szülőket, hogy a gyerekeknek fontos a tanulás, és járassák gyermeküket rendszeresen iskolába. Ez a közelség, a falu lakosai iránti szeretet meghozta gyümölcsét.

Nemcsak a tanítás terén ért el eredményeket, de gazdagodott az egyház is, a Dalárda egyesület fellépéseivel az istentiszteleteken főleg ünnepnapokon és egyes temetések alkalmával. Ha minden temetésen nem is szolgált a Dalárda egyesület, Vida György minden temetésen részt vett tanítványaival, és énekükkel még meghatóbbá, színvonalasabbá tették a búcsúztatást.

Vida György a templom melletti iskola udvarán lévő tanítói lakásban lakott, így mindenki számára könnyen elérhető volt. Élt is vele a lakosság, hozzá fordultak örömeikben, bánatukban, fájdalmaikban, de tanítványai is bizalommal fordultak hozzá, szerették és tisztelték. Vida György igazi néptanító volt, gyerekeket és felnőtteket egyaránt tanított.

Színjátszó csoportot alakított, és kiváló előadásokat hoztak létre a falu szórakoztatására, ahol már lányok, asszonyok is szerepeltek. A Dalárda Egyesület is szerepelt ünnepeken például március 15-én, és önálló estjük is volt. Fellépésük alkalmával az egyesületi tagok feleségei főztek, ellátták a háziasszonyi teendőket és családtagjaik is ott voltak, befejezésül nótázgatás, táncolás zárta a családi összejövetelt.

A gazdakörben is kifejtette tevékenységét, a Gazdakör jegyzője volt 14 éven át.

Több éven át iskolaigazgató is volt. Az egyháznál presbiteri tag és választmányi tag, a Levente Egyesületnél önként működő tag volt.

Sokoldalúságát mindenben bebizonyította, igyekezett a faluját, egyházát a legjobb tudása szerint szolgálni. 35 év után falujának tekintette Sárretudvarit (mely 1910-től Biharudvariból Sárretudvari lett).

Korán befejezte földi életét, 65 évesen.

Nem volt egyedül, egy család fogadta be Vida György tanítót, és ellátták, családtagként szerették tisztelték, mint „nagybácsit”.

Aggregényként élte az életét és minden idejét a „nagy családnak” ajándékozta, a falujának, ahol harmincöt évet töltött. Itt fejezte be földi életét

és itt Sárretudvariban a „Nagy utcai” temetőben alussza örök álmát.

Szőke Ilona

VIKOL KÁLMÁNNÉ Poller Erzsébet, (Jánosháza, 1913. aug. 14. – Kézdivásárhely, 2006. június 20.): tanító, népiskola vezető.

Szülei: Poller Ferenc cipésmester, Kiss Róza háztartásbeli.

*Leánya, Vikol Erzsébet
visszaemlékezése:*

„Négyen voltak testvérek, három lány és egy fiú. Ő volt a harmadik gyermek a családban. Eszes, érdeklődő, jó kezűgyességű, szép hangú kislány volt.

Gyermekkorától arra vágyott, hogy taníthasson. Az anyagi nehézségek ellenére a szülei mindent megtettek gyermekeik taníttatása érdekében. Beírták a győri Szent Orsolya rendi népiskolai tanítóképzőbe, amelynek mind az öt évfolyamát elsőként végezte el 1933-ban. Mivel a képesítéskor ő volt az egyetlen színjeles, így ő nyerte az iskola nagydíját, amely egy ingyenes kirándulás volt Rómába. Az ott szerzett élményeit egész életében emlegette, olyan nagy hatást gyakoroltak rá. Elhelyezkedni a világválság idején rendkívül nehéz volt, de rengeteget kilincsel, ment, hogy tudja kamatoztatni tudását. Közben szülőfalujában dalcsoportot, tánc csoportot szervezett, amelyekkel versenyeket nyertek.

Házitanítóskodást is vállalt, majd 1934-ben kapott egy éves helyettesítést Kemenespálfalván, az elemi iskolában. Amikor ez befejeződött, meghívták Jánosházára telepfelügyelőnek. Az volt a feladata, hogy a nevelőszülőkhöz kiadott árva gyermekek nevelését, iskolába járását felügyelje, és nyaranta a Balatonon felügyelje a nyaralásukat. Hatalmas területet kellett bejárnia, így vett egy kerékpárt, amivel megkönnyítette munkáját.

A rábízottak nagyon szerették, bíztak benne. Szécsiszigeten megüresedett egy állás a katolikus elemi iskolában, és megszavazták oda a felvételét. Igen nagy siker volt, mert sokan pályáztak. Itt 1940-41 között tanított. Mivel kérelme a tanügyminisztériumban is benn volt, 1941 januárjában értesítették, hogy elfoglalhatja állását Gyergyóremetén. Négy tanítónő érkezett egyszerre a legnagyobb téiben Remetére. Szülei meg voltak ijedve, hogy olyan messzire elmegy, de izgatta az új feladat és kihívás. Élete egyik legszebb emlékének tartotta, amikor lovas szánal a hatalmas hófalak között, szikrázó napsütésben megérkeztek Remetére. Feladat volt bőven, már az első hónapban látszott a rátermettsége, így áthelyezték 1941-ben a kézdivásárhelyi Kaláka népfőiskola vezetőjének. Ennek az iskolának az volt a feladata, hogy hat hónapos kurzusokon jó magyar anyákat és háziasszonyokat neveljenek, és pótolják azt a tudást, amelyet nem kaptak meg azelőtt. Minden turnus egy budapesti kirándulással zárult. A felnőtt lányok nagyon szerették a szép, fiatal igazgatónőt, és drukoltak érte, hogy minél hamarabb férjhez menjen. A kantai Nagy Mózes Gimnázium fiatal, nőtlen tanárai komolyan udvaroltak neki. 1943. április 26-án férjhez ment Vikol Kálmán zenetanárhoz.

A háború sok mindenbe beleszólt. Férje bevonult, és ő 1944 nyarán pólyás kislányával elmenekült haza a szüleikhez. Keszthelyen találkozott a férjével, aki egy kórházvonal beszerzési tisztje volt. Mivel elvégezte az egészségügyi tanfolyamot, együtt dolgozott vele a kórházvonalon, és kislányuk is velük volt, ha bármi történik, együtt legyenek.

A háború bejezte után állást ajánlottak mindkettőjüknek, de visszajöttek Kézdi-re, ahol egy teljesen üres, kifosztott lakás várta őket. Nem panaszkodtak, keményen dolgoztak, a férje viszont szakapta az állását, ő meg iskolatitkárnőként

tevékenykedett. 1948-ban, az iskola államosításakor el kellett hagyniuk a szolgálati lakást, és a helyi plébános fogadta be az akkor már háromgyermekes családot a rendház épületébe. Mindketten az elemi iskolában kaptak állást, ahol a férje a Tanítóképző megindulásig, ő pedig nyugdíjazásáig tanított. Hat gyermeket szült és nevelt. Férje minden munkában segített, de legendás volt rendkívül jó időbeosztása és munkabírása. Rengeteg iskolán kívüli munkát is végeztek. Irodalmi összeállításai országos szintig jutottak. Tanárhiány lévén végig magyar nyelvet tanított az ötödik osztályokban.

Tanítványai szerették, élvezték színes óráit. Rendkívül szigorú, de igazságos pedagógus volt. Rosszkedvűnek nemigen látták. Egészséges humora mindenben átsegítette.

1968. június 1-én ment nyugdíjba, és ugyanebben a hónapban elvesztette férjét. Özvegyen maradt és a gyermekei sorsa még rendezetlen volt. Erős hite, egyénisége segített, minden gyermekét taníttatta, nyugdíjasként óvodában helyettesített, sokat kézimunkázott. Egy percig sem ült tétlenül.

Munkája elismeréseként Pro Urbe díjjal tüntették ki. Szellemi frissessége megmaradt öreg korában is. Minden érdekelt, élvezte növekvő családja szeretetét. Születésnapjára mindig mindenki hazajött. Akkor volt a legboldogabb, ha mind körülötte voltak.

Ebben a szeretetteljes légkörben halt meg 2006. június 20-án. Sírja a kantai római katolikus temetőben van. Élete egy igaz pedagógus útja, aki tehetségét lámpásként használta és világított tanítványainak.”

A Kézdivásárhelyi Napok 98 keretében Vikol Erzsébet Pro Urbe díjat kapott a város önkormányzatától. A laudációt Bajcsi Ildikó, a Bod Péter Pedagógiai Líceum igazgatónője tartotta:

„Özvegy Vikol Kálmánné nevének hallatán a pedagógusi elhivatottság, a helytállás példaképe jut eszünkbe. Választott hazája, otthona Erdély, Kézdivásárhely.

Kezdeményezője, szervezője, és szereplője volt minden nevelési és kulturális eseménynek. Nyugdíjazásáig magyar nyelvet és irodalmat tanított.

Gyermekei, unokái is nagy szerepet vállaltak a város művelődési életében.

1968-ban elhunyt a férje, azután egyedül birkózott meg családja nagy gondjaival. Helytállása mindenki számára követendő példa.”

A Pro Urbe díjat Szigeti István polgármester nyújtotta át az ünnepeltnek.

Egy évtizeddel ezelőtt, jeles családi összejövetelen hangfelvételt készítettem. Megszólalt Erzsike néni, a már felnőtt gyermekek és egy se-reg unoka. Igazi, meleg családi hangulatban folyt a beszélgetés. A hangfelvétel 1997. augusztus 14-én készült, nevezetes nap volt Kézdivásárhely egyik nevezetes, nagycsalád családfőjénél. Ünnepi alkalomra gyűltek össze, úgy érzem, hogy egy olyan szép családi ünnepé-lyen veszek részt, amelyből ország világ tanul-hatna, és a magyar nép sorsa egész másképp alakult volna, Vikol Erzsike néni anyaországi magyar volt, és úgy került ide a Székelyföldre.

A hangfelvétel után még 9 évig gyönyörködhetett családjában. Aztán megtért férje mellé nyugovóra. Családja és tanítványai emlékezetében örökké élni fog.

Forrásanyag:

A családtagok visszaemlékezései

A tanítványok visszaemlékezései

Bajcsi Ildikó: Laudáció

Szőcs Géza: A lélek hangja

Szőcs Géza

VITOS LAJOS (Kászonújfalú [Hargita megye, Románia], 1909. január 17. – Csíkszereda, 1982. december 7.): kántortanító.

A Vitos család gyökerei mélyen nyúlnak vissza az időkben. A Bethlen Gábor fejedelem által elrendelt összeírásban, 1619. június 14-én Vitos Bálint és Vitos István a lófők közt szerepelnek a Kászon széki Kászonújfaluban. Állatállományuk mennyiségét tekintve mindkettő jelentős vagyonnal rendelkezhetett. (*Székely Oklevéltár*. IV. kötet. Új sorozat. Kolozsvár, 1998)

Az idővel számbelileg gyarapodott Vitos család egyik tagja a 19. század végén Alajos volt, aki családot alapított. A Vitos Alajos és Szilveszter Mária házasságából két fiú született, Lajos és Márton. Lajos 1909. január 17-én látta meg a napvilágot Kászonújfaluban. Általános iskolai tanulmányait a szülőfaluban végezte, majd Csíksomlyón tanult tovább, ahol kántortanítói oklevelet szerzett.

A gazdasági világválság időszakában a székely fiataloknak mind a továbbtanulása, mind az elhelyezkedése komoly nehézségekbe ütközött. Így első tanítói kinevezését Vitos Lajos szülőfalujától távol, a Déván túli Marosillyére kapta. Ezen az állomáshelyén a tanításon kívül a kántori szolgálatot is elvégezte. Tiszta énekhangjára és tökéletes orgonajátékára felfigyelt Vorbuchner Adolf későbbi gyulafehérvári püspök (1938), akinek kedvelt orgonistája lett a fiatal kántor.

Időközben családot alapít Vitos Lajos. A György Irénnel kötött házasságból három gyermek született: Attila (sebész főorvos, urológus), Márton (fogorvos) és Mária (egészségügyi technikus). A kiteljesedett család életét a feleség korai halála árnyékolta be. Másodszor Orbán Anna tanítónővel kötött házasságot. Tőle nem született gyermeke, viszont a három kiskorút igazi anyai szeretettel vette körül Orbán Anna, és mintaszerűen gondoskodott róluk, példás nevelésben részesítette.

Vitos Lajos tanítóval Kászonújfaluban ismertem meg, egy vasárnapi szentmise után. 1947 nyarán kézdivásárhelyi barátaimmal a Kászon patak völgyében, a Katrosához közeli Lénian, a kézdiszentléleki dr. Oláh Béla bírósági elnök erdei tanyáján nyaraltunk. Vasárnap lévén gyalog átsétáltunk a közeli Kászonújfaluba, a szentmisére. A templomból kijövet a falubeliek szemében feltűntek a vendégek, de éppen Vitos Lajos volt, aki megszólított, érdeklődött kilétünk felől. Megtudtam, hogy 1946 óta

az én szülőfalumban, a Kézdivásárhely melletti Szentkatolnán kántortanító. Elmondtam neki, hogy tanítói pályám elején vagyok, ősztől a moldvai csángómagyarok között fogok tanítani. 1948-tól, az iskolák államosítását követően Vitos Lajost a matematika tanításával bízták meg a szentkatolnai általános iskola felső tagozatán. Emellett ő tanította az éneket és a zenét is, gyakorlatilag tehát tanári funkciót töltött be. Mivel az új rendszer ideológiája üldözte a vallásszosságot, a kommunista párt eltiltotta a kántori tevékenységtől Vitos Lajost.

Az iskolai oktatói tevékenység módszertani felelőseként a szakmai üléseken hangsúlyozta, hogy a tanulóknak már az elemi tagozaton jól meg kell alapozni az értelmi fejlődését, később aztán, a bonyolultabb feladatok megoldásában a logikus gondolkodásra, az ésszerű megoldások keresése felé kell őket irányítani. Az ismereteket igyekezett már a tanórák keretében minél alaposabban elsajátíttatni a tanulókkal. Oktatói és nevelői tevékenységének az eredményességéről nemzedékek tanúskodhatnak, a szentkatolnai iskolának azok a növendékei, akik orvosok, mérnökök, tanárok, technikusok, tanítók, mezőgazdászok lettek az évtizedek során.

Az ének-zene tanítás keretében Vitos Lajos iskolai énekkart szervezett. Négyszólamú énekkarával számos versenyen kitűnt, gyakran szerzett éppen első helyezést. Hegedűoktatást is vállalt az iskolában. Vonós együttesével szintén sok sikert aratott az iskolák közötti versenyeken.

Vitos Lajos kántori munkájának abbamaradásával együtt megszűnt az egyházközség keretében működő énekkar is Szentkatolnán. Az viszont nagy érdeme Vitos tanítónak, hogy a falu Petőfi Sándor nevét viselő művelődési házának keretében hozzájárított az énekkar szervezéséhez. Az 1950-es évek végén már száz tagot számlált énekkara, amely a korabeli hatóságok által előírt számok mellett Bartók, Kodály és Ádám Jenő népdalfeldolgozásait adta elő a község falvaiban

vagy Kézdivásárhelyen. A későbbiekben a százhusz tagra gyarapodott kóruossal nagy sikert aratott a tartományi székhelyen, Marosvásárhelyen is Szentkatolna képviselőjeként.

Hiteles szellemi és erkölcsi értékek közvetítője volt Vitos Lajos több évtizedes tanítói-nevelői tevékenységével az iskolában és a falu felnőtt lakossága körében. A hivatása iránt elkötelezett pedagógusnak alig volt szabadideje. A tanítás, az énekkari próbák és az önképzés kitöltötték mindennapjait. Kevés szabad idejét természetjárásra fordította, így áldozott kedvenc szórakozásának, a sporthorgászatnak is. Horgász társaságát néhány közeli barát, Dénes Gyula és jómagam alkottuk.

A fáradhatatlan iskolamester 1969-ben történt nyugdíjba vonulása ürt hagyott maga után Szentkatolnán. Nyugdíjas éveire Csíkszeredába költözött, közel gyermekeihez. Nemzeti értékeink, történelmi hagyományaink iránt ott sem szűnt meg érdeklődni. Tanújelét adta ennek a Csíkszeredában megjelenő *Hargita* című napilapban közölt írásával is, az 1972. augusztus 5-i számban az 1848-49-es szabadságharc egyik hősi csatáját idézte fel, illetve annak a csatának emléket állító elődeinket. *A 75 évvel ezelőtt állították a nyergestetői emlékművet* című írás a szülőfalujához közeli csatára emlékeztet, és méltatja azon bukaresti magyarok szerepét, akiknek jóvoltából 1897-ben felállíthatták a szabadságharcra emlékeztető obeliszket a Nyerges-tetőn. A Szentkatolnán mindenki által tisztelt tanítómestert a halála előtti években még egyszer sikerült meglátogatnom. 1982. december 7-én hunyt el. Rokonai és szentkatolnai tisztelői, barátai kísérték utolsó útjára a csíktapolcai temetőbe.

IRODALOM

Bakk Pál: *Szentkatolnai krónika*. Hely- és művelődéstörténeti dolgozatok. Kézdivásárhely, Ambrózia Kiadó, 2001. 146.

Bakk Pál

Zs

ZSUFFA ZOLTÁN (Brassó, 1921. okt. 27. – Kovászna, 1990. március 2.): középiskolai tanár.

Édesapja Zsuffa Jenő, édesanyja Deák Júlia. Felesége Miskolczy Vera Ágnes (1923).

Gyermekei: Levente (1950), Borbála (1954).

Iskolái: Brassói Katolikus Gimnázium, Saguna, kolozsvári Piarista Gimnázium. Itt érettségizik. Érettségi után felvételizik a budapesti Ludovika Akadémiára. Egy évi marosvásárhelyi sorkatonasolgálat után, Budapesten tiszti képzést kap. 1944-ben tisztté avatják, hivatásos tüzértiszt lesz. 1945-1947 szeptemberéig hadifogoly a Szovjetunióban.

Bereméri Árpád Róbert „Fegyver alatt” című 2008-ban Marosvásárhelyt kiadott könyvében a következőket írja: „Zsuffa Zoltán hivatásos tüzér hadnagy, 1941-ben vonult be tényleges szolgálatra a 27. tábori tüzérezredhez, mint karpaszományos honvéd. Röviddel ezután a Ludovika Akadémiára nyert felvételt, ahol 1944. augusztus 20-án avatták hadnaggyá. Ezt követően a csíkszeredai 1. székely hegyi tüzérez-

tályhoz osztották be. Az észak-erdélyi harcok alatt, 1944. októberében került a 27. tábori tüzérezredhez. Az újonnan felállított 27/III. tüzérezred osztály tisztjeként teljesített 1945. május 9-ig harctéri szolgálatot. Ekkor szovjet hadifogságba esett, ahonnan 1947. szeptember 17-én tért haza. Kovásznán hunyt el 1990. március 2-án.”

1947-1950 között különböző alkalmi munkákból él. 1949-ben megnősül. 1950-ben helyezkedik el az oktatásügyben. 1951-1955 között a kézdivásárhelyi Erdészeti Műszaki Középiskola tanára. 1950-1955 között elvégzi a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem matematika-fizika szakát. Mint tüzértisztnek – a Ludovikán magas szintű matematikát oktattak – több szakvizsgáját elismerték. 1955-1981 között a kovásznai általános iskolában, majd a gimnáziumban tanít. Mint aligazgató 1969-ig vezeti az iskolát. 1981-1990 között nyugdíjas éveit éli.

A korabeli sajtóból: 1977. július 31. „Zsuffa Zoltán kovásznai matematikatanár memorandumot nyújt be a Kovászna megyei első titkárnak, Nagy Ferdinándnak. Ebben felpanaszolja, hogy április 29-én beidézte a sepsiszentgyörgyi Securitate, amikor 12 órán át vallatták, hadbíróssággal fenyegették, megverték, majd házkutatást végeztek nála. Május 3-án ismét Sepsiszentgyörgyre rendelték be, majd 27-én Kovásznára, ezúttal már a megyei állambiztonsági vezető és egy bukaresti tiszt hallgatta ki, majd szabadon bocsátották. Az Amnesty International információi szerint azzal vádolják, hogy "nemzetiségi gyűlölködést szít" és hadbíróssággal fenyegetik "államellenes agitáció" miatt. Zsuffának az esete hamarosan kitudódik, ennek köszönhetően a Securitate "leszáll" róla. A levél 1979-ben megjelenik a Witnesses to Cultural Genocide First-Hand Reports on Romanias Minority Policies Today című kötetben is.

A Matematikai Lapokban jelent meg:

„- Hol végezte az elemi és a középiskolát? Beszélgetés Olosz Ferenc matematikussal.

»Az elemi iskolát Kovásznán a központi iskolában, a középiskolát Kézdivásárhelyen az Elméleti Líceumban végeztem (a mai Nagy Mózes Elméleti Líceum jogelődjében, abban az épületben, ahol most az Apor Péter Mezőgazdasági Szakközépiskola működik).

Az I-VI osztályban matematikából közepes tanuló voltam. A VI. osztály végén tanárt váltottunk, s az új tanárom Zsuffa Zoltán komoly, rendszeres munkára fogott, bepótoltatta az addigi hiányosságaim, és megszerettette a matematikát.«»

Feleségének visszaemlékezéseiből:

„Felvételizett a Ludovikára, és felvételi után egy évig sorkatona volt Marosvásárhelyen.

1949-ben házasodtunk össze, 1950-ben Zabolán tanított, én is ott dolgoztam, onnan kirúgták. Mezei munkás volt, a Négyháznál szénát csináltak. Volt egy százsz gazdamérnök, amikor megtudta, hogy írni-olvasni tudó ember, másképp viszonyultak hozzá.

Az 1951-55 közötti években Kézdivásárhelyen dolgozott, a kézdivásárhelyi gazdasági iskolában könyvelt. Amikor visszavették a tanügybe, taníthatott. A Kantában, az Erdészeti Középiskolában tanított. Kézdi egy mentsvár volt. Azután jött Kovásznára. Akkoriban két épületben működött a hétosztályos általános iskola. A líceum épülete az ő irányítása alatt épült. Állami építkezés volt, az építkezés irányításának orosz-lán része ráhárult. Ez volt az első líceum központi fűtéssel. Elment Brassóba beszerezni a szereléshez szükséges csöveket. Sokat dolgozott, sokat utazott. Kézdiről átkerülve aligazgató lett. Mikor Fábíán Ernőt leváltották, őt is menesztették.

Zabolán olvasó estéket kellett tartania, bár a népet nem érdekelte a politika. Valahonnan talált egy szóda nélküli szappanfőző receptet: hamulúgból készített oldatot, elment és segített szappant főzni a népnek. Nagy sikere volt. Mindig adtak egy-egy darab szappant, ami jól jött abban az időben. Valahonnan szerzett egy mikroszkópot, vitte ezekre az olvasó estékre, és magyarázott, ügyesen csinálta. Ez még a kollektivizálás előtt volt. Egy-két gazda eljött, mondták, tanár úr, írjon be, hogy maga meggyőződött, legyen a maga dicsősége. Ezek a mikroszkópos esték már Körösön voltak. Mindig igyekezett

ezekbe az estékbe valamilyen érdekességet bevinni. Színjátszó csoportot szervezett, szerepelt is. Nagy érdeme a borvízkutatás, a diákjaival kétszázötvenhárom kutató térképeztek fel. Ez volt az ún. törzsosztály. Leírta a stronciumkettőt, én is úgy tudom, mint a vízfolyás. Feldolgozta Kovászna történetét, papoktól, könyvtárakból is dokumentálódott. Körösi Csoma Sándorral is nagyon sokat foglalkozott. Diákjai Csoma Sándornak becézték. Az iskola kökerítését nagyrészt közmunkával építették fel. Amikor Zolti meghirdette a közfuvar a falvakban a gazdáknak, negyven gazda hordta kalákában a köveket. A kökerítés hamarabb készült el, mint a líceum.

Tanári tevékenysége: az első érettségiző osztályában 26-27 gyermek végzett, abból 15 diplomázott. Elismert számtantanár volt.

Én magam sokszor írtam róla a Háromszékben érzelmes cikkeket, mert nagyon bántott, hogy soha meg sem említették. A Körösi Csoma Sándor szobor úgy lett megfaragtatva, hogy Zolti szekéren járt Udvarhelyre a szoborkészítőhöz, Orbán Áronhoz, aztán a szobor 15 évig hevert a néptanács pincéjében, nem engedték felállítani. Az első tízéves találkozó alkalmával állították fel. Általában április negyedikén tartják az osztálytalálkozót. Levelezőlapokat nyomtatott Zolti, azt árultuk. Jakabos Ödönt is ő tanította angolra, mielőtt elment Dardzsilingbe. A diákok harmincéves találkozójukkor felkértek engem, hogy helyettesítsem az osztályfőnöküket. 1992-ben volt az első ünnepi megemlékezés. Oda mentem a szervezőhöz, hogy hirdesse ki, lesz még beszéd. A feloszló tömeg megállott. Volt növendéke méltatta Zolti munkásságát, amiről még a körösiek sem tudtak. Hatalmas tapsot kapott.»

Fia, Zsuffa Levente visszaemlékezése

„Annak idején Jakabos Ödön rengeteget járt ide, mielőtt elment volna Dardzsilingbe. Amikor visszajött, apámhoz jött és együtt mentek ki Körösre, és elszórták a hozott földet. Apám foglalkozott az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején a borvízkutatással. A marosvásárhelyi Orvostudományi Egyetem egy csapata eljött ide Kovásznára, és hosszú időn keresztül kutatómunkát végeztek a borvizek és a mofetták terén. A régi fürdő területén felállítottak egy kutatólaboratóriumot, különböző méréseket végeztek a gyógyhatásokat illetően. Feltérképez-

ték Kovászna egész borvízállományát. Mind-egyik borvízkútról elkészítették a megfelelő analízist. Ez az anyag most is létezik az örökségben. Az egyetemi oktatóknak tudományos munka volt, hoztak magukkal diákokat is. Az egyetem tudományos kiadványaiban megjelentek az eredmények. Pár évig tartott a kutatás, amelyben apám aktívan részt vett. A *Kovászna, a természet ajándéka* című kötetben tanulmánya jelent meg „Kovászna tegnap és ma” címmel. Többször hívták szimpóziumokra, ahol ő is tartott előadásokat. Tankönyvet is írt, de nem tudta kiadni.

Volt városatya is, úgy hívták akkoriban, városi tanácsstag. Az első Körösi Csoma Sándor szobrot apám intézte. Egy fiuval elmentek Udvarhelyre, ott Orbán Áron elvállalta, hogy elkészíti kőből a mellszobrot. El is készült, de az akkori hatalom a felállítását lefújta, és a néptanács pincéjében hanyódott a szobor. 1990-ben, amikor polgármester voltam, tartottuk az első megemlékezést a kommunista rezsim után Körösön egy koszorúzási ünnepségen. A többségi nemzet eléggé bizalmatlan volt Körösivel szemben.”

A tanár úr felesége folytatja a visszaemlékezéseket:

„Zoltán munkássága a Körösi Csoma Sándor tevékenységét illetően felkeltette dr. Filipescu akadémikus érdeklődését. Olyannyira, hogy ázsiai utazása során felkereste Darzsilingben Körösi Csoma Sándor síremlékét is. A borvízkutatásban szorosan együttműködött a dr. Szabó Endre, marosvásárhelyi egyetemi tanár vezette kutatócsoporttal. Felkérésre, majd minden nyáron szimpóziumokon tartott előadásokat. Mint pedagógus, jelentős részt vállalt az új tantervek által előírt, iskolai és óvodai intézmények tananyagainak szakszerű ismertetésében.”

Az óvónők képzésében felkészítést vállalt a halmazelmélet fogalmainak a kisiskolás és iskoláskor előtti bevezetésében. Diákjai sikeres jövőjéért vasárnaponként érettségi felkészítőket tartott. Az iskolafejlesztés terén aktív részvétele van az új tornaterem felépítésében, az internátus korszerűsítésében.

Forrásanyag: Zsuffa Zoltánné, Zsuffa Levente és Olosz Ferenc visszaemlékezései. Bereméri Árpád Róbert: Fegyverek alatt.

Szőcs Géza

ZSURKAY GYÖRGY (Nyírgyulaj, 1926. január 19. – Nemesborzova, 2006. április 22.): elemi népiskolai tanító, kántortanító, általános iskolai tanító.

Édesapja iparosember volt, cipésmester Nyírgyulajban. Öten voltak testvérek. Négyen pedagógusok lettek s végig pedagógusként dolgoztak.

Az elemi iskolát Nyírgyulajban végezte, majd Nyírbátorba ment a polgári iskolába. Ennek elvégzése után tanítóképzőbe járt Debrecenben. Itt szerzett elemi népiskolai tanítói oklevelet 1947. június 27-én. Ugyanitt, ugyanekkor református orgonista-kántori oklevelet is szerzett. Kérdemelte az egyházi felettes hatóság elismerését és dicséretét. Az 1948. június 11-én lezajlott Canonica Visitatio is magasan kiemelte érdemeit. 1947. szeptember 1-vel kinevezték tanítónak a nemesborzovai iskolába, mely egytanítós 8 osztályos iskola volt. Az államosítás után 1949. december 31-én Fehérgyarmaton a Járási Tanács V. B. Oktatási Osztályán esküt tett a Magyar Népköztársaságra.

1950. május 13-án feleségül vette Láng Éva postahivatal vezetőt, aki a szomszéd községben, Mándon teljesített szolgálatot. 1952. május 10-én megszületett leányuk, Gabriella. György fiúk 1957. július 22-én született.

Zsurkay György tanítói pályája szinte teljes egészében a kicsiny, de szép településhez, Nemesborzovához fűződik. 1964-ig együtt, egyedül tanította a nyolc osztályt. Minden tárgyat úgy kellett megtanítani, hogy az megbízható alapot nyújtson a továbbtanulni induló gyer-

meknek. Huszadik századi „hőskorszak”, növekvő követelményekkel.

1964-ben megkezdődött a kisiskolák körzetesítése. Így került a nemesborzovai felső tagozat a penyigei iskolába, s a Borzován maradt alsó tagozat Zsurkay tanító úr keze alatt tagiskola-ként működött tovább. A Penyigéhez kapcsolódó 10 év alatt lehetett őt, a tanítót, az embert, a kollégát jobban megismerni.

Zsurkay György tanítóról arcképvázlatot készíteni az az egyszerű tény motiválja, hogy éveken át volt szerencsém tanítani az ő tanítványait. „Gyümölcséről ismerni meg a fát” – tartja a mondás. A borzovai gyerekek tanítójuk szellemi gyümölcseinek is tekinthetők. Mindenben helytálló, szorgalmas, tisztelettudó, jólnevelt gyerekek voltak. Öröm volt velük dolgozni. Tanítójuk szerénységét, segítőkészségét, emberségét hozták magukkal.

Minden erejét, idejét, tudását a gyermekek megtanításának szolgálatába állította. Nem szenvedhetnek hiányt, nem vallhatnak szégyent csak azért, mert egy világtól is szinte elzárt parányi falucskából erednek. (Nemesborzova lakóinak száma 2009-ben: 101 fő.) Igen sok időt fordított a gyermekekre, a velük való törődésre.

A 60-as évek egyik tanév végi beszámolójában így ír munkájáról: „Arra törekedtem, hogy a tanulókkal az iskolában tanítsam meg a tananyagot, a túlterhelést mellőzzem. Igyekeztem a jó eredmény szolgálatába állítani a tanulók aktivitását, a szemléltetést, a kísérleteket, a célravezető módszereket, az iskolatelevízió, az iskolarádió adásainak alkalmazását. A családokkal való rendszeres és jó kapcsolat eredménye, hogy lemorzsolódás, igazolatlan mulasztás nem volt. Megköveteltem a tanulóktól a fegyelmezett és kulturált magatartás szabályainak következetes betartását. A tanulók jó közösségi viszonyok ápolói, szeretettel, törődéssel viselkednek társaik iránt. Igazmondók, becsületesek. Tantermük, környezetük, öltözkük ápoltságára fokozott gondot fordítanak.”

A központi iskola igazgatója így értékelte Zsurkai György munkáját a 60-as években: „Zsurkai György kartárs eredménye elismerésre méltó. Tanítványai írásbeli munkája is sokat fejlődött. A kartárs helyesen találta meg annak a módját, hogyan kell a gyengébb tanulókkal úgy foglalkozni, hogy azok a tantervi követelményt alapszinten elsajátítsák. Osztálya igen fegyel-

mezett. Részben már ez is biztosítja a jó eredményt. Tanítványai munkáját rendszeresen értékeli, reálisan osztályoz. Helyes, hogy gyakran él a dicséret, a buzdítás lehetőségével. A kartárs a tanítványainak az írásbeli munkáit igen pontosan és jól javítja, ami arra az eredményre vezet, hogy tanítványai füzetei tiszták, rendesek, a betűalakítás szabályos.”

1975. szeptember 1-jével változás állt be a nemesborzovai iskola és Zsurkay tanító úr életében. Az iskolát bezárták, a gyerekeket és a tanítót áthelyezték Nagyszekeresre a Petőfi Sándor Általános Iskolába. Itt napközis nevelőnek nevezték ki, de tanított az alsó- és felső tagozatban, ahol éppen szükség volt rá. A korábbi években szerzett nagy gyakorlat és tapasztalat alkalmassá tette a helytállásra. A szekeresi kollegák, gyermekek is hamar megszerették a kedves, szelíd, halk szavú tanítót. Kölcsönös bizalom alakult ki, hiszen mindenkinek szívesen segített.

1979-ben nagy bánat érte Zsurkay Györgyöt és családját: meghalt a kislánya Gabriella. Férjet, árvát hagyott hátra.

Ő azonban tanítói feladatait továbbra is hűségesen ellátta a nagyszekeresi iskolában, ahová kismotorján járt át naponta.

1988. június 29-én munkaviszonya megszűnt. 2006-ban bekövetkezett halálával lezárult egy példamutató élet és egy 56 éven át tartó hűséges házasság. Az infarktus erősnek bizonyult.

Zsurkay György egész életét Nemesborzovának szentelte. Szerette, családjának tekintette a falu népét. A kultúra életbentartója volt a kedves kis faluban. Az emberek naponta fordultak hozzá tanácsért, egy-egy kérvény vagy hivatalos levél megírásáért. Nem publikált tudományos munkákat, a média sem kapta szárnyára, de ő volt a lámpás, aki mindenkinek juttatott a fényéből, hogy jó ösvényre leljen. Hobbija a munkája volt és a gyerekek. Vasárnap délelőtt a heti tervet készítette az összevont osztályai számára, de délután már ismét a gyermekeket várta, hogy diafilmeket vetítsen nekik, sakkozni, rejtvényt fejteni tanítsa őket, s megkedveltesse velük a szépirodalmat, mivel ő volt a könyvtáros is, és nagyon szeretett olvasni.

Még 1956. július 1-jén elvállalta a Moziüzemi Vállalat vezetését, hogy megfelelő ifjúsági filmekkel szórakozva tanítson. A felnőttek számára hetente TIT előadásokat szervezett, hogy

az ismeretterjesztést meghívott előadók bevonásával is biztosítsa.

Jószívűségéről volt ismert. Sokszor megvendégelte, mert sajnálta a reggeli vagy tízórai nélkül érkező gyermekeket.

Hitvilága családi hagyományon alapult. Ha kellett, hittant is tanított, templomi szertartást is vezetett, temetett is, ha a sors úgy hozta, hogy nem volt kéznél a pap.

A barátságos, vendégszerető embert és tanítót embertársai szerették, felettesei megbecsülték, elismerték. Sokat tett falujáért. A tanítás mellett feladatává lett a sokoldalú közéleti tevékenység a népművelésben, ismeretterjesztésben, ahol mindig teltház volt, kirándulásokat, teaesteket, ünnepélyeket szervezett. A környezet megismerésére, szeretetére, megbecsülésére nevelt szüntelen a gyönyörű borzovai erdő nyújtotta lehetőségek felhasználásával. Iskolájába jó volt bemenni, mert ott mindig rend, tisztaság, nyugalom, szívéllyesség fogadott.

1977-ben az oktatási miniszter eredményes munkájáért dicséretben részesítette. 1980. június 1-jén megkapta a Kiváló Munkáért kitüntetést. 1980. augusztus 5-én Pedagógus Szolgálati Emlékérmét kapott több évtizedes áldozatos munkájáért. 1997. szeptember 7-én megkapta az aranydiplomát. 2001. augusztus 18-án Nemesborzova népe díszpolgárrá választotta Zsurkay Györgyöt. E megtisztelő cím átadása egybeesett az újjáépített nevezetes műemléktorony szentelésével.

Zsurkay György ahhoz az elhivatott generációhoz tartozott, amely szíven és vállán hordta iskolájának, településének gondjait, örömét, együtt lélegzett annak népével, betöltve ezzel ama nemes missziót, amely Gárdonyi lámpásait jellemezte.

Rengeteget korrepetált, szemléltetett, segített a gyengén haladóknak. Soha nem dicsekedett, soha nem panaszkodott, nem követelőzött. Szerényen, halkán kért, ha kellett, mindig csak a gyerekeknek, az iskolának, például egy új diavetítőt vagy egy lemezjátszót.

Tanítványai nem felejtik, tisztelettel emlékeznek rá, hiszen tudják, mit köszönhetnek jó tanítójuknak.

Szabóné Apáti Erzsébet egykori nagyszekeresi kisiskolás így emlékezik:

„Zsurkay tanító bácsi már Nagyszekeresen tanított, amikor én első osztályba mentem. Egy kis

motorbiciklivel járt át Borzováról. Napközis tanító bácsi volt, így sok és sokféle gyerekkel foglalkozott nap mint nap. Én nagyon hamar megszerettem, mert kedves, barátságos, mosolygós volt. Mindenkihez volt kedves szava. Ez nekem azért volt fontos, mert kicsit félénk voltam. Tanító bácsi a napközi mellett délelőtt is tanított, sokszor beugrott helyettesíteni, ha kellett. Szerettük volna, ha máskor is ő tanítja. Kedvesen nevelt és nagyon alapos volt. Szerettem a csendes, halk szavúságát, a közvetlenségét. Ez engem megnyugtatott. Türelmes barátságos tanító volt.”

Fazekas Ibolya egykori nemesborzovai kisdíák így emlékezik:

„Zsurkay György az én első tanítóm volt. Szívesen és szeretettel emlékezem rá. 1965 szeptemberében nagy izgalommal kezdtem az általános iskola első osztályát. Az osztály létszáma 5 fő volt: 3 fiú és 2 lány. A tanító úr nem volt ismeretlen számomra, mivel Nemesborzova nagyon kicsi falu, és ő a családommal is, mint mindenkivel, jó kapcsolatot tartott. Négy tanévet töltöttünk az egytantermes iskola falai között. Ez idő alatt nagy türelemmel tanított bennünket az írás, olvasás és egyéb tantárgyak tudományára. Kitartó nyugalommal találta meg a hangot a „nehezebben kezelhető” tanulókkal is. Ügyelt arra, hogy mindig fegyelem, rend legyen az iskolában. Figyelt arra is, hogy az iskolába tartó, illetve hazainduló gyerekek kellő tisztelettel viselkedjenek az utcán a felnőttekkel. A tanításon kívül minden jelentősebb esemény lebonyolításában rész vett, amely a kis falu életében előfordult. Megszervezte az állami ünnepségeket, s mi, gyermekek lelkesen szerepeltünk ezeken a rendezvényeken. Ő volt a könyvtáros a mindössze két szekrényben elférő könyvtárban, ahová én felső tagozatosként és középiskolásként is eljártam. Nemcsak az olvasást szeretettette meg velem, hanem élmény volt számomra a vele elbeszélgetett idő is. A mai napig emlékszem szavaira, ahogyan a középiskolai továbbtanulásra biztatott, és arra, hogy kitartó szorgalommal elérhetem a célomat, mert ő bízott benne, hogy ez nekem sikerülni fog. Évekkel később Nyírbátorban, az első munkahelyemen az igazgatóm szavai büszkeséggel töltöttek el, ahogyan Zsurkay György tanító úrról beszélt. Ő, mint egykori szakfelügyelő, elismerte egy kicsi falu tanítójának áldozatos szakmai munká-

ját, amit én annak idején magam is naponta megtapasztaltam, s mint kisdíák György napján egy csokor erdei vadvirággal köszöntem meg.” Az egykori nemesborzovai iskola más fontos feladatokat tölt be napjainkban, de ha szétnézünk a falu kedves kis tájházában ott is megtalálhatjuk Zsurkay tanító úr gyűjtő, berendezést segítő munkájának nyomait.

Hálás köszönetemet fejezem ki a forrásadatok szíves szolgáltatásáért, az emlékezésben nyújtott segítségért:

özv. Zsurkay Györgyné Láng Évának,
Szabó Tündének,
Fazekas Ibolyának,
Szabóné Apáti Erzsébetnek.

Kormány Margit

*„Ha ez az ember – Apáczai – tovább
élhetett volna, úgy lehet ítélni,
hogy a tudományok is jobb lábra
állottak volna, mivel nékie
a tanításban nagy földön mása nem volt.”*

(Bod Péter: Magyar Athenas)

EMLÉKEZZÜNK RÉGIEKRE

APÁCZAI CSERE JÁNOS ÉLETÚTJA¹

(részletek)

Apáczai Csere János 1625-ben született székely szabadparaszti család gyermekeként. Elemi ismereteket és alapfokú latintudást szülőfalujában, Apácán szerzett, majd a kolozsvári iskolába került. [...] Itteni tanárai közül Porcsalmi András hatott rá leginkább. Ő volt az, aki a felhívta a fiatal Apáczai figyelmét az enciklopédikus ismeretek fontosságára és a tapasztalati (reális) tudományok megismerésének jelentőségére. [...]

A kolozsvári latin iskola ekkoriban a gyulafehérvári kollégium ún. „partikuláris” iskolája volt. Ugyanazok voltak a patrónusai, mint az anyaintézetnek (előbb Bethlen Gábor, majd a Rákócziak), és a század első felében nem rendelkezett akadémiai tagozattal. Ezért a diákok, ha a grammatikai, poétikai és retorikai osztályok elvégzése után filozófiát és teológiát is akartak tanulni, a gyulafehérvári kollégium akadémiai tagozatára mentek át. Apáczai is ezt tette. [...]

Apáczai 1643-1648 között volt a gyulafehérvári kollégium akadémiai tagozatának diákja. A nagyhírű Alstedt ekkor már nem élt, de enciklopédikus felfogása továbbra is elemi erővel hatott

Gyulafehérvárott, s ez alól Apáczai sem vonhatta ki magát. Személyes kapcsolatba léphetett viszont az akadémia másik világhírű tanárával, Johann Heinrich Bisterfelddel. [...]

Bisterfeld Angliában és Hollandiában tanult. Alstedt-hez hasonlóan ő is a természettudományos ismereteket is magába foglaló enciklopédikus tudást tartotta korszerűnek. (Fizikai kísérletei miatt varázsló hírében állott.) A hit és a tudás összeegyeztetésére törekedve azt az elvet fogalmazta meg, hogy senki sem értheti meg igazán a Szentírást enciklopédikus ismeretanyag nélkül. Emellett puritánus-presbiteriánus meggyőződését sem rejtette véka alá, de mindvégig óvatos, diplomatikus maradt. Ezért lehetett a fejedelem bizalmas tanácsadója.

A puritanizmus (a latin puritas = tisztaság szóból) az angol protestantizmuson belül érvényesülő irányzat volt. A XVI. század második felétől kezdve terjedt el. Követői szembehelyezkedtek az anglikán egyházzal, és a tiszta őskereszténységhez való visszatérést sürgették. Legfőbb értékeknek az egyszerűséget, erkölcsi tisztaságot, szorgalmat és takarékoságot tartották. Emberileg elviselhetővé, humánussá akarták tenni az úr és szolga, a földesúr és a jobbágy közötti viszonyt is.

A puritánusok mozgalmán belül két irányzat alakult ki: a radikális independens (ők kényszerítették ki az angol polgári forradalom alatt I. Károly király bíróság elé állítását) és a presbiteriánus. Ez utóbbi irány képviselői mérsékelt reformokat kívántak. Elsősorban az egyházigazgatásnak a protestánsoknál is kialakuló központosítása ellen emeltek szót. Az egyházközségek, eklézsiák vezetését a nemesek és jobbágyok köréből választott presbiterok kezébe kívánták juttatni.

Míg Bisterfeld óvatos maradt, s a katedráról nem hirdette nyíltan a reformált egyház megújításának szükségességét, annál inkább kiálltak puritánus eszméik mellett a külföldi egyetemekről hazatérő, magyar diákokból lett akadémiai tanárok. Gidófalvi Csulak János és Csaholczi Pap János a nagydiák Apáczainak is tanárai lettek egy-két esztendőre. Gondolataik szenvedélyes viták, beszélgetések során hozzájárultak Apáczai puritánus meggyőződésének kialakulásához. [...]

Apáczai – korabeli kifejezéssel élve – hollandiai egyetemekre „bujdosott”, az akkori idők „minta tőkés államában” folytatta tanulmányait. Franeker, Leyden és Utrecht egyetemein világhírű professzorok előadásait hallgathatta, Harderwijk újonnan alapított egyetemén pedig teológiai doktori címet szerzett.

¹ Pukánszky Béla, Németh András, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt. 1996.

Hollandiába érkeztek a korszak legnagyobb filozófusa, a René Descartes (1596-1650) hozta lázba tanaival az egyetemi ifjúságot. Descartes (latinosan: Cartesius) tanait még a szabadelvű Hollandia egyetemein is tiltották, mégis széles körben terjedt. Apáczait is magával ragadta, hamarosan ő is csatlakozott a kartézianusok táborához.

A XVII. században gyökeresen megváltozott a világról alkotott kép. A középkorra is jellemző Arisztotelész-féle hierarchikus világkép végleg összeomlott, átadta helyét egy mechanikus világgépezet-felfogásnak. A természettudományok a matematikai módszerek segítségével sokat fejlődtek. Descartes módszerének tengelyévé tette a módszeres kételkedést: „cogito ergo sum” – hangzik híres tétele. A kételkedés egyenlő a gondolkodással. Mindenben kételkedhetünk, csak abban az egyben nem, hogy gondolkodunk. S ha gondolkodunk, akkor létezőnk is.

A középkor és reneszánsz irracionális, mesés elemekkel átszőtt szemléletmódját így fokozatosan felváltotta az elemző gondolkodás, a racionalizmus. [...]

Apáczai 1651 szeptemberében megnősült. Feleségül vette Aletta van der Maet utrechti polgárlányt. Nem sokkal ezután megérkezett az erdélyi püspök, Csulai György hazahívó levele. „Ám az őszi időjárás mostohasága - írja Apáczai -, és másféle nem csekély súlyú akadályok akaratom és kívánságom ellenére arra kényszerítettek, hogy a télen át még külföldön tartózkodjam.” Feleségével és kis gyermekével 1653 tavaszán indult haza Erdélybe.

Hazatérte után a gyulafehérvári kollégiumba került, ahol a poétikai osztály vezetését bízták rá. A huszonnyolc esztendő fiatal tanár - a kor szokásaihoz híven - beköszöntő beszéddel mutatkozott be. Ennek a nyomtatásban is megjelent előadásnak a címe: „A bölcsesség tanulásáról” (De studio sapientiae). Beszédében nem valamiféle teológiai tételt fejtegetett (ez lett volna a székfoglaló szokásos témája), hanem mindenekelőtt hitet tett Descartes tanai mellett. Ezen kívül kíméletlen kritikával illette a gyulafehérvári akadémia korszerűtlen oktatási rendjét, és egyúttal felvázolta az akadémiai reformra vonatkozó saját elképzeléseit is. [...]

A hamar népszerűvé váló fiatal tanár pályakezdése nagy reményekre jogosított. Tanítványai megszerették, kevésbé sikeres kollégái pedig irigyelték. A kezdettől fogva nyíltan vallott-hirdetett presbiteriánus felfogása sem jelentett számára akadályt. Gyökeresen megváltozott helyzete, amikor - 1655 tavaszán - Gyulafehérvárra menekült Isaac de Basire (Basirius Izsák 1607-1676) angol teológus, a forradalom alatt lefejezett I. Károly angol király egyik udvari papja. Basiriust a fejedelem a gyulafehérvári kollégium vezető professzorává tette.

A teológus professzort saját megpróbáltatásai a puritanizmus minden válfájának esküdt ellenségévé tették. Mindent elkövetett, hogy a fejedelmet, II. Rákóczi Györgyöt a puritánusok ellen hangolja. Apáczaiával való összeütközése sem késett soká. 1655. szeptember 24-én - a tanév vége felé - sor került a szokásos disputára, melynek előadója maga Basirius volt. A vitán az udvari előkelők kíséretével maga a fejedelem is megjelent. Basirius beszédében egybenmosta a puritanizmus két válfaját, az independentizmust és a presbiteriánizmust. Igyekezett felgerjeszteni a fejedelmet s a főurak haragját, mondván: jól vigyázzanak, nehogy rájuk is a lefejezett angol király sorsa várjon. Hiába védekezett Apáczai azzal, hogy ő ugyan presbiteriánus, de nincsenek independens céljai, a fejedelem Basiriussnak adott igazat: „a presbiterianizmus út az independentizmushoz”.

A felbőszült II. Rákóczi György megfosztotta Apá-

czait állásától, s elűzte Gyulafehérvárról. A száműzött tanár - I. Rákóczi György felesége, Lórántffy Zsuzsanna közbenjárásával - a kolozsvári református kollégium élére került.

Hatalmas munkát végzett itt. Tanítványaival - akik között voltak Gyulafehérvárról őt követő diákok is - újjáépítette a tűz által elpusztított iskolát, tanított, tanulmányokat írt, harcolt papi ellenfeivel, védekezett a rosszindulatú intrikák ellen. A túlfeszített munka felőrölte amúgy is gyenge egészségét. Tüdőbaj ("szárazbetegség") végzett vele 1659 szilveszterén. Fiatal felesége sem sokkal élte túl.

Fő művei

1. **Magyar Enciklopédia.** Apáczai múlhatatlan érdeme, hogy átfogó szintézisbe ötvözte kora tudományos eredményeit. [...]

A Magyar Enciklopédia művelődéstörténeti jelentősége nem azért kimagasló, mert 11 fejezetében a hagyományos humán tudományokkal egy sorban szerepelnek a fiatal természettudományok. Ez már a korábbi enciklopédiákra is jellemző volt. Új vonás viszont - magyarnyelvűségén túl - az, hogy a vaskos kötet felépítése Descartes tudományelméletét követi. [...]

2. **A műveltség elsajátításáról** (De studio sapientiae). 1654 januárjában Gyulafehérvárott mondott beköszöntő beszédében Apáczai a tanulmányok sorrendjével is foglalkozott. A hagyományos kollégium szerkezetét kívánta korszerűsíteni, [...]

3. **Tanács.** Apáczai átérezhette tanítványai nem csekély gondját, mert segítséget akart nekik adni a tanuláshoz. [...]

4. **Az iskolák szervezésének nagy szükségességéről** (De summa scholarum necessitate). Gyulafehérvárról elűzetvén, a kolozsvári partikuláris iskolába kerülése alkalmából mondta Apáczai ezt a latin nyelvű beköszöntő beszédét 1656 novemberében. Mindenekelőtt rámutatott az erdélyi protestáns iskolaügy elmaradottságára, hiányosságára: csak nagyon kevés önálló, anyanyelven oktató kisiskolát szerveztek a falvakban, ezért a nép nagy többsége mély tudatlanságban él.

„Ideje hát, hogy felébredj, te álmos, te mámoros, te hályogos szemű magyar nép! Végre, végre ébredj fel az álmokórból, leheld ki magadból Bakkhoszt, kinek folyton áldozol, oszlasd el gyógyírral szemeid homályát. Nézd, szemléld, vizsgálld, milyen forrásból ered tömérdek nyomorúságod, melynek súlya alatt görnyedsz. Drága gyermekeid, hazánk reményei már bölcsőjüktől fogva a tudatlanság feneketlen örvényébe merülnek, és így felnőtt korukban sem látják meg soha a világosságot, sem saját javukat, sem a haza javát. Még egyszer mondom hát, serkenj fel, és állíts alsó iskolákat!”

AZ ISKOLÁK FÖLÖTTÉBB SZÜKSÉGES VOLTÁRÓL ÉS A MAGYAROKNÁL VALÓ BARBÁR ÁLLAPOTUK OKAIRÓL²

Apáczai Jánosnak, a teológia doktorának és professzorának beszéde. Tartotta midőn az újonnan felépült kolozsvári kollégium igazgatását Erdély fenséges fejedelmének megbízásából átvette, 1656. november 20-án, az első akadémiai előadóteremben

Nemes és nemzetes Polgármester úr, mély belátású Tanácsosok, tiszteletes Lelkipásztorok, ékes szavú prédikátorok, igen jeles és tudós Iskolamesterek, bölcs Kurátorok, kedves Ifjúság és Te, hallgatók és nézők kedves koszorúja!

Bizony bölcs és sok ember egybehangzó véleménye szerint nagyon is helyes volt annak a tudósnak az elhatározása – bárki lett légyen is az –, aki majdnem ugyanilyen alkalommal, mikor minden rendű és rangú közönség feltűnően nagy számban gyűlt össze mindenfelől, hogy beszédét nagy tapsal fogadja, a szószerkekre lépve mindenkinek meglepetésére csak ennyit mondott: *ember!* Majd anélkül, hogy valamit hozzátett volna, lelépett a szószerkekről.

Mivel ezen mindnyájan fölöttébb csodálkoztak, másnap feltűnően ékes beszédben elmondta, mi volt tettének az oka. Azt hiszem, meg akarta mutatni, és szemléletesen a hallgatók emlékezetébe akarta vésni a tanulságot: az *emberi* önvizsgálódást annyira szem előtt kell tartanunk mindnyájunknak, hogy szónok nélkül is találjunk elég okot, amiért ebben a halandó és esendő életben állandó elmélkedés és folytonos szemlélődés közben mennél siralmasabb hangon egyre csak saját sorsunkat sirassuk.

Különben pedig, ha e jeles tudós eme híressé vált tettét akarnám utánozni, *iskolát* mondanék, és ezzel feloszlattam a gyűlést. Mert az iskolára olyan nagy szükség van, és olyan sokféle a haszon, mely az iskolából származik, hogy vannak, sőt érzéketlennek kell lennie annak, aki ezt magától föl nem fogja, be nem látja. De boldog Isten! Amilyen nagy az iskolának a szükségessége, amilyen sokféle a haszna, olyan nagy, ha ugyan nem sokkal nagyobb a nyomorúsága a magyaroknál, olyan nagy a megvetés és – hogy a gyűlölet szót ne használjam – az ellenszenv iránta. Számítva jóakarató érdeklődésekre, hallgatóim, mind a két kérdést szeretném előttem néhány durva ecsetvonással felvázolni. Ezért ismételtén kérlek benneteket, ajándékozatok meg figyelmetekkel!

Az iskola, hallgatóim – hogy a meghatározáson kezdjem, amint azt minden rendes értekezésben tenni illik –, tanítók és tanulók rendezett társulása, akik az emberi életkörülmények szempontjából hasznos és szükséges ismereteket tanítanak és tanulnak. E társulás – mivel tagjainak nagyon is eltérő volta miatt nem lehet egyöntetű – az iskolaügyek szakértőinek gondos megfontoláson alapuló rendszerezése szerint feloszlik alsó, közép- és felső iskolákra. Mégpedig úgy, hogy az alsó iskolák népiskolák, melyekben tudniillik leginkább az anyanyelven való olvasást, helyes beszédet és írást tanítják a vallás elemeivel együtt. Ezért ezeket anyanyelvi iskoláknak is hívjuk. A középiskolák viszont főleg három tantárgynak, ti. a latin és görög grammatikának, a retorikának és logikának,

² A latin nyelven tartott beszéd címe: *Johannis Apacii, theologiae doctoris et professoris oratio de summa scholarum necessitate earumque inter Hungaros barbariei causis.*

továbbá a katekizmusnak és az erkölcstannak tanítása által a felső iskolák felé egyengetik az utat, és megszokott nevük triviális. Végül a felső iskolák minden tudományágban előadásokat és gyakorlatokat nyújtanak törvény szerint mindenkinek, éspedig ingyen. Ezeket akadémiáknak és egyetemeknek hívjuk abban az esetben, ha a tanítók különleges hatalommal vannak felruházva, hogy a négy fakultáson tudományos fokozatokat és címeket³ adjanak. Különben csak a gimnázium, főiskola vagy kollégium elnevezés illeti meg őket.

Hogy a népiskolák mennyire hasznosak és milyen nagy szükség van rájuk, az nagyon is világos és magától értetődő mindenki előtt, aki a bennük folyó, előbb vázolt munkát szem előtt tartja: teljesen és tökéletesen azonban csak az értheti meg a dolgot, aki gondosan fontolóra veszi: valamely politikai közösségben akár vezető, akár alárendelt szerep betöltésére csak olyan emberek lehetnek alkalmasak, akik már kisgyermek korukban, mindjárt az anyatejtől való elválasztás után megszokták, hogy az engedelmesség tejét szívják, alárendelve a kormánypálcát tartó király (ti. az iskolamester) törvényeinek. Ez tette – Xenophón tanúsága szerint – a spártai államot a többi görög államnál boldogabbá. Arra vonatkozólag viszont, hogy már gyermekkortól kezdve mekkora haszna van az emberekkel való gyakori szóbeli érintkezésnek, bizonyosságul szolgálnak azok a szerencsétlen teremtesek, akik annak tudatában, hogy másokkal beszélni nem tudnak, kerülnek minden társaságot. Így tesznek tanúságot arról, hogy közelebb állnak a beszélni nem tudó okatlan állatokhoz, mint az igazi emberekhez, akiket csupán gondolkodó és beszélő képességük különböztet meg az állatoktól. Márpedig a beszéd helyes kiejtésének és írásának tanítása az iskolákban folyik.

De boldog Isten! Milyen csodálatos dolog az az írás és az írás olvasása! Milyen csodálatos, hogy ezeknek a vonalacskáknak különböző alakjai majd a gyönyörnek, majd a fájdalomnak, majd a szeretetnek, majd a gyűlöletnek, majd a békének, majd a háborúnak, majd a csendnek, majd a viharnek képzeit és fogalmait keltik fel lelkünkben. Érthető így az amerikai őslakók esete, akiket mi, az Óvilág lakói csak 164 éve ismerünk. Mikor ezek észrevették, hogy a mieink az odaküldött levelekből meg tudják állapítani, mit akarnak hozzátartozóik, noha roppant szárazföldek és tengerek választják el őket egymástól, maguk is nagy kedvet kaptak erre a vakmerő dologra. Előbb csak nézegették a betűformákat, aztán a fülükhöz illesztgették, végül kezükkel tapogatták. Így akarták jelentésüket megismerni. Mikor aztán belátták, hogy ez semmiképpen sem sikerül nekik, írástudásuk miatt isteni lényeknek tartották a mieinket. És bizony nem minden ok nélkül! Mert ha az ember az okatlan állatok szemében beszélőképesége miatt isteni lénynek számít, akkor az olyan embert, aki bármilyen módon meg tudja ismerni a legtávolabb levők rejtett akarát is (melynek kifürkészésére csak isteni lény képes), a tudományhoz nem értők méltán tarthatják emberek felett álló lénynek.

Ám hagyjuk most e barbár, vad, Küklopsz-féle⁴ embereket! Szüntesd meg az olvasni tudást, írni tudást! Nem találsz akkor sehol egyetlen jó családapát, családanyát, fiút vagy egyéb családtagot, aki az adásvételnél, polgári szerződések kötésénél helyesen járna el. Polgári ügyekben mindnyájan olyanok lesznek, mint a vakok, akik arra kényszerülnek, hogy kézen fogva vezettessék magukat. Bizony fájlalhatjuk és keserű könnyek közt sirathatjuk tehát, hogy a keresztények között akad olyan ország, ahol a távollévő férj otthon levő feleségével, az úr a szolgájával mindig csak közvetítők útján beszélhet. De sokkal inkább fájlalnunk kell azt, hogy lehet látni egész falvakat is egy-kétszáz családdal, amelynek szeme, füle, nyelve egyedül az iskolamester vagy a lelkipásztor.

Azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy anyanyelvi iskolák nélkül, melyek a gyermekeket már zsenge korukban olvasásra és írásra tanítják, a kereszténység szükségképpen szabados gondolkodással és istentagadással fájul. A pápaság alatt eltelt sok évszázad tapasztalata bizonyítja, hogy ez magától bekövetkezik, ha elhanyagolják az állandó katekizmustanítást, amely pedig a tanulók olvasni és írni tudása nélkül bizony csaknem egészen sikertelen próbálkozás. Az említett évszázadok állati

³ Magisteri és doktori fokozatokat adhattak az egyetemek.

⁴ Egyszemű mitológiai szörnyek.

tudatlanságáról ékes bizonytságot tesz Neuhusanus apát, a pápa hű ajtónállója (még ha hiányoznának is más bizonyítékaink). Azt állítja, ha Luther nem jött volna, ők arra is rávették volna a népet, hogy szénát egyék. Mit tett tehát Luther, mit tettek a mi reformátoraink, hogy ezt a barbárságot elűzzék és kiirtsák saját hazájukból? Ugye hogy iskolákat nyitottak mindenfelé, megszervezték a katekizmus-tanítást; ezt aztán utódaik nagy szorgalommal folytatták mind a mai napig. Ezt csinálják ma lankadatlanul a belgák és az angolok nemcsak hazájukban, hanem még a messze fekvő Indiában is, úgy-hogy az indusok barbár népe e tekintetben messzire megelőz bennünket.

Ideje hát, hogy felébredj, te álmos, te mámoros, te hályogos szemű magyar nép! Végre, végre ébredj fel az álmokból, leheld ki magadból Bakkhoszt, kinek folyton áldozol, oszlasd el gyógyírral szemeid homályát. Nézd, szemléld, vizsgál, milyen forrásból ered tömérdek nyomorúságod, melynek súlya alatt görnyedsz. Drága gyermekeid, hazánk reményei már bölcsőjüktől fogva a tudatlanság feneketlen örvényébe merülnek, és így felnőtt korukban sem látják meg soha a világosságot, sem saját javukat, sem a haza javát. Még egyszer mondom hát, serkenj fel, és állíts alsó iskolákat! Gondolj a híres rabbinus szavaira: „Aki gyermekkorában tanul, mihez hasonlít? Új papirosra írt tintához. Aki öregkorban tanul, mihez hasonlít? Régi, megkopott papirosra írt tintához.” (Pirke Abhoth, IV. feje. Vö. Burtorf Floril. Hebr. 63. lap.⁵)

Igen nagy tehát, mint látjátok, mély belátású hallgatóim, az alsó iskolák haszna, a szükségességük pedig éppen a legnagyobb. És mégis, ha a kultúra magasabbra nem tör, s nem nő át a triviális iskola keretei közé, akkor ezekből az iskolákból aligha árad majd érezhető módon bármely népre is olyan műveltség, amely másokénál előbbre való volna.

A triviális iskolák szükségességét és hasznosságát – melyekben ti. elsősorban latin és görög grammatikát, retorikát és dialektikát tanítanak – olyannyira figyelmetekbe ajánlották mindig, hallgatóim, hogy a nagy nyomorúság ellenére népünknek már eddig is igen sok ilyen iskolája van. Ezért egyáltalán senki sem tartja szükségesnek közölni, hogy erről is bizonyítékot halmozzunk egymásra. De hogy megsarkantyúzzam a jól futó lovat is, és kimutassam, hogy a triviális iskolák népszerűségének alapos oka van, csak arra az egy dologra hívom fel a figyelmeteket, hogy az ilyen iskolákban készítjük azon eszközöket, melyek által az Ádámban elveszett adományokat visszaszerezhetjük, már amennyire ez halandó és esendő életünkben lehetséges: azokat az eszközöket, melyek által felderülhet a bölcsesség régi fénye, és lassanként újra felemelkedhetünk arra a méltóságra, amelyből egykor kicsöppentünk. Mert ha ismerjük a latin és görög nyelvet, akkor behatolhatunk a bölcsesség nagy mestereinek fáradságot igénylő műveibe. Gyönyörűséggel szemlélhetjük az igazságnak hol itt, hol ott felbukkanó építményeit és mindazokat a nagyszerű dolgokat, amelyeket a tudományokról érzékelés, tapasztalat, megfigyelés és indukció alapján írtak, és az utókorra hagytak. Mindezt Prométheusz égből lopott tüzeinek, ti. a logikának segítségével meg is vizsgálhatjuk és hasznunkra fordíthatjuk. Ha pedig nem akarjuk, hogy olyanok legyünk, mintha csak magunknak születünk volna (vagyis éppen ellenkezői annak, amit Platón is, meg emberi természetünk is kíván), és ha a retorikát is méltán nevezik az ékesszólás művészetének, akkor hallgatóinkat prózában is, versben is meg tudjuk győzni igazunkról. Hiszen:

Ékes szavú szónok ha védi, nincs oly ügy,

Mit bárki ellen nem lehetne védeni

– mondja Hippolütoszában Euripidész. Hozzájárni ehhez még egy szempont. Mindazok ti., akik a triviális iskolát el nem végezték, ha magasabb fokú tanulmányokra, a felső iskolák és akadémiák előadására bocsátjuk is őket, sohasem váltják be a hozzájuk fűzött reményeket. Hiszen ott mindent latin és görög nyelven tárgyalnak a logika világosságánál.

⁵ Pirké abót (Az atyák mondásai) a címe annak a gyűjteménynek, amely az i. sz. III. századig élő zsidó írástudók erkölcsi tanításait foglalja magában.

Ha pedig a triviális iskolát végzett tanulók nem mehetnek tovább, olyanok lesznek, mint a repkény, mely egy darabon felkúszik a fára, de ha a faágak, amelyek tartják, nem nyúlnak tovább, akkor saját súlyánál fogva visszahajlik a földre. Ez a mi számunkra a legnagyobb szerencsétlenség. Mert igaz, hogy középiskoláink – már olyanok, amilyenek – mindig szép számmal voltak; de mivel jól szervezett felsőfokú iskolát – melyben minden isteni és emberi dologgal foglalkozó tudományt nyilvánosan előadnának és tanítanának; melyben a triviumot dicséretes eredménnyel végzett tanulókat évenként tisztességgel előre vinnék – mostanáig jóformán egyet sem állítottunk, ezért triviális iskoláinknak eddig jóformán semmi vagy csak nagyon kevés hasznát láthattuk. Habozás nélkül állapítom ezt meg, még akkor is, ha valaki néhány mai intézményünkre hivatkoznék velem szemben. Hiszen ezekben többnyire nem adnak mást elő, mint teológiát és logikát a latin nyelvvel együtt; csak ritkán fizikát, metafizikát és görög nyelvet; jóformán soha keleti nyelveket: a hébert, kaldeust, rabbinikust; és soha matematikai tudományokat, amilyen az aritmetika, geometria, asztronómia, optika; soha gyakorlati filozófiát, ti. etikát, ökonómiát, politikát és jogtudományt; soha orvostudományt; és soha nem adnak elő történelmet sem, és szónoklattan sem úgy, ahogy azt kellene. Ha nem lennének érzéketlenek, mint a vas, mindezeknek a tárgyaknak nyilvánvaló szükségessége és haszna (amelyről röviden beszéltem már más alkalommal) arra indíthatott volna már eddig is bennünket, hogy akadémiákat vagy legalább a meglevőknél sokkal színvonalasabb kollégiumokat és főiskolákat állítsunk fel és tartsunk fenn. De fájdalom, ugyan hányan akadnak köztünk, hallgatóim, akik, ha az akadémiát másutt hasznosnak tartják is, saját maguk számára is szükségesnek vallanak? Nem így van talán? De hiszen mostanában közszájon forog, hogy apáink idejében is éltek minden tekintetben nagy tudású férfiak, akikkel a ma élők össze sem hasonlíthatók; és hogy ezek – mint valami trójai falóból – a saját korukbeli iskolákból kerültek ki, márpedig ezek az iskolák külső kényelem szempontjából meg sem közelítették a mostaniak színvonalát. Ámde szeretném, ha válaszolnának nekem, és ama férfiak közül, akiknek ragyogó tudása oly nagy csodálatot érdemel, csak egyet is mutatnának olyat, akit magyar iskolák külföldi akadémiák nélkül neveltek volna fel. Nem tagadom, voltak nálunk akkor is egyes kiváló elmék, akik az általános zűrzavarból akár a teológia, akár a filozófia kellő ismeretéhez eljutottak. De hogy ez mindig mily ritka jelenség volt, azt műveik, melyekben a halál után is él az ember, kelletlenül is jobban bizonyítják. Aztán meg nem is szabad minden kortársunkat a régiek előnyére teljességgel lebecsülnünk. Mert ha neked jó a véleményed a régiekről, az utókor – amely téged éppúgy a régiek közé számít majd, mint te amazokat, s amely, mint Cicero mondja, szeretet és részrehajlás nélkül, de viszont gyűlölet és irigység nélkül is fog ítélni – kortársainkról éppen olyan jó vagy még jobb véleménnyel lesz, és bizonyára csodálkozva gondol majd arra, hogy egykor ezek is, amazok is gyermekek voltak. Azokat viszont, akik múltunk és jelenünk ily nagy tudatlanságának palástját szőtték, el fogja átkozni, s végül azokat, akik haladásunkat készakarva akadályozzák, a pokolba fogja kívánni.

De térjünk vissza kitűzött feladatunkhoz! Mily egyszerű és dicső, mily csodálatos és kedves ez a szó: bölcsesség, hallgatóim! Ha ezt testi szemeinkkel, ahogyan Platón vágyott reá, nem is láthatjuk, és ha így nem is keltheti fel lelkünkben azt a csodálatos szerelmet, amelyről Platón beszélt, sugarai mégis újra meg újra behatolnak az emberi nyomorúság roppant örvényébe, és úgy elkápráztatják a halandók szemét, hogy bár azok csaknem teljesen elmerültek és eltemetkeztek a tudatlanság feneketlen mélységébe, nem akad közöttük olyan együgyű és ostoba, aki a bölcsesség nevének említésekor ne érezné, hogy föl kell állnia. S méltán, mert a bölcsesség vonzóerejét, szépségét és részeinek összhangját csak az emberi természet viseli homlokán. De ezt hirdeti mindkét könyvében áradó szavakkal Salamon is, a bölcsességnek ama bőségszaruja és kincsesháza. Csak két helyet idézek itt, melyeken leginkább érdemes kellő figyelemmel elgondolkoznunk. Egyik a Példabeszédek 4. fejezete, az 5–9. versekben: "Szerezz bölcsességet, szerezz eszességet, ne felejtkezzél el, se el ne hajolj az én számnak beszéditől. Ne hagyd el azt, és megtart téged; szeresd azt, és megőriz téged. A bölcsesség kezdete ez: szerezz bölcsességet, s minden keresményedből szerezz értelmet. Magasztald fel azt, és felmagasztald téged. Tiszteltté tesz téged, ha hozzád öleled azt. Ád a te fejednek kedvességnek koszorúját; igen szép, ékes koronát ád néked." Másik a Prédikátor könyvének 9. fejezete, a 18. és

következő versekben: "Akkor én azt mondtam: jobb a bölcsesség az erősségnél, de a szegénynek bölcsessége utálatos, és az ő beszédét nem hallgatják meg. A bölcsenek nyugodt beszédét inkább meghallgatják, mint a bolondok közt uralkodónak kiáltását. Jobb a bölcsesség a hadakozó szerszámmoknál, és egy bűnös sok jót vesz el. A megholt legyenek a patikáriusnak keneteit megbüdösítik, megerjesztik; azonképpen hathatósabb a bölcsességnél, tisztességnél egy kicsiny balgatagság. A bölcs embernek szíve az ő jobb kezénél van, a bolondnak pedig szíve bal kezénél. A bolond mikor az úton jár is, az ő elméje hiányos, és mindennek hirdeti, hogy ő bolond."

Kérdem, lehetett volna-e ezeknél a szavaknál nagyszerűbbet, magasztosabbat mondani, hogy illő színekkel ecseteljük a bölcsesség fenségét és méltóságát. Ezért mondotta a hagyomány szerint Xerxész, midőn őt Themisztoklész okossága kiverte Görögországból: nem kívánhat ellenségeinek nagyobb szerencsétlenséget, mint azt, hogy eszüket veszítve elhidegítsék maguktól és száműzzék a bölcsüket.

De a bölcsesség tűzhelyei, hallgatóim, mindig az akadémiák és főiskolák voltak. Jól látta ezt Julianus Apostata,⁶ Názáreti Jézus ama híres ellenfele, a keresztény név ádáz ellensége. Ennek az volt a véleménye, hogy tűznél, vasnál is nagyobb szerencsétlenséget zúdít a keresztényekre, ha császári parancssal mindenfelé bezáratja iskoláikat. Viszont Károly, aki az iskolákról való különös gondoskodása miatt kapta a "nagy" melléknevet, ha bármely várost, akár nagyot, akár kicsit meglátogatott, és azt akarta, hogy a helység viszonyairól minél megbízhatóbban és gyorsabban alkothasson véleményt, legelőször is három *P* iránt szokott érdeklődni. A három *P* ottani helyzete szabta meg a helységről való véleményét. A három *P* pedig: praetor, pastor és praeceptor vagy professzor. Sokkal különben járt el, mint manapság teszi a legtöbb magyar, akik szerint az előjáró és lelkipásztor, mint mondani szokták, az érdemnek mindkét oldala. Az iskola pedig úgysem való másra, mint legfeljebb arra, hogy szállást nyújtson templomi kórusok és temetési szertartások énekeseinek. Mert bizony inkább énekese és muzsikusként ők, mintsem valóságos és nevüket megérdemlő tanulók. Élükre rakják szükséges őrzőként a szerencsétlen rektort, mert különben az iskolákat disznóolagnak nézné mindenki, a tanítókat pedig kondásoknak.

Egyébként nem akad olyan ügyefogyott, aki tagadni merné, hogy miként a múltban is az iskolából kerültek ki legkiválóbb tudósaink, legékeesebb szavú szónokaink, legélesebb elméjű hitvitázóink – mindmegannyian a látható egyház legszilárdabb oszlopai –, éppúgy onnan kerülnek ki a mi időnkben is. Ez pedig világosan kitűnik akár a Teremtés könyve 4. fejezetének utolsó verséből is, melyet az iskolák alapításának tekinthetünk: "Akkor kezdték segítségül hívni az Úrnak nevét!"

Mert úgy látszik, a Szentlélek azért emlékezett meg itt az Isten segítségül hívásáról, hogy megmutassa: Séth maradékai ezzel az ellenséges kainiták előidézte alkalommal kezdték művelni az említett dolgot. Ami a kérdéses helyet illeti, Tremellius és Junius – Rabbi Selémo Jarchi szóhasználata nyomán – a כחל szót "káromlás" értelemben használja, de a kaldeus fordító és az ő nyomán Aben

(Ibn) Ezra a "kezdet" értelemben fogadja el. Az utóbbi írja: "A כחל szó erős ragozása esetén áll, úgyhogy ha a m betű torokhang nem volna, dagesszal kellene azt ellátni; tehát, mint mondja, e szó jelentése »kezdet«, és az az értelme, hogy elkezdtek az Istent kérni, vagyis segítségül hívni; mert ha a szó káromlást jelentene, az Isten nevét valamelyik szóhoz kellene kapcsolni birtokos jelzőként." Ezt mondja Aben Ezra.

Csak hogy itt, úgy látszik, egyházi gyülekezet imádkozásáról van szó, mondhatja valaki. Elismerem. De hogy abban a korban a kettő szoros kapcsolatban volt egymással, nemcsak a Teremtés könyve mutatja, hanem a tapasztalat is. Tapasztalatból tudjuk, hogy a fiatalabbak oktatása nélkül az egyházi beszédek csaknem mindig hiábavalók. Ez a szempont vezette hajdan a próféták korában felállított

⁶ Római császár, i. sz. 361-363-ig uralkodott. A keresztények Apostatának (hitehagyott) nevezték, mert megkísérelte a pogányság visszaállítását.

iskolákat is. Ezekben a próféták fiait képezték ki arra, hogy megtisztítsák és ősi tisztaságába visszaállítsák az egyházat, melyet Baál és Áron papjai alatt a babonák és bálványimádás szennye mocskolt be. A mi üdvözítőnk, Krisztus urunk is először iskolát állított, s innen tett azután az egyház élére tanítókat, mintegy tanítói hatalommal ruházva fel őket, rájuk árasztva a Szentlelket. Az egyháztörténet ugyanúgy fényesen bizonyítja, hogy az első egyházfők – mind a latinok, mind a görögök – az iskolákból kerültek ki. Hiszen ott azt olvassuk, hogy Justinus mártír, Platón iskolájának követője, filozófiai köntösben hirdette a kereszténységet; Athénagoras előbb a filozófia, később a hittudomány hirdetésében tett szert hírnévre; Tatianus viszont megtérése előtt retorikát tanított Rómában kiváló eredménnyel; Irenaeus a szent tudományok tanulásával a filozófia ismeretét is összekapcsolta, és fáradhatatlan kutató volt a tudomány minden ágában; Alexandriai Kelemen a klasszikus irodalom teljes ismeretével ékesítette fel lelkét; Origenész grammatikát adott elő; Tertullianus foglalkozott a fizikai, matematikai, történelmi, sőt az összes irodalmi tudományokkal is, és jártas volt minden tudományágban; Cyprianus úgy kiművelte lelkét mindenféle szép ismerettel, hogy már serdülő korában a retorika tanítójává nyilvánították; Arnobiust a retorika tanítása tette híressé Afrikában; Lactantius a keresztények Cicerója volt; Eusebiust tehetsége és sokoldalú tudományossága igen nagy hírre emelte a keresztény világban. Végül ki ne tudná, hogy atyáink korában Isten a reformáció nagy művét is csak akkor indította el, miután szerencsés kimenetelét előkészítette iskolák és akadémiák tanítómunkájával. Csak egy dolgot legyen szabad megemlítenem. Előbb Frigyes választófejedelelem 1502-ben felállította a wittenbergi akadémiát, s alig 15 évvel később onnan lobogtatta föl Luther az egész világnak a reformáció fákláját.

Viszont igen nagy tudatlanságra vallana az a hiedelem is, hogy a felsőfokú iskolák csak az egyház felvirágoztatására szolgáltatják a széles tudományos műveltséggel rendelkezők seregét. Ez persze nekünk önmagában is bőven elegendő kellene, hogy legyen szükségességük bizonyítására, hiszen ellenségeink nagyszámú és tekintélyes csatarendje vesz körül bennünket most is, de így lesz ez a jövőben is. Sokak számára azonban meggyőzőbb lehet a másik szempont, hogy ti. egyedül ezek az iskolák állíthatják az állam kormányrúdjához a legkiválóbb állami vezető embereket, legigazságosabb bírakat és a legbölcsebb tisztviselőket, akik alkalmasak az állam igazgatására és kormányzására. Hogy ez mily nagy jelentőségű dolog, Fülöp tanítja egyik levelében, melyet fiáról, Sándorról írt Arisztotelészhez: „Az isteneknek nagy hálaival tartozom, hogy fiam született, nem annyira a születése miatt, mint inkább azért, hogy a te korodban született. Remélem, ha te neveled és tanítod, méltó lesz mind hozzám, mind az államügyek átvételére.”

De nemcsak a világi história tanítja, hogy az állam vezetőinek sokoldalú bölcsességgel kell felruházva lenniük, hanem erre tanítanak a szent törvénykönyvek is. Ezek írják, hogy Mózes jártas volt az összes egyiptomi tudományokban, Dániel és társai pedig a kaldeus minden könyvéhez és bölcsességéhez tízszer olyan jól értettek, mint a mágusok és asztrológusok. Így Salamon a világosság kútfejtől méltán kért Izrael népének vezetésére egyedül csak bölcsességet, s ezt oly nagy mértékben megkapta, hogy sok tekintetben messzire kitért a Kelet, Egyiptom s az egész földkerekség lakóinak bölcsei közül. E bölcsesség mérhetetlen nagysága oly híressé és ünnepeletté tette őt minden szomszédos nép előtt, hogy meghallgatására számtalan ember sereglett össze mindenfelől.

Napnál világosabb tehát, hogy mind az államnak, mind az egyháznak a főiskolák az alapjai. Mindkettő csak akkor virágozhat, ha a főiskolák erősödnek és virágoznak. Ebből látjuk, hogy alapos megfontolás alapján állítja Platón: az állam ügyei akkor fognak igazán jól menni, ha majd a filozófusok uralkodnak benne, s az uralkodók filozófiával foglalkoznak. Ezért van az, hogy a kínai nép, mely egyébként barbár és távol áll az igaz Isten mindenféle ismeretétől, az uralkodói méltóságra csak a legnagyobb bölceit tartja méltónak, s csak olyan embert emel a királyi székbe, akit joggal üdvözölhet a bölcsék között is fejedelemmel, noha bölcsei nagy számban vannak, és igen éles elméjük. (Lásd: *A kínai birodalom leírása*, I. 34. fejezet.) A kínaiakat ez a dicséretes szokásuk az állam szerencsés kormányzása tekintetében a földkerekség minden nemzete előtt bámulatra méltóvá tette. Hát ugyan a belga népet, melynek szárazon és tengeren oly nagy a hatalma, mi segítette a túrhetet-

len spanyol iga lerázására? Mi adta vissza néki szabadságát? Állítom, hogy az akadémiák! És mi tartja folytonosan virágzó életerőben? Az akadémiák és főiskolák! És itt bizony mindig azt tartottam a legcsodálatosabbnak, hogy ahány akadémiájuk csak van, mind a spanyol háború alatt keletkezett. Felismerték ugyanis, hogy csak úgy verhetik vissza az ellenség támadásait, csak úgy törhetik meg kegyetlen erőszakosságát, és csak úgy állíthatják vissza a békét, ha a tanácsatyák gyülekezete a jogi karon és más karokon végzett babérkoszorús doktorokból áll. Ezeknek székeit nálunk békében és háborúban gyakran csupa műveletlen, semmihez sem értő ember foglalja el, emberi bábok inkább, semmint eszes emberek. Szóval, éppen ellenkezőképpen, mint Phókülidész tanítja bölcsen oktató költeményében:

Ítélni ne hagyj soha embert, hogyha tudatlan!

Bölcsességben bölcs dönt, mesterségben a mester.

Nagy tudományt nem meg hallgatni az oktan, és az

Nem lesz bölcs sohasem, ki a jót sajnálja tanulni.

De mindez hiábavaló. Mi ugyan mások példája nyomán még nem látjuk be, hogy a béke megőrzésének vagy visszaállításának, a háború szerencsés folytatásának vagy bevégezésének egyetlen biztosítéka az, hogy az államban nagy számmal vannak otthon tanult emberek. Mert keveset ér künn a fegyver, ha otthon nincs bölcsesség – mondja Cicero.

Végül pedig, hogy az akadémiák hasznának változatosságát kiegészítésképpen még ezzel is megtoldjam, azokat, akik csak a tanácsterembe, a szónoki emelvényre, vagy a hivatali székekbe szeretnének jutni, mi ösztönözhetné nagyobb hévvel a tanulás buzgó megkezdésére és a bölcsesség dicsőségének elérésére, mint az a körülmény, hogy akik akár a jogi és orvosi, akár a filozófiai tudományok területén akadémiai és doktori koszorút kapnak, ezt a tudományos fokozatot a legközelebbi lépcsőfoknak tekinthetik arra, hogy az államnak vagy magának az akadémiának irányítói legyenek? Nem egyforma mindenkinek a célja, nem egyforma a tehetsége. Csak némelyik ember, korántsem mindegyik, születik a teológiára, többen az orvostudományra, még többen a filozófiára, de legeslegtöbben a jogtudományra. Ha ezeknek a tanulási kedvét e tanulmányok változatosságának megfelelő kitüntetésekkel nem serkentik, nem gondolják, az hamar lankadni kezd, majd egészen lelohad. Ezt világosan bizonyítja egy másik helyen az ékesszólásban és bölcsességben egyaránt kiváló Cicero: „Ha a mi Fabiusunknak, e derék férfiúnak dicséretére emlegették volna, hogy festéssel foglalkozott, mit gondoltok, nem lett volna nálunk számtalan Polükleitosz és Parrhasziosz? A megbecsülés táplálja a művészetet, a dicsőség vágya indít mindenkit a tanulásra. És mindig csak tengődik az, amit a kortársak nem becsülnek.” Ha ugyan, mint Ovidius is bizonyítja, igaz az, hogy

... Nem kis erőt olt át lelkünkbe a becsvágy, s termékeny lesz tőle a férfikebel.

„Mert semmit sem ér a képzettség dicsőségvágy nélkül, sem a dicsőségvágy képzettség nélkül. Így támaszkodik egyik a másik segítségére” – mondja Cicero. De nagy fájdalmat érez a lelkem, ha arra gondolok, hogy nálunk a vargák, csizmadiák, szabók, szűcsök, mészárosok, ácsok, kovácsok, rézművesek és kézművesek más céhei az iskolai testületet (mily szégyen!) messze felülmúlják. Mindezeknek a mesterembereknek a céheit felruházták azzal a kiváltsággal, hogy az arra méltóknak megadják a megérdemelt címeket és mesterségbeli fokozatokat. Csupán mi, az iskolák szerencsétlen lakói kényszerülünk arra, hogy a magiszteri és doktori fokozat elnyeréséért külföldi akadémiákra fussunk. De persze ez is teljesen eredménytelen. Hiszen mi ennek a hazának vagyunk fiai, és sem a beszédmodor simaságában nem bírjuk a külföldiekkel a versenyt, sem pusztán ígéretekkkel be nem érjük, sem hiányainkat el nem titkoljuk, sőt kitergetjük, ezért bennünket semmibe sem vesznek, tudatlanoknak tartanak; s bár a külföldi akadémiák egyeseket közülünk a legmagasabb fokra emeltek, idehaza mégis mindannyiunknak a legutolsó padosorokat kell elfoglalnunk valamennyi egyházi ember mögött.

Pedig nincs rá ok, hogy akárki suttogjon, morogjon ránk valamely sarokból: hogy nagyon rakoncátlan a mi népünk, és nem becsüli nyers természete miatt a tudományokat. Én azt hiszem, utánoznunk kell itt Károlyt, a frankok királyát, aki midőn népének szilajságát más eszközökkel nem tudta megfékezni, iskolákat szervezett, hogy az ifjúság szilaj természete megszelídüljön bennük a filozófia hatására. „Mert a filozófia, minden tudomány anyja, mi lehet más, mint az istenek ajándéka, aminek Platón tartja, vagy amint én hiszem – így beszél Cicero –, az istenek találmánya! Ez tanított bennünket először is az istenek tiszteletére, azután az emberi jogra, mely az emberi nem együttélésében gyökerezik, továbbá a szerénységre és lelki nagyságra. Ez üzte el a homályt lelkünkéről és szemünkéről, hogy mindent világosan lássunk, magasabb rendű és alantasabb, első, utolsó és közbülső dolgokat. Szóval, úgy látszik, valami isteni erő ez, amiért annyi nagy dolgot véghez tud vinni.”

Bizony nagyon szép gondolat ez, méltó Platón és Cicero bölcsességéhez. De haj, szegény magyarok, legszerencsétlenebbek a halandók között! Mert ha a filozófia az istenek ajándéka és találmánya, nincs akkor velünk az istenek barátsága, nincs akkor nekünk öhozzájuk semmi közünk, hiszen a filozófia mitőlünk majdnem teljesen száműzve van. Ha a filozófia a tudományok anyja, nincs nálunk akkor semmiféle tudomány. Ha a filozófia végül olyan erő, mely az Isten tiszteletére, egymás közötti igazságosságra, mértékletességre és bátor helytállásra neveli az embereket, bizony nem csoda, ha Magyarország és Dácia istentagadással, igazságtalansággal, mértéktelenséggel és állhatatlansággal van tele. Nem lehet csodálkozni azon sem, ha ebben az országban mindenféle bűn megtalálható, s ezek szüntelen harcba állnak a tisztességes erkölcsökkel, olyan bűnök, melyek közül némelyiket a garamanták,⁷ a szkíták vagy maguk az amerikaiak sem ismerik. De szeretném tudni, honnan van a mi házi tűzhelyeink körében is annyi gonosz család, annyi rossz családapá, családaya, rakoncátlan fiú, csalárd, verekedő és kegyetlen földesúr, ármányos és hűtlen szolga? És honnan vannak egyházunkban annyian a kereszténység alapelemeit sem ismerő, lelkipásztori álarcot magukra öltött papok, lomha hájtömegek, papi állásokkal üzérkedők, farkasok, bérencek? És az iskolában annyi élősdi éhenkórász, a tudományok híveinek álarcát magukra öltött üresfejű emberek, az iskolaügyek rókái? És az állami életben annyi megvásárolható bíró, Bileám-követő⁸ ügyvéd, annyi igazságtalan per, méltatlan adóztatás, zaklatás, zsarolás? És a nép körében annyi panasz, sírángozás, sóhajlás és jajgatás? És mindenfelé annyi feldúlt ház, birtok és falu, romos város, piszkos utca, elcsúfított, ronda tér. És – hogy röviden megmondjam, ami a nyelvemen van – honnan van annyi nagyon rosszul intézett közügy? Onnan, hogy nincs nekünk, magyaroknak egyetlenegy akadémiánk sem, s így nincs hely, ahol tanítsuk és egyben sürgetőleg hangoztassuk az erkölcostant, mely megfékezi a bűnöket; az ökonómiát, mely igazgatja a családok életét; az orvostudományt, mely megőrzi az egészséget; a matematikát, mely városokat, utcákat, templomokat, palotákat és tornyokat emel; végül a filozófiát, mely gyökere minden tudománynak és mesterségnek. Nem is említem az ékesszólást és a történelemtudományt, sem a logikát, metafizikát, földrajzot, asztronómiát, optikát, zenét és kozmográfiát, melyeket összesítve filozófia néven foglalunk össze. Ennek alapos ismeretéhez senki el nem juthat, ha a felsorolt tudományágakban előbb becsületesen nem képezte magát.

Ha tehát ennyi szükséges támasztól vagyunk megfosztva (hogy ne is említsem a könyvek és nyomdák égető hiányát), merészelhetjük-e várni dolgaink szerencsés kibontakozását, várni a tudományos ismeretek fénylő világosságát? Bizony, előbb érinthetné ujjával akárki a csillagokat, előbb csalhatná le varázsénekével az égről a holdat, előbb vezethetné az óceán vizét egy kis árokba, előbb mozdíthatná ki helyéből Arkhimédesszel a földet, mintsem a művészet és tudomány buzgó és lankadatlan művelése nélkül igazán műveltté tehetné nemzetét. Mert amilyen szerepe van a testben a szemnek, hallgatóim, olyan szerepe van egy országban az akadémiának vagy főiskolának. És amilyen szerepe van az emberben az észnek, olyan szerepe van bármely országban a tudósoknak. Szem nélkül a test a megtestesült sötétség; ész nélkül az ember oktalan állat. Így bizony rászolgálunk arra, hogy a kö-

⁷ Afrika belsejében élő nép az ókorban.

⁸ Bileám (Bálám) próféta, aki kapzsiságból hűtlenségre bírta az isten ellen Izrael fiait.

rülöttünk lakó nemzetek úgy beszéljenek rólunk, mint a legértelmetlenebb és legtudatlanabb, ostoba és renyhe emberekről, akik már csecsemő koruktól kezdve állati butaságra vagyunk szánva. Akadémiák, csak akadémiák vagy legalábbis főiskolák menthetnek meg bennünket ettől a gyalázattól, s nem erőtlen szóbeszéd, nem hívságos elgondolások, nem a vak érzelem, amely mindig szerfölött hízeleg önmagának. Teljesen elveszünk, ha még idejében észre nem vesszük magunkat. Mert – mint a Példabeszédek bölcse hirdeti (11. 14) – „ahol nincs vezetés, elvesz a nép”. De fejtegetjük ezt, hallgatóim, kissé világosabban és bővebben, kutassuk tovább szorgalmasan nagy bajaink forrását és földalatti ereit, hátha még idejében eltömhetjük őket.

Ha a kutatást a szokottnál szorgalmasabban és gondosabban igyekszem folytatni, úgy találom, hogy mostani barbár állapotunk és az iskolaügy előmozdítására irányuló törekvések sikertelensége négy igen veszélyes, mérges és bűzhödő forrásból ered, s elárasztással fenyegeti a tudományok államát.

E források közül az elsőnek az iskolák polgárai és tanulói szolgáltatják a földalatti ereit. De figyeljétek meg, hogy miképpen. Legnagyobb része azoknak, akiket az említett névvel illetnek, de persze nem mindegyikük, teherhordó nyereg mellé és eke mögé született inkább, semmint tudományra és mesterségre. Mivel azonban egyébként örökös jobbágysorban vagy valami másféle rendkívüli szegénységben kellene rabságuk robotját vonszolniuk, az iskolák oltáraihoz menekülnek, hogy e súlyos bajt saját nyakukról elhárítsák. Ezzel világosan megmutatják, hogy nem a tudományok iránti tiszta vonzalomból adták fejüket a tanulásra, hanem csupán a testi nyomorúságtól való félelmükben.⁹

Szóval csak azért lettek fuvolások, mert lantosok nem lehettek.¹⁰ Mivel az ilyenek olyan sokan vannak, hogy az iskolák összes tanulószobáit, szószékeit és padjait bőven megtöltik, a szabad és nemesi szülők fiai, akiknek kiváló előmenetele az állam legfőbb érdeke volna, az iskolákból úgyszólván kiszorultak, és eddigelé a legtöbb iskolában valamennyien tanulóhelyiségek és lakószobák nélkül maradtak. S amit még fájdalmasabbnak tartok, a papi szószékeket is ezek az emberszörnyek foglalják el, de vonakodnak attól, hogy teljesen a papi szolgálatra szenteljék magukat. Az a véleményük, hogy csak azoknak kell komolyan tanulniuk, akik, mivel nincs papi jövedelmük, egyáltalán nem tudnak megélni. Hogy ez mily gyalázatnak, mekkora lenézésnek és megvetésnek bélyegét süti a papi hivatásra, magától megítélheti bárki is. Együgyűeket és gyöngéket választott maga számára az Isten, nem sok előkelőt; ezt elismerem, hiszen az apostol bizonyítja. De hogy az ő kiválasztásuk rendkívüli módja kizárná a megszokott út követését mások kiválasztása tekintetében, azt úgy hiszem, ép ésszel senki sem állíthatja.

Sőt mi több, ezek még a kényszerűségből vállalt diákélet tartama alatt sem akarják befutni az egész versenypályát, hogy a díjat átvehessék, hanem, akárcsak Lóth felesége,¹¹ folyton azon a bajon jártatják eszüket, amelytől menekülni akarnak, és visszatekintgetnek afelé, ami mögöttük van, így alkal-

⁹ Apáczaiknak a jobbágyszármazású tanulókkal kapcsolatos megjegyzését gondolatrendszere egészébe ágyazva érthetjük meg: a társadalom fejlődését, az erkölcsök nemeseződését az új módon értelmezett tudomány térhódítása biztosítja. E tudomány térhódítása elhozza majd az ésszerűség érvényesülését is az emberek közötti kapcsolatokban. Apáczaik szerint ésszerű az, ami a közösség érdekeit szolgálja. Ebből logikusan következik, hogy azoknak kell iskolába jutniuk, akik jó *szellemi képességekkel* rendelkeznek, s egyben készek a tanulással járó *nehézségek* elviselésére is. Ez az alapja annak, hogy elítéli a tanulásra alkalmatlan, lusta jobbágyságot, de egyben ugyanakkor a legkeményebb szavakkal bélyegzi meg a tanulatlan, komoly munkára alkalmatlan nemest is. Apáczaik korai racionalizmusa nyilvánul meg itt: szilárdan hitt abban, hogy az ész képes megoldani a "rosszul kormányzott közügy" problémáját is, ha ezen a területen új módon gondolkodó emberek tevékenykednek.

¹⁰ A fuvola, a pásztorsíp az egyszerű nép hangszere, a lant az előkelőké. A mondás értelme: csak kényszerből lettek diákokká.

¹¹ A biblia szerint Lóth felesége menekülés közben visszatekintett az elpusztított Sodoma városára, s ezért büntetésből sóbálvánnyá változott.

matlanokká válnak arra, hogy eléljék ama legfőbb jót, amit a tanulás nyújthat: az okok állandó kutatását és megtalálását; pedig ez utóbbiról azt mondja a költő:

Dolgok végokait ki megismeri, boldog az ember.

Egy másik pedig:

Boldog lelkek, akik legelőbb ismerni akarták

Ezt, s megláthatták istenek égi honát!

Ezt bizony csak szorgalmas és állandó előadás–hallgatás, olvasás, elmélkedés, összehasonlítás és írás által lehet elérni.

Így hát csak azok a tanulók felelnek meg illő módon saját nevüknek, akik tanulmányaik folyamán szorgalmasaknak és lelkiismereteseknek bizonyulnak, és olyan munkát végeznek, amely méltó a komoly és szép feladathoz. Távol vannak ettől a henyék és hasuknak élők, akik az egész filozófiát és teológiát készek eladni Ézsauként egy tál lencséért. Úgyannyira, hogyha nem táplálná őket az ingyentartás reménye, háromszori böjtöt sem viselnének el, még abban az esetben sem, ha tudnák, hogy ezen az áron a legrövidebb időn belül teológusokká és filozófusokká válnak.

Bocsássatok meg, kérlek benneteket, ti jeles ifjak, kik méltán kiálthattok fel Maróval [Publius Vergilius Maro]:

Engem a mindennél drágább múzsák kegye áldjon,

Kiknek az oltárán égő szeretettel adózom;

Ők tartják fel előttem a csillagos égnek az útját.

Bocsássatok meg, mondom, ha akaratom ellenére az ügy érdeke arra kényszerít, hogy közületek egyeseket hitványságukhoz képest megrójak!

Nem vigyáznak az ilyenek arra, és nem értik meg, hogy akik Minerva zászlaja alatt akarnak szolgálni, azoknak mindenekelőtt virrasztást és fáradalmat kell vállalniuk, kerülniük kell a fényűzést, az érzéki gyönyöröket és minden olyasmit, ami elpuhítja a lelket. Aludjanak inkább kövekből vagy deszkából készült derékaljon, mint tollakon vagy prémeken; szokjanak olyan ételekhez, melyek legkevésbé ízlenek ín্যüknek; forduljanak el attól, ami valamilyen élvezetet nyújt.

Mert hősen ki legyőzi erényszeretettel az élet

Zord bajait, dicsfényt, hírnév koszorúja ragyogja.

Ámde a tétlenség s henye fényűzés keresője

Rút–nyomorult éltét hitvány mód éldeli végig.

Mert a tanulás gyökerei keserűek, de a gyümölcssei édesek – mondja a bölcs Szókratész.

A tanulók részéről tehát, hallgatóim, ez a hármas, bőven buzgó ér okozza, hogy az iskolák nyomorúságának első forrása úgy árad és poshad. De az első forrásnál nem kevésbé mérges bizony a második sem, tudniillik a tanítóké, mert ez is éppen olyan veszedelmes ágakból buzog elő. Ugyan hány olyan iskolamester akad, aki azért szentelte munkáját ennek a hivatásnak, mert isteni sugallat alapján iskolai, nem pedig egyházi szolgálatra érzett hajlamot? Nem inkább véletlenségből, vagy bizonyos feljebbvalóknak gyakran okatlan rendelkezésére sodródnak ide a legtöbben, hogy egy ideig itt védelmezzék nyomorúságos életüket a nyomasztó szegénységgel szemben?! Bizony csak egy ideig, mert az a remény fűti őket, hogy nemsokára egyházi szolgálatra léphetnek elő! Ezért nem tudják megállni, hogy ne áhitozzanak mindjárt az előttük lebegő kövérebb falat után, és mindkét szolgálatot ellátva – vagy az egyiket csak ráadásul elvégezve –, ne arra irányítsák figyelmüket, hogy mivel

nyerhetik meg a nép tetszését, és milyen prédikációkat tartsanak neki. Számítsuk még ehhez azt a körülményt, hogy mivel az ilyeneknek sohasem volt komolyan gondjuk mindannak megtanulására, amit egyszer majd gyümölcsözően taníthatnak az iskolák javára, ezért előadásai is szükségképpen nagyon zavarosak. Sok utat meg kell itt próbálnia az embernek, hallgatóim, mígnem rábukkanhat arra a királyi útra, mely a tudás gazdag tárházához vezet. Sok iskolát el kell végeznie, mielőtt akár csak a tanítás módszerét is megtanulhatná! De emezektől ki várna az iskolában valamilyen erőfeszítést? Azért nem csodálkozom egy nagy ember bölcs mondásán, hogy tudniillik elég előmenetellel tett szert az iskolában az a tanító, aki a jó tanítás módját megtanulta.

Mikor pedig az ilyen tanítók megválnak az iskoláktól, igen gyakran ugyanolyanok lépnek helyükbe, és ugyanolyan végzet rabjaiként, elődeikhez hasonlóan semmivel sem mozdítják elő a tudomány ügyét. Ehhez járul még az a baj, hogy ha elődeik építettek is valamit, azt saját új tanítási módszerekkel megzavarják és lerontják. Így hát nálunk – szánlak téged Magyarország! – örökké görgetik ugyan ama híres Sziszüphosz–sziklát,¹² de sohasem jutnak vele előre. Ez tehát – bizony csak ez! – a természetes gyümölcse annak, hogy a tanítók és doktorok annyiszor cserélődnek az iskolában.

De a változtatási viszketegségből és abból a megrögzött szokásból, hogy évenként keresnek új személyeket, még egy másik, sokkal súlyosabb baj árad az iskolaügyre. Ha ugyanis netalán egy tanítónak termelt egyén kerül az iskolába – legyen az bár minden dologban tudós, szorgalmas, hasznos és tanítványai szemében szeretetre méltó, de nem igyekszik kiérdemelni a nép jóindulatát azzal, hogy gyakran tart számára prédikációkat, és így nem szerez népszerűséget magának –, akkor mindenki tudatlannak és használhatatlannak mondja, lustának a legfőbb dologra; így nem érdemel fizetést, hanem ki kell dobni az iskolából. Változatos példákkal tudnám ezt bizonyítani, hallgatóim, ha nem akarnám kímélni egyesek jó hírét. Még nem tudják a szerencsétlen magyarok, hogy különbözők az Isten adományai, hiszen ha véletlenül valakinek hiányzik a tehetsége vagy hajlandósága az egyházi szolgálatra, az talán másoknál bővebben részesült egyéb tudományokban, melyek nagyon szükségesekek más feladatkör betöltéséhez. Az ilyen tanítók mégis nagyon szívükre veszik a méltatlan sérelmet, és türelmetlen lélekkel viselve mélyen lenézett helyzetüket, mindjárt visszariadnak föltett szándékuktól. Bizony, csak keveseknek jutott osztályrészül olyan minden világi dolgot lenéző lelki-erő, melynek segítségével békésen el tudná tűrni megvetett helyzetét, az állandó, jutalom nélküli fáradságot és számtalan olyan nehézséget, amelyeknek leküzdéséhez bizony Herkules elszántságára volna szükség. Anélkül pedig könnyen összeroskad az ember e nyomorúságok súlya alatt.

Bizony a legnagyobb tisztelet járna az ilyen tanítóknak, mert csakis ők nevelnek hasznos tagokat mind az állam, mind az egyházi gyülekezetek számára. A legnagyobb tisztelet jár nekik már csak azért is, mert a filozófiát tanítják, azt a tudományt, mely – mint Cicero mondja, bölcsen, ahogy szokta – „az erény, a kötelesség és az erkölcsös élet tudományát foglalja magában, és aki ezt tanítja, az az én szememben a legtekintélyesebb ember”. Ha azonban – és ezt már én mondom – olyan korba csöppentünk bele, melyben a bölcsességet és annak professzorait lyukas garasra sem becsülik – semmivel sem többre, mint a legnagyobb tudatlanságot –, akkor essünk kétségbe azonnal? Hagyjuk faképnél az iskolát? Fittyet hányjunk talán az utókorra? Nem! Szégyenen és gyalázaton keresztül nekifeszülve az erény felé kell törekednünk! A jelenkori gyalázatért kétszeresen megfizet majd gyalázóinknak az utókor, csak lankadatlanul igyekezzünk azt megérdemelni. Népünkre ragadt, vagy inkább népünkben gyökerező betegség a magyar földön ez a téboly, mely már a lelkünkbe is behatolt, és amelynek bizony, nem remélhető semmi más orvosszere, csak az, ha akaratunk ellenére is segíteni igyekszünk a betegeken. Mert, mint Plutarkhosz mondja, a lelkibetegek annál inkább irtóznak a nyugalomtól és az orvostól, mennél súlyosabb a betegségük.

¹² Sziszüphosz – agyafúrt, csalafinta ember. A görög mitológia szerint minden helyzetben feltalálta magát, s még a halált is becsapta. Zeus bűntetésből arra ítélte, hogy egy sziklát görgessen fel egy hegyre. De mihelyt felért, a szikla alágurult a túlsó oldalon és Sziszüphosznak újra kellett kezdenie az erőfeszítést.

Így hát beszéltünk a második forrásról is.

Az iskolák nyomorúságának harmadik forrását az egyházi férfiak nyitják meg előttünk, persze korántsem mindnyájan. Mert akadnak olyanok, akiknek egyes iskolák hálával tartoznak, amiért tanítási rendjüknek vannak bizonyos előnyei, vagy amiért bizonyos anyagi juttatásokban részesültek, és ezek közé tartozik a mi iskolánk is. De ugyan kik ezek az emberek, és mily kevesen vannak, ha számszemen összehasonlítjuk őket azzal a sok egyházi emberrel, akik – mivel maguk sem tanulták meg jól az iskolában mindazt, amit meg kellett volna tanulniok – titokban vagy akár nyíltan is mindenáron meg akarják győzni tájékozatlan és hiszékeny ifjainkat törekvéseik haszontalanságairól, ha azok saját jószántukból olyasmit szeretnének tanulni, ami meghaladja egyházi embereink ismeretkörét, és a filozófia vagy a filológia körébe tartozik. Azzal érvelnek, hogy Magyar- és Erdélyországban manapság csak a papi szószék biztosít az embernek klebát.¹³ (Szívesen beszélnek idegen nyelven, mivel ekkora barbárságot ilyen idegen szóval akarnak kifejezni.) Én azonban teljes erőmből fennszóval hirdetem, hogy hallja meg a magyar nép: a teológia éppen olyan, mint a sas, amelynek jobb szárnya a filológia, bal szárnya pedig a filozófia. Nyirbáld meg bármelyik szárnyát, nem fog a légben olyan magasra repülni; nyesd meg mind a kettőt, egymagában alant vesztegel; de ha mind a két szárnya ép, a legmagasabb egekbe tör.

Ám térjünk vissza a kelevényhez! Mikor ténylegesen arra kerül a sor, hogy a papi kurátorok közreműködését kérjük az iskola külső és belső megújítására, azok unos-untalan azt tömködik – és fájdalom, nem eredmény nélkül – a tapasztalatlanabbak fejébe, hogy az ilyen törekvés felesleges, eddig el voltak nélküle az iskolák, s mégis egész sereg tudós került ki ebből vagy abból az iskolából; és végül, hogy inkább mindenben a régiek nyomán kell járni, mint kopasz fővel a fiatalabb nemzedék tanácsaira hallgatni csak egy szemernyit is.

Egyébként mindenki előtt nyilvánvaló, hogy az iskolamestereket a legnagyobb megvetésben és lenézésben részesítik, amennyiben a kézrátétel szertartása után (amely Kálvin szerint közömbös) felfuvalkodottságukban olyan nagyra kezdik tartani tudásukat és szentségüket, hogy tudós professzorikat, második szüleiket, magukhoz képest alábbvalónak tartják, isteni és emberi törvényeik ellenére azok elé helyezik magukat. Szomorú példát nyújt nekünk erre Salánki István, a pataki iskolának tíz vagy még több évig rektora, mind az emberi, mind az isteni bölcsességben nagyon képzett férfiú, akinek még most is megvan asztronómiai művecskéje. Ő tízévi érdemes szolgálat után sem érte el, hogy akár ünnepi menetekben, akár gyűlések alkalmával előbbre állítsák vagy ültessék, mint tanítványait, akiket ő maga nevelt a lelkipásztorságra. Hogy pedig ez nemcsak hazánk törvényeiben gyökerezik, hanem valamiféle megromlott indulatban és fonák, ferde felfogásban is, azt legvilágosabban bizonyítják egyesek fennhéjázó szavai. Mert ha megkérdezzük az illetőket a papok és a rektorok közötti különbségről, kirívó dölyffel és göggel vágnak vissza, hogy a pap szent ember – mert a "pap" szónak ez a jelentése a magyaroknál, mintha a felszenteléskor ama hírhedt, letörölhetetlenül beégetett pápista bélyeget kapták volna meg –, de a rektor, legyen bár a teológia professzora, s képezzen bár önáluk sokkal nagyobb tudású szónokokat, bizony csak rektor marad. Lekicsinylésből így beszélnek a rektorokról.

Ehhez járul még fölöttébb kíméletlen magatartásuk a közjával szemben. Mert ha a rektorok részéről valamilyen sérelem éri őket akár a legkisebb dologban is, sokkal szívesebben vennék, hogy bomolják fel és szóródják szét akár az egész iskola, dobják ki és száműzzék belőle a jó tanítókat, mintsem hogy magukat és haragjukat csak a legcsekélyebb mértékben is mérsékeljék. És ezt akkor is megteszik, ha észreveszik, hogy az iskolamester akár a legkisebb jelentőségű egyházi szertartás felől is másképpen vélekedik, mint ők, bár esze ágában sincs a szertartás megváltoztatása. Ki várhatja, hallgatóim, hogy ilyen erekből jóízű forrás fakadjon? De hogy újra meg újra ismétljem, ne higgye azért senki, hogy minden pap ilyen anyagból van gyúrva. Mert ha kevesen is, de Isten ke-

¹³ szlovákul: kenyér

gyelméből nálunk is vannak olyan jámbor és tudós lelkipásztorok, akik az iskolákat úgy tisztelik, mint édesanyjukat, az iskolák tanítóit szeretik, pártfogolják, tisztelik és becsülik, sokkal különben, mint egyes rendjükbeli rátarti tudósok, akiknek számára a papi szolgálat csak keresetforrás, és arra való, hogy méltósághoz és ranghoz jussanak.

Most már az következik, hallgatóim, hogy nyomorúságunk negyedik forrását tárjam elétek. Ez a forrás a világi felügyelők és kurátorok felől előtörő három érből fakad. Az első az egész Magyarország– és Erdély–szerte általános tudatlanság, mely abban áll, hogy még a kurátorok közül is igen sokan alig haladtak túl a grammatikai alapokon. (Itt is kivételt kell tennem egynéhánnyal, akiknek előhaladását mindenki ismeri, így én magam is.) És mivel a matematikáról, fizikáról, asztronómiáról, filológiáról, etikáról, politikáról és a többi tudományokról még hírből is alig hallottak valaha, azért még csak álmukban sem juthat eszükbe, hogy e tárgyak tanítását meghonosítsák. Úgyannyira, hogy ha a magasabb tudományokban foglalatosskódó rektorok az etimológia, szintaxis, poézis és retorika tanítására segédtanítókat kérnek tőlük, azt a feleletet kapják, hogy akkor a rektoroknak nem lesz semmi tennivalójuk. Mintha az egész teológia, filozófia és filológia (melyeknek egy időben egyszerre való tanítására műveltebb népeknél alig elegendő kilenc professzor) semmi más nem volna, mint grammatika és retorika.

E forrás második ere az, hogy a legfőbb kurátor úgy gondolja, máris eleget tett az Isten dicsőségének előmozdítására azzal, hogy három vagy – ha a költségek fedezése megoldható – négy prédikátort szerzett. Teljesen olyanok ezek, mint a tapasztalatlan építőmesterek, akik nem valami sokat törődnek azzal, hogy milyen alapra építenek: süppedékesre–e, homokosra–e vagy szilárdra; csak lássák, hogy építettek. De higgyétek meg, hallgatóim, az egyháznak, sőt az államnak is a kollégiumok az alapjai. Ezek, bizony ezek ama nagyon kedves folyók, melyek megtermékenyítik az államot és az egyházat. Ezek azok a források, melyekből minden jó fakad az egyház számára és az emberi életben minden más szervezet számára is. Csak addig állnak szilárdan az egyházak és nem tovább, míg szívügyüknek tekintik jól szervezett iskolák fenntartását. Ha az iskolák bomladoznak és elpusztulnak, az egyházak is szükségképpen összeomlanak és elsorvadnak. Ezért, aki a dicsőséges Isten dicsőségének előmozdítására bölcs és gyümölcsöző gondolatot igyekszik ápolni magában, annak éjjel–nappal elsősorban az iskolákról való gondoskodás járjon az eszébe. Mert bizony az iskolák a lelkipásztorok nevelőintézetei, és méltán nevezhetők mintegy az égi tudomány kincstárainak, mint a nagy bölcsességű Kálvin írja egyik levelében.

Gyűlöli lelkem azt az álmodást, amely tapasztalatom szerint az iskolák legtöbb kurátorára ránehezedik, és az előbb említett forrásnak harmadik erét alkotja. Olyan álmosan, olyan ímmel–ámmal intéződnek nálunk az ügyek, hogy az már valósággal lelki émelygést okoz a közjóra született léleknek. Ellenségeinknek viszont igen alkalmas anyagot szolgáltat a református vallás kigúnyolására. Bárcsak hallgathatnék erről! Bárcsak eltitkolhatnám mindezt! Bárcsak kimenthetném a kolozsvári reformátusokat! De legyen bár némább, mint a hal, a tények kézzelfoghatóan beszélnek. És megfordítva: nyissam bár a számat akár vádolástokra, akár mentegetésekre, kurátorok, ím, ezek a falak, melyeket még mindig nem ástak ki eddig csaknem kétéves romjaikból, gyorsan megelőznek engem a beszédben, és keservesen panaszoznak, hogy míg az ellenkező hiten levő testvéreinknél, költséget nem kímélve, annyi templomot, palotát, szószerket és tornyot állítottak már helyre majdnem ösi fényükben, addig önekik – vezetőik annyi sürgetése, követelése és tudakozódása ellenére – ily elhagyottan és árván kell siránkozniuk. Az egész elmúlt esztendő folyamán még nem tudtuk elég jól helyreállítani az egyetlen auditoriumunkat sem, ahol ünnepi beszédet tarthattunk volna (szégyen, hogy az én beszédemet is ily sokáig kellett halasztanom!), s ahol általános vizsgálatot vagy nyilvános vitatkozást rendezhattunk volna. És hol van a hat tanterem a hat osztály számára? És hol vannak a hálótermek oly sok növendékünk részére, akiket nem tudunk foglalkoztatni, és még sokkal több olyan növendékünk részére, akik a férőhely hiánya miatt elszakadtak tőlünk! De hagyjuk ezt! Hiszen ez a dolog olyan harsogó hangon kiált, hogy, azt hiszem, egész Magyarországon és Erdélyben cseng töle a füle mindenkinek.

Bizony, hallgatóim, ezekből a forrásokból oly bőven buzog a víz, s oly bőven terjeng a bűz, hogy ha az iskolák legkegyesebb mecénásai, a nagy fejedelmek, saját költségükön és pénzt nem kímélve csupán az iskolák megújítását tűznék ki célul, és vagyonuk legnagyobb részét végrendeletileg erre a célra hagyományoznák, sőt amit már hagyományoztak, azt is fenntartanák továbbra is: akkor sem érnének el semmit; a barbárság akkor is megmarad megrögzött állapotában, s fölzavarja, bemocskolja a tudományok üdeszép folyóvizét. Mert nagyon megromlottak és igen csúf állapotba jutottak azok a csatornák, amelyeken keresztül ezek a jótékony adományok a fejedelmektől az iskolákig jutnak.

Veszélyes lenne azonban nagy bajaink forrásait továbbra is közönyös szemmel néznünk. Sürgősen készüljünk fel arra, hogy eltömjük őket, de úgy, hogy külön-külön mindenki keressen megfelelő orvosságot vagy tömítőszert a saját területén folyó forrás betömésére. Tömjék be a magukét a tanulók is, meg a tanítók is, úgyszintén a papok is, meg a kurátorok is!

És bizony úgy látszik, hogy tanulóink már jó ideje derekasán nekiláttak ennek a munkának. A legtöbbjüket nem a szolgaságtól való félelem és nem a kényszerűség, hanem a józan választás, a tudományok szeretete és a szabad elhatározás vitte arra, hogy fölös jónak tartván az élet külsőleges előnyeit, minden testi kényelemtől lemondjanak, csak hogy lelküket kiművelhessék; hogy ide kövesse nek bennünket a szegénység kellős közepébe, készen arra, hogy bármit eltűrjenek inkább, mintsem hogy egy szikrányit is engedjenek abból a szenvedélyes szeretetből, mely a múzsák iránt lángol bennük. Valóban segíteni kellene az ilyeneket, de eddig még senkire sem akadtunk, aki elszánta volna magát erre.

És hogy a tanítók is milyen módon tettek eleget kötelességüknek az őket illető forrás eltömítésében, az kitűnik abból, hogy ők, akiket az akadémiák Isten segítségével ünnepélyesen bocsátottak ki a tanítói pályára, visszautasították már néhány egyház meghívását fényes papi állásokra,¹⁴ mert a legnagyobb küzdelmek, nyomorúság, viszontagság, szegénység, megvetett helyzet, hálátlanság és számtalan egyéb bajok s kellemetlenségek között is szívesebben díszítik erejükhez képest saját Spártájukat, annak viszontagságos helyzete ellenére is, mintsem hogy elhagyják őrhelyüket, ahova Isten állította őket. Szüntelenül arra intenek, buzdítanak és ösztönöznek mindenkit, hogy teljesítse igaz keresztényhez illő kötelességét az iskolaügy előmozdítása terén. És mivel az osztályvezető tanítók tartásának költsége olyan teher, mely saját erejüket meghaladja, azért, amint illik, az egyházhoz folyamodtak segítségért. Hogy pedig ebből a tíz iskolatömbből az eddigi zűrzavar gyökerestől kipusztuljon, azért azt is megszabták, hogy a legközelebbi vizsgák után majd minden osztályban vagy partikuláris iskolában, milyen módszert kell gondosan szem előtt tartani. Ígérik továbbá, hogy a teológia, filológia és filozófia folyamatos előadásában szorgalmasak lesznek. Sőt, ha úgy látják, hogy harmadik lekipásztor fogadása akadályozná rendszeres járandóság kiszabását osztályvezető tanítóink részére, akkor inkább készek volnának magukat arra kötelezni, hogy hetenként felváltva tartanak majd beszédet a gyülekezet előtt.

Az egyháziak kötelessége most már, hogy azt a kegyes hajlandóságot, mellyel eddig felkarolták az iskolát, ne csak megőrizték, hanem továbbra is erősítsék magukban, és gyakori buzdítással e közhasznú dolog előmozdítására ösztönözzék övéiket; hogy az iskolák szerencsétlen tanítóit vigasztalják, helyzetük javítására tőlük telhetően különleges figyelmet fordítsanak, és bölcs tanáccsal a többi, saját rendjükbeli társaikat is helyes útra tereljék, ha azokban más hajlandóság volna.

Felétek kanyarodik most már beszédem, kurátorok! Hiszen látom, hogy múzsáink rátok függesztik szemüket; s mintha magát az iskolát hallanám, amint figyelmeztetve szól nektek, hivatkozva az irántatok tanúsított igen nagy érdemeire, vagy mint az anya gyermekeit, úgy buzdít benneteket, tá-

¹⁴ Apáczai itt önmagára céloz: a gyulafehérvári megpróbáltatás után neki is papi állást kínáltak fel Kézdivásárhelyen, majd Enyeden, de visszautasította, mivel a tanítást érezte hivatásának.

maszkodva szülői tekintélyére; avagy kér benneteket, hivatkozva válságos helyzetének súlyosságára:

„Fiaim, könnyítsetek szülőanyátok szerencsétlen sorsán méltányosságtokkal! Megvetett, elhagyott vagyok, segítsetek rajtam! Lányaim, a műzsák, számúzve vannak, hívjátok vissza őket! Tanítóim elhagytak, hozzátok vissza őket! Ősi javaimból, melyeket eddig idősebb nővérem, az egyház, csaknem egészen magának követelt, rendeljétek fizetést hat tanítómnak! Erdély fenséges fejedelmének, az én kegyelmes uramnak, patrónusomnak és mecénásomnak ebben a dologban kiadott legkegyelmesebb parancsát és beleegyezését fogadjátok köteles és mennél alázatosabb hálával, tiszteljétek azt, és a fejedelmi határozat értelmében minden további huzavona nélkül sürgősen adjatok nekem határozott választ! Végül pedig azt az embert, akit műzsáim táplálására az én fejedelmem küld most hozzátok – ha csak a meztelen igazság feltárásával már a tornácon meg nem sértett benneteket –, fogadjátok be, vegyétek oltalmatokba, pártfogoljátok, és így jóságotokkal, bölcsességekkel és készségeitek megmutatásával lelkesítsétek őt további sikerek elérésére!”

Befejeztem.

Engem szinte gyermekkoromban kapott meg Apáczai Csere János nemes egyénisége. A fiú gimnáziumban Beöthy Zsolt irodalomtörténetéből ismertem meg művelődéstörténeti és irodalomtörténeti jelentőségét. Bámultam őt és büszke voltam reá nem kevésbé, mint belgrádi Dugovics Titusra, drégelyi Szondy Györgyre és szigetvári Zrínyi Miklósrá. Hiszen ő a tudománynak éppen olyan rettenthetetlen hőse és elszánt vértanúja, mint amazok a csatateréké. Egyetemi hallgató koromban már az akkori egyik politikai napilapban, az Egyetértésben cikket írtam róla: »A magyar tudományosság mátyrja« címen.

Tanulmányaim befejeztével jobban elmélyedtem Apáczai munkáinak és az azokkal foglalkozó irodalomnak bűvárlatába. Csodálkozva láttam, hogy Apáczeit hol ócsárolva, hol magasztalva méltatták mint filozófust, mint nyelvészt, mint természettudóst, sőt még mint botanikust és orvost is ; csak abban a minőségében, amelyben ő szédítő magasságig emelkedik ki századából és kortársai közül, nem foglalkozott vele senki sem. Hiszen még Lubrich Ágost is neveléstörténeti nagy munkájában csak »a magyar bölcseleti irodalom tekintetéből« fájlalja Apáczeit idő előtt bekövetkezett korai halálát. Ekkor írtam meg 1893-ban neveléstörténeti terjedelmesebb tanulmányomat: »Apáczai Csere János mint paedagogus«. Ez volt az első önálló munka, mely Apáczeit, mint a tanítás-ügy apostolát, méltatta. Példámon felbuzdulva, Stromfi László, a pozsonyi ág. ev. teológiai akadémia tanára, négy évvel később – bár Apáczeit törekvéseit kardinális kérdésekben nem egyszer sajnálatosan félreérti – 1897-ben ugyancsak »Apáczai Csere János mint paedagogus« című nagyobb terjedelmű, értékes neveléstörténeti tanulmánnyal gazdagította az Apáczai-irodalmat. Hogy tanár- és tanítójelöltjeink részére közkeletűebbé és hozzáférhetőbbé tegyem a pedagógiának azt a sok és felbecsülhetetlen értékű kincsét, mely Apáczai munkáinak ma már incunabulum-példányaiban a könyvtárakban itt-ott, szinte hozzáférhetetlenül rejtve van, kiválogattam munkáiból és hosszabb bevezetéssel ellátva 1900-ban kiadtam a

Szemelvények Apáczai Csere János paedagogiai műveiből című munkámat.

Részlet Neményi Imre (1863-1942) említett művéből